

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ

ՉՈՒՆԻ ՏՈՒՆԻ

ՊՈՒՆԻ
ՄՈՒՆԻ

WG/5)
Q-43

2470/5

QƏDİM ŞƏRQ ƏDƏBİYYATI MÜNTƏXƏBATI

M.F. Azundov adına
Azərbaycan MİA
Kitabxanası

“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKI
2007

*Bu kitab "Qədim Şərq ədəbiyyatı" (Bakı, Azərbaycan Ensiklopediyası
NPB, 1999) nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tərcümə edənlər:

**İsmayıl Vəliyev
Elman Ağaoğlu
Natiq Səforov**

ISBN 978-9952-34-105-8

890-dc22

Şərq ədəbiyyatı – Antologiya

Qədim Şərq ədəbiyyatı müntəxəbatı

"Şərq-Qərb", Bakı, 2007, 672 səh.

Kitaba Qədim Misir, Şumer, Çin, Hind, Mədiya, Yəhudi xalqlarının ən qədim söz yadigarları: Misirin nəsrinə və şeri, Şumerin "Bilqamis" dastanı, oski Çin ədəbiyyatından, fəlsəfi poeziya və tarixi nəsrindən nümunələr, hind xalqının "Mahabharata" dastanı, yəhudilərin "Tövrat"a daxil olan "Varlıq kitabı"ndan seçmələr: İonanın kitabı, Rulfun kitabı, İovun kitabı, Süleymanın (Solomonun) "Nögmələr nögməsi" və b. osorlər daxil edilmişdir.

*) "Şərq-Qərb", 2007

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

**"Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında"**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

İNSAN YADDAŞI VƏ YA BƏDİİ SÖZÜN "GÜNDOĞAN" I

(5000 yaşlı ədəbiyyata qısa bir baxış)

Qədim tarixi, ədəbiyyatı vərəqlədikcə, çox zəngin fikir xəzinəsini göz önünə gətirdikcə, Misirin özəmətlı ehtəramların, Qobustanın qayaüstü rəsmlərini təhlildən keçirdikcə düşünürsən: görəsən, ev tikən, qala quran, daşa, divara şəkil çəkən insan nə vaxtdan nağmə qoşmağa, şeir deməyə, dastan düzəltməyə başlayıb? Bəlkə də bütün bu keyfiyyətlər insanda paralel olaraq yaranıb. İnsanın təbiəti, oməyə, ətrafdakı canlılara, özünə münasibəti, dördü, həyatı və ölümlü onda dəyişik duyğular omələ gətirdikcə onun zövqü formalaşib, bu isə müəyyən estetik biçimlərin meydana gəlməsinə səbəb olub.

Səsin ritmi sözün, sözün ritmi şeirin, şeirin inkişafı isə dastanların, nəğmələrin yaranışını şərtləndirib. Həyatı münasibətlər insani münasibətləri, insani münasibətlər siyasətləri, qanunları formalaşdırıb. Beləliklə, insanda nizam-intizam çağırış, qanunlara boyun aydirmə ehtiyacı, şeirlə duyğulanmaq sadəliyiy, musiqiyə dalmaq zorifliyi yaranıb. İnsanın quş kimi uçmaq, şir kimi güclü olmaq arzusu, dağ kimi ehəmlər ucaltmaq niyyəti onu sənətkarə, memarə çevirmişdir. Əmək nəğmələrinin çoxalması dastanların yaranmasına yol açıb. İnsan öz tələyini daşa, divara yazıb. Böyük ədəbiyyatın, söz sənətinin bündövrəsi belə qoyulub.

Şəhər salan, qalalar, istehkamlar quran insanlar qəhrəmanların şoninə söz qoşub, gözəllərin gözəlliyindən, sevginin məhrəminədən, ömrün şirinliyindən, ölümün acılığında bəhs ediblər. Dünyanın ilk şairi, ilk bəstəkəri təbiətdən, bəhrəli oməkədən, insan gözəlliyindən, təmiz sevgidən ilham alıb. İnsan sevvə-sevvə ülviləşib, duya-duya təkmilləşib, yazə-yazə puxələşib, öyrənə-öyrənə müdriləşib, biliyə malik olub. Əgər sənətin dünyəyə gəlişi insanın ilahi, ruhani artırımının nəticəsidirsə, onun idrakı tokamülü, inkişafı, zəhni və duyğusal gəlişməsi də bu tokamülün bəhrəsidir.

Əmək nəğməni yaratdısa, nəğmə də insan qəlbini çuşa gətirdi, ona ruh verdi, onu havəsəndirdi. Beləliklə, mərəsimlər yarandı, mərəsim şəri, mərəsim nəğməsi, halay oyunları cətiləndi.

İnsanın estetik duyumu, estetik düşüncənin və qavramanın inkişafı gözəliyi dərk etməyə, onu yenidən canlandırmağa imkan verdi. Primitiv ol ələtindən mahir ovçu və əkinçi ələtinə keçən insan, adı əmək nəğməsindən dünyanın mürokkəb mifoloji dərkinə doğru addımlar atdı. Yerini-göyün, suyun, odun,

torpağın, insan və bütün canlılar ələminin yaradılışı, onların bir-biri ilə qarşılıqlı münasibəti – dünyanın ilkin elmi qavranışı və dərkə də möhz başlanğıcını estetik düşüncədən, onun ilkin gəlişmə çağlarından gətirüb.

Təbiətlə mübarizə, vahiməli, qorxunc olaylardan uzaqlaşmaq, onlara qalib gəlmək istəyi insanın təfəkküründə mifik, əfsənevi qəhrəmanların obrazını omələ gətirmiş, beləliklə, fetişizm, bütpeərəstlik, totemçilik və doğa – təbiət kultu formalaşmışdır. İnsanda xeyir və şər ruqlar, yaxşı və zərərlı varlıqlar bərədə fikirlər bədii-estetik anlam kosb edərək sənət əsərlərində özünü əks etdirmişdir.

Əski çağların şumer ədəbiyyatında gərçək dünyanın dərkə, şər qüvvələrə qarşı mübarizə haqqında öygülər qəhrəmanlıq dastanının yaranmasına yol açan, təbiət qüvvələrinə qarşı mübarizə obrazların təkmilləşməsi isə yenilməz gücə malik fəvqəlinən, bəhadır obrazların dünyəyə gətirdi.

Bədii söz, bədii təsvir insanın psixoloji-emosional səviyyəsini, imkanlarını gənişləndirməklə ona yeni keyfiyyətlər bəxş etmişdir. İnsan toplumu formalaşdıqca gələnlərin yaranaraq nəsildən-nəsələ ötürülməsi sayəsində mifik, tarixi və estetik prinsiplər də təkmilləşərək insan həyatına və idrakına yeniliklər gətirmişdir.

İlkin bədii təsvirlərdəki ümumi cəziblər gət-gədə tipikləşərək fərdiləşmə səviyyəsine yüksəlmişdir. Şumer dastanında Bilqamının qəhrəman kimi formalaşması, ondakı fərdi keyfiyyətlərin bərlərlənərək füzə çıxması, təbiə-həyatı və mifik ziddiyyətlərin qəhrəmanın xasiyyəti və davranışına, həyat prinsiplərinə təsiri, insanda gələcəyə inam duyğusunun baş qaldırması, yalnız özlü üçün deyil, başqalar üçün də yaşamaq istəyinin güclənməsi, fərdi istəklərin böyüyərək xəlqi, sonra bəşəri-ümuminsani diləklərə qovuşması bədii sözün yenilməz gücünü göstərir.

Bədii söz ədəbiyyatın və sənətin təşəkkül tapdığı dövrdən insanı yalnız əyləndirən, ona ruhani qida verən bir vəsətə kimi deyil, eyni zamanda onu təkmilləşdirən, onda yeni ideyalar oyadan, onu səbahə hazırlayan tərbiyə-edici funksiyə də daşmışdır. Əmək nəğmələrində məişətdən doğan "söz oyununu" ritmik – uyar səslənmələr, alliterativ, əssosiativ elementlər, səslərkarları sözün gəlişigözəlliyindən anlam gözəlliyinə keçid yaratmış və bu da yeni estetik keyfiyyətləri formalaşdırmış, sənətin qarşısında yeni tələblər qoymuşdur.

Maraqlıdır ki, sənətdə eyni keyfiyyət dəyişmələri, inkişaf-gəlişmə əməlləri dövr, zaman baxımından tez və yaxud gec olmasına baxmayaraq, əski Misir, Şumer, Çin və Hind ədəbiyyatlarında demək olar ki, oxşar formalarla gətmişdir. Bədii təsvirin gənişlənməsi, təhkiyə-təsvir üsulunun təkmilləşməsi, obrazların fərdi və ümumi keyfiyyətlərinə diqqət, epik-mifik təsvirlərdə real gərçəkliklə fantaziya-uydurma detalların qarşılıqlı əlaqəsi diqqəti çəkir.

Bodiləşdirmədə bənzətmələrin formalaşması "insan-şir", "insan-at", "qız-dağkeçisi", "qız-keyik", "qız-quş", "günəş-qız", "ayüzlü-gözel" və s. obrazların yaradılması, obrazlı müqayisələr insanın və təbiətin dərki ilə bağlı yeni sənət keyfiyyətlərini müəyyənləşdirmişdir. İnsan və qeyri-insan bədi obrazlarda insana xas adi təbii xüsusiyyətlərə yanaşı, qeyri-insani, ikili xüsusiyyət və qəbiliyyətə, gücə malik fəvqəlnasın tipi təbiəti qavramada, həyatı idrakda müəyyən rol oynamışdır. Müşahidələrin təbiiyyəti və insanda doğurduğu emosional-psixoloji duyğu bədi sözlə – poeziyaya, dastana çevrilmiş, bu bədi məhsullar isə insanın mənəvi tələbatında mühüm yer tutduğuna görə yazıya keçirilmiş, nasillərin ümumi sərəvəti olmuşdur.

Qədim Şərqdə, İkiçayarasında (Mesopotamiya), Afrikanın quzeyində, Nil çayı hövzəsində, hind regionunda meydana gələn, inkişaf edib təkmilləşən bədi sözlər məhsullarının təhlili, obrazların, metaforaların, süljetlərin ilkinlikdən zənginliyə doğru gedən təkamül yolu göstərir ki, ədəbiyyat ictimai həyatın, mədəniyyətin xüsusi bir təzahürü kimi yaranıb inkişaf etmişdir.

Arxeoloji tədqiqatların son yüzilliklərdə aşkara çıxardığı yazılı ədəbiyyat nümunələri sübut edir ki, qədim Şərqi yüksək sivilizasiyası dünya mədəniyyəti xəzinəsini zənginləşdirmiş və dərinləşdirmişdir. Söz yaradıcılığının həyatın bütün sahələrinə təsir insanın daxilən zənginləşməsinə səbəb olmuş, onu daim yeni axtarışlar aparmağa sövq etmişdir. Bədi söz insanın daxilində daha yaxşı səhərlər uğrunda çalışmaq ilhamını alovlandırmış, insanın özünə bənzətməni, onu yenidən canlandırır özünə təqdim etməklə mənəvi təkamülün, eyni zamanda, idraki mexanizmlərin təkmilləşməsinə şərait yaratmışdır. Qədim Misir poeziyasında səvonların daxilil iztəbralarının təsviri insanın bütün fəaliyyətlərinin, duyğularının toplusu kimi görünür. Əski çin və hind müdriklərinin məsləhət və püritəllərində həyatı təcrübələrin nəticəsi kimi görünən öykülər, sevgi nəğmələri, kainat və insanın daxilil qəbiliyyətlərini üzə çıxaran müdrik ifadələr insanın özünü bədi araşdırma predmetinə çevirdiyini göstərir. İnsan əsər yaradıcısı, əsərin oxucusu və yaxud tamaşaçısı, əsərin obrazı – bədi predmeti kimi əsas olur, bədiiliyin nüvəsinə çevrilir. Əski çağların insana həsr olunmuş əsərlərində, hətta təbiətə, başqa varlıqlara, ilahi qüvvələrə, mövcud olmayan, mifik aləmə həsr olunmuş əsərlərdə belə insanın özü, hərtərəfliyyəti əks olunur. Dünyada keyirli şərin, yaxşı ilə yamanın, xeyirxahlıq zalımın, müdrikliklə nədənin, sakitliklə çilgünün, utancaqlıq utanmazın – humanizmlə antihumanizmin çarpışması, həyatı mübarizənin dialektikası əski çağlar bədi düşüncəsinin ən önəmli bünövrəsinə çevrilmişdir. İnsan həyatı maddi və mənəvi varlığın əsası kimi bədi təfəkkürə mövzu və qida vermiş, müxtəlif janr və bəziçilərdə bədiiləşdirilmişdir.

Əski çağlar ədəbiyyatında insanın insana, insanın tanrılara, insanın başqa canlılara, insanın təbiətə, təbiət qüvvələrinə qarşı mübarizəsi, bu mübarizələrin sənət əsərlərində təsvir olunan əski insanda yeni mənəvi keyfiyyətləri

üzə çıxarması, fərdi xarakterin inkişafına təkan verməklə cəmiyyətə insansevərlik aşılanması, təbiətin bir parçası olan insanın özünü yüksəltmişdir. Maraqlıdır ki, Şərqi bədi sözlər sənətdə təbiətin ziddiyyətləri ilə yanaşı, insanın daxilil ziddiyyətlərinə diqqət, bunları doğuran amillərə münasibət də formalaşmışdır. "Avesta" kimi uzun yüzilliklər boyu formalaşmış bir əsərdə ziddiyyətlərin təbii və insani xüsusiyyətləri, ikili təbiəti və xarakteri maraqlı bədi təsvirlərlə canlandırılmışdır.

Əski çağlar ədəbiyyatında mövzu, təsvir, metafora, süljet, quruluş elementlərinin sintezi, qarşılıqlı əlaqəsi də maraqlıdır. Ayrı-ayrı zamanlarda əzəllərdə, janrlarda yaranan ədəbi əsərlərdə üzə çıxan sintetik qovuşma, əlaqə bağları olduqca maraqlıdır. "Hər şeyi bilən adamın dastanı" ("Bilqamis dastanı") sumer bədi sənət əsərindəki insan, yarınsən obrazlarına, bədi təhkiye üsuluna, qəhrəmanın döyüşü ilə bağlı səhnələrə, dünyanı su basması (dünya daşqını), yuxuların yozulması, ölümsüzlük uğrunda mübarizə mövzularına oxşar bədi uyarlıqlara "Avesta", "Bibliya" kimi məşhur kitablarda da rast gəlinir. Bu cür bənzəri uyarlıqlar, sintetik bədi əlaqə və bənzərlənmələr Şərqi ədəbi sərəvətlərdə zənginliyə ilə diqqəti çəkir. Bununla yanaşı, Şərqi zəngin söz sənəti bədi forma və təsvir rəngarəngliyi, bənzərsizlikləri ilə də xarakterikdir, hətta əski çağların mifik təsvir və bənzətmələri bəzən o qədər müasir səslənir ki, adam poetik vüsətə, emosional-psixoloji təsir uzunömürlülüyyətinə, duyumun çağdaşlığına və bədi gerçəkliyinə həyrtlənməyə bilmir.

Şərqi böyük bədi söz sərəvətləri eyni zamanda dini-mifoloji təsirlərə, insanın mənəvi-dini inanac və düşüncələri ilə də sıx bağlıdır. Müxtəlif dini təsəvvür, inanac və ideologiyalar da insanda təbiətə, tanrılara, qəhrəmanlara sitayişlə müşayiət olunmuşdur. Ədəbiyyatların, dini inancların müxtəlifliyi və qohumluqlar cəmiyyətin paralel inkişaf prosesləri, insanların oxşar həyat fəaliyyətləri, hadisələrin ümumi, oxşar kökləri ilə də bağlıdır.

Şərqi ulu ədəbiyyatı göstərir ki, söz sənəti nə qədər təbiətə, insanın lirik duyğu və düşüncələri ilə bağlıdırsa, bir o qədər də həyatla, ictimai proseslərlə, cəmiyyət quruculuğu və siyasi mübarizələrlə əlaqəlidir. Formalaşma dövrü beş min il bundan onçayo gedib çıxan Misir ədəbiyyatının ilk çağlarında belə hakimiyyət uğrunda mübarizələr, siyasi çəkişmələr, fironların bir-biri üzərində qələbəsi öz əksini tapırsa, bədi sözün xeyli dərəcədə siyasi mühitdə cəlləndiyi qənaətinə də gəlmək olar. Ona görə sözlə böyük önəm verən, onu həyatının ayrılmaz ünsürü sayan insan əsas ideya və mübarizələrinə də sözlə ifadə etməyi vacib saymalı idi.

Misir ədəbiyyatı böyük tarixi mərhələlərdə – Yuxarı və Aşağı Misir çarlıqlar dövründə də, Qədim və Yeni çarlıqlar zamanında da, Makedoniyalı İskəndərin Misiri işğal etdiyi çağlarda da tarixi yolu, təbii axarı ilə inkişaf edirdi.

Hakimiyətlərin xronologiyasını əsas götürərək, Misir ədəbiyyatını aşağıdakı dövrlərə ayırılır:

1. Qədim çarlıq dövrü ədəbiyyatı – e.ə. III minil.
2. Orta çarlıq dövrü ədəbiyyatı – e.ə. XXI–XVII yüzil.
3. Yeni çarlıq dövrü ədəbiyyatı – e.ə. XVI–IX yüzil.
4. Demotik (dil və yazı) dövrü ədəbiyyatı – e.ə. VIII yüzildən eramızın III yüzilinədək.

Bu dövrləşdirmə həm də dilin inkişaf mərhələləri ilə bağlıdır: Qədim çarlıq dövründə Qədim Misir dili, orta çarlıq dövründə Yaşa Misir dili – “klassik” dil, Yeni çarlıq dövründə Yeni Misir dili, Demotik yazı ədəbiyyatının yarandığı dövrdə isə demotik dil (yəni demotik yazı ilə formalaşan ədəbiyyat).

Əski çarlıq dövründən “Ehram mətnləri” yadigar qalmışdır. Bu yazılar ehramlarda V–VI firon sülalələrinin (tex. e.ə. 2700–2400-cü illər) foye və otaqlarının divarlarında əks etdirilib. “Ehram mətnləri”ndə insanların tanrılara xas olan ölümsüzlüyə can atmaları ilə bağlı çoxlu magik formul və deyimlər öz əksini tapıb. Həmin mətnlər tarixin böyük bir fikir kolleksiyası kimi zamanımıza yadigar qalıb. Bu əsərlər, qəbirüstü yazılar o dövrdə sözbə, bədiliyə, insanın mənəvi gücünə nə qədər yüksək diqqət verildiyini göstərir. “Ehram mətnləri” özünə qədər də böyük ədəbi mühitin mövcud olduğunu sübut etməkdədir. Əgər qəbirüstü yazılarda, avtobiografik məlumatlarda mərhumun xidmətləri, qabiliyyətləri və onun həyatından müəyyən epizodlar, fironların xidmətlərindəki nailiyyətləri və fironun ona sayğısı, öyğüsü onun şəxsiyyəti barədə bədii sözün gücü ilə təsvir olunursa və bu, yalnız bir janrdə bu cür üzə çıxırsa, təsəvvür etmək olar ki, həmin çağların yüksək estetik tələbləri varmış və bu hər bir şübhə doğura bilməz.

“Ehram mətnləri”ndəki öyğülər, məsləhətlər lirik, emosional bədii keyfiyyətləri ilə çox təsirlidir. Nümunə kimi “Ptaxotepin öyüdləri”ndən bir neçə misrəyə nəzər salaq:

Coşub dalğalanma bilginliyinlə,
Dəmə ki, hər şeyin sənsən bilən.
Təkcə bilginlərdən öyüd götürmə,
Nəbələd gürsən də, məsləhət istə.
Sənət dedikləri sərbədsiz olar,
Rossamliq yüksəlsən sənət taxtına,
Müdrək söz zümrüdətək gizləndə qalar,
Dən çəkən qulun da düşər baxtına.

“Ptaxotepin öyüdləri”ndə onun oğluna məsləhəti çox ibtətidir: “Əgər sən çoxlarına sərəncam verən rəissənə, hər cür xeyirxahlığa can at; elə et ki, sənin sərəncamlarında qəddarlıq olmasın. Ədalət böyükdür, sarsılmazlıq ucadır”. Onun başqa bir öyüdü də diqqətəlayiqdir: “Əgər sən təbəçiliyində olan hakim-

lərin müşavirəsini çağıran hökmdara yaxınsansa, diqqətli ol və sakit dayan... Bu, çox şeydən... əhəmiyyətlidir. Sən yalnız o zaman danış ki, artıq məsələni anladığını dərk etməsən. Müşavirədə danışmaq – qabiliyyətdir. Ağlla danışmaq hər işdən çətinidir...”

Orta çarlıq dövrü Misirdə ədəbiyyatın daha da çiçəkləndiyi dövr hesab olunur. Bu mərhələdə “Sinuxenin hekayəti”, “Gəmi qəzasına uğramışın nağılı” (təxminən e.ə. 2000–1800-cü illər), himnlər, xüsusilə Xappiyə və Nil tanrısına həsr olunmuş öyğülər bədiliyi ilə fərqlənir. Tanrılara müraciətə yazılmış və folklor materiaları ilə cəlalanmış əsərlərin yüksək bədii xüsusiyyətləri də, dənizlərdəki yalvarışlar, istəklər də o dövrdə yazılmış və həyat tərzi, insanları haqqında dolğun bilgilər verir, təəssüratlar yaradır.

“Ümidsizlik öz qəlbilə mübahisəsi” əsərində e.ə. III minil Misir həyatı, çətinə düşən, ümidsizliyə qapılan insanın narahatlığı, etirazı, şikayəti təsvir olunmuşdur. Bu cür mətnlərdə poeziyada rast gəlinən yüksək təşəbbürlər, müqayisələrə üzleşirik. Hətta buradakı “öyğülər” kimi “gileylər” də insanın zaman-zaman düşüncələrini ifadə edir. Lirik şairin yalnız “məni”ndəki, şəxsi loya-qətdəki üsyankarlıq, cəmiyyətdəki bərabərsizliklərə və haqsızlıqlara etiraz bu gün də aktual səslənir, çağdaş səslənir!

Kimə deyim dördümü?
Hamı hərislik bədi,
Göz dikir yad mətinə...

Kimə deyim dördümü?
Zorlular hökmdardır,
Xeyirxahlar dardadır...

Kimə deyim dördümü?
Cəniyə inanılır,
Dostu – yağı sanılır...
Kimə deyim dördümü?
Ədalətli adam yox,
Dünya ayrılırdır...

Qədim Misir ədəbiyyatının çoxəsrlik tarixi burada yaşamış dövlət və xalqların gərgin, çoxtərəfli, geniş həyat fəaliyyəti barədə zəngin təəssürat yaradır. Bu ədəbiyyat dünya mədəniyyətinin formalaşması, inkişafı üçün böyük bir təməl, özlü, başlanğıc rolunu oynamışdır. Yeni çarlıq Misir ədəbiyyatında da zəngin tarixi olaylar və bunlardan doğan canlı təəssüratlar bədii təbiiyyətin mövzusunə çevrilmiş, tarixin əski çağlarının bədii mənəzəsi yaradılmışdır. Bu dövr fironlarının döyüşləri, onlara yazılmış öyğülər, tanrı Atona həsr olunmuş himnələr maraqlıdır.

Xalq yazısı dövrünün ədəbiyyatı öz xüsusiyyətlərinə, mövzu və təsvir üsullarına görə xeyli fərqlənir. Bu ədəbiyyatın özündən öncəki zəngin tarixi gələnlər üzərində inkişaf etdiyi danılmazdır. Özəlliklə lirik, kövrək sevgi şeirləri sübut edir ki, bugünkü poeziya ən gözəl keyfiyyətlərinə görə belə əski bünövrəyə, gələncəyə minnətdardır, ona bağlıdır.

Janr, mövzu müxtəliflikləri, təsvir rəngarəngliyi, hadisəyə və məsələnin mahiyyətinə münasibət, onun bədii həlli baxımından bu dövrün möhsulları olduqca maraqlıdır, özünəməxsusdur, ümumbəşəridir. Qədim Misir insanı dina, tanrılara sitayiş etsə də, bir çox əsərlərini tanrılara, onların öyügsünə həsr etsə də, daxilin sərbəstdir, skeptikdir. Bəzi əsərlər dini təsirlərdən uzaqdır, sifət dünyəvi, həyatı mozmuna malikdir. Xüsusilə lirik şeirlərdə, sevgi səhnələrində, folklor qaynaqları əsasında formalaşan nağıl və əhvalatlarda insanın sərbəst fikri və düşüncə aləmi, özünəməxsusluğu aydın görünməkdədir. "İki qardaş", "Məhkum olunmuş şahzadə", "Sinuxenin hekayəti" kimi məşhur əsərlərdə bu xüsusiyyətlər aydın gözə çarpmışdır.

Ehram foyelərinə, qəbirüstü daşlara, divarlara yazılmış mətənlər onu yazanların, yazdıranların yüksək estetik tələb və zövqlərini göstərir. Bunlar öz dövrünün siyasi və mədəni tələblərindən doğan sənət əsərləri kimi qədim Misir insanının mənavi mühitini, intellektual səviyyəsini, elmi və bədii təfəkkürünün genişliyini göstərir. Bu yazılar firon əonələrindən, hakimiyyət dəyişmələrinin, siyasi, dini və ictimai təkamülünün də sənədlə sübutdur.

Qədim Misir ədəbi möhsulları yazılı şəkildə dövrümüzdə gəlib çixsa da, əsərlərin onların müəllifləri, yazılarda barədə heç bir bilgi verilməmişdir. Rus mısırfənası M. Korostovtsev yazır: "Ədəbiyyatdan söhbət açanda, onu yaradan müəllif haqqında danışmaq mümkün deyildir. Lakin biz burada, eyni zamanda başqa əski ədəbiyyatlarda olduğu kimi, ciddi çətinliklərə üzləşirik. Bizə gəlib çatan Misir mətənləri, əlbəttə, haçansa, hətta dildə şifahi şəkildə mövcud olanların yazıya alınması zamanı kimlərsə tərəfindən tortib olunmuş və yazılmışdır. Ancaq bu mətənlərdə müəllif barədə cüzi bir xəbərlər belə yoxdur. Bu müəlliflər kimlərdir, onların adları nə üçün bu mətənlərdə yoxdur? Çox önəmli sual olsa da, ona cavab vermək olduqca çətindir"¹.

Alim haqlı olaraq qeyd edir ki, o dövrdə müəlliflik barədə anlayış bizim düşündüyümüz kimi olmamışdır. Tarixi qaynaqlarda qüdrətli işğalçı firon III Tutmosun yanında, onun yürüşlərini, çarın və Misir öyüşçülərinin parlaq qələbələrini əks etdirən mirzə (salnaməçi) Çenen olmuşdur. Tobii ki, Çenen hadisələri fironun məqsədinə uyğun təsvir etmişdir. II Ramsesin hətərlə müharibəsi də bu cür qələmə alınmışdır. Həmin hadisələri təsvir edən kimliyi bəlli olmasa da, onu köçürən Petaurun adı indiyədək qalmışdır. O dövrdə yazı yaza, söz qoşan mirzələrə, sənət adamlarına çox böyük hörmət bəslənmiş, onların

intellektual, zehni əməklərinə qayğı ilə yanaşmışlar. "Yazıların öyülməsi" adlı poetik mətədə yazılara, yəni salnaməçi mirzələrə və yaxud nəğməkar şairlərə yüksək qiymət verilmiş, hətta onların bəzilərinin adları çəkilərək böyük sevgilərlə yad edilmişdir:

Müdrək yazılar!
Tanrılar özlərini ovaz edəndən
Gələnlər gələcəyədək
Onların adları uçub getdilər.
Unuduldu bütün qohum, dostları...
Qurrnadılar misdən öyülməmiş məbəd.
Bürünce başdaşa da ucaldımlar.
Özlemlərindən sonra nə oğul-uşaq,
Nə varis yazatdı onun adını.
Onlardan yazılar qaldı yadigar.

Bu şeir mətəni o dövrdə zehni əməklə məşğul olan adamlara verilən ən böyük qiymətdir. Belə fikir yüksək sivilizasiyası, ədəbi mühiti, elmi təfəkkürü olan cəmiyyətdə ortaya çıxma bilərdi. Həmin dövrün ədəbiyyatı, mövzuları, təsvir obyektini, təqdim üsulu, sözün poetik tutumu, estetik təsir gücü də sübut edir ki, qədim Misirdə yüksək aristokratik – kübar mühit mövcud, sözbə, sənətə, elmə böyük qiymət verilmişdir. Ən vacib məsələlərdən biri də həmin mühitdə insanın dəyəri, səviyyəsidir. İnsanın daxili zənginliyi, həyata inamı, sevgi duyğuları, azad sevginin səvinci və iztirabları, zəhmət adamının, hakim və məhkumun qarşılıqlı münasibətləri yüksək bədiiyyətlə canlandırılmışdır. Təsvirdəki reallığı, real varlığı, gerçəkliyi, gerçək hadisəyə poetik münasibət, lirik bədii lövhələr kənar müdaxilələrə, bəzən heç bir rəsmi ideoloji təsir uğramadan ələ canlandırılmışdır ki, adam sənətkarın qabiliyyətinə, sözün, təsvirin gözəlliyinə, ülviliyinə heyret etməyə bilmir. Bu təsvir reallığı oxucunu öz emosionallığı, səmimiyyəti ilə özünə ələ bağlayır ki, aradan keçən yüzillər yada da düşmür!

Qədim Misir ədəbiyyatının araşdırıcıları onun başqa ədəbiyyatlara təsirindən sözbə açırlar. Eyni zamanda, onun özünün də başqa ədəbiyyatlardan bəhrələndiyi qeyd edirlər. Bu da təbii, ona görə ki, əski çağ məsilləri ötraf ölkələrlə sıx təmasda olmuşlar, onların ticarət əlaqələri, hərbi yürüşləri də bu qarşılıqlı təsirdə az rol oynamamışlar. Öz kökü, ənənəsi, özünəməxsus gələncə xüsusiyyətləri olan ədəbiyyat ötraf mühitdən, kənar ədəbiyyatdan nə qədər bəhrələnsə də, özünəməxsusluğunu qoruyub saxlayır. Onların xoşbəhələn cəhətlərini isə özününküləşdirir, öz şiresində ələ həll edir ki, bəzən bu təsirlənmə, bəhrələnməni ayıq-sayıq müxəssislər belə ayırd edə bilmirlər.

Qədim Şərqedə ən böyük, zəngin mədəniyyət yaratmış xalqlardan biri də Dəclə və Forat çayları arasında (İkicayarası) məskunlaşmış şumerlərdir. Şumerlər və yaxud şumerlərin etnik mənsubiyyəti hələ tam deqiqləşdirilməmişdir, onların haradansa Doğu tərəflərdən – düzən ərazilərdən, dağlıq yerlərdən

¹ М. Коростовцев. Древнеегипетская литература. Поэзия и проза древнего Востока. "Художественная литература", М., 1973, стр.29.

keçerək buraya gəldikləri qeyd olunur. Onlar İkiçayarasındaki bataqlıq, lakin münbit ərəzilərdə yerləşərək inkişaf etmişlər. Şumerlər qısa zaman içində əkinçilik, şəhərsalma, elm, incəsənət və hərbi yürüşlərdə böyük üstünlük qazanmış, ətraf tayfa və qurumları özələrinə tabe etmişlər. Şumerlər zəngin yazı mədəniyyətinə sahib olmuş, böyük yazılı ədəbiyyat yaratmışlar. Daş və gil lövhələr üzərində yazılmış bu ədəbiyyat nümunələrinin saysız-hesabsız nüsxələrini ötən yüzildən indiyədək arxeoloqlar tapmağa və araşdırmaqdadırlar. Tapılan materialların hədsiz çoxluğu o dövrdə Şumerdə sözsə, təhsilə, elmə nə dərəcədə böyük diqqət verildiyini sübut etməkdədir.

Şumerlər və onların zəngin mədəniyyətləri barədə məlumatların tarixi e.ə. IV minilin sonuna təsadüf edir. Həmin minilin sonu və III minilin əvvəlinə aid olan şumer yazılı abidələrinin özü də milyon yarım illik bir dövrü əhatə edir. III minilin sonu və II minilin başlanğıcında şumerlər öz mədəni nailiyyətlərini qonşuluqda yaranıb inkişaf edən akkadalara ötürmüş, akkad mədəniyyəti onların mədəni varisi kimi davam etmişdir. Mənbələrdə e.ə. III minilin ikinci yarısında akkad hökmdarı Böyük Sarqonun İkiçayarasının güneyinə də sahibləndiyi və sayılarsa ərəziləri öz hakimiyyəti altında birləşdirdiyi qeyd olunur. Bundan sonrakı mərhələdə şumer dili sıradan çıxmağa başlayır, "ölü dil"ə çevrilir. Daha doğrusu, elmi-mədəni yazı dili kimi məktəblərdə tədris olunur, öyrənilir, insanların məişətində isə öz funksiyasını itirməyə başlayır. Bu gün latın dilinin oynadığı rolu o dövrdə, demək olar, şumer dili oynamışdır. II Babil sülaləsinin altıncı çarı Xammurapi (e.ə. 1792-1750-ci illər) zamanınadək olan müddət Babil mədəniyyətinin çiçəklənmə dövrüdür. Sonra isə dağılıq ərəzilərdən gələn tayfaların arasıksizləşmə hücumları başlayır və sonrakı beş yüz il hakimiyyətin tənəzzülü ilə nəticələnir. Təxminən e.ə. XIII yüzildən assuriyalılar tarix səhnəsinə çıxırlar. Onlar e.ə. IX-VII yüzillərdə bütün İkiçayarasını, Yaxın Şərqi xeyli hissəsini, Aralıq dənizini, hətta bəzi vaxtlarda Misiri də özünə birləşdirmək gücünə malik olan qüdrətli dövlət yaratmışlar. E.ə. VII yüzilin sonlarında yenidən Babil dirçəlir və qonşusu midyalılarla itifaqa girərək Assuriyanı məğlub edir. E.ə. 538-ci ildə isə farsların güclü hücumları Yeni Babilə süquta uğrətmişdir.

Bu qədər hakimiyyət dəyişmələri baş versə də, mixi yazılar öz höyətini davam etdirdi. Hətta bizim eraya qədərki zamanın son əsrlərində, yəni selevkilərin və parfiyalıların zamanına qədər mixi yazılar geniş işlədilmişdir.

İkiçayarası ədəbiyyatının tarixini aşağıdakı kimi dövrləşdirirlər:

1. E.ə. III minilin başlanğıcı. Şumerlərin dilində ilk yazılı mətnlərin – tanrıların siyahılarının, öyğülərin, himnlərin, atalar sözlərinin, lətifə və miflərin meydana gəlməsi.

2. E.ə. III minilin sonu – e.ə. II minilin başlanğıcı. Əsas şumer ədəbiyyatı abidələrinin yaranması. Buraya Nippur şəhərinin qanunlar siyahısı ("Nippur qanunları") himnlər, öyğülər, miflər, dualar, eposlar, mərasim nəğmələri, mək-

tblə mətnləri, dəfn mərasimlərinə söylənen ağular, ədəbi əsərlərin kataloq-siyahıları (87 ədəbi abidənin adı çəkilir ki, onların cəmi üçdə biri elm aləminə bəllidir. Əslində indiyədək şumer dilində 150-dən çox mətn mövcuddur). Bilqamış (Gilqamış) haqqında dastanını, Dünya Daşını haqqında əfsanənin, Qartal qanadında uçan nağılını (Etan haqqında nağıl) şumer dilindən əski babil dilinə tərcümə versiyaları da bu dövrdə yaranmışdır.

3. E.ə. II minilin sonu. Ümmüədəbi, dini sənələrin yaranması. Bu dövrdə abidələrinin çoxu akkad dilindədir. Dünyanın yaranması haqqında poema, öyğü və valyanslar, dualar, didaktik ədəbi yazılar.

4. E.ə. I minilin ortaları. Assuriya kitabxanasının yaranması, Aşşurbani-palın kitabxanası, Bilqamış haqqında epusun əsas versiyası, çar yazıları, dualar və başqa əsərlər bu çağın ədəbi abidələrindəndir.

Ədəbi mərhələlərin, nəslərin və dillərin bir-birini əvəz etdikləri bu geniş dövrdə yaranan zəngin ədəbiyyat bir ərazinin, bəğinin hədudları daxilində bir bəşikdə, eyni bir mədəni bünövrə üzərində inkişaf tapdığına görə eyni bir gələcək, ümumi məzmun oxşarlığına malik olsa da, müstəqil, özünəməxsus xüsusiyyətlərə də malikdir. Şumer ədəbiyyatı bu ədəbiyyatın ən qədim dövrünü təşkil etdiyinə görə onu öyrənmək, araşdırmaq da çətindir. Məşhur Amerika alimi, şumeroloq S.N.Kramer ilk dəfə şumer ədəbiyyatını ardıcıl olaraq öyrənib nəşr etdirənlərdən biridir. Onun araşdırmaları noticəsində üzə çıxarılmışdır ki, Babil ədəbi məhsullarının, süjetlərin əksəriyyəti şumerlərdən alınmışdır.

Bu zəngin ədəbi sənətlərin son yüzildə üzə çıxarıldığını və əsasən tədqiqatçıların daha çox yeni tapıntılar öyrənilir nəşr etməyə üstünlük verdikləri nəzərə alaraq demək olar ki, əldə olan materialın hələlik kifayət qədər geniş müqayisəli araşdırmaq mümkün olmamışdır. Ümid var ki, bu sahəyə artmaqda olan maraq və diqqət sayəsində bu zəngin əski ədəbiyyatın sistemli tədqiqi daha da genişləncək və yeni fərhli tapıntılar ortaya çıxacaqdır. Şumerlərlə qohum olan xalqların müəyyənləşdirilməsində meydana gələn çətinliklər, bu ədəbiyyatın dərinə öyrənilməsinə çətinləşdirib. İndiyədək şumer dilindəki sözlərin türk dilindəki oxşarlığının tapılması fikirləri fakt kimi söylənsə də, bu barədə müqayisəli linqvistik tədqiqatlar meydana gəlsə də, şumeroloqlar arasında bu dilin kökü məsələsi öz həllini tapmamışdır. Şumerlə bəzi mətnlərin oxunmasında meydana gələn çətinliklər hələlik intuitiv yozumlarla uyğun olaraq həll edilir. Bir çox mətnlərin tarixini müəyyənləşdirməkdə də ciddi çətinliklər vardır. Bu ağırlıqlarla yanaşı, əski mətnlərdəki uyurluq, dualar, süjet yaxınlıqları, obraz və hədəf oxşarlıqları araşdırmaq dünyada ədəbi-bədii sözün inkişafını, təkamülünü, sözün-yazının estetikasını öyrənmək baxımından olduqca maraqlıdır.

Şumer ədəbiyyatında da müəlliflər göstərilir. Əsasən dilə, ağızdan-ağıza söylənen, yayılan əsərlərin yazıya alındığı şübhəsizdir. Ancaq bu yazıların çağ-daş anlamda müəllifi bəlli deyil. Yəqin ki, əsas məsuliyyət mirzələrin, mətn

köçürənlərin üzərinə düşür. Xatırladaq ki, bəzi əsərlərin "tanrıların dilindən" yazıya alındığının qeyd olunması şübhəli, şərti xarakter daşıyır və bugünkü düşüncə ilə do anlaşıqlı sayıla bilməz. Məşhur "Bilqamis dastanı"nda onun "cadugər Sin-like Unni"nin dilindən yazıldığını qeyd olunur. Görünür, o zamanlar şamanlara, ozanlara bənzər dastançılar, nağılçılar varmı və dastan da onlardan birinin söylədiyi kimi qələmə alınmışdır.

Tarixçilər də qeyd edirlər ki, şumerlərdə yazı mədəniyyətinin (piktografik – şəkli yazı) meydana gəlməsi ilk mərhələdə təsəvvüfat hesablaşmaları, sonad və materialların uçota alınması ilə bağlı olmuşdur və ədəbiyyatın yaranması ilə əlaqəli deyildir. Sonralar təhsil sistemi yarandıqda, uşaqlara xalı-pozu öyrətiləndə daha asan sözlərdən başlamaq lazım gəldiyi üçün xalq dilində dolğan, asan yadda qalan atalar sözü, tapmaca, lotifə və s. yazıya alınmışdı və "odubb"larda ("odubb" yazı evi; o zaman şagird oxuyun yer belə adlanırdı) oxudulurdu. Sonralar bu yolla ədəbi əsərin yazıya alınması genişlənmiş, mifoloji mətənlər, ayınlar, öygülər yazıya köçürülmüşdür. Beləliklə, demək olar, folklor bu mərhələdə də bədii sözün, ədəbi inkişafın özəyi rolunu oynamışdır.

Şumer ədəbi mətənlərinin bəziləri ayrı-ayrı adamların dilindən yazıya alındığına görə cəmi sətirin müxtəlif variantları təsiri bağışlayır. Sonrakı mərhələdə isə əsərlər cəmi yazı ilə akkad dilinə tərcümə olunmuşdur. Şumerlərlər bu ədəbiyyatı ortaq ədəbiyyat kimi öyrənir və onu ədəbi varislər kimi dəyərləndirirlər; cəmi zamanda dövrün də burada kifayət qədər rol oynadığına, ad və sətirlərdə müəyyən dəyişikliklər etdiyinə diqqət yetirirlər. Bəzi sətirlərdə, qəhrəmanların təsvirində də dəyişikliklər nəzərə çarpır. Məsələn, şumer variantında təqdim olunan Bilqamis, bir qəhrəman kimi, statikdir; babil mətənlərində isə o daha canlıdır, burada onun qəhrəmanlığını göstərən, sübut edən təsvirlər genişdir, ohatəlidir. Şumer variantında Bilqamis ilk gənciyinə gücünü sərff etməyə yer tapmayan qüdrətli bir pəhləvan kimi təsvir olunur, o öz həyat məramını sonradan müəyyənləşdirir, "şər qüvvələrin hamısını Yer üzündən silmək" üçün mübarizəyə başlayır, qorxunc Humbabani məğlub edir. Bilqamisə tay, bərabər tutulan, onun kimi güclü və qüdrətli olan, onun əkiz qardaşı sayılan Enkidu obrazı da təsvir olunur. Babil variantında bu obraz daha ohatəli və inandırıcıdır. Əvvəllər heyvanlar arasında yaşayan Enkidu sonra yava bir qadına məhr salaraq, çörək və şərəbin dadını görür; sivilizasiyaya yaxınlaşır. Bilqamisə Enkidu döyüşdə bir-birinə üstün gələ bilmir, nəticədə dostlaşırlar. Akkad variantında da həmin şumer sətiri əsasdır, lakin hadisələrin bədii təsviri fərqlidir, daha dolğundur. Qəhrəmanlar sonra birləşirlər, Güneş tanrısı Utunun xeyrixahlığı və Şaməsin yardımını ilə Humbabani məğlub edirlər.

Əski şumer dastanı və nəğmələrində Azərbaycan folkloruna, nağılı və fəsanələrinə yaxın olan çoxlu sətir, fikir, bədii deyim, bənzətmə və s. vardır. "Bilqamis dastanı", "Kitabi-Dədə Qorqud" boyuları və "Koroğlu" dastanı arasında mühüm əlaqə bağları vardır. Hətta şumerlərin bir çox ad və soy kök-

lərinə müasir dilimizdə rast gəlinir. Tədqiqatlar genişləndikcə, təbii ki, yeni elmi bəxşilər, sürprizlər meydana gələcək. İndiki halda əski şumer, akkad ədəbi mətənlərinin Azərbaycan dilinə çevrilməsinin çox böyük ictimai, ədəbi, elmi önəmi vardır.

Qədim Şərqi tarixən zəngin olan əsas mədəniyyət bəşiklərindən biri də Çindir. Çində də yazı həyatın tələbi ilə, işgüzar fəaliyyət nəticəsində meydana gəlib. Qoyun sümükləri üzərində heroqlif yazılarda övçülər üçün fallar yazılmışdır. Sonralar belə "fal kitabları" bürünc qablar üzərinə köçürüldü. E.ə. I minilin başlanğıcından çinlilər bambuk lövhələri üzərində heroqliflər yazmağa başlamışlar. Xətkeşə bənzər bu taxta lövhələr ipdə bir-birinə sarımb düzülürdü və o dövrün kitabı hesab olunurdu. E.ə. III yüzildə çinlilər ipək üzərinə yazmağa keçdilər. Bu material çox bəha olduğundan az sonra kağız kəşf edildi və bu, yazı mədəniyyətinin inkişafı üçün inqilab çevrilişi yaratdı. Çin dilindəki yazılı mənbələr və əsərlər bərdə ilk geniş məlumat çin tarixçisi və bibliografı Ban Qu (e.ə. 92-32-ci illər) tərəfindən tərtib olunmuş "Xan seltənətinin tarixi" əsərində verilmişdir. Ban Qu kitabın növlərinə görə ayırmış, nadir hərbi kitablar, "incəsənət və bədii əsərlər" haqqında bilgiləri sistemləşdirmişdir. Ban Qu zamanında konfusiçilik ideologiyası hakim ideologiya idi. Bu səbəbdən də onun təsnif etdiyi kitablarda konfusiçilik qayda-qanunları əsas götürülmüşdür. "Dəyişilmə kitabı" – "İtşünü"da fəalçılığın əski naturfalsafə mətənləri, "Tarix kitabı" – "Şütszünü"da tarixi yozumlar, "Nəğmələr kitabı" – "Litszi"də mərasimlər, "Musiqi haqqında qeydlər" – "Çütsyü"da tarixi olaylar, "Müləhizələr və Səhbətlər" – "Lunyu"da verilən deyimlər Konfusiye və yaxud onun şagirdlərinə aid edilirdi. Bu kitab çinində bədii əsərlər toplusu kimi seçilən və geniş təbliğ olunan "Nəğmələr kitabı"dır. Burada əski lirik poeziya və himnlərdən nümunələr toplanmışdır. Bu poeziya nümunələri e.ə. XII yüzil Çju dövründə yaradılmışdır. O dövrdə Çin xırda çarlıqlara bölünmüşdü. Bu çarlıqlar Göy oğlu sayılan Çjou hakimiyyətinə tabe idilər. Bu çərçivədə həmin çarlıqlarda yaşayan insanların mədəni məişət qayğıları əksini tapıb. Burada hətta əkinçinin sahibkardan şikayətini kimi xarakterik şikayət belə əks olunmuşdur. "Şitszin" nəğmələrində yazılı olaraq gəlib bu günümüzdə çıxan çərçivədəki dörtlük qafiyə sistemi, misraları qanunauyğun təkrar xüsusilə diqqətə cəlb edir. Bu nəğmələrin bir çoxu şəhərlərdə xalq rəqsləri ilə bərabər, kişi və qadınların ifasında xorla oxunmuşdur.

Bu nəğmələrdə sevgi duyğuları, insanın təbiəti, zəmanəyə münasibəti əks olunub. Burada insanın öləliqinə, davranışına, idrakına verilən dəyər, nəğmələrdə sözlərin poetik düzümü, əssosiativlik, bənzətmələrin uyurluğu və gözəlliyi, təbiətlə insan arasındakı çox məhrəm əlaqələr, bu əlaqələrin insanda oyatdığı duyğulardakı kövrəklik, təsvirin inandırıcılığı, gerçəkliyi adama xoş təsirli bağışlayır. Bu nəğmələr toplusunun mədəni imperator formaları ilə dəş üzərinə qazılmış və gələcək nəsillərə yadigar qalmışdır.

"Tarix kitabı" da həmin dövrün ən məşhur yadigarlarından və yalnız tarixiliyinə görə deyil, həm də bədiiyyətinə görə maraqlıdır. Ban Qunun yazısında xüsusi yer tutan bibliografiya – sistemləşdirilmiş "Yaz və Payız" salnaməsi bu baxımdan önəmlidir. E.ə. IV yüzildə Tszotsyu Min tərəfindən "Yaz və Payız" kitabına söhrələr kimi hazırlanmış "İszo salnaməsi"ndən ("Tszoçjuan") başqa Sıma Tszyanın (e.ə. 145-86-cı illər) hazırladığı "Tarixi qeydlər" kitabı da qiymətli abidədir. Sıma Tszyan əsərini yüksək poetik dil və üslubda hazırlayan oxucuların marağına səbəb olmuşdur. Bu kitabda tarixi hadisələr, insan toplumunun qanunauyğunluqları, ayrı-ayrı şəxsiyyətlər və tələlər təsvir olunmuşdur. Sıma Tszyanın xidməti sayəsində ölkənin tarixində önəmli rol oynayan sarkordolar, şairlər, məzhəbəki aktyorlar, filosoflar, "qışaqlar", hətta "boşboğazlar" haqqında məlumat toplanıb kitabə çevrilmişdir.

Qodım Çində tarixi nəsirin çox gözəl nümunələri meydana gəlmişdir. Konfusi məktəbinin nümayəndələrinin traktatları, o cümlədən "Müləhizələr və Söhbətlər" kitabı dialoqlar biçimində qurulmuşdur. Bunlarda Çin həyatının, məişətinin çoxlu parlaq lövhələr təsvir olunmuşdur.

Konfusunin davamçılarından olan mütəfəkkir Ment-Tsznın (e.ə. 372-289-cu illər) fəlsəfi nəsi də ciddi maraqlıdır. Burada humanizmə, bərişə, ölkədə sakitliyə nail olmanın vacib şərtlərindən söhbət açılır, ədalətli idarəetmə təbliğ olunur.

Ban Qunun təsvir və təqdim etdiyi, konfusiçiliyin layiqli nümayəndələrindən olan Lao-Tsznın əsərləri də maraqlıdır. Onun "Daodetszin" – "Ləyaqətli və yollar haqqında kitab"ı xüsusilə diqqətə çəkir. İlk öncə etika və dövlət idarəçiliyinə önəm verən konfusiçilərdən fərqli olaraq, burada məişət problemləri fəlsəfi əmil kimi işlənmiş. Dao – Yol isə kainat varlığının qaynağı və təzahürü kimi götürülmüşdür. Buradakı Yol – Dao anlayışı həm də Yol yiyəsinin, yəni hər bir insanın – fərdin onu ohatə edən mühitlə hərtərəfli, harmonik əlaqələndirən şəxsiyyətin yüksək mənəvi keyfiyyətlər qazanmasından bəhs olunur. Həmin dövr fəlsəfəsi nəsrinin görkəmli nümayəndəsi Cjuan-Çjounun (e.ə. IV yüzil) kitabında isə qeyri-adi əhvalatlar vasitəsi ilə insanın illüziyalı formada varlıqla, ətraf mühit və təbiətlə qaynaq-bərişməsinin danışıdır.

Ban Qunun təsnifatında fəlsəfi ədəbiyyat bölməsində Dao təlimindən sonra naturfəlsəfəyə bəhs olunmuş, bir-biri ilə dəim mübarizədə olan təbiətin iki əks qüvvəsinin: yan – işıq və in – qaralıqlığın qarşıqlıqlı əlaqələrindən bəhs edən əsərlər yerləşir. Onların ardınca dövlət hakimiyyətinin qanunlaşdırılmək və inkişaf etdirmək üçün cəza və əfvün doqıq sistemini əsaslandıraraq qanunların təlimləri gəlir. "Xan Feyszi" və "Lyuyanın Yaz və Payızı" əsərləri qanunvericilik barədə kifayət qədər təsvir yaradır. Ban Qu bu əsərlərdən sonra qədim nominalist-montiçilərin əsərlərini sadalayır və mütəfəkkir Mo-Tsznın (e.ə. V yüzil) "Ümumi məhəbbət" və yaxud bütün insanların bərabərliyi təlimini xatırlayır. Moistlər həmişə polemikaya girişdikləri kon-

fusiçilərdən fərqli olaraq, dövlətin idarə olunmasını əxlaq-etik problem kimi Mo-Tszya görə, ayrı-ayrı sözlərə etinasız yanaşmaqla, hamını dövlətin yaşaması barədə düşünməyə səvə etməklə dövlət başçılarının bir-biri ilə müharibə etmələrinin qarşısını almaqlar. Bu fikirlər Mo əsərlərində öz əksini tapmışdır. Ban Qunun qeydlərinə görə, kitabda əks olunmuş folklor materiallarının bir çoxu hakimlərin əhəlinin fikirlərini öz məmurları vasitəsi ilə öyrənmək istəyindən yaranıb. Bu məmurlar – biqunlar ölkədə vəziyyəti öyrənmək üçün xalq arasında gəzərək söylənən şayiələr, əhvalatları toplayıb öz hakimlərinə gəndirirdilər. Bu yolla toplanmış qədim Çin xalq ədəbiyyatının gələcək nüsilərə çatdırılmasında çox böyük önəm olmuşdur. Hətta o zamanlar Çinin cənub-qərbində yaşayan başqa qeyri-Çin tayfaların dilində yaranan bədii-poetik əsərlər də qısa müddətdə bütün ölkəyə yayılmışdır. Böhtanın qurbanı olaraq iki dəfə Çu çarlığından qovulmuş şair təsvir edir ki, məsləhətə qulaq asmayaraq, Tsi çarlığı ilə itifaqa girməyə, hiyləgər Tsin çarına etibar edərkən aldanan Çu hökmdarı əz sonra Tsin ordularının dağıdıcı hücumlarına məruz qaldı. Çu hakimi öz ölkəsini itirdi. Tsin orduları Çu çarlığının paytaxtı İn şəhərini yerlə-yeksan etdilər. Şair "Başkənd İn üçün ağı" əsərində bunu ürək ağrısı ilə təsvir etmişdir.

Ban Qu özünün zəngin bibliografiyasında poemaları – fu və nəğmələri – kəşi bir bölmədə birləşdirmişdir. Onun siyahıda xatırladığı 28 toptunun əksəriyyəti zamanəmizə gəlib çıxmamışdır. Lakin əldə olunan məlumatlara əsasən tarixçilər qeyd edirlər ki, bunlar ən çox "Tanrıları oxunan nəğmələr", "Rəson qarşılanması və yola salınmasında oxunan himnlər" olmuşdur. Əski çağlar Çində küçə yığnaqlarında nəğmə oxumaq ölkəyə və hökmdarlara səadət rəmzi kimi qiymətləndirilirdiyindən belə nəğmələr geniş yayılmışdır. E.ə. 140-86-cı illərdə hakimiyyətə gəlmiş imperator Syao-U-di xüsusi Musiqi palatası təsis etmişdir. Musiqi palatası fəaliyyət göstərməyə başlayanda xalq nəğmələrini toplamaqla məşğul olmuşdur. O zaman toplanmış nəğmələrdən yüz əlliyyə qədəri zamanəmizədək qorunub saxlanmışdır. Bu nəğmələrin bir qismi bu kitabə də daxil edilmişdir.

Ban Qu bibliografiyasında poemalardan sonra herb elminə, astronomiyaya, falçılığa, təqvim məsələlərinə və tibbə aid kitablara yer verilmişdir. O dövr Çin ədəbiyyatında bugünkü anlamə uyğun gələn janr bölgüsü olmadığına görə, əsərlərin bölgüsü təxmini xarakter daşıyırdı. Tarixi əhvalatlar cə təsvir olunmuşdur ki, onu bədi əsərdən ayırmaq da mümkün deyildir.

Əski çağlar Çin ədəbiyyatında diqqətə çəkmək ədəbi abidələrdən biri də "On doqquz qədim şeir" və nəsr əsərləridir. Bu əsərlər VI əsrdə şahzadə Syao Qunun "Seçmələr" toplusuna daxil edilmişdir. Bu əsərlərin I və II əsrlərdə yarandığı ehtimal olunur. Şeirlərin əksəriyyəti çox müasir səslənir. Buradakı həlimlik, dostluq duyğuların, ayrınlığın doğurduğu kədər, sevgili qadının tərk etdiyi mənzil, səfərə çıxan yolçunun düşüncələri, həyat və ölüm haqqında

2470/5

MEAXUPOBAYEYNA
Azərbaycan MİA
Kitabxanası

lirik-fəlsəfi düşüncələr insanın daxili psixoloji sarsıntılarının şərəf çəkmiş bədii mənzərələridir. Çin nəsi, onun təsvir etdiyi əhvalatlar, əhvalatda əks olunan tarixi məqamlar Çin ictimai həyatı və insanın düşüncə tərzini, estetik duyumu, zövqü, daxili-mənəvi dünyasını barədə maraqlı təsvirlər yaradır. Çin ədəbiyyatının bu zəngin qədim dövrü Uzaq Şərqi ədəbiyyatının – Yaponiya, Koreya və Vyetnam ədəbi mühiti və estetik fikrinin formalaşması və inkişafı üçün də təməl rolunu oynamışdır.

Qədim Şərqi ədəbiyyatının ən zəngin qolu hind ədəbiyyatıdır. Hind ədəbiyyatı əski Mısır, Şumer, Çin ədəbiyyatından xeyli fərqli olaraq zəmanəmizə qalib çatmışdır. Zaman-zaman yaranan ədəbi əsərlər dini kitablar halına salınaraq təkmilləşmiş, zənginləşmiş və qorunub saxlanmışdır. Bizim eranın ilk əsrinə qədər Hindistanda mövcud olan abidələr dörd ədəbi kompleksdə birləşdirilmişdir. Bunlar vedalar, Buddaçı ədəbiyyatı, çayn və epik əsərlərdir. Eramızdan əvvəlki birinci minillik ərzində formalaşmış inkişaf edən hind ictimai-siyasi, dini baxışları, bütövlükdə xalqın mənəvi həyatını, inkişafını özündə əks etdirən bu ədəbi abidələr sonrakı mərhələlər üçün böyük bünövrə olmuşdur. Bütün oxşar cəhətləri ilə bərabər, bu ədəbi abidələr bir-birindən fərqli, fərdi xüsusiyyətlərə malikdirlər. Tədqiqatçı P. Qrintser haqlı olaraq qeyd edir ki, "vedalar, Buddaçı ədəbiyyatı, epik əsərlər, çayn kompleksinə daxil olan abidələr öz əhatə dairəsinə və müxtəlifliyinə görə "ədəbiyyat içində ədəbiyyatdır" və hər hansı bir ədəbiyyat kimi uzun təkamül yolu keçmişdir, mürəkkəb tarixə və tarix öncəliyinə malikdirlər"¹.

Zəngin tarixi olan bu ədəbiyyatın köşfi də bəşəriyyətin son zamanlardakı uğurudur. XX yüzilin ilk onillərində Hind çayı hövzəsində aparılan arxeoloji tədqiqatlar orada böyük bir sivilizasiyanı aşkara çıxarmışdır. E.ə. III-II minillik ədəbi oxşar şəhər mədəniyyəti qalığına bənzər Mısır və İkiçayarası sivilizasiyası ilə yaşadıqları Hind çayı hövzəsi və Harappa şəhəri yazılı abidələri böyük maraqa doğurmuşdur. Yazılı ədəbiyyatın əksəriyyəti hələ oxunub başa çatmasa da, öyrənilən abidələr bu məkanda zəngin ədəbiyyat yarandığını, onun sonrakı sivilizasiyalara böyük təsir göstərdiyini sübut edir. Harappa abidələrindəki bir çox süjet və əhvalatların, məsələn, Dünya Daşqını haqqındakı süjetin mövcudluğu göstərir ki, Hindistan mədəni mühiti Şumer sivilizasiyası ilə genetik cəhətdən bağlı olmuşdur.

Harappa mədəniyyəti həm şəhər tikintisi, yaşayış soviyosinə görə, həm də zəngin iqtisadi, siyasi və mədəni nailiyyətlərə görə diqqətə layiqdir. Son zamanların (1983) tədqiqatları nəticəsində aşkar edilmiş yazılı abidələrin əksəriyyəti oxunmuşdur. Mətnlərdən görünür ki, burada yaşamış əhali ana ilahəyə, Şivanın prototipi sayılan allaha, oda, ocağa, bəzi heyvanlara və s. etiqad etmiş-

¹ M. Коростовцев. Пoesия и проза Древнего Востока. "Художественная литература". М., 1973, стр.370.

lər. Harappa mədəniyyətinə aid mətnlərin təxminən e.ə. III yüzilə aid edilənlərinin bir qismi təmil dilindədir. Buradan isə onun e.ə. III, II və I minillərdə formalaşan zəngin ədəbiyyatın qaynaqlandığını aydın olur və ona görə də həmin mətnlərin prototəmil dilində yaranmış sonralar təkmilləşdirilmiş qənaətinə gəlmək olar. Əski təmil dili, üzərində qol-budaq atdığı dravid dilini əski çağlardakı inkişafından xəbər verir.

Hind çayı hövzəsində formalaşan zəngin ədəbiyyatın bəzi cəhətləri əski hind ədəbiyyatının əski İran ədəbiyyatı ilə yaxınlığını da göstərməkdədir. Bunu tədqiqatçılar e.ə. XIV-XIII əsrlərdə Hindistanda Hind-ari tayfalarının gəlişi ilə əlaqələndirirlər. Tayfaların bir-biri ilə qaynayıb qarışması, insan təfəkküründə yeni düşüncə və estetik bəçimlərin formalaşması ədəbiyyatda da yeni ənənələr yaratmışdır. Hind ədəbiyyatında vedaların təşəkkülünə də bu sintezin və təkamülün nəticəsi idi. Veda – (vid, vidca) mənəvi bilik, zənginlik, müdriklik deməkdir.

Rus tədqiqatçısı T.Y. Yelizarenkova "Hind ədəbiyyatının qədim abidəsi" adlı məqaləsində rus dilində "vedat", "vedun" sözlərinin vedalarla bağlı olduğunu söyləmişdir. Rus dilində "bilik, məqəddəs bilik" anlamında olan bu söz insanların əski çağlarda da kainat və allahlara bərdə bilikləri olmasından sorax verir.

Maraqlıdır ki, əski türk və Azərbaycan dilində də, "bilik, ağıl, müdriklik" anlamını bildiren söz vedalarla bağlı olmuşdur. Ərəb dilindən "əql, ağıl" kəlməsi dilimizə keçməzdən öncə, onun qarşılığı kimi "vic", "vec" sözü işlənmişdir. İndi də işlətdiyimiz "vecciz" (yəni ağılsız, biliksiz, müdrik olmayan), "vecinə gəlmədi" (yəni, ağılna batmadı) ifadələri bu qəbildəndir. Əski türklərdə olan "vid", "vidis" – təlim, "vidca" – bilik, müdriklik sözləri də vedalarla bağlıdır². Türk (Azərbaycan) və rus dillərindəki bu oxşar elementlər təsadüfi deyil. Ona görə də uzun yüzillər boyu xalqların ticarət əlaqələri, hərbi yürüşləri, köçərlik dövrünün yaratdığı təsərrüfat və iqtisadi mübadilələri mədəni-ədəbi mübadilələr üçün də geniş imkanlar açmışdır. "Ariərin İran yaylasına tərəf və Pəncab (Beşsu) yolunun Qafqaz və Orta Asiyadan keçdiyi bərdə mübahisələr gedir. Hər necə olubsa, Krım, Kuban və Orta Asiya toponimlərində protohind gələnlərinə dayanan toponimlərin mövcudluğu bərdə fikirlər söylənilir"³. Veda abidələri ölü Hind-ari dillərində yazılmışdır və hindilərin dini görüşlərini əks etdirən dini-bədii ədəbiyyat nümunələridir. Vedalarda dini-fəlsəfi görüş kimi təbiət qüvvələri ilahiləşdirilmişdir. Bu dini inamda bir sıra baş allahlara stiyatş edilirdi. İlahə Aditi allahların anası sayılırdı.

¹ Т.Я.Елизаренкова. "Да услышат меня земля и небо". М., "Художественная литература", 1984, стр.7.

² Древнетюркский словарь. "Наука", Ленинград, 1969, стр.633.

³ Т.Я.Елизаренкова. Гбсторилон usori, sah.6.

Veda dilinin bözi müddəaları hinduizmdə qalmışdır, onun son dövrləri isə brahmanizm adlanmaqdadır. Vedalar e.ə. II minilin sonu – I minilin birinci yarısında yaradılmış dörd məcmuədən ibarətdir: “Riğveda”, “Samaveda”, “Yacurveda”, “Atxaraveda”. Bunlardan ən qədimi və müstəqili “Riğveda”dır və burada allahlar törənüm edilir. “Samaveda”ya daxil edilmiş nəğmələrin əksəriyyəti bayram tənənlərinə və qurbankəsmə mərasimlərinə aiddir. “Yacurveda” dua və qurban mərasimi qaydalarına həsr olunmuş kitabdır. “Atxaraveda” şər qüvvələrə qarşı kahin ovsunlarından ibarətdir. “Riğveda” müqəddəs himnlər toplusu kimi e.ə. II minilin sonu – I minilin başlanğıcında tərtiblənmişdir. Başqa vedalar isə onun bir çox şeirlərini bənəzləri, oxşarlarıdır. Məsələn, “Samaveda” əsasən “Riğveda” himnlərinin başqa düzümüdə tərtiblənmişdir. Bu şeirlər əski çağ hind adətincə nəğmə kimi oxunur. “Yacurveda” və “Atxaraveda” yüzillər boyu toplanıb e.ə. I minilin ortalarında tamamlanmış şeir və nəsr mətnlərindən ibarətdir.

Maraqlıdır ki, böyük elmi və bədii əsərlərin əksəriyyəti əski çağlar Hindistanında şifahi şəkildə kahinlər arasında əzbərlənərək yaddaşlara yazılır, nəsilən-nəsilə ötürülür. İndinin özündə belə, təzə söylənən “Riğveda” şeirləri yazılı mətnlərdən fərqlənir. “Riğveda” toplusuna 1028 himn daxildir. Himnlər həsr olunduğu allahların mövqeyinə görə ardıcılıqla düzülüb. Məsələn, ilk himn Aqniyə, sonrakı İndraya və s. həsr olunub. Şeirlərin quruluşu belədir: öncə allahlara öygülər deyilir, sonra ondan umduqları dileklər söylenilir. Əslində bu, insanın ön inanclarına müraciəti, monəvi-həyat istəkləri ilə bağlı məsələdir. Yəni burada əski çağlar Hindistan insanının düşüncəsi, həyat amalı, dünyaya baxışı əks olunub.

İnsan və hər şeyin yaradıcısı olan allahlar; insan və təbiət; insan və onun inamı; insan və onun yaradıcı qüvvələrə xidməti; insan və onun ətrafına, həmcinsinə münasibəti. Burada ən diqqəti cəlb edən məsələ insan – Allah münasibətidir. Bu şeirlər monoloji səpkidə qurulsun da, əslində burada insanın daxilən allahlara dialoqu mövcuddur. İnsan allaha xidmət edir, onu qiymətləndirir, ona qurbanlar verir, o isə insanların arzu və istəklərini yerinə yetirir, onlara yemək, həyat və hədiyyələr bəxş edir. İnsan allahına nə qədər inanır, ona nə qədər qurbanlar verir, o qədər də bəhrə görür, xeyir-bərəkət ziyası olur.

“Riğveda”nın inanclar sistemi də maraqlıdır. Hind gələnlərinə görə, allahlar üç qismdir: göy, hava və torpaq allahları.

Göy allahları – Adit (Mitra, Varuna və b.), Sur, Savitar, Puşan, Vişnu, Umas, Aşvina;

Hava (atmosfera) allahları – İndra, Maruta, Rudra, Vayu-vata, Parcanya; Yer allahları – Aqni, Soma, Brixaspati.

“Riğveda”da gerçək dünya ilahiləşdirilir, mifik obrazlarla göstərilir. Bozən də allahlar birlikdə təsvir olunur. Məsələn, Göy – ata, Yer – ana, Aqni – od, Surya – Günəşin dairəsi, Soma – bitkilər və s. Bözi himnlərdə İndra güclü

öküz və yaxud qüdrətli bir er kimi görünür, onun ovləri, dodaqları, saqqallı təsvir olunur. İndranın İndrani adlı arvadı var və onlar da insanlar kimi ailə şəhlikləri keçirirlər. Uşas sinosində döşləri görünən gözəl qız kimi, bozən də qırmızı rəngli inək kimi təsvir olunur. Aqni bir çox hallarda da kimi, Puşan isə keçici kimi verilir. Bütün bu fərqli xüsusiyyətlərlə, görünüşlərlə yanaşı, “Riğveda”da allahlar insan görkəmində təsvir olunur. Bu abidələrin fəlsəfəsinə görə, dini və mifoloji baxımdan dünyəvi insan fəvqalbəşəri güclərə tabedir. Dini təlimə görə, insan allahlara tabedir, lakin allahlar da magik qüvvələr tərəfindən idarə olunurlar.

“Atxaraveda” isə özündə 371 himni birləşdirir. Onun ümumi mətninin altıda birini nəsr təşkil edir. Bütövlükdə əsər iyirmi kitabə bölünüb və hamısı da “Riğveda” ilə ortaq olan, ancaq xeyli dəyişikliklərə uğramış mətnlərdir. “Atxaraveda” mətnləri bir qədər arxaikdir və görünür, daha əski hind tayfaının dillərində formalaşaraq yekünləşmişdir. Atxarva od kahinidir və Azərbaycan türkcəsinə də uyğun səslənən “at – od” anlamındadır. “Atxaraveda” mətnlərində himnlər, cadugər duaları əks olunub. Məsələn, “Mən xəstəliyi qovdum” mətnində sözlün səhri qüvvəsi ilə xəstəliyin bədəndən çıxarılması təsvir olunur. Belə əsətlər mövzulu əsərlərdə xəstəliyin bir bədəndən başqa bədənə köçürülməsi, od yandırma, dərmanlardan istifadə, ilan ağusundan xilas olma və s. kimi real həyatla bağlı məsələlər də mühüm yer tutur. “Atxaraveda”da mücərrəd yaradıcı prinsip, mütləq allah kimi panteist ideya xüsusi yer tutur. “Riğveda”da isə mütləq inam ideyası müəyyən anlayışlarda yalnız səzinti halındadır. “Atxaraveda”da bu ideyalar müxtəlif biçimlərdə: Brahma – bütün fenomenlərin özündə birləşdirən mütləqdir. Paracapati – kainatın yaradıcısı və ən böyük dayacağı, Skambha – kosmik varlığın birləşdiricisi, əlaqələndiricisi, Zaman-kala-mingözlü, qocalmaz, kainatı fırladan, dövr edən at, qırmızı Günəş-Roxita-kosmoloji qüvvə kimi Günəşin mistik təzahürü və s. Bu fərqli ideyaların daşıyıcısı olan ilahi qüvvələr bir-birini tamamlayır, biri digərinə təzahür edir və son nəticədə hamısı Brahmayə birləşir, öz təzahürünü onda tapır. Əgər “Riğveda”da belə bir sual meydana çıxarsa ki, Puruşa kimi kosmik nəhəngdən kainat necə əmələ gəlmişdir, “Atxaraveda”da bu sual başqa cür qoyulur: bəs Puruşanı kim yaratmışdır ki, o da təcəssümüni Brahmağa tapmışdır? Belə fəlsəfi suallar, ideya axtarırlar, rəngarəng mifoloji obrazlar “Atxaraveda”nın fəlsəfi himnlərində əks olunmuşdur. Brahmanizmin meydana gəlməsi dövrü e.ə. I minilin birinci yarısı hesab olunur. O əslində veda dininin dəyişikliyə uğraması nəticəsində, yəni onun davamçısı kimi meydana gəlmiş ibzlərdən biridir. Brahmanizm təlimi “Mahabharata”, “Brahmana”, “Upanişadlar” və s. kitablarda cəmlənmişdir. Təbiət qüvvələri ilə yanaşı, ictimai qüvvələri də ilahiləşdirən Brahmanizmə görə, bütün varlığın əsasını təşkil edən yaradıcı allah Brahma, təbiətin möhsuldar qüvvələrini təmsil edən Vişnu və Şivadır. Brahmanizm dini-fəlsəfi-ideoloji təlim kimi

dövlətin, cəmiyyətin təbəqələrə (kastalara) bölünməsinə müdafiə etmişdir. Bu yöndə buddizmə qarşı mübarizə aparmaqla sonradan eramızın I minilliyində öz yerini induizmə vermiş, daha doğrusu yeni dinə çevrilmişdir. Hinduizmə də Brahma üç ali allahdan biri, Kainatın yaratıcısı, onun təccüssümü və ruhu sayılır.

"Atxarvaveda"da və başqa kitablarda öz əksini tapan brahmalər (əbrahma himnləri) ayinlərin izahlarından, yaranmasından, mona və məzmunundan, qurbanvermə mərasiminin qaydalarından, təhlilindən ibarətdir. Maraqlıdır ki, bözən bu mətnlərdəki folklorlardan gəlmiş materiallarda Hindistan xalqları ilə yanaşı, başqa xalqların da əfsanə və mif ünsürlərinə rast gəlinir. Puruvas və Urvaşi haqqında nağıl Roma ədəbiyyatındakı Amur və Psixeya əfsanəsini xatırladır. "Şatapatha-brahman" da şümr, semit və yunan miflərindəki Dünya Daşqını barədə əfsanəyə uyğun süjet vardır.

Veda ədəbiyyatının bir qolu da upanişadlardır ("səhrli biliklər"dir). Bu mətnlərdə alleqorik üslub, əhvalatçılıq, müəllimlə tələbə arasında dialoqlar əsasında qurulmuş, şərh edilmiş ideyalar geniş yer tutur. Maraqlıdır ki, bu əhvalatlar hələ əski çağlardan belə geniş yayılıb. Bu təlimə əsaslanan süjetlər ilkin xristianlıqda, şərq sufləri arasında, sonralar orta əsrlər Avropa mistiklərinin əsərlərində əks olunmuş, hətta müasir qərb fəlsəfəsinə, onun Şopenhauc və Emerson kimi nümayəndələrinə təsir göstərmişdir. Upanişadlar intellektual səviyyəsi ilə veda dininin əhkamlarına, kötüklənmiş prinsiplərinə dəyişdirici təsir göstərmişdir. Bu təsir e.ə. I minilliyin yenilikçi, islahatçılıq ideyalarının yaranmasında özünü göstərmişdir. Mənavi inkişaf və yeniləşmə baxımından, bu təsir yeni icimai düşüncənin təşəkkülünə gətirib çıxarırdı. Belə dəyişdirici təsirlər caynizmin və buddizmin yaranmasında özünü göstərir. Caynizmə bir qədər məhdud şəkildə, buddizmə isə daha əsaslı şəkildə. Məhz bunun nəticəsində də buddizm böyük dünyəvi dinə çevrilmişdir.

Buddizm fəlsəfi fikir kimi e.ə. VI-V yüzillərdə meydana gəlməyə başlamış, e.ə. IV-III yüzillərdə dini təlim kimi formalaşmış, e.ə. III yüzildə rəsmi din cəlan olmuşdur. Hazırda Şri-Lanka, Yaponiya, Çin, Nepal, Myanma (Birma) və Tibetdə (lamaizm formasında) və b. ölkələrdə yayılmışdır. Təqribən 500 milyon adam bu dinə etiqad edir. Bu dinin banisi Buddha (Nurlu) adını almış Siddhartha Qautama olmuşdur. Bu din iri dövlətlərin təşəkkülü dövründə, yuxarıda dediyimiz kimi, brahmanizmə etiraz əlaməti olaraq meydana gəlmiş, onun müqəddəsləşdirdiyi kasta (təbəqə) sistemina, allahlara ibadətənin çətin, üzücü ayinlərinə, ifrat hal almış qurbanvermələrə qarşı çıxmışdır. O iztirablardan azad olmaq, nicata çatmağın çarəsinə əxlaqi təkmilləşdirmədə axtarırdı. Buddha Allah-atamı rədd, Veda dinini inkar etmiş, lakin onun bozi xüsusiyyətlərini təkmilləşdirərək qəbul etmişdir. Bu xüsusi ilə insanın özünü əxlaqi cəhətdən təkmilləşdirməsi, həyata yaxınlaşması, nicat yolu aaraması ilə bağlı nağıl və əhvalatlarda daha aydın nəzərə çarpır. İnsan daxilli narahatlığını boğ-

maqla, dünyanı dərk etməklə, öz gücünə ərxalanmaqla nicat yolunu tapa bilər. Buddizm təlimini əsaslandıran sadə, bədii nağıllar rəvayət şəklində də olsa, fəlsəfi fikrin əsaslandırılması üçün böyük rol oynamışdır. Buddizm insanı əzablardan xilas edən, ona yeni yol göstərən ideyaları ilə geniş kütlə arasında yayılmışdır. İnsan yalnız çoxlu qurbanlar verməklə, ömrünün çoxunu ayinlər icra etməklə deyil, özünə güvənməklə, şəxsiyyətinə tərbivə etməklə, biliyini zənginləşdirməklə, xeyirxah və vicdanlı olmaqla, həyata və insana xeyirxah münasibət bəsləməklə həyatın ağır əzablarından xilas ola bilər. Bu ideyalar insanları yeni bir səmtə yönəlmiş, onların həyatında inqilabi, dəyişdirici dönüş yaratmışdır.

Buddizmə bağlı əski ədəbiyyat çağımıza bir neçə dildə, o cümlədən, sanskritdə və kəli dillərində gəlib çatmışdır. Əsas versiyalar e.ə. 80-ci illərdə İndiya – Şri-Lankada yazıya alınmış "Tipitaka" – "Üç səbət (qanun)" kitabında cəmlənmişdir. Bu topluya daxil edilmiş əsərlər daha öncə – e.ə. VI və II yüzilliklərdə meydana gəlmişdir. Bu kitabdakı əsərlər yalnız buddizm təliminə əsaslandırılmış, dini dünyagörüşü təbliğ ediyinə görə deyil, həm də bədii söz sənətinin ən dəyərli abidələri olduğuna görə dünya ədəbiyyatının parlaq örnəklərindən sayılır. Mətnin xeyli hissəsini təşkil edən "Sutta-pitaka"ya daxil olan əfsanələr, pəriçalar, dialoqlar şeirlər və nəsr ilə qələmə alınmışdır. Onun əsas hissələri "Kxuddaka-nika" – "Qısa təlimlərin toplusu"dur.

Budda ədəbiyyatının güclü bədii dəyərindən danışırsan, unutmaz olmaq ki, vedalarda da belə yüksək estetik keyfiyyətlər mövcuddur. Tədqiqatçılar ədəbi abidənin dərin dəyərini deyil, onların fəlsəfi mündəricəsini əsas götürərək, belə bir qənaət ortaya qoyurlar: "Veda mətləri həqiqəti öyür, Buddha-nı kəlar isə həqiqəti inandırır". O da həqiqətdir ki, vedalarda insanı düşündürən, dünyaduyumu, bəşəri amillər simvollarla, kateqoriyalarla, şərti işarələrlə qeyd olunur; buddaçı ədəbiyyatda isə hadisələrin mahiyyətinə, səbəbinə diqqət verilir, gərəkliliyə, realığı əsaslanma burada başlıca yer tutur. Bununla yanaşı hər iki dini təlimə əsaslanan əbədi abidələrin tarixilik, özüllük baxımından çox yaxın və oxşar cəhətləri də danılmazdır. O da danılmazdır ki, Veda, Budda, Cayn ədəbi abidələri və əski epik əsərlər dördlüyü bütövlükdə əski hind ədəbiyyat tarixinin əsasını, özüllünü təşkil edir və sonrakı inkişaf mərhələləri məhz bu özülə dayanır. Qədimliyi, zənginliyi, humanist-bəşəri ideyaları ilə hind ədəbiyyatı dünya sivilizasiyasının önəmli uğurlarındandır. Onun yaranışı, təşəkkülü, dünyaya yayılması bəşəriyyətin, insan mənaviyyətinin zənginləşməsinə böyük təsir göstərmişdir.

Qədim İran ədəbiyyatının tarixi e.ə. II min il ərzində Hindiqş dağlarından Dunaya, Xəzərin güneyindən Declə və Fərat çayları sahillərində qədar bir ərazidə İran tayfalarının və xalqlarının yayılma yerləri ilə bağlıdır. Böyük ərazidə

¹ П.Гринтер. Поэзия и проза Древнего Востока. "Художественная литература", М., 1973, стр.378.

yaılısa da, qarşılıqlı modeni, iqtisadi olaqlərin tarixən passiv olduđu dövrə xalqların modeni inkişaf səviyyəsi eyni deyildi. Buna baxmayaraq, ədəbiyyat, yazı modeniyyoti getdikcə inkişaf edir və yavaş-yavaş qohum tayfalar arasında yayılır. Əski İran tayfaları bir tərəfdən zəngin modeniyyoti olan türk xalqları ilə, Çin və Hindistanla, digər tərəfdən İkiçayarası xalqları ilə əlaqələrə malik idi. Təbii ki, belə qonşuluq əlaqələri döən inkişafında kifayət qədər rol oynamışdır. Orta Asiya, xüsusilə onun indiki Əfqanıstan əraziləri, Midiya, Azərbaycan (Atropatena), Aralıq dənizindək ərazilərdə yaranmış böyük sivilizasiya da bu tarixi və modeni bünövrəyə söykənirdi. Əski iranlıların ən böyük dini-ədəbi abidəsi sayılan və yazılı versiyaları ilə bu günümüzdə gəlib çatan "Avesta" təxminən iki min beş yüzillik bir dövrdə yarandıq formalaşmışdır. "Avesta" zərdüştlüyün əsasını təşkil edən müqəddəs dini kitabdır. Bu kitab iki variantda zamanomizə gəlib çatmışdır. Birinci variant özündə duaları cəmləşdirən xüsusi yazısı olan Avesta dilindəki mətnlərdir. Həmin dualar indi də zərdüştlülər tərəfindən oxunmaqdadır. İkinci variant da həmin dualar toplusundan ibarətdir, lakin burada, ayın zamanı duaların ardıcılığına nail olmaq məqsədi ilə mətnlər sistemə salınmışdır. "Avesta"nın daha mükəmməl sayılan ikinci variantı aşağıdakı tərkibdədir: 1. "Vəndidad". Əski fars sözü olan "vendevdat"ın pozuntuya uğramışdır: yəni "vi devo date" – "divlərə qarşı bilgi". Mozmunu şər qüvvələrin qarşısını almağın qaydaları haqda Zərdüştlə ulu tanrı Hörmüz arasında dialoqdan ibarətdir. İyirmi iki başlıqdan ibarət olan bu bölmədə günahların təmizlənməsi, şəra qarşı mübarizə aynaları, mifoloji süjetlər əsas yer tutur; 2. "Vispərəd", Avesta dilində "Bütün mövcudat", yəni "keyirli varlıqların himayədarları". İyirmi dörd başlıqdan ibarətdir. Buraya dualar – nəğmələr daxildir; 3. "Yəsna", "Avesta" dilindəki "yaz" – "sitayiş etmə" sözüdür. Yətmis iki başlıqdan ibarətdir. Onun on yeddisi Zərdüştlün "qat"ları adlanır və "Avesta"nın ən qədim mətnlərindən sayılır; 4. "Yəşt". Bu söz də əvesta dilindəki "yaz" sözü ilə bağlıdır; "sayğı", "ibadət-sitayiş" anlamındadır. Buraya iyirmi iki öyğü nəğməsi daxildir. Bu öyğülər allahlara öyğü – himnlərdir, mifoloji ünsürlərlə zəngindir; 5. "Kiçik Avesta" adlanan bu bölməyə əsasən orta fars dilində dua mətnləri daxildir.

"Avesta" tarixi, dini, ədəbi abidə kimi e.ə. XV-X yüzillər arasında formalaşmış, sonralar xeyli dəyişikliklərə uğramışdır. Tarixi bilgilərə görə, "Avesta"ni sistemləşdirən, onu dini kitabə çevirən Zərdüştdür. Zərdüşti eyni zamanda "Avesta"nın müəllifi, böyük filosof, atəşpərəstliyin yaradıcısı – peyğəmbər adlandırılır. Zərdüştlün şəxsiyyəti barədə çoxlu müxtəlif fikirlər mövcuddur. Rus bilginisi S. Artamanov "Əski çağlar dünya ədəbiyyatı" adlı dördcildlik kitabında bu məsələyə toxunaraq qeyd etmişdir: "Zərdüşti adını qədim Yunan və Roma müəllifləri əsərlərində Herodot, Ksenofont, Platon, Plini, Plutarx) xatırlayırlar. Onun e.ə. 660-583-cü illərdə yaşadığı və İranın qərbində doğulduğu güman edilir. Atası çoxlu "neft quyuları olan ölkədən – müa-

sir Azərbaycan ərazisində olmuşdur"¹. "Avesta"nın təşəkkülü, mətnlərinin dili, variantları, süjetindəki oxşarıqlar və s. barədə çoxlu mərsəqlər aparılmışdır. Bütövlükdə bizim çağlara gəlib çatmış "Avesta" fəlsəfi, tarixi və ədəbi əsər kimi dünya ədəbiyyatının ən qiymətli abidələrindəndir. Məzmununa, poetikasına; mifoloji və gerçək, real hadisələrin təsvirinə görə diqqət cəlb edən bu əsərin ən başlıca keyfiyyəti inancılı insana müraciətdir. "Avesta" insanı halallığa, şər qüvvələrə qarşı mübarizəyə, oda, torpağa, vətəno sədaqətə səsləyir. Tayfaçılıqdan sınıf cəmiyyəte keçid prosesində cəmiyyətin idarə olunmasında "Avesta"nın böyük tarixi rolu olmuşdur. "Avesta"da təsvir olunan mühit, allahlara qurban verməklə günahlarını yuyan, xeyirxah ruhlara sədaqət nümayiş etdirərək qurbanlar verən, dualar oxuyan adamların mənəviyyatı, həyatı olduqca ibarətdir. Təbiətdə mövcud olan xeyir və şər qüvvələrin, əksliklərin mübarizəsi, mifik qəhrəmanların həyatı, onların insan həyatına təsiri, dünyanın dərkinə yənelmiş axarıqlar, təbiət kultu bu mətnlərdə xüsusi yer tutur. "Avesta"nın qatları əski çağlar insanının qəlbə yol tapıb. Bu təlimi dönməklə adamlar qətin moqamlarda Allaha dua etməklə, şər qüvvələrin lənlənməklə, xeyirin və xeyirxahların himayəsinə sığınmaqla narahət ürək-lərini ovundurmuş, ailəsini yaşatmış, təsərrüfatını böyütmüş və səhərin aydınlatmağa çalışmışlar. Xeyirə, xeyirxahlığa inam, şər qüvvələrin həyatdan, dünyadan, insan təleynəndən uzaqlaşdırılması kimi müqəddəs dileklər zərdüştlüyü xalqa sevdirmiş və bu ideologiyanın e.ə. I minillikdə Əfqanıstan, İran və Azərbaycan ərazisində geniş yayılmasına səbəb olmuşdur.

Zərdüşti dini-fəlsəfi inancına, "Avesta" qatlarına görə, gerçək və ruhani ələmdə mövcud olan hər şey qoşadır, ikili xarakterə malikdir. Təbiət, Yer, Kəinat və insanın mənəvi ələmi – hər şey ikilidir. Xeyir-şər, işıq-qaranlıq, bu dünya-o dünya, yaxşı-pis, gəco-gündüz, isti-soyuq, yaz-qış, həyat-ölüm, acı-şirin və s. kimi gerçək müşahidələrə əsaslanan mülahizələr dünyanı dərkən önəmli vasitəsi sayılırdı. Bu cür dualist fəlsəfi düşüncə və insanların həyat fəaliyyətinin bu düşüncəyə uyğun qurulması, dünyaya üflüq və şaquli baxışlar "Avesta" dövrü cəmiyyətinin əsasını təşkil edirdi. "Avesta"da insana müraciət, onun düşüncəsinə, ağına, uğurlu əməllərinə inam, xeyirxahlığa çağırış, günahsız, pak yaşamaq anlayışı güclüdür. Yəsnanın 19-cu bəndində deyilir: "Uğurlu düşüncə nədir? – İlk öncə pak davranış. Uğurlu söz nədir? – Müqəddəs kəlam. Uğurlu əməl nədir? – Müqəddəs yaranmışları üstün tutaraq onlara sitayiş etmək". 33-cü bənddə sanki bu fikir davam etdirilir: "Yalan din oleyhinə öz sözü, düşüncəsi və əməli ilə mübarizə edənler, eləcə də öz adamlarına yaxşılıq öyrədənler Mezda Əhuranın istədiyini yerinə yetirmiş olurlar..."².

¹ С.Д.Артаманов. Сорок веков мировой литературы. В 4-х т., т. 2. "Прогресс-мисне", М., 1997, стр.156.

² "Avesta". Azərbaycan, Bakı, 1995, səh.31.

"Avesta" mətənləri xalq təkəkkürü süzgəcindən keçərək formalaşdığına görə, onda folklor materialları, mifik süjetlər çoxdur; xalq poeziyası əsasında formalaşdığına görə, sadə üslub və bənzətmələr, sadə poetik ifadə tərzii üstünlük təşkil edir. Dua və öygülərdə noqaratlar – döner misralar və şeir parçaları mətəndə sadəlik və emosionallıq yaradır, bədii sözün təsirini gücləndirir.

Qədim dövrlərdən orta çağlara keçid mərhələsində İran ədəbiyyatında köklü dəyişikliklər olmuşdur.

Yeni yaranan ədəbi abidələr (III-VIII yüzillər) bir tərəfdən əski köklərə dayanmış, digər tərəfdən yeni daxili məzmunla yiyələnmişdir. Lakin çox uzun bir tarixi dövr ərzində İranda dini ideologiya dəyişməmiş, zərdüştcülük dövlət dini olaraq yaşamışdır.

Əvvəlki dövrlərdə ədəbiyyat yalnız "Avesta" mövzusunda və üslubunda əski İran dilində (avesta dili) yaranmışsa, yeni dövr ədəbiyyatı müxtəlif forma və janrlarda, həm də İran xalqlarının ayrı-ayrı dillərində (orta fars dili, parfiya, soğda və b.) inkişaf edirdi. Parfiya dili o zamankı İranın şimal-qərbində yaşayan əhalinin dili idi və Midiya dialektinə yaxın hesab edilirdi. Bu dildən fars və erməni dilinə çoxlu söz keçmişdir. Bizim ərən 5-6 yüzillərində fars dili, onu sıxışdırıb aradan çıxarmışdır. Soğda (Orta Asiyada Zərəfşan və Qaşqadəriya çayları hövzəsində yerləşmiş qədim Soğdiana vilayətinin adı da buradandır) dilində yaranmış ədəbi abidələr də qədim İran ədəbiyyatı içərisində diqqət cəlb edir. Arxeoloqlar e.ə. VI-IV yüzillərdə formalaşan, eramızın VIII yüzillində yaşanmış olan bu qədim dildə də xeyli sənəd aşkar etmişlər. İran ədəbi abidələrinin xeyli hissəsi pəhləvi dilində yaranmışdır. Həmin mətənlərin bir qismi IX əsrdə zərdüştcülüynün öz yerini İslam dininə verdiyi dövrdə yeni redaktədo yazıya alınaraq saxlanmışdır. Pəhləvi dilindəki bədii əsərlərdə kahinlər, zərdüştcülərin önənosini yaşadan, eyni zamanda xalq içərisində yetişən folklor nümunələri çoxluq təşkil edir. III-VII yüzillərdə Fars və Xorasan vilayətlərində əvvəllər güclü şəkildə inkişaf edən bu ədəbiyyat daha özgür və müstəqil olmuşdur. İran və Orta Asiyanın ərəblər tərəfindən işğalından sonra bu ədəbiyyat güclü kənar təsirlərə məruz qalmışdır. O zamanlar "Pançatantra"dan iqtibas edilərək pəhləvi dilinə çevrilmiş "Kəlibə və Dimnə", eyni zamanda ərəbcəyə də tərcümə olunub dünyaya yayılmışdır. "Hvatayname" ("Şahlar haqqında kitab") əsəri də bu dövrün məşhur ədəbi abidəsidir. Bu abidə dünya şöhrətli Firdovsinin məşhur "Şahname" əsərinin yaranması üçün əsas olmuşdur. Özündə feodal ideologiyasını yaşadan "Dənkard" əsəri ensiklopedik tutumlu bir abidədir. Sasanilər dövrü zərdüştcülük təkəkkürü ilə əsoslaşan bu əsər çox böyük tərbiyəvi əhəmiyyətə malikdir. O dövrün əsərləri içərisində şöhrət tapan ədəbi abidələrin biri də "Bundahişi" ("İlkin yaranış") kitabıdır. Bu kitabın iki – fars və hind variantları mövcuddur. Bunlardan ən tutumlu su böyük İran variantıdır. Bu kitabda "Avesta" miflərinə, himn və süjetlərini xatırladan çox şeylər vardır. Bu dövrdə Parfiya dilində təşəkkül tapan "Yadigar

Zəriran", "Droht assurik" ("Assuriya ağacı") orta fars dilində yazılmış "Karnamaki Ərtaxşəri Panakan" ("Ərdəşir Panaxanın əməlləri") və şahmat haqqında "Şətrənc" poeması xüsusilə seçilir.

İran ədəbiyyatının xeyli hissəsini də Mani ədəbiyyatı təşkil edir. Eramızın əvvəllərində Mani dininin təşəkkülü, ideoloji prinsipləri əsasında yaranmış əsərlər belə adlandırılır. Mani 216-274-cü illərdə yaşamış məşhur rəssamdır. 24 yaşında özünü peyğəmbər elan etmiş, Şərqi ölkələrini gəzərək dini təlimlərini yaymışdır. 243-cü ildə İran şahənşahı Şapur Manini yeni dinin peyğəmbəri kimi qəbul etmişdir. Mani ölkələr gəzərək təbliğ edirdi ki, bu din mövcud təlimləri birləşdirməli, onlardan yüksəkədə durmalı, universal, vahid dünya dini olmalıdır. Böyük səfərlərdən İrana qayıdarkən qatı Zərdüştcülük olan Sasani hökmdarı I Bəhram tərəfindən işğınca verilərək edam olunmuşdur. Mani 6 kitabdan ibarət fəlsəfi təliminin özünü yaratdığı əlifba ilə yazmışdır. Mənbələrdə onun 6 kitab və 76 risaləsi olduğu göstərilir. 20-ci əsrin əvvəllərində Çin Türkünstanında manicilərin Orta İran dialektində, uyğur və çin dillərində orijinal əsərlərindən fraqmentlər tapılmışdır. 1931-ci ildə Misirdə tapılmış 2000 vərəqədən ibarət dini məzmunlu 7 kitab da (qıbtı dilində) ona aid edilir. Onun dini-fəlsəfi görüşləri sonralar "manilik" adlandırılmışdır. Manilik – zərdüştcülüyn, buddizmin, xristianlığın, qnostisizmin və başqa təlimlərin təsiri altında yaranmışdır. Manilik daha çox Hindistanda, Orta Asiyada, İranda yayılmışdır. Maninin özü və tərəfdarları böyük ədəbi irs yadigar qoymuşlar.

Nuru təbliğ etməklə insanın daxili-mənəvi aləminə gülləşləndirməklə insanlara xeyirxahlıq, məhəbbət aşılayan manilik uzun müddət öz yarıqlığını saxlamışdır. Mani peyğəmbərin "Məhəbbət olmayan yerdə bütün əməllər yarımqədir" – müdrik deymi də onun işıqlı, insənşevr təliminin ifadəsidir. İncəsənətin musiqi, kəlliqrafiya, rəssamlıq və b. sahələrində də təbliğ və şərh edən manilik Misirdə Çin arasında böyük ərazilərdə yaşayan xalqların inancına çevrilmiş, onların dini, fəlsəfi, mənəvi adət-gələnlərində yer almış və onlar təsir göstərmişdir.

Əski çağlar yəhudi ədəbiyyatı Şərqi ədəbiyyatının özünəməxsus zəngin bir qoludur. Qədim yəhudi xalqının təşəkkül, formalaşma, dövlətləşmə kimi böyük təkamül yolu keçməsi onun ədəbiyyat, sənət və tarix yaradıcılığı ilə birlikdə getmişdir. Qədimlərdə yəhudiləri (yevreylər – əski yəhudi dilində "İbrim" – hərfi anlamda "çaydan çıxmışlar", yəni Fərat çayından təzahür etmişlər) Suriya və Ərəbistan yarımadəsi düzənliklərində, Məsoptamiyanın (İkiciyarası) qəzeyində yaşayan qərbi semit tayfalarına deyilmişdir. Onlar bu ərazilərə təxminən e.ə. XVI-XIV yüzillərdə yerləşmişlər. O tayfaların bir qismi xeyli sonralar, yəni e.ə. XIII yüzilin başlanğıcında oturmaqlarsaq, yerli əhali ilə qaynayıb qarışmış, dövlət yaratmışdır. Bu dövrdə Fəlostinin güney və güney-dəğu tərəflərində heyvandarlıqla məşğul olan allahları Yəhveyə inanan tayfalar birləşərək "İsrail" ("allah döyüşür") adını aldılar. Onların

qəbilə birləşmələri haqda ilk yazılı bilgiyə firon Merneptaxın (e.ə. XIII yüzilin sonu) zəfər yazılarında rast gəlinir. E.ə. birinci minilin klassik yəhudi dində ayrı-ayrı qruplara məxsus dil xüsusiyyətləri mövcuddur. Sonrakı dövrlərdə yeni tayfaların köçürüldükdən oturaqlığa keçməsi, onların arasında xanəncəyillərin üstünlük qazanması dilin və mədəniyyətin formalaşmasında xüsusilə qəbəri göstərir. E.ə. XI yüzilin sonlarında İsrail çarlığı yarandı. Çarlıq yaratmaqda ilk təbəbbüs Gideon və sonra Saula aid olsa da, quldarlığa əsaslanan möhkəm dövlət quruluşunu David və onun oğlu Solomon (e.ə. XI yüzilin sonu X yüzilin birinci yarısı) yaratdı.

Solomon (müsəlman ədəbiyyatında "Süleyman" kimi tanınır) ilk dəfə israililərin tayfa itifaqının allahı Yahve üçün Yerusəlimdə məbəd tikdirdi. Sonralar bu dövlət güclü xalq qiyamı noticasində parçalandı: Fələstinin 722-ci ildə İsrail, İordan çayının o tərəfində isə luda çarlığı yarandı. E.ə. 600-cü ildə Assuriyanı hücumu və işğalı ilə İsrail çarlığına son qoyuldu, onun əhalisi Yaxın Şərqi müxtəlif guşələrində dağıldı. Beləliklə, yəhudi xalqının yeganə ünvanı və dəsiyyətçi kimi luda çarlığı yaşadı.

X-VII yüzillər ərzində İsraildə, sonra isə luda çarlığında sinfi münasibətlər sürətlə inkişaf edirdi. Bir tərəfdən varlı zadəganlar meydana gəyir, digər tərəfdən yoxsul əhəlinin sayı çoxalır, sirəvi əkinçilər varlıların köləsinə çevrilirdilər. Bu vəziyyət "peyğəmbərlik hərəkatı" deyilən bir dini-ideoloji hərəkatın yaranmasına səbəb oldu. İlk çağlarda qeyri-rəsmi kahnilər və cadugərlər "peyğəmbər" adlandırılırdı və bu qrup adamlar xüsusi bir zümrə əmələ gətirirdilər. Sonralar bu ad yeni dini-siyasi mənə qazandı. İlk vaxtlar quldarlıq dünyagörüşünə əsaslanan bu anlayış keçmiş sülalələri idealizə edir, onlara üstün haqlar verirdi. Və bu, bəzi ailələrin haqq və hüquqlara yiyələnməsinə səbəb olurdu. Yoxsullar daha da yoxsullaşır, imtiyazlılar daha da varlanırdılar. Tədqiqatçılar bu barədə söhbət açanda peyğəmbər İsanın (5:8, 15) bir moizə-sini xatırladı. Həmin moizədə deyilir:

Lənət olsun evinə yad evinə qatana,
Həm də yad tarlasını tarlasına qatana.
Lənət öz evinə öz gəyini,
Öz gəyini öz tarlasına
Qatan adamlara! Lənət onlara!
Dünyada bir qarış yer qoymadılar...
Ağalır insanlar, baş oyr mordlar,
Bir gün ağalacaq bu moğrurlar da!

Əski çağlar cəmiyyətində gedən sinfi proseslər, təbəqələr arasında fərqlərin daha da artması, yerli və gəlmə etnosların bir-biri ilə qarşıqlıq münasibətləri, inam və inanc fərqləri olan əhəli kəlləsinin bir dövlət və şəhərdə yaşaması çətinliklər, qarşıdurmalar meydana gətirirdi. Assuriyalı, finikiyalı və babilistanlı əhəli ayrı-ayrı allahlara sitayiş edirdilər.

E.ə. VII yüzildə Qüdsdə Yahve məbədi tikilmiş və başqa allahlara sitayiş qadağan olunmuşdu. Buna baxmayaraq, e.ə. V yüzilə qədər yəhudilərin Yahve ilə yanaşı, başqa allahlara da sitayiş davam etmişdir. O zamanlardan yəhudi-təkaləhlə sayılır və yalnız Yahveyə inam bəsləyirlər.

Tarixin sonrakı dövrləri dini ideoloji mübarizələrin güclü olduğunu göstərir. "Peyğəmbərlik hərəkatı" kimi qiymətləndirilən bu dövrdə məbədlərin bir çoxuna inamsızlıq tələq olunurdu ki, bu da dindarlar və din rəhbərləri arasında ziddiyyətlərə bağlı idi. Mənbələrin məlumatına görə, yəhudi (ivrit, idiş, ladino) dilinin əlifbası e.ə. XI yüzildə eski finikiyalı yazısı əsasında yaranmışdır. Bu dildə ən qədim kitabə kənan əlifbası ilə yazılmış Keyzer təqvimidir (e.ə. X yüzil). Fələstinin Babilistan tərəfindən işğaldan sonra (e.ə. VI yüzil) qədim arami yazısı tədricən yəhudi əlifbasına sığdırılmış və arami yazısı əsasında indiyədək istifadə olunan "kvadrat" əlifbası yaradılmışdır. E.ə. V yüzilin ikinci yarısından başlayaraq, "peyğəmbərlərin" dini-siyasi çıxışları yazıya alınmışdır. E.ə. IX-VIII yüzillərdə "Varlıq", "Axiret", "Levililər", "Rəqəm" ("Səyər" də deyilir) kitabları formalaşmış və bu kitablarda dünyanın, İsrail oğulları nəslinin yaranması barədə mifik, əfsənəvi tarixi təsvir olunmuşdur. E.ə. VII və VI yüzillərin başlanğıcında "İsus Navin", "Hakimlər", "I və IV çarlıq kitabı" başqa sözlə "Samuilin I-II kitabları" və "I və II Çarlar kitabı" meydana gəlmişdir. Bu kitablarda Fələstin tarixi, Yahve mənləri əsas yer tutur. E.ə. 622-ci ildə Yerusəlimdə (Qüdsdə) məbədün yenidən qurulması zamanı "peyğəmbər" təlimini yekunlaşdıran "İkili qanun" kitabı şəkar edilmiş və bu mövcud olan Məsanə dörd kitabına əlavə edilərək "Tovrat" meydana gətirmişdir.

E.ə. 597-ci ildə yəhudi çarlığı Babil hökmdarı II Navodonosor tərəfindən işğal olundu. Əhəlinin böyük bir hissəsi işğaldan əz sonra Babilistanə köçürüldü. Ancaq onlar burada qula çevrilmədilər, öz mədəni birliklərini qoruyub saxlaya bildilər, "peyğəmbərlik" hərəkatını yaşadılar. Babil sürgünü çağlarının ən görkəmli peyğəmbəri Yezekiil idi. O, milli qeyrət göstərərk, utopik, xülyəvi olsa da, İsrailin bərpası dini ideyasını irəli sürdü. Bu ideyaya görə, İsrail teokratik dövlət olub, özünə Yerusəlimi (Qüdsü) başkənd etməliydi.

Elə həmin VI yüzildə Babilistan özü fars Əhəməni şahlarının işğalına uğradı. Bu hadisə, müəyyən mənada, yəhudilərin xeyrinə oldu: yeni ağalar strateji məqsədlə onlara öz yurdlarına qayıtmağa, dağılmış Yerusəlimi yenidən qurmağa izin verdilər. Əhəməni imperiyası daxilində yəhudilər, beləliklə, özünüdarəyə malik dini icma əmələ gətirdilər.

Ağıləməz dərəcədə uzun müddətli, ardıcıl və sərt qırğınlar, dağıntılar, sürgünlər yəhudi xalqını sındıra bilməmişdi. O bəz yaradıcı ruhunu və ənənə-sini qoruyub saxlamışdır. Ellikcə Vətəndən sürüldüyü çağlarda belə, Vətən eşqiylə, Vətən adlarıyla, doğma gələnlərdə yaşayış yaratmışdır. Xalqın bədi-dini yaradıcılığı onun daim yaşayan, daha doğrusu, sevgilərdə yaşadılan

canlı tarixi, gələcək real varlığının kökü, tomolu olmuşdur. Onun peyğəmbərləri yəhudi xalqının, yəhudi Yurdunun başına gətirilən müsibətləri elə dərindən, elə doğmacasına, elə qeyrətli duyub qələmə almışlar ki, əslində az saylı bir xalqa məxsus olan bu yazı-yağlılar indi bütün Yer üzünü dolaşır, ümumboşəri Dini Kitablara kimi tanınır, sevilir və öyrənilir.

Yəhudi xalqını tarix yollarında möhv olmaqdan Kitab xilas etmişdir.

Bu xalqın qədim Kitab xəzinəsi olduqca zəngin, özünəməxsus və sistemlidir. Onun "dini"si ilə "dünyəvi"si bir-birindən az seçilir. Əslində hamısı dünyəvidir – bir qismi dini biçimdə yazılmış, deyilmişdir, o biri qismi dünyəvi biçimdə. O söz ki, o Kitab ki, Vətənə, Xalqa, onun tarixinə, gələcəyinə, bu dünyada var olmasına xidmət edir – o, müqəddəs Sözdür, müqəddəs Kitabdır, dünyəvidir – nə tərzdə, hansı üslubda olur olsun.

Yəhudi ədəbiyyatının peyğəmbərçiliyindən böhs edən mütəxəssislər bu ədəbiyyatdakı Messiyaçılığa, xilaskar ideyasına Zərdüşt hörmüzcülüyünün təsir etdiyini göstərirlər. Bu təsir "Xilaskar" ideyası ilə yanaşı, həm də həyata dualist baxışda öz ifadəsini tapır: Zərdüştçülükdə qaranlıqla işıqın, xeyir ilə şər in mübarizəsi Hürmüzlə Əhrimən arasındakı mübarizə kimi verilir, yəhudi dini ədəbiyyatında bunlar İlahi (Allah) və Şeytan adlarıyla obrazlaşdırılır.

Bu kitabda qədim və zəngin yəhudi ədəbiyyatının müxtəlif dövrlərinə aid nümunələr daxil edilmişdir. Məqsədimiz Azərbaycan oxucusunda "Tövrət" ("Bibliya") adı ilə məşhur olan yəhudi ədəbiyyatı abidəsi haqqında müəyyən təsəvvür yaratmaqdır. Bunlar həmin xəzinədən Azərbaycanda Azərbaycan dilində nəşr olunan ilk nümunələrdir. Güman edirik ki, bu nəşr daha dolğun, elmi cəhətdən əsaslı gələcək tərcümələr üçün təkan rolunu oynaya bilər.

Bütövlükdə isə bu ən "Qədim Şorq ədəbiyyatı müntəxəbatı"nda toplanmış əsərlər yalnız Doğu ruhunu ifadə eləmir. Burada ümumboşəri ruh, ümuminsan ölməzliyi öz əksini tapmışdır. Nə qədər ki insan var – onun gözəllik uğrunda, xeyir uğrunda, haqq-ədalət uğrunda, arı-duru sevgilər uğrunda, Vətən uğrunda, əsillik-döğməliq uğrunda – şər və kor qüvvələrə qarşı, ölümə qarşı mübarizə əzmi də olacaqdır.

İnsan özünün gözəllik eşqi, ədalət eşqi, idrak eşqi, qurub-yaratmaq eşqi ilə ölməzdir.

Şor qalası nə qədər alınmaz olursa olsun, alınacaqdır, Xeyir qalası nə qədər çətin olursa olsun, qurulacaqdır...

Əsərləri bu kitaba daxil edilmiş qədim, ən qədim Şorq müdriklərinin min illərin o başından bizi və bizdən də gələcəyə dedikləri budur.

QƏDİM MİSİR ƏDƏBİYYATI

İsmayıl Vəliyev
1999

NƏSR

[GƏMİ QƏZASINA UĞRAMIŞIN NAĞİLİ]

- ¹ Ləyaqətli “yol yoldaşı” dedi: “Qoy sakit olsun
² ürəyin sənin, ey aramızda birinci olan, zira çatmışıq artıq çar
mənzilinə, verilib
³ sahilə ağac gürz,
⁴ yanalma payası yerə çalınıb, burun burazı
⁵ quruya atılıb. Allaha minnətdarlıq və mədhlər eşidilir,
⁶ hərə öz yoldaşını qucaqlayır.
⁷ Bizim adamlar sağ-salamat qayıdıblar, dəstəmidə
⁸ itki yoxdur. Biz çatmışıq
⁹ Uuat ölkəsinə və Senmut adasına
¹⁰ ötüb keçmişik. Və budur qayıtmışıq
¹¹ sakitcə. Ölkəmizə çatmışıq.
¹² Eşit məni, aramızda birinci olan, – mən əlavə
¹³ heç nə artırmıram: dəstəməz al və barmaqlarına
¹⁴ su tök. Və
¹⁵ səndən bir şey soruşulanda cavab ver. Çarla
¹⁶ danışanda özünü ələ al,
¹⁷ gərəyincə cavab ver, çaşma, zira insanın qurtuluşu-
¹⁸ öz ağızındadır, çünki söz
¹⁹ mərhəmət oyadır.
²⁰ Ancaq öz ürəyinin istəyincə hərəkət elə, çünki
²¹ səni yola gətirmək üzüntülü məsələdir. Yaxşısı
²² budur, danışım sənə öz başıma
²³ gələnləri də. Mən getmişdim
²⁴ çarın mədənlərinə.
²⁵ Dənizə tərəf endim, gördüm gəmini:
²⁶ yüz iyirmi dirsək uzununu və qırx dirsək enində
²⁷ və yüz iyirmi seçmə dənizçi vardı orda
²⁸ Misirdən. Onlar boylanıb

29 göyemi baxırlar, yerəmi baxırlar – şirdən də çox
30 qorxubilməzdir. Onlar tufan olacağını
31 qabaqcadan, qasırganı
32 başlamamış xəbər verirlər. Budur tufan qopdu,
33 onda biz dənizdəydik, yelkənlə
34 üzüb quruya çata bilmədik.
35 Budur, külək getdikcə coşur, dalğaların hündürlüyü
36 səkkiz dirsək qədər. Budur, dor ağacı qopub düşdü
37 dalğaların üstünə və gəmi
38 məhv oldu və dənizçilərdən heç kim
39 sağ qalmadı. Təkcə mənə atılmışdı
40 dənizin dalğası adaya.
41 Üç gün kimsəsizlikdə qaldım, yalnız
42 ürəyim idi həyanım. Uzanmışdım
43 ağac
44 cəngəliyində, kölgələrin
45 ağuşunda. Sonra ayağa qalxdım
46 ki, ağzıma qoymağa bir şey axtarım,
47 öncir tapdım,
48 üzüm və hər cür gözəl tərəvəz və
49 firon önciri meyvələri və
50 sanki insan əliylə yetişdirilmiş xiyar, balıq və
51 quşlar tapdım. Və elə bir təam olmadı
52 ki, orada tapılmasın. Və beləliklə,
53 yeyib doydum, ölməyə nə
54 qalmıdısa, yerə qoydum. Burğu kəsdim,
55 od əldə elədim və
56 allahlara odlu qurban verdim. Birdən
57 ildırım səsi eşitdim. Düşün-
58 düm ki, bu, dənizin
59 dalğalarıdır. Ağaclar çatlayırdı,
60 yer titrəyirdi.
61 Üzümü açanda gördüm ki, bu
62 mənə tərəf yaxınlaşan bir ilandır.
63 Onun uzunluğu otuz dirsəkdi. Saqqalı – iki
64 dirsəkdən çox olardı. Axçası –
65 qızıldan, qaşları lazuritdəndi.
66 Bədəni yuxarıya öyülmüş.
67 O mənə qarşısında ağzını ayırdı, mənə

68 yerə sərələndim.
69 O mənə dedi: “Səni buraya kim gətirib, səni kim gətirib, körpə?
70 Kim gətirib səni? Əgər yubansan
71 onun adı mənə deməkdə, özündən küs,
72 külə dönməyin dadını görecəksən,
73 yoxsa çıxacaqsan və səni heç kim görməyəcək”.
74 Mən ona cavab verdim: “Bax sən mənə danışırsan, mənə başa
düşmürəm.
75 Qarşında yerə sərələndim”. Və
76 mən qorxudan bayılmışdım. Onda mənə ağzına götürüb
77 apardı
78 öz kahasına, yerə qoydu
79 sağ-salamat, ancaq mən
80 zədəsizdim, əzələrim bədənimdən qoparılmamışdı.
81 O, ağzını mənədən yana çevirdi, mənə
82 kahada onun qarşısında yerə sərələndim.
83 O mənə dedi: “Səni buraya kim gətirib, kim gətirib səni,
84 körpə? Səni bu adaya, sahili dalğalar olan
85 dənizin ortasına kim gətirib?”
86 Ona cavab verdim,
87 əllərimi hörmətlə
88 çarpazlayıb ona belə dedim:
89 “Çarın elçisi kimi
90 mənə yola düşdüm
91 bir gəmidə ki,
92 uzunluğu yüz iyirmi, eni qırx dirsək,
93 yüz iyirmi seçmə misirli
94 dənizçiyə.
95 Onlar boylanıb göyemi baxırlar, yerəmi baxırlar,
96 onların ürəyi şirdən daha çox qorxubilməzdir.
97 Onlar tufan olacağını qabaqcadan,
98 qasırganı başlamamış xəbər verirlər.
99 Bir-birindən cəsur ürəkli,
100 qolu qüvvətliyidilər. Və aralarında
101 ləyaqətsiz yox idi. Və birdən tufan
102 qopdu, onda biz dənizdəydik,
103 yelkənlə üzüb sahilə çata bilmədik.
104 Külək getdikcə şiddətlənir, dalğalar
105 səkkiz dirsək uzunluğuna qalxırdı. Birdən dor ağacı

¹⁰⁶ qopub düşdü dalğaya və gəmimiz məhv oldu,
¹⁰⁷ heç kəs salamat qalmadı,
¹⁰⁸ məndən başqa. Budur, mən də sənin yanında yam.
¹⁰⁹ Mən bu adaya atılmışam
¹¹⁰ dənizin dalğalarıyla".
¹¹¹ O mənə dedi: "Qorxma, qorxma,
¹¹² körpə, qorxudan üzünü gizlətmə burda,
¹¹³ mənim qarşımda. Bax, Allah sənə
¹¹⁴ ömür bəxş edib, səni Buka adasına çıxarıb.
¹¹⁵ Bu adada olmayan şey yoxdur,
¹¹⁶ ada hər cür nemətlə doludur.
¹¹⁷ Bax, sən bu adada aybaay,
¹¹⁸ dörd ay – ta o vaxtadək
¹¹⁹ yaşayacaqsan ki,
¹²⁰ çar məskəninəndən gəmi gələcək,
¹²¹ gəmidə adamlar – sənin tanışların gələcəklər.
¹²² Sən onlarla çar məskəninə qayıdıb
¹²³ öz şəhərində öləcəksən.
¹²⁴ Nağılçı keçmiş müsibətlərə necə sevinirdi, çünki əzablar ötür
keçmişdi!
¹²⁵ Bax, mən sənə bu adada baş vermiş hadisələrdən danışırım.
¹²⁶ Mən orada öz qardaşlarım və uşaqlarımla yaşayırdım,
¹²⁷ biz yetmiş beş ilan idik.
¹²⁸ Mənim uşaqlarım və qardaşlarımla, dua ilə
¹²⁹ öldə etdiyim kiçik qızımı saymasaq. Bir gün ulduz düşüb
¹³⁰ onları yandırdı. Bu o vaxt baş vermişdi ki, mən orada –
¹³¹ onların arasında deyildim. Mən onların hamısını
¹³² yanıq cəsədlər toposında tapanda az qaldım öləm. Əgər güclü-
sənsə, ürəyini toxtat, zira
¹³³ sən hələ uşaqlarını qucaqlayacaq, öpəcəksən
¹³⁴ arvadını, evini görəcəksən – hər şeydən gözəli də budur.
¹³⁵ Sən çar mənzilinə çatacaqsan və orada
¹³⁶ özün bəblərin arasında olacaqsan". Mən
¹³⁷ yerə sərilib, üzümü torpağa
¹³⁸ sürterek ona belə dedim:
¹³⁹ "Sənin böyüklüyün barədə çara danışaram – qoy bilsin
¹⁴⁰ sənin böyüklüyünü. Mənim vasitəçiliyimlə çar sənə elə ətirli
otlar – bulaqotu, xekenu
¹⁴¹ nudenb, xesant və məbəd buxuru göndərəcəm ki,

¹⁴² bütün allahları bunlarla rəhmə gətirirlər. Mən burada baş
verənlər haqqında xəbər çatdıraram ona,
¹⁴³ sənin gücünü görüb
¹⁴⁴ ölkə Şurası qarşısında təriflər səni. Mən sənə – odda qızart-
maq üçün qurbanlıq
¹⁴⁵ danalar gətirərəm. Mən sənə qurbanlıq quşlar
gətirərəm. Mənim vasitəçiliyimlə sənə gəmilər göndərilər –
¹⁴⁶ Misirin ən yaxşı nemətləriylə dolu – insanları seven Allaha,
¹⁴⁷ adamların tanımadığı uzaq ölkədəki tanrıya göndəriləydi kimi".
¹⁴⁸ Mən belə deyəndə o mənə güldü, çünki mən boş şey danışmışdım.
¹⁴⁹ O mənə dedi: "Sən mirra ilə zəngin deyilsən, buxurun yiyəsi
kimi doğulmamısan.
¹⁵⁰ Mənsə Puntun hökmdarıyam və onun bütün ətirli bitkiləri
mənimdir.
¹⁵¹ Sən xekenu barədə dedin – xekenu ilə zəngindir bu ada.
¹⁵² Bu adadan ayrıldıqdan sonra isə heç vaxt
¹⁵³ onu bir də görməyəcəksən, çünki "ada suya dönəcək". Haqqında
¹⁵⁴ qabaqadan onun mənə xəbər verdiyi kimi gəldi.
¹⁵⁵ Mən uca bir ağaca dırmaşmışdım və çar evindən olan öz tanışlarımı
gördüm,
¹⁵⁶ ilana bunu deməyə getdim. Gördüm ki, o artıq hər şeyi bilir.
¹⁵⁷ Və o mənə dedi: "Əlvida, əlvida, körpə, öz evində
¹⁵⁸ uşaqlarınla görüş, mənim adımla öz şəhərində şöhrətləndir –
mənim sənədən
¹⁵⁹ istədiyim də elə budur".
¹⁶⁰ Əllərimi hörmətlə çarpazlayıb onun qarşısında yerə sərildim.
¹⁶¹ O mənə mirra,
¹⁶² bulaqotu, nudenb, xesant yüklərini, vəsmə,
¹⁶³ zürafə quyruğu, böyük bir qalaq buxur, fil dişləri,
¹⁶⁴ ov itləri, meymunlar və çoxlu başqa gözəl nemətlər bağışladı.
¹⁶⁵ Bunların hamısını gəmiyə yükləyib, yenə yerə sərildim
¹⁶⁶ ki, ona tərif yağdırım. Onda o mənə dedi: "Çar mənzilinə
¹⁶⁷ iki aya çatacaqsan. Uşaqlarını qucaqlayacaqsan
¹⁶⁸ və çar mənzilində cavanlaşacaq və orada dəfn olunacaqsan".
¹⁶⁹ Onda mən sahile tərəf,
¹⁷⁰ gəminin dayandığı səmtə endim və gəmidəki
¹⁷¹ adamları söslədim. Və bu adanın hökmdarına təriflər yağdırdım,
¹⁷² gəmidəki dənizçilər də eləcə. Biz simala,
¹⁷³ çar mənzilinə doğru yola düşdük. Çatdıq biç çar mən-

¹⁷⁴ ziline iki aydan sonra – ilanın qabaqcadan dediyi vaxt. O vaxt
 mən çarın qarşısında dayandım
¹⁷⁵ və həmin adadan gətirdiyim bəxşişləri ona verdim.
¹⁷⁶ Onda çar ölkə Şurası qarşısında məni təriflədi və
¹⁷⁷ mən “çarın yol yoldaşı” adına layiq görülüb
¹⁷⁸ tabelikdəki adamlar tərəfindən
¹⁷⁹ mükafatlandırıldım.
¹⁸⁰ Bax beləcə mən xoşbəxtliklə yan aldım torpağa – bəxtimə
¹⁸¹ düşən bütün sınaqlardan çıxdıqdan sonra. Və budur, sən məni
 görürsən. İndi dinlə məni,
¹⁸² çünki adamları diqqətlə dinləmək yaxşı şeydir”.
¹⁸³ O mənə dedi: “Biclik eləmə,
¹⁸⁴ dost! Quşa sübhçağı
¹⁸⁵ su verən kimdir
¹⁸⁶ səhər-səhər onu kəsməzdən qabaq?” Bu iş əvvəldən
¹⁸⁷ axıra çatdırılıb – barmaqları öyrəncəli
¹⁸⁸ yazarın – Amenin oğlu Amenanın yazısında yazılmış şəkildə
 tapıldığı kimi, –
¹⁸⁹ qoy o sağ-salamat və sağlam olsun.

[SİNUXENİN HEKAYƏTİ]

^{R 1} Nəcabətli, hamıdan üstün olan, köçərilər yurdunda çar torpaq-
 larının hökmdarı olan,
^{R 2} çarın həqiqi tanışı, çarın sevimlisi, çarın yoldaşı Sinuxedir. O belə
 deyir: “Mən çarın yol yoldaşiyam,
^{R 3} hökmdarıma yol yoldaşlığı ələyirəm, çar hərəmxanasının və
 nəcabətli çarınının, çarın
^{R 4} lütfüylə yüksələn, Xnum-sutda çar Senusertin zövcəsinin və çar
 Amenem-xetin
^{R 5} Kanefrudakı qızı ləyaqətli Nefrunun xidmətçisiyəm. 30-cu il,
 daşqınlar fəslı, 3-cü ay, 7-ci gün.
^{R 6} Aşağı Misirin çarı və Yuxarı Misirin çarı Sxetepibra allah öz
 ayağına qalxıb ucaldı.
^{R 7} O, göylərə qalxdı və günəşlə birləşdi. Çarın ilahi
^{R 8} cismi özünü törədən səbəblə birləşdi. Çar sarayı sükuta daldı,
^{R 9} ürəklər kədərlə doldu. Böyük Alaqlar bağlandı,

^{R 10} əyanlar başlarını dizlərinədək endirdilər,
^{R 11} xalq hıçqırdı. Əlahəzrət ordunu
^{R 12} Temexu ölkəsinə yola saldı, çarın böyük oğlu,
^{R 13} xeyrixah Senusert allah orduya başçı oldu. Çar ona görə Senu-
 serti göndərdi
^{R 14} ki, yadellilərə qalib gəlsin, Çexen ölkəsinin sakinlərini qırsın.
 Budur, o artıq
^{R 15} qayıdır, Çexen ölkəsində tutduğu əsirləri
^{R 16} və saysız-hesabsız hər cür mal-qaramı ardınca gətirir.
^{R 17} Çar dostları qərb sahilə çaparlar göndərdilər ki,
^{R 18} saray hadisələri barədə çar oğluna
^{R 19} xəbər versinlər. Çaparlar onu yolda tapdılar,
^{R 20} onunla necə görüşdülər.
^{R 21} Qartal bir an da yubanmadı – dərhal uçub getdi
^{R 22} yol yoldaşlarıyla, öz ordusuna belə bildirmədi. Ancaq onunla
 birlikdə orduda olan
^{R 23} o biri çar uşaqlarına da xəbər göndərdilər
^{R 24} və çaparlar onlardan birini çağırıdılar. Mən yaxınlıqda dur-
 muşdum,
^{R 25} o isə bir qırağa çökəlib onlarla danışdırdı və mən onun səsinə
 eşitdim.
^{R 26} Ürəyim sıxıldı, əllərim əsdi, bütün bədənim
^{R 27} uçurma tutmuşdu, atıla-atıla oradan uzaqlaşdım,
^{R 28} bir sığınacaq tapdım, kolluqda gizləndim, gələnin
^{R 29} yolunu təmizlədim, cənuba yollandım,
^{R 30} çar evi barədə heç nə düşünmərdim, çünki deyirdim:
^{R 31} Sarayda qırğın olacaq, mən də oradan sağ çıxmayacağam.
^{R 32} Maati çayını keçdim
^{R 33} Sikomoranın yaxınlığından. Snefru adasında dayanıb orada bir
 gün qaldım,
^{R 34} tarlaların ayağında. Sübh çağı yoluma davam etdim.
^{R 35} Yolda bir adama rast gəldim. O mənə hörmətlə
^{R 36} salam verdi, mənşə ondan qorxudum. Şam yeməyinin vaxtı çatdı.
^{R 37} Neqau kəndinə yaxınlaşdım.
^{R 38} Sükansız sal ilə Nildən keçdim,
^{R 39} qərb küleyi əsirdi. Şərqə doğru getdim –
^{R 40} Qırmızı dağın hökmdarı üzərindəki daş karxanasının şərqi.
^{R 41} Üzümlü döndərdim
^{R 42} quzeyə. Hökmdarın Barısına çatdım,

- R⁴³ o Barya ki, köçərilərin qarşısını almaq, qumlarında köçəri həyat keçirənləri əzmək üçün tikilmişdir.
- R⁴⁴ Kolluğa sinmişdim, qorxurdum ki, həmin gün növbə çəkən döyüşçü
- R⁴⁵ görür məni. Gecə yoluma davam elədim.
- R⁴⁶ Yer üzü işıqlaşanda Petenə çatdım. Böyük Qara göldəki
- R⁴⁷ adada dayandım. Yanğı bürüdü məni, susuzluq qapladı məni, boğuldum, boğazımdan alov çıxırdı və
- R⁴⁸ mən düşünürdüm: "Bu ölümün dadıdır". Ancaq bu məqamda qəlbimi ovutdum, bədənimə ələ aldım – naxır mələşməsi
- R⁴⁹ eşitmişdim. Köçəriləri gördüm.
- R⁵⁰ Onların başçısı tanıdı məni – o, Misirdə olmuşdu.
- R⁵¹ O mənə su verdi, süd bişirdi. Onunla yola düşüb
- R⁵² onun qəbiləsinə getdim. Onlar mənə çox gözəl münasibət göstərdilər! Bir ölkə məni o birinə verdi!
- R⁵³ Biblədən çıxıb getdim, Kedemə çatdım.
- R⁵⁴ İl yarım orada yaşadım. Məni Amunəni öz yanına
- R⁵⁵ qəbul etdi – o Yuxarı Retenenun hakimidir. Mənə dedi: "Mənim yanımda günün yaxşı keçəcək, –
- R⁵⁶ Misir danışığı eşidəcəksən". O ona belə dedi, çünki mənim ləyaqətlərimdən hali idi,
- R⁵⁷ mənim müdrikiyim barədə eşitmişdi, –
- R⁵⁸ bunu ona onun yanında olmuş Misir adamları danışmışdılar. O mənə dedi: "Sən niyə burdasan?"
- R⁵⁹ Çar sarayında bir hadisəmi baş verib?" Mən ona dedim:
- B³⁶ "Yuxarı və Aşağı Misirin çarı Sxetepibra öz afaqına qalxıb.
- B³⁷ Sonrası necə olacaq, bilinmir". Və yalandan dedim:
- B³⁸ "Temexu ölkəsinə yürüdüən qayıtmışdım, baş vermiş hadisə barədə mənə məlumat verdilər. Bu vaxt ürəyim
- B³⁹ sıxıldı, yerindən çıxmaq istədi, qaçmaq yolunu
- B⁴⁰ tutmağa meyilləndim, halbuki məni danılayan yox idi,
- B⁴¹ üzümə də tüpürmərdülər, – zira, böhtana mən uymurdum, – adım çəkilmirdi carçı
- B⁴² dilində. Bilmirəm, yad ölkəyə məni gətirən nə idi, – bu,
- B⁴³ Allah qarışığı kimi bir şey idi, sanki Delta sakini özünü Elefantında, Bataqlıq adamı Nubiyada görürdü". Bu vaxt o mənə dedi: "Bundan sonra Misirin başına nələr gələcək onsuz,
- B⁴⁴ o gözəl Allahsız, – onun zəhmindən

- B⁴⁵ yad torpaqları qorxu bürüyürdü, taun ilində Sexmet qarşısındakı qorxu kimi?" Cavabında mən ona
- B⁴⁶ dedim: "Şübhə yoxdur ki, onun oğlu saraya daxil olub,
- B⁴⁷ atasının irsinə qəbul edib. O da Allahdır, misli-
- B⁴⁸ bərabəri olmayan. Onun kimisi heç vaxt olmayıb. O, müdrikiyə çatıb, onun fikirləri
- B⁴⁹ gözəl, əmrləri misilsizdir, adamlar onun əmriylə
- B⁵⁰ girib-çıxır. Atasarı sarayda dolaşarkən özge torpaqlarını tutan o idi.
- B⁵¹ Atasının buyruqları yerinə yetdikcə bu barədə ona məlumat verirdi. O,
- B⁵² qoluqatlanmaz bir ördir,
- B⁵³ hamı görə-görə yadellilərin üzərinə sel kimi getməkdə, düşmənlərə yaxınlaşmaqda misilsiz bir igiddir.
- B⁵⁴ O, düşmənlərini sarsıdıb, buyuzlarını qırır, onlara elə bir gəliş gəlir
- B⁵⁵ ki, öz sıralarını qura bilmirlər. O, alınlar dağdan bir cəzaqəşdir ki, qarşısında heç kəs
- B⁵⁶ duruş gətirməz. O, iri addımlarla yeriyərək, qırır qovduqlarını,
- B⁵⁷ peysərini ona çevirənlərin sayı yoxdu. Götürüşmə zamanı ürəyi dəyanətlidir,
- B⁵⁸ düşməne həmişə üzünü çevirir, ona heç vaxt küreyini döndərmir. Ürəyi təpərlidir,
- B⁵⁹ qarşıda düşməni çox gördükdə təlaşa düşməz.
- B⁶⁰ Gündoğan köçərilərini görəndə qorxmur, daha da şadlanır, asi-yallıların
- B⁶¹ üzərinə cumarkən qalxanını götürüb onları tapdalayır.
- B⁶² Öldürdüüyü düşmənin birinə iki zərbə vurmaz. Onun oxundan yayına bilən yoxdur. Yoxdur
- B⁶³ onun yayını darta bilən. Onun sağ əli altında
- B⁶⁴ yadellilər Böyük İlahənin qüdrətindən qaçan sayaq qaçırlar. O yorulmadan vuruşur,
- B⁶⁵ heç kəsə aman vermir, heç kəsi də sağ buraxmır. Hamının sevimlisidir, gözəlliklə doludur,
- B⁶⁶ məhəbbət oyadır. Şəhər onu özündən çox istəyir, ona öz Allahlarından artıq
- B⁶⁷ sadıqdır. Kişilər və qadınlar yanından ötərkən ona baş endirir,
- B⁶⁸ vəcdə gəlirlər – axı o, çardır!

- B⁶⁹ O, hələ yumurtadaykən çar hakimiyyətinə yiyələnmiş, körpeliyindən üzünü ona çevirmişdir. O öz müasirlərinin sayını artırır.
- B⁷⁰ O, bircədir, Tanrı vergisidir o, insanlara. Ah, onun idarə etdiyi ölkə necə çalib-çağırır!
- B⁷¹ Ölkənin hüdudlarını o genişləndirir. Güney ölkələrini
- B⁷² o ram etdi, Quzey ölkələrinə də nifrətlə baxan odur,
- B⁷³ o, asiyaqları və qum üstündə dolaşanları darmadağın etmək üçün doğulub. Çaparlar göndər onun yanına
- B⁷⁴ ki, sənin adını bilsin! Onun uca zatına qarşı söz demə!
- B⁷⁵ Zira, sədəqət göstərən yadelli ölkəsinə onun lütfü tükənməzdir!" Bu halda o mənə dedi:
- B⁷⁶ "Şübhə yox ki, Misir xoşbəxtədir, çünki onun şücaətindən halıdır.
- B⁷⁷ Ancaq sən burdasan. Sən mənimlə olacaqsan. Mən sənə yaxşılıq edəcəm".
- B⁷⁸ O məni öz uşaqlarına başçı qoydu
- B⁷⁹ və böyük qızını mənə verdi. Mənə imkan verdi ki,
- B⁸⁰ o diyarda, o biri ölkə sərhədinə yaxınlıqda
- B⁸¹ ən yaxşı yerlərdən özümə torpaq payı götürüm. Bura qırmızı torpaqdır, adı da – İaa. Orada əncir
- B⁸² və üzüm bitirdi, şərab sudan çox idi, bal nə qədər istəsən,
- B⁸³ zeytun yağı bol idi; ağaclarda hər cür meyvə vardı;
- B⁸⁴ arpa, buğda, saysız-hesabsız heyvan sürüləri vardı.
- B⁸⁵ Hədsiz faydalar görürdüm –
- B⁸⁶ hamısı da onun mənə sevgisindən. O məni öz ölkəsindəki
- B⁸⁷ ən yaxşı nəslin başçısı təyin etdi. Onlar mənə taxıl, mint içkisi götürüldülər,
- B⁸⁸ hər gün soyutmaət, qızardılmış
- B⁸⁹ quş eti götürüldülər, səhra quşlarını demirəm hələ,
- B⁹⁰ o quşları ki mənim üçün tutub qarşıma qoyurdular, hələ öz itlərimin gətirdikləri
- B⁹¹ bu saya daxil deyildi. Mənə çox yaxşılıqlar əleyirdilər. Bütün soyutma xərəklərə
- B⁹² süd qatırdılar. Bir çox illər keçdi, oğullarım
- B⁹³ pəhləvan oldular; hərəsi
- B⁹⁴ öz tayfasına başçılıq edirdi. Şimala, ya Cənuba, çar evinə tələsən çapar mənim yanımda ayaq saxladılar – mən onların hamısını
- B⁹⁵ evimə dəvət edərdim;
- B⁹⁶ susuzla su verərdim, azmışa yolunu göstərərdim.
- B⁹⁷ Var-yoxu talananı xilas edərdim. Yadelli

- B⁹⁸ hökmdarlar qarşı vuruşmaya vadar edilmiş asiyaqlara
- B⁹⁹ ordunu haraya yeritməli olduqlarını göstərərdim.
- B¹⁰⁰ Hökmdar Retenunun yanında qalib uzun illər onun
- B¹⁰¹ ordusuna başçılıq edədim. Hansı xalqa qarşı çıxdımsa, məğlub etdim
- B¹⁰² və həmin xalq öz otaqlarından çıxıb getdi, su quyularını tərk etdi.
- B¹⁰³ Mən onun sürülərini ələ keçirdim,
- B¹⁰⁴ adamlarını əsir apardım, azuqə ehtiyatını tutub aldım,
- B¹⁰⁵ ərnlərini qırdım öz əlimlə, öz yayımla, öz yürüşümlə,
- B¹⁰⁶ özümün müdrik buyruqlarımla. Amunəşinin qəlbini ovladım.
- B¹⁰⁷ O məni sevirdi, bilirdi ki, çox güclüyəm. O məni öz
- B¹⁰⁸ uşaqlarına başçı qoydu. O mənim qolumun
- B¹⁰⁹ gücünü görürdü. Retenu pəhləvanı gəldi. Məni
- B¹¹⁰ öz çadırımda güləşməyə çağırdı. O, cəsur oğlan idi, tayı yox idi onun. O, Retenu ölkəsini zəbt elədi
- B¹¹¹ başdan-baş. Dedi ki, səninlə döyüşmək istəyirəm. Fikirləşmişdi ki,
- B¹¹² məni öldürsün. İstəyirdi ki, sürülərimi qənimət alsın –
- B¹¹³ tayfası onu belə öyrətmişdi. Amunəşi hökmdarı
- B¹¹⁴ mənimlə məsləhətə gəldi və belə dedi: "Mən onu
- B¹¹⁵ tanıyıram, onun düşərgəsində olmamışam. Onun
- B¹¹⁶ qapısını məgər mən açmışam? Məgər onun barılarını uçurtmuşam?"
- B¹¹⁷ O paxıl bir üreki idi –
- B¹¹⁸ görürdü ki, sənin əmlrlərini necə yerinə yetirirəm. Mən heç-qəten özge naxıra qarışmış buğa kimiymi:
- B¹¹⁹ bu naxırın buğaları ona hücum çəkir,
- B¹²⁰ şeşəbuynuz buğa onunla tutaşır. Elə bir kütlə adamı yoxdur ki,
- B¹²¹ rəis olanda da sevlisin. Və elə bir köçəri yoxdur ki,
- B¹²² deltalını sevsin. ...pəpürusu dağa yapıdırsın.
- B¹²³ Məgər gəlmə adam razı olarmı vurağan buğaya
- B¹²⁴ qorxudan küreyini çevirsin, özü buğa kimi olsa da?
- B¹²⁵ Əgər ürəyindən döyüşmək keçirə, bunu açıq desin.
- B¹²⁶ Məgər Allah kimə nə qismət elədiyini bilir? O bilir!"
- B¹²⁷ Gecə düşəndə yayımın kirişini çəkdim,
- B¹²⁸ oxları qoydum oxdanıma, qılıncımı yüngülce
- B¹²⁹ sürüşdürdüm qınına, yarağımı təmizlədim. Yer üzünü işıqlaşanda Retenu xalqı gəldi,

- B¹³⁰ onun tayfaları və
 B¹³¹ qonşu xalqlar topladılar – pəhləvan döyüşə hazırlaşdı.
 B¹³² Budur, üstümə gəldi. Kişi və qadınlar pıçıldırdılar –
 B¹³³ həminin üreyi mənə tərəf idi. Adamlar
 B¹³⁴ düşündürdülər: “Onunla kim vuruşa bilər?” Onun qalxanı,
 B¹³⁵ baltası, bütün cidaları əlindən düşdü. Mən onu məcbur etdim
 ki, bütün yaraqları əlindən salınsın.
 B¹³⁶ Onu oxdanını tamam boşaltmağa məcbur etdim – bütün
 B¹³⁷ oxları bir-birinin ardınca yanımdan ötüb keçdi. Bu vaxt o
 mənim üstümə atıldı.
 B¹³⁸ Mən isə onu oxladım – oxum onun boynuna batdı.
 B¹³⁹ O çığırıb yerə sərdi.
 B¹⁴⁰ Qalan canını da balta ilə aldım, qələbə
 B¹⁴¹ cikkəsi çəkdim onun kürəyində. Bütün asiyalılar sevincdən
 qışqırışdılar.
 B¹⁴² Mənsə Montu allaha mədh oxudum. Onun oğul-uşağı ağlaşdı.
 Amunənşi
 B¹⁴³ hökmdarı məni qucaqladı. Mən onun varidatına
 B¹⁴⁴ yiyələndim, sürüsünü qənimət götürdüm.
 B¹⁴⁵ O mənə qarşı nə düşünmüşdü, bunları mən onun başına
 gətirdim. Onun alaçığında nə vardısı, ələ keçirdim
 B¹⁴⁶ və bütün düşərgəsini zəbt elədim. Beləcə böyüyüb artdı
 B¹⁴⁷ varidatım, sürülərim çoxaldı.
 B¹⁴⁸ Beləliklə, Allah bir vaxt qəzəblənib yad ölkəyə qovduğu bən-
 dəsina lütfünü bol elədi və bu gün
 B¹⁴⁹ o bəndənin üreyi günahdan yuyulub təmizlənmişdir.
 B¹⁵⁰ Qabaqlar mən qaçqın idim, indisə çar sarayı da tanıyır məni.
 B¹⁵¹ Acından ilan kimi sürürdüm, indisə qonşuya da çörək veri-
 rəm.
 B¹⁵² Öz ölkəmdən qaçanda yalavacdim,
 B¹⁵³ indisə zərif kətandan don geyinib sallanıram.
 B¹⁵⁴ Həmdəmsizdim, bələdçisizdim qaçanda,
 B¹⁵⁵ indisə çoxlu nökrərim var, evim gözəldir, genişdir mülküm.
 B¹⁵⁶ Sarayda da xatırlayırlar məni. Ey mənə qaçmağı buyurmuş
 Allah, sən hər kimsənə,
 B¹⁵⁷ insafılı ol, məni çar sarayına apar! Ola bilsin ki, sən mənə
 B¹⁵⁸ qəlbimin hər gün ziyarət elədiyi diyarı görmək imkanı verə-
 cəkən.
 B¹⁵⁹ Doğulduğum ölkədə basdırılmaqdan yaxşı nə ola bilər?

- B¹⁶⁰ İmdadıma yet! Keçmişlər gözəldir:
 B¹⁶¹ Allah mənə lütf eləmişdi. İndi də olaydı onun lütfü, əvvəllər
 alçaldığının son gününü bezəyeydi.
 B¹⁶² Onun üreyi qürbətədəki qərībə yanırı. Bu gün də
 B¹⁶³ o, kərəm kamıdır, yalvarışı uzaqdan eşidir,
 B¹⁶⁴ məni köçəriliyə salmış əli indi sən məni ayırdığın yerlərə
 uzandır.
 B¹⁶⁵ Qoy Misir çarı lütfkar olsun mənə qarşı, qoy mən onun lüt-
 fündə yaşayım!
 B¹⁶⁶ Onun Sarayındakı Ölkə Xanımını salamlayıram! Onun uşaqlarından
 B¹⁶⁷ bir xəbər gələydi mənə, cavanlaşaydı
 B¹⁶⁸ onun canı, zira qocalıq alıb qapını:
 B¹⁶⁹ zəiflik büriyüb məni, gözüm də pis görür, əllərim gücdən
 düşüb,
 B¹⁷⁰ yorulmuş üreyimi ayaqlarım da eşitmir. Yaxınlaşırım
 B¹⁷¹ getməyə, məni Əbədiyyət şəhərinə aparacaqlar. Qoy
 B¹⁷² mən elə Məlikənin ardınca gedim, qoy o mənə uşaqları sevin-
 dirən bir xəbər versin, üzərimdə
 B¹⁷³ əbədi var olsun. Mənim bərəmə Yuxarı və Aşağı Misirin əla-
 həzrət hökmdarı Xeperkaraya məlumat verildi.
 B¹⁷⁴ Və əlahəzrət mənə çar nemətləri göndərdi
 B¹⁷⁵ yad ölkə hakiminə göndərdiyi kimi, beləliklə o, öz nökrəni
 sevindirmək istəyirdi.
 B¹⁷⁶ Çar uşaqları sarayda mənə
 B¹⁷⁷ özüm bərədə aşağıdakıları bildirdilər:
 B¹⁷⁸ “Bu nökrə çatdırılmış çar fərmanının əl yazısı: Misirə qayıt-
 maq bərədə.
 B¹⁷⁹ Rəsmi çar titulları sadalanır: öz doğuluşuyla yaşayan Xor, hər
 iki hökmdar Xanım, öz doğuluşlarıyla yaşayanlar, Yuxarı və
 Aşağı Misirin çarı Xeperkara, Ranın oğlu,
 B¹⁸⁰ əbədi həyat verilmiş Senusert. Çarın yol yoldaşı Sinuxe üçün
 çar fərmanı.
 B¹⁸¹ Sənə bu çar fərmanı verilib ki, biləsən:
 B¹⁸² Budur, sən Kedemden Retenuya qədər yad ölkələri gezib
 dolaşdın, bir ölkə sənə o biri ölkəyə verdi –
 B¹⁸³ öz üreyinin istəyiylə. Ancaq nə pis iş tutmuşdun ki, cəza göz-
 ləyəsən? Daldə danışmısan – sənə sözünü danan bir kəs
 yoxdur.

- B¹⁸⁴ Əyanlar şurasının dalınca danışmamasın – sənin sözünü inkar edən yoxdur.
- B¹⁸⁵ Qaçmaq istəyi dolmuşdu sənin ürəyinə, mənim ürəyimdəsə sənə qarşı heç nə yox idi. Sənin səman – Saraydakı Nefrudur ki,
- B¹⁸⁶ holo də çiçəklənmə dövrü keçirir. Onun başını çar örtüyü bezyir, uşaqları
- B¹⁸⁷ çar otaqlarında yaşayır. Sən onların pay verdikləri nemətləri toplayacaq və onların səxavətiylə yaşayacaqsan.
- B¹⁸⁸ Beləliklə, Misirə yola düş! Ərsəyə çatdığı sarayı görəcək,
- B¹⁸⁹ torpağı öpəcəksən Böyük Qapıların yanında və çar dostlarıyla birləşəcəksən, axı sən
- B¹⁹⁰ artıq qocalmağa başlamısın və kişiliyini itirmisən.
- B¹⁹¹ Dəfn günün barədə, ölünün ləyaqətinə qoşulmaq barədə düşün sən “gecəni”, yağ
- B¹⁹² və kəfəni Tait öz ölü verəcək sənə. Səninçün dəfnçilər dəstəsi düzəldiləcək,
- B¹⁹³ mumıyan üçün altın tabut, lazuridən tabut başlığı hazırlanacaq, başın üzərində səma rəsm olunacaq, səni ağac qutuya qoyacaqlar, tabutunu öküzlər çəkib aparacaq, qarşınla müğənilər yeriyəcəklər. Məbədinin girəcəyində
- B¹⁹⁵ cırdanlar oynasaçaqlar. Səninçün ölü qurbanlarının siyahısı oxunacaq və budur,
- B¹⁹⁶ sən qurbanlarının girəcəyində çoxlu qurbanlar kəsilib, sərdəbinin tağları ağ daşdan yonulacaq, qəbrin
- B¹⁹⁷ çar balalarının qəbirləri arasında olacaq. Qübrədə ölməyəcəksən, səni sənəvə (qəbirə) asiyalılar yola salmayacaqlar,
- B¹⁹⁸ qoyun dərisinə bükülməyəcəksən, üzərində təpə yaradılmayacaq – yetər
- B¹⁹⁹ sofilləndiyin yer üzündə. Naxoşluqlar barədə düşün. Qayıt!” Çar formanı mənə öz tayfam içində
- B²⁰⁰ olarkən çatdı. Formanı mənə sən oxudular, sərildim yərə, toxundum
- B²⁰¹ torpağa və başıma torpaq tökdüm. Düşərgəmi dolaşdım sevinc içində və dedim:
- B²⁰² “Necə olub ki, nökrəçün belə bir şey yazılıb, o kimin istəyilə yad ölkəyə göndərilib?
- B²⁰³ Hoqiqətən, mənə ölümdən qurtaran ürəyin lütfü gözəldir! Yəqin möhlət verərsən ki,

- B²⁰⁴ cismani ömrümü başa vurum çar sarayında”. Formanın çatdığı barədə qəbzin surəti:
- B²⁰⁵ “Sarayın nökrəi Sinuxə deyir: “Rəhmət sənə! Nə yaxşı ki, adil Allaha, hər iki torpağın hökmdarına, Rənin sevimlisinə, Montu allahın istəklisinə, Fiva hökmdarı Amona onun nökrəsinin qədsiz qaçdığı bellidir.
- B²⁰⁷ Hər iki Torpağın hökmdarı Sebək, Ra, Xor, Xatkor, Atum və onun Doqquz tanrısı,
- B²⁰⁸ Sopd, Neferbau, Semseru, şərç Xorü Buto hökmdar qadın (qoy o, səni
- B²⁰⁹ hifz eləsin), sudakı allahlar, səhranın
- B²¹⁰ ortasındakı Min, Ureter, Tuntun qadın hökmdarı, Nut, Xorur və Sevimli Ölkənin bütün allahları və doniz adalarının
- B²¹¹ qadın hökmdarı qoy sənə həyat və hakimiyyət göndərsinlər, qoy səni nemətlərə öz səxavətlərinə görə barındırsınlar,
- B²¹² qoy sənə sonsuz və hüdudsuz əbədiyyət bağışlasınlar, qarşında qorxu bürüstün
- B²¹³ səhra və dağları, Günəşin gözü dəyən bütün yerləri zəbt eləyəsən. Bu,
- B²¹⁴ onu Amentidən xilas etməsi ağasına nökrənin duasıdır.
- B²¹⁵ İnsan zəkasının hökmdarı olan o öz köləsi Sinuxeni tanıyırdı, bildirdi ki, köləsi bunu deməkdən qorxur və bunları təkrar etmək
- B²¹⁶ onunçün həm ağır, həm də çətinidir. Allah qədər, Ra kimi böyük olan o, köləsinə ağılı özü vermişdir.
- B²¹⁷ Köləsi – onun üçün çalışır; həqiqətən onun buyruqlarında mənə yer var. Qalib Xor –
- B²¹⁸ sənə ali həzrətdir, bütün bağ və düzənlərin gücündən artıqdır qolunun gücü.
- B²¹⁹ Ali həzrətin əmr eləsin Mekini Kedemdən, Xentiuseni
- B²²⁰ Xentkeşudan, Menuşu Finikiyadan götürək.
- B²²¹ Bütün bunlar adil-sanlı hakimlərdir, hamısı da
- B²²² sənə sevgilərində sabit, hələ Retenu hakimini demirəm: onun ölkəsi – sənə mülküdür,
- B²²³ öz itlərin kimi. Nökrəsinin qaçmağı qəsdən deyildi, mən qaçağımı kəsdirməmişdim ürəyimdə,
- B²²⁴ bilmirəm, mənə öz yerimdən uzaq salan nə idi. Bu,
- B²²⁵ yuxu kimi bir şeydi: sanki Delta sakini özünü Elefantınada
- B²²⁶ bataqlıqlar adamı Nubiya da görmüşdü. Axı

- B²²⁷ mən qorxmurdum, mənı qovan da yox idi. Axı mən böhtana uymamışdım və carçı mənim adımlı
- B²²⁸ çəkməmişdi. Ancaq yənə də bədənım əsirdi, ayaqlarım
- B²²⁹ qaçmağa üz qoymuşdu. Bu, Allahın qisməti idi, mənı öz ölkəmdən o aparmışdı. Axı yekəxanalıq yoxdur
- B²³⁰ məndə və öz ölkəsini tanıyan ehmal olar.
- B²³¹ Ra sənın qarşında düzənlər boyunca qorxu yağdırdı,
- B²³² bütün dağlar üzərində sənın qarşında dəhşət axıtdı. Mən sənın sarayında olsaydım, sən, yalnız sən gizlədə
- B²³³ bilərdin məndən göylərin işığını. Günəş sənın istəyinlə doğur. Çay sularını da sənın iradənlə
- B²³⁴ içirlər. Səma yellərini də sənın əmrinlə udurlar.
- B²³⁵ Nökərin bu yerdə əldə etdiyi ali əyan rütbesini sən kime desən – ona verəcəksən.
- B²³⁶ Qoy ali həzrətin necə istəyir, eləcə də hərəkət etsin, zira biz sənın lütf etdiyin hava ilə nəfəs alırıq.
- B²³⁷ Qoy Ra, Xor, Xatxor sənın burun pərlərini sevsinlər, Allah Montunun, Fiva hökmdarının tərəfkeşliklə sevdiyi burnunu sevsinlər! Qoy əbədi olsun sənın burun pərlərin!”
- B²³⁸ Budur, nökerin yanına gəldilər və İaa ölkəsində daha bir gün yaşamağa ona imkan verdilər.
- B²³⁹ Mən öz varidatımı uşaqlarıma verdim. İlkim tayfa başçısı oldu,
- B²⁴⁰ mənim bütün tayfam və bütün varidatım onun əlinə keçdi – bütün adamlarım və heyvanlarım
- B²⁴¹ bütün örüşlərim, meyvə verən ağaclarım da eləcə. Sonra nöker cənuba yollandı.
- B²⁴² Xorun yolları üstündə dayandım. Sərhəd qarovul rəisi mənim qayıtmağım barədə çapar
- B²⁴³ vasitəsiylə çar sarayına xəbər göndərdi. Əlahəzrət buyurdu ki, çar əkinçilərinin mahir
- B²⁴⁴ başçısı yola düşüb, məni Xorun yol-
- B²⁴⁵ larına qədər müşayiət edən asiyalılar gəmilərdə çar hədiyyələrini mənə çatdırırsın.
- B²⁴⁶ Gələnlərin hər birini mən öz adıyla çağırıdım, hər nöker öz işinin üstündə idi. Üzüb getdim
- B²⁴⁷ yelkənlərlə. Mən İtu şəhərinə çatanadək yanımda kütlə yığılıb, şirə çəkdiilər.
- B²⁴⁸ Yer üzü çox tez işıqlandı, gəlib məni çağırırdılar. On adam gəlmişdi ki,

- B²⁴⁹ məni saraya aparsın. Mən sfinkslər arasında üzümü yerə sürtdüm.
- B²⁵⁰ Çar uşaqları qapıda dayanıb məni saxlayırdılar.
- B²⁵¹ Çar dostları məni sütunlu həyətdən keçirib yataq otağına apardılar.
- B²⁵² Əlahəzrəti talvar altında Böyük altun taxt üstündə gördüm. Onun qarşısında ölü kimi yerə
- B²⁵³ serildim, huşumu itirdim. Allah
- B²⁵⁴ lütfkarənə müraciət elədi mənə, mənimse gözüme qaralıq çökmüşdü.
- B²⁵⁵ Ruhum yoxa çıxmışdı, canım sustalmışdı, daha sinəmdə ürək qalmamışdı, seçə bilmirdim
- B²⁵⁶ ölümü həyatdan. Bu vaxt əlahəzrət dostlardan birinə dedi: “Qaldır
- B²⁵⁷ onu, qoy mənimlə danışsın”. Daha sonra əlahəzrət buyurdu: “Budur, gəlib çıxdım. Qaçdıqdan sonra qürbətə sən yad ölkələri zəbt etdin.
- B²⁵⁸ Ancaq özünü yetirdi qocalıq, onun kəndarına çatdın.
- B²⁵⁹ Sənın bədəninin dəfn olunması balaca iş deyil. Səni sənəvə asiyalılar müşayiət etməyəcəklər. Sən də əvvəlki kimi etmə, etmə – axı adın çəkildiyi halda,
- B²⁶⁰ yənə də susmusan”. Qorxdum cəzalanım, odur
- B²⁶¹ ki, qorxmış adam kimi cavab verdim. Yaxşısı budur, susum.
- B²⁶² Axı burada Allahın əli var, indi mənim canımda olan dəhşət Allahın buyurmuş olduğu və məni qaçmağa məcbur etmiş qorxuya bənzəyir.
- B²⁶³ Bax mən sənın qarşındayam – həyatım sənə məxsusdur. Sənın ali həzrətin öz istəyilə hökm versin”.
- B²⁶⁴ Əlahəzrət əmr elədi ki, çar uşaqları gətirilsin. Əlahəzrət çar arvadına buyurdu: “Budur, Sinuxə gəlib,
- B²⁶⁵ o, asiyalıya oxşayıb, o, köçəriyə çevrilib”. Çar arvadı ucadan qışqırdı, çar
- B²⁶⁶ uşaqları isə bir ağzıdan əlahəzrətə
- B²⁶⁷ dedilər: “Doğrudan da özüdü, çar, hökmdarımız”. Əlahəzrət buyurdu: “Bu
- B²⁶⁸ həqiqətən odur”. Budur, onlar boyun bağlarını gətirdilər – menitalarını, sistrələrini, treşot-
- B²⁶⁹ kalarını və indi onları əlahəzrətə verib dedilər: “Sənın

- B²⁷⁰ əllərin, ey çar, qoy gözəlliyə – Göylər hökmdarının səliqəsinə doğru uzansın, ey sarsılmaz hakim!
- B²⁷¹ Altun ilahəsi sənin burnuna əbədi həyat versin! Ulduzların hökmdarı olan qadın birləşsin səninlə! Günəyin tacı su aşağı axsın, axınla yuxarı qalxsın qoy Quzey tacı,
- B²⁷² əlahəzrətin sözüylə birləşsin, sənin çöhrəyə urey qoysunlar! Sən qara camaatı
- B²⁷³ bədbəxtlikdən qorudun. Qoy hər İki Torpağın hökmdarı olan Ra lütfünü səndən əsirgəməsin.
- B²⁷⁴ Sənə və Dünya hökmdarı olan qadına alqış! Yayını zəiflət, oxunu saxla hələ.
- B²⁷⁵ Boğulana nəfəsini qaytar, bizi isə gözəl bir vergiyə çatdır –
- B²⁷⁶ köçərilərin bu başçısını, ilahə Mexitin oğlunu, asiyalını, Sevgilər Yurdunda doğulmuşu,
- B²⁷⁷ səndən qorxub qaçanı, səndən dəhşətə gəlib
- B²⁷⁸ qaçanı bizə bağışla. Sənin üzünü görəndə isə daha qorxu olmaz və
- B²⁷⁹ səni görmüş göz dəhşətlənməz”. Əlahəzrət dedi: “Qoy qorxmasın
- B²⁸⁰ və dəhşətlənməsin. O, çarın dostu olacaq,
- B²⁸¹ ayanlardan biri kimi.
- B²⁸² Səhər istirahət üçün ayrılan otağa keçin, yer ayırın
- B²⁸³ ona”. Mən otaqdan çıxdım,
- B²⁸⁴ çar uşaqları mənə əl verdilər, biz yola düşüb getdik Böyük Qapılara doğru.
- B²⁸⁵ Mənə çar oğlunun evində yer verdilər.
- B²⁸⁶ Oradakı sərindədiçi palata,
- B²⁸⁷ Allah surətləri, səma obrazı gözəldir. Hər yanda
- B²⁸⁸ misilsiz xəzinələr görünür, orada çar parçasından
- B²⁸⁹ geyimlər, ayanlarçün ən yaxşı çar ətirliəri, çarın sevdiyi ətirilər var və
- B²⁹⁰ hər işə bir xidmətçi baxır. İllərin izlərini sildilər bədənimdən,
- B²⁹¹ üzümü qurxdılar, saçımı daradılar, murdarlığı səhrada qoydum,
- B²⁹² cır-cırdın qumda dolaşanlara tapşırıdım.
- B²⁹³ Zərif parçalardan paltar geyindim, ən yaxşı ətirlərlə ətirlənilib uzandım
- B²⁹⁴ taxtımda. Qumları – orada yaşayanlara tərək etdim
- B²⁹⁵ və ağac yağlarını – onunla ətirlənilənlərə. Mənə bağ yiyəsinin

- B²⁹⁶ evini verdilər, o, çarın dostu idi. Çoxlu usta ev tikdi, hər ağacı yenidən əkdilər. Mənə saraydan
- B²⁹⁷ gündə iki-üç
- B²⁹⁸ kərə yemek gətirirdilər,
- B²⁹⁹ hələ uşaqlarının verdiklərini demirəm, heç bir işdə lənglik görmürdüm.
- B³⁰⁰ Mənə daşdan piramida qurdular piramidalar
- B³⁰¹ arasında. Tikinti rəisi tikililərin ölçüsünü
- B³⁰² verdi. Rəsmçilər rəisi təsvirləri hazırladı.
- B³⁰³ Anıtçılar – Heykəltaraslar rəisi
- B³⁰⁴ kəski ilə işləyirdi. Əbədiyyət səhərinin memarlar rəisi piramidanın tikilişinə göz qoyurdu. Adət
- B³⁰⁵ üzrə, sərdəbəyə hörülən daşlar qabaqcadan hazır idi. Kahinlər ayrıldı ölümədən sonrakı duaların oxunması üçün.
- B³⁰⁶ Məzar üçün torpaq sahəsini lazımı yerdə ayırdılar,
- B³⁰⁷ çarın ən yaxın dostlarından birinə layiq. Mənim heykəlim altuna
- B³⁰⁸ tutulmuşdu, yanları nazik qızıldandı. Əlahəzrət buyurmuşdu belə edilməsin.
- B³⁰⁹ Kütlə içindən çıxanların heç biri üçün belə bir iş tutulmur! Mən ölənin günüməcən
- B³¹⁰ beləcə çarın lütfündə oldum.
- B³¹¹ Kolofon: Necə tapılmışdırsa, eləcə də başa çatdırılmışdır.

[DOĞRU VƏ ƏYRİ]

- 1 [...] Doqquz allaha
- 2 belə dedi Əyri: “Qoy Doğrunu gətirib hər iki gözünü kor eləsinlər, qoy o, dalandar kimi
- 3 mənim qapımda otursun”. Doqquzlar onun bütün dediklərini elədilər.
- 4 Günlər ötdü və Əyri öz böyük qardaşı olan Doğruya baxıb onun
- 5 bir çox üstünlüklərini gördü. Dərhal Doğrunun iki qulluqçusuna dedi:
- 6 “Öz ağanızı götürüb qəzəbli şirin və bir çox [...]
- 7 qabağına atın. Nökərlər buna eməl elədilər və Doğruyla qalxıdılar. Və Doğru [...] “Mənə toxunmayın”.

2. ⁸ [...] ...]
3. ¹ [...] ...]
3. ³ [...] ...]
3. ⁴ [...] Budur, çoxlu günlər ötdü,
3. ⁵ [...] çıxdı evdən...
3. ⁶ [...] ...] bütün ölkədə onun tayı-bərabəri yox idi.
3. ⁷ Onda onlar Doğrunun yanına gəlib dedilər: "Gedək bizimlə, baxarsan [...]"
4. ¹ [...] tonin yanına atılmış, qoy bizim evin qapısında otursun dalandan kimi".
4. ² O cavab verdi: "Get bax ona". Qarabaş gedib onu gətirdi.
4. ³ Onu görəndə qarşısalmıyız ehtirasla alışib yandı. Onu görəndə [...]
4. ⁴ ki, o [...] O kişi onunla bir gecə yaşayıb, kişi
4. ⁵ kimi dərk elədi onu. Elə həmin gecə o qadının
4. ⁶ boyuna oğlan uşağı düşdü. Budur, bir çox günlər keçdi, bir oğlan doğdu bu qadın
4. ⁷ ki, bütün ölkədə misli yox idi. O, yekə idi [...] və Allahdan doğulana oxşayırdı. Onu
5. ¹ məktəbə qoydular. O yazmaqı yaxşıca öyrəndi və bütün kişi işlərinə yerinə yetirməyə başladı. O,
5. ² özündən böyük məktəb yoldaşlarını hər işdə ötüb keçdi.
5. ³ Onda yoldaşları ondan soruşdular: "Kimin oğlusun? Sənin atan yoxdur?"
5. ⁴ Onlar oğlanı lağa qoymağa başladılar. "Həqiqətən sənin atan yoxdur" – deyər təhqir etdilər. Onda
5. ⁵ oğlan anasına dedi: "Kimdir mənim amam? Mən onu öz yoldaşlarıma deməliyəm. Onlar hamısı mənə
5. ⁶ deyirlər: "Atan hardadır?"
5. ⁷ Mənə belə deyib qəlbimə dəyirlər". Onda anası dedi: "Qapıda oturan
5. ⁸ o kuru görürsən – sənin atan bax odur".
6. ¹ Anası ona belə dedi. Oğlan dedi: "Necə lazımdısa, sənin qohumlarını
6. ² bir yerə toplamaq və timsahı çağırmaq yaxşı olardı!" Oğlan atasını
6. ³ evə gətirib stulda əyləşdirdi, ayağının altına
6. ⁴ kətlicik qoydu, qabağına çörək qoydu, ona yemək-
6. ⁵ içmək verdi. Oğlan öz atasına dedi: "Səni

6. ⁶ kim kor eləyib? Mənə de ki, qisasını alım". Atasına ona dedi: "Kiçik qardaşım
6. ⁷ kor elədi mənə". Başına nə gəlmişdisə, hamısını oğluna danışdı. Oğlu getdi
7. ¹ atasının intiqamını almağa. Yola on çörək, çəlik,
7. ² səndəllər, bir xəz və bir qılınc götürdü. Yaxşı görünüşlü
7. ³ bir cöngə götürüb Əyrinin naxırı otlayan yerə getdi.
7. ⁴ Naxırçıya dedi: "Al bu on çörəyi, çəliyi, xəzi,
7. ⁵ qılıncı, səndəlləri – hamısını özünə götür.
7. ⁶ Cöngə isə qoy mənə qalsın, mən şəhərdən qayıdana qədər". Budur, çoxlu günlər ötdü
7. ⁷ və cöngə Əyrinin naxırında qaldı bir çox
7. ⁸ aylar ərzində. Budur, Əyri
8. ¹ otlağa gəldi ki, naxırına baş çəksin və həmin cöngəni gördü,
8. ² görünüşü gözəl olan cöngəni. O, naxırçısına dedi: "Bu cöngəni mənə ver, yeyim".
8. ³ Naxırçı dedi ona: "Bu mənim cöngəmdir, onu sənə verə bilmərəm". Onda Əyri ona dedi:
8. ⁴ "Mənim cöngələrimin hamısı səndədir, onlardan birini sahibinə ver". Oğlan eşitdi ki,
8. ⁵ Əyri onun cöngələrini aparıb, odur ki, yola düşüb Əyrinin naxırı otlayan yerə getdi.
8. ⁶ Naxırçıya dedi: "Həni mənim cöngəm? Sənin
8. ⁷ cöngələrinin arasında onu görmürəm". Naxırçı dedi: "Bütün cöngələr sonuncuyadək sənin ixtiyarındadır.
9. ¹ İstədiyini, bəyəndiyini seç". Oğlan ona dedi: "Onların içində iriliyinə görə mənimkinə tay olan varmı?"
9. ² Axı mənim cöngəm Payamunda dayananda quyruğunun ucu papyrus qamışlığına çatır.
9. ³ Buynuzunun biri qərb dağındadır, biri şərq
9. ⁴ dağında. Onun dincəldiyi yer – çay yatağıdır. Və ondan altmış buzov töreyir
9. ⁵ gündə". Onda naxırçı ona dedi: "Məgər bu irilikdə, sənin dediyin yekəlikdə cöngə olurmu?"
9. ⁶ Bu yerdə oğlan onu yaxalayıb Əyrinin yanına sürüdü. Əyrini isə sürüyüb
10. ¹ Doqquzların məhkəməsinə apardı. Allahlar Doqquzluğu oğlana dedi: "Doğru deyil, [...]"

10. ² biz bu boyda, sən deyən irilikdə cöngə görməmişik". Onda oğlan Doqquzlara dedi:
10. ³ "Sizin dediyiniz ölçülərdə bıçaq necə – tiyəsi Yal dağı boyda [...],
10. ⁴ tutaqası [...] Koptos sayaq, qımı – Allah məqbərəsi, qayıışı Kəl [...] sürüsü?"
10. ⁵ Sonra o, Doqquzlara dedi: "Doğruyla Əyrini ayırd edin. Mən gəlmişəm
10. ⁶ ki, onun qisasını alım". Onda Əyri, hökmdarın adına, – qoy o yaşasın, xatadan uzaq olsun! – and içib dedi: "Amon əbədi olduğu
10. ⁷ kimi, hökmdar əbədi olduğu kimi – eləcə də axtarıb tapsınlar Doğrunu və əgər o, sağdırsa,
11. ¹ qoy mən hər iki gözdən kor eləsinlər, onun qapısına qapıçı qoysunlar!" Bu vaxt oğlan da hökmdarın adına, – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – and içdi. Amon əbədi olduğu kimi, hökmdar əbədi olduğu kimi, axtarıb tapsınlar
11. ² Əyrini, əgər o sağdırsa [...] və ona beş yüz zərbə və beş yara vursunlar,
11. ³ hər iki gözünü töksünlər və Doğru evinin qapısına qapıçı qoysunlar".
11. ⁴ [...] Doğrunun və Əyrinin

Sonra zadələnmiş kolofonun izləri gəlir.

[İKİ QARDAŞ]

1. ¹ Deyirlər, eyni ata-anadan doğulmuş iki qardaş varmış. Anupu – böyüyünün adıymış, kiçiyin adı Bata imiş. Anupunun evi də, arvadı da varmış,
1. ² kiçik qardaşa onun oğlu yerindəymiş; o, böyük qardaşının pal-tarını tikər və onun mal-qarasını örüşə aparardı,
1. ³ yer şumlar, buğdanı biçib yığardı. O, bütün bunları qardaşıyıcın elərdi, tarlarda hər cür işi yerinə
1. ⁴ yetirərdi. Kiçik qardaş gözəl bir gənc idi, bütün ölkədə tayı yox idi, onda Allah gücü vardı. Bir çox illər keçdi, kiçik qardaş
1. ⁵ hər gün, adət üzrə mal-qara ilə gedər, axşamlarsa tarlaların cürbəcür otları ilə, südlə, odunla və

1. ⁶ gözəl-gözəl çöl nemətləriylə qayıdar və gətirdiklərinin hamısını qardaşının qarşısına yığardı, qardaşıysa
1. ⁷ öz arvadıyla yeyib-içər, sonra isə tövləyə çəkilərdi ki, gecəni öz heyvanları arasında olsun.
1. ⁸ [...] Yer üzü işıqlaşanda və növbəti gün gələndə isə [...] o, xörəklər bişirir və öz böyük qardaşının qabağına qoyurdu,
1. ⁹ o isə kiçiyə çöllərin taxılını verirdi və öz mal-qarasını düzə qovub aparır və öz mal-qarasıyla gedirdi.
1. ¹⁰ Heyvanlar ona deyirdilər: "Oranın, yaxud buranın otu yaxşıdır", – o da bunları eşidir və hey-
2. ¹ vanları onların istədiyi yaxşı otlu yerlərə aparırdı. Onun otardığı heyvanlarsa bərk kökəlir və yaxşı da
2. ² döl verirdi. Yer şumlamaq vaxtı gələndə böyük qardaşı ona dedi: "Bizə qoşqu hazırla [...],
2. ³ yer şumlayacağıq, çünki torpağın aratı çıxıb, şum üçün yetişib. Sən də gələrsən
2. ⁴ tarlaya, toxum gətirərsən səpməyə, çünki biz şumlamağa səhər başlayırıq". Belə dedi o.
2. ⁵ Böyük qardaş nə barədə "Bunu elə!" demişdisə, kiçik elədi. Yer üzü
2. ⁶ işıqlaşdı o biri gün gələndə, hər ikisi toxum ilə tarlaya səpinə yollandı. Onların
2. ⁷ ürəkləri çox sevindi, öz əməklərinin başlanğıcında şadlandılar. Çoxlu günlər ötdü,
2. ⁸ qardaşlar tarladaydılar, daha toxum səpmirdilər, taxılın hamısı bitmişdi. Onda böyük qardaş
2. ⁹ kiçiyi kəndə göndərərək dedi: "Kənddən bizə toxum gətirməyə tələs". Kiçik qardaş öz gəlinlərini
2. ¹⁰ saçını darayan yerdə gördü. Ona dedi:
3. ¹ "Qalx mənə toxum gətir, tələsirəm, qayıtmalıyam. Yubanma!" Gəlin ona dedi: "Get anbarı aç,
3. ² özün götür nə qədər lazımsa, qoy mənim daranmağım yarımçıq qalmasın". Onda gənc oğlan
3. ³ tövləyə getdi və iri bir qab götürdü. İstəyirdi ki, mümkün qədər çox taxıl aparsın. Dalına
3. ⁴ çoxlu buğda və arpa götürüb anbardan çıxdı. Bu vaxt gəlin ona dedi: "Çiyindəki nə yüküdür?" O cavab
3. ⁵ verdi: "Üç xara buğda, iki xara arpa – cəmi beş xara – çiyindəki yük budur". O belə dedi. Gəlinə dedi: "Gücün

3. ⁶ nə çoxdur! Sənin ləyaqətlərini mən hər gün görürəm". Və ürəyindən keçdi ki, onu bir kişi kimi də tanısan.
3. ⁷ Qalxıb onu qucaqlayıb dedi: "Gedək birçə saatlığa bir yerdə yataq. Bu sənin xeyrinə olar – sənə
3. ⁸ qəşəng paltar tikərim". Bu zaman gənc oğlan
3. ⁹ cənub panterinə döndü qəzəbdən [...], coşdu onun dediyi bu murdar sözlərdən, gəlin bərk qorxdı. Oğlan onunla danışdı dedi: "Bu nə sözdür? Axı sən mənə
3. ¹⁰ ana əvəzisen, sənin ərinə mənə ata əvəzidir, axı o mənəim böyük qardaşımdır, mənə o böyüdüb axı.
4. ¹ Bu nə iyirənc sözdür mənə deyirsən! Onu bir də heç vaxt dilinə götürmə, mən də heç kəsə demərəm, ağzımı yumaram ki,
4. ² bunu heç kəs eşitməsin". Və o, yükünü çiyinə qoyub tarlaya yollandı. Qardaşının yanına qayıtdı, onlar yenidən
4. ³ işə başladılar. Axaşam düşəndə böyük qardaş öz
4. ⁴ evinə getdi, kiçik qardaşa hər cür çöl nemətlərilə şəllənərək mal-qarasını apardı.
4. ⁵ O öz mal-qarasını kəndə tərəf qovdu ki, heyvanlar gecə öz pəyələrində yatsın. Bu vaxt böyük qardaşın arvadı
4. ⁶ dediyi sözlərə görə qorxu içindəydi. Piy götürüb özünə yaxdı ki, döyülmüş adam kimi
4. ⁷ orinə desin: "Məni sənin kiçik qardaşın döyüb".
4. ⁸ Əri isə həmişəki kimi, adı qaydada axşam evinə döndü. Öz evinə girdi, arvadı yere uzanmış və özünü xəstəliyə vurmuşdu.
4. ⁹ Həmişə olduğu kimi, bu dəfə onun əlinə su tökmədi. Onun gəlməyilə çırağı yandırmadı, ev zülmət içindəydi.
4. ¹⁰ Arvad yerə uzanıb öyüməyindən şikayətlənirdi. Əri ona dedi: "Xətrinə kim deyib?" Arvadı dedi: "Sənin kiçik qardaşından başqa
5. ¹ heç kim. O, sənə toxum aparmıya gəlmişdi, mənə təklikdə görüb dedi: "Gedək birçə saatlığa
5. ² bir yerdə yataq. Parikini geyin". Qardaşın belə dedi. Mən ona qulaq asmadım. "Məgər mən sənin anan deyiləm? Məgər böyük qardaşın sənə ata əvəzi deyilmə?"
5. ³ Mən ona belə dedim. O, qorxuya düşüb mənə döydü ki, mən bunu sənə danışmayım. Əgər sən onu sağ buraxsan,
5. ⁴ mən ölürəm. Bax o gələndə [...], zira onun dünən həyata keçirmək istədiyi bu iyirənc fikir mənə üzür".

5. ⁵ Bunu eşitcək böyük qardaş cənub panterinə döndü. Bıçağını itilədi və bərk-bərk sıxdı əlinə. Pəyə
5. ⁶ qapısının dalında dayandı ki, kiçik qardaşı axşam evə qayıdanda, mal-qarasını
5. ⁷ pəyədə örnəşdirəndə onu öldürsün. Budur, gün batır, kiçik qardaş özünün hərgünkü adəti üzrə belində hər cür çöl otlarından şələ olmaqla
5. ⁸ qaçırdı evə. Birinci inək pəyəyə girir. O öz otarına dedi: "Budur, böyük qardaş əlinə bıçaq dayandı
5. ⁹ ki, səni öldürsün. Qaç ondan!" O, birinci inəyin dediyini eşitdi.
6. ¹ O biri inək də pəyəyə girəndə həmin sözü dedi. Bu vaxt oğlan pəyə qapısının aşağısına baxıb
6. ² qardaşının ayağını gördü, o əlibiçaqlı dayanmışdı qapı dalında.
6. ³ Bu zaman o şələsini yerə qoyub qaçmağa başladı özünü qurtarmaq üçün. Böyük qardaşa
6. ⁴ əlibiçaqlı onu qovub tutmaq üçün tərpendi. Onda kiçik qardaş allah Ra-Xoraxtini köməyə çağırıb dedi:
6. ⁵ "Lütfkar hökmdar! Yalanı doğrudan ayıran sənənsən!" Və
6. ⁶ Ra allah onun yalvarışını eşitdi. Ra buyurdu ki, qardaşlar arasında sular ensin
6. ⁷ və o suda timsahlar qaynaşsın. Beləliklə, hər iki qardaş suyun bir tərəfində qaldı.
6. ⁸ Böyük qardaş acıqından öz əlinə iki dəfə vurdu ki, kiçik qardaşını öldürə bilmədi. Onda
6. ⁹ kiçik qardaş o biri sahildən ona üz tutdu: "Yer üzünü işıqlanana qədər yerində dayan. Gün doğanda mən sənə bərabər onun qarşısında
7. ¹ mühakimə olunacağam, o isə yalançı və doğruçunun payını layiqincə verəcək – çünki mən ömürlük sənənlə [...] olacağam,
7. ² ancaq orda qalmayıb Kədr vadisinə çəkiləcəm. Budur, yer üzünü işıqlandı, növbəti gün gəldi
7. ³ və Ra-Xoraxtı qalxdı, qardaşlar bir-birinə baxdılar. Kiçik qardaş söze başlayıb belə dedi:
7. ⁴ "Bu nə işdir? Dalıma düşübən ki, məkrilə öldürəsən mənə! Axı sən mənə heç qulaq asmadın! Axı mən sənin kiçik qardaşımam,
7. ⁵ axı sən mənə ata əvəzisen! Axı sənin arvadın mənə ana əvəzidir. Həqiqətən belədir! Sən mənə toxum götürməyə göndərəndə sənin

7. ⁶ arvadın mənə dedi: "Gedək birçə saatlığa birgə yataq". İndisə gör o, hər şeyi necə baş-ayaq salıb sənin gözündə!" Bundan sonra o,
7. ⁷ gəlinlə öz arasında nə söz olmuşdusa, hamısını qardaşına danışdı. O, Ra-Xoraxtiyə and içdi və dilləndi:
7. ⁸ "İndi bu nə işdir, sən dalımcə düşüb qovursan və pozğun qadının xatirinə mənə məkrli bıçaqla öldürmək istəyirsən?"
7. ⁹ Sonra o, iti bir qamış yarpağı qırıb özünün tənəsül üzvünü kəşib suya atdı, som balığı onu uddu. Və
8. ¹ o, gücdən düşdü, bədbəxt oldu, böyük qardaşa qəlbən bərk sarsıldı və ucadan hıçqırdı, ancaq içində timsahlar qaynaşan suyu keçə bilmədi.
8. ² Kiçik qardaş ona müraciətlə dedi: "Niyə sən ağılına yalnız pis şey gətirdin, niyə sən mənim sənə elədiyim yaxşılıqların birini yada salmadın? İndi qayıt evinə
8. ³ mal-qaranı özün otar, zira mən daha sən olan yerlərdə olmayaçağam. Kedr vadisinə gedəcəyəm. Ancaq sən eşitsən ki, başıma pis hadisə gəlib,
8. ⁴ köməyimi yetişəcəksən. Mən öz ürəyimi qoparıb kedr çiçəyinin başına qoyacağam.
8. ⁵ Əgər kedri kəşib çiçəyi yerə salsalar, sən mənim ürəyimi tapmağa gələcəksən. Əgər axtarışların yeddi il də çəksə, ruhdan düşmə. Onu – mənim ürəyimi tapdıqda isə içində sərən su olan bir qaba qoyacaqsan, onda mən dirilib mənə şər atandan
8. ⁶ intiqamımı alacağam. Mənim başıma nə kimi pis işlər gəldiyini isə sən o vaxt biləcəksən ki, sənə əlinə pivə veriləcək və o qəflətdən qırağından daşib töküləcək. O vaxt əsla yubanma!" Kiçik qardaş bunu deyib
8. ⁷ Kedr vadisinə yola düşdü, böyük qardaşa əlləriylə başını tutub, başına toz sovurub evinə yollandı. Və o, evinə çatıb öldürdü
8. ⁸ arvadını, onu itlərə atıb, oturdurdu kiçik qardaşı üçün ağlamağa. Budur, çoxlu gün ötdü, kiçik qardaş Kedr vadisində qalmışdı
8. ⁹ və tək idi. O, günlərini səhra quşlarını ovlamaqla keçirir, axşamlar kedrin dibində uzanıb yatırdı, ürəyini də bu kedrin çiçəyinin üzərinə qoymuşdu.
9. ¹ Budur, çoxlu günlər ötdü və o, Kedr vadisində öz əlləriylə özünə bir saray tikib, içini
9. ² cürbəcür gözəl şeylərlə doldurdu və ürəyindən ailə qurmaq keçdi. Bir gün o öz sarayından çıxıb Doqquzlarla görüşdü.

9. ³ Allahlar bütün yer üzünü üçün özlərinin nəzərdə tutduqlarını yerinə yetirə-yetirə gədirdilər. Doqquzlar ona müraciətlə
9. ⁴ dedilər: "Ey, Bata, Doqquzların cəngəsi, böyük qardaşın Anupunun arvadının ucbatından öz köndini
9. ⁵ atıb qaçandan bəri sən burada tək yaşayırsan? Ancaq bax ki, daha onun arvadı öldürülüb, intiqamını almısan sən". Allahlar qəlbən
9. ⁶ onun halına yandılar. Allah Ra-Xoraxti Xnuma dedi: "Bataya arvad yarat, qoy o
9. ⁷ tək yaşamasın". Xnum onun üçün arvad yaratdı. Onun bədəni və üzünü ölkədə olan bütün
9. ⁸ qadınlarınkından gözəl idi. Bütün allahların mayası vardı onda.
9. ⁹ dedilər: "Onu qılınc öldürəcək". Bata onu bərk istəyirdi, qadın da onun sarayında yerləşdi. Və Bata gündüzlərini
10. ¹ səhra quşu ovunda keçirir, ovunu evə gətirir və onun qarşısında qalaqlayırdı. Sonra isə qadına dedi: "Bayıra çıxma ki, dəniz
10. ² səni tutmasın: sən özünü qurtara bilməzsən, çünki qadımsan. Mənim ürəyimi kedr çiçəyinin təpəsindədir.
10. ³ Onu bir kes tapsa, mən onunla vuruşacağam". Və o hər sirtini açıb ona dedi.
10. ⁴ Budur, çoxlu günlər ötdü, Bata qoyulmuş qayda üzrə ova yollandı.
10. ⁵ Qadın evin yaxınlığındakı kedrin altında gəzişməyə çıxdı. Dəniz onu gördü,
10. ⁶ öz dalğalarını onun dalınca göndərdi. Qadın qaçıb evdə gizləndi. Dənizə
10. ⁷ kedrə üz tutub dedi: "Tut onu mənimçün!" Kedr dəniz üçün onun saçlarını əldə elədi, dənizə
10. ⁸ onları Misirə aparıb sahile çıxartdı, orada fironun – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – limanyuyanları işləyirdilər. Onun saçlarının ötri
10. ⁹ fironun – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – palatına hopdu. Və əlahəzrət, fironun – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – limanyuyanlarının qarəsınca söyləyib dedi: "Fironun – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – palatında ötili yağların rəyihi var". O, limanyuyanları hər gün beləcə danlayırdı, limanyuyanlarsa

11. ¹ bilmirdilər neyləsinlər. Fironun – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – limanyuanlarının rəisi sahilə çıxdı, o, ürəyində bir ağırlıq duyurdu.
11. ² Çünki firon hər gün onu danlayırdı. Rəis gəlib dayandı düz o yerdə ki, qadının saçını onunla üzübüzdə –
11. ³ suyun içindəydi. O, əmr elədi ki, suya girib saçını götürsünlər. Sən demə, onun olduqca xoş ətri varmış, o bu saçını götürüb apardı firona – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun!
11. ⁴ Müdrik mirzələri çağırıdılar fironun yanına – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – və onlar firona – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – belə dedilər: “Bu saçlar
11. ⁵ Allah Ra-Xoraxtinin qızına məxsusdur, onun yanında bütün Allahların mayası var. Bu, başqa bir ölkənin sənə bəxşisidir. Göndər
11. ⁶ öz elçilərini bütün yad ölkələrin torpaqlarına ki, onu tapsınlar. O ki qaldı Kedr vadisinə göndəriləsi çapara, qoy onu
11. ⁷ çoxlu adam müşayiət eləsin ki, o qızı bura gətirə bilsinlər”. Onda əlahəzrət – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – buyurdu: “Dediğiniz sözlər olduqca gözəldir”. Onlara çəkilib getməyə izin verildi. Çox-çox gün-
11. ⁸ lər ötüb keçdi, yad ölkə torpaqlarına göndərilən elçilər qayıd- birlər gəldilər və əlahəzrətə – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – məlumat verdilər:
11. ⁹ “Kedr vadisinə gedən elçilər qayıtmayıblar, Bata onların hamı- sını qırıb, yalnız birinə aman verib ki, əlahəzrətə – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – bunu xəbər versin”.
11. ¹⁰ Bu halda əlahəzrət – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – əmr etdi ki, çoxlu döyüş və cəng arabası və onlarla birlikdə
12. ¹ əlində qadınlar üçün cürbəcür gözəl bəzəklər olan bir qadın göndərisin. Bu qadın Batanın
12. ² arvadıyla qayıtdı Misirə. Bütün ölkəni şənlik bürüdü. Əlahəzrət – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – bərk sevdi
12. ³ bu qadını və onu “Böyük Sevgili” adlandırdılar. Onunla danış- ıb dedilər ki, əri barədə məlumat
12. ⁴ versin. Bu qadın əlahəzrətə – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – belə dedi: “Qoy kedri kəssinlər ki, o ölsün”.

12. ⁵ Firon əmr etdi ki, yaraqlı döyüşçülər göndərisin kedri kəsməyə. Döyüşçülər də gedib
12. ⁶ çiçəyin başında Batanın ürəyi olan kedri kəsdilər.
12. ⁷ O saat Batanın ölüsü düşdü yerə. Yer üzünü işıqlandı kedrin kəsildiyi günün ertəsi gün gəldikdə isə
12. ⁸ Batanın böyük qardaşı Anupu öz evinə girdi,
12. ⁹ oturdu ki, əlini yusun. Ona pive ilə dolu qab verdilər. Pive qabın qırağından daş böküldü;
12. ¹⁰ ona içində pive olan başqa bir qab verdilər, pive lilləndi. Bu halda
13. ¹ o çəliyini, ayaqqabısını, paltarını və yarağını götürdü. Yol aldı
13. ² Kedr vadisinə tərəf. Kiçik qardaşının sarayına girdi, qardaşını taxt üstündə
13. ³ uzanmış gördü, o ölmüşdü. Böyük qardaş kiçik qardaşını ölmüş görüb ağladı. Getdi kedrin
13. ⁴ altında, onun gecələr yatdığı yerdə kiçik qardaşının ürəyini axtarmağa.
13. ⁵ Böyük qardaş ürəyi üç il axtardı, ancaq tapa bilmədi. Dördüncü il başlananda o, Misirə qayıtmaq istədi.
13. ⁶ O düşündü: “Misirə sabah yola düşərəm”. Ancaq yer üzünü işıqlandı ertəsi gün gələndən sonra yenə kedrin
13. ⁷ yanına getdi və öz kiçik qardaşının ürəyini bir gün də axtardı və axşam belə bir qayğı ilə qayıdıb gəldi ki, necə olursa olsun ürəyi tapacaq.
13. ⁸ Budur, o bir noxud dənəsi tapdı, bu – onun kiçik qardaşının ürəyi idi. O içində sərini su olan
13. ⁹ bir qab götürdü, noxudu qaba saldı və özünün gündəlik adətini üzrə oturdu. Gecə düşəndə isə
14. ¹ noxuda su hopdu və Batanın bütün bədəni titrədi, qardaşına tərəf çevrilib baxdı – bu vaxt ürək
14. ² hələ qabda idi. Onda böyük qardaş Anupu, içində öz kiçik qardaşının ürəyi olan sərini su dolu qabı
14. ³ alıb ona verdi ki, içsin. Ürək öz yerinə düşdü, Bata əvvəllər necəydise, həmin görkəmini aldı. Onlar
14. ⁴ qucaqlaşdılar, danışdılar. Kiçik qardaş böyük qardaşa
14. ⁵ dedi: “İndi mən rəngi gözəl, fikirləriysə naməlum olan nəheng bir buğaya çevriləcəyəm.
14. ⁶ Sən mənim belimə minib gün doğanacan belimdə otursan və biz mənim arvadım olan yerə gedib

14. ⁷ çatarıq. Mən öz qisasımı alaram. Sən məni əlahəzrət olan yerə apararsan, çünki əlahəzrət – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – məni ora apardığın üçün
14. ⁸ sənə lütfkarlıq göstərəcək, üstündən öz ağırlığın qədər qızıl-gümüş asacaqlar, zira mən orada böyük möcüzə olacağam,
14. ⁹ "bütün ölkə camaatı şənliyə qərq olacaq, sənə öz kəndinə qayıdacaqsan". Yer üzü işıqlanıb
15. ¹ ertəsi gün göləndən sonra Bata böyük qardaşının dediyi cildə girdi. Onda Anupu,
15. ² böyük qardaşı torançağı onun belinə mindi və onlar əlahəzrətin məskəninə gəlib çatdılar. Əlahəzrətə – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! –
15. ³ buğa haqqında məlumat verdilər. Əlahəzrət buğanı gözəndən keçirib çox məmnun oldu. Bu münasibətlə çoxlu
15. ⁴ qurbanlar kəsildi; danışırdılar ki, "Böyük möcüzə baş verib!" Ölkə camaatı şənlik içindəydi.
15. ⁵ Böyük qardaşın öyin-başından özü ağırlıqda qızıl-gümüş asdırlar, o öz kəndinə qayıtdı, əlahəzrət ona çoxlu
15. ⁶ adam və cürbəcür nemətlər verdi, çünki firon – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – onu çox, ölkədə hamıdan çox sevdi.
15. ⁷ Bir çox günlər keçdi, buğa mətbəxə girdi, Böyük Sevgilinin
15. ⁸ yanında dayandı. Onunla danışmağa başlayıb dedi: "Bax, mən həqiqətən sağam". Qadın ona
15. ⁹ dedi: "Sən kimsən?" Buğa ona dedi: "Mən Batayam. Bilirəm fironun – qoy o yaşasın, xatadan
15. ¹⁰ uzaq və salamat olsun! – kedri kəsdirməyi nə vaxt xahiş etmişəm ki, mən ölüm. Ancaq bax, mən
16. ¹ həqiqətən sağam, özü də buğayam". Qadın öz ərinin dediyi bu sözlərdən
16. ² bərk qorxdu. Buğa isə mətbəxdən çıxdı. Əlahəzrət – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – taxta çıxdı ki, qəbul olunmuş günü sevgilisiylə birgə keçirsin. Qadın
16. ³ əlahəzrətçün – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – şərab süzdü, onunla xoşca rəftar elədi. O, əlahəzrətə – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – belə dedi: "Allaha and iç və de ki: Sən nə istəşən sənin xətrinə üçün edəcəyəm".
16. ⁴ Əlahəzrət onu diqqətlə dinləyirdi, qadın ona dedi: "Bu buğanın bağırını ver mən yeyim, çünki o bizə bundan

16. ⁵ başqa heç nə verməyəcək". O, firona belə deyirdi. Əlahəzrət fironu – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – onun dediyi bərk dilxor elədi
16. ⁶ və buğa bərədə deyilən söz onun ürəyini sıxdı. Yer üzü işıqlanıb ertəsi gün göləndə böyük qurban bayramı olacağı elan edildi.
16. ⁷ Fironun – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – birinci qəssabını göndərdilər ki, buğanı kəssin.
16. ⁸ Sonra əmr olundu ki, buğa kəsilin. Buğa xidmətçilərin çiyinə qaldırılıb onun boynuna qəssab öz
16. ⁹ bıçağını vuranda əlahəzrətin – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – Böyük Qapılının dabanına iki damcı qan düşdü, bir damcısı fironun – qoy o yaşasın,
16. ¹⁰ xatadan uzaq və salamat olsun! – Böyük Qapılının bir tərəfinə, o biri digər tərəfinə
17. ¹ düşdü və onlardan iki böyük perseyə ağacı bitib qalxdı, ikisi də mükəmməl. Bu bərədə firona – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – məlumat aparıb ona belə dedilər:
17. ² "Firon üçün böyük möcüzədir – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun!" Şənlik bürüdü
17. ³ bütün ölkəni, möcüzəli ağaclara qurban gətirdilər. Çox-çox günlər ötdükündən sonra əlahəzrət – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! –
17. ⁴ zümrüd pəncərə qabağına gəldi, boynunda çiçək çələngi, sonra isə
17. ⁵ firon – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – sarayından çıxdı ki, hər iki perseyaya baxsın. Böyük Sevgili də öz faytonunu fironun – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – ardınca sürüb getdi.
17. ⁶ Əlahəzrət – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – perseyalardan birinin altında oturub arvadıyla söhbətə başladı. Buğa dedi: "Ey riyakar! Mən
17. ⁷ Batayam, sənin məkrinə rəğmənlə yenə də yaşayıram. Bilirəm, bu sənəndir ki, firon – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – kedri kəsmək əmrini
17. ⁸ verib. Mən buğaya çevrilmişəm. Sənə istəyirdin ki, məni öldürsünlər". Çox-çox günlər ötüb keçdi,
17. ⁹ sevgili qadın qalxıb firona – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – şərab süzdü. Əlahəzrət onunla çox lütfkar

- davranırdı. O, əlahəzrətə – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – belə dedi:
17. ¹⁰ "Allaha and iç və de: "Sevgili nə istəsə, onun xətri üçün yerinə yetirəcəyəm. Beləcə də". O, bu
18. ¹ qadını diqqətlə dinləyir, qadın ona deyirdi: "Əmr et ki, bu ağacları kəssinlər, ondan qəşəng mebel qayırsınlar.
18. ² Əlahəzrət onun dediklərinin hamısını dinlədi. Və əlahəzrət – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – növbəti anda
18. ³ bacarıqlı ustalar göndərilməsini əmr etdi, onlar da perseyaları kəsdilər firon üçün – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! Çar arvadı,
18. ⁴ onun sevgilisi isə buna tamaşa edirdi. Bu vaxt bir talaşa qopdu, sıçrayıb onun ağızına düşdü və
18. ⁵ o, talaşanı uddu və o saat uşağa qaldı. Əlahəzrət əmr etdi ki, sevimlisi nə arzulamışdısa,
18. ⁶ kəsilməmiş ağaclardan düzəldilsin. Bir çox günlər ötüb keçdi,
18. ⁷ bu qadın bir oğlan doğdu. Firona – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – xəbər çatdırdılar:
18. ⁸ "Oğlun olub". Onu firona göstərdilər. Əlahəzrət ona dayə və mühafizəçilər təyin etdi. Və
18. ⁹ bütün ölkə şadlandı. Və əlahəzrət taxta çıxdı ki, xoş bir gün keçirsin və
18. ¹⁰ onlar şənlik içində oldular. Və əlahəzrət – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – körpəni çox və ilk baxışdan sevdi və
19. ¹ çar oğlu Kuş qismətini yazdı. Çoxlu günlər ötüb keçdi və əlahəzrət – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – onu bütün ölkənin
19. ² varisi təyin etdi. Çoxlu günlər gəlib keçdi, o,
19. ³ uzun illər boyunca bütün ölkənin varisi olaraq qaldı. Və əlahəzrət – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – ucaldı səmaya.
19. ⁴ Onda firon dedi: "Qoy əyanlarım yanıma gəlsinlər. Fironsa – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – onlara xəbər versin ki,
19. ⁵ özlərinə aid nə baş verib". Onun arvadını da gətirdilər. O, əyanların qarşısında arvadından ayrıldı. Onlar da "hə" dedilər.

19. ⁶ Onun böyük qardaşını yanına gətirdilər.
O, qardaşını özünün bütün ölkəsinə varis qoydu.
O, otuz il Misir çarı oldu, sonra isə
19. ⁷ öldü. Dəfn günü böyük qardaşı onun yerinə keçdi. Kolofon: bu əməl gözəlcəsinə və dincliklə
19. ⁸ başa çatdırılmışdır, firon – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – xəzinəsindən olan mirzənin ruhu naminə, mirzə Kağabunun,
19. ⁹ mirzə Xorinin, mirzə Merimnenin ruhu naminə. İşi bu kitabın yiyəsi İnnana yerinə yetirmişdir. Kitabın düzgünlüyünü danmaq istəyən olarsa, Tot allah ona qənim olsun.

[MƏHKUM OLUNMUŞ ŞAHZADƏ]

[... ...]

4. ¹ Bu çar haqqında danışib deyirlər ki, onun oğlu yox idi, o öz torpağının allahlrına yalvarıb oğul istəyirdi(...)
4. ² Allahlar buyurdular ki, onun oğlu olsun, çar arvadıyla bir gecə yatdı, arvadı (...) uşağa qaldı.
4. ³ Vaxt-vədə tamam olanda o, bir oğlan doğdu. Xatxor ilahələri yığışdılar ki, onun taleyini qabaqcadan xəbər versinlər. Onlar dedilər:
4. ⁴ "Onu ya timsah öldürəcək, ya ilan, ya da it". Körpəyə baxmaq üçün ayrılmış adamlar bunu eşidib əlahəzrətə –
4. ⁵ qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – çatdırdılar. Onda əlahəzrət – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – qəlbən küskünləşib kədərələndi. Və onda əlahəzrət – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – əmr etdi, səhrada bir daş ev tikilsin,
4. ⁶ içərisi adamlar və çar – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – sarayındakı hər cür gözəl şeylərlə doldurulsun ki, onun oğlu həmin evdə yaşayıb eşiyə çıxmasın. Budur,
4. ⁷ oğlan böyüdü, bir dəfə evin damına qalxdı, yolda bir adam və onun arxa tərəfində də bir it gördü.
4. ⁸ Bu vaxt şahzadə yanındakı qulluqçuya dedi: "Yolda adamın dalmıca hərəkət edən nədir elə?"
4. ⁹ Qulluqçu dedi: "İtdir". Şahzadə dedi: "Qoy mənə də bir eləsini gətirsinlər". Onda qulluqçu

4. ¹⁰ bu barədə əlahəzrətə – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – xəbər verməyə getdi. Onda əlahəzrət – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – dedi: “Ona balaca bir küçük çatdırılsın ki, uşağın qəlbinə dəyməsin”. Ona bir küçük gətirdilər.
4. ¹¹ Günlər ötdü, şahzadə bədəncə tamam yetkinləşdi
4. ¹² və atasına dedi: “Bir yana çıxmadan, bir күncə qapılıb qalmaqdan nə çıxar? Onsuz da taleyim qarğayıb məni. Qoy mənə imkan versinlər ki,
4. ¹³ Allahın buyruğu gəlməmiş, öz qəlbimin istəyiylə hərəkət eləyim!”
- Onda onun üçün cəng arabası qoşdular, onu hər cür
5. ¹ yaraqla təchiz etdilər, xidmətinə qulluqçular verib doğu sahilinə keçirdilər.
5. ² Və ona dedilər: “Qəlbimin istəyiylə yola düş!” Onun iti də yanındaydı. O, ürayinin istəyiylə səhraya yola düşdü və ən yaxşı səhra quşlarıyla qidalanırdı.
5. ³ O gedib Naxarina hökmdarının mülklərinə çatdı. Naxarina hökmdarınınsa bir qızdan başqa
5. ⁴ övladı yox idi. Bu qız üçün ev tikilmişdi, onun pəncərələri yerdən
5. ⁵ yeddidi dirsək hündür idi. Naxarina hökmdarı buyruq verib, Suriya torpaqlarının bütün hakimlərinin oğullarını çağırtdırıb onlara dedi:
5. ⁶ “Kim hoppanmaqla mənim qızımın pəncərəsinə çatarsın qızım onun arvadı olacaq.
5. ⁷ Əbəs cəhdlərlə bir çox günlər getdi, bir gün yaxınlıqda cəng arabasında bir oğlan keçirdi. Hakim-
5. ⁸ lərin oğulları onu öz otaqlarına apardılar, onun
5. ⁹ atlarına yem verdilər və ona əllərindən gələni elədilər – canına ətirli yağ sürtdülər, ayaqlarına sarğı qoydular, nökrələrinə
5. ¹⁰ çörək verdilər. Söhbət əsnasında onlar dedilər: “Gözəl oğlan,
5. ¹¹ haradan gəlirsən?” Oğlan onlara dedi: “Mən Misir torpağında bir döyüşçünün oğluyam.
5. ¹² Anam ölmüşdü. Atam ayrı arvad aldı. Analığım mənə nifrət eləyirdi, mən onun əlindən qaçmışam”. Onlar
5. ¹³ oğlanı qucaqlayıb öpdülər. Bundan sonra çoxlu günlər ötdü. Oğlan hakim uşağına dedi:

5. ¹⁴ “Siz nə edirsiniz...” “... üç ay qabaq. Biz də elə o vaxtdan bəri hoppanırıq.
6. ¹ Kim hoppanıb pəncərəyə çatsa, Naxarina hökmdarı
6. ² öz qızını ona verəcək”. Oğlan onlara dedi: “Ayaqlarım ağrımasaydı, mən də sizinlə birlikdə
6. ³ hoppanmağa gedərdim”. Onlar hərgünkü kimi hoppanmağa gətirdilər, gənc oğlansa
6. ⁴ aralıda dayanıb baxırdı. Hökmdarın qızının gözü ona sataşdı,
6. ⁵ bundan sonra oğlan o biri oğlanlar kimi hoppanmağa getdi. Hoppanıb pəncərəyə çatdı.
6. ⁶ Hökmdarın qızı onu öpüb
6. ⁷ qucaqladı. Hökmdara xəbər göndərdilər. Ona dedilər: “Bir adam sənin qızının pəncərəsinə qədər
6. ⁸ hoppandı”. Hökmdarsa soruşdu: “O hansı hakimin oğludur?” Onlar dedilər:
6. ⁹ “O hansısa bir döyüşçününsə oğludur, Misir torpağından öz analığından qaçmışdır”. Onda
6. ¹⁰ Naxarinə hökmdarı qəzəbləndi. O dedi: Doğrudanmı
6. ¹¹ mən öz qızımı bir Misir qaçqınına verəcəyəm?! Qoy rədd olub getsin o burdan!” Oğlana xəbər verdilər: “Çıx get hardan gəlmisən ora”.
6. ¹² Onda hökmdarın qızı gənc oğlanı qucaqlayıb Allaha and içib dedi: “Ra-Xoraxti Allah əbədi olan kimi, əgər
6. ¹³ bu oğlanı mənəndə alsalar, heç nə yeməyəcəyəm, su içməyəcəyəm, o saatca öləcəyəm”.
6. ¹⁴ Onda onun bütün dediklərini atasına çatdırmağa gətirdilər, atası ömrü etdi adamları göndərilənsə ki, gənci
6. ¹⁵ yerindəcə öldürsünlər. Qız isə göndərilənlərə dedi: “Ra-Xoraxti Allah əbədi olan kimi, əgər onu öldürsələr, gün batana tək mən də öləcəyəm.
6. ¹⁶ Ondan sonra tək birəcə an da sağ qalmaqcağam”. Onda bu barədə onun atasına məlumat verməyə yollandılar, o isə ömrü etdi ki,
7. ¹ gənc oğlanı onun qızıyla bərabər gətirsinlər. Onda gənc oğlan [...] hökmdarın qızı atasının
7. ² yanına gədən zaman [...] hökmdar onu qucaqlayıb öpdü. Və ona dedi: “Özün barədə danış –
7. ³ sən mənə oğul əvəzisen”. Gənc oğlan hökmdara dedi: “Mən Misir torpağından olan bir döyüşçünün

7. ⁴ oğluyam. Anam ölmüşdü. Atam ayrı arvad aldı, o mənə nifrət bəslədi, mən də qaçdım". Hökmdar öz qızını ona əvə verdi. O ona tarla
7. ⁵ və ev, eləcə də mal-qara və hər cür başqa nemətlər verdi. Budur, həmin vaxtdan bəri bir çox günlər keçdi,
7. ⁶ gənc oğlan arvadına dedi: "Mən üç taleyə məhkumam – timsaha, ilana, itə". Arvadı ona dedi: "Əmr et
7. ⁷ itini öldürsünlər". O, arvadına dedi: "Kiçik vaxtından götürüb saxladığım iti öldürməyi əmr edə bilmərəm".
7. ⁸ O vaxtdan bəri arvad ərinə bərk-bərk qorqanır, onu evdən tək çıxmağa qoymurdu.
7. ⁹ Gənc oğlan Misir torpağından gəlidiyi həmincə gün [...] üçün onun
7. ¹⁰ talelərindən biri olan [...] timsah hovuz ətrafında [...]
7. ¹¹ [...] göründü. Ancaq həmincə hovuzda azman bir su cini də vardı. Cin qoymurdu ki, timsah
7. ¹² sudan çıxsın, timsah isə imkan vermirdi ki, cin ondan aralansın.
7. ¹³ Gün qalxanda tutaşib çarpışıb vuruşurdular, düz üç ay hər gün beləcə vuruşdular.
7. ¹⁴ Budur, günlər axıb keçdi, oğlan taxta çıxdı ki, öz evində şən bir gün keçirtsin. Axşam küləyi susandan sonra isə
7. ¹⁵ oğlan öz çarpayısına uzandı və onu yuxu apardı. Onda
8. ¹ qablardan birini [...] ilə doldurdu, o birini pivə ilə. Bu vaxt ilan öz yuvasından
8. ² sürünüb çıxdı ki, çalsın oğlanı. Arvadı yanında oturmuşdu, yatmamışdı. Birdən [...]
8. ³ [...] ilan. O içib, dəmlənib yuxuladı, qarnının altı üstünə çıxdı. Bu vaxt onun ərinə oyatdılar [...].
8. ⁵ O, ərinə dedi: "Bir bax, Allah taleələrindən birini sənin ixtiyarına verib. O səni bundan sonra da qoruyacaq".
8. ⁶ Oğlan Raya qurbanlar verdi, onu və onun qüdrətini hər cür öydü. Daha bir neçə gün keçəndən sonra
8. ⁷ oğlan görməyə çıxdı [...] öz torpağında [...].
8. ⁸ İti də dalınca düşdü. Birdən iti dil açdı [...]
8. ⁹ [...] oğlan itin yanından qaçmağa üz qoydu və hovuzə yaxınlaşdı. O [...] düşdü.
8. ¹⁰ Timsah onu həmin su cini olan yerdə tutdu.

8. ¹¹ Timsah ona dedi: "Mən səni izləyən taleyinəm. Budur, düz üç aydır
7. ¹² su ciniylə vuruşuram. İndisə mən səni buraxıram [...]
8. ¹³ [...] su cini öldür". [...]
8. ¹⁴ Yer üzü işıqlanıb ertəsi gün gələndə [...] gəldi.

(Burada mətn qırılır.)

[YUPANIN ALINMASI]

1. ¹ [...] yüz iyirmi suriyalı döyüşçü [...] səbətlər kimi [...]
1. ² Cexuti üçün [...]
1. ³ fironun – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – döyüşçüləri [...] onların üzleri ... Bir saatdan sonra isə keflənmişdilər. Yupa hakiminə Cexuti dedi [...]
1. ⁴ [...] arvad-uşağımla sənin şəhərinə. Qoy onlarla birlikdə suriyalı döyüşçülər də
1. ⁵ gəlsinlər və qoy onlara da yemək verilsin, ya da qoy onlardan hər birini bir apr
1. ⁶ müşayiət eləsin. Onlara ineklər və yemək verildi.
1. ⁷ [...] çar Menxeperra – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – Cexutiyə bu barədə xəbər gətirdilər.
1. ⁸ Yupalı düşmən Cexutiyə dedi: "İstəyimdirdi ki, çar Menxeperranın – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – əmuduna baxım,
1. ⁹ o əmuda ki, adı – [...] Gözəldir. Çar Menxeperranın – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – ruhuna and içirəm – o bu gün sənindir, sənin əlindədir [...]
1. ¹⁰ [...] onu mənə gətir". Görün Cexuti necə elədi: o, çar Menxeperranın əmudunu gətirdi
1. ¹¹ [...] onun (?) geyimində. Cexuti yupalı düşmənin qarşısında dayanıb dedi: "Mənə bax, yupalı
1. ¹² düşmən! Budur əmudu çar Menxeperranın – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – heybətli şirin, ilahə Sexmet oğlunun əmudu. Amon ona öz
1. ¹³ gücünü bəxş edib". Və o, əlini qaldırıb yupalı düşmənin gicgahına bir zərbə vurdu. Yupalı düşməni yixıldı [...]

2. ¹ (...) onun qarşısına. Cexuti ömr etdi ki, onun boynuna boyun-duruq keçirilsin və gön kəmərlə
2. ² vurulub yerə sərilmiş (...)
2. ³ yupalı düşmənin əl-ayağı bağlansın. Onun ayağına dörd nemset ağırlığında mis yük bağladılar. Cexuti ömr etdi ki,
2. ⁴ qabaqcadan toxutduğu iki güz səbətini götürsünlər və ömr etdi ki, onların içində iki yüz döyüşçü gizlətinsünlər.
2. ⁵ Bu döyüşçülərin əlləri kəndirle, boyunduruqla dolu olmaqla, səbətələrin ağızını
2. ⁶ möhürlədilər. Səbətədəki adamlara ayaqqabılarını
2. ⁷ və yaraq da verdilər... Və seçmə döyüşçülər – hamısı beş yüz nəfər – ayırdılar səbətələri aparmağa.
2. ⁸ Onlara dedilər: "Şəhərə girəndə
2. ⁹ səbətələri açıb yoldaşlarınızı buraxın. Şəhərdə qarşınıza çıxan hər kəsi tutub yubanmadan əl-ayağını
2. ¹⁰ bağlayın". Çıxdılar ki, yupalı düşmənin arabaçısına desinlər:
2. ¹¹ "Sənin ağa deyir: "Get xanımına de: Şadlan! Sutex allah Cexutini, onun arvad-uşağını bizim əlimizə verib!"
2. ¹² Mənim simam onların azadlığını əllərindən aldı. "İçə admla, iplərlə və boyunduruqla dolu olan bu iki səbət haqqında
2. ¹³ belə de". Arabaçı dəstənin qabağında gedirdi ki, öz xanımının üroyünü sevindirib
2. ¹⁴ desin: "Biz Cexutini ələ keçirmişik!" Beləliklə, şəhərin qapısını Cexutinin qarşısında açdılar
3. ¹ və döyüşçülər şəhərə girdilər. Onlar
3. ² öz yoldaşlarını açıb buraxdılar və şəhəri ələ keçirdilər,
3. ³ gəncləri və yetkinləri tutub, yubanmadan qollarını
3. ⁴ zəncirlədilər, boyunlarına boyunduruq taxdılar. Fironun –
3. ⁵ qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – qüdrətli əli düşməni şəhəri zəbt etdi.
3. ⁶ Cexuti isə Misirə, öz hökmdarı çar Menxeper-
3. ⁷ raya – qoy o yaşasın, xatadan uzaq və salamat olsun! – bir məktub yazıb yadı:
3. ⁸ "Qoy üroyün şad olsun – sənin lütfkar atan Amon
3. ⁹ yupalı düşməni, onun bütün adamlarını və şəhərini sənin ixtiyarına verdi.
3. ¹⁰ Əsirləri, qənimətləri aparmaq üçün adamlar
3. ¹¹ göndər və öz atan Amon-Ranın, allahlar çarının evini

3. ¹² qul-qarabaşla doldur. Qoy onlar vurulub ayağına düşsünlər
3. ¹³ əbədi!"
- (Kolofon:) bu iş mahir barmaqları olan
3. ¹⁴ qoşun mirzəsi (...) – nin ruhu şərəfinə başa çatdırılmışdır.

(Kolofonun sonu qalmayıb.)

[ALLAH ATONUN HİMNİ]

- ¹ Allahı onun öz adıyla mədh edirik: "Allah Ra-Xoraxti sağdır, göy üzündə şadlıq edir, onun adında Şu adı var – Aton da ələ odur". Qoy o dünya durduqca yaşasın. Aton sağ və böyükdür, göyün Hökmdarı, yerin Hökmdarıdır, Axetatondakı Aton məbədinin hökmdarı və həqiqətlə yaşayan Yuxarı və Aşağı Misir çarının şöhrətidir, Ranın oğlu, Ranın bircəsi, hər iki Neferxepur Torpağın Hökmdarı, həqiqətlə yaşayan, Exnaton taclarının hökmdarı – qoy onun ömrü uzun olsun! – şöhrətidir. Hər iki Torpaq hökmdarı, Nefernefriten Nefertitinin – qoy o yaşasın və var olsun, dünya durduqca sağlam və cavan olsun! – çarın sevimlisi böyük çarın çarının şöhrətidir.
- ² O, Eyaya deyir: "Sən göy üzündə gözəl işıq saçarsan, ey canlı dairə – həyatın başlanğıcı! Sən şərqdə göylərə qalxdın və bütün yer üzünü öz gözəlliyinlə doldurdun. Sən gözəlsən, böyüksən, işıqsansa! Sən bütün yer üzünün üzərində yüksəklərdə! Sənin şüalarının öz yaratdıqlarının son həddinə qədər bütün ölkələri bürüyür.
- ³ Sən Rasan, sən son uclara çatırsan. Sən uzaq-uzaq torpaqları sevimli oğluna tabe edirsən. Özün uzaqdasan, şüalarına yerdədir, sən adamların qarşındasan (...), sənin hərəketindir. Sən qərbdə batırsan – yer üzünü ölümə uğramış kimi zülmətə batır. Adamlar evdə yatırlar, başlarını bürüyürlər, göz gözü görmür, onların baş altında gizlətdikləri varidatları oğurlanırlar, özləri bundan xəbər tutmurlar.
- ⁴ Şir öz kahısından çıxır. Gecə düşüb, yer üzünü sükuta dalanda qaralıqda ilanlar adamları çalır, hər şeyi yaradan öz göy qübbəsindən enir. Sən göyə qalxanda yer üzünü işıqlandır; sən günəş sınısı kimi işıq saçarsan, zülməti qovursan, öz şüalarını saxavətlə paylayırsan, hər iki torpaq şadlıq içində yuxudan oyanıb ayağa qalxır. Onları sən oyadırsan – onlar da öz canlarını yuyub, paltarlarını götürürlər.
- ⁵ Onların əlləri sənə doğru uzanırlar, sən bütün yer üzünü işıq saçanda onlar səni mədh edir, öz işlərində çalışıb zəhmət çəkirlər.

Mal-qara çəməndə sevinir, ağaclar və otlar yaşillaşır, quşlar yuvadan uçur, onların qanadları da sənin ruhunu şöhrətləndirir. Bütün heyvanlar öz ayaqları üstə, qanadlılar qanadlarıyla tullanırlar, –

⁶ sən öz nurlunla işıqlandıranda onların hamısı canlanır. Gəmilər şimala və cənuba üzür, bütün yollar açılır sən işıq saçanda. Çaydakı balıqlar sənin üzünü görəndə dəcələsinə üzür, sənin şüaların dənizin dibinə enir, sən ilbiz canında mirvari yaradırsan, kişidə toxum əmələ gətirirsən, anasının bətnində oğluna həyat verirən, sən körpəni ovundurursan – o da ağlamır – sən onu qidalandırırısan,

⁷ bətdə özün yaratdığına nəfəs verirən, uşaq (...) bətdindən çıxan anda, öz doğuluş günündə sən onun ağzını açırsan, onun üçün nə lazım olsa, yaradırsan. Quş balası yumurtada olanda oradan onun səsi gəlir, sən qabıq arasından ona nəfəs göndərirən və ona həyat verirən. Sən ona yumurtanı yırtmaq müddətini müəyyən edirsən və budur o, yumurtadan çıxır ki, sənin müəyyən elədiyin vaxtda səslənsin. O yumurtadan çıxan kimi öz pəncələriylə yeriyir. Gör sənin yaratdıqların, adamların dünyasından gizli olan şeylər necə də çoxdur, ey vahid Allah,

⁸ səndən başqa yaradan yoxdur! Sən tək idin – öz ürəyinin istəyiylə yeri yaratdın, yerlə birlikdə adamları, mal-qaranı, aşağıda öz ayağıyla yeriyən və yuxarıda öz qanadlarıyla uçan bütün canlıları yaratdın. Yadəlli ölkələr, Suriya, Kuş, Misir – sən hər adama yer ayırmısan. Sən onlara gərək olanların hamısını yaradırsan. Hərənin öz qidası var, hərənin ömür müddəti müəyyəndir. Adamların dilləri bir-birindən fərqlidir, onların surətləri də bir-birinə bənzəmir,

⁹ dənələrinin rəngi də, çünki sən bir ölkəni digərindən fərqləndirmisən. Sən cəhənnəmdə Nili yaradıb onu öz arzunla yer üzünə çıxartmısan ki, adamların ömrünü uzadasan, onlara həyat bəxş etdiyini kimi, onları özünçün yaratdığın kimi, ey hamının hökmdarı, öz əməyiylə yorulmuş olan, ey bütün torpaqların hökmdarı və onlar üçün peyda olan, gündüz günəşinin dairəsi, ulu, hörmətli! Bütün yadəlli uzaq ölkələri sən yaratmısan və onlar sənin lütfünlə yaşayırlar – axı göylərə onların Nilini sən verməmiş ki, o, yerə tökülüb – indi budur dənizdəki kimi dağlarda da dalğa var və onlar hərənin tarlasını öz yerində suvarır. Sənin buyruqların necə gözəldir, ey əbədiyyət hökmdarı! Göylərdəki Nil – yadəllilər və dərdayaqlı vəhşi heyvanlar üçündür, cəhənnəmdən çıxan Nil isə Sevimli

Torpaq üçündür. Sənin şüaların bütün əkinləri yemləyir: sən qalxırsan – onlar canlanır yaşayır. Sən vaxtın açarını müəyyən etməmiş ki, yaratdıqların

¹¹ dönə-dönə yaransınlar, müəyyən etməmiş qış ki, öz əkinlərini sorinlədirsən, bürkünü ondan ötrü ki, [...] Uzaq səmaları yaratmısan ki, oraya ucalasan – bütün yaratdıqlarını görmək üçün. Sən bircəsən, sən öz simanda peyda olursan, ey canlı Aton, işıqlı və parlaq, uzaq və yaxın olan! Özündən, bircədən yaradırsan sən özünün milyonlarca surətini.

Şəhərlər və kəndlər, tarlalar və yollar və Çay. Hər bir göz dikilib sənə, gündüz günəşinin sinisi,

¹² [... ..]

Sən mənim qəlbimdəsən, Rənin yeganəsindən, öz oğlun Neferxepurdan başqa sən dərk edən yoxdur, sən öz oğluna sənin buyruqlarına və qüdrətinə vəqif olmaq imkanı verirən, bütün yer üzünü sənin sağ əlinin altındadır, çünki adamları sən yaratmısan: sən qalxırsan – ölürlər onlar. Sən onların ömür müddətini. Onlar sənə yaşayırlar. Sən lap batana qədər bütün gözəl sənin gözəlliyinə baxırlar. Sən qərbdə batanda bütün işlər dayanır. Sən doğub qalxanda, buyursan ki, (...) çar üçün çiçək açsın. Sən yer qabığına əsasını qoyandan bəri hamı tələsir. Sən hamını öz oğlun, öz cismindən törəmiş, Yuxarı və Aşağı Misirin çarı, həqiqətlə yaşayan, hər iki torpağın hökmdarı, Neferxepur, Rənin yeganəsi, Rənin həqiqətlə yaşayan oğlu, böyük Exnaton tağlarının hökmdarı – qoy onun ömrü uzun olsun! – üçün və çarın sevdiyi böyük çarın, hər iki torpağın hökmdarı Nefernefrusten Nefertitinin – qoy o yaşasın, dünya durduqca cavan olsun! – xatirinə oyadırsan!”

["ÖLÜLƏR KİTABI" NIN 125-ci FƏSLİ]

[GİRİŞ]

Salam olsun sənə, böyük Allah, İki Gərəyin hökmdarı!
Gəlmişəm ki, sənin gözəlliyinə baxım!

Mən səni tanıyıram, mən burada, – İki Gərəyin Böyük Sarayında olan qırx iki allahın adını bilirəm, – onlar qatilləri gözəylir və canilər Unniferin sorgusuna çəkilən gün onların qanını içirlər. Bax, mən sizi tanıyıram, ey ədalət hökmdarları!

Sizin yanınıza ədalətlə gəlirəm, sizin xatirinizə atmışam ədalət-sizliyi.

- ¹ Adamlara pislik eləməmişəm.
- ² Mal-qaraya zərər vurmamışam.
- ³ Həqiqət yerində günah eləməmişəm.
- ⁴ (...) – məmişəm.
- ⁵ Pis iş tutmamışam.
- ⁶ (... ..)
- ⁷ Mənim adım müqəddəs gömini sürənin qulağına çatmayıb.
- ⁸ Küfr danışmamışam.
- ⁹ Zəif əl qaldırmamışam.
- ¹⁰ Allahlar qarşısında murdarlıq eləməmişəm.
- ¹¹ Kələni onun ağası qarşısında incitməmişəm.
- ¹² Xəstəliyə səbəb olmamışam.
- ¹³ Göz yaşına səbəb olmamışam.
- ¹⁴ Adam öldürməmişəm.
- ¹⁵ Öldürmək əmri verməmişəm.
- ¹⁶ Heç kəsi iztiraba salmamışam.
- ¹⁷ Məbədlərdəki azuqəni tükətməmişəm.
- ¹⁸ Allahların çörəyini korlamamışam.
- ¹⁹ Ölümlərin çörəyini mənimsəməmişəm.
- ²⁰ Ər-arvad sədaqətini pozmamışam.
- ²¹ Söyüş söyməmişəm.
- ²² Çəki daşının ağırlığını artırıb-azaltmamışam.
- ²³ Aruradan azaltmamışam.
- ²⁴ Yarım arura qədər də heç kəsi aldatmamışam.
- ²⁵ Çəki daşının üstündən basmamışam.
- ²⁶ Şaqul ilə kələk işlətməmişəm.
- ²⁷ Uşaqların ağzından südü almamışam.
- ²⁸ Mən qoyun və keçiləri örüşdən qovmamışam.
- ²⁹ Tanrı quşlarını cələ qurub tutmamışam.
- ³⁰ Mən tanrı balıqlarını nohurda tutmamışam.
- ³¹ Suların axımını dayandırmamışam.
- ³² Axar suların yolunu kəsməmişəm.
- ³³ Qurbankəsmə saatında qurban odunu söndürməmişəm.
- ³⁴ Ət qurbanı günlərini boş ötürməmişəm.
- ³⁵ Allahın mülklərində sürünü hürkətməmişəm.

³⁶ Allahın çıxışında mən ona mane olmamışam.

³⁷ Təmizəm, təmizəm, təmizəm, təmizəm!

Mənim təmizliyim – Herakliondakı böyük feniksin təmizliyidir, çünki mən qışın ikinci ayında, sonuncu gündə bu yerin hökmdarının yanında – Heliopoldakı Xorun gözünün dolğunluğu gündündə – bütün misirlilərə həyat bəxş edən nəfəs hökmdarının burnuyam.

Hə, mən Heliopoldakı Xorun gözünün tamlığını gördüm!
Bu ölkədə, İki Gerçəyin böyük sarayında, bu ölkədə mənim başıma heç bir pis hadisə gəlməyəcək, çünki mən bu sarayda olan qırx iki allahın adını, böyük allahın yol yoldaşlarının adlarını bilirəm.

[ÖLMÜŞ ADAMIN İKİNCİ
BƏRƏƏT NİTQİ]

- ¹ Ey Usex-nemut – Heliopolda olan – mən pislik eləməmişəm!
- ² Ey Xepet-sedecet – Xer-axoda olan – mən oğurluq eləməmişəm!
- ³ Ey Denci-Hermopolda olan – mən qibte eləməmişəm!
- ⁴ Ey Akşut – Kereretdə olan – mən soyğunçuluq eləməmişəm!
- ⁵ Ey Nexexau – Ra-Setauda olan – mən adam öldürməmişəm!
- ⁶ Ey Ruti – göylərdə olan – mən çəki ölçüsünü azaltmamışam!
- ⁷ Ey İrti-yem-des – Letopolda olan – mən ikiüzlülük eləməmişəm!
- ⁸ Ey Nebi – dalı-dalı peyda olan – mən küfr danışmamışam!
- ⁹ Ey Sed-Kesu – Herakleopolda olan – mən yalan danışmamışam!
- ¹⁰ Ey Udi-Neser – Memfisədə olan – mən yeməli şey oğurlamamışam!
- ¹¹ Ey Kerti – Qorbədə olan – mən boş yerə donquldanmamışam.
- ¹² Ey Xecu-ibexu – Fayumda olan – mən heç bir pozuntuya yol verməmişəm!
- ¹³ Ey Unem-senf – qurbangahda olan – mən allahlara məxsus olan inək və öküzləri kəsməmişəm!
- ¹⁴ Ey Unem-beseku – 30-ların sarayında olan – mən sünbüldə dənələri zəbt eləməmişəm!
- ¹⁵ Ey həqiqət hökmdarı – Maatidə olan – mən bişmiş çörəyi əllərdən dartıb almamışam!
- ¹⁶ Ey Temmi – Bubastda olan – mən heç kəsi xəlvətcə dinləməmişəm!

- ¹⁷ Ey Aadi – Heliopolda olan – mən boş-boşuna danışmamışam!
¹⁸ Ey Cucu – Anecidə olan – mən varidat üstündə savaşmamışam!
¹⁹ Ey Uamti – məhkəmə yerində olan – mən zina etməmişəm!
²⁰ Ey Manitef – Min məbədində olan – mən lətayil danışmamışam!
²¹ Ey Xerpuru – İmadda olan – mən heç kəsi hədələməmişəm!
²² Ey Xemp – Tuidə olan – mən heç bir qanunu pozmamışam!
²³ Ey Şed-Xeru – Uritdə olan – mən heç kəsə qəzəblənməmişəm!
²⁴ Ey Nexen – Xexa-Cidə olan – mən düz sözə kar olmamışam!
²⁵ Ey Ser Xeru – Unsidə olan – mən dözülməz olmamışam!
²⁶ Ey Basti – Şetidə olan – mən məhkəmədə üzə durmamışam!
²⁷ Ey Xerefxayef-Tepxet – Catda olan – mən uşaqbazlıq etməmişəm!
²⁸ Ey Ta-Red – dan yerində olan – mənim ürəyim heç nəyi gizlətmir!
²⁹ Ey Kenemtçe – zülmətdə olan – mən başqasını təhqir etməmişəm!
³⁰ Ey İnxetenef – Saisdə olan – mən başqasına qarşı kobud olmamışam!
³¹ Ey Neb-Xeru – Necefətdə olan – mən qəlbən tələskən adam olmamışam!
³² Ey Serexi – Ucenətdə görünən – mən(...) pozmamışam!
³³ Ey Neb-Atsi – Siutda görünən – mən çərənçi olmamışam!
³⁴ Ey Nefertum – Memfisdə olan – məndə ləkə yoxdur, mən pis iş tutmamışam!
³⁵ Ey Tem-Sen – Busirksdə olan – mən çarı təhqir etməmişəm!
³⁶ Ey İremibef – Çebuda olan – mən suda üzməmişəm!
³⁷ Ey Xei – Kunda olan – mən səs-küy salmamışam!
³⁸ Ey Uci-rexit – sarayda olan – mən heç kəsə hörmətsizlik etməmişəm!
³⁹ Ey Nexeb-Nefert – Nefertdə olan – mən lovğalanmamışam!
⁴⁰ Ey Nexeb-Xau – Şəhərdə olan – mən özümü özgədən fərqləndirməmişəm!
⁴¹ Ey Ceser-tep – kahada olan – (...)
⁴² Ey İnayef – Yuqertdə görünən – mən öz şəhərimdə Tanrıya böhtan deməmişəm!

POEZİYA

SEVGİNİN GÜCÜ

1

Canıma dolub, qanıma keçib sənə olan sevgim,
 Qarışıb şərəblə su qarışan tək.
 Narıncı xoş iyli ədviyyat,
 Ya südlə otirli bal qarışan tək.

Tələs, öz Bacının yanına tələs,
 Cıdırda şütüyən cövlan at kimi.
 Ya da ki öküz
 Ac qalib axura təpilən kimi.

Sənin məhəbbətin – Tanrı vergisi,
 Kövsəni bürüyən alovdur, alov,
 Göylərdə ovunu vuran bir qartal.

2

Məni ovsunlayıb bir könül hüsnü,
 Dodaqları – açılmamış dirilik çiçəyinə,
 Döşləri narınca bənzər bağımın.
 Qucmuş əllərini açan tapılmaz.

Məni əsir ələyib onun sıgallı əlim.
 Sərvədən düzəldilmiş tələyə bənzəyir o.
 Saçının cığaları – şirnikdirici yemdir,
 Mənsə vəhşi qaz kimi düşmüşəm bu tələyə.

Halım yox, sevgini rədd edim sənin.
Sən də öz əhdindən dönmə, sadıq ol!
Tərk edən deyiləm mehribanımı!
İstər bataqlıqda saxlayın məni!
İstər qamçılaysın Suriyadək,
Ya dəyənəkləyin Nubiyaqan.
İstər çubuq vurun, qovun səhraya,
Döyün Nil çayının başına qədər.

Uymaram siz verən nəsihətlərə.
Dönmək istəmirəm mən öz sevgimdən.

Bir qaydayla tappıldıyır avarları gəميمizin.
Nil çayıyla şələ-şələ qamış aparıram mən.
Memfisə kaş tez yetirim, dua edim Ptaya
Deyim ona, sevgilimi yetir mənə bu gecə!

Çay – şərabdır!
Tanrım Pta – qamışdır bu çayın.
Suçiçöyi yarpaqları – ilahəmiz Sexmetdir,
Qönçələri – ilahəmiz İaritdir, çiçöyi – Tanrı Nefertum.

Mənim qızıl istəklim şənlenir, nur saçaraq,
Yer üzü işıqlanır. Memfis uzaqlardadır.
Tanrının öz əməyilə,
Düzülüb, doldurulmuş narınc sinisi kimi.

Yatağıma uzanıb
Xəstəliyə vuracağam özümü.
Qonşularım mənə baş çəkəcək,
Qoşulub onlara sevgilim də gələcək.
Mərzəmi bütün el biləcək,
Qınayacaqlar mənə xəstəlik uyduran həkimləri.

Budur, şəhər qırağında Bacımın evi.
İkitaylı qapısı açıqdır taybatay.
Cəftəsi atılıb bir yana.
Yaman hirsələnib sevgilim, yaman.

Kaş, məni dalandar götürəydi kaş,
O ki var mən onu cinlələrdim ki,
Acıqlı səsinə tez-tez eşidib
Əsəydim önündə körpə uşaq tək.

Hökmdar arxının axarıyla yol gedib
Keçərdim Ra adını daşıyan başqa yola,
İstərdim çatım ora –
Çadırlar qurulan vaxt,
Mertiü kanalının ağzı açılan zaman.

Üzürem – bayrama gecikməyim kaş!
Tanrım Raya doğru qəlbim uçunur.
Qoy kömək etsin mənə Qardaşım ilə görüşüm
O bizim hökmdarın məbədinə gedərkən.

O kanalların ağzı qaldı hər ikimizə.
Sənə mənim qəlbimi apardın Heliopola.
Mən də sənənlə getdim o ulu hökmdarın
Şərəfinə salınmış meşədəki talaya.

O Günəş tanrısının (yaşıl) ağaclarından
Budaq qırıb özümə yelpik düzəldirəm mən.
Üz çevirib dönürəm meşədəki talaya,
Həm baxıram orada (duran) ibadətəgaha.

Cığalı saçlarıma qatı balzam çəkərək,
Əllərimi doldurub persey budaqlarıyla
Mən özümü Misirin ilahəsi sanıram.
Sən məni qucaqlayıb ağuşuna alanda.

BACININ ÇƏMƏNLİKDƏN QAYIDARKƏN
OXUDUĞU GÖZƏL VƏ ŞƏN MAHNILARIN
BAŞLANGICI

I

Ey qardaşım! İstəyini
Qabaqcadan duymuşam mən.
Bir arzum var, kaş əzizim
Sevəydi mənə ürəkdən.

Mən çıxmışam quş ovuna.
Bir əlimdə tələm vardır,
O birində tor tutmuşam,
Bir də ucu iti mizraq.

Puntan Misir səmtə uçan
Qanadları mirra¹ kimi
Ətir saçan o quşların
Biri düşür tələmizə.

Ətirli Punt yağına
Bələnbədir caynaqları.
Gəl bu quşu azad edib
Tək qalaq burda ikimiz.

Eşitdinmi harayını
Ətir saçan o gözəlin?
Cələləri quran vaxtı,
Ya biz birgə olan zaman.

Xoşbəxtlikdir – çəməndə sən
Sevgililə görüşsən.

¹ Mirra – otirli qatran

2

Çöl qızı hay salır,
Tələyə düşüb.
Mənsə çırpınıram
Eşq tələsində.

Quş tuta bilməsəm,
Ovsuz-şikarsız
Anamın yanına necə qayıdım,
Necə cavab verim onda anama.
Mən tələ qursam da bu gün, doğrusu:
Düşmüşəm yarımın eşq tələsinə.

3

Çöl qızı qanad çalıb,
Sulara baş vurur o.
Uçur dəstəylə quşlar. Eh, nəyimə gərəkdir?!
Mənim ürəyim dolub sevgilə, məhəbbətlə.

4

İndi çıxıb gəlirəm, istəklimin yanından
Yenə qəlbim uçunur
Mən onu düşünəndə.
Şişişirin yemək belə –
Mənə acı, şor gələr;
Dadlı şorab versələr,
Qaz ödündən pis olar.

Sevgilimin öpüşü
Qəlbimə həyat verir,
Aman Allah, hifz elə
Sevgilimi əbədi.

Ay özizim, hər zaman arzularam ürekdən,
Nola sonin evinin sahibəsi olaydım.
Əllərim isinöydü, nola, sonin ovcunda,
Məhəbbətim kaş sənə sevinclər bəxş edəydi.

Köksünə sığınanda qəlbimdə yalvardım ki:
"Kaş bu gecə sevdiyim mənim ərim olaydı.
Yataydıq bir yataqda.
Onsuz clə bilirəm qəbirdə yatmışam mən".

Sən – Sağlamlıq özüsən, sən – əbədi həyatsan!
Yaşayırsan. Bu özü – səadətdir, səadətlər!
Varlığın xoşbəxtlikdir
Daim sənə can atıb, səni sevənlər üçün

Eşidirəm oxuyan qaranquşlar deyirlər:
"Dan sökülür, sülh olur, yola düşmək demidir!"
Ay quş, məzəmmət edib,
Nolar, məni qınama!

Rahatca yatıb mənim sevgilim otağında.
Qəlbim yaman sevinir.
Əllərini alaraq əllərimin içinə
Dil açıb həmdəmə deyirəm: "Getmə, getmə!"

İkimiz də birlikdə gəzinməyə çıxırıq,
Bağın kimsəsiz, sakit guşəsini gəzirik.
Qadınların ən böyük xoşbəxti olmuşam.
Yar sözümlü eşidir, yaralamır qəlbimi.

Qapıya üz tutmuşam –
İndi yarım gələcək!
Göz dikmişəm yollara –
Səksəkə içindəyəm.

Qayğım – məhəbbətimdir,
İşim, peşəm – gözləmək.
Mən yalnız məhəbbətə
Hay verirəm ürekdən.

Mən qasid göndərəm –
Çapar kimi tez gedən.
Xəbər gətirsin, bəlkə
Sən məni aldatmışan?!

Başqasını sevmisən,
Ovsunlayıb o səni.
İnanmıram, aldandı
Unudasan sən məni!

Sənin məhəbbətin düşür yadıma!
Saçımın yarısı daranıb hələ.
Darağı tullayıb, saçı unudub
Səni axtarmağa qaçıram indi.

Bilsəm gözləyirsən, unutmamısan,
Saçma bir anda daraq çəkərəm,
Bir göz qırpımında hazır olaram.

SEVİNC NƏĞMƏLƏRİNİN BAŞLANGICI

Gözəl çiçəklərdən çələng hörürəm.
Xəzlə tarazlanan dolu tuluq tək,
Qəlbim taraz olub qəlbimlə sənin,
Dincəlir, köksünə sığındığımdan.

İstəyim – gözüme məlhəm tapmaqdır.
Gözümə nur gəlir sənə baxanda.

Sığımb köksünə səndə tapmışam,
Eşqimi, ey mənim sevimli ərim.

Bu gözəl saatdır! Nola bu anlar
Uzanıb çataydı əbədiyyətə.
Sığımb qoynunda yatanda sənin
Qaldırdın göylərə mənim qəlbimi.

Könlüm sevinəndə, ya sıxılında
Mənim yanımda ol, ayrılma məndən.

2

Sarmaşıq var çələngimdə,
Hörmüşəm, yaraşsın o gənc alınna.

Axı səninkiyəm mən –
Güllərini becərdiyim
Otları ətir saçan
Bir bağ kimi.

Bir çarhovuz düzəltməsən,
Xəfif yellər əsdikcə
Sərinlədir ətrafında
Gəzdiyimiz suları.
Ovcundadır əllərim –
Bəxtiyarlıq axır canıma,
Çırpınır ürəyim.
Yanaşı yol gedirik səninlə birgə.

Xoş səsin – şipşirin şərəbdır mənə,
Onunla xoşbəxtəm, yaşayıram mən.
Yediyim çörəkdən, içdiyim sudan
Daha çox baxışın görəkdir mənə.

[ONUN BAĞININ AĞAQLARI]

1

Nar ağacı deyir:

Mən onun dişlərinin düzümünü örmək götürdüm.
Dənələrimi onun dişləri kimi düzdüm.
Meyvələrimi də onun döşlərinə oxşatdım.
Yarpağımla bəzənib öyünürəm il boyu.

Sevgililər yığışır çətirim altına,
Məlhəm çəkib, yan vurub orda sıgallaşırlar.
Şərab, qıçqırtma içib keflənərək cavanlar
Bürküdən qorunaraq, orda daldalanırlar.

Fəsil dəyişdikcə bu bir qaydadır,
Tökər yarpağımlı bağda ağaclar.
Mən isə saxlayıb təravətimi
Gözəl qallam ilin on iki ayı.

Çiçəyim düşməyə meqam tapmamış
Təzə tumurcuqlar verər budağım.
Bağların gözüyəm – birincisiyəm,
İkinci sayılmaq ar gələr mənə.

Cəsarət eləyib əgər siz mənə
Xətrimə dəyəsəniz, ya alçaltsanız,
Açaram üstünü kələyinizin,
Faş olar büsbütün yalanlarımız!

Sevən öz layiqli payını alar,
Mavi və ağ lotos saçqlarıyla.
Verər öz dərsini sevgilisinin,
Çıxarar canından bütün heyfini.

Məst olar hər cürə pivədə içib,
Qınayıb kəməndə salar oğlanı.

Saxlayıb o qamış çötir evində
Sevib öyləndirər bütün gün onu.

– Nə deyim! Haqlıdır o nar ağacı,
Gərək dilə tutub onu o ki var,
Bütün gün öylənək kölgəliyində.

Əncir ağacı deyir:

Gözəldir o qızın əsiri olmaq!
Qadınlar içində onun tayı yox!
Əgər qarabaşı azlıq eləsə,
Durardım qul kimi xidmətində mən.

Qalxıb, Suriyada boy atsam da mən,
Sevən qadınlara pay götürdülər.
Xanım istədi ki, onun bağında
Torpağa əkilib bitim, boy atım.

Özləri hey içib sərxoş olurlar,
Mənə bircə damla qiymirlər ancaq.
Barı tuluqdakı o sərin sudan
Mənim köklərimi doyuzduralar?
Rahatlanmaq üçün kölgəm gərəkdir,
Özləri içməyib öylənən zaman.
Ey gözəl, ruhuma and olsun, inan,
Səndən qisasımı alacağam mən.

O gözəlin əllərilə əkilmiş
balaca əncir deyir:

Xışıldayan yarpaqları
Bal ətrinə bənzəyir.
Onun çoxlu qol-budağı
Göz oxşayır – təzə-tərdir.

Yəşəm tək qıpqırmızı
Meyvələri budaq əyir.
Firuzətək yarpaqları
Parıldayır mina kimi.

Gövdəsi – bozumtul mavi,
Elə bil daşdan yonulub.
Cəlb eləyir adamları
Ətrafa sərinlik yayıb.

Bağın sahibəsi
Məktub yazır sevgilisinə.
Bağbanın cəld yerişli qızı ilə göndərir:
“Rəfiqələrim olan məclisimə qonaq ol!”

Çiçəklərə bürünüb ağaclar,
Köşümüz, çadırımız.
Yolunu gözləyirlər.
Gəlişinə sevinir ev sahibəsi uşaqtək.

Qoy tez gəlsin sovqatı
Gətirən qulluqçular.
Bilsəm ki, gələcəksən,
Şərəbsiz də məst ollam.

Qulluqçular daşıyıb gətirsin qab-qacağı,
İçində də növbənöv pivələr dolu olsun.
Çörək, tərəvəz, meyvə,
Ədvviyyələr bol olsun.
Gəl ki, kölgəliyimdə
Üç gün xoş vaxt keçirək.

Dostunu oturdurlar
O gözəlin sağında.
Özünü dartmayaraq
Gözəl onu məst edir.
İçkilər olan yerdə sərxoş yatıb qonaqlar,
Ancaq o qadın qalib özünün sevdiiylə.

Onların adətidir
Çəkilib gələcəklər mənim kölgəliyimə,
Mən bunu çox görmüşəm, ancaq inanın mənə.
Gördüyümü demərəm, heç kəsə bircə kəlmə.

BÖYÜK SEVINCLƏR BƏXŞ EDƏNİN İLK SÖZÜ

[BİRİNCİ NƏĞMƏ]

Hər vaxt arzulanığım
Bir misilsiz gözəl var.
Parıldayır o gözəl, yeni il ulduzu tək
Təzə il başlananda.

Mərhəmətli, nurludur,
Dərisi işıq saçır.
Baxışı can alan, sözləri şirin,
Dilindən bir kəlmə boş söz söyləməz.

Nur saçan sinəsindən məğrur boynu ucalır.
Onun cığa telləri – təbii bir bəzəkdir.
Onun totuq əlləri qiymətlidir qızıldan.
Barmaqları elə bil əbədiyyət çiçəyi.

Yerişi nəcabətli,
Sarğıları qəşəngdir –
Onun gözəlliyilə bəhsə giriblər sanki.
Diqqətimi cəlb edib, qəlbimi oğurlayır.

Onu görənlər kişilər
Dönüb bir də baxırlar.
Kimin üzünə gülsə – xoşbəxtdir deməli,
Cavanlar arasında o fəxr edər, seçilər.

Gözləyirlər o mələk evdən haçan çıxacaq,
Adamlar baş əyərək, salam versinlər ona.

[İKİNCİ NƏĞMƏ]

Ürəyimi üşüdür iki sözlə qardaşım.
Mən bu səsi eşidib, dolaşaram sərgördan.
Evlərimiz yanbayan, əl uzatсан çatası,
Onlara gedən yolu tapa bilmərəm ancaq.

Kaş anam əl qataydı, girişəydi bu işə.
Qadağan eləyəydi mənə baxmağı ona.
Ürəyim bir tərəfdən deyir: unut onu sən.
Bir tərəfdən məhəbbət alovunda çirpindir.

Necə daş ürəklidir, istəyimi duymur o,
Arzumdur onu qucmaq, onunsə yox xəbəri.
İstəyirəm, anamdan istəyib məni alsın.
Elə bil ki bu onun xəyalına da gəlmir.

Bəxtinə düşmüşəmsə sənənin Qızıl qadintək.
Sənə qismətəm, qardaş!
Gəl sevvə-sevvə baxım o gözəl camalına,
Görüb ata-anam da şad olsunlar ürəkədən.

Qoy özgələr həsədlə nəzər salsınlar sənə.
Həyatda sənənsən tayım, sən, ey mənim gözəlhim.

[ÜÇÜNCÜ NƏĞMƏ]

Qəlbin üç arzusu birləşib mənə:
Məbədə gedim, yarımı görüm, ona dua eləyim.
Mənə qismət olub cəng arabasında gedib Mexini¹
görmək

Yığışib cavanları hər tərəfdən başıma.

Mənim həlim ürəyim!
Niyə Mexiyə qarşı getməyə sövq edirsən?
Olmazmı onunla mən dil taparaq birləşək,
Bilə qəlbimdən keçən xeyirxah xoş məramımı.

Eşitdirəm ki, ona: "Sənənin nəşən üçünəm!"
O da mənə yer verə öz əsas mənzilində –
O yerə ki, toplayır o öz məyyəyətini.
Mənim şöhrətini üçün üç yol adımı çəkə.

¹ Mexi – yer adıdır.

[DÖRDÜNCÜ NƏĞMƏ]

Ürəyim dörd dəfə çırpındı bərkdən
Sevgilim haqqında düşünəndə mən.
Qoymur adam kimi dolanım, gözüm,
Qalıb döyüürəm ayağı bağlı.

Deyir, paltar geymək sənə qalmayıb,
Nəyinə gərəkdir yelpik götürmək?
Nə görə çəkəsən gözüne boya,
Neynirsən özünə otir sürtməyi.

Onu düşünəntək, dartır qolumdan:
"Yubanma, karıxma! Get arzuna çat!"
Yaman tələsirsən, ürəyim mənim!
Toxta, yorma məni çilgünlüqlə.
Sevdiyin yanına özü gələcək.
Gələcək mənalı baxışlarıyla,
Qoyma ki, qınayıb desinlər mənə
"Eşqindən ağlım itirib bu qız".

Onu düşünəndə səbirin sən:
Ürəyim, səbirlə çırpın dörd dəfə.

[BEŞİNCİ NƏĞMƏ]

Göylər sahibinə beş mədh oxudum,
Baş əydim önündə Qızıl Xatxorun.
O Mütəq hakimə alqışlar dedim,
Ona mərhəmətlə doludur ürək.

Eşitdi o mənim yalvarışımı,
Gəldi görüşümə o qızıl yarım.
Əvəzsiz xoşbəxtlik düşüb bəxtimə:
O mənim evimə təşrif getirib.

Heyranam, qəlbimi şadlıq bürüyüb
Elə ki söylədi: "Bax, o burdadır".

Gələndə eşq ilə alovlanaraq,
Onlar baş endirib çəkildi geri.

Göylər sahibinə dualar dedim,
Ondan üç günlüyə bəxşiş aldım mən.
Hər nə elədimse, çıxıb gəldi o...
Budur, tək qalmışam, beşinci gündür.

[ALTINCI NƏĞMƏ]

Qapılarna cəmi altı dirsek qalmışdı,
Mən onların evinin qabağından keçəndə.
Mehriban anasıyla dayanmışdı orada,
Bacı-qardaşları da dövrələmişdi onu.

Mən oradan keçəndə
Bir anlıq baxdı mənə.
Gözünə dəydi gözüüm,
Fərəhləndim ürəkdən.

Kaş anam fürsət tapıb ürəyimi açaydı.
Ey gözəlim, yubanma, belə tərpenişlə sən
Onun qəlbini doldur,
Gedib girim evinə o istekli yarımın.

Onu qohumlarının yanında öpəcəyəm
Yadlardan, özgələrdən utanmayacağam heç.
Həsəd aparsınlar ki,
Eşqimi danmayır o!

Mən bayram edəcəyəm, o sevgi ilahəmə.
Gör necə də sürətlə vurur sinəmdə ürək!
Deyəcəyəm: "İzin ver mənə, ay Mehribanım,
Heç olmasa altı gün baxım yarın üzünə!"

Yeddi gündür görmürəm öz sevimli yarımı.
Xəstəlik üstün gəlib yaman, ayılma məni.
Yaman dolubdur, yaman, canıma ağırliqlar,
Elə bil dalğınlaşıb, itirmişəm huşumu.

Bilici həkimlər də gəlirlər, gedirlər.
Onların ağı kimi dərmanından nə fayda.
Cadugərlər də çaşib
Baş açmır azarımdan.

Qulağıma siz onun adını pıçıldayın –
Bu xəstə yatağımdan sıçrayaram o saat.
Buraya ayaq bassa əgər onun elçisi,
Ürəyim cana gələr, canlanar.

Qalın tibb kitabını rədd eləyin o yana.
Tullayın bir qırağa o dərman topasını.
Məlhəməm – sevgilimdir.
Yalnız onun yanında gümrah, sağlam oluram.

Onun baxışlarıyla cavanlaşıram, inan,
Sözlərindən alıram gücümü, qüvvətimi.
Qucağında mən onun əbədiyyət tapıram.

[ÜÇ İSTƏK]

1

Ah, tələs, Bacının yanına tələs –
Şahın həyəcanla gözlədiyi o
Xəbəri çatdıran bir elçi kimi;
Necə ki, tez onu bilmək istəyir.

Onunçün hər yerdə qoşqular yazır,
Hər zaman hazırdır atları onun.

Araba istəyə, verərlər ona,
Çünki o yollarda dincələ bilməz.

Bacının evinə kim gedib çatsa,
Ürəyi sevinclə, fərəhlə dolar.

2

Ah, əgər çaparaq gəlsəydin bura,
Çıxıb o minlərlə atın içindən,
Bütün ilxıların bəzəyi olan
Gəlsəydin sayseçmə şah atı kimi.

O at ki seçilmiş dən yedirərlər.
Onu yerisindən seçər yiyəsi.
O at ki qamçının səsi gələndə
Yüyni dartmaqla saxlamaq olmaz.

Əla süvari də
Ona çatammaz.
Bacının qəlbinə ayan olar tək,
O bilər uzaqda olmadığını.

3

Ah, əgər sən
Düzənləri keçən ceyrantək
O qıza doğru yürürsəydin –
Ayaqları yorulub, bədəni zəifləyib
Canını qorxu alıb.

Sanki ovçular qovar, hər yandan itlər düşər,
O qız da itər elə toz dumanı içində.
Onun dincəlmək yeri başına əngəl olar
Çaysa dayanar onun qarşısında yol kimi.

Görək tez yetişsən sən onun mənzilinə,
Əlindən dörd öpüşü alanacan çatasan.
Çünki gözəlüm özü belə buyurub, ey dost.

NEKROPOLUN MİRZƏSİ NAXT-SOBƏKİN
HƏKK ETDİYİ YAZILARDA TAPILAN
ŞİRİN NİTLƏRİN BAŞLANGICI

1

Sən onunla Bacının evinə gəlsən əgər,
Əgər yetişər olsan sən onun məskoninə,
Onda onun məskoni başqa cürə olacaq,
Mahnılar, rəqslər ilə bəzənəcək, dolacaq –
Üstəlik də sən ona bir az şorab verərsən.

Onda bicliklərinə üstün gələrsən onun,
Gecəni sübhə kimi alar mükafatını.
Onda o qız deyəcək (tez-tez) “məni qucaqla”.
O günün səhəri də mütləq bu cür edərsən.

2

Bacının həyatına mahnılarla gələndə,
Həm də sənin yanında bir kimsənə olmasa...
Onun bayramında sən, şən-lən istədiyin tək.
Qoy küləklər yellətsin divarda çilçirağı.

Göylər havaya enir, hava saxlamaz göyü.
Çatdırmaq istəyirlər göylər sənə ətrini.
Hamını keyləşdirib,
Məst eləyən ətrini.

Geri dön Gözəlimin gör sənə bəxşişi var –
Bu qiymətli ömrünün bax dadına sən özün.

3

O qız yaxşı bacarır, sərrast kəmənd atmağı,
Heyvan üçün qorxutmur onu vergi qayğısı.

Saçının kəməndilə bənd eləyir o məni.
Odlu baxışlarıyla çəkir məni özünə.

Öz boyunbağıyla məni möhkəm sanyır,
Öz-özüyü sonra mənə damğa da vurur.

4

Niyə öz qəlbinə deyirsən ki, sən:
“Yanıram o qızı qucmaqdan ötrü!”
Amona and olsun, gələcəyəm mən,
Əlimə götürüb paltarlarımı.

5

Suyun qırağında tapdım o cavanı,
Çaya sallamışdı ayaqlarını.
Onun qarşısında sini var idi –
İçində döşümə bənzər meyvələr.

6

Neylədi gör mənə, gör o gözəl qız.
Bəyəm söyləməyim indi mən bunu?!
Evin qabağında saxladı məni,
Özüysə (sakitcə) girdi içəri.
Demədi: “Sən də gəl, ay gözəl oğlan!”
Deyən, kar olmuşdu o qız bu gecə.

7

Evlərinin yanından adlayanda o gecə,
Döydüm qapılarını, açan olmadı ancaq...
Demək, dalandar üçün lap misilsiz gecəydi.
Ax, cəftə, istəyirdim səni qırıb qoparım.

Qapı! Sən taleyim sən,
Xeyirxah ruhsan mənə.
İçəridə adına bəlkə öküz kəsərlər,
Sənin şərəfinə bil, hər şey edərlər, qapı!

Qurbanlıqçün buynuzlu öküz taparlar sənə.
Gödəkbuynuzlu öküz sənə pay olunar qıtıla.
Həngəmələrə çatar qurbanlıq canlı qazlar,
Piy sənindir, açar!

Həmin öküz ötinin ön yağlı tikösini
Verərlər dülgörlərə qulluq edən şagirde.
Deyərlər ki, rəzəni qoy qamışdan düzöltsin,
Qapınisa küləşdən.

Qoy Oğlan, kefi haçan istəyəndə buyursun,
Haçan gəlsə, qapını o, açıq görəcəkdir.
Yaxşı parça çəkilməmiş gözoşşayan bir yataq
Bir də həmin yataqda gözəl bir qız görəcəkdir.

O qız mənə deyəcək:
"Bu şəhər rəisinin özünə məxsus evdir".

[ÇAY QIRAĞINDA]

1

O Qız o biri tayda.
Sevgi yolunu kəsib,
Çay axır aramızdan,
Timsah isə yamacda özünü günə verir.

Dayazlıqdan adlayaraq axını,
Dalğaları yara-yara keçirəm.
Qəlbim mənim məğrurluqla döyünür,
O çay isə səmə kimi dərinidir.

Məhəbbət canıma güc verir mənim,
Elə bil suları ovsunlayaraq.
O qız nəgmə deyir (mahını oxuyur).
Odur, yaxın gəlir əli qoynunda.

Ürəyim oynadı, uçdu yerindən,
Əbədiyyət qədər ömür var sanki.
Gəl, mənim mələyim, mənə yaxın gəl.
Məndən uzaqlarda yubanıb qalma.

2

Mən onu qucanda görürəm bərk-bərk
O da məni qucur, duyuram bunu.
O naz-qəmzəsiylə Punta oxşayır,
Ən gözəl qatrana bənzəyir ətri.

3

Bir qədər ləngisə mənim öpüşüm,
Bir az gec ayrılısa dodaqlarımız,
Bir şey içməsəm də həmin anlarda,
Elə bilərəm ki, sərxoş olmuşam.

4

Ay xidmətçi, bəs haçan açacaqsan yatağı.
Sənə deyirəm ki, mən
Elə bir örtük gətir, örtün qızın üstünü.
Ancaq sərməyədən ha, sən o şah kətanından!
Sadəcə-ağardılmış parçanı qoyma yaxın.
Sən mirra hopdurulmuş parçadan yataq düzəlt.

5

Bir qulluqçu qız olub
Yusaydım yatağın,
Heç olmazsa dərinə
Baxıb dinclik tapardım.

6

Paltaryuyan olaydım
Barı bircə aylığa.
Paltarlarını yuyub
Balzam, ətir vurardım.

7

Barmağında möhürlü üzük olaydım sənini!
Onda əzizləyərək qoruyardın sən məni –
Ömrə zinet gətirən
Bir bəzək eşyasitək.

[PARÇALAR]

1

Bütün gün yalvardım xanıma mən:
Nolar dedim, mənə düşmən kəsilmə!
Ay xanım, bu qədər məcbur olmə,
Bu qədər son məni gözlətmə belə.

Atın cilovunu saxlayammıram
Elə bil canında tufan var onun.
Hələ ram etmişəm onu bir təhər, –
Yaralı araba saxlayan kimi.

2

Başqa aləmdədir sərxoş xanımm,
Qızıl adasına üzül elə bil.
Eşqə qurban vermə tanrı Mexiti
De ki, qalacağıq orda bütün gün.

3

Ah, bu nə gözəl, meyxoş havadır,
Onunla bir yerdə olacağam mən.
Ondan ayrılmaram deyirəm elə,
Külək fırtınaya çevrilə belə.

Qəlbimə üz tutub soruşuram ki:
"O gənci nə üçün sevir ürəklər.
Bütün varlığımınla bəxş olunmuşam,
Sənə verilmişəm eşqin gücüylə,
Alqış yağdırmaqdan kəsilib sösim.
"Qoy Mexi sağ olsun, salamat olsun,
Yaşasın daim o öz mənzilində".

[KÜLƏK]

Yel gəlir – öncir bağına əsir,
Sən gəlirsən – yar yanına tələsir.

[SEVGİ NƏĞMƏSİ]

Sənin sevgin – quş sevgisi,
Görkəmin – oğlan görkəmi,
Ətrin – balzama bənzəyir,
Dərinse – ən zərif meyvə qabığı.

Toxumun – bənzəyir həyat gücünə.
Camalın bənzəyir doğan günəşə.
Baxışında bəxtəverlik yaşayır.
Əlini göylərə tutub sanki sən
O gənc – Ra tanrını tərifləyirsən.
Üzündə hökmdar – Hermopol möhürü –
O möhürü həkk edib sənin üzünə.
İpuinin oğlu – həmin Amonnext.

[KAHİN QADIN XATXOR]

Dadlıdır, sevgisiylə şirindir – deyir o kahin Xatxor Mutirdis:
Dadlıdır, sevgiyə şirindir – deyir çar Menheperra.
Xanımdır, sevgisiylə şirindir – deyir kişilər.
Sevgidə sultandır – deyir qadınlar.

Çarın qızı – şirindir sevgisiylə,
Qadınların gözəlidir, gözüdür.
Heç vaxt misli görünməyən gənc qızıdır.
Saçları – gecənin rəngitək qara.

Dodağı üzümdən, xurmadan şirin,
Dişləri düzülür muncuq kimidir.
Çaxmaq daşı kimi düzülüb dişlər.
Köksündə dayanıb – şax durub döşlər...

[ƏBƏDİ SEVGİ]

1

Səninlə birlikdə olacağıq biz
Bizi heç Allah da ayıra bilməz.
And olsun mən səndən ayrı düşmərəm,
Sən özün darıxıb tərک edəncən.
Sonra hər qayğıdan azad olarıq,
Çıxmaz qarşımıza uğursuzluqlar.
Əbədi aləmə çəkilərək ki,
Adımız dünyada unudulmasın.

Günəş nur saçıb,
Daim bürüyəndə sərdabələri,
Nura qarşq edəndə qəbiristanlığı –
Zaman gözəl olur.

2

Görürəm daim sən burda olursan,
Həmişə, hər zaman qalırsan burda,
Günbögün, mən hər gün görürəm səni
Səndən ayrı gözüb əl çəkəmmirəm.

Sevincim qəlbimdə toy-bayram qurur,
Sənin gəncliyini yada salanda.
Daim uşaqlara söhbət açıram –
Bir ata, bir ana bərosində mən.

[SEVƏN ARVADIN ÖYÜLMƏSİ]

Əri sevən qadının – özü, sözü gözəldir.
Dodağı məstedici, danışığı dadlıdır.
Nə söz desə, elə bil həqiqətin sözüdür.
Əladır, şəhərində ona tərif deyirlər.
Mərhəmətlidir, daim kömək əli uzadır.

Yaxşı şeylər danışar, xoş söhbətlər söyləyər.
Elə işlər tutar ki, adamlara xoş gələr.
Bir kimsəyə dilindən bir ziyan deyilməyib.
Onu – Rənpetnefreti onunçün hamı sevir.

[PTAXOTEPİN ÖYÜDLƏRİNDƏN]

1

Coşub, lovğalanma bilginliyinlə,
Demə ki, hər şeyin sənənsən biləni!
Təkcə bölgələrdən öyüd götürmə –
Nəbələd görsən də, məsləhət istə.

Sənət dedikləri sərhəd tanımır.
Rəssamlıq yüksələr sənət taxtna.

Müdrək söz, zümrütdək gizlində qalar,
Dən öyüdən qulda da taparsan onu.

2

Dostluq etmək istəsən,
Qonaq, ya qardaş kimi
Ayaq basdığın evdə,
Qadınla hürkek dolan.

Ona yaxın durmaq xeyir götürməz,
Onları tanımaq çətindir, çətin.
Qadın ucbatından nə qədər adam
Məhv olub ömründən, xeyrindən keçib.

Onun saxsı bədəni adamları kor edər,
Sonra da yandırıcı sardoniks¹ çevrilir.
Qadına sahib olmaq – qısaca bir yuxudur,
Onları tərک etmək – çətindir ölüm qəder.

¹ Sardoniks – qiymətli daş

Xeyrə meyillisənsə, özünə bir ev ucalt,
Sev həyat yoldaşını ürəyin istəyincə.

Mədəsini doyuzdur, paltar geydir əyninə,
Bədənini həmişə ətirli yağlarla sürt.

Onu daim sevindir, necə ki sağdır canın.
Məhsuldar torpaq kimi bar verər sahibinə

[SEVGİ OVSUNU]

Salam sənə, Ra-Xoraxti, allahların atası,
Salam olsun sizdə də, Yeddi Xatxor.
Sizə də salam olsun, al sarğı bağlayanlar.
Salam olsun allahlar –
Yer-Göy hökmdarları!
O kişinin qızı qoy mənim dalıncə gəlsin,
Ac dana yem dalıncə teylənib gələn kimi.
Uşaqların dalıncə xidmətçi gələn kimi,
Naxırçılar naxırın dalıncə gedən kimi.
Qoymasanız o qızı mənim dalıncə gəlsin,
Od vurub Busirisə
Yandıracağam onu.

[BAĞDA BAYRAM]

Qəbul et sizin bağın bu lotos çiçəyini,
Necə ki, onu sənin əlindən almayıblar.
Qoy o sənə hər cürə bar-bərəkət gətirsin,
O bağın məhsulları, meyvələriylə bircə.
Sən də bəhərlənəsən onun nemətlərindən,
Onun barı-bəhəri sənə ləzzət gotirə.

Bax o çiçəklər sənin ruhunu təzələyir.
Ağacların kölgəsi canını sərinlədir,
Onunçün edəcəksən könülün hər nə istəsə.

[ZİYAFƏT]

1

İstəmirmi həqiqət
Kəflənsin ürəyində?

2

Həqiqətin saçlarına ətir yax –
Özü sağlam olsun, işi uğurlu.

3

Əs, ey quzey yeli, əs!
Mən qüllədə olanda.
Sənə nəzər salmışam.

[ÜMİDSİZİN ÖZ QƏLBİYLƏ MÜBAHİSƏSİNDƏN]

[BİRİNCİ GİLEY]

Görürsən, adım bədnamdır –
İyrəncdir yay günündə
İy verən quş zılı tək.

Görürsən, adım bədnamdır –
Göylərdən od yağanda
İy verən balıq kimi.

Görürsən, adım bədnamdır –
Bataqlıqda zığ basmış
Ördək yuvası kimi.

Görürsən, adım bədnamdır –
İyrəncdir bataqlıq batdağı,
Cır-cındır balıqçı toru kimi.

Görürsən, adım bədnamdır –
Qonşuluqdakı murdar
Timsah nəfəsi kimi.

Görürsən, adım bədnamdır –
Ər önündə böhtana,
Şərə düşən qadıntək.

Görürsən, adım bədnamdır –
Təmiz qəbli bir gəncə
Atılan ləkə kimi.

Görürsən, adım bədnamdır –
Çarlığından ayrılmaq
İstəyən şəhər kimi.

[İKİNCİ GİLEY]

Kimə deyim dərdimi?
Qardaşım şərəfsizdir,
Dostların üz döndərüb.

Kimə deyim dərdimi?
Hamı hərəslik edib
Göz dikir yad malına.

Kimə deyim dərdimi?
Zorlular hökmrandır,
Xeyrixahlar dardadır.

Kimə deyim dərdimi?
Pislər meydan sulayır,
Yaxşılarsa söyülür.

Kimə deyim dərdimi?
Həyasız iman satır,
Adamlar öz kefində.

Kimə deyim dərdimi?
Caniyə inanırlar,
Dostu – yağı sanırlar.

Kimə deyim dərdimi?
Yaxın adamın son tikesini
Ağzından çıxarıb sevinirlər!

Kimə deyim dərdimi?
Qədr bilinmir, yoxdur
Yaxşılığa yaxşılıq.

Kimə deyim dərdimi?
Dostlar soyuyub gedib,
Ümid qalıb yadlara.

Kimə deyim dərdimi?
Gözlerimə tor gəlib,
Qardaşlar üz çevirib.

Kimə deyim dərdimi?
Ürəklər xudbinləşib,
Dayaq gözmək əbəsdir.

Kimə deyim dərdimi?
Ədalətli adam yox,
Dünya əyrilərinidir.

Kimə deyim dərdimi?
Ürək dostları yoxdur,
Qəlbi yadlar ovudur.

Kimə deyim dərdimi?
Xoşbəxtlər yoxa çıxıb,
Dostlar köçüb dünyadan.

Kimə deyim dərdimi?
Çiyində dərdim yükü,
Qəlbiməsə həmdəm yox.

Kimə deyim dördümü?
Yoxdur dünyada şərin
Nə ucu, nə bucağı.

[ÜÇÜNCÜ GİLEY]

Ölüm indi mənə başqa cürə görünür –
Ağrı çəkən xəstənin
Əzablardan qurtuluşu kimi.

Ölüm indi mənə başqa cürə görünür –
Mırranın xoş ətrində,
Bərk küləkdə yelkən kölgəliyində oturmaq kimi.

Ölüm indi mənə başqa cürə görünür –
Lotos ətrinə bürünüb
Sahildə qayğısız, sərxoş gözəntək.

Ölüm indi mənə başqa cürə görünür –
Ağaran yollarla
Səfərdən qayıdan kimi.

Ölüm indi mənə başqa cürə görünür –
Göylərin açılıb
Həqiqətlərin aşkar olması kimi.

Ölüm indi mənə başqa cürə görünür –
Uzun həbsdən sonra
Qayıtdığım ev kimi.

[DÖRDÜNCÜ GİLEY]

Həqiqətən kim axirət dünyasına köçəcəksə –
Şərdən qisasını alan
Tanrı kimi olacaq.

Həqiqətən kim axirət dünyasına köçəcəksə –
Günəş qayıdanda üzüb oradan
Məbədə bərəkət axıdacaqdır.

Həqiqətən kim axirət dünyasına köçəcəksə –
Tanrı Ra ilə lap yaxından danışan
Müdrüklərin sırasında olacaq.

**MƏRHUM ÇAR ANTEFİN EVİNDƏ
ARFA ÇALIB OXUYAN MÜĞƏNNİ
ŞƏKLİNİN QARŞISINDA
HƏKK OLUNMUŞ MAHNI**

Gözəlləşir o mehriban hökmdar –
Onun aqibəti çox gözəl olub.
Ata-babaların dövründən bəri
Bir-birini əvəz edir nəsillər.
Vaxtı ilə ömür eləmiş allahlar
İndi uyuyurlar ehramlarında.
Şöhretli, ad-sanlı adamlar belə
Dəfn olub, uyuyur ehramlarında.
Onlar bina tikib, ev ucaltmışdı.
İndi heç yeri də bilinmir onun.
Nə gəlib onların başına bir gör.
Sözlərini eşitmişəm İm xətəpin, Cədef xorun.
Təkrar edir bu sözləri elə hamı.
Bəs onların sərdəbası necə oldu?
Divarları uçub tamam,
İndi heç yeri də bilinmir onun.
Sanki olmayıbdır yerli-dibli heç.
Ordan bir kimsə qayıtmayıb ki,
Danışsın o yanda gördüklərindən.
Onlar istəyindən bizə xəbər versin ki,
Onlar gedən yerlərə
Biz özümüz çatmamış,
Qəlbimiz rahat olsun.

Onunçün ürəyinə toxtaqlıq, təsəlli ver,
Qoy ürəyin unutsun
Səni də bir zamanlar səfər gözlədiyini.
Ürəyindən keçəni
Eşit necə ki sağsan.
Başına mirra sürtüb,
Xas parçadan paltar gey.
Allahlar bəxş eləyən
Ətirdən vur özünü,
Artır var-dövlətini
Qoyma söne ürəyin.
Get arzunun dalınca, gözlə öz xeyrini sən.
Hələ ki qurulmayıb üstündə yas, ağlaşma.
Dünyada öz işini
Qur özün istəyən tək.
Qəlbi yorulana çatmır ağlaşma səsi,
Ağlaşma bir kişini çıxarammaz qəbirdən,
Onunçün bayram elə, xoş keçir bu gününü,
Üzmə nahaq özünü.
Gör varmı var-yoxunu aparan öz goruna,
Varmı o gedənlərin bir geriye dönəni?

[ÖLÜMÜN ÖYÜLMƏSİ]

Siz ey xeyirxah ruhlar, doqquz Heliopol allahı!
Eşidin "Tanrıların atasına" tərifini.
Onun rütbəsi üçün qəlbi ləkəsiz idi,
Əbədiyyət şəhərində o ölməz Allah idi,
Qəbirlərə baş çəkib, düşünürsüz burada,
Yatanların baxışını.
Sərdabə daşlarının divarına yazılmış
Nəğmələr bilirəm ki,
Əbədiyyət yerinə bu həyat tərifləyir.
Şöhrətsizdir deyirlər niyə qəbir dünyası –
Bir dünya ki heç onun qorxusu, hürküsü yox.
Didişmədən iyrenib, sakitcə dincəlirlər.
Qohum, dost qorxusu yox, düşmənçilik nə gəzir,

Əcdadlarınız orda qədimlərdən uyuyur.
Misirdə doğulanlar, gedəcək, qalmayacaq –
Əbədiyyət şəhərində yer hazırdır hamıya.
Dünyada qonağıq biz – bu çoxmu uzanacaq?
Sakit ötüb-keçəcək bu zaman yuxu kimi.
Ömrün qürub düzündə qonağı qarşılıyib
"Xoş gəldin" deyəcəklər.

[MİRZƏLƏRİN ÖYÜLMƏSİ]

Müdrük mirzələr!
Allahları övəz edənlərin dövründə
Gələcəkdən xəbər verdiniz!
Özünüz köçüb getdiniz.
Unuduldu bütün qohum, dostlarınız.
Qurmadınız misdən özünüzə məbəd,
Bürünc başdaşı da ucaltmadınız.
Mirzələrdən sonra nə oğul-uşaq,
Nə varis yaşatdı adlarını da.
Onlardan yazılar qaldı yadigar.

Bizə verdikləri öyüd, nəsihət,
Yazılar onların kahini oldu.
Yazı sütunları – oğullarıdır,
Nəsihət kitabı – sərdabələri.
Körpələri isə qamış qələmlər.
Onlara arvaddır daşların üzü,
Onlara övladdır – daşlar, qələmlər.
Çünki mirzə durub onların üstüdə.
Tağlı evlər vardı, uçub, dağılıb.
Adam dəfn eləyən kahinlər hanı?
Palçığa qərq olub abidələri,
Unudulub tamam məbədləri də.
Ancaq kitablarda adları qalıb.
Bu kitab yazılıb onlar sağ ikən.
Onunçün, onunçün əbədidir, bil,
Kitab yayanların xatirələri.

Mirzə ol, sən ona bağlan ürəkdən,
Qoy sənin də adın əbədi qalsın.
Yaxşıdır kitablar qəbir daşından...
Möhkəmdir (yazılı) divardan belə.
Kitab yazısında mirzənin adı
Çəkilsə qəlblərdə ehm ucalar,
Adı gerçək olar bütün dinlərdə.

Ömür başa çatır, məhv olur insan,
Bütün yaxınları dünyadan köçür.
Ancaq yazılarda yaşayır adı,
Yazıdan yayılar dilə, ağıza.
Kitab görəklidir qurulu evdən,
Üstündür qəbrüstü sərdabələrdən.
Zəngin saraylardan yaxşıdır inan,
Gözəldir məbədin abidəsindən.

De varmı hardasa Cedexora tay?
De hamı bənzəri İmxotepin?
Yoxdu içimizdə Nefri kimisi.
Nə də Xetiyə bənzərimiz var.
Sənə xatırladım Ptaxemcxutini,
Bir də yada salım Xaxeperra-senebi.
De varmı bənzəri Ptaxotepin,
Ya da Karesunun?

Onlar idi gələcəyi görən bilgələr.
O vaxt necə demişdilər, elə də oldu.
Bax onların kitabında yazılıb bunlar.
Bu yaşayır, bax, onların kəlamlarında.
Ayrı-ayrı uşaqlardır onlara varis,
Elə bil ki, övladıdır bütün uşaqlar.
Öz sirrini gizlətsə də onlar hamıdan,
Ancaq indi hey oxunur nəsihətləri.

Adları da, özləri də
Köçüb getdilər.
Ancaq bütün yazıları vadar edir ki,
Yada salsın, xatırlasın hamı onları.

[MEMFİS ÜÇÜN DARIXMAQ]

Gör, ürəyim gizlicə
Uçdu tanış yerlərə.
Memfisi görmək üçün o güneyə tələsdi.
Oturub gözleməyə çatsaydı gücüm əgər,
Dayanıb gözleyərdim onun qayıtmağını.
Qəlbim deyərdi ona Ağ divarın yanında bütün çitdiyimi
Mən çarəsiz qalmışam, hər şey çıxır əlimdən.
Onunçün ki, yerində yoxdur mənim ürəyim.
Pta, gəl apar məni o Memfisın yanına.
Qoy gözümlü qırpmadan doyunca baxım sənə.

Qəlbim mənim arzularla döyünür,
Sinəmdə qalmayıbdır ürəyim.
Bədənimə pis ağrılar doluşub,
Qulaq batıb, göz yorulub baxmaqdan.
Dilim topuq çalır, səsim qalmayıb.
Barı insaf elə qoy çatım ora.

[ÜZÜM YIĞIMI HAQQINDA]

Əziz hökmdarımız, bax üzümlüklərinə.
Qoy ürəyin şad olsun, qəlbın fərəhlə dolsun.
Qadınlar ayaqlayıb üzüm sızırırlar orda.
Tənəklərdən sallanır iri-iri salxımlar.

Üzümün gilələri əvvəlkindən şirindir,
Onlar sənin qəlbini öyləndirmək üçündür.
Əsirgəmə özünə sərxoş, sərməst olmağı.
İç kefin istəyincə, öylən, sevin doyunca.

Yavaş-yavaş gün keçir, vaxt ötür, axşam düşür,
Yetişmiş salxımların üstünü şəh bürüyür.
Üzümçülər üzümü sığmağa tələsirlər,
Hökmdara kuzədə şirə aparır onlar.

İç, ağam, iç doyunca, ilahinin eşqinə,
Bizə hər bir neməti bəxş eləyən onlandı.
Sən o bərəkət ruhlı bağların hamisinə
Şərab nəzri verib, ondan dilək dilə ki,
Gələn il məhsulumuz, şərabımız bol olsun.

[NİLİN ÖYÜLMƏSİ]

1

Alqış sənə, Xapi!
Sən bu torpağa gəldin,
Gəldin ki, canlansın Misir.
Axını gizlidir, qaranlıq kimi olur,
Günün günortaçağı xidmətçiləri öyəndə onu,
O, Ramin yaratdığı tarlaları suvarır,
Suvarır ki, hər kola həyat versin.
O, səhranı, qurunu da suvarır,
Göydən düşən şəh də onun şəhidir.

O, torpağı sevir,
Nəpranı idarə edir,
O, rəvnaq verir Ptanın sənətinə.

2

Balıqların yiyəsi – onları sahillərə çətdiran
Yox olur, buğda yığanların başı üstündə
Uçuşan quşlar yoxdur.
Onun barmaqları zəifləyəndə, qapananda burun porələri
Hamı yoxsullaşır.
Bu zamanlar tanrıların göyləri də qısırlaşar,
Qırıqlar yığın-yığın adamlar.

3

Bola bürüyəndə, bədbəxtlik basanda Yer üzünü
Qırıqlı uşaq da, böyük də.
O yaxınlaşanda adamlar bir yerə toplaşır.

Onu canlandıranda Xnum.
O peyda olanda – Yer üzü gülür,
Sevinir bütün varlıqlar.
Qəhqəbə çəkir bütün əzaları,
Gülürlər bütün dişləri ağarmıyadək.

4

Hər cür nemət yetirən, bol yeməklər yiyəsi,
Gözəlliklər yaradan!
Güc-bərəkət yiyəsi, xoş duyğular oyadan.
Odur – sevinc gətirən,
Odur – sürülər üçün çəməndə ot bitirən,
Odur – ona verilən qurbanları yad edən.
O harda olur olsun:
Ya qaranlıq dünyada, ya Göydə, ya da Yerdə
Saxlayır hökmü altda o hər iki torpağı.
Anbarları doldurur, taxıldan tığlar vurur.
Yoxsullara əl tutur, onlara nemət verir.

5

Bütün ağaclara çiçək bəxş edən,
Xətri istəyənlərin hamısı üçün
Bol-bol ağac bitirən.
Öz qüdrətilə gəmilər yaratdıran,
Tişətsiz, daşyonansız
Abidələr yaradan.
Sirlə, gözəgörünməz,
Nə xidmətçi saxlayır, nə də ki, vergiyığan.
Onun siri açılmaz.
Heç kos bilmir haradan, hansı yerlərdən gəlir.
Yazıları oxusan, yenə tapa bilməzsən gəldiyi kahaları.

6

Heç bir binaya sığmaz sənin bol nemətlərin.
Hər kəsə öz fikrini hökm etmək gerek deyil.
Səninlə fəxr edirlər gənclər də, uşaqlar da.
Sənə səcdə edirlər böyük hökmdar kimi.

Sənin öz qanunların heç bir zaman dəyişməz.
Çıxarsan həm Aşağı, həm Yuxarı Misirdə.
Hamı sənin suyunu içər, gözüne təpər,
Çalışırsan çoxalsın dünyanın gözəlliyi.

7

Carçı sənin hünərlərini öyəndə,
Şadlıq üzə çıxır, könüllər gülür.
Timsahlar boğazdır, Neyt doğmağa başlar,
Gözəldir sənin Heliopolunun Doqquz Allahı.
Tarlada cücərənlər boy atır – könlü toxdur.
Bol məhsul adamlara güc verir, qüvvət verir,
Kimi doyuzdurur, kimini şənəlendirir.
Götürür ortalıqdan hər dedini-qodunu,
Pay verənin başının üstə nəzarətçi yox,
Adamlar özü bilir hər şeyin ölçüsünü.

8

Zülmətləri dağıdıb, aləmi nurlandıran.
Bol-bol məhsul sürüsü olan,
Bitməz qüdrət yiyəsi.
Sağlar içində onu tanımayan tapılmaz,
Səhər min bir həvəslə tarlaya qədəm qoyan.
Axsamlarsa tarlanı sevərək əzizləyən
Adamlara elə bir qabiliyyət verir ki,
yerinə yetirsinlər onun istəklərini.

Ptanın dostu olan,
Onunla bir çalışın,
Aşağı Misirdəki nə varsa hamısını,
Müqəddəs yazıları icad edən – yaradan.

9

Şırlıtlı nitqinlə axırsan yerin təkinə,
Sevimli bir aləmdən ayrılıb gəlirsən sən.
Sənin hirsin tutanda yoxa çıxar baliqlar.

Adamlar həsrət ilə bol suyunu gözləyir,
Onda miskin görünür varlı da yoxsul kimi.
Hərə bir alət qapıb onda cumur tarlaya.
Heç kimse öz dostunu yaddan çıxarmır onda.
Əyninə köynək üçün onda parça tapılmaz,
Varlı uşaqları da qalır bəzək-düzəksiz.
Gecələr şırlıtlı eşidənlər də olmaz.
Sözlərdə öncəki tək yaxşı sərnilik olmur.
Sevincdən ətir yaxır bədəninə adamlar,
Elə ki su gurlaşır, çoxalmağa başlayır.

10

Adamların həsrətində olduğu həqiqətin təsdiqi
Bu deyimdədir: "Cavabını alanadək
Həzır vəziyyətdə ol".
Onda Nil bərəsində söz deyər Böyük Yaşıl dəniz.
Varlılar da gedərlər yoxsulların dalınca.
Nəpra yol göstərərlər dirilər.
Allahlarsa ona tərif deyərler.
Əllərin qəlibə gümüş tökərkən
Qızılı xatırladır.
Taxıl məhsul verəndə
Heç kəs lazurit yemir.

11

Səninçün dinir arfa,
Səni alqışlayırlar.
Gənclərin, uşaqların səninlə sevinirlər.
O sərvət gətirəndə
Torpaqlar da bəzənir.
Buraya adamların faydası gətirir onu,
Özünün yığın-yığın sürülərini sevon,
Hamilə olanların qəlbinə həyat verir.

12

Sən şəhərə ayaq basanda
Gözəl şeylər yiyəsi şənlik edir, sevinir.

Yoxsul deyir: "Olsaydı mənim həyat çiçəyim".
Yer üzünün hər şeyi bir-biriylə bağlıdır,
Bütün otlar verilir onun övladlarına.
Əgər xörək yeyənlər onu unudurlarsa,
İtər evdən bərəkət,
Dünya bəlaya düşər.

13

Ey Xapi, sən gələn tək
Qurbanlar gətirirlər,
Gətirirlər kəsməyə səninçün öküzləri,
Quşları da səninçün bəsləyib kökəldirlər.
Səninçün səhradan şirələri ovlayırlar,
Sənə bəxş eləyirlər çox gözəl hədiyyələr.
Necə ki Xapiyə qurban verilir,
O cür də verirlər hər bir Allaha
İlahi ətirlər, öküz, mal-heyvan
Çoxlu quş, bir də od.

Çox kahalar qazıb Xapi Fivada
Ancaq o, dünyada ad çıxarmayıb.

14

Allahın adını çağırır adam
Qorxanda hökmündən qadır hakimin,
Yalvarırlar çiçək açsın hər iki sahil.
Çiçək aç, çiçəklən di, Xapi,
Adamlara, heyvanlara can verən
Düzlərin nemətlərilə.
Çiçək aç di!
Çiçək aç, çiçəklən di, Xapi,
Çiçəklən, çiçəklən, ey payı gözəl.

Uğurla başa çatdırılıb dünyada
İki evin gümüşü – katib Kaqabunun öliylə

[İLƏHƏYƏ]

Sən ey iri addımlarla yeriyən,
Yollara ulduz kimi, zümrüd, firuzə səpən.
Sən çiçək kimi gözəlləşəndə
Mən də çiçək açırım canlı bitkilər kimi.

[SƏHƏR GÜNƏŞİNƏ]

GözəlİM görünür Güneşin gəmisində –
Ra sevir onu.
Gündüz gəmisində qüdrətlidir o –
Ra sevir onu.
Ra çıxıb ki, baxsın gözəlliyinə –
Ra sevir onu.

[GECƏYƏ]

Göylərin bətinə yetişdi gecə.
Göylərin bətinə ayıldı gecə.
Doğma anasına məxsusdur gecə –
Mənəse qismətdir can rahatlığı.

Ey gecə, sən mənə rahatlıq yetir,
Mən də bəxş edəyəm sənə rahatlıq.
Ey gecə, sən mənə istirahət ver.
Mən də istirahət verərəm sənə!

Axşam əriyərek çəkilib getdi,
Onun əl ağacı – çəliyi sındı.
Parça-parça oldu onun kuzəsi,
Pis suyu axaraq töküldü yerə.

Gecə öz anasının – Qızıl ilahənidir.
Təbiətin süstlüyü – dincliyisə mənimdir.

[ÇARİÇA XATŞEPSUT ÖZ ATASI AMON ÜÇÜN ƏTİR ÖLÇÜR]

Çarıca öz əliylə ətirli yağdan ölçür,
Onun bədəninəşə mirra ətiri yaxılıb,
İlahələr kimi o gözəl şəh ətri verir.

Bu rayihə qarşır Puntun gözəl ətrinə
Qızıl kimi dərin işıq saçıb
Uca səma tağından parlayan ulduz kimi
İşığına qərç edir ölkəni başdan-başa.

[YEDDİ XATXORUN NƏĞMƏSİ]

Bizim dinc zəhmətimiz – sənin üçündür.
Sənin şərəfin üçün rəqs elyirik.
Göyün yeddi qatına
Qaldırırıq tərifini.

Sən hökmdar əsasının yiyəsisən,
Yiyəsisən boyunbağların, bəzəklərin,
Yiyəsisən səninçün
Çalınan musiqinin.

Sənin böyüklüyünü hər gün mödh edirik biz.
Axşamdan sübhə kimi – gün yerə yayılınca.
Sənin qarşında oynayıraq, xanım Dendera
Mahni oxumaqla biz səni salamlayıraq.

Sən ki şənliklər şahı, oyanlar yiyəsisən,
Sən musiqi hakimi, həm arfa ustasısan.
Sən həm elin mahnisı, həm çələng hakimisən,
Ətirilər hökmdarı, rəqslər hakimisən.

Biz səni mödh edirik, öyürük şöhrətini,
Sənə tərif deyirik.

Şöhrətini biz sənin göylərə qaldırırıq,
Allahdan, ilahədən uca bilirək səni.

Sən öygü hökmdarı,
Kitablar hakimisən,
Biliklər sahibisən,
Mirzələr yiyəsisən.

Sənin böyüklüyünə biz hər gün sevinirik,
Sənə nəğmə deyirik, sənin qəlbin şad olur.
Hüsnünə baxdıqca biz hər gün fərəhlənirik,
Biz səni görəndə zaman ürəyimiz şadlanır.

Çələnglər hökmdarı, nəğməkarlar yiyəsi,
Sən aramsız məstliyin – sərxoşluğun sahibi,
Qarşında rəqs edirik, sənə alqış deyirik,
Bütün bunlarsa sənin qəlbinə sevirir.

[OSİRİS BARƏDƏ İSİDANIN AĞISI]

Mən qadınam – gözəliyəm ərimin,
Sənə həm arvadım, həm bacıyam mən.
Gəl, tez ol, yanıma gəl!
Çünki görməkçün səni mənəm ürəyim əsir.
Nə vaxtdandır mən sənin üzünü görməmişəm,
Ra göylərdə olsa da, zülmət basıb ətrafı.

Göylər yerə qarşıb, kölgə düşüb yerlərə,
Ayrılığın acısı ürəyimi yandırır.
Ürəyim alovlanır, bir pislik görməsəm də,
Aramızda ayrılıq divarı yaratmışan.

Yollar qarşıb, iki şəhərimiz dağılıb,
Mən səni arayıram, səninçün qəlbum yanır.
Elə bir şəhərdəyəm, ətrafda qalası yox,
Sənin məhəbbətinçün yamanca darıxıram,
Gəl! Orda təkçə qalma! Məndən uzaqda durma!

Bir bax, oğlun Qor qovur Seti edam yerinə,
Qamışlıqda özümü oğlumla gizlətmişəm,
Gizlətmişəm mən sənin qisasını almağa.
Səndən uzaqda qalmaq – bu necə zülmdürsə,
Səninçün də bu özü eləcə dözülməzdir.

[GÖRÜŞ HƏSRƏTİ]

Cebautda – məndən uzaqlarda olan ağam.
Bu gün görürəm səni. Canından Punt ətri gəlir.
Adlı-sanlı qadınların dilindən düşmür adın.
Sevinci-şöhrətisən bütün Enneadanın.
Qayıdıb gəl öz arvadının yanına,
Onun ürəyi gedir, bil ki, səndən ötrü,
O sənə sığınacaq, sən onu qucacaqsan,
Çünkü səni görən tək onun qəlbi şadlanır.

[DƏFN YERİNDƏ VAYSINMAQ]

Adamı sərxoş edən içkiləri xoşlayan
Çəkilib getdi burdan Quraqlıq ölkəsinə.
Çoxlu, saysız-hesabsız anbarların yiyəsi
İndi özü qalıbdır bir ovuc dənə möhtac.

QƏDİM ŞUMER ƏDƏBİYYATI

GİL LÖVHƏLƏRİN DASTANI

Keçən əsrin ikinci yarısından başlayaraq Dəclə və Fərat çayları vadisindən və ona yaxın ərazilərdən tapılan gil lövhələr yavaş-yavaş marağ doğurdu. Gil lövhələrdə yazılar və rəsmlər var idi. O zamanlar bu yazıların açarı hələ tapılmadığına görə heç kəs onları oxuya bilmirdi.

...Günlərin bir günü Londonda metalışləmə emalatxanalarından birinə qərİbə bir sifariş verildi. Bu sifariş başqalarına benzəmirdi. Gil lövhələr üzərindəki işarələr metal üzərində əslinə uyğun döyülüb hazırlanmalı idi. Bunu emalatxanaya görkəmli ingilis şərqşünası Henri Raulinson qədim Şərqdə tapılan gil yazı işarələrinin oxunuşuna həsr olunmuş monoqrafiyası üçün sifariş vermişdi. Mis üzərində döymə işini kiçik yaşlarından ata və babasından öyrənən gənc Corc Smit qravürü yalnız hazırlamaqla kifayətlənmədi. Həmin yazıları oxumağa həvəs göstərdi, gil kitabın ayrı-ayrı lövhələrini-səhifələrini əldə edib, onları öyrənməyə başladı. Beləliklə, Smit bu lövhələrin ən yaxşı bərpacıasına və oxucusuna çevrildi. Bundan sonra gil lövhələrin oxucuları çoxalmağa başladı.

1872-ci ildə Smit artıq Assuriyanın mərkəzi Nineviya şəhərində aparılan qazıntılardan tapılmış lövhələrin araşdırılması ilə məşğul olurdu. Bir dəfə Smit lövhələrin birində belə bir mətnə rast gəldi:

Nisir dağı yanında dayandı bizim gəmi,
Dağ gəmini saxlayıb tutmuşdu dayaq kimi.
Düz iki gün qoymadı gəmini tərpenməyə,
Üç-dörd gün də qoymadı, dağ gəmini saxladı,
Beş-altı gün də keçdi, gəmini buraxmadı.
Yeddinci gün gələndə,
Mən göyərçin çıxarıb onu buraxdım göyə.
Göyərçin uçub getdi, sonra döndü gəmiyə.

“Dünyanı su basması”, yaxud “dünya daşqını” ilə bağlı bu poetik parça Smiti yeni axtarışlara sövq etdi. Yeni lövhələr tapıldıqca məlum oldu ki, bu, Bilqamısın (Gilqamısın) qəhrəmanlığına həsr olunmuş qədim şumer dastanının bir hissəsidir. O, dünyanı su basandan sonra Yer üzündə ailəsi ilə birgə salamat qalan bir insanın – Utnapiştinin Bilqamısa söylədiyi əhvalatdandır. Gənc alimin yeni axtarışlar üçün marağı daha da artdı. Dastanın qalan hissələrini də əldə edib oxumaq üçün o, Mesopotomiyaya səfərə çıxdı. Mesopotomiyada

apanlar arxeoloji qazıntıları nəticəsində əhvalatı tamamlayan çoxlu yeni lövhələr tapıldı...

İndi o vaxtdan yüz ildən çox bir dövr keçib. Artıq gil lövhələr yazılmış mətnlər oxunmuş, qədim insanların yaratdığı bu nəğmələr və dastanlar bütün dünyaya tanıtılmış, əksər xalqların dillərinə tərcümə olunmuşdur. Bu dastan və nəğmələrin ilk yaradıcıları 4-6 min il bundan öncə Dəclə və Fərat çayları hövzəsində yaşamış şumerlərdir.

Qədim şumerlər öz dövrlərində çox zəngin şəhərlər salmış, məktəbləri, abidələri ilə məşhur olmuşlar. Onlar dünyanın ən qədim mədəni xalqlarından hesab olunurlar. Uzaq gəmi səfərlərinə çıxmaq, okın-biçin üçün avadanlıqlar yaratmaq, ovçuluq etmək, bayramlar keçirmək, şəhərlər, qalalar ucaltmaq, yer, göy, dünya və kainat haqqında ilkin təsəvvürləri ümumiləşdirərək elmi axtarışlara aparmaq və s. işlərdə şumerlərin sərəhsatı, qabiliyyəti, yadigarları çox olmuşdur. Əsrlər, yüzilliklər ötüb keçsə də, səhərdən, münasibətlər döyüşə də, şumerlərin mədəniyyəti, onların qoyub getdiyi yadigarlar tamamilə ləğv olunmamış, bu günədək qalmışdır. Vaxtilə şifahi şəkildə yaratdıqları nəğmə və dastanları sonralar "yazıya" köçürən şumerlər öz məktəblərində onları tədris etmişlər. Mövcud bilikləri yaymaq üçün onlar "kitab" yaratmağa da nail olmuşlar. Şumerlər yazıları qələbiyəyərk gil lövhələrə köçürür və "gil kitablar" yaradırdılar. Kağız və qələmin olmadığı dövrdə bilikləri yaymaq üçün bu, ən yaxşı üsul idi. Ona görə də şumerlərin ədəbi abidələri elə o dövrdə "səfərə" çıxarılar, şəhərdən-şəhərə aparılaraq yayılır, hətta qonşu xalqların dillərinə də tərcümə olunurdu. Gil lövhələr üzərində yazılan başqa onlar bədii təsvirlər, "şəkillər" də yaradırdılar və bunların kütləvi istehsalına nail olurdular. Arxeoloqların əldə etdikləri çoxlu silindrik lövhələr, əslində bu şəkillərin "qələbləri" olub. Həmin silindrik lövhələri gil üzərində hərəkət etdirəndə yazı və şəkillərin üzünü köçürür, onların "surətini" çıxarırdılar. Belə silindrik lövhələrə, qədim "məhürlərə" arxeoloqlar Azərbaycan ərazisində də təsadüf etmişlər.

Qədim şumerlərin yaratdıqları ədəbi abidələrin çoxu tam halda əldə olunmamışdı. Kiçik nəğmə, ağı, öyü, dua və s. şeir parçaları həcme az olduqlarına görə daha yaxşı mühafizə oluna bilmişdir. Şumerlərin məşhur qəhrəmanlıq dastanlarından biri olan "Bilqamis dastanı"nın mətni də tam şəkildə əldə edilmişdir. Dastanın sonrakı dövrlərdə akkad və hett dillərinə tərcümə olunmuş variantları qismən yaxşı mühafizə olunmuş və müxtəlif versiyalar əsasında bərpa edilmişdir. Tərcümə variantlarında xeyli "əl gözdürülməsinə", əsərin süjet xəttində bəzi dəyişikliklərin edilməsinə baxmayaraq, mütəxəssislər onun akkad variantına daha çox əsaslanırlar. Məhz ona görə də dastan haqqında tam təsəvvür yaratmaq üçün bu kitabda (ruscaya tərcüməsi nəzərdə tutulur) akkad variantının tərcüməsi verilmişdir.

Dastanın adı onun əsas qəhrəmanı Bilqamisın adı ilə bağlıdır. Bir çox tərcümələrdə onun əsas qəhrəmanının adı Gilqameş, Qilqames, Vilqames kimi verilir. Son dövrlərdə tədqiqatçılar şumer dilində türkdilli xalqlara məxsus çoxlu sözlər tapdıqlarına görə şumer dilini türk ailəsinə mənsub edirlər. Qəhrəmanın adı gil lövhələrində müxtəlif cür oxunsa da, tərcümələrin hamısında onların mənası eynidir, yəni hər şeyi gören, hər şeyi bilən deməkdir. Buna əsaslanan sovet alimi S.Ş.Çaqdurov özünün "Пронхождение Гесериды" kitabında "Bilge" sözünün bilən, bilikli toplusu və s. sözündən olduğunu əsaslandırır. Belə olduqda, onun Azərbaycan dilində də həmin mənanı verdiyi aydınlaşır. Qames, yəni qamis-hamı şeylər, hər şey deməkdir. Ona görə də tərcümə zamanı qəhrəmanın adını məhz Bilqamis kimi verməyi daha məqsədəuyğun saydıq. "Bilqamis dastanı" öz məzmununa görə də Azərbaycan folkloru, xüsusilə nağıl və dastanları ilə səslənir. Bir çox xalq nağıllarımızda və əfsanələrimizdə rast gəlinən yeraltı dünyaya, gedərgəlməzə, dünyanın o başına getmək kimi süjetlər, xüsusilə dirilik suyu, heyat ağacı, əbədi heyat tapılması kimi motivlər bu dastanda da vardır. Xızır peyğəmbər haqqında əfsanə Bilqamis dastanı ilə çox yaxındır. Bu, təsadüfi hal deyildir.

Dastanın qəhrəmanı Bilqamis böyük şəhərlər saldırr, igriddiyi, qəhrəmanlığı ilə şöhrət qazanır. O öz mərddiyi ilə vəhşi heyvanlar içərisində boy atan Enkidu ilə dost olur. Onunla birlikdə Sidr meşəsinə gedib qorxunc Humbabani məhv edirlər, çoxlu döyüşlərdən qalib çıxırlar. Lakin Humbabani öldürülməsinə görə onlar tanrının qəzəbinə düşər olurlar. Enkiduya ölümlük hökmü verilir. Bilqamisın gözü önündə dostu can verib ölər. Bu hadisə Bilqamisı sarsıdır və o bir xalq qəhrəmanı kimi ölümlük özünə qalib gəlmək, insanları onun öləndən xilas etmək istəyir. Ölümsüzlüyə çatmaq, çərə tapmaq üçün o uzaq bir səfərə çıxır, gündüsgana qəder yol gedir. Axırda gedib dünyanın o başında, vaxtı ilə əbədi həyat qazanmış Utnapiştin ilə görüşür. Utnapiştin onun gəlişindən təəssüf edir və onu başa salır ki, insan ömrü əbədi ola bilməz, o haradasa tamamlanmalıdır. Ona görə də insan öz sağlığında mənalı yaşamağı bacarmalıdır, xeyir-xahlıq etməli, xalqına xidmət göstərməli, gözəl övladlar yetirib onları sağlam boya-başa çatdırmalıdır.

Bilqamis Utnapiştinin insan olduğu halda əbədi həyata necə çatdığını soruşur. Burada dastan içində ikinci əhvalat-dastan söylənilir. Utnapiştin özünün həyatını ona söyləyir. Məlum olur ki, dünyanı su basanda xeyirxah və el qədri bilən olduğuna görə tanrılar yalnız ona məsləhət verib, dünya daşqını olacağını bildirdilər. Tanrıların məsləhəti ilə o, nohəng gəmi düzəltirdir, ailəsini və dünyadakı heyvanlardan damazlıq götürür və tufundan sağ çıxır. Bu maraqlı

¹ С.Ш.Чагдуров. Происхождение Гесериды. "Наука", Новосибирск, 1980, стр.171-175.

səhnələr Bilqamis üçün uğursuz başa çatsa da, Utnapişti ona dənizin dibində olan cavanlıq çiçəyinin yerini nişan verir. Bilqamis çətinliklə dirilik çiçəyini əldə edir, lakin özü yemir. Əsil qəhrəman kimi hərəkət edərək onu öz şöhrətinin adamları üçün aparmağı qərara alır. Lakin yolda ilan qəflətən çiçəyi oğurlayır, qabığını dəyişərək cavanlaşır, əbədi həyat ona nəşib olur. Burada Bilqamisın taleyi Dədə Qorqudun taleyi ilə yaxınlaşır. Ölməzlik qazanmış Dədə Qorqud da ilanın qurbanı olur.

Dastandakı Utnapişti obrazı Tövrətdə təsvir olunmuş Nuhla eyniləşdirilir. Doğrudan da, həmin əhvalat eyni ilə Nuhun başına gəlmiş əhvalətdir. Son vaxtlar tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, ən qədim Şorq kitablarında, Hind dastanlarında təsvir olunmuş Nuh tufanı da məhz "Bilqamis dastanı"ndan götürülmüşdür.

Şumerlərin tarixi və ədəbiyyatı son dövrlərdə çox geniş öyrənilir. Qədim Şorq ədəbi abidələri ən ulu keçmişləri öyrənmək üçün olduqca maraqlıdır. Tərcümə zamanı dastanın İ.Dyakonovun rusçaya tərcüməsindən¹ istifadə olunmuşdur.

"HƏR ŞEYİ BİLƏN ADAMIN DASTANI" (BİLQAMIS)

CADUGƏR SİN-LIKE-UNNİNİNİN DİLİNDƏN BİLQAMIS HAQQINDA DASTAN

I LÖVHƏ

1. ¹ Dünyanın bu başından o başına dolaşmış,
Dənizləri adlamış, uca dağları aşmış.
Dostu ilə birlikdə düşmənləri haqlamış,
Müdrikliyə yetişmiş, dünyanı dərk etməmiş
Bir insan haqqındadır bizim bu dastanımız.
- 5 O hər sirri bilərdi, o hər şeyi görərdi,
Yeri su basmasından bizə xəbər verərdi.
Uzun yollar dolaşib, yorulub əldən düşdü,
Başına gələnləri sal bir qayaya döydü,
Sonra hasara alıb, adını Uruk qoydu.
- 10 Müqəddəs Eananın qalası oldu Uruk.
Divarlara nəzər sal, bürcləri düzüm-düzüm,
Bu cür səddə bərabər sədd görməz əsla gözün.
Keçmişin yadigarı, bu qədim divara bax,
İştənin mənzilinə – Eanaya gəl çıxacaq.
- 15 Heç gələcək şahlar da tikə bilməz bu sayaq.
Çıx Uruk qalasının divarı üstə yeri,
Gör özülü necədir, necədir kərpicləri.
Divar bismiş kərpicdən bərk hörlüb başa-baş,
Yeddi müdrükmi qoyub qalanın himinə daş?

(Bundan sonra otuz misra çatışmır.)

O [bütün insanlardan] özəmətli, ucadır.

¹ İ.Dyakonov. "Mun sono sehrli bir söz açırım". "Художественная литература", М., 1981.

II, 1 O, insandır, yarıdan çoxu tanrıdır ancaq,
Heç kəs ona tay olmaz – onun görkəminə bax!

(Bundan sonra dörd misra çatıdır.)

7 Urukun divarını odur ucaldan belə
Çilgənliqda, qüvvədə oxşayır qızmış kələ,
Döyüşdə yarağının yox tayı-bərabəri,

10 Təbil səslənən kimi oyanır igidləri –
Sıçrayır yatağından Urukun ərənləri:
“Ataların yurdunda oğul qoymaz Bilqamı
Özü öz başına o, gecə-gündüz açar iş.
O hasarlı Urukun kahinimi Bilqamı?”

15 Uruk oğullarının kahinitək birdi o,
Əzəmətli, şöhrətli hər şeyə qadirdi o.
Qoymaz ki, anaların gəlinləri dul qalsın
Oğulları dalınca uzanan boş yol qalsın”.
Onların gileyini eşidirdi tanrılar,
Göylərdən deyirdilər, ey ulu hökmdar,

20 Sən igid yaratmışsan, oxşayır qızmış kələ,
Döyüşdə silahların yox tayı-bərabəri,
Təbil səslənən kimi oyanır igidləri!
Sıçrayır yatağından Urukun ərənləri
23 “Ataların yurdunda oğul qoymaz Bilqamı
23a Özü öz başına o, gecə-gündüz açar iş.
O hasarlı Urukun kahinimi Bilqamı?”

25 Uruk oğullarının kahinitək birdi o,
Əzəmətli, şöhrətli, hər şeyə qadirdi o.
Qoymaz ki, anaların gəlinləri dul qalsın
Oğulları dalınca uzanan boş yol qalsın”.
Çox zaman bu gileyi Anu da eşidərdi.

30 Arurunu pənaha çağırırdılar onlar,
30a “Aruru, Bilqamı mı cür yaratmışsan sən.

31 Bir igid də yarat ki, gücdə olsun ona tən.

31a Bir-biriylə qoy onlar həmişə yarışsınlar
Uruk da tamaşa edib, bir az eyni açılısın”.

33 Aruru eşidərək onların sözlərini,
33a Öz qəlbində yaratdı Anunun bənzərini.
O yuyub əllərini...

34a Gildən bir şey yoğurub, göylərdən yerə atdı,
35 Qüvvətli bir qəhrəman – Enkidunu yaratdı.
35a Gecəyari törəyən Ninurta döyüşçüsü,
36 Yun kimi qalın tükə bədənini örtülmüşdü,
36a Qadın kimi başında uzun saçları vardı.
37 Saçının hər çəngəsi sünbül kimi sıx idi,
38 Adamlardan uzaqdı, xəbərsizdi dünyadan.
38a Şöhrətli Sumukantək geyimi vardı onun,
Cüyürlərə qoşulub çöllərdə ot yeyirdi.

40 Vəhşilərlə birlikdə o da su üstə gəlir,
O da yurtçularla su içib şənlenirdi.
İnsandı: bəliqçiydi, həm də mahir ovçuydu.
Suvatların məskəni məskəni idi onun.
Birinci, həm ikinci, həm də üçüncü günü.
44a Suvatların məskəni məskəni idi onun.

45 Bir ovçu gördü onu, tamam rəngi dəyişdi.
Yığıb mal-qarasını evinə yola düşdü.
Dəhşətə gəldi, susdu, dili tutuldu onun,
Ürəyini qəm üzdü, qəlbini ördü bulud.
Bu kədərlə işlədi iliyinəcən onun.
50 Yol gəlib yorğun düşmüş yolçuya bənzədi o.

III, 1 Ovçu xəbər gətirib, atasına söylədi:
“Ata, dağlardan emmiş, bir igid kişi gəlmiş,
Bütün eldə o erin əllərinə tay olmaz
Göydən düşmüş daş kimi çox ağırdı əlləri
Bütün dağları gəzir, veyillənir, dolaşır,

5 Həmişə vəhşilərlə suvatlara yanaşır.
O həmişə yolunu suların üstə salır.

Qorxuram yaxınlaşam, cürətım çatmır mənim!
Mən quyular qazıram, o doldurur onları,

10 Mən tələlər qururam, o dağıdır onları,
Çölün vəhşilərini çıxarır o, əlimdən,
İmkan vermir ov tutam dünyanın çöllərindən”.

Atası da üz tutub ona belə söylədi:
“Oğul balam, Bilqamis yaşayır o Urukda.

15 Ondan güclü, qüdrətli adam yoxdur dünyada.
16 Bütün eldə tanımır, qüdrətli dir əlləri,
16a Göydən düşmüş daş kimi çox ağırdır əlləri!
Get ona üz tutgunan,
Danış həmin adamın qüdrətindən, gücündən,
O sənə şəhvət dolu gözəl qadın verəcək.

20 Yensə həmin adamı yalnız qadın yenəcək.
Vəhşiləri su üstə o aparın zamanda
Qoy o qadın soyunsun o ərin qabağında.
O, qadını görəntək ona yaxınlaşacaq.
Bunu görən vəhşilər ondan uzaqlaşacaq”

25 Ovçu öz atasının sözlərini eşitdi,
Yollandı, Bilqamisla görüşmək üçün getdi.
Yol aldı addım atdı birbaşa Uruka sarı,
Bilqamisın önündə durub sözə başladı:
“Uca dağlardan enib, bir igid kişi gəlmiş,

30 Bütün eldə o ərin əllərinə tay olmaz.
Göydən düşmüş daş kimi çox ağırdır əlləri
Bütün dağları gəzir, veyllənir, dolaşır,
Həmişə vəhşilərlə suvatlara yanaşır.
O həmişə yolunu suların üstə salır.

35 Qorxuram yaxınlaşam, cürətım çatmır mənim!
Mən quyular qazıram, o doldurur onları,
Mən tələlər qururam, o dağıdır onları,

Çölün vəhşilərini çıxarır o elimdən,
İmkan vermir ov tutam dünyanın çöllərindən”.

40 Bilqamis qulaq asıb sonra dedi ovçuya.
“Get, şəhvetli Şamxatı götür özünle apar.
Vəhşiləri su üstə o suvaran zamanda,
O qadını görəntək ona yaxınlaşacaq,

45 Bunu görən vəhşilər ondan uzaqlaşacaq”.
Ovçu gedib Şamxatı özü ilə apardı,
Yola çıxıb bir başa doğma yerlərə vardı.
Üç gündən sonra onlar həmin yerə gəldilər.
Ovçuyla həmin qadın ordaca gizləndilər.
Bir-iki gün səbirle dayanıb gözlədilər.
Vəhşilər su üstünə budur enib gəlirlər,

IV. 1 Yırtıcılar oynayıb su ilə şənlenirlər,
Vətəni dağlar olan Enkidu da onlarla,
Bir gəzir ahularla, qidalanırlar
Vəhşilərlə birlikdə o da su üstə gəlir,

5 O da yırtıcılarla su içərək şənlenir.
Şamxat burada gördü insanla vəhşiləri
Qalın çöllərdən çıxıb gəlmiş o qorxunc əri.
Ovçu dedi: “Şamxat! Tez ol aç öz qoynunu,
Ağ bədənini göstər, sehlə tezce onu.
O səni görən kimi yanına gələsindir.

10 Çəkinmə, qorxma ondan nəfsini qəbul elə.
Soyun paltarlarını, qoy girsin ağuşuna!
Onu eyləndir, zövq ver, sən bu işdə mahirsən.
Onunla bir boy atan vəhşilər yadlaşacaq,

15 Güclü bir ehtirasla o sənə sarmaşacaq”.
Şamxat düşünü açdı, bədənini göstərdi,
Nəfsini qəbul edib, onun qoynuna girdi –
Soyundu paltarını, o girdi ağuşuna.
Qadın ona zövq verdi, o bu işdə mahirdi.

20 Ər igid ehtirasla ona bərk-bərk sarıldı
21 Altı, yeddi gün keçdi, həmin yava qadından
21a Enkidu əl çəkmədən, aramsız ləzzət aldı.
Nəvazişdən doyaraq
O vəhşilər səmtə üz tutub gedən zaman
Enkidunu görəntək üz döndərdi vəhşilər.

25 Çöl heyvanları onun cismindən yan qaçdılar.
Enkidu cəld sıçradı, canı zəifləmişdi,
Ayağı yerimirdi, vəhşilərsə getmişdi.
Bildi əvvəlki kimi, qaça bilməz yerindən.
Ağlı gəldi başına, fikirləşdi dəridən –

30 Gəlib yava qadının qarşısında diz çökdü,
O şəhvətli qadının sifətinə göz dikdi.
Görsün nə söyləyəcək, qulaqları səsdədir.
Qadın sözə başlayıb Enkiduyə söylədi:
“Sən qəşəngsən, Enkidu, tanrıya bərabərsən,

35 Niyə vəhşilər kimi bu çöllərdə gəzirsən?
Gəl səni aparım mən, o hasarlı Uruka –
O yaraşılıq evə, Anunun məskəninə.
Bilqamısın hünərlə, qoç kimi igidlərə
Qüdrətini göstərib məskən saldığı yere”.

40 Söylədi ki, bu xəbər onun yatır qəlbinə,
Onun müdrik ürəyi dost axtarır özünə.
Enkidu o şəhvətli qadına belə dedi:
“Gəl, Şamxat, məni apar, apar məni oraya
O müqəddəs mənzilə, Anunun məskəninə.

45 Bilqamısın hünərlə, qoç kimi igidlərə
Qüdrətini göstərib məskən saldığı yere.

V. 1 Urukda haray sallam, mənim güc, qüdrətim var
Çöldə doğulanların qüvvəsi də çox olar!”
“Gedək, Enkidu, gedək, Uruka tut üzünü,

5 Bilqamıs olan yerin mən bilərəm yolunu.
Gedək, Enkidu, gedək, o hasarlı Uruka –
O yerə ki, adamlar şux geyimlə öyünür.
O yerə ki, hər günü, toya, bayrama dönür.
O yerə ki, ucalar arfanın, sincin səsi,

10 Şəhvətli qadınların sonsuzdur əyləncəsi.
Şirin ehtirasları, min bir sevinc vəd edir.
Böyük adamları da gecə yerindən edir.
Enkidu, görməmişən sən heyatın dadını,
Əzabkeş Bilqamısın sonsuz istedadını.

15 Sən bir ona nəzər sal, üzünə diqqət yetir,
O mərd-dir, ər gücüylə gözəldir, qüdrətlidir.
Onun var gövdəsindən yalnız ehtiras yağır.
O səndən həyətlidir, həm güclüdür, həm ağır.
Gecə-gündüz bilmir o, dinclik, oturmaq nədir!

20 Sən öz çılgınlığını gəl, Enkidu, ələ al,
Onu Şamaş da sevir, Anu, Ellil, Eya da.
Ona ağıl bəxş edib Allahlar dərya boyda.
Sən dağdan enməmişdən, gəlməmişdən buraya
O Urukda Bilqamıs, səni yuxuda görmüş.

25 Oyanaraq Bilqamıs, yuxusunu yozmuşdu.
25a Anasına demişdi:
“Mənim anam, bu gecə yuxu gördüm yatanda
Gördüm ulduzlar dəyir gözümə asimanda.
Elə bil daş düşdü göydən mənim başıma,
Onu yerden götürdüm, gördüm ağırdı məndən.

30 Silkeləmək istədim, tərpenmədi yerindən.
Qalxdı onun üstə bütün Uruk diyarı
Camaat ellik ilə yeridi ona sarı.
Dövrəyə aldı onu ər igidlər hər yandan

35 Yoldaşların öpdülər onun ayaqlarından.
Sevgilim kimi sevib onu basdım bağrıma

Sonra onu gətirdim ayağına mən sənin,
Onu mənə tay tutdun, mənə bərabər dedin”.

40 Bilqamısın anası – müdrik qadın söylədi:
“Göylərdə ulduz kimi gözlərinə sataşan,
Bir daş kimi göylərdən sənin üstünə düşən
Sən yerdən qaldırдың, səndən də ağır olan,
Silkələmək istəyib, tərpedə bilmədiyin,

47 Sevgili qadın kimi öz bağrına basdığıın,
46 Sonra da ayağıma gətirdiyin o insan,
45 Sənə bərabər bilib, tay bildiyim o insan

VI. 1 Güclü bir həmkarındır, dostun, xilaskarındır,
Bütün eldə o ər in əllərinə tay olmaz.
Göydən düşmüş daş kimi çox ağırdır əlləri,
Sevgilin kimi onu bağrına basacaqsan,
Ürəkdən sevəcəksən.

5 O səninlə dost olub, səni tərk etməyəcək –
Gördüyün o yuxunun bax belədir yozumu”.
Öz doğma anasına Bilqamıs belə dedi:
“Mənim anam, mən yenə yatanda yuxu gördüm.
Gördüm Urukda yerə bir balta düşüb, hamı
dövrəsinə yığılıb:

10 Qalxıb ayağa durmuş, bütün Uruk diyarı
11 Camaat ellik ilə yeriyir ona sarı.
12 Dəstə-dəstə axışır, hamı gəlib yığılır.
13 Sevgilim kimi sevib onu basdım bağrına,
14 Sonra onu gətirdim ayağına mən sənin

15 Onu mənə tay tutub, mənə bərabər dedin”.
Bilqamısın anası – Ninsun beləcə dedi:

20 “Bax, o balta yerinə sən bir adam görmüsən,
Sevgilin kimi onu basacaqsan bağrına.
Onu sənə tay bilib bərabər tutacağam,

Dedim ki, o olacaq dostun və xilaskarın.
Bütün eldə o ər in əllərinə tay olmaz.
Göydən düşmüş daş kimi çox ağırdır əlləri”.
Bilqamıs anasına dedi:

25 “Ellil buyurubdusa – gerek öyüdcüm olsun,
Qoy ele yaxın dostum olsun mənim öyüdcüm.
Mən də ki, öz dostumun öyüdcüsü olaram”.
29-30 Belə yozdu o özü özünün yuxusunu”.
Enkiduya danışdı Şamxat bu hadisəni,
Sonrasa başladılar seviməyə.

II LÖVHƏ

“Nineviya” variantında lövhənin əvvəlində, üzərində mixi yazı olan xırda qırıqlar nəzərə alınmazsa, yüz otuz beşdək sətir çatmışır, həmin misralar “Qədim Babil versiyası”nda “Pensilvaniya lövhəsi” adlanır və aşağıdakı kimi verilən bir epizoddan ibarətdir:

II. 17 “Ayağa dur, Enkidu, səni aparacağam
Eana məbədinə, Anunun məskəninə.
O yerdə ki, Bilqamıs şöhrətə, ada çatmış
20-21 Özün kimi sən onu sevəcəksən ürəkdən
22-23 Qalx torpaqdan ayağa, dur çoban yatağından!”
24 Bu sözləri eşitdi, batdı onun ağılına,
25-26 Qadının məsləhəti çox təsir etdi ona.
27-28 Parça cırıb bir qırıq Enkidunu geydirdi
29-30 Sonra bir az parçayla o özü də geyindi.
31-32 Uşaq kimi əlindən tutub onu apardı
33-34 Çoban düşərgəsinə, mal-qara ağılına.
35 Çobanlar dörd tərəfdən onları dövrələdi,
a Ona işarə edib bir-birinə dedilər:
b “Bu igid görkəmcə də Bilqamısa benzəyir,
c Boyu ondan gödəkə, möhkəmdir sümükləri
d Bu düzdür ki, Enkidu çöllərdə doğulmuşdur.
e Bütün eldə o ər in əllərinə tay olmaz,
Göydən düşmüş daş kimi çox ağırdır əlləri.

- II. III. 1-2 O vəhşi heyvanların döşündən süd əmmişdir!"
 3 Qabağına qoyulmuş süfrədəki çörəyə
 4-5 O heyətlə boylanır, gözünü döyə-döyə,
 6-7 O hələ adam kimi çörək yeməyi bilmir,
 8-9 Öyrətməyiblər onu – sikera içə bilmir.
 10-11 Yava qadın söz açıb Enkiduya deyir ki:
 12-13 "Çörəkdən ye, Enkidu, bu, həyat nemətidir,
 14 Sikera içginən sən, o, dünya qismətidir".
 15-16 Enkidu doyanacan, o ki var çörək yedi.
 17-18 Üstündən yeddi güyüm sikeradan gillətdi.
 19 Onun ruhu oynadı, beyni tamam açıldı,
 20-21 Qəlbinə sevinc doldu, çöhrəsini nur aldı.
 22-23 Əllərini gözəldirdi sıx tüklü bədənində.
 24-25 Zeytun yağı sürtüb o bənzədi insanlara,
 26-27 Əyninə paltar geydi bənzədi igidlərə.
 28-29 Yaraq-yasaq götürüb döyüşdü şirlər ilə –
 30 Narahatlığı getdi gecələr çobanların.
 31-32 Aslanlara güc gəldi, dil tapdı qurda o.
 33 Baş çobanlar dincəlib getmişdilər yuxuya,
 34-35 Enkidu keşik çəkir, kömək edir onlara.
 36-37 [.....]

II. 6 Xəbər çatdı hasarlı Urukda Bilqamısına.

("Qədim Babil versiyası"na görə bu yerdən təxminən beş-altı misra çatışdır.)

- IV. 9 Həmin yava qadınla kef çəkəndə Enkidu
 10-11 Bir də baxıb gördü ki, bir adam var önündə,
 12 Yava qadına dedi:
 13 "Şamxat, qov bu adamı!
 14-15 O niyə gəlib bura? De görüm nədir adı!"
 16 Yava qadın səslədi
 17 Yaxın gəlib, sonra da geri dönməyən adamı:
 18-19 "İgid, yolun haradır? De niyə tələsirsən?"
 20-21 O adam ağız açıb Enkiduya söylədi:
 22 "Nikah arangahına çağırmışdılar məni,
 23-24 Lakin bizə qismətdir böyüklərə baş öymək!
 25 Şəhərdə səbətleri kərpiclə doldururlar.

- 26 Yem vermək tapşırıb bütün güləyönlərə.
 27 Tək hasarlı Urukun şahına qismət olur;
 28 Onunçün açıq olur yalnız hərəm-xanalar.
 29 Tək hasarlı Urukda şah qismətdi bunlar.
 30-31 Onunçün açıq olur yalnız hərəm-xanalar.
 32 O orada əylənir öz gəlin arvadıyla!
 33-34 Bu belə olur, deyim, belə də olacaqdır.
 35 Tanrılar qərar verib, bu cür də qalacaqdır.
 36-37 Göbəyi kəsildəndə ona bu hökm verilmiş!"
 38-39 Bu sözləri dinləyib onun rəngi ağardı.

(Beşə qədər misra çatışdır.)

V. 7-8 Öndə Enkidu gedir, dalısınca da Şamxat

(Bundan sonra əsas "Nineviya versiyası"ndan bir parça qalmışdır.)

- II. 35 Gəlib çıxdı Enkidu o hasarlı Uruka
 36 "Otuz pəhləvan gəlsin, döyüşərəm, – dedi, – mən!"
 37 Nikah evinə gedən yolu kəsdi hər yerdən.
 38 Onun üstünə qalxdı bütün Uruk diyarı,
 39 Camaat ellik ilə yeridi ona sarı.
 40 Dəstə-dəstə axışdı, hamı gəlib yığırdı.
 41 Dövrəyə aldı onu ər igidlər hər yerdən.
 42 Uşaq kimi öpdülər onun ayaqlarından:
 43 "Bu gündən yanımıza gözəl bir igid gəlib!"
 44 O gecə İşxar üçün yataq hazırlanmışdı,
 45 Lakin, Bilqamısına tanrı-tək rəqib gəldi,
 46 Kəsdi hərəm-xanada qapım ayağıyla;
 47 Enkidu qapıları qoymadı ki, açıla,
 48 Qoymadı ki, Bilqamısına oraya təşrif qıla.
 49 Nikah hərəm-xanası önündə tutaşdılar,
 50 Küçədə, enli yolda döyüşə başladılar,
 51 Dəhlizlər yerə çökdü, silkələndi divarlar
 VI. 24-25 Bilqamısına dizi üstə əyilib endi yerə
 26-27 Hirsini güclə boğdu, özünü aldı ilə.
 28-30 Ürəyi soyuyanda Enkidu dedi belə:

- 31-32 "Səni yalnız bu cürə
33-34 Qalaların camışı Ninsun doğa bilərdi".
35 Ər igidlər içində başın ucadır sənin
36-37 İnsanlara şahlıq Ellil hökm verib sənə!"

("Nineviya versiyası"nda II lövhənin bundan sonrakı mətnindən yalnız cüzi parçalar qalmışdır: birca burası aydındır ki, Bilqamis öz dostunu anası Ninsunun yanına aparır):

["....."]

- III. 43 "Bütün eldə o ərin əllərinə tay olmaz,
Göydən düşmüş daş kimi, çox ağırdı əlləri!
45 Xeyir-dua ver ona, qoy mənə qardaş olsun".
46-47 Bilqamisın anası, camışabənöz Ninsun
48 Söz açaraq cəngavər Bilqamisa söylədi:
49 "Mənim oğlum [.....]
50 Ağırdır [.....]"

- VI. 1 Bilqamis da söz açıb anasına dedi ki:
[.....]
Qapıya yaxınlaşıb mənə gücün göstərdi,
Çılğınlığımıza görə mənim dərşimi verdi.

- 5 Enkidunun nə dostu, nə də ki, anası var,
Heç zaman qırılmayıb başındakı bu saçlar.
O çöllərdə doğulub, ona tay tapmaq olmaz".
Enkidu dinləyəndə onun bu söhbətini
Qəlbinə qəhər doldu, kədərənib ağladı.

- 10 Yaşarmış gözlərindən yaş güclə saxladı:
Boş-bekar oturmaqdan gücləri azalırdı.
Bir-birinə sarnıb, oturdular yanaşı,

- 13 Qucaqlayar bu cürə doğma qardaş-qardaşı.

(Məzmunun davamı "Qədim Babil versiyası"nın Yel lövhəsi adlanan III lövhəsi əsasında bərpa oluna bilər.)

- II. 32-33 Bilqamis yerə baxıb, Enkiduya söylədi:
34-35 "Niye yaş ilə dolub, qəm yağır gözlərimdən,
36-37 Üreyin kədərənib, acı köks ötürürsən?"
38-39 Enkidu ağzın açıb Bilqamisa söyləyir:
40-41 "Dostum, qəhərlənmişəm, qəm tutub boğazımı,
42-43 Boş-bekar oturmuşam, itir gücüm-qüvvətim".
44-45 Bilqamis söhbət açıb, Enkiduya söylədi.

- III. 1-2 "Dostum, burdan uzaqda, Livan dağları vardır.
3-4 Sidr meşəsi ilə örtülüdür o dağlar.
5 O meşədə çox zalım bir Humbaba yaşayır.
6 Gəl bir gün əlbir olaq, gedək onu öldürək,
7 Dünyada nə pis göz var, şər ocaq var söndürək.
8-9 O dağları bürüyən Sidri görək mən qıram,
10-11 Özümə ad qazanıb, şöhrətimi qaldıram".
12-13 Enkidu cavabında Bilqamisa söyləyir:
14 "Dostum, bir zamanlar mən dağları dolaşanda,
15 Vəhşilərlə birlikdə meşələri aşanda
16 Görmüşdüm, o meşənin dörd yanında xəndək var.
17 O meşənin içinə məgər girməki olar?
18 Humbaba dəhşətli, səsi tufandır onun,
19 Ağzından alov çıxır, nəfəsi qandır onun!
20 Nədən bu çətin işə girişmək istəyirsən?
23-24 Humbabanın yurdunda döyüşmək istəyirsən?
25-26 Bilqamis Enkiduya söz açıb belə dedi:
27 "Dostum, Sidr dağına çıxmaq istəyirəm mən,
28 Humbaba meşəsinə qalxmaq istəyirəm mən,

(İki-üç misra çatışmır.)

- 33 Döyüş baltasını mən asaram kəmərimdən.
34-35 Sən dalımca gələrsən, mən öndə gedəcəyəm!"
36-37 Enkidu da bu zaman Bilqamisa söylədi:
40-41 "Onun hamisi, tanrı Veer bizi görməyə
42 Humbabaya, Şamaşın özü qüvvət veriridir,
43 Tanrı Addunun özü ona mərdlik göndərir.
44 [.....]"

V. 1 Sidr meşələrini qoruya bilsin deyə
 Ellil qorxuncluq verib, zəhm verib Humbabaya.
 Ağzından alov çıxır, nəfəsi qandır onun!
 4 Deyirlər, o meşəyə gedən yol çox ağırdır.
 4a O meşənin içində məgər girməkməni olar?
 5 Sidr meşələrini qoruya bilsin deyə
 5a Ellil qorxuncluq verib, zəhm verib Humbabaya,
 O meşəyə girənin əl-ayağı boşalır”.

(“Yel lövhəsi”nin mətni davam edir.)

IV. 3-4 Bilqamıs söhbət açıb, Enkiduya söylədi:
 5 “Dostum, uca göylərə kim qalxıb, kim ucalıb?
 6 Kimlər günəşə çatıb allahlardan savayı,
 7 İnsan isə bu gün var, sabah yox.
 8 O neyləsə əbədi, külək alıb aparır,
 9 Səni elə indidən ölüm qorxusu alır.
 10 Bəs hanı igidliyin, cəsarətin bəs hanı?
 11-12 “Mən qabaqda gedəcəm, sən arxadan dəginən:
 “Qorxma, irəli var!”
 13 Məhv olsam, qəm yeməyin, dünyada adım qalar.
 14-15 Deyərlər ki: “Bilqamıs zalım Humbaba ilə
 döyüşlərə atıldı!”
 16 Budur, mənim evimdə təzə uşaq doğulur,
 17 “Atamdan danış” deyər, yanına gəlir bir gün:
 18 [.....]
 19 “Kim olmuş mənim atam, sənin dostun” – soruşar.
 20 Onda sən danışarsan, mənim ruhum şad olar.
 21 [.....]
 22 İndi sən bu sözlənlə məni qəmləndirirsən.
 23-24 O dağları bürüyən Sidri görərk mən qıram,
 25 Özümə ad qazanıb, şöhrətimi artıram.
 26 Dostum, mən ustalara biyar buyuracağam:
 27 Qoy onlar yolumuza silahlar düzəltsinlər.
 28 Onlar ustalara biyar verdilər.
 29 Ustalar yığışdılar,

Məşvərət elədilər.
 Nəhəng əmudlar töküb,
 30 Üç talantlıq¹ baltalar
 31 Xəncərlər düzəldilər,
 32 İki talantlıq bıçaq töküb hazırladılar.
 33

34 Tiyələrin hər ağzı otuz minalıq² idi,

35 Xəncərlərin dəstəsi otuz minalıq qızıl.
 36 Bilqamısla Enkidu hər biri on talantlıq
 silahla yüklənmişdi.

37 Uruk qapılarında yeddi qıfıl açıldı,
 38 Camaat bu səfərdən xəbər tutub yığıldı,
 39 Urukun küçələri adam öldürməyə başladı.
 Bilqamıs camaatın önünə çıxdı.
 41-42 Hasarlı Uruk əhli yerə çöküb oturdu:
 Bilqamıs camaata sözlərini buyurdu:
 44 “Eşidin, ey hasarlı Urukun ahılları,
 45 Eşidin, ey hasarlı Uruk xalqı, eşidin.

V. 1 Görün Bilqamıs sizə nə deyəcək, eşidin:
 2 “Ölkələr qorxuzanı mən görmək istəyirəm.
 Onu Sidr meşəsində öldürmək istəyirəm.

4-5 Qoy dünya eşitsin ki, mən – Urukun övladı
 hansı gücə qadirem.
 6 O dağları bürüyən Sidri görərk mən qıram,
 7 Özümə ad qazanıb, şöhrətimi artıram!”
 8 O hasarlı Urukun başbilən ahılları
 9 Bilqamısa belə bir nitqlə cavab verdilər:
 10 “Sən gənc olduğun üçün, özünə haqq verirsən,
 11 Heç özün də bilmirsən necə bir iş görürsən!
 12 Bilirik Humbabanın heybətli görkəmi var,
 13 Onun silahını bəs, söyle, kim dəf edəcək?
 14 Meşənin dörd yanına dərin xəndək qazılıb

¹ Talant – qədim pul vahidi

² Min, mina – qədim çəki vahidi

15 Heç o olan meşənin içinə girmək olar?
16 Humbaba dəhşətlidir, səsi tufandır onun,
17 Ağzından alov çıxır, nəfəsi qandır onun!
18 Nədən bu çətin işə girmək istəyirsən?
19 Humbabayla yurdunda döyüşmək istəyirsən?

20 Bilqamis adamların dinlədi sözlərini,
21 Gülərək, öz dostuna zillədi gözələrini:
22 "Gəl dostum, nə deyirəm, indi qulaq as, dayan,
23 "Elə mənim özüm də ondan qorxuram yaman.
24 Onunçun da meşəyə gəl biz birlikdə gedək.

25-26 Qorxu gəlməsin deyə onu birgə öldürək!"
27 Uruk ağsaqqalları Bilqamisa dedilər:
28-29 "[.....]

30 [.....]
31-32 İlahən sənən getsin, tanrı hifz etsin səni
33 Qoy ən uğurlu yollar səni ora aparsın,
34 Qoy yollar səni bir də bu Uruka qaytarsın!"

36 Bilqamis diz çökərək Şamaşın qarşısında
36 Dedi: "Mən bu sözləri çox diqqətlə eşitdim,
37 Onunçün də Şamaşa mən belə səcdə etdim:
38 Qoy ilahi bu yolda həyatımı hifz etsin,
39 Bir də məni Urukun qalasına yetirsin,
40 Bu yolda sən kölgəni üstümdən əsik etmə!"

*("Qədim Babil versiyası"nda bundan sonra bir neçə dağılmış misra gəlir.
Onlara əsasən güman etmək olar ki, qəhrəmanların fal açmasına Şamaş
ikibaşlı cavab vermişdir.)*

46-47 Qabaqcadan verilən xəbəri dinlədikdə
48 [.....] o, oturub ağladı,

VI. 1 Yaş axdı Bilqamısın o dəmdə gözələrindən:
2 Bir yola çıxıram ki, heç ayağım dəyməmiş,

3 Bir yoldur ki, yurdum da hələ onu görməmiş.
4 Bir gün mən öz xoşuma

5 Belə səfərə çıxıb, zəfərlə də qayıtsam,
6 Onda sənə, ey Şamaş, duaçı olaram mən.
7 Bütün bütələrinə mən gəlib dəxil düşürəm".
8 Onun önlünə hər cür yaraq-yaşaq qoydular –
9 Əmud, yekə xəncərlər,
10-11 Yayını və oxdanı verdilər əllərinə.
12-13 O, əmudu götürdü, oxdanı da doldurdu.
14 Anşan yayını alıb, kürəyinə apardı.

15 Xəncərləri kəməre keçirdilər igidlər,
16 Yola hazırlaşdılar.

*(Bundan sonra iki aydın olmayan sətir gəlir: daha sonra iki sətir
gəlir ki, bunlar "Nineviya versiyası"nın III lövhəsindəki hifz olunmamış
birinci misraya uyğundur.)*

III LÖVHƏ

VI. 19 El ağsaqqalları ona xeyir-dua verdilər,
20 Bilqamisa yol üçün nəsihət elədilər:
21 "Bilqamis, öz gücünə çox da arxayın olma,
2 Üzdən laqəyd ol sən, güclü zərbə vur amma.
3 Həmişə öndə gedən yoldaşımı qoruyar,
4 Birinci çıxır açan öz dostuna yol açar.
5 Səndən qabaqda getsin qoy Enkidu gedəndə,
Sidrə gedən yolu o səndən yaxşı bilir.
O döyüşdə çox olub, vuruşmada mahirdi,
Enkidu, qoru onu, qoru öz dostunu sən.

10 Sən onu qucağında xəndəklərdən keç apar,
Biz sənə tapşırıq şahı – belədir qərar
Qayıdanda sən bizə sağ-salamat ver onu.
13-14 Bilqamis söhbət açıb Enkiduya söylədi:
15 "Dostum, gəl Egalmaxdan yolumuzu salağ biz,
Şah anası Ninsunun hüzuruna buyurağ

Böyük Ninsun müdrikdir, hər şeydən xəbərdardı,
Bizə məsləhət verir, doğru yol göstərir o".
Əl-ələ tutub dostlar – Bilqamısla Enkidu

20 Egalmaxa getdilər.
Bilqamıs daxil oldu şah anası mülkünə:
"Ninsun, çıxacağam mən çətin, uzaq yürüşə –
Humbaba olan yerə.

25 Heç bələd olmadığım bir savaşa gedirəm
Heç bələd olmadığım bir yola çıxıram mən.
"Neçə ki, mən gedirəm, geriye dönməmişəm,
Neçə ki, mən çatmamışam Sidr meşələrinə,
O zalım Humbabanı neçə ki, özməmişəm,

30 Neçə ki, şər işləri dünyadan silməmişəm
Sən qamətinə layiq gözəl paltarlardan gey,
Şamaşın şərəfinə qarşına buxurdan qoy!"
Bilqamısın yanıqlı nitqinə qulaq asan
Şah anası Ninsunun qəlbini qubar aldı.

II. 1 Ninsun dönüb özünü aramxanaya saldı.
Sabunlu köklər ilə bədəninə yudu o.
Öz qamətində layiq gözəl paltar geydi o.
Sinəsinə yaraşan boyunbağı da saldı
Belinə qurşaq vurub, başına tac qoydu o.

5 İgidlərin ardınca bir cam təmiz su atdı.
Pillələrlə çıxıb o evin damına qalxdı.
Qalxıb tərif dedi o
Şamaşın şərəfinə,
Əlini göyə tutdu, un qurbanı qoydu o,
Şamaşın şərəfinə.

10 "Niyyə bir oğul verdin mənə sən Bilqamıstək,
10a Niyyə onun köksünə qoydun narahat ürək.
Oyatmasın yerindən, o, yoldan qalmayacaq,
Humbabanın dalınca çətin yola gedəcək.

Heç bələd olmadığı bir savaşa girecək
Heç bələd olmadığı bir yol ilə gedəcək.

15 Nə qədər ki, gedəcək, geriye dönməyəcək,
Neçə ki, o çatmayıb Sidr meşələrinə,
O zalım Humbabanı neçə ki, məhv etməyib,
Yer üzündən neçə ki, şər qüvvəni silməyib,
Vaxtın yetişdiyini ağah etdiyin zaman.

20 Sənin yadına salsın qorxmadan Aya-gəlin,
Axsamlar dinclik üçün evinə çökilərkən
Gecə keşikçilərə tapşırırsan onu sən".

(Sonra doxsanadək satir çatışır.)

VI. 15 Buxurdanı söndürdü, qurtardı ibadətini,
Enkidunu çağırub ona belə söylədi:
"Enkidu, ey qüdrətli, ey mənim doğmadığım!

8-19 Tanrı üçün qurbanlıq kahinlər, qızlar ilə

20 Mən səni Bilqamısa sirdaş elan etmişəm".
Çıxarıb Enkidunun boynuna tilsim asdı.
Tanrının arvadları ona əl uzatdılar,
Qızlar da ürəkden ona dua etdilər.
"Enkiduyam! Bilqamıs məni də özü ilə
yürüşlərə apardı!" –

25 "Bilqamıs Enkiduyla ağır yürüşə vardı".

(İki misra çatışır.)

28 Nə qədər ki o gedir, geriye qayıtmayıb,
28a Nə qədər ki o hələ Sidr çölünə çatmayıb
Ay ötsə də, onunla birlikdə olacağam.

30 İl ötsə də, onunla birlikdə qalacağam!

(Sonra yüz onuzdan artıq satir çatışır.)

(Bütün versiyalarda bu lövhədən yalnız ayrı-ayrı parçalar qalmışdır.
Onların yerləşdirilmə ardıcılığı o qədər də aydın deyil.)

[.....]

İyirmi mənzildən bir yola nişan qoydular,
Hər otuz mənzildən bir düşərgə də saldılar,
Hər gün onlar birlikdə əlli mənzil ötdülər,
Altı həftə üç gündə Fərat çayı göründü.
Günəşin qarşısında onlar quyu qazdılar.

[.....]

Bilqamis dağa çıxıb ətrafa göz gəzdirdi.
"Dağ, mənə sən xeyirli yuxu gətir!" söylədi.

[.....]

(Dörd aydın olmayan sətir gəlir: görünür,
Enkidu Bilqamis üçün çadır qurur.)

Bilqamis çənəsinə dizlərinə söykədi,
Şirin yuxuya getdi, uyudu insan oğlu.
Gecənin bir ələmi yuxusundan ayıldı,
"Məni sənmi səslədin? Bəs mən niyə oyandım?"
Dostum, gör nə deyirəm, bayaq bir yuxu gördüm,
Yaman qorxulu idi, mənim gördüyüm yuxu
Gördüm ki, səninlə dağ uçunları altında
birlikdə dayanmışıq,

Dağlar uçub tökülüb, biz altında qalmışıq,

Biz [.....]"

Səhralarda doğulan hikmətdən halı olur,
O dostu Bilqamısına yuxunu belə yozdu:
"Gözəl yuxu görmüsən, gördüyün yuxunun, dost,

inan ki, qiyməti çox,

Yuxuna girən dağın zərrəcə qorxusu yox.
Biz Humbabani tapıb onu məhv edəcəyik,
O murdar meyitini küllüyə atacağıq!

Səhər tezdən Şamaşdan şad xəbər alacağıq!"
İyirmi mənzildən bir yola nişan qoydular,

Hər otuz mənzildən bir düşərgə də saldılar
Hər gün onlar birlikdə əlli mənzil getdilər.
Altı həftə, üç gündən sonra ora çatdılar...
Günəşin qarşısında onlar quyu qazdılar.
[.....]
Bilqamis dağa çıxıb, ətrafa göz gəzdirdi.
"Dağ, sən mənə xeyirli yuxu gətir" – söylədi.
Gecənin bir ələmi yuxusundan ayıldı,
Qalxıb öz dostu ilə danışmağa başladı".
"Məni sənmi səslədin? Bəs mən niyə oyandım?
Mən bir yuxu da gördüm, səksənib də oyandım.

Dünya lərzəyə gəldi, yer ayrıldı, çaxnadı,
Əlbəyaxa oldum mən bir vəhşi öküz ilə.

O elə böyürdü ki, yer yarıya bölündü
Onun qaldırdığı toz göyün üzünü aldı.
Mən onun qarşısında dizi üstə yıxıldım.
Lakin tutdum [.....]
O mənə el uzadıb, məni qaldırdı yerdən
Mənə yemək yedirib
Tuluqdan su da verdi".

"Bizim üz tutduğumuz tanrı deyil o öküz
Amma ki, öküzə düşmənlər də demək olmaz.
Günəş nurlu Şamaşdır, sən yuxuna girən,
Darda kömək əlini həmişə bizə verən,
Sənə yemək, su verən

Tanrı Luqalbandadır!
Dünyada görünməmiş bir zəfər çalacağıq!

Səhər tezdən Şamaşdan şad xəbər alacağıq!"
İyirmi mənzildən bir yola nişan qoydular,
Hər otuz mənzildən bir düşərgə də saldılar.
Hər gün onlar birlikdə əlli mənzil getdilər.
Altı həftə üç günə uzun yollar dolanıb,
Livanın dağlarına onlar gəlib yetdilər,

Günəşin qarşısında onlar quyu qazdılar,
[.....]
Bilqamis dağa çıxıb ətrafa göz gəzdirdi,
"Dağ, mənə sən xeyirli yuxu gətir" – söylədi.

- III. 6 Bilqamis çənəsini dizlərinə söykədi,
Şirin yuxuya getdi, uyudu insan oğlu.
Gecənin bir aləmi yuxusundan ayıldı,
Qalxıb öz dostu ilə danışmağa başladı:
- 10 "Məni səni səsledin? Bəs mən niyə oyandım?
Mənə toxunmadın ki? Niyə durdum yuxudan?
Tanrımı ötdü burdan? Titrəməyə düşmüşəm.
Dostum, üçüncü yoldu bu cür yuxu görürəm.
Bu yuxu daha bəddir, daha qorxunc yuxudur.
- 15 Gördüm göy uğuldayır, yer möhkəm guruldayır,
Birdən günəş tutuldu, çökdü qatı qaranlıq.
Şimşəklər pərilədi, alov püskürüb qalxdı,
Od kükrədi, göylərdən ölüm yağışı yağdı
Üfüqün nuru soldu, odlar, alovlar söndü,
- 20 İstilər keçib getdi, dörd tərəf külə döndü,
Dur qayıdaq geriyə, bizə məsləhət gərək!"
- 22 Enkidu başa düşüb, yuxunun mənasını
Bilqamisa söylədi:

*(Bundan sonra yüz iyirmiyyə qədər misra çatışdır, ayrı-ayrı parçalar qalmışdır.
Onlardan belə anlaşılır ki, qəhrəmanlar bəlkə də geri çəkilməmişlər, lakin sonra
yənə səfəri davam etdirmişlər və bu zaman Bilqamis daha üç yuxu görmüşdür.)*

*(Bilqamisın sonuncu (3) yuxusunu, yuxusunda azman görməyini
Enkidu belə yozur.)*

- a "Dostum, həmin yuxunun yozumu bax belədir:
b Azmana oxşadığın, qorxulu Humbabani
c Hələ işıqlaşmamış məğlub edəcəyik biz,
d Əlbir olub səninlə zəfər çalacağıq biz.
e O nifrət etdiyimiz, düşmənimiz Humbaba
Ayağımız altında tapdanıb məhv olacaq".

*(Lakin nədənsə qəhrəmanlar uğur qazana bilmirlər,
Bilqamis yənə də tanrısı Şamaşdan kömək istəyir.)*

- V. 38 (...) Şamaşın qarşısında göz yaş
axıdır o;
40 "Urukda sən Ninsuna nə vəd eləmişdin bəs?
Sözünə əməl elə, indi mənə qulaq as!"
42 O hasarlı Urukun övladı Bilqamisın
Səsi Şamaşa yetdi,
42a Şamaş onu eşitdi.
Qəfil dərin göylərdən, çağırış eşidildi:
"Tələs, yaxınlaş ona meşəyə çəkilməmiş,
45 Cəngəlliyə girməmiş tez üstünü kəsdirin.
Tez üstünü kəsdirin
O əyninə geyməmiş yeddi qorxunc geyimi.
Geyimlərdən yalnız tək biri əynindədir.
46a Tutaşdı birdən onlar
Qızmış təkələr kimi baş-başa dəydi onlar,
Bütün qəzəbi ilə tək birə nəre çəkdi,
Meşənin sahibinin səsi gəldi uzaqdan,
50 Humbaba ildırım tək haray saldı uzaqdan.
Bilqamis söhbət açıb Enkiduya söyləyir:

- VI. 1 "Təkliddə inan, bizə o heç nə edə bilməz.
Ayrılıqda bizim də əlimizdən iş gəlməz.
Sıldırım tək keçilməz, ikilikdə keçilər,
[.....]

- 5 Üçqat hürülmüş kendir asanlıqla qırılmaz,
Bir cüt şir balasının gücü şirdən az olmaz!"

(Bundan sonra iyirmi sətir çatışdır.)

- Enkidu söhbət açıb Bilqamisa söylədi:
23 "Əgər biz səninlə meşəyə gedib girsək,

- 25 Tamam öldən düşərik, qollarım zəifləyər".
Bilqamis cavabında Enkiduya söyləyir:
"Doğrudanmı bu işdə biz miskin olacağıq?

29 Biz dərələr dolaşib, neçə dağlar aşmışıq.
29a Sidri qırmamış hələ
Qarşımızda durandan qorxacağın biz mөгər?

30 Dostum, vuruşlar görüb, döyüşlərdən çıxmısan,
Canına zöhər hopub, ölümdən qorxmamısan.
[.....]
Sənin səsin təbilkək özəmətli gurlayır!
Qoy qolların açılınsın, keylik çıxınsın canından.
35 Dostum, gəl bir əl-ələ, çiyin-çiyinə gedək,
Qoy vuruş yangısıyla alovlanınsın ürəyin.
36a Ölümü yaddan çıxart, ömür qazanacaqsan
Öndə gedən özünü, yoldaşını hişf edər.
Onların adı-sanı eli-obanı gөzör!"

40 Onlar Sidr meşəsinə yetişdilər beləcə,
Söhbətlərini kəsib dayandırlar sakitcə.

V LÖVHƏ

I. 1 Onlar gəlib durdular meşənin qırağında,
Gördülər ağacların upuca qamətini,
Gördülər Sidr dağının, tanrıları məskəni
Humbaba gөzən yerdən ayaq səsləri gəlmir:

5 Cığırılar var burada; yollar, keçidlər rahat,
Gördülər Sidr dağının tanrıları məskəni,
İrmişinin taxt-tacını.
Dağların ətəyində güclü çətir bağlanmış ağacları
gördülər.

Ağacların kölgəsi rahatdır, göz oxşayır,
Göyəmlər pöhrələyib, oranın kol-kosu var,

10 Sidrlər boy atdıqca, boy atır oleandrlar.
Meşənin hər tərəfi xəndəklə dövrələyib,
Onun üçdə ikisi xəndəklərə bölünüb.

(Bundan sonra altmışadək misra çatmışdır.)

(Qalmış parçalarda "dərtilib alınmış qılınclardan". "zəharlı damırdan"
danışılır. Humbabanın (?) öz qorxunc şüa-geyimini (?) geyməsi və Ellililə
lanıslanması güməni haqqında danışılır. Sonra Enkidunun nitqi gəlir.)

II. 18 Enkidu söhbət açıb Bilqamısına söyləyir:
"Humbaba [.....]"

20 Təklildə inan, bizə o heç nə edə bilməz,
Ayrılıqda bizim də əlimizdən iş gəlməz.
Sıldırımtək keçilməz, ikilikdə keçilər.
[.....]
25 Üçqat höürülmüş kəndir asanlıqla qırılmaz,
Bir cüt şir balasının gücü şirdən az olmaz!"

(Beşinci lövhənin bundan sonrakı "Nineviya versiyası"nın mətni qalmamışdır. Eposun heit dilinə tərcümasınının bir parçasından görünür ki, qəhrəmanlar Sidri qırmağa girişirlər. Ancaq Humbabanın peyda olması onları qorxudur. Lakin Şamaş göydan onlara qışqırır ki, qorxmayınlar və onların köməyinə səkkiz külək göndərir, bunun köməyi ilə qəhrəmanlar Humbabaya üstün gəlirlər. Humbaba yalvarıb aman istəyir, lakin Enkidu onu bağışlamağı Bilqamısına məsləhət görmür. Bundan başqa Humbabanın "şüa geyim"lərini ayırı-ayrılıqda "öldürmək" də lazım imiş. Məzmunun davamı yalnız "Qədim Babil versiyası"ndan "Bauer fraqmenti" adlanan parçadan, məlumdur.)

9 Bilqamıs söhbət açıb Enkiduya söyləyir:
10 "Humbabanı birlikdə öldürməyə gedəndə
11 Saçılan o şüalar karıxıb yox olacaq.
12 Şüalar itən zaman dünya da qaralacaq!"
13 Enkidu cavabında Bilqamısına söyləyir:
14 "Dostum", cüceler qaçmaz anası tutulanda!
15 İşiq şüalarını sonra da tapmaq olar,
16 Onlar otun içində cücə kimi qaçışar,
17 Əvvəl özünü öldür, sonra o biriləri".
18 Bilqamıs eşidəndə silahdaşın sözünü.

I. 19 Öz döyüş baltasını özəmətlə qaldırdı,
20 Qırşağından qılınıcı sıyırdı,

- 21 Düşmənin peysərinə var qüvvə ilə vurdu.
 22 Bu an dostu Enkidu zərbə vurdu sinədən,
 23 Düşməni yerə yıxıldı üç qüvvətli zərbədən.
 24 Əzaları sustaldı, qüvvədən düşdü bədəni.
- 25 Keşikçi Humbabani vurub yerə sərdilər.
 26 İki mənzilə qəder inildədi meşəlik,
 27-28 İki dost məhv etdilər ağacları-tirləri,
 Onlar qırıb-töküldür sidr ağaclarını.
 29 Livanda, Sariada¹ – adı saya salınan
- 30 Meşə gözətçisini Enkidu məhv elədi.
- 31 Bir rahatlıq bürüdü uca-uca dağları.
 32 Meşəli zirvələri, yaşılıqları.
 33 O məhv etdi meşədəki bütün keşikçiləri –
 34 Məhv etdi Humbabanın bütün şüalarını,
 35 Yeddisini də tamam məhv eləyəndən sonra
 Açdı döyüş torunu,
 Bir də yeddi talantlıq sanballı xəncərini.
- Açdı səkkiz talantlıq yükü də bədəninəndən,
 Annunakların gizli məskəni o tapdı.
 Bilqamis doğrayırdı bircə-bircə sidrləri,
 Enkidu çıxarırdı torpaqdan kötükləri.
 Söz açaraq Enkidu söylədi Bilqamisa:
 “Mənim dostum Bilqamis, biz öldürdük sidrləri,
 Götür döyüş baltanı keçir daha belinə,
 Şamaşın qarşısında dil tök təşəkkür elə,
 Sidrləri aparırıq Fəratın sahilinə”.

(Sonra lövhənin axırındakı mətnin yalnız cüzi parçaları qalmışdır.)

VI LÖVHƏ

- 1 Yuyunub sığallandı,
 bədəni par-par yandı,
 Saçlarını alından kürəyinə tulladı,

¹ Sari – Suriya və Fələstin arasındakı Hermon dağının qədim adıdır.

- 5 Töküdü kir-pasağını, təmizliyə çıxdı o,
 Paltarını geyindi, kəməri bağladı,
 Bilqamis tac geyinib elə bir sığal vurdu,
 Mələykə İştara onun tamaşasına durdu.
 Dedi: “İgid Bilqamis, gəl sən mənim ərim ol,
 O yetkin bədəni mənə bağışlağın!
 Yeganə er olarsan, mən arvad ollam sənə,
- 10 Düzəldirərəm sənə altun cəng arabası,
 Qolları kəhrəbadan, təkəri qızıl olar.
 Ona güclü qatır yox, tufanları qoşarlar.
 Sidr ətri saç-aşa qədəm qoy evimizə
 Sən evə buyuranda, daxil olanda bizə,
- 15 Öpsün ayaqlarını döşəməm, evim, taxtım,
 Qarşında diz çöksün sənəin dövlətliyə, ağalar,
 Sənə xərək verilsin bol məhsulu düzlərin,
 Neməti təpələrin.
 Keçilərin üç bala,
 qoyunun ekiz doğsun,
 Yük daşıyan eşşəyin
 qatıra çatsın sənəin.
- 20 Cəng arabanda atlar yürüşdə dönməz olsun,
 Boyunduruq altında gedən öküzlərinin
 Əvəzi tapılmasın”.
- 22-23 Bilqamis söhbət açıb İştara belə deyir:
 “Niyə istəyirsən ki, mən sənəinlə evlənim?”
- 25 Canına sürtmək üçün zeytun yağı verərəm,
 sənə geyim alaram,
 Mən sənə et verərəm, xörək, yemək yollaram.
 İlahələrə layiq çörək yedizdirərəm,
 Mələyəklərə layiq şərbət içizdirərəm.
 Evini təmterəqlə, cah-cələllə bezərəm.
- 30 Anbarını mən sənəin taxilla dolduraram.
 Mən sənəin bütələrinə paltar geyindirərəm.

Ancaq səni özümə arvad eləmərəm mən!
Sən odlu bir kürəsən, soyuq olsa, sönərsən
Bir qara qapısən ki,
saxlamırsən tufanın, külöyün qarşısını.

35 Qəhrəmanın başına tökülən bir saraysən.
Özü öz palanını ayaqlayan fəlsən sən.
Zəhmətini çəkəni yandıran qətrənsən sən.
Daşyanın üstünə su çiləyən tuluqsən,
Sən – hörgünü saxlaya bilməyən tava daşı.

40 Müstəbidsən, xalqını düşmənlərə satırsən.
Səndəlsən, sahibinin ayağını sıxırırsən.
Söylə, hansı ərini sevmisən axıracan
Hansı əməlin söylə şöhrətləndirib səni?
Qoy sayım nəcəsiylə eyş-işrət etdiyini!

45 [.....]
Gəncliyində, ilk ərin Dimmuziyə o ki var,
Nəşib etdin göz yaş, nalələ, hıçqırıqlar.
Gənc bir çobanı sevdin, o körpəyə sən qıydın.
Sonra zərbə endirib qanadlarını qırdın;

50 O hələ də çöllərdə qışqır: "Vay qanadım!"
Ən güclü aslanı da sevir bağrına basdın.
Sən ona yeddi dəfə yeddi cür quyu qazdın.
Döyüşdə ad qazanan bir atı da sevmisən,
Ona qırmanc və şallaq, yüyən nəşib etmişən.

55 Ona nəşib etmişən yeddi mənzil keçməyi,
Ona nəşib etmişən bulanıq su içməyi.
Ağlar qoymusan onun anası Sililini
Bir zamanlar sevmisən bir keçiotararı,
O gətirib süfrənə güllü kömbə düzərdi,

60 O sənə hər gün körpə əmliklərdən kəsərdi.
Sən ona zərbə vurub döndərdin canavara
Özünükülər onu indi salıb dağlara,
Öz itləri yazığın budunu parçalayıb.
Sən o bağban babanı-İşullanunu sevdin.

65 O sənə salxım-salxım xurma yığardı hər vaxt
Məhəbbətlə o sənə stolunu bəzərdi,
Sən ona yaxınlaşdın,
fikirini ona açdın:
"İşullanım, qoy sənənin yetkinliyini dadaq,
Soyunub qoynuma gir, sənənlə birgə yataq!"

70 O sənə cavab verib dedi:
"İstəyin nədir?
Yeməmişəm heç zaman anam bişirməyəni
Mən yeyə bilərəmmi naməhrəm xərdəyini?
Həsir dayə tufana tab gətirə bilərmimi?"

75 Sən bu sözü eşitcək
Vurub o günahsız hörümçəyə döndərdin.
Sən onu ağır, çətin iş dalınca göndərdin,
O daha öz torundan qurtula bilməyəcək.
Məni də sevərək sən,
bu hala salacaqsan!"

80 İştər qulaq asaraq bu deyilən sözlərə,
Qəzəblənərək uçub qalxdı əngin göylərə.
Öz atası Anunun qarşısında ağladı.
Anası Anquya da göz yaşları axıtdı.
Söylədi ki: "Bilqamıs məni rüsvay elədi,

85 Bütün eyiblərimi mənim üzümə dedi.
Dedi günahlarımı,
saydı nöqsanlarımı".

87-88 Anu da cavabında qızı İştərə dedi:
"Yəqin Bilqamıs şahı sən təhqir eləyibsən,
90 O da eyiblərini sənənin üzünə deyib,
Sayıb günahlarımı,
sayıb nöqsanlarımı".

92-93 İştər öz atasına – Anuya söylədi ki:
"Ata, bir buğa yarat, Bilqamısı məhv etsin,

95 Bu təhqir üçün gerek cezasına o yetsin!
Öküzü yaradıb sən,

onu mənə bəxş etsən,
Yaşadığı yerdəcə onun canını allam,
O dünyanın ən dərin qatına yola sallam
Diriləri yeməkçün qaldırram ölüləri

100 Ölülərdən az olsun qoy sayı dirilərin
101-102 Anu söhbət açaraq İştara belə dedi:
"Buğa istəyirsənsə doğrudanda əgər sən,
Urukda düz yeddi il çoxlu saman olacaq.

105 Çoxlu yem yığılmasın mal-qaradan ötrü sən,
Çölün heyvanlarına sən ot becərməlisən".
107-108 İftar söhbət açaraq söyləyir atasına:
"Urukda mal-qaraya ot tədarük etmişəm,

110 Çölün heyvanlarına otlaqlar bəsləmişəm".

*(Sən üç-dörd misra çatışmır, orada göylərdə olan buğa
haqqında danışılmış.)*

117 Anu eşidərək deyilənləri,
118 Yaratdı Buğanı onun xətrinə,
118a [.....]
İştarsa göylərdən qovub Buğanı:
Gətirib çıxartdı Uruka.

120 Çatanda Urukun küçələrinə;
[.....]
O Buğa yeriyib Fərata endi.
Yeddi qurtuma içdi, çayın suyu yox oldu,
Nəfəs dərdikcə yerdə yeddi xəndək oyuldu;
Urukun yüz igidi yıxıldı o xəndəyə.

125 İkinci nəfəsdə də dərin kalafa açdı.
İki yüz Uruk əri yıxılıb ora düşdü.
Üçüncü nəfəsdə o Enkidunun üzünə
selik-tüpürçək atdı,
Enkidu sıçrayaraq buynuzlarından tutdu,

Yenə onun üzünə Buğa selik axıtdı.
130 Ağır quyruğu ilə sonra da vurdu onu.

131-132 Enkidu imkan tapıb Bilqamusa söylədi:
"Əziz dost, şöhrətimiz yayılıbdır hər yere,
Bəs necə cavab verək indi biz bu təhqirə?"
135 "Dostum, mən də görürdüm Buğada
çılgınlığı.

Bizi qorxuda bilməz onun azğınlığı.
O Buğanı ikimiz
Bir yerdə öldürürük,
Mən onun ürəyini çıxardaram yerindən,
Şamaşa apararam.
Buynuzuna zeytun yağı doldurub,
Luqalbandaya çatdıraram.

140 Sən onun quyruğunun yapış yoxun yerindən
Alnına, peysərinə xəncər vuracağam mən,
[.....]
Enkidu hərleyərək onun dalınca qaçdı,
Quyruğunun lap yoxun yerindən o yapışdı,

145 [.....]
Bilqamis öz dostunun igidliyini gördü.
Buğanın peysərinə, alnına xəncər vurdu,
Gətirdilər qoydular Şamaşın qarşısına.
Bir az kənarda durub, səcdə etdilər ona,
150 Sonra hər iki qardaş oturub dincəldilər –
İftar qalxdı Urukun qala divarlarına
Divar üstə sərildi, bu iş gəldi arına:
"Buğanı öldürməklə mənə rüsvay edədin,
vay halına, Bilqamis!"
Enkidu qulaq asıb İştara'nın bu sözüne,

155 Buğanın sağrısını kəsib çırpdı üzünə:
156-157 "Buğa kimi edədim, sən də düşsən olıme.
Onun bağrını dolayardım belinə!"
İftar yüngül qızları, gözəyən qadınları
160 Yığıb ağlaşma qurdu Buğanın sağrısına.

- 161-162 Bilqamis bir yerə topladı ustaları,
Yoğunluğunu öydü ustalar buynuzların;
Sanki otuz minalıq qaşdan tökülmüşdü,
- 165 İki barmaq qədəri qalındır sağanağı,
İki buynuz tutumu – altı pay zeytun yağı.
Canına yaxsın deyə özünün tanrısına –
Luqalbandaya verdi.
Buynuzları aparıb ağılıq yatağının
divarlarına vurdu.
Gedib Fərat çayında yudular əllərini.
- 170-171 Uruk küçələriylə onlar yola düzəldi,
Uruk əhli onların tamaşasına gəldi.
- 173-174 Bilqamis söz söylədi sadə uruklulara:
- 175 “Bir görün kim gözəldir
Qəhrəmanlar içində?
Görün əzəmətlidir kim cavanlar içində?
Bütün qəhrəmanların Bilqamısıdır gözəli,
Enkidudur ərldərdən də məğrur, ən cüssəli,
Qəzəblə qovduğumuz o, ilahə Buğası
- 180 Olmadı istəyinə, arzusuna çatası
[.....]
Bilqamis sarayında böyük şənlik düzəldti,
Sonra da qəhrəmanlar yatıb yuxuya getdi.
Enkidu yatıb gecə belə bir yuxu gördü,
- 185 Qalxdı igid Enkidu, yuxusunu danışdı:

VII LÖVHƏ

I. “Dostum, ulu tanrılar məşvəret çləyirlər”.

(Sonrası yalnız hətt dilində qalmış “Periferiya versiyası”ndan
bir parça əsasında məlumdur. Onun məzmunu əsas versiyanın
üslubuna uyğunlaşdırılaraq aşağıda verilir.)

- 2 [.....]
3 Mənim gecə gördüyüm yuxunu eşit deyim.
- 4-5 Anu, Ellil və Şamaş nəşə danışdırlar:
5a “Buğanı, Humbabanı niyə öldürdü onlar?
6 Ellilə tərəf dönüb,
7 Anu dedi: “Dağlardan sidri oğurlayanlar
8 Ölüme layiqdirlər!”
9 Ellil söylədi ki, qoy Enkidu ölsün onda,
10 Bilqamıssa yaşasın!”
Şamaş isə qəhrəman Ellilə cavab verdi:
12-13 “Buğanı, Humbabanı onlar öldürmədimi
sənin götərişinlə?
13a İndi günahsız yerə niyə ölsün Enkidu?
14 Ellil də acıqlanıb dedi Şamaşa: “Dinlə,

- 15-16 Onlar dostluq etməmi bəs həmişə səninlə?”
17 Bilqamısın gözündən yaş axdı ondan yana:
18 Qardaş, əziz qardaşım, axı bir söylə mənə,
Mən təmizə çıxmışam niyə sənin yerinə?

- 20-21 Bir də: “Doğrudurmu bu, kabusla gəlib mən də,
Oturacağam orda, məzar girəcəyində,
22 Sevimli qardaşımı bir də öz gözlerimlə
Görə bilməyəcəyəm?”
[.....]

(Ola bilsin ki, “Periferiya versiyası”nın Fələstin ərazisində
Megiddoda tapılan akkad dilindəki parçası da buraya aiddir.)

- [.....]
2-3 Enkidu əli ilə Bilqamısa toxunub
ona belə söylədi:
4 “Humbabanı məhv edib
sidri mən qırmamışam.
5 [.....]
6 [.....]
7 Tanrıların toplaşib, yaşadığı məşədon

8 Tök birçə sidri belə məhv eləməmişəm mən!"
8a Bilqamıs bu sədanı eşidərək oyandı,
9 Qəhrəmana söylədi:

10 "Sənin gördüyün yuxu xeyirdir, uğurludur,
11 Bir az çətin olsa da, axırı xeyir olar..."

(Görünür "Nineviya versiyası"ndan olan parça da buraya aiddir, lakin ola bilsin ki, ondan əvvəl yuxarıda verilən "Periferiya versiyası"ndan çox fərqli mətn olmuşdur. Enkidunun nitqindəki pozulmuş bir neçə sətirdən sonra aşağıdakı misralar gəlir.)

I. 27-28 Enkidu söhbət açıb Bilqamısa söyləyir:
30 "Gəl gedək Ellildən də iltimas edək!" deyir.
Məbədın qarşısında ayaq saxladı onlar,
Gördülər ki, orada ağac bir qapı vardır,
O qapı, – Enkidu söhbət açıb, Bilqamısa söyləyir:
"O qapı Enkidudan Ellilə yadigardır".
Enkidu söhbət açıb Bilqamısa söyləyir:
"Ağac qapı üzündən bu bələlər üz verdi!"

[.....]

I. 35 Enkidu nəzər salıb, qapıya göz yetirir,
Adamla danışantək onunla söhbət edir:
"Adi, taxta qapıdır, hissi yox, duyğusu yox:
Ağıl deyilən şeydən bir dırnaq belə yoxdur.

40 O ucaboy, qamətli sidri görəne kimi
İyirmi mənzil keçib çox axtarmışam səni.
Dünyada o ağaca məgər tayını tapılar!
Boyun on sokkız sajin, enin altı sajin var.
Cəftən, həcəman, süngün on iki dirsək olar.

45 Hazırlayıb gətirdim, bəzədim Nippurdadda,
Bilsəydim əqibətin bu olacaq axırda.
Bilsəydim o zəhmətin budur mənə qalanı
Çilik-çilik edərdim, götürərdim baltanı.
Sal bağlayıb bir yolluq axıdardım sulara.

(Sonra dörd anlaşılmaz misra gəlir.)

II. c Anuyla İştər indi keçmirlər günahımdan!
o Səni niyə düzəltdim, niyə bu işi tutdum,
8 Məmin bəxşişi ilə məhv elədim özümü.
o Kaş sənin gələcəyin şahı hazırlayıydı,
88 Kaş sənin laylarını tanrı nizamlayaydı,
8 Mənim adımlı pozub, öz adımlı yazaydı.
h Bu qapını çıxarıb, o qapını asaydı!"
hg Ağladı için-için Enkidunun sözündən,
i Gile-gile yaş axdı Bilqamısın gözündən.
i Bilqamıs Enkiduya burada belə söylədi:
k "Tanrı sənə gözəl nitq, dərin ağıl bəxş edib,
q Bu cür ağımla sən gör nələr düşünürsən?
l Əziz dost, çox qəribə düşünürsən bu yerdə.
m Elə bir qorxu yoxdur sən gördüyün yuxuda,
o Axırı xeyirlidir, nahaqdı ahu-zarın,
ö Milçək qanadı kimi tərpeşir dodaqların!
ö6 Qorxulu olsa belə, yozumu qiymətlidir,
p Nədənəse dirilərin qəlbini qəmlər didir.
r Yuxular qəm-qüssəni qismət verir sağlara
s İndisə qoy yalvarım mən ulu tanrılara,
5 Rəhm istəyim, qoy sənin tanrına üz çevirim
t Tanrıların atası Anu rəhm etsin yəne
u Lap Ellil də, Şımaş da qoy sənə rəhm etsinlər.
ü Onların bütələrinə saysız altun bəzərəm!"
v Şamaş bunu eşidib göyden ona üz tutdu:
y "Ey şah, altun sərf edib bütə, yorma özünü,
z Tanrı geri götürməz söylədiyi sözünü.
zz Atılmış püşkü daha

geri qaytarmaq olmaz,
Ç-Ş İnsan gəldi-gedərdi, dünyada heç nə qalmaz!"
C-Ş Şamaşın buyruğuna Enkidu durub baxdı,
ÇÇ-Ş Şamaşın qarşısında onun göz yaş axdı:

III. 4 "Şamaş, yalvarıram mən,
4a mənə qənim kəsilen
Ovçu-baltıqçı insan taleyimin ucundan
5 Mənə imkan vermədi dostumtək şöhrətlənim,
Qoy ovçu dostlarıtək şöhrət tapa bilməsin,
Qoy sənin qabağında onun payı alsın.

8 Qoy qolları boşalsın ovu yaxşı olmasın.
8a Qoy qurduğu tələdə bir heyvan da qalmasın.
9 Ovçunun arzuları qoy qalsın ürəyində!"
9a O hirsələnib Şamxata lənətlər yağdırırdı.

10 "Gəl, a yava, gəzəntə, sənə dilək diləyim,
Dünya varkən var olsun, qoy sənə qarğış deyim,
Sənə nifrət yağdırıb, o ki var lənətləyim.
14 Qoy mənim qarğışlarım səni tezliklə tutsun.
14a Evindeki şadlığı, rahatlığı soyutsun.

15 Kəkəlmüş qızlarını sevə bilməyəsən sən.
Onlarla toy-düyünə, şənliyə girməyəsən.
Sənin gözəl qoynuna pivə töküb əyyaşlar
Bayram günü donunu murdar eləsin onlar.
Qəşəng muncuqlarını əlindən dartıb alsın,
Dulusçular dalınca gil atıb ələ salsın.

20 Bu dünyadan doyunca kam ala bilməyəsən,
21 İnsana şüxluq, sevinc, tərəvət verir gülüş
21a Evinde heç bir zaman sevinib gülməyəsən,
Zövqü də, səfani da alsınlar əllərindən
Dörd yolun ayırıcında səfil dolanasan sən.
Çöllərdə gecələmək sənin qismətin olsun,

25 Divarların dibində yatmaq adətin olsun.
Dinçlik nədir bilməsin qıçların, ayaqların,
Çolaq, əyyaş əlində özilsin yanaqların.

30 Sədaqətli bir arvad hay salsın, xar olasan,
Usta daman evinin üstünü düzəltməsin.
Uçuq divarlarına çöl yarasası dolsun.
Ocağında qonaqlıq, nə də bir şənlik olsun.
[.....]

35 [.....]
Qoy boğazın tutulsun, bağırnı irinlə dolsun,
Nə atsalar qarşına dilənçi payı olsun.

Sən təmizlik adıyla mənə zövcə olmusan,
Mən təmizin üstünə yalan-böhtan atmısan!"

40 Onun dediklərini Şamaş eşitdi, bildi,
Göyün dərinliyindən belə bir səda gəldi:
Niyə, Enkidu, niyə Şamxatı lənətlədin,
O ki tanrıya layiq çörək gətirdi, yedin.
O sənə içmək üçün şaha layiq su verib,

45 Sənə boyuna layiq paltarlar da geydirib,
Sənə Bilqamis kimi yaxşı silahdaş verib.
İndi sənin həm dostun, həm qardaşın Bilqamis
Səni qoyacaq uca, çox ulu bir yatağa,
Hörmət, ehtiram ilə haqq yolu – bir yatağa,
50 Daim rahatlıq üçün bir az sola çəkəcək;
Dünya hökmdarları ayağını öpəcək.
Deyəcək, Uruk əhli ağlasın səni zar-zar,
Şən adamlar da sənin yasını saxlasınlar.
Özü də səndən sonra cırıq-cındır geyəcək,

55 Şir dəstəsi geyinib çöldə gecələyəcək".

Enkidu eşidəndə Şamaşın sözlərini
Qəzəbli ürəyinə bir az sərənlik yağdı,
Çılğınlaşmış köksünə xeyli sakitlik axdı.
Dedi: Şamxat, qoy sənə başqa bir qismət kəsim,

IV. 1 Səni atıb gedənlər dönüb yanına gəlsin.
Qoy sənə hökmdarlar, şahlar da heyran olsun.
Görəndə qəhrəmanlar səninçün tel tərptəsin.

5 Keşikçi saxlamasın, sənə kəmər bəxş etsin,
Gözəl şüşə pərəklər, cəvahir, altun versin,
Sənə döymə sırğalar, hədiyyələr gətirsin.
Dövlət səli kimi axsın,
başına taxıl yağsın.
Cadugərlik qoy səni öz yerindən götürsün,
Tanrıların mülkünə ibadətə gətirsin.

10 Qoy sənin xatirinə
Yeddi övlad anası öz örnini tərək etsin!"
Gecə öz yatağına tənha uzanan zaman,
Enkidunun içinə bir ağrı doldu yaman
O dərđini açaraq öz dostuna söylədi
"Gecə yuxu görmüşəm, əziz dost, eşit, – dedi, –

15 Göylər haray salırdı, nida qalxırdı yerdən
Onların arasında dayanmışdım təkə məni,
Bir də bir adam vardı, tutqun idi üz-gözü
Mən fırtına quşuna oxşadım onu, düzü.
İti caynağı vardı, qartal kimi qanadı,
Saçımdan yapışaraq göz açmağa qoymadı.
20 Onu vurdum – tullanıb tez sıçradı kənara,
Sonra o məni vurdu, o dəm sağaldı yara.
Sonra vəhşi öküz-tök yeriyib məni yıxdı,
Ağır məngənə kimi bədənimə bərk sıxdı.

25 Dedim, məni xilas et!" Sən xilas edəmmədin,
Onunla vuruşmağa qorxdun, gedə bilmədin
Sən yalnız [.....]
[.....]

31 O mənə toxunaraq, məni quşa çevirdi,
Qanad taxdı çiyinə, ədəti quş qanadı,
Üzümə baxdı, baxdı, sonra məni apardı,
İrkallanın mülkünə – zülmət evinə vardı.

35 Gedər-gəlməzdir ora, gedən geriyyə dönməz,
O evin sakinləri işıqdan məhrumdurlar.
Gül ilə qidalanıb, torpaqla dolanırlar.
Onlar quşa bənzəyir,
Qanadlı paltar geyir.

39 İştıq üzü görmürlər, zülmətdə yaşayırlar
39a Cəftə və qapıları toz basar, torpaq tutar,

40 Mənim qədəm basdığım həmin Meyit evində,
Solğun əklillər gördüm o mənziilin içində,
Gördüm bizim dünyaya bir vaxt sahib olanlar,

Oradadır – onlar idi o əklil aparıcılar.
Anu ilə Ellilə onlar öt qovurması,
Səpsərin tuluq suyu, çörək aparıcılar.

45 Mənim girmiş olduğum həmin Meyit evində;
46-47 Bir kahin, bir xidmətçi, bir cadugər yaşayır,
Ulu tanrıların da orda qulluqçusu var.
Orda Etana ilə Sumukan da yaşayır,
50 Yerini mələikəsi Ereşkiqal yaşayır.
Onun da qabağında yerin mirzəsi, o qız
Belet-seri diz çöküb.
Onun üçün oxuyur tale yazılarını,
O başını qaldırıb önündə gördü məni.
Dedi ki, o adamı artıq acəl almışdır!

*(Sonra əllyədək misra çatışdır. Enkidu yenə yuxu görür.
Bu yuxu haqqında söhbət aşağıdakı sözlərlə qurtarır):*

VI. 1 "Bütün əziyyətləri biz aramızda böldük,
Yadda saxla, unutma, dostum əməllərim!"
Onun dostu çox çətin yozulmaz yuxu görmüş,
Yuxu görəndə onun taqəti də tükənmiş.

5 Enkidu uzanmışdır,
Bir gün, iki gün keçmiş
Hələ də o uzanıb,
Beş gün, yeddi gün, səkkiz,
doqquzuncu gün,
Onuncu gün yetişdi, ağrıları çoxalmış.

10 On birinci gün ötdü, on ikinci gün gəldi,
Enkidu yatağından bir azacıq dikəldi.
Bilqamısı səsləyib, ona belə söylədi:
"Görünür, dostum daha mənə nifrət bəsləyir.
Onunla Urukda biz bir yerdə məsləhətləşdik.

15 Mən döyüşdən qorxanda o mənə kömək etdi,
Döyüşdə dada yetən dost indi hara getdi?
Dostum, ikimizi də ölüm gözlemirmi bəs?"

(Sonra lövhənin sonundakı iyirmi beş-otuz misra çatışdır.)

- I. 1 Üfüqə səda düşüb, ağaranda dan yeri,
Bilqamis söhbət açıb dostuna belə dedi:
"Enkidu, dostum, bunu söyləyim yaxşı bil sən,
- 5 Anan antilop doğub səni çöl eşşəyindən.
Uzaq otlaqlardakı mal-qara sürüsünün,
Və vəhşi heyvanların südüylə böyümüsən.
Sidr meşəsindəki sən saldığın cıdırılar,
Gecə-gündüz aramsız sənin dalınca ağlar.
Baş hasarlı Urukda ağsaqqallar ağlayar,
- 10 Arxamızca göz dikib, qol açanlar ağlayar,
Bir zamanlar birlikdə başına qalxdığımız
Meşəli zirvələrin ötekləri ağlayar.
Hönkür-hönkür ağlasın otlaqlar ana kimi,
Bir vaxtlar meşəsinə girib yol açdığımız
- 15 Sidrlər şirə tökər, sərvlər də göz yaş,
Ağlayır ayılar da, kaftarlar, bəbirlər də,
Vaşaqqlarla, öküzlər, keçilərlə şirlər də.
Marallar, cüyürlər də, mal-qara da o ki var,
Ağlayar çöllərdəki vəhşilər, yırtıcılar.
- 20 Sahilində qürurla dolandığımız Yevley,
Suyunu içdiyimiz Fərat da ağlayar hey!
Göz yaşını axıdar Urukun igidləri,
Buğanı öldürəndə bizə tamaşa edən
arvad-uşaq ağlayar.
Adını şöhrətləndirən o keyirxah şəhərin
əkinçisi ağlayar.
- 25 O kəslər ağlayar ki, qədim adamlar kimi
səninlə öyünərdi,
O kəslər ağlayar ki, sənə öz süfrəsində
bir vaxt çörək verərdi.
Ayağına ətir-yağ çəkən kənz ağlayar,
Sənə şərab içirən qulun göz yaş axar.

30 Canına zeytun yağı sürtən yava qadın ağlayar,
Sənin məsləhətinlə özünə arvad tapıb,
Nikah otağına ilk qədəm basan ağlayar,
Qardaşların ağlayar, bacı kimi hay salar,
Yaslara batar tamam, nale çəkib saç yolar!
Uzaq sürülərdəki ata-anası kimi

35 Enkiduya ağlayıb sıxacam gözlerimi.
36 İndi mənə eşidin, ey erənlər, eşidin!

II. 1 Ey hasarlı Urukun qocaları, eşidin!
Dostum Enkidu üçün mən göz yaş tökürem,
Ağçı arvadlartək hay salıb hönkürürəm:
Ağır, güclü baltamı dayağımı, arxamı

5 Əyilmez xəncərimi, dözümlü qalxanımı,
Bayram bürüncəyimi, cələlli paltarımı –
Şər iblis, yağı iblis mənim əlimdən aldı!
Səhrada heyvanları və vəhşi eşşəkləri
qovan qardaşım mənim!
Səhraları dolayan Enkidu, dostum mənim –
mənim kiçik qardaşım!

10 Birlikdə uca-uca dağlara çıxdığımız,
Buğanı ikilikdə məhv edib yıxdığımız,
İndi bu nə yuxudur gəlib səni çuğlayıb,
Məni də eşitmirsən, üzünü zülmət alb!"
O artıq başını da qaldıra bilmir daha,

15 Ürəyini dinşədi, ürəyi vurmur daha,
O dostunun üzünü örtüdü gəlin üzütək
Özü də qartal kimi fırlanıb gəşt edirdi,
Elə bil ki, balası tələyə düşən şirdi,
Qəzəblə var-gəl edib ora-bura gedirdi.
20 Kətan kimi dardır, saçlarını yolurdu.
Paltarlarını didib, cırıq-cındır olurdu.

Üfüqə səda düşüb, ağaranda dan yeri

22¹ Bilqamıs ölkəsini çağırırdı adbaad,
Misgörlər, dəmirçilər, daşyonanlar gəlirdi.

Heykəltəraşlar gəlir, daş yonanlar gəlirdi.
"Dostum, sənə mən elə başdaşı düzəldəcəm,

25¹ Beləsini heç bir kəs dostuna düzəltməyib:
Saçı lacivərd, altı daşdan hörüləcək,
Üzü əhəngdən, özü altundan yonulacaq.

(*Sonra iyirmiyətdək misra çatışdır.*)

II. 50¹X "…İndi sənin dostunam, sən də qardaşsan mənə,
Çox ulu, əzəmətli yataq qurmuşam sənə.

III. 1¹ Daim rahatlıq üçün bir az sola qoymuşuq.
Çox ulu hökmdarlar öpdü ayaqlarından,
Buyurdum, Uruk əhli ağlayır səni zar-zar,

5¹ Şən adamlar kədərlə indi sənə yas saxlar.
Sənsiz cır-cındır geyib, baş-yaxamı açaram,
Şir dərisinə girib səhralara qaçaram!

8¹ Üfüqə səda düşüb ağaranda dan yeri

(*Bundan sonra yüzdən çox misra çatışdır.*)

V. 45¹ Bilqamıs özü gildən bir heykəlcik düzəltdi.
Sonra taxtadan böyük bir masa da çıxartdı.
Əqiqdən qayırlmış qabı balla doldurdu,
Stolu bəzəyərək Şamaş üçün apardı.

(*Bu lövhənin sonunadək əlliyə qədər şeir çatışdır, onların məzmunu Bilqamısın fəul açmasıdan və tanrıların cavabından ibarət olmuşdur. Güman ki, bu parça məzmun etibarilə "Qədim Babil versiyası" ndakına bənzər olmuş, lakin burada deyil, ən sonuncu "Meyener lövhəsi" adlanan onuncu lövhədə yerləşmişdir. Aşağıda ondan həmin mətn verilir, ilk misralar tərcüməçilərin öz ehtimallarından ibarətdir.*)

Ellil onun dediyi sözü eşitdi, bildi,
Bu vaxt qəfil göylərdən belə bir səda gəldi:
"Bilqamıs, adamlara çoxdan belə buyurulub
Əkinçi torpaq əkib, məhsul yığmaqda olub,
Naxırçı ilə ovçu heyvanlarla dolanır,
Dərisini geyinib, ətiylə qidalanır,
Bilqamıs, sənə indi elə şey istəyirsən".

lövhe X. 2

Heç mənim küləklərim suları tərpedəndən
belə bir şey olmayıb.

5¹ Şamaş çox kədərləndi, onun yanına gəldi,
Bilqamısa söylədi:

"Sən hara can atırsan?

Gəzsən də kainatı,

Heç vaxt tapa bilməzsən

axtardığın həyatı.

Bilqamıs cavabında Şamaşa belə deyir:

"Mən dünyanı dolanıb, indi nəçər qalmışam,
Məgər bu yer üzündə rahatlıq, dinclikmi var?
Elə bil indiyədək mən yuxuda olmuşam!
Qoy ki, gözlərim doysun bir az gün işığından.
Zülmət faydasız şeydir, insana nur gərəkdir!
Görən, bir də ölümlər

Günəşi görə bilər?"

(*"Qədim Babil versiyası" nda lövhənin sonuna kimi iyirmiyətdək misra çatışdır.*)

IX LÖVHƏ

I. 1¹

Bilqamıs əziz dostu Enkidudan öteri
Acı-acı ağlayıb, gözür çölu-düzəni:
"Mən də öləcəyəmki bir gün Enkidu kimi,
Qorxu canımı alır, qüssə yeyir içimi.

5

Ölümün qorxusundan qaçırım səhralara
Ubar Tutunun oğlu Untaşıttım hardadır,

Onun hökmü altına keçmək üçün tələsib
İndi gedirəm ora.
Bələnləri adlayıb dağlara qalxdım gecə,
Orda şirlər görüb qorxudan əsdim necə,

10 Üz tutub, ağız açıb Sinaya yalvarıram
Mən bütün tanrılara duaçı minnətdaram.
Məni əvvəlki kimi qoruyun, hifz eləyin!”
O gecə yatdı, sonra yuxu görüb oyandı,
Gördü şirlər oynayıb, sonsuz sevinc içində.

15 O döyüş baltasını qaldırdı çox cəld, zirək,
Kəmərinə qılıncı çıxartdı siyirərək,
Nizə kimi onların arasına düşdü o,
vurdu, yıxdı, öldürdü, hər şeyi alt-üst etdi.

(Bundan sonra otuzadək misra çatışmur.)

II. 1 Maşu dağı haqqında xeyli xəbəri vardı:
Elə ki, yollar gəlib deyilən dağa çatdı,
Gördü hər gün orada günəş doğur və batır,
O dağın zirvələri göyün dibinə çatır.

5 Ətəkləri sallanıb o dünyanın dibinə.
Qapısının ağzında gözətçiləri durub
Adam-əqrəblər onun keşiyində oturub.
Batıb-çıxan günəşi hifz eləyən o dağ
10 Bilqamis görün zaman tutuldu qaşqabağı.
Vahimə, dəhşət onun üz-gözünü bürüdü,
O gücünü toplayıb irəliyə yeridi,
Adam-əqrəb qışqırıb söylədi arvadına:
“Bizə yaxınlaşanı görürsənmi, bax ona,
Bədəni yaradılıb tanrıların canından!”

15 Arvadı cavab verib xəbər söylədi ondan:
“Bil onun bədəninin bircə payı adamdır,
tanrıdır iki payı”.
Adam-əqrəb qışqırıb Bilqamisa söylədi.

“Niye bu qəder ağır, çətin səfər edirsən?
Çox keçilməz yolları adlayıb yara-yara,
Nə qəder çaylar keçib necə çatmışsan bura?
Bilmək istəyirəm mən, söylə, hara gedirsən?”

23-24
25

Yolun hansı səmtdir, hara səfər edirsən?”
Bilqamis söhbət açıb adam-əqrəbə dedi:
“Səhrada heyvanları və vəhşi eşşəkləri
qovan kiçik qardaşım,
Səhraları dolaşan Enkidu, dostum mənim –
kiçik qardaşım mənim,
Birlikdə uca-uca dağlara çıxmışdıq biz,
Buğarı məhv olayıb torpağa yuxmuşduq biz.
Sidr meşəsində biz Humbabani öldürdük.
Bax o qəhrəmana mən

bağlanmışdım ürəkden.

Bütün zəhmətlərimə ortaq olan qardaşım.
Ürəkden bağlanmışdım, o idi dost-sirdaşım.
Ona da qismət oldu taleyi insanların!
Düz yeddi gecə keçib, altı gün daldı qalib,
İndi onun bürmunda qurdlarını məskən salıb?
Ölüm qorxuzur məni, yoxmu əbədi həyat?
Bu düşüncələr məni qoymur dolanım rahat!
Uzun yollara çıxıb, baş götürüb qaçaram,
Enkidunu düşünüb ola bilmirəm aram.
Səhraları gəzirim, yollar olub məskənim,
Necə susum, dayanım, dincliyim yoxdur mənim!
Mənim əziz dostumun artıq çırağı sönmüş!
Mənim dostum Enkidu daha torpağa dönmüş
Bir də qalmamaq üçün yatmayacağammi mən?
Əqrəb, sənə rast gəldim, söylə necə olayım,
O dəhşətli ölümün üzünü heç görməyim?

III. 1-2

[.....]

3

Dədəm Utnapiştinin yanına tələsirəm.
O yaşadığıqdan sonra tanrılar məclisindən
belə bir qəder gəldi,
ona həyat verildi.

5 Gedirəm ondan sorum, bu həyat-ölüm nədir?
6-7 Adam-əqrəb söz açıb Bilqamısa söylədi:
"Hələ heç kəs oraya heç vaxt səfər etməyib,
Bilqamıs, heç kim hələ dağ yerini getməyib,
10 Ordan içərilərə on iki mənzil yol var.
İşıq ucu görünmür, hakimdir qaranlıqlar.
Günəş doğandan sonra qapını bağlayırlar,
Bir də günəş batanda qapıları açırlar.

5 Tanrılar ordan yalnız Şamaşı çıxarırlar,
O bütün diriləri od ilə qarşılayır.
Sən necə girəcəksən bu yerişlə oraya?
Girson də çıxammazsan, gələmməzsən buraya!"

(Bandan sonra əlindən artıq misra çatışmır.)

Bilqamıs söz açaraq adam-əqrəbə dedi:
[.....]

IV. 33 "Canımı qəm bürüsə, qəlbimi qəm əzsə də,
İstisə, şaxtadırsa, qaranlıq, zülmətsə də,
Ah çəkib ağlasam, da irəli gedəcəyəm,
Aç dağa gedən yolu, mən səfər edəcəyəm!"
37-38 Adam-əqrəb söz açıb Bilqamısa söylədi:
"Get, Bilqamıs, o çətin yollarına davam et.

40 Aşan olsa Maşunu yalnız sən aşacaqsan,
Meşələri, dağları keçib dolaşacaqsan.
O yollardan geriye uğurla dönəcəksən,
Açıqdır o dağların qapıları üzünə!"
Bilqamıs bu sözləri eşitdi, durub getdi,
Şamaşın yolu səmtə üz tutub səfər etdi.
Bir mənzillik yol keçib getdi xeyli qabağa
Artmışdı qatı zülmət, işıq yox idi daha,
Nə qabağı görünür o, nə arxa görünürdü,
İkinci mənzili də adlayıb, keçib getdi...

V. 1 Çoxaldı qatı zülmət, hər yan zil qara oldu,
Nə qabağı gördü o, nə arxa görünürdü.
Üçüncü mənzili də keçərkən geri döndü.

(Sonrakı çatışmayan on səkkiz misrada, güman ki, Bilqamısın yeraltı dünyaya nə üçün yollanmaq qərarına gəlməsi izah olunur.)

O özünü toplayıb irəli addımladı,
Dördüncü mənzili də keçib arxada qoydu.
Artmışdı qatı zülmət, işıq gözə deyirdi,

25 Qabağı görə bilmir, arxa da görünmürdü.
Beşinci mənzili də keçib arxada qoydu.
Qaranlıq qatılışır, işıq tamam sönürdü,
Qabağı görə bilmir, arxa da görünmürdü.
Altıncı mənzili də keçib arxada qoydu.

30 Yənə zülmət çoxalır, işıqsız azalırdı.
Qabağı görə bilmir, arxa da görünmürdü.
Yeddincini keçəndə qaranlığı dinşədi,
Yənə zülmət çoxalır, işıqsız azalırdı.
Qabağı görə bilmir, arxa da görünmürdü.

35 Səkkizinci mənzildə o zülmətə bağırdı,
Yənə zülmət qaranlıq, işıq da azalırdı,
Qabağı görə bilmir, arxa da görünmürdü.
36 Doqquzuncu mənzildə bir az sərindik duydu,
Üzünə küleklerin xəfif əsimi deydi.
Yənə zülmət qaranlıq, işıqsız tamam yoxdu,
40 Qabağı görə bilmir, arxa da görünmürdü.
42-43 Onuncu mənzildə o, çıxışa yaxınlaşdı,
Bu yol on mənzil qədər çoxalıb uzaqlaşdı.

45 On birinci mənzildə dan yerinə səs düşdü.
On ikinci mənzildə o işıqla görüşdü,
Daşlıq-ağaclıq görüb bir qədər tələsdə o.
Gördü ki, burada eqiq gətirib əməlli bar,
Gözəl görünüşü var,
Sallanırdı salxımlar.

50 Lacivərd yarpaqlayıb, bar tutub burada o da
Onun da çox füsunkar, qoribə görkəmi var.

VI. 35 Bilqamıs bu daşlıqla getdikcə irəlİYə
Baş qaldırıb baxırdı bu gözəl möcüzəyə.

X LÖVHƏ

1 Siduri-tanrıların o qənirsiz xanımı
Dəniz sahilindəki bir yarığanda yaşayır.
Allahlara evindən dadlı pivə daşıyır.
Ona güyüm veriblər, həm də bir cam qızıldan
Örtüklə örtülüdür, onu görməz bir adam.

5 Bilqamıs o məskənə yetişib, yaxınlaşıb
Dəri geyib əyninə artıq onu toz basıb.
Onun ki, bədəninə tanrıların canı var,
Lakin onun içində sonsuz bir nisgil yaşar,
Görkəmindən yol gəlmiş yorğun adama oxşar.

10 Xanım onu uzaqdan elə ki, baxıb gördü,
Ürəyində özünə belə məsləhət verdi.
Fikirləşib, düşünüb öz-özünə söylədi:
"Yəqin çılgın qatildir, – deyə o fikirleşdi –
Yaxşı alaman burda nə iti azıb axı?"

15 Onu görəntək xanım qorxub içəri girdi
Qapını cəftələyib, çəngəlini keçirdi.
Bilqamıs eşidəndə çaqqılıtının səsini

20 Başını qaldıraraq o xanıma üz tutdu:
A xanım, nə gördün ki, tez qapını bağladın?
Bir yumruqla qapını, cəftəni sındıramam!"

[.....
.....]

Qışqırıb Bilqamısa Siduri qəzəbləndi,
Tanrılar varisinə hirslı-hirslı dilləndi:
"Niyyə bu qədər ağır, çətin səfər edirsən,

Hansı yolları keçib buraya gəlmişən sən?
Çox keçilməz yolları adlayıb yara-yara.
Nə qəder çaylar keçib, necə çatmışın bura?
Bilmək istəyirəm mən, söylə hara gedirsən,
Yolun hansı səmtdir, hara səfər edirsən?"
Bilqamıs söz açaraq xanıma söylədi ki,
Mən meşə gözətçisi, o qorxuncu öldürən.

a Sidr meşəsindəki Humbabanı məhv edən,
b Göylərdən enib gələn Buğanı vurub yıxan.
c Dağlarda şirlər ilə döyüşdə qalib çıxan.
ç Xanım söhbət açaraq Bilqamısa söylədi:
d "Əgər doğrudan da sən keşikçini öldürən,
e Sidr meşəsindəki Humbabanı məhv edən,
ö Göylərdən enib gələn Buğanı vurub yıxan,
f Dağlarda şirlər ilə döyüşdə qalib gələn
g igid Bilqamıssansa,
8 Niyyə yanağın batıb, başın enib sinəyə?
8 Qəlbini qəmlər alıb,

üzün niyyə saralıb?
b Niyyə sənənin içində sonsuz bir nisgil yaşar,
x Görkəmin yollar yormuş yorğun adama oxşar,
i Bürkü, sazaq qarşıyıb niyyə sənənin üzünü,
i İlgimmi axtarırsan gəzib çölün düzünü?"

Bilqamıs söhbət açıb xanıma bəyan edir:
"Necə batmasın yanaq, baş necə əyilməsin,
Qəlb necə qəmlənməsin, rəng necə dəyişməsin?
Qəmlər mənim içimə bəs necə yol salmasın,
Yol gəlib yorulmuşu can necə tay olmasın?
Necə qarşılamaşın bürkü, sazaq üzümü?
Səhrada heyvanları, o vəhşi eşşəkləri
qovan qardaşıma mən,
Səhraları dolaşan Enkiduya-dostuma,
kiçik qardaşıma mən,
Buğanı ikilikdə məhv edib yıxdığımız,
Meşədə Humbabanı birgə öldürdüyümüz

- II. 1 Bax o qəhrəmana mən
bağlanmışdım ürəkdən.
1a Bütün zəhmətlərimə tən olan qardaşıma,
2 Ürəkdən bağlandığım Enkidu sırdaşıma.
2a Axırda qismət oldu adi insan taleyi.
- 5 Qəbrə qoymadan övvəl
Altı gecə, yeddi gün ona göz yaş tökdüm.
- II. 7 Dostum mənə eşidib bir özünə gəlməzmi?
II. 6 Bərnə qurd dolmamış bir oyana bilməzmi?
Ölüm mənə qorxudur, qoymur dayanışma rahat,
Tapa bilərəmmi mən görən əbədi həyat?
II. 11 Quldurtək yola çıxıb, çöllər boyu qaçaram,
- II. 8a Qardaşımı andıqca rahat oturmamıram.
9 Səhraları göziyəm, yollar olub məskənim.
9a Dostum çıxırmı yardımından, dincliyim yoxdur mənim.
- 10 Uzaq yollara çıxıb səhralarda göziyəm.
11 Necə susa bilərəm, ürəyimi üzürəm.
12 Mənim əziz dostumun artıq həyatı sönmüş,
12a Mənim dostum Enkidu artıq torpağa dönmüş!
14 Məndəmi onun kimi əbədi yatacağam?
- II. 12 Xanım, sənə rast gəldim, bir de, necə eləyim?
O dəhşətli ölümün üzünü mən görməyim!"
Xanım tamam dinləyib, Bilqamısa söylədi:
- III. 1 "Sən hara can atırsan? Gözsen də kainatı,
Heç vaxt tapa bilməzsən, axtardığın həyatı!
Tanrıları xalq eləyib insanı yaradanda
Ölümü insan üçün buyurmuşdular onlar".
- 5 Həyatı saxlamışlar özlərinin əlində,
Bilqamısa, qəm eləmə, canın sağ olsun sənin,
Gecə-gündüz de, şənən, kefin çağ olsun sənin.

Kef elə, bayram keçir,
Gecə-gündüz çal-çağır, nəgmə de, gül, oyna sən!

- 10 Yaxşı geyinib-kecin, əynin təmiz, ağ olsun
Saçlarına sığal çək, qoy saçın parlaq olsun.
Uşaqların oynasın, qoy tutsun əllərindən,
Sevgilini əzizlə, razı qalsın ərindən!
14 İnsanın həyatı da, işi də budur ancaq!"
- II. 15 Bilqamısa söhbət açıb xanımına söz söyləyir:
"Xanım, yolunu göstər mənə Untaşıstının,
17 De, necədir görkəmi üzünün, sifətinin.
17a Onun səmtini göstər, yolunu tanıt mənə.
Əgər mümkün olarsa; dənizlərdən keçərəm,
Mümkün olmasa əgər; səhralarla gedərəm!"
- 20 Xanım söhbət açaraq Bilqamısa söyləyir:
"Bilqamısa, o dənizi olmayıb üzüb keçən,
Kim gəlib keçəmməyib bura çox qədimlərdən,
23 Yalnız qəhrəman Şamaş dənizi keçə bilər.
23a Ondan başqa heç kəsə ola bilməz bu hünər!
Yaman ağırlaşdırır keçidlər o yolları,
- 25 Kəsibdir qabağını dərin eçəl suları,
Bilqamısa, dənizləri əgər adlayıb keçsən,
Bəs eçəl sularıyla sonra nə edəcəksən?
Bilqamısa, deyim, eşit, böyük Untaşıstının
Urşanabi adında yaxşı gəmiçisi var.
Onun bütələri də var, çöllərdə ilan qovar.
- 30 Əgər bacarırsansa, axtar, dolan, onu tap.
31a Mümkün olmasa əgər, dayanma geriye dön".
Bilqamısa eşidəndə bunu onun dilindən,
Öz döyüş baltasını qaldıraraq belindən,
Qılıncı siyirərək çıxartdı kəməridən
34a Ağacları içiylə cəngəlliyə keçdi o,

- 35 Nizə kimi onların arasına düşdü o,
Bütləri çılğanlıqla qırıb tökdü, biçdi o,
Tilsimli ilanı da tapıb başını əzdi.
- 40 Bir azca o toxdadı, səngidi qəzəbi də,
Sakitləşdi ürəyi, öz-özünə söylədi:
"Hardan qayıq tapım mən, necə keçim yolları,
Necə keçim, görəsən, ölüm saçan suları?
O geniş dənizləri necə üzüb keçim mən?"
- 45 Bilqamis sakitləşdi, əl çəkdi qəzəbindən,
Çay tərəfə yollandı enib qalın meşədən
Gördü ki, Urşanabi suları üzüb gəldi,
Qayıq yavaşdıb o, sahilə yönəldi,
Bilqamis söhbət açıb gəmiçiyə söylədi:
- VI, 8 "Deyim sənə adımı, tanı – Bilqamısam mən.
Urukdan gəlirəm mən, Anunun məskəninəndən.
10 Mən səfərə çıxmışam Günəş doğan tərəfdən,
dağları dolaşmışam"
- III, 1 Gəmiçi Urşanabi Bilqamısa söyləyir:
"Niyə yanağın batıb, başın enib sinənə?
Qəlbini qəmlər alıb,
Üzün niyə saralıb?
Niyə sənin içində sonsuz bir nisgil yaşar,
- 5 Görkəmin yollar basmış yorğun adama oxşar?
Bürkü, sazaq qarsıyıb niyə sənin üzünü?
İlgümmü axtarırsan, gəzib çölün düzünü?
Bilqamis söhbət açıb, gəmiçiyə söylədi:
"Yanaq necə batmasın, baş necə əyilməsin,
Qəlb necə qəmlənməsin, rəng necə dəyişməsin?"
- 10 Qəmlər mənim içimə bəs necə yol salmasın,
Yol gəlmiş yorğunlara can necə tay olmasın?
Necə qarsılamasın bürkü, sazaq üzümünü?
Necə dolaşmayım mən, axı çölün düzünü?"

- 15 Səhrada heyvanları, o vəhşi eşşəkləri
qovan qardaşıma mən,
15a Səhraları dolaşan Enkiduya-dostuma,
kiçik qardaşıma mən,
Buğanı ikilikdə məhv edib yıxdığımız,
Meşədə Humbabamı birgə öldürdüyümüz
- 20 Bax o qəhrəmana mən
bağlanmışdım ürəkdən.
- 20a Bütün zəhmətlərimə tən olan qardaşıma,
21 Ürəkdən bağlandığım Enkidu sirdaşıma
21a Axırda qismət oldu adı insan taleyi!
Altı gün, yeddi gecə qarşısında diz çökdüm,
- 25 Ölüm məni qorxudur, qoymur dayanım rahat,
Tapa bilərəmmi mən gören əbədi həyat?
Dostum çıxmır yadımdan, bir an olmuram aram.
27 Uzaq yollara çıxıb, çöllər boyu qaçırım,
27a Dostum çıxmır yadımdan, dincliyim yoxdur mənim,
Səhraları gəzirəm, yollar olub məskənim.
Necə susa bilərəm, mən necə dincələrəm?
30a Mənim əziz dostumun artıq həyatı sönmüş.
31 Gözəl dostum Enkidu artıq torpağa dönmüş!
31a Məndəmi onun kimi əbədi yatacağam?"

(Urşanabinin cavabı buraxılıb, ola bilsin ki, bu,
matni köçürənin gözündən qaçıb.)

- 32 Bilqamis söhbət açıb gəmiçiyə söylədi:
"Urşanabi, yolun də mənə Utnapiştinin.
34 De necədir görkəmi üzünün, sifətinin,
34a Onun səmtini göstər, yolunu tanıt mənə.
35 Əgər mümkün olarsa, dənizlərdən keçərəm,
35a Mümkün olmasa əgər, səhralarla gedərəm!
Gəmiçi Urşanabi Bilqamısa söylədi:

IV. 7 "Mənim gözətçim idi o bütələr qədimlərdən,
Qoymurdular toxunam əcəl sularna mən,
Sən məhv etdin onları, qırıb döndərdin külə,
Sənə onlarsız üzmək çətindir o sahilə.
Baltanı əlinə al, Bilqamis, indi tələs.

III. 41 Şüvül kəsməkdən ötrü meşənin içinə gir,
41a Biri on beş sajenlik yüz iyirmi şüvül qır,
Qatran sürtüb onlara, pər düzəlt mənə getir".
Bilqamis bu sözləri eşidib durdu yerdən,
44 Baltasını götürdü, yerindən qalxdı zirək,
44a Qurşağından qılıncı çıxardı siyirərək,
45 Birca göz qırpımında cumub meşəyə girdi,
45a Biri on beş sajenlik yüz iyirmi şüvül qırdı,
Qatranlayıb onlardan pər düzəldib getirdi;
Urşanabiyə birgə əyləşdilər qayığa,
Dalğaların qoynunda üzə-üzə getdilər.
Altı həftəlik yolu üç günə qət etdilər.

50 Əcəl suları ilə üzürdü Urşanabi.

IV. 1 Gəmiçi Urşanabi söylədi Bilqamisa:
"Dayan, Bilqamis, dayan, şüvülü də al ələ,
Əcəl suyuna dəymə, ondan özünü gözlə!
Bu ikinci, üçüncü, bu dördüncü, al bir-bir,

5 Beş, altı, yeddi şüvül, Bilqamis, tez ol götür,
Səkkiz, doqquz, bu da on, al götür, Bilqamis sən,
Bu on bir, bu on iki, al götür, Bilqamis sən",
Qurtardı Bilqamisın yüz iyirmi şüvülü
Belindən çəkib açdı sarğısını özünün

10 Paltarını soyunub, qatını açdı onun,
Yelkən kimi əliylə, onu göyə qaldırdı,
Utnaşişti uzaqdan onlar səmtə baxırdı.
Onları görün kimi öz-özünə düşündü:
15 "Bəs niyə sındırılıb, qayıqda yoxdu bütələr,
Niyə sahibi yoxdur, qayıq sahibsiz gəlir?

17 Yaxınlaşan kimdirsə, mənim adamım deyil,
17a Gah sağdan boyulanıram, gah soldan baxıram mən,
Taniya bilmirəm heç, mən onu görkəmindən.
Yenə göz yetirirəm, anlaya bilmirəm mən.
20 Baxıram, tanımıram, bilmirəm kimdir gələn
[.....]

(Bundan sonra iyirmiyədək misra çatışmır.)

42 Utnaşişti söz açıb, Bilqamisa söyləyir:
"Niyə yanağın batıb, başın enib sinəyə,
Qəlbini qəmlər alıb, üzün niyə saralıb?

45 Niyə sənin içində sonsuz bir nisgil yaşar,
Görkəmin yollar basmış yorğun adama oxşar?
Bürkü, sazaq qarşılıb niyə sənin üzünü,
liğimmi axtarırsan, gözib çölün düzünü?"
Utnaşiştiyə ordan belə deyir Bilqamis:

50 "Yanaq necə batmasın, baş necə əyilməsin?

V. 1 Qəlb necə qəmlənməsin, rəng necə dəyişməsin?
Qəmlər mənim içimə bəs necə yol salmasın,
Yolların yorğununa can necə tay olmasın?
Necə qarşılamaşın bürkü, sazaq üzünü,
Necə dolanmayım mən, axı çölün düzünü?

5 Səhrada heyvanları, o vəhşi eşşəkləri
qovan qardaşım mənim,
Səhraları dolaşan Enkiduya-dostuma,
kiçik qardaşıma mən –
Birlikdə uca-uca dağları çıxdığımız,
Buğanı ikilikdə məhv edib yıxdığımız,

10 Sıdrda Humbabanı birgə öldürdüyümüz,
11 Dağın gədiklərində şirləri qırdığımız,
12 Bütün zəhmətlərimə tən olan qardaşıma –
12a Enkidu sirdaşıma ürəkden bağlanmışdım.
13 Əziz dostum, isteklim, sirdaşım Enkiduya –

13a Bütün zəhmətlərimə tən olan qardaşıma:
14 Axırda qismət oldu adi insan taleyi?
14a Qəbrə qoymazdan əvvəl.
15 Qurdlar onun burnuna yol salmamışdan əvvəl
16 Gecə-gündüz göz yaşı tökdüm onun üstündə.
17 Ölüm məni qorxudur, səhralara qaçıram,
18 Qəhrəmanı düşünüb ola bilmirəm aram,
18a Səhraları gözürəm, uzaq yollar məskənim,
19 Enkidu yada düşür, dincliyim yoxdur mənim.

20 Axı necə susum mən, necə sakitləşim mən?
21 Mənim öziz dostumun artıq həyatı sönmüş,
21a Əziz dostum Enkidu artıq torpağa dönmüş,
22 Məndəmi onun kimi əbədi yatacağam?!"
23 Bilqamis uzaqdakı Utnapiştıyə deyir:
24 "Mən gedib çatmaq üçün uzaqda məskən salmış,

25 Haqqında söz söyləmiş, əfsanələr qoşulmuş
məşhur Utnapiştıyə
26 Nə qədər yollar gözib, ölkələri dolaşdım,
27 Uca dağları aşdım,

28 Çoxlu dənizlər keçdim,
Gözümü həsrət qoydum bal kimi yuxulara:
Canımı üzə-üzə
29 Dərd qazana-qazana, ağrı, qəm yığa-yığa,
30 Tanrılar xanımının yanına çatanacan
cırıldı paltarlarım,

31 Ayı, kaftar ovladım, vurdum neçə-neçə şir.
32 Ovun ətini yedim, büründüm dərisinə,
33 Xanım qorxdu görəndə, qapı açmadı mənə.
33a Şüvülə qatran sürtdüm,

34 Qayıqla üzüb gəldim, sulara əl vurmadım.
35 Mənə əbədi həyat qismət olacaqdımı?"

36 Utnapiştı söz açıb, Bilqamisa söyləyir:
37 "Niyyə, Bilqamis, bütün kədəre qərğ olmusan?
38 Ona görəmi sənin bədənində həm tanrı,
həm də insan canı var?

39 Ona görəmi səni öz doğma ata-anan
ölümlü yaradıblar?

40 Öyrənməmişəmni bəs, öləri Bilqamışcün
40a Tanrıların yanında taxt qoyulubdumu?
41 Bilmirsənmi bəs sənə həyat həddi qoyulub?
42 İnsan ayran kimidir, tanrıların yağ kimi,
43 Adam saman kimidir, tanrılar buğda kimi.
44 Dəriyə bürünməkdən, Bilqamis, tələsmisən,

45 Onu şah qırşağıtək bədənindən asmısan.
46 Heç bir cavabım yoxdur onunçün mənim sənə.
47 Bilqamis, sən üzünü çevir adamlarına

48-49 Niyyə onların şahı cırıq-cıdır geyinir?
[.....] [.....]
50 [.....] [.....]

(Bundan sonra iyirmi beş misra çatmur.)

VI. 25 Qəzəbli, qəddar əcəl adama verməz aman,
26 Əbədimi tikirik evləri tikən zaman?
26a Əbədilikmi vurur mөгər möhür vuranlar?
Əbədimi ayrılır qardaşlar qardaşından?
Əbədidirmi mөгər nifrət hissi insanda?
Əbədi axır mөгər çayda sular daşanda?

30 Mütləqdirmi cücünün cırcırına olmağın?
Ayna əvəz edərmi əbədilik güneşin?
Dünya bina olandan belə şey görünməmiş.
Ölüyə benzəmirmi, söylə, əsir olanlar,
Ölümün sifətini mөгər göstərmir onlar?

35 Hökm edən insandırımı? Böyük Ellil onlara
xezir-dua verəndə

Bəs niyyə toplaşırırlar bir yerə Annunaklar,
Mamət, ulu tanrılar?
Tələlər yaradan mөгər sorğu-suala tuturmu taleləri?
39 Onlar təyin eləmiş ölümü və həyatı,
39a Ölüm saatınısa söyləməmişlər qəti.
Beləcə buyurmuşlar: "Qoy yaşayan yaşasın!"

- 1 Bilqamis uzaqdakı Utnaşiştüyə deyir:
2 "Utnaşişti, mən burdan baxıb görürəm ki, sən
3 Boydan çox seçilmirsən, elə mənim kimisən,
4 Görünüşdə, duruşda fərqimiz yoxdur elə.
5 Səninlə vuruşmağa, düzü qorxmuram heç mən.
6 Dincələndə monimtok uzanıb dincələrsən.
7 Tanrı yığıncığına necə qəbul olundun,
De, sən necə sağ qalıb, əbədi həyat buldun?
- 8 Utnaşişti söz açıb Bilqamisa söyləyir:
9 "Bilqamis, eşit, sənə sehrli söz deyəcəm.
10 Tanrıların sirrini sənə aqah edəcəm.
Fəratın sahilində əbədi məskon salan,
Şuruppak şəhərini sən yaxşı tanıyırsan.
Həmin qədim şəhərə tanrılar yaxındırlar,
Tufan istədi könlü, ürəkləri onların
İstədilər ki, qopsun tufanı tanrıların
- 15-16 Onların ataları Anu da ora gəlib,
17-18 O qəhrəman Ellil də onlara məsləhətçi.
Çaparları Ninurta, mirabları Ennugi
Gəlib yığışmışdılar, məşvərət etmişdilər,
Səmə gözlü Eya da onlarla and içmişdi.
- 20 Lakin Eya sirləri danışmışdı daxmaya,
"Ey daxma, daxma, daxma! Ey divar, divar, divar!
Eşit, a daxma! Divar, yadda saxla nə ki var.
Şuruppak şəhərindən, Ubar-Tutunun oğlu!"
Sökərək mülklərini, onlardan gəmi düzəlt.
- 25 Bu var-dövləti tərk et, həyat bərədə düşün!
Zənginliyə nifrət et, ruhunu xilas elə.
Sən bütün canlıları yığıb gəminə yüklə.
Qoy dördkunc olsun sənin düzəldəcəyin gəmi,
30 Eni də uzununa qoy tən olsun, düz gəlsin,
Taxtapuş vurdur ona, örtük çəkdir üstündən!"

Mən bunları anladım,
Hökmdar Eyaya sonra da belə dedim:
"O söz ki, sən söylədin, hökmdar, mənə dedin.
Borcumdur, lazımcına görək bu işi görüm.

- 35 Bəs mən ağsaqqallara, xalqa nə cavab verim?
Eya cavab verərək aramla mənə deyir,
İltətkar quluna o bu cürə söyləyir:
"Sən onların önündə belə nitq irad elə.
De, bilirim ki, Ellil mənə nifrət bəsləyir.
Onunçun bu şəhəri biryolluq tərk edirəm,
- 40 Ellilin torpağından birdəfəlik gedirəm,
Mən hökmdar Eyanın yanına ənəcəyəm,
ümmana gedəcəyəm.
Sizin üstünüzəse leysan yağış yağacaq,
Siz xəbər tutacaqsız balıqların yurdundan.
O vaxt quş şəhirdən başımız da çıxacaq,
- 45 Dünyanın hər yerində bol məhsul yetişəcək,
Şəhərdən axşamacan gürşad leysan yağacaq,
Gecə buğda yağışı yağacaq yerə göydən.
Dan yeri yenicə ağarışanda
Səslədim, bir yerə yığışdı hamı.
- 50 [.....][.....]
[.....] [.....]
Mən biyara çağırtdım elin orənələrini,
Evlərimi sökdülər, hasarı dağıtdılar,
Uşaqlar da işləyir, qatran daşıyırdılar,
- 55 Güclülər ağır yükü çəkib apardırdılar,
Beşcə günün içində mən banı düzəltmədim.
Sahəsi bir hektarın üçdə biri oldadı.
Yanların hündürlüyü düz iyirmi dirsek,
Üst yanların hərəsi, ayrılıqdaca tək-tək,
Olardı nə az-nə çox, düz yüz iyirmi dirsek.
Naxışlar da düzəldtim, cizdim quruluşunu.

- 60 Göyörtəyə əməlli dar ağacı bərkitdim,
Beləliklə, mən onu yeddi hissəyə böldüm,
Onun dibini işə doqquz yerə ayırdım.
Dibinə lazımcına su mıxçıları qaldım.
Sükan seçdim, hər şeyi sonra yerbəyer etdim,
- 65 Sonra da mən düz üç qab yaxşıca qır əritdim.
Düz üç qab qatranı da qarışdırdım onunla.
Hamballar gətirdilər üç qab da zeytun yağı
Yağlamaqçün gəmidə bir qab yağdan savayı,
Sükançı da iki qab zeytun yağı gizlətdi,
- 70 Şəhər sakinlərinə yaxşı bir öküz kəsdim,
Hər gün adətım idi, mütləq qoyun kəsərdim,
Çay suyu qədər xalqa doyuncu şərab verərdim –
- Meyvə şirəsi, şərbət-sikera, ağ, al şərbət
içirdilər o ki var.
Yeni il şənliyi tək kef çəkirdi adamlar.
- 75 Əlimə otir yaxdım
Günün batan çağında gəmi tam hazır oldu.
Onu biz yavaş-yavaş tərptətməyə başladıq,
Həm altdan, həm də üstədən payalarla qısnadıq,
Çox ağır zəhmət ilə axır ki, suya çatdıq.
Tam üçdən iki payı gəminin suya batdı.
- 80 Mənim nəyim vardsa, o gəmiyə yüklədim,
Nə gümüşüm vardsa, o gəmiyə yüklədim,
Nə qızılı vardsa, o gəmiyə yüklədim,
Nə heyvanım vardsa, o gəmiyə yüklədim.
Külfətimi, nəslimi yığışdırdım gəmiyə.
Çöl heyvanlarını da yerləşdirdim gəmiyə,
Mənə qəhrəman Şamaş vaxt da təyin elədi:
"Səhər gürşad yağacaq, leysan tökəcək, – dedi. –
Taxıl yağışını da hamı aydın görəcək,
Gəmi qapılarını bağlatdırıb qatran çək!"
Şamaşın dediyi vaxt gözlədim, gəlib çıxdı,

- 90 Göyden heç görünməmiş güclü bir leysan yağdı,
90a Taxıl yağışını da gördüm öz gözümle mən.
91 Mən havaya boylandım, gördüm göyün üzündən
92 Sanki dəhşət tökülür, çətindir görmək onu,
93 Gəmiyə mindim, sonra qatranladım qapımı.
94 Gəmiyə qatran çəkən o Puzur-Amurriyə,
- 95 Bir qəsr bağışladım içinin sərvətiylə.
- 96 Sübhün gözü açılıb, üfünə düşəndə dən,
97 Qara bir bulud qalxdı, göylərin təməlindən
98 Buludun ortasında Əddü guruldayırdı,
99 Önündə Şullat ilə Haniş addımlayırdı.
- 100 Çaparlar çapırdılar düzənələrə, dağlara,
Ereql işləyirdi bənddə tir qıra-qıra
Ninurta çör-çöpləri süpürüb aparırdı.
Annunaklar işıqlı mayakı yandırırdı,
Onların parıltısı yerə işıq saçırdı.
- 105 Uddunun əməlindən göylər nura büründü,
İşıqlı nə vardsa, tamam qaralıb söndü,
Yer üzü çat-çat olub sınıq küpəyə döndü.
Birinci gün cənubdan dəli küləklər əsdi,
Dağları qorq elədi, zirvələrə tələsdi.
- 110 Elə bil qovğalara bürünmüşdü Yer üzü.
Hər yan qaranlıq idi, göz-gözü seçmirdi heç,
Göyden boylananda da gözə dəymirdi heç kəs.
Tanrıların özləri də vahiməyə düşdülər,
Qalxıb göyə, Anunun səmasına köçdülər,
115 Ev iti kimi onlar Anuya qısdıldılar.
O tanrıların xanımı, o gözəl səsləli İştər,
Ağrı çəkən qadintək, haray salıb qışqırdı:
"Kaş ki, həmin o günə daş yağaydı göylərdən.
Tanrı məşverətində bu cür qərarım nəydi?"
- 120 Mən ilk dəfə yamanlıq etmək fikrinə düşdüm,
121 İnsanlarıma ölüm davasını mən seçdim.

122 Onunçunmu törəyib, çoxaldıram ki, onlar
123 Balıq kimi sulara, dənizlərə dolsunlar?!"
124 Annunak tanrıları ağlayır için-için;

126 Tanrılar ram olublar, ağı deyirlər hər gün.
127-128 Bir-birino sığmıb quruyub dodaqları,
129 Altı gün yeddi gecə dəli külöklər əsir,
129a Tufanlar Yer üzünü daşqınlara bürüyür.

130 Bu cürə qovğa ilə gəlib yeddi gün oldu,
131 Daşqın tamam dayandı, qasırgalar sovuşdu,
Mən nəfəsliyi açdım, üzümə işıq düşdü.
Baxdım sakit dənizə, gördüm qəzəbi sönmüb,
Bütün başəriyyətə tamam torpağa dönüb.
Yerlə yeksan olmuşdu, dünya dümdüz dam kimi.

136 Mən dizi üstə çökdüm, yaş tutdu gözlərimi,
Ağladım hönkür-hönkür.
Baxırdım sahillərə, görüm nə var orada,
On iki mənzillikdə görünürdü bir ada.

140 Həmin Nisir dağında dayandı bizim gəmi.
Dağ gəmini saxlayıb tutmuşdu dayaq kimi,
Düz iki gün qoymadı gəmini tərənməyə.
Üç-dörd gün də qoymadı, dağ gəmini saxladı,
Beş-altı gün də keçdi gəmini buraxmadı.

145 Yeddinci gün gələndə
Mən göyərçin çıxarıb onu buraxdım göyə,
Göyərçin uçdu, uçdu, gedib döndü geriyə,
Qonmağa yer tapmadı bir də geri qayıtdı.
Qaranquşu çıxarıb, onu buraxdım göyə,

150 Qaranquş uçdu, gedib döndü geriyə
Qonmağa yer tapmadı, bir də geri qayıtdı,
Mən quzğunu çıxarıb, onu buraxdım göyə,
Quzğun yol gedib tapdı suyu çəkilməmiş yeri.

155 Mən çıxıb dörd tərəfin dördünə qurban verdim,
Qalxıb dağın başına göylərə tərif dedim.
Mən orda yeddi dəfə, yeddi buxurdan düzdüm,
Buxurdana tökməkçün mərsin, sidr, qamış əzdim.
Tanrılar buxurdanın buxarını duyduqlar,

160 Xaş ətri tanıdılar, ora qədəm qoydular.
Tanrılar qurbanların başına yığışdılar
İlahələr anası Anu da gəlib çıxdı.

163 Taxmışdı altun qaşlı gözəl boyunbağını:
163a "Ey tanrılar! Boynumda əvəzsiz daş olacaq
164 O mənim əbədlilik yaddaşımda qalacaq,

165 Bu tarixi günlər də xatirimdə olacaq,
165a Onları ömrüm boyu unudan deyiləm mən!
Ey tanrılar, yığışın, yaxın gəlin, qurbana,
Tək Ellili qoymayın, bu qismət deyil ona.
Çünki o düşünmədən belə daşqın törətdi,
Mənim adamlarımı ölümə düşər etdi!"

170 Ellil oraya gəlib artdı qəzəbi, kini;
İqiq tanrılarına artdı qəzəbi, kini;
173 "Bu necə ruhdur, görənlər, salamat qalib hələ.
173a Görək sağ çıxmayaydı tufandan bir kəs belə"
174 Ninurta söz söyləyib belə söylədi ona
174a Sonra dedi Ellilə – o güclü qəhrəmana:

175 "İstəkləri Eyadan daha yaxşı kim görür,
176 Eya idarə edir, Eya məsləhət verir!"
176a Eya da söhbət açıb Ellilə belə dedi:
"Sən müdrik qəhrəmansan, tanrıların içində.
Niyə daşqın yaratmaq fikri yarandı səndə?"

180 Günahların üstünə bir günah daha gəldi.
180a Sən təqsiri olanın üstünə yüklə təqsir,
Gözlə ki, mehiv olmasın, hiyf ilə dağılmasın.
Bu cür tufan qoparıb, daşqın törətməkdənsə,

Şir gəlib adamları dişə çəkse yaxşıydı.
 Bu cür tufan qoparıb, daşqın törətməkdənsə,
 Canavar adamları bir-bir yəsə yaxşıydı!
 Bu cür tufan qaldırıb daşqın törətməkdənsə,
 Aclıq düşüb onları tamam qırsa yaxşıydı.

184a

185 Mən isə tanrıların sirrini verməmişəm,
 Ən çox müdrik olana vəqif göndərmişəm,
 O da vəqif olubdur tanrıların sirrinə.
 İndisə məsləhət ver, qoy qulaq assın sənə!"
 Qəhrəman Ellil durdu, qalxıb gəmiyə girdi.

190 Mənim əlimdən tutub göyertəyə gətirdi,
 Yanımda dizi üstə oturtdu arvadımı,
 Alınımıza əl qoyub, aramızda oturdu,
 Biza böyük qəlbiylə xeyir-dua verdi o:
 "Utnaşişti adam idi.
 İndən belə tanrılara tay olacaq!

195 O əbədi sağ qalacaq,
 ulu-ulu çaylar üstə yurd salacaq!"
 Sonra məni uzaqlara apardılar,
 Çay ağzında yurd saldılar,
 De, sənincün kim yığardı
 tanrıları bir məclisə?
 Sən də arzuna çatasan,
 Əbədi həyat tapasan?

199 İndi buyur, altı gündüz,
 yeddi gecə yatma görüm."

200 Ayağını uzadaraq bir anlıq oturan kimi,
 Onu basdı zülmət yuxu, səhradakı toran kimi.
 Utnaşişti istehzayla arvadına söylədi:
 "Həyat gəzən igidə bax, göz yumdu oturan kimi,
 Bircə anda yuxu basdı, səhradakı toran kimi".

205 Arvadı da bəyan edib Utnaşiştiyə söylədi:
 "Onu tərət, ona toxun, o adamı qoyma yatsın,
 Qoy gəldiyi yolla keçib öz torpağına qayıtsın,

Qoy gəldiyi qapılardan keçib
 getsin öz yurduna!"

209 Utnaşişti cavabında belə dedi arvadına:

210 "Adamlar yalançı olub! O da səni aldadacaq.
 Gəl ona sən çörək bişir,
 balışının yanına qoy,
 Neçə gün yatacaqdırsa,
 Hər gün divara bir xətt oy!"
 O çörəkləri bişirdi, qoydu balışın yanına,
 Yatdığı günləri sayıb, cızdı evin divarına,
 Onun birinci çərəyi dağlıb yerə ələndi;

215 İkinci çörək çatladı, üçüncüsü də kifləndi,
 216a Dördüncüsünün rəngi döndü,
 Çörək bomboz bozardı,
 217 Beşincisi boyat oldu, altıncısı təzə qaldı,
 218 Yeddincinin ötri isə onu oyatdı yuxudan.

219 Bilqamis söhbət açaraq Utnaşiştiyə söyləyir:

220 "Necə oldu heç bilmirəm, yuxu məni üstələdi
 Sonra qəfildən oyandım,
 Deyən, kimsə mənə deydi".
 Utnaşişti söz açaraq Bilqamisa söylədi:
 "Bilqamis, bir dur ayağa,
 Say ordaki çörəkləri
 Hər gün bir çörək bişirdik,
 Sən yatdığın gündən bəri
 225 Sənə bişən ilkin çörək, dağlıb yerə ələndi,
 226 İkinci çörək çatladı, üçüncüsü də kifləndi.
 226a Dördüncü çərəyin rəngi dəyişdi,
 bomboz bozardı,
 Beşincisi boyat oldu, altıncısı təzə qaldı,
 Yeddincisi bişən zaman,
 sən birdən-birə ayıldın".
 Bilqamis bəyan edərək Utnaşiştiyə söyləyir:
 230 "Neyləyim, Utnaşişti, mən bir də,
 İndi hara gedim?"

270a Canıma oğru göz dikib, söylə axı mən nə edim?
Yatağıma ocağ girir, aman vermür mənə bir an.
Hara baxıram ölümdür, ölümlə doludur hər yan!"

234 Utnapişti bəyan edir, gəmiçi Urşanabiye:

235 "Bərə səni gözləməsin, bərə səni qoy unutsun,
Sahilə kimsə gələrsə, o da bərəyə can atsın!
Sən gətirən bu adamın cırıq-cındırtdı hər şeyi,
Dərilər məhv edib onun bədəninə gözəlliyi.
Urşanabi, onu apar, təmiz sularla yuyunsun,

240 Suya çöksin paltarını, qoy ağartsın, təmiz olsun.
Dərileri donuzə at, su batırsın köhnə şeyi,

241a Geri dönüb həm də artsın qəhrəmanın gözəlliyi.

Təzə çalma dolasın qoy, onda daha yaxşı olar,
İbadət paltarı geysin,

bədənini örtün paltar.
Bu yolları keçənəcən, şəhərinə gedənəcən,

245 Dənizləri aşanacan, torpağına yetənəcən,
246 Geyimi yırtılmayacaq, hamısı təzə qalacaq!"
Gəmiçi yuyunmaq üçün, götürüb onu apardı,
O yuyundu, yuduqca da kirli paltarları ağardı.
Dərileri suya atdı, götürüb apardı sular.

250 Gözəlləşdi, qəşəngləşdi,
Gör necə xoş görkəmi var.

Təzə qurşaq doladı o qoydu başına çalmanı,
Əyninə paltar geyindi,

paltarları şax tutdu onu.
Bu yolları keçənəcən, şəhərinə gedənəcən,
Dənizləri aşanacan, torpağına yetənəcən.

255 Geyimi yırtılmayacaq,
hamısı təzə qalacaq.

Bilqamis Urşanabiyə,
qayığa addımladılar.

257 Qayığı tərpedib onlar,
coşqun sulara saldılar.

258 Arvadı bəyan eləyib, söyləyir Utnapiştiyə:
"Bilqamis çox yollar keçib,
od götürüb gözü ilə,

260 Sən ona nə verəcəksən, o aparsın özü ilə?–
Bilqamis artıq sahilədən açıb,
çəkmişdi bağını,

263 Sahillərə yönəlmişdi, artıq o öz qayığını,
Utnapişti bəyan edib, bele deyir Bilqamisa.
"Bilqamis, çox yollar keçib,
od götürdün gözün ilə,

265 Axı sənə nə verim ki, aparasan özün ilə?
Bilqamis, onda qulaq as,
sənə bir sirr açacağam,
Çiçəyin gizli sirrini sənə mən danışacağam.
Bu çiçək dəniz dibində,
göyömtək bitib boy atrı,
Qızılgültek tikanlıdır,
tikanları ələ batır.

270 Çiçək sənə qismət olsa,
əgər gedib ona varsan.
270a Bax, o genclik çiçəyidir,
gencliyinə qayıdarsan".

Bilqamis eşidən kimi, quyunun ağzını açdı.
Ayağına daş bağlayıb, cumdu deryanın dibinə.
Əlini tikan didsə də,
O çiçəkdən bərk-bərk tutdu,

275 Ayağından daşı açıb, Deryanın dibinə atdı.
276 Sular onu qaldıraraq, sahilə üzə çıxartdı.

Bilqamis bəyan edib gəmiçiyə söyləyir:
"Urşanabi, bil, o çiçək çox məşhurdur, sehrlidir,
Çünki adamlar onunla sonsuz həyat əldə edir.
280 Onu mütləq mən hasarlı Uruka çatdırmalıyam.
280a Onu xalqıma yetirib, camaata verməliyəm.

Görsöm qoca cavanlaşır, mən də o cür edəcəyəm,
Goncliyimə qayıdaraq moqsedimə yetəcəyəm”.

283 İyirmi mənzil yol gedib,
tok bir yol avar çaldılar,
Otuz mənzil qət eləyib,
bir yol düşərgə saldılar,

285 Bilqamis suyu səpsərin,
törtömiz bir dəryəyə gördü,
Könlünə sərinlik düşdü,
qalxıb o suya baş vurdu,

287 İlan çiçək ötri duyub,
yuvasından baş çıxardı,
288 O çiçəyi oğurlayıb sakitcə çəkib apardı.
289 Cavanlaşdı, təzələşdi yuvasına dönmən kimi,
289a Köhnə qabığından çıxıb,
o dəyişdi qabığını.

290 Yaman sarsıldı Bilqamis,
oturub qan ağlayırdı,
Onun yanaqları ilə sellər kimi yaş axırdı.
Gəmiçi Urşanabiyyə üz tutub belə söylədi:
“Bu əllər kimin yolunda dərindən,
Nədən ötrü qabıqdan çıxdı?
Özünü odlara yaxdı?

295 Öz xeyrimə çalışmadım,
özüm də dadmadım onu,
Yer şirinə qismət oldu.
Çiçək tapdığım yer
qalıb iyirmi mənzil uzaqda,
Yarağım da orda itdi, quyunu açdığım çağda.
No qazandım, nə tapdım ki,
şöhrotimə layiq ola?
100 Qayığım qalıb sahilə”.
100a İyirmi mənzil yol gedib,
tok bir yol avar çaldılar,

301 Otuz mənzil qət eləyib,
bir yol düşərgə saldılar,
301a Beləliklə, onlar gəlib doğma Uruka çatdılar.

302 Bilqamis bəyan edib Urşanabiyyə dedi:

303 “Qalx, Uruk qalasının divarları üstə yer.

304 Gör bünövrə necədir, necədir kərpicləri?
304a Divar bismiş kərpicdən bərk hörlüb başa-baş.

305 Yeddi müdrikimə qoyub qalanın himinə daş?
[.....]

XII LÖVHƏ

“Hor şeyi bilən adamın dastanı” Bilqamisın dastanıdır. Bu kitabın
üzül qədim əslinə əsasən köçürülmüş və tutuşdurulmuşdur.

(Sonralar ona XII lövhə də əlavə olunmuşdur. Bu, şumer dastanının
tərcüməsidir və süjet baxımından qalan lövhələrlə bağlıdır.)

ŞUMER ŞAİRİ ENLİL İSMƏ DAĞAN

(Miladdan öncə V minillik – 6500 il bundan öncə...)

ÜÇ ŞEİR

(Alman dilində çıxan “Orientalia” (1993, vol.62) jurnalından.
Mətnlərin “qəliblənməsi”, alman və ingilis dillərinə tərcümələri
əsasında “açılışı” Amerikanın Vaşinqton ştatında yaşayan
soydaşımız Tariyel Vəli Nüvədlilindir.)

13 a (a) En-lil ki ur Dur an-ki sha-ge-X-X-pa (d) a-za

14 abz (u) E-kur ki-aga-zu shu-mu-ran-du bara-mah-zu-shu-
mun-ur-i

15 esh-ca me-bi kal-kal-a-am shu-luh-ci mah-am
 16 gaarza-bi ku-ku ga-a[m] ni ka-ge dib-ba-am
 17 E-kur-ra sha-bi gala [m-k] ad-am ni nu-zu-am
 18 Ish-me-Da-gan-e gish-ur-me-zi-be sih ha-qab-sa-sa-e
 19 sa-gid-da-am
 20 En-lil Is-me-Da-gan dume-kiaga-can[a]m-iug[aOl]-la-a-
 na bala bi hara-s-[u-u]b

21 gish-gi-sa-gid-da-bi-im

Türkçə qəliblənması:

13 A(y)a Enlil ki, ur dur an ki, şa-de-X-X pa[d]a za?
 14 Abcu ökür ki, ağacı şum urandu bara mahsul şumin urı
 15 Eşçə me(n) bi(r) kal-kal a(l)am şuluhçı maham.
 16 Gөөrcө bi(r) kükü qalam nə ka(m) gedib ba(l) Өm
 17 Ekurraşa (bi(r) qalam ki, adam nə (u)lu nucu(l)am
 18 İsmə Dağane giş urmesi besi harabsa Ü(sa ye)
 19 Sa(y) cüddəəm
 20 Enlil İsmə Dağan dumu ki, ağaca namluk ala anabala (bi(r)
 hara süüd

21 Giş ki gəlsə cüddə bimm.

Açması:

13 Aya Enlil, hörmətin dur, anla ki, sağ e na[d] a-ca?

14 Abcu ökür ki, ağacı şum aranda (payızda) bara möhsul
 15 Şum urı eşçə mən bir kal-kal alam, şuluhçu bir maham
(ayam).
 16 Gөөrcө (göyөrsө) bir kükü qələm, nə kam, gedib bal Өm!
 17 Nə ulu nəcəbətliyəm, ey ökən adam, nə ulu nəcəbətlişən!
 18 İsmə Dağan, ökdüyim xurmaların beşi xarab çıxsə,
 19 Yənə ökəcəyөm (cüt sürəcəyөm).
 20 Enlil İsmə Dağan, tum körpə baladır, torpaq ona isti sūd
 verən ana, həm də tum özünün doğduğu balasına – ağaca
 sūd verən ana.
 21 Xişçi gəlsə, cütdəyəcəyөm (ökəcəyөm).
 2' hul-la zalag-ga mu-su-beesh shud-zu mu-ra-ash
 3' nam-gur-ra-zu shi-im-bal-e-ne zi-zu shi-lm-e-ne
(Glosse: i-ta-am-mu-u)
 4' sa-gid-da-am
 5' a-a En-lil Ish-me Da(-gan)-na nam-sipa-kalam-ma mu-
 ne-sum-ma ul-se-he-ak-e
 6' gish-gi-galsagid da-bi-im
 7' en me-gal-zu me-a diri-ga ni-nam-zu gu-ul lu
 8' diri-ga-zu an-gal-su-gin shu-ti-ga nu-um-zu
 9' sha-su-ud-a-ra ka-she-gal-la-zu ni-gi-ra su-ga-am
 10' du-ga du-ga du-g e-a-zu ni nu? [kur?]-ru-dam
 11' ni-si-sa-e ug-zi-da uru-kili-ba har-ra[n]-besi ma-ra-ab-sa

- 12^{*} ui-gi-na pa mu-ra-mul-mul-la-be gu ma-ar-ab-gur
 13^{*} ni-erim ni-a-z[i] ni-ha-lam-ma igi-zu-she nu-di-be
Türkçə qəliblənması:
 2^{*} Hullaca lağ qamusu beeş (u)ş udçum uraş.
 3^{*} Nam gurra cuşim bale nə cicuşim e nə (heca düşüb: ita ammuu).
 4^{*} Sa giddam.
 5^{*} Aa Enlil İşmə Dağan, nə nam sipa qal amma munes umma
 olsə(n) hə(l)ake
 6^{*} Giş ki gəlsə gidda biim
 7^{*} Enmə gəl, zü (l)mə a diri qanı namusu qul ulu
 8^{*} Diri qazu (b)an sorağın şüti qanumzu
 9^{*} Şa su ud ara kaşe gəl laz onı ginə suğaam
 10^{*} Du gə, du gə, du gə azuni nu? [kur?]r udam
 11^{*} Nısı sae üğzide uru kimi bahar an besi maraabsa
 12^{*} Ni ginə pa mura mul mullabe qumaara abqur
 13^{*} Ni ərım ni az(i) nihalam mə(n) iqi çuşenu dibe
Açması:
 2^{*} Hullaca, lağı, qeybəti (burax), şən udçumun toy şimisini ver
 3^{*} Şərəfdi gurlayım qanadtək, nə çırdıyıym yanan yağ tək.
 4^{*} Say cütdəyəm

- 5^{*} Aya Enlil İşmə Dağan, nə nam sipa qal, amma etibar umma,
 olsan da həlak
 6^{*} Xışçı gəlsə cüddə bi(yel)im...
 7^{*} Enmə gəl zülmə a diri, hanı namusu qul ulu
 8^{*} Diri, qeyzlə gəl sorağın kim...
 9^{*} Sən su ud ara kaş, gəl izlə onu genə şuamx
 10^{*} Du gə, du gə, du gə, mən ən azı naxışlı udam.
 11^{*} Niyə saye üğzide uru qılıb bahara şən maraabsa¹
 12^{*} Nə yenə apağ məzə müərbəsi abqora kimi, qum ara
 13^{*} Nə ərımışəm, nə azalmışam dibdən coşan iye bənzər pöh-
 rəyəm.
 10^{*} su endumu-ki-aga-sha-za-ra lme-sha-mu-ni-ba
 11^{*} nam-En-lil-ki mu-ne-sum dumu-gishkin-ti-zu-um
 12^{*} ki-a ug mi-ni-dagal uru a-dam mas-kam mu-e-gar-gar
 13^{*} kala-ga si-ga nu-X-X[d]le tesh-bi im-ta-a-bad
 14^{*} Nibru-ki-she gu-ba shudul bi-gar du us-asa bi-dab
 15^{*} Is-me-Dagan dumu En lil-la sag-kcshda-ba-mi-ni-ku
 16^{*} u[ru] ki ni-tuk-am ka-zu-she igi-ni im-shi-gal
Türkçə qəliblənması:
 20^{*} Su endumu ki ağaşa car a meşə muniba

¹ Maraabsa – Afrika quşu

21' Nam Enlil an ki, munes umdumu xış kinti cuum
22' Ki a uę mini daęal-uru adam mœskœnmi œęœr qar?

23' Gœlœ qasi(d) qanu X-X[d]œ tœqibiim ta abad
24' Nibru ki œe gœ baœ ud ol bięar duus aœa bidab

25' İsmœ Daęandumu Enlillœ saęœœdo baminiku (?)

26' U(r)u ki nitukam gœ(l)cuœœ igini imœi qal

Aęması:

20' Su endimi ki, aęaca car œœkœ meœœ dœbdœbœyle

21' œœrœfli Enlil, an ki, munis umdumu xış qumiltıı

22' Gimœ gœlœk gœlirœœn a bic, adama qar mœskœn olar?

23' Gœlœ qasid qanımda uęulan atœ mœbœdin elœ abad

24' Nœ œœrœf ki, hœqięœt yolundan aœanda bitib dossta ud ol.

25' İsmœ Daęandımı Enlillœ saę keœdi sœhœr œœbnœminœ?

26' œœsas o ki, gœl cuœœ iy kimi fırlanan qal.

QÆDİM ÇİN ÆDÆBİYYATI

NƏSR

SUN YUY

KÜLƏK

Poema

Çu vilayətinin valisi Syan özünün Səhləbli eyvan adlandırdığı sarayında gözişib öylənirdi. Sun Yuyla Tezin Ça ikisi də ona qulluq göstərirdilər. Birdən külək qalxdı, vıyılılı sıçrayışla ona çatdı... Vali xalatinin yaxasını açıb küləyə qarşı durdu. Dedi: "Ah, bu külək necə xoşdur! Mən də sadə, lap sadə camaatla birgə ondan zövq alsam, nə olar?"

Cavabında Sun Yuy dedi: "Yox, bu külək təkcə sizinkidir, böyük hökmdar! Sadə adam isə, sizinlə birlikdə zövq ala bilərmə!" Vali isə ona dedi: "Qulaq as! Axı külək nədir? Göylə Yer arasının nəfəsi. Şiddətlə peyda olur, başdan-başa hər yanı tutur, baxmır ki, burda əyan kimdir, sadə adam kim, kimin mövqeyi yüksəkdir, kiminki aşağı, hamıya sarılır o. Burda bircə sən deyirsən ki, bu külək mənindir. Mənə izah eləmək üçün indi nə söz tapacaqsan?"

Sun Yuy cavab verdi: "Nökəriniz özünün keçmiş hamisindən eşitmişdi ki, ağac əyilib qarmaq əmələ gətirən kimi, quşlar orda yuva qurmağa tələsir; bir deşik əmələ gəlməyinə bəndmiş kimi, oraya külək dolur. Əgər onun mənə dediyi doğrudursa, küləklərin ösməsi də bir-birinə uyğun deyil".

Vali soruşdu:

"Yaxşı, de görək, külək hardan əmələ gəlir?"

Sun Yuy cavab verdi: "Deyərəm. Külək yerdə əmələ gəlir. O, ağ suzanbaqlarının başından qopur. Öz axınlarıyla yarpaqları da tutur. Yer kisələrinin yarıqlarında var gücüylə tüğyan eləyir... Tayşan sıra dağlarına dırmaşır, şam və mazi ağaclarının altında oynaşır. Yüngül sıçrayışla hücum çökir: p-pinq-p-pinq... Budur, burağan biçimində

gölür, alov kimi tüğyan eləyir. Xunq-xunq deyə şimşək tək çaxır. Kahalarda fırlanır, sonra isə hər tərəfdən cumur hamının üzərində. Qayaları uçurdu, ağacları yıxır, meşələri, kolları yox eləyir...

Ancaq indisə, yavaş-yavaş isə o, müxtəlif axınlara parçalanmağa, bölünməyə başlayır. Çalaya dolur, qapının dabanına çırpılır. O, gah uçub dağlara uzaqlaşır, gah yenidən qayıdır. Belə çağlarda bu kimi külək təmiz və sərin olur, yüksəklərə can atır, yaxud aşağı enir, uca şəhər qalası barısının üzərindən adlayıb keçir, ya da sarayın ölçətməz otaqlarına soxulur. Çiçəyə, yarpağa toxunaraq, nəfəsiylə onu qaldırır. Orda-burda ətirli kassi və persey otları arasında gəzişir; çalxalanan su səthi üzərində qanad çalır uçur. Budur, indicə küsdüm ağacının lap üroyinə toxunacaq... hücumla gedir səhləb ağaclarına, tsin, yaxud astra çiçəklərinin lap canına hopur, təzə salınmış maqholiya cərgəsinin üzərinə çökür, ətirli qovaqların sırasını tutur. Yarğanda fırlanır və yenidən topoliyə qalxır. Ətirli çiçəklərin topası ölgün-ölgün yetişməyə başlayanda, yalnız o vaxt o vurnuxur, tikililər arasında, həyətlərdə, saraylarda dolaşır və şimala – onun yaşəm ağacından olan otaqlarına burulub girir. O, atlas örtük altına təpilir, dərnlərdə yerləşən taxçalara yol tapır. Bu külək o vaxt yalnız siz əlahəzrətin küləyi adlana bilər, vali ağa! Buna görə də bu külək adamın üstünə hücum çəkəndə təzə sərinlik ətri verir, soyuq təmizlikdən adam həтта tıncır. Olduqca təmiz, olduqca təzə, soyuq axımlarla təsir eləyən bu külək isə xəstələri sağaldır, sarxoşların başını ayazdır. O bizim göz və qulağımızın işini yaxşılaşdırır, o cana sağlamlıq verməklə bizə yaxşı təsir göstərir. Mənim kişi adlandırdığım, sizin külək adlandırdığınız da elə budur, bunun özüdür, hökmdar!”

Vali dedi: “Əla, məhz əla danışdın sən bu iş haqda. Yaxşı, bəs sadə adamların küləyi necə, onun barəsində səndən bir şey eşidə bilərəmmi?”

Sun Yuy onun bu sözlərinə cavab verməkdə bulundu: “Deyim ki, sadə adamlara məxsus o külək elə bil kərdir, hiss olunmadan hardansa yoxsul dalanlardan, daldabucaqdan qalxır, tozu və zirzibili sütün kimi göyə dirəyir... hansı tapalarlasa tökülür və baş gicəlləndirən qaydada susub qalır, çalalara soxulur, qapı üzərinə çökür, qum toparlarını qurdalayır, ölü kül üfürür... Çilgınləşib natəmiz palçıqlar gətirir, hər cür iy verən çürüntüləri göyə qaldırır. O, çəp axımla pəncərəyə qoyulan dibidəlik güldana sürünüb dolur və adam yaşayan yerlərdə peyda olur. Odur ki, belə külək adama dəyəndə başdan-

başə iyroncə natəmizlik yaranır, onda toplanan kədər və çimçəmə ürekbulandıran bir istilik saçır, özüyə nəmişlik gətirir. O, ürəkdə iztirab və qəm yaradır, xəstəlik qatladır, gözə girəndə kor olur adam... Adamın ağzını büzdüdüür, ona ürekbulanası və öskürək əziyyət verir. Nə ölmüdüür, nə həyat – bitib-tükənmir də.

Bax, bunu qadına məxsus, sadə camaata aid külək, dişi küləyi adlandıran mən”.

DENTU – ŞƏHVƏT DÜŞKÜNÜ

Poema

Əyan Dentu Çu valisinin yanında qulluq edərəkən Sun Yuy ləkələməyə çalışıb deyirdi: “Görün kimdir Yuy: biçimcə-görünüşcə sakitdir, həlimdir, güycəkdir; çevik sözlərlə ağzı doludur, özü də bunları çox adam başə düşməz... Ancaq o təbiətən şəhvət düşkünüdür, mən istəməzdim ki, sarayın alaqaqısı arxasındakı qəşəng otaqlara hökmdar onunla birgə girib-çixsın”.

Vali, Dentunun bu sözü barədə Sun Yuyun fikrini soruşdu. Yuy dedi: “Biçimcə, görünüşcə nəyəmşə, sakitəm, səbirliyəm, güycəyəmşə, bunlar mənə göylərin vergisidir. Ağzımda çoxlu çevik sözlər və bunu çoxları anlaya bilməzşə, bunları mən öz müəllimimdən öyrənmişəm. Ancaq arvadbazluğa, mənim guya şəhvət düşkünü olmağıma gəldikdə, sizə deyim ki, hökmdar, bunlar mənə də qətiyyəən yoxdur”.

Vali dedi: “Sən qadınları sevmirsen, belə de! Buna deməyə bir sözün varmı? Sözün varsa, mənim yanında qal, yoxdursa, çıx istə-faya”.

Yuy dedi: “Ərşi-fələkdə bizim bu Çudakı kimi gözəllər yoxdur. Ancaq Çu pəriləri arasında, hökmdar, mənim kendimdəki gözəllərdən yaxşısı yoxdur; kənd gözəlləri içərisində isə, hökmdar, mənim qonşumdakı körpə gözələ tay yoxdur. Mənim qonşumun qızı bax belədir: boyunu birəcə barmaq enində artırsan, boyu çox uzun olar, tək birəcə barmaq əzaltsən, lap qısa olar. Üzünə zərəcə enlik çəksən, rəngi həddindən artıq ağ olar, yanağının allığı artırsan, gözəlliyi itirər ölçüsünü. Onun qaşları – suquzğunu qanadı; onun dərisi bəmbəyaz qarı xatırladır mənə. Belinin boğması – xalis ipək burumu

kimi; dişləri sanki mirvari düzümüdür. Onun bir dəfə gülümsəməyi yetər ki, bütöv bir şəhər (məsələn, Yançen kimi) ağılını itirsin, başqa birisi (məsələn, Syatsay kimi) dolilik həddinə gəlsin.

Bununla belə, bax bu qız daim harasa dirmaşib mənə baxır, hökmdar. Üç ildir beləcə davam edir, mənə razılıq vermərəm. Ancaq Dentu isə belə deyil. Onun arvadının başı pırpızadır, qulaq əvəzinə başına əyri bir şey yapışdırıb, yeriyəndə elə bil çap yeriyir, belə də əyilib. Bunlar az imiş kimi o həm də qotur və babasillidir. Dentu isə ondan doymaq bilmir, onu beş dəfə doğuzdurmuşdu. Siz bir yaxşı-yaxşı ölçüb biçin, hökmdar, bizim ikimizdən hansımız əsil qadın sevənək, şöhvət düşkünüyük?"

Söhbətin bu yerində Çjan Xuadan gələn, oranın tanınmış bir əyani onların yanında dayanmışdı. O, qabağa gəlib hökmdara bu barədə belə dedi: "Sun Yuy indicə sizin, qarşınızda qonşu qızı hədsiz tərifləyib dedi ki, o öz gözəlliyiylə ağılları çadırır. Belə deyilmi, düz demirəmmi? Mən özüm, hökmdar, özümü şəraf və ədəb gözələyən xadim hesab edirəm, ancaq deməliyəm ki, bunlarla müqayisə edilə bilmərəm. Bununla belə, düşünürəm ki, Çu ucqarından olan bir qızığız burada, böyük monarxın qarşısında söhbət mövzusu olmağa çətin ki, layiq olsun. Mən isə, hökmdar, möminliyəmə, şəxsi təvazökarlığuma görə, inanın ki, öz gözələrimlə gördüklərimi burada danışmağa cəsarət eləmirəm".

Vali dedi: "Sən deməyə çalış, qoy təvazökarlıq böyüklüyü eşitsin".

Əyan dedi: "Eşidirəm, eşidirəm! Mən, sizin sadiq bəndəniz, cavanlığında nə vaxtsa uzaq səfərlərə gedərdim, odur ki, Çinin bütün doqquz vilayətini görmək mənə qismət olmuşdur. Yer üzünün bütün istiqamətlərində bütün mühüm yerləri və şəhərləri öz ayağımla gəzib dolaşmışam. Mən Syanyandan düz çıxmışam, bilirsiniz, mən Xandanda şənlik etmişəm, Çjen və Veydə, Tsinin də, Xueyin də sahillərində doyunca gəzmişəm.

Bir dəfə yaz vaxtıydı, yaz çıxacağıdaydı, ilin üzü yaya doğruydu, lap yayın oğlan çağına doğru. Qaratoyuqlar gözəlcə oxuyurdu... Qızlar dəstə-dəstə gedirdilər tut yığmağa. Bu kəndin gözəlləriyə əzlərinin çiçəklənən, cəzakar gözəllikləriylə sanki nurla dolmuşdular, gərdən və bədəncə heyranedicidilər, üzləri olduqca cazibəliydilər; onların üzlərinə nə ənlək gərəkdir, nə bəzək. Hökmdar, mən onlardan birinə baxdım, ən gözəlinə şeir toplusunu açıb, dedim: "Mən böyük, hə, böyük yolla gedib, sənənin də qulundan tutub aparram".

Mən ona qəşəng bir çiçək verib, olduqca əfsunlu sözlər dedim.

Buna əvəz olaraq mənə təmizliyim başını qaldırıb üzümə baxdı və mənə qaş-qaş tökməklə cavab verdi, yanıma isə gəlmədi. Sonra çaşaraq, özünün tam hərəkətiylə çalışdı yaxına gəlsin, ancaq daha mənə tərəf baxmadı. Onun əhvalı nəyləse olmuşdu, gərdəninin hərəkəti nədənsə mənə az anlaşıqlı idi. Başımı gah qaldıraraq, gah aşağı salaraq, o mənə gah elə baxırdı, gah belə... Cöhrəsindən duyulurdu ki, məmnundur, dodaqlarında təbəssüm vardır. Gözünü süzdürüb oğrun-oğrun mənə baxaraq həmin rədiflə cavab verib dedi: "Külekəndən oyanmış, yaz küleyində bütün zəriflik və gözəlliyi boy vermiş; xalis, müqəddəs bir pəhriz saxla, gözle, bil, yəne gözle ki, mənə özün barədə xoş bir xəbər vərəsen... Yox, əgər bəndirsən mənə belə, bax belə, doğrusu yaxşı olar mən heç yaşamayım". Bunu nədənsə tərəddüdlə mənə deyərək o imtina elədi, rədd etdi mənə.

Bəs iş nə üzliydü? Axı mən onu müəmmalı sözlərlə heyəcana getirməyə hazırdım. Mən bütün qəlbimlə onun schrindəydim, gözələrimlə üzünü yeyirdim, ağıllıca isə onun qızıl şərafini seyr eləyirdim. O qız, rədiflə necə varda, eləcə də başa düşə bildi və ədəbini gözələdi, heç nədə səhvə yol vermədi. Bununçün o, tərəfə layıqdi".

İndi Çu vilayətinin valisi dedi ki, bu yaxşı hadisədir. Sun Yuy da işdən çıxarılmadı.

TSZYA I

TSYUY YUANIN XATİRƏSİNƏ QƏSİDƏ

Əlahəzrət padşahın lütfünü təzimlə qəbul etdim:

Çanşada layiqli cəzami gözələyirəm. Ağzılardan eşidəndə ki, məşhur şair Tsyuy Yuan burada, Milonun sularında öldürüb özünü, Syann dalğalarına yaxınlaşıb inilti və yalvarışla sənə tapşırıram, ey şair-müəllimim. Sən görünməmiş, hədsiz axmaq adamlarla qarşılaşdın. Elə onda da qiyyətin özünə, məhv etdin özünü.

Ey kortale! Fəlakət! İztirab! Üzüntü! Ey cikkəm mənim! Çətinlik, uğursuzluq çağları sənə qismət oldu. Zümrüd quşu da, simürğ də tora salınıb, xəndəyə qısnanmışdı.

Bayquşlar, yapalaqlarsa hər yanda vurnuxurdular.

Zir-zibil, qurd-quş müqəddəsiyə qaldırılmışdı.

Böhtançı, alçaq, yaltaq hər şeyə nail olurdu. Kamil, müdrik adamlar yollarını azmışdılar.

Yoldan çıxarılmışdılar,

Namulu və mətin adamlar yoldan sapdırılmışdı.

Deyirdilər: qəhrəman Suy-i – murdardır.

Çje, ya da Tsyao kimi quldurlarsa – namusludur.

“Natəmizlər yox olsun” – qılınıcı on küt qılınca sayılırdı,

Qurğuşun bıçaqlarsa – hamısından iti sayılırdı.

Dəhşətə gəlirəm! Fəlakət, rüsvayçılıq! Necə oldu ki, sən günahsızkən belə özaba düşdün, bunca ümidisiz?

Çjou tarixini göstərən qabları atdılar, küvəc dibini

ondan üstün tutdular!

Cəng arabasına isə yorğun düşmüş öküzlər, üçtaylı arabaya

üç axsaq eşşək qoşdular. Əla löhrəm atsa qulaqlarını

sallayıb, duz arabasını dartır. Bayram papağını

götürsən, ayaqqabı altına geyinəsən: müvəqqəti

ola, bəs sonra? Ey iztirab!

Müəllim, bu dərdi çəkmək bir sənə qalıb!

Heyhat, heyhat! Ölkəndə səni anlamadı hökmdar!

Sən tək-tənha qomləndin, ürəyini kimə açə bilərdin,

Orada, göylərin dərinliyində simürğ qalxdı yüksəklərə

Və öz iradəsiylə yerdən uzaqlaşdı həmişlik.

Müqəddəs əjdaha doqquz təbəqə dərinliklərindən, dəniz

girdablarından Dərin su girdablarına dalmışdır

ki, öz ecazkar vergisini hifz eləsin,

O, susamuruna, uqraya nifrət edərək, dərin yerlərdə

gizlənmək üçün suya baş vurur:

O məgər qurbağalarla birlikdə bağırsaq qurdu qaynaşan

yerdə yaşaya bilərmə?

Hər şeydən qiymətli olan – şərəfdir, müqəddəs şərəf,

müdrək şərəfi:

Çirkli dünyəvi işlərdən uzaqlaşıb, özünü hifz etmək!

Ağla sığarmı, qaçağan at bağlanmağa, cilovlanmağa dözsün!

Onda onunla ev iti, yaxud qoyun arasında fərq nədəymiş?

Məişət toranında itələşib birdən belə bir bəlayə

düşmək!

Bütün belə və sarsıntıların təqsiri, heyhat, müəllim, sən

özündün.

Bütün “Doqquz ölkəni” dolaşaydın, yalnız “öz” valinə

xidmət edərək!

Niyə sən yalnız bu yeri seçdin, bu sarayı sevdim?

Simürğ orada, yüksəklərdə qanad salır, min-min sajin

yüksəklərdə,

Və şərəfin nur saçdığı yerə baxır: görcək gəlib qonur ora.

Şəri, alçaq işlərin qorxulu əlamətini gördüyü yerdə isə

Qanad çalib, yüksəklərə, yüksəklərə uçub gedir.

...Yarım arşın dərinlikdə palçıqlı arx, dəlik:

O balıq, gəminin uda bildiyi balıq ona yerləşərmə?

Balıqsa Tszyanın və göllərin qarışını kəsən balınadır,

İş zamanı o, qarışqa ordasının başında durmalı

olacağı?

SİMA SYAN-JU

QAPILAR UZUN OLAN YERDƏ

Poema

Çenlər nəslindən olan imperator xanımı, Döyüşkən əlahəzrət padşahın İgid oğlunun arvadı təsvir elədiyimiz zamanlarda onun xoş münasibətindən istifadə edərək, çox qısqanc olmağa başladı, hökmdar isə onu ayrıca, Uzun Qapı sarayında yerləşdirdi. Xanım orada qəm çəkməyə, öz bədbəxtliyini düşünməyə qapıldı...

Sonralar o eşitdi ki, Şu vilayətinə daxil olan Çendu şəhərində Sima Syan-ju adında bir adam yaşayır, bizim Ərşi-əla ölkəmizdə gözəl əsərlər yazmaqda o hamıdan ustadır. Bir gün xanım xəzinədən yüz tszin sarı qızıl götürüb Syan-juun, Ventszyun, yaxud Oxumuş Xanım adını daşıyan arvadına verdi ki, o özünə şərəb alsın və bütün bunlar imperator xanımının kədəri və küskünlüyünü izah eləyən bəndlər yazılmasına sərf olunsun. Syan-ju özünün üslubu müəyyən əsərini yazıb hökmdar-padşahı insafə gətirməyi qərara aldı. İmperator xanım Çen yenə də himayəyə və yaxınlaşmağa layiq görüldü. Onun izahnamə poemasında deyilirdi:

"Desəniz, orada kədərli fikirlərə dalararaq gəzişən, vurnuxan, addımlayan, yeriyən göyçək qadın, hə, o gözəl kimdir elə? Onun ruhu cismini tərk edərək, itib gedir, geriye qayıtmır, dönmür yerinə, hə, onun görkəmi də üzüntülüdür, o tamam quruyub, oturub qalıb, tək-tənha yaşayır. Oğlan mənə deyirdi: "Axı səhər mən gedəcəyəm, axşam isə yanına gələcəm, hə, hə, gələcəm. Özü indi yeyir, içir, oylənir, məni isə unudub. Onun qəlbində mənimlə bağlı nə vardırsa, hamısı tezliklə yoxa çıxdı. O mənə xəyanət elədi, keçmişləri də düşünmür daha: indi öz məşuqəsiylə tapışıb, onunla yaxınlaşıb! Elə istərdim ki, o mənə rəhm edib suallar verəydi, sorğuya tutaydı məni, özü buyuraydı ki, mən ona yaxın olum yenidən, hə, yəne yaxın olum; onun dəyərli səsini eşidib qiymətləndirmək xoşbəxtliyinə layiq görüldüyüm. O, boşca sözlərlə kifayətləndi, mənşə bütün qəlbin dolusu ümid bəsləyirəm, hə, tam inam bəsləyirəm; ancaq mənim hakimi mənə ağ günlər bəxş etmək, yanıma gəlmək istəmir. Mən bu kəşənədə təkəm, girdəbdəyəm və yalnız öz duyğularıma dalmışam – yalnız! Küləkə uçur, hücum çəkir, burulğan kimi bu külək!..

Rayihəli qülləyə qalxıb ümidlə baxacağam uzaqlara, uzaqlara baxacağam; qəlbimsə lap dərinliyinə qədər güclü istəklə dolub, özüm də bütün varlığım bir sələ dönüb axıram harayasa. Dumanlarsa sürünür, topa-topa ağır buludlar hər tərəfdən gəlib göy üzünü bürüyüb tamam, bürüyüb tamam; göylər də, dibsiz-dərinliksiz göylər də günün günortaçağı birdən tutuldu tamam. Şimşək gurladı, çaxdı şimşəklər, onun dodaqları gurladı, gurladı; şimşəyin çaxışı ancaq hökmdarın öyləşdiyi faytonun səsini xatırlatdı mənə. Bax, uçan tufan yolundan döndü, budur, mənim qapıma uçub dolur, mənim sarayıma; bir göz qırqımında bütün pərdələri, bütün örtükləri qaldırır, birdən darçın ağacının bütün budağı və kökləri dolaşdı bir-birinə, hə, budaqları; güclü, kəskin ətirsə gəlir, hey gəlir. İri tovuş quşu bu ağaca qonur və məhəbbət yetirir... Qara meymunsa uzada-uzada fit çalır və inildəyir orada. Budur, suzuzğunu, göy zümrüdü quş qanadlarını yığıb uçub gəlir o biri quşun yanına qonub. Erkək və diş simürğlər cənuba və şimala uçurlar... Ürəyim mənim ümidisiz kədərli dolub ağzına qodər, yolundan sapdırılmış ruhumsa lap tüğyan cləyir, içərimdən hücum çəkir üstümə...

Ətirli evyandan enirəm, baxıb ətrafa boylanıram, ətrafa boylanıram, asta addımlarla yavaş-yavaş yeriyirəm ən dərin saray yollarıyla. Budur, baş otaq... Elə bil qayadır... O, göylərə dirənir, lap göylərin

özünə... O biri tikililər də öz tutqun nəhənglikləri ilə onunla birlikdə qalxıb ucalıblar göyə. Zaman-zaman sağdakı, şərq tərəfdəki fiqlelə söykəniyəm üzüntü içində, hə; al-əlvan azman tikililərə baxıram axırı görünmədən, görünmədən axırı. Sədəfli qapıları itələyirəm, otaqların qızla tutulmuş nömrə nişanlarına elimi sürtürəm, başımı tuturam, onların səsi cingildəyir, cingildəyir hansı zənginsə səsi kimi. Qapımın tağları heykəl maquliyəsindəndür bütün – hə, hamısı oymalıdır, karniz ərək meyvəsi şəkli ilə bəzənmişdir. Burada yırgalanın, yellənən ağacların sıxından da sıx bütün bir şəkəkəsi var; tağlara utun ağacından dayaq qoyulub. Sütun başlarının, kapitellərin hamısı nadir ağaclarla bəzədilmişdir; onların qeyri-bərabər sıraları damların dayaqlarını möhkəmlədirlər. Bax indi, bu saat hər şey qeyri-müəyyən, dumanlı görünür, onların birini o birinə görə seçə bilərəm; bütövlükdə adama elə gəlir ki, yuxarıda daş qayalar bir təhr dayanıb... Gündüzlərsə bütün beş rəngin hamısı – göz qamaşdırır, biri o birinin qarşısında göz qamaşdırır; parıldayır, köz kimi közərir, başdan-başa parlaq işıq saçmalarıdır! Daşlar elə sıx çarpazlaşdırılıblar ki, deyirsən bunlar dam kirəmitidir, hə, dam kirəmiti; onların naxışı hansı daş-qaşına rəng sayrışmasını yada salır. Hər yanı başa-baş gözəl şəkəkə emələ gətirən örtüklər tutmuşdur; onlardan Çu saçaqlarının burumları sallanır aşağı. Qapı pərvazlarına elimi uzadıram ki, heç olmasa bir hərəkət cləyim, hə, tərpenişim olsun, ustalıqla düzəldilmiş saray səki-eyvanlarının geniş panoramına baxıram.

Ağ durna çağırır, şikayətli-şikayətli huçqırır – hə, huçqırır; onun tənha dişisi quru qovaqların yanında bir ayağı üstündə dayanıb. Artıq, gündüzdən sonra toranlıq qalıb, ümidlərim qırılır – hə, qırılıb; qemli-qemli özümü tapşıram boş otağa. Göydən sallanır, baxır ay, onun şüaları mənim üzərimdə yalnız parıldayır – hə, ancaq parıldayır; bu təmiz gecədə öz dərin yatağına təkə gedirəm. Qədim sərtliyə köklənmiş udu götürürəm ki, sərtlikdən qopan motivlər çalım; qemli düşüncələrim uzun çəkməyəcəyi bərədə çalırım, barmaqtaqım arasından yüksək notlar çıxır, getdikcə dəyişilir və başqa nota çevrilir: simlər ürəkvrən təmizliklə səslənir, melodiya göylərə ucalır – onun dəqiq sərt mövzusu mənim indi gördüklərimin hamısını dəlib keçir; fikrim möhkəmlənir, artır və özü-özünü qaldırır. Ancaq mənimlə, hər iki əlimdə olanlarsa, inciklik içində göz yaş tökür – hə, ağlayırlar; onların göz yaş hər səmte irmağ tək axır, elə də, belə də. Öz huçqınqlarını saxlaya bilmir, getdikcə qemlənin daha

ucadan ah çökür, ah çökirlər; mənşə artıq yenidən qalxıram, büdrəyə-büdrəyə, özüm də bilmirəm, hara gedirəm. Paltarımın uzun qolunu qaldırıram, üzümü qapayıram, qapayıram; daim öz uğursuzluqlarımı sayıram, keçmiş səhvlərimi... Nə gözümü göstərə bilirəm, nə üzümü, üzümü... Bax beləcə çaşqın əhval içində yatağıma yaxınlaşıram. Cürbəcür ətirli otlar yığıram başımın üstünə, yastığıma; yatağıma gözəl otir saçan çiçəklər döşəyirəm. Birdən yuxuya gedirəm, yatıram, yuxuda və yuxulu arzularda – hə, öz düşüncələrimdə xəyallanıram; qəlbimdəşə elə hallar keçirirəm ki, elə bil hökmdarın özü burada yanımdaymış. Yuxuda qorxub ayılırəm – ah, yox, burda heç kəs yoxdur, yoxdur; bütün ruhum ayağa qalxıb, sanki yenə itkinin əsiri dadıb. Artıq xoruzlar səs-səsa verib banlayırlar və mən onların halına ürəkdən yanmalı, qəmlənməli oluram; yerimdən qalxıb aya baxıram, onun bir yerə cəmlənmiş parlıtısına baxıram. Ulduzların çərgəsini seyr eləyirəm, sayrışan sırasını; Bi-Maobiadlar artıq göylərin şərəf qurtaracağımda görünməyə başlayır. Mən həyətin ortasına baxıram – orada yarışıq yarızülmət yatıb, hə yatıb; sanki ora qırov düşüb, son payızda olan kimi. Gecə hey uzanır, uzandıqca uzanır, elə bil gecə deyil, ildir; mənim ürəyimdəşə kədər qaynayır, qaynayır və onu ovutmaq, dəyişmək mümkün deyil. Bax beləcə mən həyəcan içində vurnuxuram, özümə yer tapa bilmirəm, bilmirəm səhərə qədər... Şəfəq tutqunlaşır və yarıb-sönür... Mənşə öz-özümə kədərlənirəm, kədərlənir və qəmlənirəm – beləcə bütün il boyu sonadək – unuda bilmirəm, cəsarət etməm unutmağa da”.

İMPERATOR VEN-Dİ

ZİYALİ PADŞAHIN ƏHALİYƏ KÖMƏK TƏDBİRLƏRİNİN MÜZAKİRƏSİ BARƏDƏ MANİFESTİ

Bu son zamanlar bir neçə il dalbadal taxıllar bitmədi. Üstəlik hələ su başqınları və quraqlıq da oldu, yoluxucu xəstəliklər və qırğın yayıldı. Bunlar bizi son dərəcə çaşdırdı. Biz ağıllı, ziyalı deyilik, hələ dərk edə bilmirik ki, bu kimin təqsiri, kimin cinayətidir. Ola bilsin ki, hökumətimiz öz işində səhvə yol verir, biz öz rəftarımızda da yanılma və səhvlər görürük. Yoxsa o vaxt Biz göylərin yoluna

əməl etməkdə nəşə dikbaşlıq, narazılıq göstərmişik? Yoxsa dünya nemətlərindən hansınisa götürməmişik o vaxt? Yoxsa o vaxt adamların işlərində əmin-amanlıq dövrü yaşayışına nisbətən çoxlu fərqlərni olmuşdur? Yoxsa o vaxt yer ruhları, yaxud göydən yer ənənələr Bizi atmışlar, valvarışlarımıza, qurbanlarımıza baxmadan? Bizi indiki həddə nə salmışdır? Bəlkə bizim vəzifəlilərin yüzünün də məvacibi həddindən artıq israflı və böyükdür? Yoxsa faydasız, gərəksiz işlər həddindən artıqdır? Xalqın yeməyinin çatışmazlığı və qıtlığı nədəndir indi? Axı düşünmək olar ki, torpaqdan istifadə hesabıyla Biz xalq üçün onu daha da azaltmışıq? Yoxsa xalqə necə dolanmağı müzakirə edərkən biz onun barəsində qayğımız lazımcı artırmamışıq? Ağzılan sanayıb, torpağa tətbiq eləyəndə qədim dünya ilə müqayisədə torpaqda hətta artıqlıq var; xalq öz yegisini yedikdə isə çox-çox çatışmazlıqlar yaranır. Bütün bunun təqsirini nədə tapmaq olar?

Bəlkə onda ki, bizim əhali kütlələrinin bütün nəsil və zümrələri az əhəmiyyətli şeylər üçün həddindən artıq işləyir və bununla da öz əkinçi əməllərinə zərər, ziyan vururlar? Yoxsa şərab çəkilməsində həddindən artıq taxıl zay eləyirlər? Yoxsa evdə bəslənən “altı heyvanı” çox yeyirlər və sayları da hədsiz çox olduğuna görədir? Hansı mühümdür, hansı mühüm deyil, ayurd ələyə bilmirəm, səbəblərin ən əsasını tapa bilmirəm. Mən bütün bu işləri baş nazirlə, müxtəlif valilərlə, eləcə də nisbətən iri vəzifəlilərə iki min ölçü düyü alanlarla, böyük alimlərlə və başqalarıyla müzakirə etməliyəm. Qoy onlardan bizim bütün xalqımıza kömək ələyə bilənlərin hər biri, sərbəstcə, istədiyi kimi və fikrən uzaqları görməklə, bizdən heç nəyi gizlətməsin!

ÇJAN XEN

TARLALARA QAYIDACAĞAM

Artıq çoxdan, lap çoxdandır ki, paytaxt şəhərlərində yaşayıram, ancaq məndə o ağıl və şüur işığı yoxdur ki, günün meqamına kömək ələyəm. Bütün işim ondan ibarətdir ki, Çay qurağına gəlib balıqlara baxıram və Çayın duru və təmiz olmasını gözləyirəm, o isə çətin ki, nə vaxtsa belə olsun. Mən Tsayın xasiyyətinin dəyişkenliyini hesabıqla qəbul edirəm, mən şübhələrimi dağıtmaq üçün Tanın sözünü eşitməyə hazırım.

“LUNYUY” (“HÖKMLƏR VƏ SÖHBƏTLƏR”) KİTABINDAN

Müəllim dedi:

– Mən döyüş arabası olan dövləti idarə etmək üçün ehtiyatlı, doğru, tələbatlarda mötədil olmaq, xalqı sevmək, biyarı yerinə yetirməyə xalqı nə vaxt cəlb etmək mümkün olduğunu bilmək lazımdır.

(Fəsil 1,5)

Müəllim dedi:

– Kiçik qardaşlar və oğullar! Nə qədər ki ata evindəsiniz, öz atanızı hörmətlə qulluq ələyin! Ata evini tərk edəndə ailənin kiçik üzvləri barədə məhəbbətlə qayğı çəkin! Hamını sevin, öz insanlıq mayanızı sadıq olun! Fəal olun və əgər gücünüz çatsa, maarifə yiye-lənin!

(Fəsil 1,6)

Müəllim dedi:

– Tsyuntszi yeyir, ancaq doymaq axtarmır; yaşayır, sakitlik axtarmır; işdə çevikdir, sözdə ehtiyatlıdır; Daonun malik olduqlarına doğru gedir, özünü də düzəldir. Biliyə çatmaq da elə budur.

(Fəsil 1,14)

Tszı Lu, Tszen Si, Jan Yu və Qunsi Xua müəllimin ətrafında oturmuşdular.

Müəllim dedi:

– Mən sizdən cəmi bir gün böyüyəm. Odur ki, məndən utanmayı. Bax, siz həmişə deyirsiniz: “Məni tanıyırlar!” Ancaq turalım, sizi tanıyırdılar, onda neylərdiniz?

Doğrudan, göylərin yolu anlaşılmaz və qaranlıqdır! Mən fikrən balıqçı atamın yoluyla gedirəm və xoşbəxtliyində onunla birləşirəm. Mən kir dünyasından uca duracağam, ondan uzaqlaşacaq və mənasız dünyanın işləri ilə biryolluq üzüləcəyəm.

İndi yazın lap oğlan çağındır və ən yaxşı ayıdır. İndi hava iltiq və təmizdir. Tarla və düzənlərdə hər şey çiçəkləyib, otlar qalxıb. Yüzlərlə cürbəcür otlar zəngin-zəngin, göyçək-göyçək çiçək açıb. “Kralıça gözü” adlı ördək balası artıq qanad çalmış, payızbülbulü öz sevincsiz motivi ilə mahnısını oxumuşdur. Yaradılmışlar boyun-boyunu verərək yuxarı qalxır, aşağı enirlər kvan-kvan; cikkildəşirlər – yin-yin. Bax, bütün bunların arasında dolaşmağa, gözməyə və hər yana səfər etməyə başlayır və daim istəyirəm ki, öz ruhumu, duyğumu bunlarla sevindirim.

Bax onda əjdaha kimi geniş çəmənlərdə gəzə-gəzə oxuyuram; pələng kimi dağ və təpələrdə fit çalaram. Havaya baxıb yaydan oxu buraxaram; aşağı baxıb, uzun axımda balıq tutaram. Oxa keçən quş orda ölüm tapar; tələyiminə cuman balıq qarmağı udar; mən buluda qalxan quşu vurub salaram; dərindən üzən balığı kəmərimdən asaram.

Sonra işə işiq saçan möcüzə öz şüalarını biçməyə başlayır, dolğun ayla, genişliklər planeti ilə yerini dəyişir. Yüksək və hədsiz sevincə qədər çatdırmışam özümün asudə dolaşmalarımı – gün batmağa doğru getse də, mən yorğunluğu unutmuşam. Mən bütünlüklə müdrik Laonun qoyub getdiyi vəsiyyətin nurundayam və bu saat öz atımı damına ayrıqotu döşənmiş daxmaya doğru döndərməyə hazırım. Orada beşsimli çalğı alətimin gözəl düzümünə çəkərəm əlimi, həm Çjonun, həm Kunun düşünüb yazdıqları barədə oxuyaram. Sonda fırça və tuşla bir xətt çəkərəm, onunla qəlbimin rəngini ifadə elərəm. Mən xuanların ulu keçmişlərindən üç Padşahın çıxırına, orbitinə düşərəm.

Əgər mən indi ruhuma yer hüdudlarından çıxmaq ixtiyarını verməmişəm, hansı yolun parıltıya-şöhrətə, hansının alçalmağa aparmağını nəzərə almaq nəyimə görək?

Tszı Lu düşünmədən, o saat cavab verdi:

– Mın döyüş arabası olan dövlət bir neçə böyük dövlətin arasına qışnanılmışdır. Hom də onun üstünə bir neçə ordu yeridilir. Üstelik, onun özündə aqlıdır. Bax, bu da mənəm, Tszı Luyam... Qoy belə dövlətin idarə edilməsini mənə tapşırınsınlar – üçcə ildən sonra hamıda kişilik peyda olacaq, hamı başa düşəcək ki, borc nədir!

Müəllim gülümsündü.

– Bəs sən, Jan Yu, sən nə deyərdin?

O cavab verdi:

– O, balaca bir mülk, eni-uzunu altmış-yetmiş li, lap ondan da balaca əlli-altmış li... Qoy belə bir mülkün idarə olunması mənə tapşırılsın, üçcə ildən sonra xalqın hər şeyi kifayət qədər olacaq. Qanun və qaydalara gəldikdə isə mən Tszuyuntzuya müraciət elərəm.

– Sən necə, Qunsi Xua, sən nə deyirsən?

O cavab verdi:

– Deyə bilmərəm ki, özüm nəşə eləyə bilərəm. Mən xahiş edərdim ki, mənə öyrətsinlər. Mən hökmdarın kiçik naziri olmaq istərdim; qəbul zamanı geyilən paltar və papaq geyib əcdadların məbəbində, valilərin görüşündə sərəncamlar vermək istərdim.

– Bəs sən, Tszen Si, sən nə deyərdin?

O oturub əlini arabir se adlı musiqi alətinin simlərinə toxundurdu. O, seni bir tərəfə qoydu, simlər hələ də səslənirdi, oğlan bir az qalxıb dedi:

– Mən bunların üçünün də dediyindən tamamilə başqa şey istərdim.

Müəllim dedi:

– Məhz nə? Niyə cavab verməkdə tələddü edirsən?

– Mən istərdim ki, yazın sonları – payız paltarları hazır olan vaxtlar olaydı, beş-altı gəncə, altı-yeddi yeniyetmə ilə 1 çayında çiməydim. Uyuy təpəsində uzanıb özümü yüngülcə məhə verəydim, sonra isə nəğməylə evə dönəydim.

Müəllim köks ötürüb, dedi:

– Mən Tszen Siyə qoşuluram.

Şagirdlərin üçü otaqdan çıxdı. Tszen Si yubandı. Tszen Si müəllimə müraciət elədi:

– Müəllim, siz o üç nəfərin sözləri barədə nə düşünürsünüz?

Müəllim cavab verdi:

– Hə, onların hərsi öz istəyini bildirdi.

Onda Tszen Si soruşdu:

– Siz Tszı Lunun sözüne niyə gülümsədiniz?

Müəllim cavab verdi:

– Dövləti qanun və qaydaların köməyiylə idarə eləyirlər. O öz sözündə özünə çox güvənirdi. Mən buna gülümsəyirdim.

– Məgər Jan Yu da dövlət barədə eyni cür danışmadı?

– Hə, danışdı... Eni-uzunu altmış-yetmiş və ya bir qədər ondan kiçik əlli-altmış li olan mülk də dövlətdir.

– Bəs Qunsi Xua necə, məgər o da dövlət barədə danışmadı?

– Hə, danışdı... Əcdadların müqəddəs məbədi, valilərin görüşü...

Bu, dövlət deyil, bəs nədir? Ancaq belə dövlətdə kiçik nazir Çi kimi bir adam olarsa, onun böyük naziri kim olmalıdır?

(Fəsil XI, 26)

Müəllim dedi:

– Danışmaq yerində danışmayanda adamı itiririk. Danışmaq görək olmayanda danışdıqda sözü itiririk. Müdrik olan – adam itirmir, söz itirir.

(Fəsil XV, 8)

Yao dedi:

– Şun! Göylərin püşkü sənin üzərinə düşüb. Orta həddə möhkəm dayan. Əgər ətrafında bütün ölkə qıtlıq çəkirə, göylərin bəxş etdiyi hökmdar varidatı da yoxa çıxır.

Şun da Yuya bunu dedi.

Tan-van Göylər hökmdarına üz tutub dedi:

– Mən miskin bəndə, sənə qara cəngəmi qurban verməyə cəsarət edirəm və bu sözü sənə açıq deməyə cəsarət edirəm: “Mən Tszevana aman vermədim, onun təqsiri vardı. Hökmdar, qullarının işdəkləri səndən gizli deyil. Sən söz – sənin ürəyindədir. Əgər mən təqsirliyəmsə, bu təqsiri xalqın adına yazma. Yox, əgər xalq təqsirlidirsə, deməli, mən də təqsirliyəm”.

Çjou hökmdarlarının böyük sərvəti vardı: onların dövləti Xeyir adamlarıyla zəngin idi. Hökmdarların qohumları vardı, ancaq hakimlər onları insansevər adamlardan üstün tuturdular. Onlar deyirdilər: əgər el içindən kimsə səhvə yol veribsə, təqsir yalnız mendedir.

Çjouların zamanında ölçü və çəkirlərin düzgünlüyünə daim əməl eləyirdilər, mövcud qaydaların fealiyyət göstərməsinə diqqət yetirirdilər. Ləğv edilmiş vəzifələri bərpa etmişdilər – idarəetmənin xeyri hər yana yayılmışdı. Yıxılmış dövlətləri dirçəltmişdilər və varisiyi bərpa etmişdilər. Qaçıb dağılanları yığımışdılar və Göylər altındakı bu dövlətin xalqı öz ürəyini Çjoulara vermişdi.

Ən mühümü – xalqdır, qidadır, ölümləri ləyaqətlə basdırmaqdır və əcdadlara qurban verməkdir. Qəlbən böyük olanlar – xalq kütlələrinə ziyələnirlər. Əməkdə çalışqan olanlar – yaxşı nəticə əldə edirlər. Ədalət olanda – hamı sevinir.

Tszı Çjan Konfusidən soruşdu:

– Dövləti düzgün idarə etmək üçün nə lazımdır?

Müəllim cavab verdi:

– Əgər “beş gözəlliyə” hörmətlə yanaşılsa və “dörd şər” aradan götürülsə, dövlət düzgün idarə olunar.

Tszı Çjan dedi:

– Bəs “beş gözəllik” hansılardır?

Müəllim cavab verdi:

– Ləyaqətli ər kişi xeyirxahdır, ancaq israfçı deyil, o başqalarını işləməyə məcbur edir, ancaq bunun üçün ona heç kəsin açığı tutmur; onun istəkləri var, ancaq acgöz deyil; onun hər şeyi var, ancaq lovğalığı yoxdur; güclüdür, ancaq çilgin deyil.

Tszı Çjan soruşdu:

– “Xeyirxahdır, ancaq israfçı deyil” nə deməkdir?

Müəllim dedi:

– O, xalq üçün sərfəli olanı sərfəli sayırsa, bu demək deyilmi ki, o, xeyirxahdır, ancaq israfçı deyil? O başqalarını işləməyə məcbur edəndə zəruri işləri seçərsə, kimin açığı tutar ona? O, insansever olmaq istəyib insansever olarsa, acgözlük haradan peyda ola bilər? Layiqli ər kişi üçün nə kütlə var, nə azlıq; ondan ötrü nə balaca var, nə böyük; o heç kəsə ikrahla yanaşmır. Məgər bu, o demək deyilmi ki, hər şeyin ola, ancaq bununla belə lovğalığın nə olduğunu bilməyənə? Layiqli ər kişi qaydaya uyğun papaq və paltar geyir; gördüyünə hörmətlə yanaşır; o hər vaxt təmkinlidir, adamlar da ona hörmətlə baxırlar, eyni zamanda qorxurlar ondan. Məgər bu, o demək deyilmi qüvvətli olasan, ancaq bununla belə çilgin olmayasan?

Tszı Çjan soruşdu:

– Bəs “dörd şər” nədir?

– Nəsihət vermək əvəzinə, öldürmək; bu, zülmkarlıq deməkdir; qarşıma almaq əvəzinə, qızıdırmaq. Bu, pozğunluq deməkdir. Göstəriş verməmək, sonra isə sıxışdırmaq. Bu, quldur olmaq deməkdir. Adamlara onlara görə olan şey verilməlidir. Gərək olandan az verib, gərək olandan çox almaq; bu, hakimiyyət nümayəndəsi olmaq deməkdir.

(Fasil XX. 1)

“MEN-TSZI” KİTABINDAN

Tarısal Əkinçinin təlimini öyrədən Syuy Sin adlı birisi Çu vilayətindən Ten çarlığına gəldi. Saray kəndarına ayaq basıb çar Ven-quna dedi:

– Uzaqdan gələn çox sözlər eşidib hökmdarın insansever idarəsi bərədə. İstərdim ki, yerləşmək üçün torpaq alıb sənin təbəən olum. Ven-qun ona yer göstərdi.

Syuy Sinin onlarca ardıcılı oldu; onların hamısı qaba mahuddan paltar geymişdi, çörək pulu qazanmaq üçün başmaq hörür, həsir toxuyurdular.

Konfusiçi Çen Lyanın şagirdi Çen Syan və onun kiçik qardaşı Tszay toxanı çiynlərinə atıb Sun çarlığından Tənə gəlib dedilər:

– Biz hökmdarın kamil – müdrik idarəsi haqda çox sözlər eşitmmişik. Siz kamil–müdrək adamsınız, biz də istəyirik, sizin təbəənz olmaq. Çen Syan Sinlə görüşüb ondan böyük sevinc duydu. O özü öyrətdiyini bir qurağa qoyub, Syuy Sindən öyrənməyə başladı.

Çen Syan Men Tszı ilə də görüşüb Syuy Sinin nitqlərini ona verdi: – Tən hökmdarı doğrudan da müdrək hökmdardır, ancaq Yol bərədə eşitməyib. Müdrəklər xalqla birlikdə əkil-biçir, ruzi qazanır, xəronyi özləri hazırlayır, adamları da idarə edirlər. Ancaq bu gün isə qidalanmaq üçün hökmdarın anbarı da, xəzinəsi də var, ancaq o, xalqı talayır – müdrəklik budurmu?

Men-Tszı dedi:

– Yəqin ki, müəllim Syuy yalnız özü qazandığı çörəyi yeyir?

– Hə, elədir.

– Müəllim Syuy yəqin ki, özü toxuduğu parçadan paltar geyir?

– Yox, müəllim sadəcə olaraq qaba mahud geyir.

- Müəllim papaq geyirmi?
 - Geyir.
 - Necə papaq?
 - Ağ kətandan.
 - Kətanı özü toxuyur?
 - Yox, taxıla dəyişib?
 - Niyə özü toxumur?
 - Bu, taxıl əkməyə mane olardı.
- Sonra Men-İszi dedi:
- Axı müəllim Syuy xəyəyi dəmir qazanlarda və saxsı qablarda biçirir və dəmirlə yer şumlayır?
 - Hə, elədir.
 - Bunları o özümü düzəldir?
 - Yox, taxıla dəyişir.
 - Demək belə.
 - Məgər taxılı dəmir qazanlara və saxsı qablara dəyişəndə dulusçuları və metaləridənləri talamırlar? Yaxud, dulusçular və metalçılar qabları taxıla dəyişəndə əkinçini talamırlarmı? Niyə müəllim Syuy gili özü hövkələmir və dəmiri özü əritmir? Özünə görə olan şeylərin hamısını öz evində düzəltmir? Niyə o aradı-arası kəsilmədən gah bir şeyi, gah o birini sənətkarlarla dəyişdirir? Məgər bu, müəllimi yormur?

Çen Syan cavab verdi:

– Axı bu qədər sənətlə məşğul olub, özü də yer şumlamaq mümkün deyil.

– Belə çıxır ki, əkinçiliklə yalnız Ərşi-əla ölkəsinin idarə olunmasını birləşdirmək olar? Razi deyiləm! Bir var böyük adamların qisməti, bir də balaca adamların qisməti. Əgər insan bədəni üçün yüz sənətin eləyə bildiyini hər bir adam özü əmələ gətirseydi və yalnız özünün əmələ gətirdiklərindən istifadə eləseydi, bütün xalq dinclik bilməzdi. Buna görə də deyiblər: "Ağlı gücə salmaq olar, bədəni də gücə salmaq olar. Ağlı gücə salanlar adamları idarə edirlər, bədəni gücə salanlar isə adamlar tərəfindən idarə olunurlar". İdarə olunanlar başqalarını yedirirlər, idarə edənlər isə onlardan yeyirlər. Ərşi-əla ölkəmizin ümumi qanunu belədir.

(*"Ten Ven-qun" fəslİ, 1 h.*)

Tsi çarlığı sakinlərindən birinin arvadı və kəzi vardı. Onların ərİ tez-tez yoxa çıxır, evə tox və şərxə vəziyyədə qayıdır. Kimlə yeyib-içdiyini arvadı ondan soruşanda hər dəfə aydın olurdu ki, kişi əyanlarla, varlı adamlarla oturub-durmuş. Onda arvad kəziyə dedi:

– Kişi evdən yoxa çıxır, həmişə də evə tox və kefli qayıdır, soruşanda da, kiminlə yeyib-içir, belli olur ki, əyanlarla, varlılarla. Ancaq bizim qapımızı hələ bir hörmətli şəxs açmayıb! Gedib öyrənəcəm, görüm hara gedir bu kişi belə!

Çox erkən durub, oğrun-oğrun ərini izləməyə başladı. Bütün şəhərdə bir adam tapılmadı ki, ayaq saxlayıb onunla kəlmə kəssin. Nəhayət, o, Şərq bərsi yanındakı qəbiristanına çatıb qəbirüstə gələnlərdən yemək qalıqlarını dilənməyə başladı. Ancaq görünür, bu azlıq elədi, kişi dörd yana boylanıb o biri adamların yanına getdi... Sən demə, o belə yeyib-içirmiş.

Arvad evə qayıdıb kəziyə dedi:

– Gör bizə kim ərlik edirmiş, biz isə ona arxalanmalı və ömrümüzü onunla çürütməliyik.

Sonra o gördüklərini kəziyə danışdı və ikisi də qapını içəridən bağlayıb göz yaş tökməyə başladı. Hər şeydən xəbərsiz kişi isə şən və razı halda evə qayıtdı və məğrur əda ilə arvadla kəzinin qarşısında dayandı.

Nəcəbətli ərIn fikrincə, var-dövlət, ad-san, mənəfəət və yüksək vəzifə əldə etməyə çalışanlar arasında az adam tapılar ki, öz arvad və kəzilərini xəcalətdən göz yaş tökməyə məcbur etməsin.

(*"Lilou" fəslİ, P.H.*)

“DAODETSZİN” KİTABINDAN

2-ci fəsildən

Göylər altında bilinəndə ki, gözəllik gözəllikdir, çirkinlik də ortaya çıxır. Bilinəndə ki, xeyir-xeyirdir – şər də çıxır ortaya. Buna görədir ki, varlıqla yoxluq bir-birini tədrir, çətinlə asan bir-birini yaradır, qısa və uzun bir-biriylə ölçülür, yüksəklə alçaq bir-birinə doğru can atır, hər cür səsle insan səsi bir-biriylə uyarlıq yaradır.

qabaqkıyla sonrakı bir-birini izləyir. Buna gördür ki, müdrik etmədən edir və susmaqla öyrədir...

3-cü fəsil

Əgər istedadı tərifiyləib göyə qaldırmasalar, adamlar arasında rəqabət olmaz. Az tapılan şeylər yüksək qiymətləndirilməyə, adamlar uğurluq eləməzlər. Əgər adamlar istəyi qızıqdıran şeyləri görməzlər, onların ürökləri həyəcana düşməz. Ona görə də idarə edən müdrik olanda o, adamların üröklərini boşaldır, qarınlarını isə doldurur, iradələrini zəiflədir, sümüklerini möhkəmlədir. O, daim çalışır ki, xalqda bilik və istək olmasın, bilənlər iş görməyə cəsəret etməsinsinlər. O etmədən edir, hamını da idarə edir.

12-ci fəsil

Beş boyadan göz kor olur, beş səsdən qulaq batır, beş daddan dil kütəlik; cıdır və ov çilgünlüq yaradır, az tapılan şeylər cinayətə çəkir. Ona görə də müdrik qarına qayğı göstərir, göza yox, o, zəruri olanı götürüb, artığı atır.

18-ci fəsil

Böyük Yol yoxa çıxanda – “xeyir” və “bore” ortaya çıxır. Ağıl kəskinliyi ilə birlikdə böyük görkəzməçilik törəyir. Altı qohumun sözü düz gəlməyəndə “oğul hörməti” və “ata-ana sevgisi” ortaya çıxır. Dövlətdə qarınqarışıqlıq olanda “sadiq təbəələr” ortaya çıxır.

57-ci fəsil

Ölkə ədalətlə idarə olunur, müharibə və bəcliklə aparılır, Kainat etkisizliklə əldə edilir. Mən bunu nədən bilirəm? Ondan ki, Kainatda qadağa çox olanda xalq yoxsullaşır. Xalqın yarağı çox olanda ölkədə didişmələr başlayır. Adamlar arasında ustalar və bacarıqlılar çox olanda az tapılan şeylər artır. Qanun və formalar bollaşanda quldurluq və soyğunçuluq artır. Ona görə də müdrik deyir: mən heç nə eləmirəm, xalqsa öz-özünə kamilləşir; dincliyi sevirəm – xalq da öz-özünə düzəlir; iş tutmuram – xalq özü varlanır; istəklərim yoxdur – xalq da özünü sadəlikdə saxlayır.

64-cü fəsil

Yerimezi – əldə saxlamaq asandır. Hələ təzahür etməmiş yönəltmək asandır. Kövröyi sındırmaq asandır. Xırdanı dağıtmaq asandır. Hələ heç nə yoxken hərəkət etmək gerek. Ara qarışmamış qayda yaratmaq gerek. Gövdəsi qucağa sığmayan ağac kövrək bir zoğdan yaranır, doqquz qatlı qülle torpaq topacığundan qalxır, min li uzunluğunda yol ayaq altından başlayır.

İş gören – uduzacaq, varlı olan – itirəcək. Ona görə də müdrik iş görmür və uduzmur, yoxudur ki, itirə də. Bir iş başlayan adamlar iş başa çatanda çox vaxt uğursuzlanırlar. İş ehtiyatla başladığı kimi ehtiyatla da başa çatdırılan uğursuzluğa düşürlər. Ona görə də müdrik təəssübsüzlüyə can atır, az tapılan şeyləri qiymətləndirmir, bilməyənlərdən öyrənir, başqalarının keçdiyi yola gəlib çıxır. O, hadisələrin təbii axarına əməl ələyir və iş görməyə girişir.

65-ci fəsildən

Qədimlərdə Yola əməl etməyi bacaranlar xalqı maarifləndirmir, avamlıqla saxlayırdılar. Xalq çox biləndə onu idarə etmək çətin olur. Ona görə də ölkə idarə ələyən həm də müdriklik ələyirsə – ölkəyə zərər vurur; müdriklik eləmədən idarə edən isə – xeyir verir. Bu iki mətləbi dərk ələyənlər hamıya örnək olacaqdır...

“LE-TSZI” KİTABINDAN

Tsin valisi Muqun mehtər Bo Leyə dedi:

– Sən daha qocalmısan. Sənin nəslindən at seçə bilən başqa birisi yoxmu?

– Yaxşı atı, – deyə Bo Le cavab verdi, – duruşuna, özələsinə və sümüyünə görə tanımaq olar. Ancaq Ərşi-ələnin Birinci atında bütün bunlar sanki pozulub və silinib, örtülüb və gizlənilib. Belə at toz qaldırmadan, arxasınca iz qoymadan qaçır. Mənim oğullarımsa bacarığı azdır: onlar yaxşı at seçə bilərələr, ancaq Kainatın Birinci Atını tapa bilməzlər. Vaxtile mən dalımda odun şələsi və torəvöz bağlamaları daşıyardım. Tszuyfan Qao adlı birisiylə. O, atları nökrərinizdən pis tanıyırdı. Onu dəvət ələyin.

Vali Tsyufan Qaonu qəbul etdi və yubanmadan onu at dalınca göndərdi. Tsyufan Qao üç aydan sonra gəlib dedi:

- Tapmışam. Qumlu Tapıda.
- O necə atdır? - deyə Muqun soruşdu.
- Kəhər madyandır.

Madyanı götürməyə adam göndərdilər, belli oldu ki, qara bir ayğırdır.

Vali qayğılandı, Bo Leni çağırır dedi:

- Heç nə çıxmadı! At seçməyə göndərdiyin adam atın rəngini də fərqləndirə bilmir, madyanı ayğırdan seçə bilmir, ondan atabaxan çıxmaz.

- Doğrudanmı o bu həddə çatıb! - deyə Bo Le dörin bir heyranlıqla nəfəs dərdi. Hə, bundan sonra minlərcə, lap bir qara sürü mənim kimi adam olsa, onun yanında heç nədir. Axı Qao təbii mahiyyəti görür. Dəni götürüb, püfəni atır, daxilə dalır, zahiri unudur. Nəyi görmək lazımdırsa, onu görür, görəksizə isə diqqət yetirmir. Nəyə baxmaq görəksə baxır, görəksizə baxmağı yersiz sayır. Hə, belə bacarıq hər cür atdan qiymətlidir.

Ayğını götürəndə gördülər ki, bu doğrudan da Yer üzünün Birinci Atıdır.

(8-ci fəsildən - "Uyğunluqlar haqqında")

Dairəsinin uzunluğu yeddi yüz li, hündürlüyü min jen olan Tayxan və Vanyu dağları qabaqlar Tsiçjounun güneyində - Xeyanın quzey tərəflərində yerləşirdi.

Quzey dağından olan avamın biri də orada, üzbəüzdə yaşayırdı. Onun yaşı artıq doxsanı haqlamışdı. O, dağ gediklərinə dırmaşmaqdan, uzaq, dolama yollar getməkdən yorulub, bir gün öz ev adamlarını məşvərətə topladı:

- Bu dağı dibinəcən qazıb götürməyə girişsək olmazmı? Onda Yuyçjonun güneyinə, lap Xanşuy çayına qədər düz yol açılar.

Hamı həvəslə razılaşıdı, Avamın arvadı isə şübhə elədiyini bildirdi:

- Sənin gücünlə heç Kuyfu təpəciyini də yerindən tərpətmək olmaz, bu dağların öhdəsindən sənni gələsən! Hələ bes ordan çıxan torpağı, daşı neyləyəcəksən?

- Boxay körfəzinə, o dayaz yerdən quzeyə tərəf təkərik! - deyə ona cavab verdilər.

Avam kişi üç oğlunu və sümüyü bərkimiş nəvələrini götürüb qayaları yarmağa, yeri qazmağa və onu səbətlərdə Boxay körfəzinə daşımağa başladı. Tszinçen ailəsindən qonşu dul qadının süd dişini yenicə dişmiş bir oğlu vardı - o da köməyə tələsdi. Qış yayla əvəz olundu, onlarsa körfəzlə dağ arasında hələ birçə dəfə gedib-qayıda bilmişdilər.

Çay döngəsindən olan bir ağıl deryası Avamı ələ salıb bu işdən çəkəndirməyə çalışırdı:

- Axmaqşan ki, tayın yoxdur! Bu yaşda, bu güclə sən dağda bir qum dənəsini də tərpədə bilməzsən, hələ torpağı, daşı demirəm.

Avam gülümsədi:

- Sən isə ələ kütsən ki, balaca uşaq qədər ağıl yoxdur, bu yetim oğlançıq da səndən ağıldır. Mən öləcəm, oğullarım qalacaq, onlardan nəvələr törəyəcək, nəvələrin də oğulları olacaq, onların da öz oğul-uşağı; beləcə də gedəcək oğullar dalınca oğullar, nəvələr dalınca nəvələr və onların axırı, sonu olmayacaq. Bəs dağlar? Axı onlar daha artırlar - mən qəm yeməliyemm ki, onu yarmağa ömrüm çatmayacaq?

Ağıl deryası deməyə söz tapmadı.

Dağlar ruhu, ilanlar padşahı bunu eşidib qorxuya düşdü ki, qoca geri çəkilməyəcək və bu bərədə Ərşi-əlanın hökmdarına xəbər verdi. Hökmdar, qocanın sadəliliyindən təsirlənib, Azman Qarışqalar nəslindən iki ruha əmr elədi ki, dağları qazıb daşınlar - birini şimal-şərqə, o birini Yunçjoudan güneyə tərəf. O vaxtdan bəri Tsiçjonun lap güneyindən tutmuş düz Xanşuy çayına qədər daha heç bir dağ səddi yoxdur.

(5-ci fəsildən - "Tənn sualları")

"ÇJUAN-TSZI" KİTABINDAN

Çjuan Çjou bir dəfə yuxuda gördü ki, kəpənək olub: o, şən-şən uçur, özünü xoşbəxt hiss edir və bilmirdi ki, Çjoudur. Qəflətdən oyananda isə hətta Çjou olduğuna təəccübləndi və artıq bilmirdi ki, Çjou yuxuda görüb ki, o, kəpənəkdir, yoxsa kəpənək yuxuda görüb ki, Çjoudur özü. Axı kəpənəklə Çjou tamam ayrı-ayrı şeylərdir. Yoxsa bu, çevrilmə deyilən şeydir?

(2-ci fəsildən - "Şeylərin bərabərliyi haqqında")

Bataqlıq qırqovulu on addımda bir dimdik çalır, yüz addımdan bir su tapıb içir, qəfəsdə isə yaşamaq istəmir: tox olsa da, nədənsə canına yatmır!

(3-cü fəsildən – “Yaşamaq sənəti”)

Lao Dan öləndə Tsin I onun yasını saxlayaraq üç dəfə ah çəkib çıxdı. Şagirdləri soruşdular:

– Məgər sən Müəllimin dostu deyildin?

– Dostuydum, – dedi Tsin I.

– Əgər belədirsə, ona belə yas saxlamaq olarmı?

– Olar, – deyə Tsin I cavab verdi. Mən düşündürdüm ki, siz doğrudan da onun şagirdisiniz, indi göürüm – yox, elə deyilsiniz. Mən bura gələndə gördüm ki, qocalar onu oğul deyib ağlayırlar, cavanlar onu öz anaları kimi ağlayırlar. Buraya toplaşdıqdan sonra onlar göz yaşlarını və ah-uflarını saxlaya bilmirlər. Axı bu Göylərə əks getməkdir, həqiqətdən uzaqlaşmaqdır, taleyin yazısını unutmamaqdır; keçmişlərdə buna “ağ olmaq günahı” deyərmişlər. Vaxt yetişdi – Müəllim doğuldu; getmək vaxtı gəldi – Müəllim boyun əydi. Əgər qismətlə bənşən və zərurətə tabe olsan – sənə nə sevinc yol tapar, nə qəm, keçmişdə buna “kəndirdən qurtulmaq” deyərmişlər.

(3-cü fəsildən – “Yaşamaq sənəti”)

Atın dirnaqları var ki, qırov və qar üstüylə yeriye bilsin, yunu var ki, küləyə, sazağa dözsün; o, ot otlayır, su içir, şahə qalxır və qaçır – atın əsil xisləti belədir. Ona nə uca qüllələr gərəkdir, nə zəngin otaqlar.

Ancaq bir gün Bo Le gəlib dedi:

– Mən atı əhliləşdirə bilərəm.

Bunu deyib başladı onları dağlamağa və damğalamağa, buxovlayıb yüyələnməyə, yallarını qırmağa və dirnaqlarını kəsməyə, tövləyə və axura öyrətməyə. On atdan ikisi–üçü öldü. O isə onlara aclıq və susuzluqla əziyyət verir, ləhrəm və dördnalə qovur, sırada dayanmaq öyrədir, cilovla öndən incidir, qamçı və şallaqla arxadan hədələyirdi, nəticədə atların yarından çoxu öldü.

– Mənsə, – dulusçu dedi, – gillə necə rəftar etməyi bilərəm: dairələri ciddi surətdə sirkul üzrə, kvadratları bucaqölçənlə düzəldirəm.

– Mənsə, – Dülğər dedi, ağacı idarə edə bilərəm: əyrini qarmaq üzrə, düzü şaqul üzrə uyğun şəkə salıram.

Ancaq ağacın və gilin təbiəti məgər qarmağa və şaqula, sirkula və bucaqölçənə tabe olmaqdadır. Ustaları isə nəsilən–nəsələ belə sözləri təkrar etməklə şöhrətləndirmişlər: “Bo Le at əhliləşdir-məkdə ustaydı, Dulusçu və Dülğər gili və ağacı idarə edə bildirdilər”.

Ərşi–əlanı idarə edənlər də belə səhvə yol verirlər. Onu idarə edə bilənlər – belə etmirdilər.

Adamların təbiəti daimidir, sabitdir: onlar toxuyur, geyinirlər, əkir və yeyirlər – bunu onların ortaq xüsusiyyəti saymaq olar. Birlik və bərabərlik onların təbii vəziyyətidir. Bax buna görə də Yüksək Xeyirxahlıq zamanlarında onların hərəkəti ustuluq, baxışları bütöv idi. O vaxtlar dağlarda yol və çığırlar, çaylarda qayıq və körpülər yox idi; bütün canlılar bir yerdə olur, sərhəd tanımırdılar; quşlar və heyvanlar sürüylə gəzib dolayırdılar; otlar və ağaclarla istədikləri kimi bitirdilər. Vəhşi heyvanın və quşun başına ip salıb aparmaq olardı, ağaca dirnaşib yuvada qarğaya, sağsağana baxmaq mümkün idi. Onda adamlar quş və heyvanlarla birgə yaşayırdılar, bütün canlılara doğma idilər – alcaqlar və nəcabətilər bərdə haradan biləydilər. Hamı eyni dərəcədə avam idi, xeyirxahlıq da onları tərk etmirdi; hamı eyni dərəcədə arzu bilməzdi, sadə və təbii idi. Xalq beləcə sadə və təbii yaşayaraq öz təbiətini saxlayırdı.

Ancaq haradansa müdriklər peyda olub, öz cəfəngiyatlarını “xeyir” qələminə verdilər, kələklərini borc adlandırdılar və ölkəmizdə şübhələr yayılmağa başladı. Pozğunluq və çılğnılıq musiqi adıyla, xırdaçılıq qaydalarına adət adıyla sınımağa girişdilər və Ölkəmizdə didişmələr başladı. Məgər ola bilərmi ki, ağacı şikəst etmədən ondan budaq kəsənsən? Məgər ağ yeşəm daşını korlamadan ondan şah üçün əsa yonmaq olarmı? Yoldan və Xeyirxahlıqdan əl çəkməmiş, adamları “xeyirə” və “borca” necə öyrətmək olar? Təbii duyğuları atmadan ələti və musiqini necə öyrədənsən? Beş boyağı qarışdırmadan bəzak yaradıla bilərmi? Beş səsi qarışdırmadan altı məqam qurmaq olarmı? Şey–şüy üçün ağacın şikəst edil-məsində dülğər müqəssirdir; “xeyir” və “borc” naminə Yolun və Xeyirxahlığın unudulmasında müdriklər müqəssirdirlər.

Azadlıqda yaşayanda atlar ot otlayıb, su içərdilər. Sevinəndə boyun–boyuna verib əzizləyirdilər bir–birini; acıqlandılanda bir–birinə dallarını çevirib şillaqlaşdırdılar. Onların bacardığı da elə bu idi. Onların boynuna xamıt, ənglərinə aypara taxdıqdan sonra isə onlar

acıqlı-acıqlı baxmağı, boyunlarını əyməyi, cilov gərməyi və yüyen qırmağı öyrəndilər. Yalmanmağı və çılğınlığı onlara Bo Le öyrətmişdir və bu onun cinayətidir...

Xesyuyun çağında xalq nəylə məşğul olduğu barədə düşünmədən yaşayırdı, hara getməli olduğunu bilmirdi; ağızı dolu, kəmərinin altı bərk olmaqla özü üçün gəzib dolaşır və şadlanırdı. Onun bacardığı da elə bu idi. Ancaq müdriklər peyda olub öz adət və musiqilərini yaymağa başladılar. Ölkəmizi bununla düzəltmək üçün, "xeyir" və "borcu" tərifləyib göylərə qaldırmağa başladılar. Ölkəmizdə ürekləri şəfqətləndirmək üçün o vaxtdan bəri xalq çılğıncaşına bilik və vəridat yıqmaq dalınca düşüb – bunda isə müdriklərdir müqəssir!

(9-cu fəsildən – "Atın dirnaqları...")

CJuan-tszı Puşuy balıq tuturdu, Çu çarının iki nəfər adlı-sanlı adamı onun yanına gəlib dedilər:

– Hökmdar sizi öz dövlətində xidmətə qatlaşmağa çağırır.

CJuan-tszı qarmağı əlindən buraxmadan, hətta onlara tərəf dönmədən cavab verdi:

– Eşitdiyimə görə, sizin Çu vilayətində müqəddəs bir tısbəga var: üç min il olar gəbərdiyi, çarlar isə onu əcdadlarının məbədində, mücrədə, örtük altında saxlayırlar. Tısbəga üçün ölüb hörmət-izzətə çatmaqmi yaxşıdır, yoxsa quyruğunu palçıq içində sürüyə-sürüyə yaşamaqmi?

– Quyruğu palçıq içində sürüyə-sürüyə yaşamaq yaxşıdır, – deyə əyanlar cavab verdilər.

– Onda çıxıb gedin, – dedi CJuan-tszı, – mən də quyruğumu palçıqda sürüməyi üstün tutaram.

(17-fəsildən – "Payız suları")

Çuya gedən yolda CJuan-tszının ayağı boş bir kəlləyə ilişdi – tamam qurumuş, ancaq hələ bütöv bir kəlləyə. O, şallağın sapıyla kəlləni döyəcəliyib soruşdu.

– Niyə bu günə düşməsən? İstəklərində acgöz olduğun və qanunu pozduğun üçünmi? Yoxsa ölkən basılında cəllad kötüyü üzərində kosiblər səni? Yoxsa ata-ananı, arvad-uşağını pis işlərinlə rüsvay elədiyinə görə, utandığından bu kökə düşməsən? Ya aclıq, soyuq əzəbləri səni bu hala salıb? Bəlkə sadəcə olaraq, qocalıb ölmənsən?

Sorğu-sualı saxlayıb, kəlləni başının altına qoyub yatdı.

Gecə kəllə onun yuxusuna girib dedi:

– Sözlərdən görünür ki, bacarıqlı boşboğazsan. Ancaq sənin soruşduqlarının hamısı dirilərə aiddir. Ölülərinə bundan xəbəri yoxdur. İstəyirsənmi sənə ölürlərdən danışım?

– İstəyirəm, – deyə CJuan-tszı cavab verdi.

– Ölülərin, – dedi kəllə, – nə yuxarıda padşahı var, nə aşağıda təbəələri; ilin dörd fəsilinə gələn qayğıları da yoxdur onların. Qayğısız və azad olan ölümlər Göy və Yer qədər əbədidirlər, hətta üzlemləri günəyə tutub taxta çıxan çarların əyləncələri də onların bəxtiyarlığıyla yanaşı qoyula bilməz.

ÇJuan-tszı inanmayıb soruşdu:

– İstərdinmi ki, Talelər hökmdarına buyurum səni həyata qaytarım, sənə sümük, dəri və ət versin, səni ata-anana, arvad-uşağına, qonşu və dostlarına qaytarsın?

Ancaq kəllə qaş-qabağını töküb cavab verdi:

– Nəcə ola bilər ki, mən çar zövqlərini adamların əzabına dəyişərəm?

(18-ci fəsildən – "Ən yüksək sevinc")

CJuan-tszının arvadı ölmüşdü, Xuey-tszı yasa gəldi. CJuan-tszı isə bu vaxt çöməlib oturmuşdu, küpü taqıldadı və məhni oxuyurdu.

– Axı sənin ondan uşaqların doğulub, – dedi Xuey-tszı, – indi o qocalıb öləndə isə sən ağlamaq bir yana, küpü taqıldadır və məhni oxuyursan. Belə də iş olar?

– Elə deyil, – CJuan-tszı cavab verdi. – O ölüb, mən tək qalsaydım, qəmlənməyə bilərdinmi? Ancaq mən onun başlanğıcı barədə düşündüm – hələ doğulmadığı vaxtları; nəinki doğulmamışdı, hətta cismi də yox idi; nəinki cismi, heç nəfəsi də yox idi. O, dumanlığa qarışaraq, inkişafa başladı – nəfəsi peyda oldu, nəfəsi artıqca cismi yarandı; cismi inkişaf elədi – həyat əmələ gəldi, indisə yeni bir çevrilmə və ölüm gəlib. Bütün bunlar bir-birini əvəz eleyib, ilin fəsiləri kimi: yazdan sonra yay, payız ardınca qış. Kainatda aram olduğu bir vaxtda onu niyə ağı və hönkürtüylə yola salım? Axı bu, Göyləri başa düşməmək deməkdir.

Mən də daha kiridim.

(18-ci fəsildən – "Ən yüksək sevinc")

Tszisintszi çar üçün döyüş xoruzu hazırlamağa başladı. On gündən sonra hökmdar soruşdu:

– Hə, xoruz hazırdır?

– Yox hələ, – dedi Tszisintszi, – hələ çox şöhrətpərəstdir, boşca yerə lovğalanır.

On gün ötdöndən sonra hökmdar yenə məlumat istədi və cavab aldı:

– Hələ də yox: hər səsə qulaq verir, hər kölgənin üzərinə atılır.

On gün gözləyib hökmdar yenə soruşdu:

– Hələ də yox, – deyə Tszisintszi cavab verdi, – acıqlı-acıqlı baxır, başdan-ayağa çılgınlıqdır.

On gündən sonra çar yenə maraqlanıb aşağıdakı cavabı eşitdi:

– İndisə, demək olar hazırdır: o biri xoruzu eşidib heç qımıldanmır da: baxırsən, elə bil ağacdır. İradə və dözümlü qüsursuzdur. Onun meydan sulamağına heç bir xoruz cavab verə bilməz, dönüb qaçar.

(19-cu fəsildən – “Hayatı bilmiş”)

Çjun-ni Çuya yola düşdü. Meşədən çıxanda gördü ki, bir qozbel ucu yapışqanlı ağacla cırcırata tutur, özü də elə ustalıqla tutur ki, deyirsən bəs əliylə dənləyir.

– Sən necə də çeviksən, – dedi Çjun-ni. – Görünür, nəşə bir sirr öyrənmisən?

– Biri var, – dedi qozbel. – Beşinci və altıncı aylarda ağacın ucuna bir cüt muncuq qoyub astaca qaldırıram; əgər muncuqlar düşmüşsə – on cırcıratandan ikisi-üçü məndən qaçır; əgər üçü düşmüşsə – bir cırcırata qaçır, əgər beşi də diyirlənib düşmüşsə – sanki əlimlə dənləyirəm. Kötük kimi dayanıb qolumu quru budaq kimi uzadıram. Göylə Yer nəhəng olsa da, dünyada hər cür məxluq çox olsa da, fikrimdə yalnız cırcıramanın qanadını görürəm; geri çökürəm, imtina etməzəm, onları dünyaya dəyişməzəm – bundan sonra onları tutmaya bilərəmmi?

Konfusi şagirdlərinə baxıb dedi:

– “İradəni bir yerə yığa bilsən – tanrıya bənzəyərsən” – bu söz elə bizim qozbel barədə deyilib ki.

(19-cu fəsildən – “Hayatı bilmiş”)

Dülgər Tsin ağacdan zəng çərçivəsi kəsirdi. Çərçivə hazır olanda hamı mat qaldı: elə bil üstündə əl gəzməmişdi. Çərçivəni Lu valisi görüb dülgərdən soruşdu:

– Buna hansı sənətkarlıqla nail olmusan?

– Mən yalnız peşə yiyəsiyəm, – deyə dülgər cavab verdi, – məndə hansı sənətkarlıq ola bilər? Hə, ancaq bir üsul var. Qəlbən narahat olanda heç vaxt işə girişməzəm. Ürəyimi təmizləmək üçün mütləq peşab ələyirəm. Üç gün pəhriz saxladıqdan sonra hörmət və mükafat barədə, məvacib və rütbələr haqqında düşünməyə cəsarət ələmirəm. Beş gündən sonra – tərifi və danlaq barədə, uğur və uğursuzluq haqqında düşünməyə cəsarət ələmirəm. Yeddi gündən sonra donub qalır, heç nə duymuram, öz cismimi də hiss ələmirəm, əl-ayağımı unuduram. Bundan sonra mənim üçün nə vali qalır, nə valinin sarayı, bütün zahiri şeylər yoxa çıxır və mənim bütün bacarığım bir nöqtədə cəmləşir. Onda mən dağlara qalxıb ağacların töbi xüsusiyyətlərinə baxıram. Yalnız fikrən ən yaxşı gövdədə çərçivəni artıq hazır gördükdən sonra işə girişirəm – başqa cür heç başlamasan yaxşıdır. Beləliklə, mənim təbiətimlə ağacın təbiəti arasında tam uyğunluq yaranır – iş də ona görə səhri görünür.

(19-cu fəsildən – “Hayatı bilmiş”)

Çjuan-tszi yasdaydı. O, Xuey-tsizin qəbrinin yanından ötürkən yoldaşlarına tərəf dönüb dedi:

– Bir dəfə İm sakinlərindən birinin burunun ucuna ağ gil sürtülmüşdü: ləkə milçək qanadı boyda idi. O, dülgər Şiyə əmr ələdi ki, ləkəni oradan yonsun. Gözünə döndüyüm dülgər baltanı ələ çaldı ki, külek qopdu: əmri eşidən kimi ləkəni tamam yondu. Buruna toxunmadan gili tər-təmiz qaşdı. İnlə işə qaşını da tərptəmədi. Sun valisi Yuan bunu eşidəndə dülgəri yanına çağırıb dedi:

– Mənimçün də belə bir iş gör.

Dülgər cavab verdi:

– Mən vaxtilə o cür işlər görə bilirdim, ancaq o təhər material daha sağ deyil.

Bax beləcə məndə də daha material qalmayıb: Müəllim öləndən bəri mübahisə etməyə bir kəsim yoxdur.

(24-cü fəsildən – “Siyu U-quy”)

Tor – balığı tutmaq üçündür: balıq tutulandan sonra tor yaddan çıxır. Cələ – dovşanı tutmaq üçündür, dovşan tutulandan sonra cələ yaddan çıxır. Söz – fikri tutmaq üçündür: fikir tutulandan sonra söz yaddan çıxır. Mən sözü unutmuş adamı hardan alım ki, onunla söhbət eləyim!

(26-ci fəsildən – “Bizdən dışarılar”)

Birisi Cjuan-tszını öz yanında xidmətə çağırtdı. Cjuan-tszı elçiyə belə dedi:

– Heç qurbanlıq cəngə görmüsünüzmü? Onu tikməli parça ilə bəzəyirlər, ot və paxla ilə yemləyirlər. Sonra işə əcdadların məbədinə – kəsməyə aparırlar. Bu vaxt o yenidən adicə dana olmağı necə də istərdi – ancaq heyhat.

(32-ci fəsildən – “Le Yuy-koy”)

Cjuan-tszı can verirdi, şagirdləri onu dəbdəbəli surətdə dəfn etməyə hazırlayırdılar.

– Nəyə görə? – dedi Cjuan-tszı. – Tabutum torpaq olacaq, kəfənim göylər: nəfrit kəmərim – günəşlə ay; mirvarim – ulduzlar, bütün canlılar – yasa gələnim. Məgər dəfnim üçün hər şey hazır deyilmi?

– Biz qorxuruq ki, – deyər şagirdləri cavab verdilər, – qarğa-quzğun sizi dimdikləyər.

– Torpağın üstündə, – Cjuan-tszı dedi, – qarğa-quzğun dimdikləyir, torpağın altında qarışqalar və danadışilər yeyir. Ölüni onların birindən alıb o birinə vermək nə vacibdir?

(32-ci fəsildən – “Le Yuy-kou”)

“MO-TSZI” KİTABINDAN

Qunşu Ban Çu çarlığı üçün qala almaq məqsədilə “bulud nərdivani” adında bir qurğu düzəltdi ki, Sun çarlığına hücum edilsin. Müəllim Mo bunu eşidib tezliklə Lu çarlığını tərk etdi. O, on günün gəccə yol getdi. Paltarı, ayaqqabısı cırılmış halda gəlib Çu çarlığının paytaxtı İn şəhərinə çatdı və orada Qunşu Banı axtarıb tapdı.

Qunşu Ban soruşdu:

– Müəllim nə soruşmaq istəyir?

Mo-tszı dedi:

– Şimalda bir adam peyda olub, mənə təhqir eləyir. İstərdim ki, gedib onu öldürsünüz.

Qunşu Ban tutuldu.

Mo-tszı davam elədi:

– Əvəzində sizə on qızıl verərəm.

– Mən mənevியat qanununa əməl eləyirəm, əbəs yerə adam öldürmərim, – deyər Qunşu Ban cavab verdi.

Mo-tszı ayağa qalxıb iki dəfə baş əydi və Qunşu Bana dedi:

– İzin verin izah edim. Şimalda olarkən eşitdim ki, Sun çarlığına hücum edilməsi üçün bulud nərdivani düzəltmişiniz. Yaxşı, bəs Sun çarlığının günahı nədir? Axı Çu çarlığının torpağı onsuz da həddindən artıqdır, adamı işə çatışdır. Az olandan bir az da öldürmək, çoxu bir az da artırmaq – bunu məqsəduyğun saymaq olarmı? Bir də, axı Sun çarlığı heç bir pis iş tutmayıb, onun üstünə işə hücum edilir – bunu insansevərlik saymaq olarmı? Bunu başa düşə-düşə hökmdarı fikrindən daşındırmağa çalışmamağı sadiqlik saymaq olarmı? Sən onu fikrindən daşındırmağa çalışıb nail olmamınsansa, mübahisə sənətinə gücsüzsən. Məneviyat qanununa əməl etmək, bir adamı öldürməkdən boyun qaçırıb, çoxlarını öldürməyə hazırlıq görmək – məgər bunu ağıllı iş saymaq olarmı?

Qunşu Ban bilmədi nə desin.

Mo-tszı dedi:

– Deməli, siz öz fikrinizdən daşınırsınız?

– Mənim gücüm çatmaz, – dedi Qunşu Ban. Mən bu barədə Çu hakiminə qəti söz vermişəm.

– Nolar, onda mənə Çu hakiminin yanına aparın, – dedi Mo-tszı.

– Yaxşı, – deyər Qunşu Ban cavab verdi.

Hakimi görcək müəllim Mo dedi:

– Bir adam var, oymalı dəyiş arabasından imtina eləyir, ancaq qonşunun əzilmiş arabasını oğurlamaq istəyir; bəzəkli parçadan tikilmiş uzun ətəkli paltardan imtina eləyir, ancaq qonşunun qısa keçə kürkünü öldürməyə istəyir, özünün əla danı və ətini yemir, ancaq qonşunun püfösünü və tullantı ətlərini yemək istəyir. Bu necə adamdır?

– Bu ki oğurluq azarına tutulmuş bir adamdır.

Onda müəllim Mo dedi:

– Çu çarlığının uzunluğunu da, eni də beş min li uzanıb gedir, Sunun eni-uzunu isə cəmisi beş yüz lidir. Bu elə oymalı döyüş arabasıyla qonşunun əzilmiş daşqası kimi bir şeydir. Çuda Yunmun gölü var – içi dolu kərgödan, gölün ətrafında çoxlu maral, Yantsı və Yan çaylarında cürbəcür balıqlar, tısağalar, timsahlər, yəni Ərşi-əla dövletimizin varını təşkil eləyən hər şey boldur. Sunda isə hətta qırqovul, dovşan və tülkü də yoxdur. Bu da elə əla darı və otlə püfə və ot tullanması kimi bir şeydir. Çu meşələrində uca şamlar, kotalplar və başqa ağaclar bitir. Sunda isə iri ağaclar olmur. Bu da elə tikməli parça və qaba keçə örtük kimi bir şeydir.

Sonra Mo-tszi dedi:

– Mənə elə gəlir ki, sizin nökrələrinizin Suna hücum hazırlaması oğurluğa susamış xəstəyə bənzəyir. Məncə, valinin Suna müharibəyə getməsinə nəinki heç bir səbəblə izah etmək olmaz, bundan əlavə, bu tədbir valiyə uğur gətirməyəcək.

Hakim dedi:

– Həkimanə nitqdir. Ancaq Qunşu Ban artıq bizimçün bulud nərdən hazırlayıb və biz Sunu mütləq ələ keçirəcəyik.

Sonra müəllim Mo Qunşu Bana müraciət elədi, kəmərinin açılıb şəhər barışmış kimi yerə sərdi, yazı lövhəcikləri onunçün hücum və müdafiə alətləri rolunu oynayırdı. Qonşu Ban doqquz hücum üsulu tətbiq edirdi, ancaq Mo-tszi hər dəfə hücumların qarşısını alırdı. Qunşu Banın bütün hücum üsulları tükəndi, ancaq şəhəri ələ bilmədi, Mo-tszinin isə ehtiyatda müdafiə üsulları hələ vardı.

Qunşu Ban məğlubiyyəyə uğradı, ancaq dedi:

– Sənə necə qalib gəlmək mümkün olduğunu bilirəm, ancaq demərəm.

Mo-tszi cavab verdi:

– Mən də bilirəm sən mənə hansı üsulla qalib gəlmək istəyirsən, ancaq mən də demirəm.

Çu hökmdarı izahat istədi. Mo-tszi dedi:

– Qunşu Banın fikri məni öldürməkdən o yana keçmir, çünki onun fikrincə məni öldürsə, Sunun əlindən müdafiə olunmaq imkanımı alacaq. Ancaq mənim şagirdim Tsın Qu-li və üç yüz nəfər başqası mənim müdafiə alətlərimlə yaraqlanaraq artıq Sun bənləri üzərində dayanıb. Çudan düşmənlərin gəlməsinə gözləyirlər. Belə ki, məni öldürsəniz də, qalib gələ bilməyəcəksiniz.

– Çox yaxşı, – dedi hakim. – Əmr edirəm Sun üzörünə hücum dayandırılınsın.

Mo-tszi geri qayıtdı. O, Sun vilayətindən keçib gedəndə güllü yağış başladı. O, qala qapısında yağışdan daldalanmaq istədi, ancaq gözetki buna yol vermədi. Buna görə də deyiblər: “Öz ruhunu mükəmməl eləyənin xidmətindən kütlə xəbərsiz olur, ancaq özünə gurultulu ad qazanmaq istəyənləri o, yaxşı tanıyır”.

(“Qunşu...” faslı)

“XAN FEY-TSZI” KİTABINDAN

Lu çarlığında bir kişi qəşəng çit başmaqlar, onun arvadıyla “qao” adlı ağ ipək toxuyurdu. Onlar Yue çarlığına köçməyi qərara aldılar. Birisi onlara dedi:

– İflas olmaqdan qurtara bilməyəcəksiniz?

Lu sakini dedi:

– Elə niyə?

Cavabında dedilər:

– Çit başmaq ayağa geyilmək üçündür. Yue camaatı isə ayaqyalın gəzir; ağ “qao” ipəyi baş geyimlərinə gedir, Yue camaatı isə başı-açığı gəzir. Sizin bacarığınızın heç kəsə görə olmayacağı bir yerdə müflisləşməməyə ümid bəsləyirsiniz?

Çin Tszi-pi Tyan Çen-tsizin yanında qulluq eləyirdi. Bir gün Tyan Çen-tszi Tszi çarlığına qaçıb, oradan da Yana yollandı. Çin Tszi-pi isə onun dalınca düşdü, sərhəd qapısından keçmək üçün onun da buraxılış vərəqəsi vardı. Onlar Yan vilayətinə çatanda Tszi-pi dedi:

– Məgər ağam qurumuş bataqlıqdakı ilanlar bərədə heç nə eşitməyib? Bataqlıq quruyanda ilanlar toplaşdılar ki, sürünüb oradan getsinlər. Bu vaxt balaca ilan yekə ilana dedi: “Əgər siz qabaqda getsəniz, mənə sizin ardınızca gəlsəm, adamlar düşünürlər ki, bu sadəcə olaraq ilanların sürünməsidir və mütləq onların arasında eləsi tapılacaq ki, bizi öldürəcək. Yaxşı olmazmı, məni belinizə götürsəniz – onda adamlar düşünürlər ki, mən – ilanların şahıyam”.

Yekə ilan balacanı dalına alıb yolu keçməyə başladı, bunu görənlər adamlar "İlanlar padşahı" deyərək çökəlib yol verdilər. İndi siz göyçüksiniz, ağam, mənə eybəcəyəm. Əgər siz mənə yaxın adam olsaydınız, adamlar mənə min döyüş arabası olan hökmdar hesab edərdilər, xidmətçim olsaydınız – on min döyüş arabasının yiyəsi sayardılar. Yaxşı olmazmı, ağam, özünüzi nökr yerinə qoyasınız?

Budur, artıq Tyan Çen-tszi əlində buraxılış vəroqəsi olmaqla Çin Tszi-pini müşayiət etməyə başladı. Onlar karvansaraya çatanda böyük hörmətlə qarşılandılar, onları şəraba və ətə qonaq elədilər.

Belə də danışırlar.

Yan sakini Li Tszi uzaq səfərlər aludəsi olmuş, onun arvadıysa bir çinovniklə əlaqəyə girmişdi. Li qəflətən qayıdıb gələndə bu çinovnik onun arvadının yataq otağında idi, arvadısa qorxusundan özünü itirmişdi. Bu evdə yaşayan köniz ona dedi:

– Qoy cavan ağa cəsarətlə evdən çıl-çıpaq çıxınsın, bizsə özümüzü elə göstərək ki, heç kəsi görmürük!

Cavan ağa, aqlını itirmiş kimi, onun sözüünə əməl edərək qaçıb evdən çıxdı.

– Bu kimdir? – deyərək Li heyratlandı.

Ev adamları cavab verdilər:

– Burda heç kəs olmayıb!

Li soruşdu:

– Deməli, mənə gözümlə ruh görünüb?

Qadınlar cavab verdilər:

– Elədir ki, var!

– Mən indi neyləyim?

– Beş növ qurbanlıq heyvan sidiyi götürüb onunla yuyun – cavab belə oldu.

Li onlarla razılışıb sidiklə çimdirdi.

Düzdür, bəziləri təsdiqləyirlər ki, o, lotos suyuyla yuyunubmuş.

Çi çarının sarayında bir rəssam yaşayırdı. Çar ona bir sual verdi:

– Nəyin şəklini çəkmək lap çətindir?

– İtin və atın – cavab belə oldu.

– Bəs on asanı?

– İblislərin və ruhların, – cavab belə oldu. Axı itlə atı camaat tanıyır – səhərdən axşamədək göz qabağındadır onlar, ona görə də burada səhvə yol vermək olmaz və deməli, onların şəklini çəkmək də çətindir. İblislərlə ölü ruhların isə cismani biçimləri yoxdur, onlar gözle görünməzlər, ona görə şəkilləri çəkmək də asandır.

Çjen çarlığı sakinlərindən birisi başmaq almaq fikrinə düşdü. Qabaqcadan ayağının ölçüsünü götürüb qoydu yanına. Bazara gedəndə isə ölçünü götürməyi unudu. Başmaq əlinə götürdükdən sonra birdən dedi:

– Ölçü evdə qalıb.

Evə qayıtdı. O, geri dönəndə isə bazar bağlanmışdı, başmaq ala bilmədi. Ondən soruşdular:

– Niyə başmaq ayağına geyib baxmadın?

– Ölçüyə etibar etməsəm, özümə inanmadığımdan yaxşıdır!

Uzaq keçmişlərdə xalqın sayı az idi, vəhşi heyvan və quşlarsa çox idi və adamlar quşların, heyvanların, həşərat və cücülərin öhdəsindən gələ bilmirdilər. O vaxt bir müdrik adam gəlib sayızsız-hesabsız bədbəxtliklərdən qorunmaq üçün ağacda bir yuva qayırdı, xalq isə sevinib onu Ərşi-əla ölkəsinin hökmdarı kimi tanımağa başladı və adını da qoydu Yuçao şi, yəni "Yuva yiyəsi". Adamlar yabanı meyvə toxumu, quru və deniz ilbizləri yeyib dolanırdılar, çiy ətini pis iyi onları mədə və bağırsaqlarını korlayırdı, adamlar o vaxt tez-tez naxoşlayırdılar.

Ancaq bir gün müdrik adam gəlib ağac payanı fırlatmaqla od öldü elədi və ətini yeyişildi. Xalqsa sevinib onu Ərşi-əla dövlətinin hökmdarı elədi və adını da qoydu Suyjen şi, yəni "Od çıxaran".

O qədar də qədim olmayan keçmişlərdə Ərşi-ələda daşqın oldu, ancaq Qun və Yuy suları arxlarla axıdılar. Yaxın keçmişlərdə Tsze və Çjou şuluqluq eləyirdilər, ancaq Tan və U onları ram elədilər. Ancaq Sya sülaləsi zamanında bir kəs yuva – mənzil qurmaq fikrinə düşsəydi, yaxud ağacı sürtməklə od almaq istəsəydi, Qun və Yuy

yəqin ki, ona gülərdilər. Və oğər İn və Çjou zamanlarında bir kəs torpağı arxlar qazmaqla qurutmağa girişsəydi, Tan və U yəqin ki, ona gülərdilər. Buna görə də təbiidir ki, Yaonun, Qunun, Yuyun, Tanın və Unun işlərinə heyran qalıb onu bugünkü nəslə tətbiq etməyə çalışanlar yeni müdriklərə gülünce görünürlər. Çünki müdrik qədimləri təkrar eləmir, dəyişməzi örnək götürmür, öz dövrünün işlərini götür-qoy edərək, vəziyyətə uyğunlaşır...

Sun padşahlığının bir sakini yer şumlayırdı, tarlanın ortasında isə bir kötük vardı, hardansa bir dovşan çıxdı, qaçıb homin kötüyü çirpildi və öldü. Buna görə əkinçi toxasını bir tərəfə qoydu və kötüyün yanında dayanıb növbəti dovşanı gözləməyə başladı.

Əlbəttə, ikinci dovşan gəlib çıxmadı, əkinçi özü isə bütün Su padşahlığında gülüş hədəfinə çevrildi.

Bugünkü xalqı kim keçmiş hökmdarların tədbirləriylə idarə etmək istəyirsə, həmin kötüyü güdəne bənzəyir.

“LYUYUN YAHLARI VƏ PAYIZLARI” KİTABINDAN

Çəndən gəlirkən yolüstü Tsaya dönən Konfusini bədbəxtlik haqlayanda o hətta unluca şorbasi da yeyə bilməmiş, yeddi gün ağzına bir dən də almamışdı və günün günortaçağı zəiflikdən yatırdı.

Şagirdi Yan Xuey çətinliklə bir az düyü tapıb bişirməyə başladı. Düyü lap bişəbişə Konfusi birdən gözünü açıb Yan Xueyin qazandan nəşə götürüb yediğini gördü, ancaq özünü görməzliyə vurdu.

Bir azdan düyü hazır oldu, Yan Xuey xahiş elədi ki, Konfusi xörəyin dadına baxsın. Konfusi ayağa qalxıb dedi:

– İndicə rəhmətlik atamı yuxuda gördüm, ancaq onun ruhuna yalnız təmiz xörəklə ehsan vermək olar.

– Heyif ki, bu mümkün deyil! – deyə Yan Xuey cavab verdi. İndicə xörəyin içinə kömür qırığı düşmüşdü, şagirdiniz onu çıxartıb yedi ki, pis əlamət aradan qalxсын!

Konfusi nəfəsini dərib:

– Biz öz gözümüzə inanırıq – ancaq ona da etibar yoxmuş; biz öz ürəyimizə inanırıq – ancaq ona da inanmağa dəyməz. Şagirdlərim, yadda saxlayın: həqiqətdən insanı öyrənmək asan deyil!

Bu hadisə Sun padşahlığında olmuşdur. Din familiyalı ailənin su quyusu yox idi. Suvarma zamanı gələndə Dinlərdən birisi tez-tez həyətdən çıxırdı. Nəhayət, ailə quyu qazdı və Dinlər adamlara dedilər:

– Quyu qazmışıq – elə bilirik bir addımız artıb.

Onlar da o birilərinə dedilər:

– Əşitmisinizmi, Dinlər quyu qazıblar və oradan da bir adam çıxarıblar.

Bu söz-söhbət bütün padşahlığa yayıldı və nəhayət, Sun padşahının da qulağına çatdı.

Padşah bir elçi göndərdi ki, Dinlərin özündən soruşsun.

Onlar elçiyə belə cavab verdilər:

– Biz quyudan adam çıxarmamışıq, özümüzün əlavə bir işi əldə etməmişik.

Tsi padşahlığında öz qorxmazlığı ilə öyünən iki nəfər yaşayırdı – biri Güney bərninin yanında, o biri Quzey bərninin. Onlar təsadüfən yolda görüşdülər və o saat qərara gəldilər: “Bəlkə birlikdə içək bir az?”

Bir neçə bədə addatdılar, sonra onlardan biri dedi:

– Bəlkə bir az et tapaq?

O biri cavab verdi:

– Sən də etdənsən, mən də etdənəm, belə olduğu halda et dalınca gətmək nəyə gərəkdir?

Onlar yalnız bir az xörək şirəsi əldə etdilər.

Sonra bıçaqlarını çıxartıb bir-birini yeməyə başladılar; yalnız ölüm dayandırdı onları...

Belə qorxmazlıqdansa qorxmaq yaxşı deyilmi?!

Konfusi yolda dincəlməyə dayanmışdı, onun atı açılıb gətdi. At bir kəndlinin əkinini tapdı, kəndli atı tutub öz tövləsinə saldı.

Tszi-Qun onunla danışmağa göndərildi, özünün bütün natiqlik bacarığını işə saldı, kəndli isə heç nə eşitmək belə istəmədi.

Konfusinin yanında başqa bir adam da vardı: kobudun biriymi, tohsilo tozoco başlamışdı. O dedi:

– İzin ver, mən gedib onunla danışım.

O, köndlinin yanına gedib dedi:

– Sənin əkinlərin Şərq dənizinin yanındadır, mənimki Qərbi dənizinin yanında. İndi sənin fikrincə mənim atım sənin taxılının dadına baxa bilməzmi?

Köndli ağzını ayırıb gülümsədi və dedi:

– Bax bu başqa məsələ! Sən məni inandırдың. O qabaqca gələnin kimi eləmədin. – Atı açıb buraxdı.

Çu padşahlığının bir sakini çaydan keçirdi. Onun qılınıcı qayıqdan suya düşdü. O, qayığın bortuna bir cızıq çəkib dedi: "Qılınıcım burdan düşüb!"

Qayığı saxladılar, kişi o saat suya atılıb qayığın tuşunda qılınıcını axtarmağa başladı... Ancaq qayıq xeyli irəli getmişdi, suyun dibinə enmiş qılınıcını axı tərənəmmişdi yerindən...

Qılınıcını bu cür axtarmaq axmaqlıq deyilmi!

Vey çayı bərk daşmışdı, Çjen varlılarından biri suda boğulmuşdu. Birisi onun meyitini sudan çıxartdı. Varlığın əzizləri xahiş elədilər ki, o, meyiti onlara satsın. Ancaq ölüni sudan çıxaran həddindən artıq qızıl istəyirdi. Onda qohumlar Den Siyə müraciət elədilər.

Den Si dedi:

– Narahat olmayın! Sizə satmayıb kimə satacaq onu!

Cosədə yiyələnmiş adam da narahat olub, öz növbəsində, Den Siyə müraciət elədi. Den Si dedi:

– Narahat olma! Onlar onu səndən satın almayıb, hardan alaçaqlar?

Lyan padşahlığının şimalında bir Qara təpə vardı, orada bir qul-yabanı yaşayırdı. O hərdən öz qohumlarından birinin eildinə girməyi xoşlayırdı.

O yerlərin yaşlı sakinlərindən birisi günlərin bir günü kefli halda bazardan qayıdırdı. Qul-yabanı dərhal onun oğlunun cildinə girdi: özünü elə göstərməyə başladı ki, guya kişiyə söykək durur, əslində isə yol boyu ona mane olurdu.

Köndli evinə çatanda başı ayazıdı və oğlunu danlayıb dedi:

– Məgər mən sənin atan deyiləm, məgər mən səni sevməmişəm, qorumamışam? Mən sərxoş olduğum halda, yol boyu niyə məni incidirdin?

Oğlu hönkürdü, yerə yıxılıb dedi:

– Fələket! Belə şey olmayıb! Bu camaatdan soruş: mən köndün gündoğan tərəfinə, borclarımızı yığmağa getmişdim!

Atası ona inanıb dedi:

– Hə-ə. Yəqin bu həmin qul-yabanıymış, haqqında çoxdan eşitdiyim qul-yabanı!

Ertəsi gün o qəsdən bazara getdi, möhkəm içdi ki, qul-yabanıya rast gəlib öldürsün onu. Oğlan isə qorxdı ki, atası evə gəlib çıxa bilməyəcək, onu qarşılamamağa getdi. Atanın fikri oğlunun cildinə girmiş məxlüqlə elə məşğul idi ki, vurub oğlunu öldürdü!

Lu padşahlığında Qunsun adlı birisi hamı eşidə-eşidə deyirdi:

– Mən ölüni ayaq üstə qoya bilərəm!

Adamlar bunun sirrini ondan öyrənmək istədilər.

O belə cavab verdi:

– Axı mən bədəninin bir tərəfi qurumuş adamı müalicə edəyə bilərəm, indi isə həmin dərmandan mənə iki pay var, deməli, ölüni ayağa qaldıra bilərəm!

TARİXİ NƏSR VƏ HEKAYƏTLƏR

SİMA TSYAN

"TARİXİ QEYDLƏR"DƏN

Tsyuy Yuan haqqında ayrıca hekayət

Tsyuy Yuan – onun adı Tin idi. O, Çu sülaləsinin qohumu və ailə üzvü idi, Çu valisi Xuayın yanında yaxın adam, "sol məlumatçı" kimi işləyirdi. O, zəngin məlumat və biliklərlə malik idi, yaddaşı güclüydü. O, dövlət abadlığı məsələlərindən yaxşı baş çıxarırdı. Çox yaxşı nətiq idi. Sarayda o, vali ilə dövlət işlərini müzakirə edirdi, əmr və göstərişlər verir, saraydan kənarada isə ona qonaqları qəbul etmək, gələn vilayət hakimiylə söhbət aparmaq tapşırığı verilmişdi. Vali onu işgüzar adam kimi qiymətləndirirdi. Rütbəsi onunla bərabər olan bir nəfər yuxarı vəzifə sahibiyə, əyan vali yanında hörmət qazanmaqda onunla rəqabət aparır və gizlicə onun istedadlarına qarşı qəsd hazırlayırdı. Vali Xuay, Tsyuy Yuan göstəriş verdi ki, dövlət qanunları məcəlləsini hazırlasın. Tsyuy Pin onları qaramada hazırlamış, ancaq işi hələ başa çatdırmamışdı. Həmin əyan bunu gördü, mənimsəmək istədi, ancaq Tsyuy Pin vermədi. Onda əyan ona qara yaxmağa başladı ki, guya valisi Tsyuy Pin qanun məcəlləsini hazırlamağı tapşırılanda camaat içində elə bir adam qalmır ki, bunu bilməsin və hər dəfə hər hansı bir qanun çıxanda Pin öz xidmətliyiylə lovğalanır; bəs deməzsenmi, mənsiz heç kəs bir iş görə bilməzmi. Vali acıqlanıb Tsyuy Pini özündən uzaqlaşdırdı. Tsyuy Yuan özünü təhqir olunmuş saydı, gileyləndi ki, vali hər sözə tezəcə böhən – namusluları kənarada qoyur, yalan – umacaqsız işçiləri məhv edirdi; sətir düzlük yolu tutan adam birdən-birə gözdən düşür. Bu vaxt o, ruhdan düşüb özünə qapıldı: "Lisao" – "Nədən sıxıntıya düşdüm" poemasını yazdı. Bu "Nədən sıxıntıya düşdüm" adı "Necə incik salındım" deməkdir.

Mən də deyərəm indi: "Göylər nə deməkdir? O, insanların başlanğıcıdır. İnsan sona çatandan sonra yenidən öz kökünə qayıdır. O, çətinlik və məşəqqətdən son həddə qədər yorulanda elə vaxt olmur ki, göylərə şikayətlənməsin; yaxud əgər o, naxoşdur və əzab çəkirsə, qəmli-kədərlidirsə, elə vaxt olmur ki, atasını və ya anasını çağırmasın. Tsyuy Pin düz yol ilə, düzlük yoluyla getdi, qəlbinin bütün həqiqətini və bütün ağılı öz padşahına xidmətə sərf elədi. Ancaq böhtançı onları bir-birindən ayırırmışdı və bu, süquta uğramağın lap son həddi idi. Axı o, təmiz adam idi, etibara layiq idi, ancaq şübhədən ziyan çəkdi; sidiq-ürəkdən qulluq edirdi, ancaq böhtançıya qurban getdi... Bəs o qəzəblənməyə bilərdimi? Tsyuy Pinin "Lisao" – "Nədən sıxıntıya düşdüm" poeması, əlbəttə, onun etiraz duyğularından doğulmuşdu. "Vilayətlərin əhvalatları" sevgi motivlərinə meyilli kitabdır, ancaq onda əxlaqsızlıq yoxdur. "Qısa öyğülər" hiddətlə, hücumla doludur, ancaq onlarda qiyam yoxdu. İndi isə biz "Sıxıntıya düşmüş" ("Necə incik salındım") qəsidəsi barədə danışanda deyə bilərik ki, onda bu məziyyətlərin ikisi də birləşib.

O bizə Di Ku barədə danışmaqla keçmiş dərinliklərinə enir, öz dövrümüzlə yaxınlaşaraq, Tsi padşahı Xuan barədə söhbət açır. Onların arasında isə Tan və U haqqında nağl edirdi ki, öz dövrünün işlərini yüngülləşdirsin. O sonsuz dao yollarının bütün genişlik və yüksəkliyini, qüsursuz de yolunu, sülhün, əmin-amanlıq və abadlığın, eləcə də onların əksini təşkil edən qarşılıq hədd və təfərrüatını bizə izah etmişdir. Bütün bunlar bizə aydın və anlaşılqı olmuşdur. Onun sairənə üslubu forma yığcamlığı ilə seçilir, nitqinin sözləri zərifdir və güclə nəzərə çarpır; onun könül əhvalı öz təmizliyiylə fərqlənir; onun rəfları, hərəkətləri qüsursuz və həqiqidir. Onun şeirdə dedikləri formaca böyük deyil, dəyəri isə olduqca böyükdür; hər cür tərifdən ucaqdır. Onun obraz kimi götürdükləri bizə yaxındır, fikir, ideal isə uzaqdır. Onun istəkləri təmizdir: buna görə də təbiətdə onun təriflədiyini nə varsa – gözəldir. O öz həyat yolunda namuslu idi, budur, ölüm ayağında da ondan geri çəkilməyi özünə rəva bilmədi. O, palçıq, hissə batib boğulurdun, ancaq cırcırma kimi palçıq lehməsindən hər dəfə yeniləşib çıxırdı; azad olur, üzür, toz içindən çıxıb, yer iyrenclikləri həddindən uzaqlara gedirdi. Bu dünyanı duru, qatı palçıqıyla qəbul etmədi, ağdan ağ idi, onun palçıqına bulaşmadı. Onun üreyini götürüb aya, günəşə bələd tutmaqda heç bir mümkünsüzlük yoxdur.

Tsyuy Yuan xidmətdən qovulduqdan sonra Tsin qərara gəldi ki, Tsiyə hücum elosin. Tsi isə Çu ilə qohumluq əlaqəsiylə bağlı idi və bu hal Tsin valisi Xoyu narahat eləyirdi. O, Çjan İyə buyurdu ki, özünü elə göstərsin, guya Tsinin tövə edib gedir Çu valisinin xidmətinə, dedi ki, çoxlu baxış götürsün və özünün Çuya tam sədaqətli olacağını göstərsin. Çjan Çu valisinə belə dedi:

– Tsin, Tsiyə bərk nifrət eləyir, Tsinin isə sizin Çu ilə qohumluq telləri birləşdirir. Ancaq sizin Çu əgər Tsi ilə əlaqələri qətiyyətlə qıra bilsə, Tsin özünün Şanyu əyalətini sizə təklif etməyə hazırdır, onun sahəsinə altı yüz lidir.

Çu valisi Xuay ağgöz idi, Çjan İyə inanıb Tsi ilə əlaqələri kəsdi. Torpağı qəbul etməyə Tsinə elçi göndərdi. Çjan İ bic-bic gülüb elçilərə dedi:

– İ mənəmsə, sizin vali ilə altı li barədə razılığa gəlmişəm, altı yüz li barədə eşitməmişəm.

Çu elçisi açıqlanıb geri qayıtdı və bu barədə vali Xuaya xəbər gətirdi. Vali Xuay qəzəbləndi, çoxlu qoşun topladı və Tsinə doğru yeri. Tsin öz qoşununu çıxartdı qanşərə və Çu qoşunlarını Dan və Si çayları arasında darmadağın elədi. Səksən min baş kəsdi. Çunun qoşun başçısı Tsyuy Qayı əsir aldı, sonra isə Xan (Xançjun) çayına qədər bütün Çu torpaqlarını tutdu. Onda Xuay öz vilayətində olan bütün qoşunları toplayıb, Tsin torpaqlarının dərnlərinə yeri, düşməyə zərbə vurdu. Döyüş Lantyan yaxınlığında gedirdi. Vey vilayəti bundan xəbər tutub qəflətən Çuya zərbə vurdu. Vey qoşunları Dənə qədər yeri. Çu qoşunları qorxuya düşdü, Çuya hələ də acığı soyunmamış Tsi isə ona kömək eləmədi. Çu çətin vəziyyətdə idi. Növbəti ildə Tsin bərtəklif məqsədilə Xançjunu ayırıb Çuya bağışladı.

Çu valisi dedi:

– Mən torpaq istəmirəm, Çjan İni istəyirəm. Yalnız onu öldürtdikdən sonra razı qalaram.

Çjan İ bunu eşidəndə belə dedi:

– Yalnız bir İnin əvəzinə bütün Xançjun ölkəsini! Əlahəzrət, sizdən təvəqqe eləyirəm Çuya getməyimə izin verəsiniz.

Doğrudan da gəldi Çuya və orada qiymətli hədiyyələrle özündən böyü Çu valisinin, əyan Tsin Şanın rəğbətini qazandı, eləcə də vali Xuayın məşuqəsi Çjen Syu ilə hiyləgər və fəndgir danışqlar apardı.

Vali Xuay hər məsələdə Çjan Syuya qulaq asırdı, buna görə də Çjan İni yenə buraxdı. Elə bu vaxt Tsyuy Yuan işdən götürülmüşdü və öz vəzifəsinə qayıtmışdı. Onu Tsiyə səfir göndərmişdilər. O, Çuya qayıdanda vali Xuaya məzəmmətlə dedi:

– Çjan İni niyə öldürmədiniz?

Vali Xuay peşmanladı, Çjan İnin dalınca adamlar göndərdi, ancaq ona çatmaq daha mümkün deyildi. Sonra bir çox valilər Çuya hücum eləyib onu tamamilə laxlatdılar. Çunun qoşun başçısı Tan Meyi öldürüldü. Bu vaxt Tsin valisi Çjao Çu ilə qohumluq yaradı və vali Xuayla görüşmək istədi. Vali Xuay yola düşməyə hazırlaşdı. Tsyuy Pin dedi:

– Tsin pələnglər və qurdlar dövlətidir. Ona etibar etmək olmaz. Getməsəniz yaxşıdır.

Vali Xuayın kiçik oğlu Tszi-lan ona getməyi məsləhət elədi:

– Tsinin səmimi qəbulundan niyə də imtina edək?

Vali Xuay onun üzərində dayandı ki, yola düşdü və gedib Uqan zəstəsinə çıxdı. Tsin isə pusuqu qurdu və onu geriye yolunu bağladı. Sonra vali Xuayın tutub ondan torpaq tələb elədi. Vali Xuay açıqlandı və eşitmək istəmədi. Çjaoya qaçdı. Çjaoada onu qəbul etməyib, Tsinə qaytardılar. O, nəhayət ki, burda öldü, ölüsünü vətəndə basdırmağa göndərdilər. Onun böyük oğlu, vali Tsin Syan taxta çıxdı. Kiçik qardaşı Tszi-lanı baş hakim qoydu. Çu xalqı isə Tszi-lanı təqəzüləndirib deyirdi ki, vali Xuayın o dila tutub Tsinə göndərdi, vali də oradan sağ qayıtmadı. Tsyuy Pinin çoxdan onu görməyə gözü yox idi. O, sürgündə olarkən öz Çu ölkəsi barədə məhəbbətlə düşüncəyə və bütün varlığıyla vali Xuaya bağlıydı və saraya qayıtmaq fikrini unutmamışdı.

O hələ ümidini itirməmişdi ki, xoşbəxtlik üz verəcək – hökmdar – padşah onu heç olmasa birçə dəfə başa düşəcək və əclaf dünyaya heç olmasa birçə dəfə düşələcək. O yalnız öz hökmdarını düşünərək və öz ölkəsinin çiçəklənməsi fikriylə necə yaşadığını və bütün bunları necə sübut etmək istədiyini özünün məhəbbətindən birində üç dəfə nəzərimizə çatdırır. Ancaq bunun üçün heç bir imkan yaranmadı və o, saraya qayıda bilmədi. O bundan belə bir nəticəyə gəldi ki, vali Xuay onu heç vaxt başa düşə bilməyib. Hər cür hakimlər arasında – istər səfəh olsun, istər müdrik, layəqətli, ya axmaq – elosi tapılmaz ki, qəlbinə ona bağlı olan, irəli çəkilməyə layiq adamları tapıb onlara kömək eləməyə istəməsin. Ancaq biz padşahlıq itirib, ev yıxanlar görürük. Belələri bir-birinin ardınca gözümüzün qabağından gəlib keçirlər; halbuki yüzillər bir-birini əvəz edir, çox müdrik adamların

hor hansı padşahlığı idarə etdiyini isə görməyib hələ. Mən soruşaram: "Bu nə deməkdir?" Bu o deməkdir ki, valiyyə sədiq sayılan adamlar sədaqətsiz olur; ləyaqətsiz sayılanlara heç də belə olmurlar.

Vali Xuay kimin sədiq nökr olduğunu bilmirdi. Ona görə də öz sarayında xanım Cjen Syuyun təlqininə uymuşdu, bir yandan da gəlmə Cjan İ aldatmışdı onu. O, Tsyyu Pini özündən uzaqlaşdırıb, yüksək rütbə yığosı, ayan və hakim olan Tszi-lana bel bağlamışdı. Nöticedə ordusu biabircasına qırıldı, torpaqlarını kəsib tökdülər. Düz altı vilayət itirdi, özü də Tsində, qərbətdə öldü, bütün ölkə içində gültünc oldu. Adamları yaxşı başa düşməkdən gör necə balalar törədi. "Dəyişikliklər"də oxuyuruq: "Durudır quyunun suyu, o isə içmir, bu da monim qəlbimdə yük olur. Axı o sudan götürmək olar. Padşahımız nurlu olsa da, o da, başqaları da göylərdən hərə öz qismətini alacaq". Axı padşahın ağı işıqlı olmasa, ona şəfqət düşərmidi?

Baş hakim Tszi-lan belə danışıqları eşidib qəzəbləndi və ali baş əyana buyurdu ki, Tsyyu Yuanı vali Tsin Syanın yanında ləkələyib gözdən salsın. Tsin Syan açıqlanıb onun qovdu. Tsyyu Yuan gəldi Tszyan sahilinə, o burada saçları pırtlaşmış halda gəzinir və çay körfəzi sahilində qəmli-qəmli mahnılar oxuyurdu. Onun üzü əzabdan əyilmiş, özü qupquru quruyub bir dəri, bir sümük qalmışdı. Balıqçı olan atası onu görüb soruşdu:

– Sən həmin ayan deyilmisən ki, burada üç nəslin dədə-baba mülkünü idarə edirdin? Sənə nə olub ki, bu kökə düşmüşsən?

Tsyyu Yuan cavab verdi:

– Bütün dünya çirklənib, bulanıb, onda tək mən təmizəm. Bütün camaat keflənib, onların arasında ayıq bir mənəm. Bax buna görə qovublar məni.

Balıqçı dedi:

– Biləsən ki, kamil adam çirklənmiş, başqaları onu korlaya bilmir. Özü də bütün həyatla birgə olmağı, get-gəli bacarmır. Əgər bütün dünya çirklənib və bulanırsa, sən niyə onun axınına qoşulmadın, onun dəfələri üzərində ucalmadın? Əgər kütləni əmələ gətirən adamların hamısı keflənib, niyə sən yerdə qalan cəzəni tıxmayan, şərəb xıltını başına çəkməyosən? Niyə qəlbində topaz bəslədiyən, əlində opal tutduğün halda, yəni gözəl ürəyin, qızıl əllərin olduğu halda, özünü sürgünə məruz qoyasan?

Tsyyu Yuan dedi:

– Mən belə eşitmişəm: "Üzünü indicə yumuş adam, mütələq papağının da tozunu çirpib; suda çimmiş adam isə o saatca paltarını

da çirpib. Bəs necə ola bilər ki, adamların ən təmizi özgələrin yapışqan kimi çirkinə dözsün?" Mənim üçün özümü araskəsilməyən axına tapşırmaq, orada Tszyan çayında yaşayan balıqların qarında olmaq daha yaxşıdır. Mən parlayan, tərtəmiz ağıllımla necə yol verə bilərdim ki, dünyanı çirkinə bulasım?

O, "Çay quşu üçün darıxmaq" poemasını¹ yazdı. Sonra qoynuna daş yığıb Milo çayına atıldı, orada da öldü. Tsyyu Yuanın ölümündən sonra Çuda onun Sun Yuy, Tan Le, Tszin Ça kimi və başqa ardıcılıarı yazmışlar. Onların hamısı ilhamlı sair idi, xüsusilə qəsidede yazmaqda ad çıxarmışdılar. Ancaq onların hamısının sələfi axıcı üsluba malik Tsyyu Yuan idi. Artıq onların heç biri valiyyə qarşı açıq etirazını bildirməyə cəsəret eləməirdi.

Tsyyu Yuandan sonra Çu öz torpaqlarını hissə-hissə, getdikcə daha çox itirməyə başladı. Bu gediş bir neçə onillik müddətdən sonra Tsin tərəfindən Çunun tamam yox edilməsilə başa çatdı. Tsyyu Yuanın ölümündən yüz ildən bir qədər artıq vaxt keçdikdən sonra Milo çayının qırağında Xan yaxınlığında Tszya adlı bir bilgin yaşayırdı. O, Çanşa valisinin baş məsləhətçisi vəzifəsində işləyirdi. O, Syan çayına baş çəkib Tsyyu Yuana yas saxladığı əlyazmasını suya tulladı².

Böyük astroloq, qraf belə yerdə deyirdi: "Mən "Lisao" – "Nədən sıxıntıya düşdüm", "Göylərdən sorğularım", "Ruhumu çağırırım" və "İn üçün ağlayıram" poemalarını oxudum. Onun qəlbini üçün kədərəndim. Çanşaya da getmişdim, onun – Tsyyu Yuanın keçdiyi yerlərə baş çəkdim, özünü suyun dibində həlak elədiyi yeri gördüm. Bir dəqiqə də ara vermədən onun üçün göz yaş tökdüm, təsəvvürümə gətirdim ki, onun necə adam olduğunu görürəm. Onun halına ağlayan alim Tszya haqqında danşanda isə başa düşə bilmədim ki, Tsyyu Yuan kimi dahiyə ruh sahibi niyə başqa bir vilayət valisinin yanına gedib onunla dostlaşmayıb? Onu hansı vilayət qəbul etməzdi? Başa düşürəm ki, özünü bu həddə çatdırmaq ona gerek idimi. Tszya İnin bayquş baredəki poemasını da oxumuşam. Ancaq Tszyan kimi, həyatı ölümlə eyniləşdirmək, cismani dünyanın qəbul və ya redd edilməsinə bunca ciddiyətsiz yanaşmaq onun açıqca yanılmasıdır.

¹ Sima Tszyanın "Tarixi qeydlər"ində bu sözlərdən sonra Tsyyu Yuanın poemasının motni gəlir (*rus dilinə tərcümə edənini qeydi*).

² Sima Tszyanın "Tarixi qeydlər"ində bundan sonra Tszya İnin poemasının motni gəlir (*rus dilinə tərcümə edənini qeydi*).

YANIN VARISI DAN

Yan padşahlığının varisi Dan Tsində girov saxlanılırdı. Tsın valisi onunla görüşəndə lazımcına hörmət eləməirdi. Dan narazı qalıb vətəne qayıtmaq istəyirdi. Vali bu barədə eşitmək belə istəməirdi. Bir dəfə o, Dani lağa qoyub dedi:

– Qarğanın başı ağaranda, atın buynuzu çıxanda səni buraxacağam.

Onda Dan ah çəkib üzünü göylərə tutdu. Necə oldusa, qara qarğının başı ağardı və at buynuz çıxardı. Tsın valisi də Dani buraxmalı oldu. Ancaq o, körpü ilə bağlı bir biclik işlətdi ki, bəlkə Dan tələyə düşdü. Ancaq körpü uçmadı və Dan körpüdən keçib gətdi. Gecəyən səhərdə zastavasına çatdı. Qapılar hələ bağlıydı. Dan xoruz kimi banladı bir kərə və ətrafda xoruzlar səs-səso verdilər. Dan, beləliklə, öz arzusuna çatıb, evə qaçdı.

Tsın valisinin hərəkətləri Dani bərk təhqir eləmişdi və Diq qisas almaq arzusundaydı. O, ən igid döyüşçüləri yanına çağırıb, onlara elə yağlı vədlər verdi ki, hamısı yığışb gəldi.

Sonra Dan öz müəllimi Tsuy Uya məktub yazdı: “Dan öz əsil-kökünə layiq deyil. O, ucaq bir torpaqda doğulub, barsız torpaqda boy atıb. Buna görə də ömrü boyu yüksək borcunu başa düşən kişi görməyib, onun qiymətli məsləhətlərini eşitməyib, odur ki, sədəqət göstərməli bir yola düşməyib. Ancaq o burada öz miskin fikirlərini ardıcıl şərh etməyə çalışacaq və ümid bəsləməkdə xoşbəxtdir ki, müəllimi onlara diqqət yetirəcəkdir.

Danın eşitdiyinə görə, təhqir olunmaq, alçaldılıb yaşamaq layiqli kişi üçün biabırçılıqdır. qanmazın birinə tuş olub şərəfini itirmək qız üçün ölümdən ağır olduğu kimi. Buna görə düşünürəm ki, öz başını kəsməyə hazır olan adam, tutulub sacayaq üstündə qazanda bişiriləsi adam kimi qorxuya düşüb qaçmaz. Bəlkə onlar ölümdə səadət arayırlar, həyatı isə unudurlar? Yox, onlar sadəcə olaraq, üreklərinin dərinliyində öz niyyətlərinə sadiq qalırlar. Bu gün Tsın valisi Göylərin qanunlarına qarşı çıxır, hamıyla pələng və qurd kimi rəftar eləyir. O, Danla münasibətdə hörmətçillik göstərmədi, güman elədi ki, o, valilərin içərisində hamıdan başdır. Onun barəsində düşünmək Dani təpədən dimağa təhqir eləyir.

Əgər Yanda məskun olan camaatın hamısını götürsək, onda deməliyə ki, Yan Tsinə üstün gələ bilməzdi. Mühərribə uzun illər davam edəcək, heç bir nəticə verməyəcək, çünki aydın məsələdir – qüvvə çatışmayacaq. Məsələhətim bir budur ki, Ərşi-əla ölkəmizin ən igid ərlərinin hamısı çağırılsın. Dörd dəniz arasında mövcud olan bütün şanlı döyüşçülər bir yere toplansın. Ölkəni iflasa uğratmasaq da, xəzinəni boşaltmasaq da, igidləri layiqincə qarşılayaçağam. Tsinə qiymətli nemətlər, şirin nitqlər satacağam və o bu sədəqələrə uyub inanacaq mənə. Sonrakı işləri isə yalnız qılınc görəcək. Yüz dəfə on min döyüşçüsü olan qoşuna əvəzdi o. Dan tayfasının üzərində olan, on min nəsil davam etmiş rüsvayçılığı qılınc bir dəfəyə yox edəcəkdir. Əgər bu düşüncələrimiz alınmayacağına, qoy sağ qalmış Dan öz üzünü Göylərdən gizlətsin. Qoy incikliyi canından çıxmamış qovuşsun o, Doqquz qaynağa. Ondan sonra hər bir valicik də Dani barmaqına göstərib güləcək. İşuy çayından şimala doğru mənəm mülklərimdə kim qalacaq, kim öləcək bilmirəm. Ancaq onda, ey ləyaqətli er kişi, sən də rüsvayçılıqdan qurtarmayacağınsən. Sənə bu məktubu hörmətlə göndərirəm və ümid edirəm ki, burada yazılanların üzərində özünün bütün yetkinliyinlə düşüncəksən”.

Müəllim Tsuy U cavabında yazdı: “Təbəənin eşidib ki, qərarnı tezliklə çıxaran zərəre düşür, ürəyin sürməkləndirməsinə uyan öz canını üzür. İndi, valimiz onu sıxan rüsvayçılıqdan qurtarmaq və bununla da köhnə dərddən azad olmaq istədiyi bir zamanda hər bir həqiqi təbəənin borcu haqq işdən yayınmaq yox, necə deyərler, “bədəni toza döndərmək, kəlləni çilik-çilik eləməkdir”. Nökrənin belə düşünür: müdrik adam xidmətlərinin qiymətləndirilməsinə nail olmaq istəyəndə ümidini bəxtə bağlamaz, ağı ışıqlı olansa nəyin bahasına olursa olsun təskinlik tapmaq xatirinə, ürəyin şıltağına uymaz. Ona görə də qabaqca işi başa çatdır, yalnız bundan sonra tərəpəş. Bax, onda bir iş başlayanda elə səhv eləməzsən ki, vəziyyətin daha da korlansın, yola düşərək büdrəyəndə sarsılmasan. Şahzadə igidin mərdliyini qiymətləndirir və qılıncın gücünə arxalanır. Ancaq şahzadənin uğur gözlediyi işi mən hertərəfli düşünmüş iş sayı bilmirəm. Təbəənin təklif edər ki, Çu ilə ittifaqa giresiniz, Çjaonun qüvvələriylə birləşəsiniz. Xan və Vey vilayətlərini qəsdə cəlb edəsiniz və yalnız bundan sonra Tsinin üzərinə yeriyəsiniz. Tsini yalnız bu cür əzmək olar. Əlavə edirəm: elə görünür ki, Xan və Vey Tsinlə dostdurlar, əslində isə dost deyillər. Biz ordunu qaldıraq, onda Çu

bizə hay verəcək, onun ardınca Xan və Vey bizə qoşulacaq. Belə ittifaqın gücü göz qabağındadır. Varis məsləhəti eşidərsə, şəərəfsizlikdən qurtarar, mən miskinşə qayğılardan yaxa qurtararam. Mənim təklifimi götür-qoy edin”.

Varis məktubu oxuyub narazı qaldı. Hami Tsyuy Unu yanına çağırdı ki, o öz fikirlərini izah eləsin. Hami dedi:

– Təbəəniz zənn edir ki, varis onun məsləhətini eşidərsə, İşuy çaymən şimaldakı torpaqların Tsini tərəfindən tutulmaq qorxusu olmasın. Vilayət valiləri – qonşularsa, mütləq bizdən kömək istəyəcəklər.

Varis cavab verdi:

– Axı sıxıntılı günlər uzanıb gedəcək, ürəkşə gözləyə bilmir. Tsyuy U etiraz etdi:

– Təbəəniz öz planını yaxşı düşünüb. Tsini barədə danışılarda tələsməkdənsə, bir qədər gecikmək, yüyürməkdənsə oturmaq məsləhətdir. Düzdür, siz Çu və Çjao ilə ittifaq bağlayana qədər, Xan və Veyi öz tərəfinizə çəkənə qədər aylar, illər ötəcək, ancaq axırda iş uğurla qurtaracaq. Təbəəniz düşünür ki, onun planını işdə yerinə yetirmək olar.

Varis yatağa uzandı, yatmağa hazırlaşdı, hamisini daha eşitmək istəmədiyini bildirdi. Onda Tsyuy U şahzadəyə dedi:

– Görünür, təbəə şahzadəyə xoş gəlmədi. Ancaq o, Tyan Quanla tanışdır, Tyan Quan dərin ağıl ziyəsidir və başı fikirlərlə doludur. İstədim ki, onu götürəm sizin yanınıza.

– Görünür, təbəə şahzadəyə xoş gəlmədi. Ancaq o, Tyan Quanla tanışdır, Tyan Quan dərin ağıl ziyəsidir və başı fikirlərlə doludur. İstədim ki, onu götürim sizin yanınıza.

Varis cavab verib dedi:

– Razıyam.

Tyan Quan şahzadənin yanına gələndə o, taxtın pillələrinin yanında durmuşdu. O, Quanı görüb iki dəfə baş endirdi. Hər ikisi oturanda sonra Dan aşağıdakı niqlə ona müraciət etdi:

– Görürəm ki, Dan onun yanına adam göndərib ucqar torpağı-mıza rəhm etməsini xahiş edərkən mənim hamim Yan padşahlığını barbar torpağı, Danı isə öz sələflərinə yaraşmayan varis hesab etmişdir. Axı bu, doğrudur, zira Yan padşahlığı ucqarda, Quzey sərhədlərində yerləşir, belə ki, onu Güney barbarlarının son ucu saymaq olar. Müəllim buraya gəlməkdən utanmamışdır, indi isə budur, Dan

ona xidmət etməyə, onun sağ-soluna keçməyə hazırdır. Sizin neffite çalan lüzünüzə baxıb, – deyə o əlavə etdi, – düşünürəm ki, əcdadların ruhu Yan padşahlığını qorumağa gəlib. Sizdən rica edəirəm, bizim səviyyəyimizə enib, ağılınızın kasadlığını nəzərə alınız.

Tyan Quan ona bu sözlə cavab verdi:

– Saçımı qom bağlayandan, cismim formalaşandan bəri, lap bu günə qədər mən, sizin sağirdiniz olmaqla, şahzadənin yüksək hərəkətlərinə qibtə ilə baxmış və onun şəərəfli adını mən etmişəm. Siz indi mənə nə kimi öyüdlərlə feyziyat edəcəksiniz?

Onda Dan diz çöküb Tyan Quana doğru süründü. Göz yaşları bulaq olub axdı üzü aşağı. O dedi:

– Qabaqlar Dan Tsinin yanında girov saxlanılırdı. Tsini valisi onunla görüşlərində ona lazımı hörmətlə yanaşmırdı. Danın ürəyini gəcə-gündüz qisas duyğusu yandırır. Təbəələrin sayı Tsində bizdən çoxdur, güclərimizi ölçsək, Yan ondan zəifdir. Mən belə demək istədim: ittifaq bağlayıb qonşuları çağırmaq, ancaq bacarmıram, qəlbimi didən intiqam hissi mane olur. Onun ucubatından gəcə səhərə qədər həsir üstündə vurnuxuram ora-bura. Hətta razıyam ki, Yanla Tsini günlərin bir günü birlikdə ölsünlər, mənim küllüm ancaq onda da od tutub yanacaq, ağı sümüklərim canlanacaq. Ümidvarəm ki, müəllim mənə hərəkət planı təklif edəcək.

Tyan Quan:

– Bu, dövlət əhəmiyyətli işdir, təvəqqe ələyirəm fikirləşməyə vaxt verəsiniz, – deyə möhlət istədi.

Vali buyurdu ki, müəllim üst mərtəbədəki yataq otağına aparınlar. Özü ona gündə üç dəfə yemək aparırdı, tez-tez halını soruşurdu.

Üç ay keçdi. Müəllimin susması varisi təəccübləndirirdi. Qərara gəldi ki, özü Quana müraciət eləsin. Xidmətçiləri uzaqlaşdırıb ona dedi:

– Müəllim yanına gəldi və bununla da mənə rəhm elədiyini göstərdi. Ümidliydim ki, o mənə uğurlu hərəkət planı verəcək. Ancaq budur ki, üç ay keçir, mən sizin yanınızdayam, qulağım sən tərəfdən hənərti güdür. Doğrudanmı cəvab müəllimin ağılına hələ bir fikir gəlməyib?

Tyan Quan cavab verdi:

– Siz xatırlatmasaydınız, yənə də vaxtı yetişib və mən sözüüm deməyə hazırlaşmışdım. Təbəəniz eşidib ki, yerlə-göylə əlləşən

ürgə min li yolu da asanlıqla qət eləyir, əldən düşəndə isə qısa bir yolu da gedə bilmir. Varis məni yada salanda, mən artıq qocalmışdım. Mən ona hər hansı uğurlu fikir desəm də, o bunu təkliddə yerinə yetirə bilməz. İstəyirdim ki, gücümü toplayıb özüm girişəm işə, di gəl ki, bacarmıram. Mən xəlvət-xəlvət sizin qonaqlara göz qoyurdum. Onların arasında işə yarayanı yoxdur. Bax götürək Sya Funu; o, dəliqanlıdır, ancaq qəzəblənəndə qıpqırmızı qızarır. Yaxud Sun İni götürək; onun damarları igidə möxsusdur, ancaq qəzəblənəndə üzü tutunlaşır. Sonra U Yanı götürək; onun sümüyü igidlikdən xəbərlər verir, acıqlananda isə rəngi qaçır. Yalnız Tszin Ke haqqında Quan deyə bilər; igid ruhuna malik yalnız odur, çünki qəzəblənəndə rəngi dəyişmir. Tszin Kenin bilivi bərkdir, balaca işlərlə özünü sıxıntıya saldandan, böyük işlərlə fərqlənməyə can atır. O hələ Vey padşahlığında olanda onlara böyük ər kişiləri ölümdən qurtarmışdır. Qalan qonaqlarınızsa adı adamlardır, adlarını çəkməyə dəyməz, deməli belə çıxır ki, şahzadənin düşündüyü iş Tszin Kesiz başa gəlməz.

Varis həsirin üstünə çökdü, müəllimə ikiqat baş əyib dedi:

– İnanıram ki, sizin müdrik məsləhətinizə əməl eləyib, Tszin Ke ilə dostluq yaratsam, Yan padşahlığında yer və göy ruhlarına qurbanlar verilməsinin arası kəsilməyəcək. Bu işə yalnız sizin xidmətiniz olacaq, müəllim.

Tyan Quan o saat geri qaçırdı. Varis onu şəxsən özü yola saldı, ayrılında isə Quanın əlinə tutub belə dedi:

– Bu, dövlət işidir. Xahiş edirəm, sirri açmayasınız.

Quan gülümsəyib ona belə cavab verdi:

– Yaxşı.

Quan qayıdanda tezliklə Tszin Ke ilə görüşdü. Ona dedi:

– Daha özünə inamı qalmayan Quan yenə də öz ata-babasına layiq deyil – o sizin haqqınızda varisə danışıb. Yan padşahlığının varisi nadir məziyyətlərə malikdir. O sizə qəlbən meyillidir, mənşə istərdim ki, ona inanasınız.

Tszin Ke cavab verdi:

– Mənim meyillərim bax bu sayaqdır: ürəyimə yatan adamlardan canımı əsirgəməyərəm, fikri fikrimlə düz gəlməyəndə isə bir tükümü də qıymaram. Bu gün siz məni varislə dostluğa layiq gördünüz. Təklifinizi böyük razılıq hissiylə qəbul eləyirəm.

Tyan Quan onun razılığını eşidib sözüne davam elədi:

– Deyirlər ki, əsil insan başqalarında şübhə oyatmır. Ancaq Quan şübhə altında yaşamaqdan utanır. Bunu deyib üzünü Tszin Keyə tərəf çevirdi, dili batdı və öldü. Tszin Ke dərhal Yan padşahlığına yola düşdü.

Tszin Ke Yana gəlib çatanda onu hörmət-izzətlə mindirdilər şahzadənin idarə etdiyi döyüş arabasına.

Şahzadə özünün sol tərəfində ona şəərəli yer göstərdi, Ke ip tutaqladan yapışıb, daha rütbə fərqi gözləmədən arabaya qalxdı.

Hamı yerini tutana qədər Tszin Ke arabanın içində sakitcə oturmuşdu. Sonra o danışmağa başladı və onun nitqi beləydi:

– Tyan Quan varisin insansəverliyini və yumşaq ürəkliyini mənə çox tərifləyib göyə qaldırmışdı, o həmçinin deyirdi ki, Dan dünyada az-az ələ düşən cəmerdlilyə malikdir, onun uca əməlləri göylərə də xoş gəlir. Yer üzünü həqiqətən sizin şöhrətinizə dair sözsöhbət tutub. Ona görə də Ke paytaxt şəhəri olan Veyi atıb gəlmiş və Yan yollarına baxaraq, yolun çətinliyindən qorxmamış, uzaqlığı çətinlik saymamışdır. Varis bu gün mənə dedizə əski dostları qarşılayan kimi şadlıqla salamladı, özü də mərasimə görə ilk dəfə gəlmiş qonağa göstərilən hörməti göstərdi mənə. Mən buna adı hal kimi baxdım, özüm vəzifəli şəxs qarşısındakı kimi sıxıntı hiss etmədim, zira ləyaqətli kişi öz həmfikirələrinə bel bağlayar.

Varis ondan soruşdu:

– Tyan müəllim xəstələnilib-ələməyib?

Tsin Ke cavab verdi:

– Tsin Keni Yana göndərməzdən qabaq o dedi ki, siz inamsızlıq göstərərək ondan dövlət sirrini yaymamağı xahiş eləyibsiniz, bu işə ləyaqətli kişi üçün rüsvayçılıqdır. Ona görə də o mənim yanımda dilini udub öldü.

Varis qorxdı, onun üzü saraldı, sonra hönkürüb göz yaş axıtdı:

– Axı Dan yalnız müəllimi xəbərdir ələməli istəyirdi. O, müəllimindən şübhələne bilirdi məgər? İndi isə müəllim özünə qiyan dan sonra Danın birce yolu qalır – o özü də bu dünyanı tərk etsin.

Varis bundan sonra uzun müddət huşunu itirdi, qaşqabaqlı və tutqun oldu.

Bir dəfə varis ziyafət düzəldib Tszin Keni də dəvət eləmişdi. Hamı bəs olunca kefləndikdən sonra Dan ayağa qalxıb şəxsən özü ona bədə vermək istədi. Onda ən cəsur kişi olan Sya Fu irəli çıxıb Tszin Keyə bu sözlərlə müracət elədi:

– Bellidir ki, öz yurdunda yaxşı ad-san çıxarmayan adamlar yüksək əməllər haqqında söhbət aparmağın mənası yoxdur, necə ki, atın

bacarığını bilmədən döyüş arabasını qovalamaq olmaz, necə ki, onun yaxşı və ya pis olduğunu bilmək olmaz. İndi mən də soruşuram: bizə uzaqdan gəlmiş Tszin Ke bizim şahzadənin yanında hansı xidmət apara bilər? – deyə Sya Fu altıdan-altıdan Tszin Keni sancmaq istədi.

O cavab verdi:

– Dünyada nadir ləyaqətləri olan kişini onun doğma kəndinin sakinləriylə tən tutmaq o qədər də düzgün deyil. Mən verst yolu bir-nəfəsə gedə bilən ürgəyə bərabər olan at döyüş arabasına qoşulmamalıdır. Heyvan kəşib balıq tutduğu üçün Lüy-vanı qədimlərdə Ərşi-olanın ən pis adamı sayırdılar. Ancaq o, Ven-vana rast gələndən sonra Cjow padşahlığında məsləhətçi oldu. İtiyerişi day duz daşığında ən safə yabıya tay olur. Ancaq o, Bo Lenin gözüne sataşarsa, mən verst yolu bir-nəfəsə gedən ürgəyə çevrilər. Kəşinin ləyaqətlərini öz kəndində qazandığı ad-sanla ölçmək çətin ki, ədalətli olsun, atın keyfiyyətli barədə onun nə vaxtsa döyüş arabası çək-məyinə görə mühakimə yürütmək də elə bu qədər yanılmaqdır.

Ona Sya Fu qonaqdan yenə soruşdu ki, o, şahzadəyə necə xidmət etmək fikrindədir. Tszin Ke də öz məramı barədə onlara danışdı. O dedi:

– İstəyirəm ki, Yan padşahlığı vali Cjao Qunun yoluyla getsin, dibində hər birimiz öz mənevəyatımızı təkmilləşdirdiyimiz yabanı alma ağacının meyvələri şirnişən. Çoxdan qəlbimdə bəslədiyim arzudur ki, keçmişin üç valisi ilə birlikdə dördüncü müdrik bir valinin adı çəkilsin, altıncı hökmdar ad qazanmış beş sələfinə layiq olsun. Siz fikirlərimə necə baxırsınız? – deyə oradakılardan soruşdu.

Həmişə Tszin Kenin istedadlarını öyməyə başladı. Ziyafət qurtarana qədər ona toxunmağa cəsarət etmədilər. Varis isə xoşbəxtcəsinə sevinirdi ki, Tszin Ke kimi bir adam indiki onun xidmətindədir, Tsin padşahlığı daha ona toxunmağa cəsarət etməz.

İki gündən sonra varis Tszin Ke ilə Şərç sarayı həyətinə gəzişirdi. Onlar nohurun yanından gözəl mənzərəyə baxıb sevinirdilər. Tszin Ke kiromit qırığı götürüb qurbağaya atdı. Varis o saat nökrəyə əmr etdi ki, Tszin Keyə qızılla dolu bir qab gətirsinlər, Tszin Ke kiromit əvəzinə qızıl külçələrini qurbağaya atmağa başladı. Qab boşaldanda başqasını gətirdilər. Ancaq Tszin Ke əyləncəsini dayan-dırıb öz hərəkətlərini belə izah etdi:

– Tullamağı ona görə dayandırmadım ki, guya siz qızılla qızır-qalanırsınız, sadəcə olaraq qolum yoruldu.

Sonra ikisi də min verst bir-nəfəsə qaçan atlar qoşulmuş döyüş arabasına qalxıb gəzintiye gətdilər. Tszin Ke dedi:

– Eşitdiyimə görə, bu atın olduqca dadlı bağırı var.

Şahzadə dərhal buyurdu ki, atı dərhal kəşib bağırı Tszin Keyə gətirsinlər.

Bir müddət keçəndən sonra Tsin sərkərdəsi Fan bir səhvə yol verdi, Tsin valisi onu hər yerdə axtarmağa başladı. Fan varis Danın yanında sığınacaq axtarmağı üstün tutdu. Varis onun şərifinə Xua-yan qüllesində ziyafət düzəldi. Şahzadə ümumi şənliyin gedişində buyurdu ki, sitra çalmağa ad çıxarmış gözəllərdən biri çağırılsın. Tszin Ke çalğıçı qızı təriflədi:

– Necə məhərdəlidir!

Varis o saat bu qızı ona təklif etdi. Ke etirazını bildirdi:

– Yalnız onun əlləri xoşuma gəlir.

Ona şahzadə gözəl qızın əllərini kəşdirib onu yəşəm daşından qayrılmış qabda hörmət-izzətlə Tszin Keyə təqdim etdi.

Şahzadə adətən Tszin Ke ilə bir süfrədə çörək yeyər, bir yerdə yatardı.

Necə oldusa bir neçə gündən sonra Tszin Ke sanki bilmədən şahzadəyə dedi:

– Budur, üç ildir ki, Tszin Ke yanınızdadır. Bütün bu müddət ərzində şahzadə mənə qarşı lütfkar olub: qurbağaya atmaq üçün qızıl verib, mən verstlik yolu bir-nəfəsə qaçan ürgənin bağırna qonaq ələyib mənə, hətta öz qarabaşının iki əllərini də əsirgəməyib, onları yəşəm daşından qayrılmış qabda mənə təqdim etmişdir. Adi adam belə səxavətlə qarşılaşanda onun məziyyətləri, necə deyərler, düz bir arşın və üstəlik də bir çörək artır və o da öz ağasına atıb yəşəm kimi sədaqətlə xidmət etmişdir. İndi şahzadənin yanında olarkən Tszin Ke həlak olmuş qəhrəmanların nümunəvi sədaqəti haqqında ara-sıra sözlər eşidir. Ancaq bilirsiniz, belə çıxır ki, onlardan eləsi var, ölümü Tayşan dağından ağır, bəzilərinin ölümü isə qu tükündən yüngül olur. Sual olunur ki, onlar nəyin xatirinə ölüblər? Bəlkə varis bunu izah etməklə mənə xoşbəxtlik bəxş edər?

Nitq söyləyən Tszin Keyə hörmətlə qulaq asmaq əlaməti olaraq, Dan öz paltarının ötəyini düzəldib fikrini və qayğılı görkəmdə ona dedi:

– Vaxtilə Dan Tsin sarayında yaşayırdı. O yerin valisi onunla görüşlərdə qoyulmuş adətlərə əməl etməzdi. Onunla bir ələmdə

yaşamaq Dan üçün ayıbdır. Tsın Ke isə Danı ləyaqətsiz saymır, o bizim kiçik mülkümüzdə qalmaqla onu şərəfləndirdi. Dan istəyir ki, padşahlığın hami-ruhlar məbədini Tsizin Keyə tapşırınsın, ancaq bilmir ki, o nə cavab verər.

Tsizin Ke cavab verdi:

– İndi Ərşi-ələ ölkəmizdə Tsindən güclü padşahlıq yoxdur. Siz elə güclü deyilsiniz ki, qonşu padşahlıqlar sizə hörmət etsin və sizdən qorxsun, bundan əlavə, onlar varisin işinə xidmət etmək də istəməzlər. Dan hətta bütün təbəələrini Tsinə qarşı yeritə də, bir sürü qoyunu qurdun üstünə göndərməyə və ya bir sürü qurdun pələngin dəlincə düşüb qovmasına bənzər.

Varis cavabında dedi:

– Doğrudan da bu məsələ uzun illərdir mənə rahatlıq vermir, ancaq indiyyə qədər də bilmirəm, neyləyim.

Onda Tsizin Ke təklif elədi:

– Fan Yuy-tsi Tsin qarşısında müqəssirdir və Tsin valisi Fanı tutmaq istəyir. Özü isə Dukan torpaqlarına müştəri gözüylə baxır. Fan Yuy-tsinin başı və üstəlik Dukan torpaqlarının xəritəsi bizdə olsa, işlər düzələr.

Varis dedi:

– İşimiz uğurla başa çatsa, Yan padşahlığını bütövlükdə sizə verməyə hazırım. Bu, mənim öz ürəyimə yağ kimi yayıldı. Ancaq qonşu başcısı Fan mənə pənah gətirmişdir, onun geri qaytarılmasına Danın ürəyi dözməz.

Bunun cavabında Tsizin Ke susdu.

O vaxtdan beş ay keçdi və varis qorxmağa başlamışdı ki, birdən Tsizin Ke fikrindən daşınar. Bir dəfə o, Keyə dedi:

– Tsin padşahlığı Cjaonu darmadağın eləyib, Tsin qonşuları Yan sərhədlərinə çatıblar; mən narahatam. Sizin dediyiniz kimi hərəkət etməyə hazırım, ancaq bilmirəm, nədən başlayım. Bəlkə bu işə qabaqca U Yanı göndərək?

Tsizin Kenin acığı tutdu:

– Gədən-gölməzə niyə ağzından süd iyi gələn uşağı göndərək?

Tsizin Ke yalnız fürsət gözlədiyi üçün hərəkət eləmir. Tsizin Ke tezliklə xəlvətcə Fay Yuy-tsinin yanına gəlib ona dedi:

– Əşitmişəm ki, sərkərdə Tsin qarşısında səhvə yol verib və onun ailəsini – ata-anasını, arvad-uşağını, hamısını tonqalda yandırıb. Sizin ələ verilməyiniz üçün mükafat vəd olunub. Yüzlərcə həyəti

olan bir şəhər və üstəlik min tszin qızı. Halınıza yanırım, sərkərdə. Ancaq sizə sözüüm də var. Deyin görüm, öz rüsvayçılığımızı yumaq və eyni zamanda Yan padşahlığını sıxıntıdan qurtarmağa hazırsınız mı?

Fan cavab verdi:

– Mən də o barədə düşünürəm. Gecə-gündüz göz yaşımı uduram, ancaq bilmirəm, neyləyim. Əgər Tsizin Ke cənaablari lütfən məsləhət verərsə, can-başla eşidərəm onu.

Onda Tsizin Ke dedi:

– Mənə sənin başın lazımdır ki, mən onu Dukan torpaqlarının xəritəsiylə birlikdə Tsinə təqdim eləyim. Tsin valisi belə hədiyyədən şad olacaq və mütləq Tsizin Keni görmək istəyəcək. Onda Tsizin Ke sol əliylə valinin qolundan yapışacaq ki, sağ əliylə xəncəri onun sinəsinə saplasın. Yan padşahlığı qarşısındakı bütün təqsirlərini Tsizin Ke onun üzünə çırpacaq. O sizin də qisasınızı alacaq, sərkərdə. Bax, onda Yan padşahlığını qar kimi ağardan intiqam dağı görünəcək və bu sizin ürəyinizi sıxan qəzəbi də yuyacaq.

Fan qalxdı. Bileyini sıxmaqla qətiyyəti bildirdi. Sonra qılcığı qapıb Tsizin Keyə dedi:

– Belə bir əmri mən gecə-gündüz gözləyirdim.

Bir göz qırpmında Fan öz başını kəsdi, başı geriyyə düşüb salandı, gözü yumulmağa da macal tapmadı.

Dan bunu eşidib döyüş arabasına çıxdı, atları özü idarə edərək ölüm yerinə çapdı. O, Fanın meyiti üstünə yığılıb ucadan ağıladı. Onun kədəri sonsuz idi.

Bir müddət keçəndən, heç nəyi dəyişməyin mümkün olmadığını kəsdirdikdən sonra şahzadə buyurdu ki, Fan Yuy-tsinin başı mücrüyyə qoyulub Dukan torpaqlarının xəritəsiylə birlikdə Tsin padşahlığına hədiyyə aparılınsın. Bunları U Yanın müşayətiylə Tsizin Ke apardı.

Tsizin Ke saatın xoş çağını gözləmədən Tsinə yola düşmüşdü. Şahzadə və onun seçmə dostları sadəcə kətan paltarla, başlarında sadəcə papaq olmaqla onu düz İşuy çayına qonşu müşayət elədilər. Burada Tsizin Ke dayandı ki, bədə qaldırıb şahzadəyə uzun ömür dilesin və sonra bir ağız oxudu.

Külək amansızdır, İşuyun suları sorin,
İgid yola çıxır, bir daha dönməz geri...

O oxuduqca Qao Tszyan-li on üç simli sitranı dıncıqdadır, Sun I isə sitranın ahəngini tuturdu. Sitranın səsi mərdliyə çağıranda onların başlarının tükələri biz-biz olub papaqlarını qaldırırdı. Sitra qemlə-nəndə igidlər göz yaş tökürdülər.

Budur, onlardan ikisi döyüş arbasına qalxdı və bir daha geri baxmadı. Onlar müşayiətçilərin arından keçəndə Sya Fu öz başını kəsdi və bununla da igidlərə uğurlu yol dilədi.

Tszin Ke və U Yan Yandı kəndlərini keçirdilər. Tszin Ke oradan ot almaq istədi. O, ot parçasının üstündə qəssabla söz güleşdirməyə girişdi. Qəssab Tszin Keni təhqir elədi. Onda U Yan qolaylandı ki, qəssabı vursun, ancaq Tszin Ke onun əlini saxladı.

Onlar Tsinə qərbədən gəlib paytaxt Syanyana çatmışdılar. Onlar saraya yetişəndə Men adlı bir əyan bu barədə məlumat verdi:

– Yan varisi Dan böyük valimizin qüdrətindən qorxaraq, Fan Yuy-tsinin başını və Dukan torpaqlarının xəritəsini sizə bəxşəş gətirib və şimal hüdudlarında sizin vassalınız olmağı vəd edir.

Tsin valisi bərk sevindi. Çoxlu əyan-əşrafı və haçabaş nəzilərlə yaraqlanmış yüzlərcə mühafizəçinin müşayiətiylə çıxdı Yan elçilərinə qarşılaşmağa. Tszin Ke hörmətlə Fan Yuy-tsinin başını, Y Yan isə xəritəni əllərində tutmuşdular. Nağara və zənglər səş-səşə verib, əyanlar kütləsi ucadan: “Böyük valimizin min yaşı var?” – deyə bağıranda U Yanı qorxu büürdü, ayaqları quruyub yerə yapışdı, üzü ölü üzü kimi sarı-boz rəng aldı. Tsin valisi təəccübləndi. Onda Tszin Ke U Yana dik-dik baxdı, irəli yeriyib üz istədi:

– Biz alçaq adamlar, şimal vəhşilərinin və cənub tayfaları olan Manın törəmələri indiyə qədər Göylər oğlunu görməmişik. Ali həz-rətinizin lütfünü istəyirik; böyük vali izin versin, başladığımız mərasimi başa çatdıraq.

Tsin valisi Tszin Keyə əmr etdi:

– Xəritəni götür, bizə yaxın gəl.

Vali xəritənin burumunu açmağa başladı, onun içində qısa qılnc ucu gördü. Bu vaxt Tszin Ke sol əliylə valinin paltarının qolundan yapışdı, sağ əlində tutduğu qılncı onu vurmağa hazırlaşdı. Valini öldürməzdən qabaq, onun təqsirlərini saymağa başladı:

– Yan qarşısında təqsirə batdığı vaxtdan çox günlər ötüüb; indi isə Dörd dəniz arasında nə qədər torpaq varsa, hamısına zorakılıq cləmək istəyirsən, acgözlüyünün həddi-hüdudu yoxdur. Fan Yuy-tsinin sənin qarşında təqsiri yox idi, ancaq sən onun bütün nəslini

qırdın. Bu gün Tszin Ke səni cəzalandırmaq istəyir ki, bütün Ərşi-əla ölkəmizin qisası alınsın səndən. Yan valisinin anası naxəşdur, bu da Keni tələməyə çağırır: Məmkün olsa, səni diri tutacam, məmkün olmasa – öldürəcəm!

Tsin valisi cavab verdi:

– Görürəm ki, sizin iradənizi yerinə yetirməli olacağam. Yalnız bir xahişim var; qoyun sitranı dinləyib ölüm. Hökmdarın kənzini gətirdilər, o simlərə toxunacaq sitra oxumağa başladı:

Zərif parçadan tikilmiş paltarın qolunu

Dartıb qırmaq olar;

Səkkiz çi hündürlükdə pərdənin

Üstündən atılıb qaçmaq olar;

Bələ bağlanmış qılncı

Qıندان tezce çıxartmaq olar.

Tszin Ke sitranı anlamadı. Vali isə sitranın əyhamını tutub qılncı qıندان qapdı, sonra kəskin bir hərəkətlə dartıb qolçağını onun əlin-dən çıxartdı, pərdənin üstündən atılıb qaçdı. Tszin Ke valinin dəlincə xəncər atdı, xəncərsə bürünc sütuna dəyib valinin yalnız qulağını yaraladı. Bu vaxt vali qəflətən geri döndü, qılncın bir zərbəsiylə Tszin Kenin iki əlini də kəsib atdı. Tszin Ke sütuna söykənib qəşş elədi. Sonra diz üstə çökdü. O, xəkəndəzə oxşayırdı. Tszin Ke ürəyində dedi:

– Deməli, mən hər şeyi dəqiq ölçüb-biçmədim, imkan verdim ki, uşağın biri məni aldatсын. Mən nə Yanın qisasını aldım, nə öz istəyimi yerinə yetirdim.

LİN SYUAN

CJANUN – UÇAN QARANQUŞUN FƏRDİ TƏRCÜMEYİ-HALI

Uçan Qaranquş ləqəbi qazanmış hökmdar xanım Cjao, Fen Van-tszinin qızı və Fen Da-linin nəvəsiydi. Onun babası musiqi alətləri qayırmağı bacarırdı. O, Tszyandu valisinin sarayında qulluq eləyir, orada kökləyici vəzifəsində işləyirdi. Onun oğlu ailənin peşəsini davam etdirmək istəmədi, musiqi bəstələməkdə – məhz ağılar

yazmaqda gücünü sinadı. Vəzifə borcunu yerinə yetirmək məqsədilə yazdığı qəmli türküleri o özü "Ürək oxşayan musiqi" adlandırdı. Onları dinləyən hər kəs qəlbinin dərinliklərinə qəder təsirələnirdi.

Vaxtilə Tszyandunun qoca valisinin nəvəsi, mülkədar xanım Qusu Tszyansu tərəflərdən olan Cjao Man adlı bir cjunveyə əvə verilmişdi. Həmin bu Man o vaxta qəder Van-tszinə vurulmuşdu və yeməyini onunla bir qabdan yeməşəydi, doymurdu.

Van-tszin bir təsadüf nəticəsində Cjao xanımla əlaqəyə girdi, bundan sonra xanım uşağa qaldı.

Man təbiətən qısqanc və qızıqşan idi. Bir naxoşluq tapmışdı onu erkən, buna görə arvadına yaxın düşmürdü.

Cjao xanım ərinin qorxusundan guya xəstəliyinə görə qoca valinin sarayına köçdü. Burada o, hamiləlikdən azad olub iki uşaq gətirdi dünyaya. İşıqlı dünyaya qabaqca çıxan qız uşağını İ-cju, ikincini isə Xe-de adlandırdılar. Tezliklə qızları Van-tszinə göndərdilər və doğumun şəraitini gizlətmək üçün onlara Cjao soyadını verdilər.

İ-cju hələ kövrək yaşlarından ağıl və qanacağı ilə seçilirdi. Van-tszinin ailəsində nəbzlərin fərqləndirilməsi bədə qoca Pen-tszunun bir əsəri saxlanılırdı, qız bu kitabı oxuyub tənəffüsü idarə etməyi öyrənmişdi. Bir az yaşa dolanda o, bədəncə gözəl bir qız olmuşdu, yeriyi yüngül idi, ayağını götürüb qoyduca ələ bilirdin uçacaq, ələ buna görə də onu Fey-yan, yəni uçan Qaranquş deyər çağırırdılar.

Xe-de bədəncə hamar idi, canına yağ sürtülmüş kimi; buna görə də çiməndən sonra onun dərisi heç vaxt nəm olmurdu. Həm də Xe-de yaxşı məhni oxuyandı, səsi üreyəyatan olub ahestə və zərifcə axırdı. Bacılar misilsiz gözəl idilər.

Van-tszinin ölümündən sonra ailəsi iflisa uğradı. Fey-yan və kiçik bacısı Çanana gətməyə məcbur oldular, onları orada Cjaonun qızları və ya Manın qanundan kənar doğulmuş uşaqları kimi tanıyırdılar. Bacılar xanım Yan-enin saray mühafizəçiləri rəisi Cjao Linin yaşadığı döngədə yerləşdilər. Onun himayəçiliyinə ümid eləyən bacılar öz əl işləri olan tikmələrdən ona dəfələrlə pay vermişdilər. O hər dəfə son dərəcə pərt olsa da, hədiyyələri götürürdü. Bacılar tezliklə köçdürlər Linin evinə və orada onun öz qızları kimi qəbul olundular. Linin doğma qızı o vaxt sarayda xidmət eləyirdi. Ancaq xəstələndiyi üçün evə qayıtmalı oldu və çox keçmədən öldü. Fey-yan qabaqlar da onu xanım Yan-enin sarayında əvəz etməli olmuşdu, onun ölümündən sonra isə bacısı ilə orada həmişəlik xidmətə keçdilər.

Hələ xidmətçi işlədikləri vaxtlarda bacılar rəqqasə və müğənniləri gizlicə yamsılamağa oxuma və rəqs sənətinin bütün incəliklərinə yiyələnməyə başlamışdılar. Onlar oxumalı bütün dinciləyə bilirdilər, buna bəzən o qəder aludə olurdular ki, yemək yadlarından çıxırdı. O vaxt onlar pula və paltara hədsiz möhtaclığın nə demək olduğunu bildilər, belə ki, özlərinin demək olar bütün yığımlarını cana sürtülən yağ, çimmək üçün ətir və pudra kimi boş şeylərə xərcləyir, onları alarkən qiymətlərinə fikir vermirdilər. Yan-e xanımın evindəki bütün qarabaşlar onları gic sayırdılar.

Bu arada Fey-yan qonşuyla, imperatorun ovcusuyla əlaqə yaratmışdı. Fey-yan yoxsul idi, Xe-de ilə onun bircə adyalları vardı. Qarlı gecələrin birində Fey-yan evin yanında dayanıb ovcunu gözləyirdi. Oğlan gördü ki, o, küçədə dayanıbsa da, soyuqdan əsmir, nəfəsini ləngitməklə canının istiliyini saxlayır. Oğlan heyran qaldı və o vaxtdan qızı mələk saymağa başladı. Tez bir zamanda, öz xanımının təsiri sayəsində Fey-yan imperator sarayına ayaq açdı, imperator o saat onu çağırdı yanına. Qızın xalası, əlahəzrətin yataq otağının baxıcısı Fan-i bildirdi ki, Fey-yan imperatorun ovcusuyla yaxın olmuşdur. Bax buna görə də həmin məlumatı eşidəndə üşürməyə başladı.

Hökmdar, Fey-yanı öz təvəccühlü diqqətiylə salamlamağa gələndə Fey-yan çaşdı. Əlləriylə gözünü bərk-bərk örtərək ağladı, göz yaşları hətta çənəsindən süzülürdü. Qorxudan imperatorun qarşısına da çıxmadı. Imperator onu üç gecə qucağında saxladı, yəni də onunla yaxınlıq eləyə bilmədi. Ancaq onu danlamağı ağıla da gətirmədi.

Onda qabaqlar hökmdarın lütfünü görmüş saray xanımları hökmdardan o qız bəresində soruşanda o dedi:

– O o qəder yaraşıqlıdır, sanki hər nemətdən artıq-artığına vardır, ələ yumşaqdır, sanki sümüyü yoxdur. O gah ağır tərənəşli və çökəngəndir, hərdən ələ bil sənədən uzaqlaşır, sonra yenə yaxın gəlir. Özü də Fey-yan vəzifə adamı və edəb gözləyəndir. Daha nə deyim, onu nökrərlə əşnalıq eləyib onlara yaltaqlanan sizin kimi qadınlarla müqayisə etməkmi olar?

Nəhayət, hökmdar Fey-yandan zövqünü ala bildi və civə həsiri nəmledirdi. Bundan sonra Fan-i bir dəfə necə oldusa Fey-yanla üz-üzə söhbət elədi:

– Necə başa düşək? Belə çıxır ki, ovcu sənə yaxın düşməyib? Fey-yan cavab verdi:

– Əlahəzrətin yatağında üç gün qaldım, buna görə canım yetişib şişdi. Hökmdar bədəncə ağır və iri olduğundan mənə dərin yara vurdu.

O gündən sonra hökmdar Fey-yana xüsusi nəvazişlə yaşayır, ətrafdağların hamısı isə onu yalnız mələikə Cjao adı ilə çağırırdı.

Bir dəfə hökmdar Ayrılmaz Ördəklər adası yanındakı xudmanı yatağında olanda kənzilərin siyahısını gözəndən keçirməyə qatlaşdı. Fan-i işlərin vəziyyəti barədə ona ətraflı məlumat verdi və arada ağzından söz qaçırdı dedi ki, Fey-yanın Xə-de adında özündən kiçik, üzü və canı onun kimi gözəl olan, üstəlik xasiyyətcə də xoşrəftar bir bacısı var.

– İnanın, – deyər Fan-i əlavə elədi, – o hökmdarın xanımından heç də geri qalmaz.

Hökmdar yubanmadan Lüy Yan-fu adlı oyanə ömr etdi ki, yüz xəzinə və fənix lələkləri təsvir edilmiş nefrit lövhəni götürüb Xə-deni gətirməyə getsin.

Lakin Xə-de:

– Əziz bacım dəvət eləməsə, sizinlə gedə bilmərəm. Yaxşıdır budur, mənə başımı kəsib aparın saraya, – deyər və təklifi rədd etdi.

Yan-fu geri qayıtdı və əşitdiyini olduğu kimi çatdırdı hökmdara. Onda Fan-i sanki hökmdarın ehtiyacı üçün Fey-yana məxsus, onun öz əliylə rəngbərəng saplarla bəzədiyi, ianə bəxşişləri üçün toxunmuş bürüncəyi götürüb hökmdar xanımının iradəsinin təsdiqi kimi Xə-deyə göndərdi.

Xə-de yenidən yuyundu, Tszytszyu aloesinin ətriylə ətiləndi və özünə belə bəzək verdi: saçını “yeni dəb üstündə” burub ilgəklədi, qaşlarını qara tuşla “uzaqdakı dağların cizgiləri” üsulunda boyadı və üzünə qırmızı xal qoyub, bəzəyini başa çatdırdı ki, bəzənməyin bu biçimi yunlay, yəni başdansovdu əlgəzdirmə adlanırdı. Onun özünə layiq geyimi yox idi, o, sadə paltar geyindi – qısaqol don və işləməli-tikməli tuman – bunları gavalı şəkildə şəbəkə ilə bəzənmiş qısa corabla tamamladı.

Hökmdar onun üçün Bulud Parlıtısı adasında pərdələr asılmasını buyurdu və Fan-ini göndərdi Xə-deyə baş çəkməyə. Ancaq Xə-de dedi:

– Mənə istəklə bacım tündməcaz və qısqandır, hökmdarın xeyrixah əməlini heçə çıxarmaq onun üçün çətin bir şey deyil. Mənə rüsvayçılığı qəbul etməyə hazırım, ömrümə heyfim gəlmir. Bacı-

mın məsləhətlərini eşitməmiş getməkdənsə, ölsəm yaxşıdır. – Xə-de bunu deyib başını aşağı saldı, ayağının birini götürüb o birini qoymağa başladı, Fa-inin dalınca getməyə heyi çatmadı. Onun danışıqı aydın və səlis səslənirdi. Orada onların hamısı bir səslə razılıqlarını bildirdi. Hökmdar buyurdu ki, Xə-de geri qayıtlısın.

O vaxt sarayda Nao Fan-çen adlı bir xanım vardı. O hələ Syuandinin hakimiyyəti zamanı ətir bilicisi kimi ad çıxarmışdı. Saçlarının çallaşdığı indiki günlərdə isə o, hökmdarın kənzilərinin məsləhətçisi vəzifəsini yerinə yetirirdi. Nao Fan-çen bir dəfə hökmdarın arxa tərəfində dayanmışdı, necə oldusa, yerə tüpürüb dedi:

– Məhşər qopacaq. Oda su calandığı kimi, bu qızlar da bizi beləyə salacaqlar.

Hökmdar Xə-deni əldə etmək üçün müxtəlif yollar düşünərək Fa-inin mülahizəsini qəbul elədi: o, imperatoriçanı özündən uzaqlaşdırıb onun üçün Yuantyoaqlan adlı yerə oda tikilməsini əmr etdi. Ona zəngin ev əşyası, al-əlvan və göy bulud rəsmləri tikilmiş pərdələr, şəbəkəli nefrit qabaq stolu, qapağının qıraqlarında dağ təsvirləri olan, xalis qızıldan düzəldilmiş doqquzqözlü mücrü bağışladı.

Fan-i də bir dəfə necə oldusa imperatoriçaya qınayıcı sözlərlə mürciz elədi:

– Axı hökmdarımızın varisi yoxdur. Necə ola bilər ki, sarayda olasan, özü də hökmdar nəslinin davam etməsi barədə düşünməyəsən? Hökmdardan xahiş eləməyin vaxtı çatmayıbmı: o, bir kəniyi özünə yaxınlaşdırın ki, bu kəni ona oğul doğsun?

Fay-yan xeyrixahcasına razılıq verdi, elə o gecə Xə-de hökmdarın yanına aparıldı.

İmperator vəcdə gəldi. Xə-deyə sarmaşdı, onun bədəninə heç bir cizgisindən heç bir çatışmazlıq tapmadı. O, Xə-deni Vençjousyan adlandırdı ki, bu da “İllıqlıq və rayihələr oylağı” deməkdir. Bir qədər keçdikdən sonra o, Fan-iyə etiraf etdi:

– Daha qocalmışam, elə bu iqamətgahda ölmək istədim. Çünki bundan sonra hökmdar U-di kimi Ağ Buludlar diyarı axtarmaq mənə yaraşmaz.

Fan-i həvəslə dilləndi:

– Qoy hökmdarımız on min il yaşasın! – Sonra hökmdarı təbrik eləyib dedi: – Əlahəzrət, siz həqiqətən ölməzlik pərisi əldə etdiniz.

Hökmdar o saat Fan-iyə qızıl axça tikilmiş iyirmi dörd ədəd zər-xara bağışladı.

Xe-de isə imperatorun üroyinə bütünlüklə yiyələndi. Tezliklə ona birinci xanım adı verildi.

Xe-de adətən imperator arvadı olan bacısına xidmət eləyir, ailədə böyük bacıya göstərilən hörmətlə yanaşırdı. Bir dəfə bacılar yanaşı oturmuşdular, hökmdar xanımı tüpürdü, onun tüpürçöyi təsadüfən Xe-dünin bürüncəyinin üstünə düşdü.

– Bacıcan, bax gör siz mənim bonövşöyi paltarımın qolunu necə də bözədiniz. Elo bil daşda naxış açdınız. Əyan paltarının bözəyiylə moşğul olan adama desəydim, o da belə naxış sala bilməzdi. “Daş bəzəkli geniş qollu paltar” adı burada olduqca yerinə düşürdi.

Hökmdarın arvadı Yuantyoquana köçürüldəndən sonra öz şəxsi mühafizəsini təşkil edən dostlardan bir çox zabitlərlə və hətta saraydakı qullardan bəzilərlə tanışlıq yaratmışdı. Düzdür, o yalnız çox-uşaqlı atalarla əlaqəyə girirdi. Xe-dənin ona yazığı gəlirdi və hər vasitəylə könlünü almağa çalışırdı. Tez-tez hökmdara deyirdi:

– Mənim böyük bacım yüngülxasiyyət deyil. Qorxuram adamlar ona qara yaxarlar, qan qaralığı ömələ gələr. Xanımın uşağı yoxdur, qəm üzür onu, odur ki, çox ağlayır.

Bax buna görə də hökmdar arvadının pozğunlaşdığını deyən adamların hamısını qətlə yetirdi. Elo həmin vaxtlar mühafizə dəstələrinin başçıları və saray qulları ocaib-qəraib rəngdə şalvarlar geyinib, lovğalanırdılar, onların paltarları ötir saçdı; qisası, tu adamlar utanmaz işlər tutur, hökmdar xanımın odasında özlərinə sığınacaq tapırdılar. Bu barədə heç kəs cıncırını da çıxara bilmirdi. Ancaq xanımın yenə də uşağı yox idi.

Hökmdar xanımı adətən bəş esseksiya və yeddi cür ötir qatılan su ilə yuyunurdu. Alo əğacından qayırılmış kotilin üstünə qalxaraq yuyunur, yüz otun ötri gölən suya girirdi.

Onun bacısı Xe-de isə artıq bəzəklərdən qaçardı: o yalnız su istiotu qatılmış suda çimər, yalnız yüz şəhli qönçədən hazırlanmış çiçək pudrası çəkərdi. Bir dəfə hökmdar Fan-iyə etiraf elədi:

– İmperator xanımı nadir ötirli yağlarda çimsə də, onun ötri Xe-dənin bədəninin töbi ötriylə müqayisəyə gələ bilməz.

Sarayda Tsyandu valisi İnin keçmiş kənişi – Li Yan-juə adlı birisi yaşayırdı. O, hökmdar xanımının babası Da-linin qaynının qızı idi. Bu qadın qocalandan sonra Felər ailəsinə qayıtmışdı. Hökmdarın arvadı və onun kiçik bacısı ona ana kimi hörmət edirdilər. Li Yan-xua bəzək-yaraşlıq işində ad çıxartmışdı və arabilir hökmdarın arva-

dına da məsləhətlər verirdi. Məsələn, ona məsləhət görürdü ki, Tsyuxucy dağında bitən aloə yarpağının suyunda çimsin və bədəninə yaxşı saxlamaq üçün türkibi erkək kabaqqa-keşik göbəyinin qatı həlimindən ibarət olan həbləri sınaqdan keçirsin. Xe-de də həmin həblərdən atırdı. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu dərmandan tez-tez istifadə olunduqda onun təsirindən qadın uşağa qalır, çünki hobi içənlərdə aylıq təmizlənmələr get-gedə zəifləyir. Hökmdarın arvadı bu barədə saray həkimi Şanquan Uya xəbər verdi. U cavabında dedi:

– Əgər dərman o cür təsir eləyirsə, siz uşağa necə qala bilərsiniz? Onun məsləhəti ilə Fey-yən mey çiçəyini qaynadıb onun suyu ilə yuyunmağa başladı, ancaq bu vasitə də kömək etmədi.

Bir dəfə necə oldusa yadelli çjenşu tayfaları hökmdara on min yaşlı olan bir baliqqulağı, habelə gecələr işıq saçan mirvarı başlaşladılar. Onun parlıtı ay işığıyla yarışa bilirdi. Onun işığında hər bir qadın gözələ çevrilirdi – özü eybəcər də olsa, göyçək də. Hökmdar baliqqulağını Fey-yana verdi, mirvarını Xe-deyə bağışladı. Hökmdar xanımı baliqqulağı ilə otağının bətməqdə olan günəş şüaları rəngində beşqat qızıl suyuna çəkilmiş pərdəsinə bəzədi. Pərdənin altında nə vardsa par-par parlardı, sanki orada ay doğmuşdu.

Bir müddətdən sonra hökmdar Xe-deyə dedi:

– Gün işığında məlikə gecə olduğu qədər gözəl görünür. Hər səhər mənə bir az ümidsizlik gəlir.

Xe-de o vaxt qərara gəlmişdi ki, gecələr işıq saçan, özünün baş bəzəyi üçün hazırlanmış mirvarini mülkənin ad günündə ona bağışlasın, ancaq müvəqqəti olaraq bu istəyini həm bacısından, həm də hökmdardan gizlətməmişdi. Məlikəyə yeni yüksək ad verilən gün isə Xe-de ona təbrik məktubu yazdı. Məktubda deyilirdi: “Bu əlamət-dar gündə, göylə yer arasında cazibəli bir uyarlıq ömələ gəlmiş zaman əziz böyük bacım xoşbəxtlik zirvəsinə yüksəlmiş, işıq saçan parlaqlığında yəşəm daşından olan taxta çıxmışdır. Bundan sonra əcdadlarımız rəhmət qazanmışlar ki, bu da mənə sevinc və razılığa qərq edir. Buna görə də təbrik əlaməti olaraq, aşağıda adı çəkilən iyirmi altı adda əşyanı minnətdarlıqla ona hədiyyə eləyirəm:

Qızıl pəreklərlə toxunmuş həsir.

Lotos toxumu şəklində ötirli aloə ağacından qayırılmış cam.

Beşrəngli böyük ilgək – tam birgəlik rəmzi.

Büllür şirna.

Ayrılmaz ördəklərin təsvirilə bir top zərxara.

Məlikənin yastığı üçün gecələr işıq saçan mirvari.

Qara çölpəsiyinin tükündən düzəldilib ətirler hopdurulmuş qurbanlıq peşəkəşlər üçün örtük. Səndəl ağacından düzəldilib, üstündə pələng tükünə bənzər şəkillər işlənmiş heykəlcik.

Balıq şəklinə iki parça ənbər.

Başı yırğalanan, çox qiymətli lotos çiçəyi.

Yeddi ləçəkli, su fındığının çiçəyi şəklinə güzgülü.

Xalis qızıldan dörd daraq.

Syao ipəyindən tünd qırmızı dan paltarı.

Ven-lo krepindən güllü örtük – üç ədəd.

Yağla dolu bir qutucuq, bu yağı sürtəndə saçlar parıldayıb aləmin bütün yeddi səmtinə işıq saçır.

Al qırmızı və qızıl saplarla işlənmiş ədyal və döşək, onlarla birlikdə ətirli maddələr buxurdanı, cəmi üç əşya.

Kərgədan sümüyündən xərək yeməkçün – ağunu zərərsizləşdirən çöplər, iki ədəd.

Göy yəşəm daşından mücrü, ətirli yağlar üçün.

Hamısı: iyirmi altı əşya ki, qarabaşım Qo Yuy-tsindən Sizə göndərirəm”.

Bunun əvəzində məlikə Fey-yana ona bulud səpkili zərərardan beşrəngli pərdə və ətirli aloç suyuyla çaydan bağışladı. Xə-de göz yaş töküüb hökmdara şükayətəndi:

– Bunları məlikə göndərməseydi, əsla götürməzdim.

Hökmdar onun sözüne xeyirxahlıqla yanaşdı. Tezliklə fərman verildi ki, hökmdar üçilliyə İncjouya gedir, Xə-de üçün xəzinə təərfindən üzərində aloç rəsmləri olan yeddi cərgəli pərdə sifariş verilməlidir.

Xə-de imperatoru Tayi gölü sahilində qarşıladı. Orada artıq min nəfərdən ibarət bütün saray əhlini götürməyə qadir olan nəhəng bir qayıq hazırlanmışdı. Bu qayıq “Birləşmə sarayı” adlandırıldı. Gölün ortasında “Ölməz İncjoular ölkəsi” adlı qırx çi hündürlüyündə dağ kimi pavilyon ucaldıldı.

Bir dəfə hökmdarla Fey-yan pavilyonda olarkən göz önündə açılan mənzərəni seyr edirdilər. Hökmdar zərif ipəkdən heç bir tikisi olmayan “şən” tipli, üzərində sahile can atan dalğa rəsmləri işlənmiş bir köynək geyinmişdi. Məlikənin əynində Güney Yuedən göndərilmiş paltar vardı; bulud və çiçək şəklinə al-qırmızı tuman və zərif syao parçasından öz rəngi ilə qiymətli lacivərd çalarlı qırmızı yəşəmi xatırladan don.

Fey-yan “Uzaqdan üzümüzə külək əsir” havasını çalıb oynayırdı. Hökmdar onun oxumasının ritmini tutmaq üçün kərgədan sümüyündən qayırılmış naxışlı telbasanlı yəşəm daşından qayırılmış kasanı dinqıldadırdı. Məlikənin sevimlisi Fen U-fan isə onun buyruğuyla “şən” adlı çalğı alətində Fey-yanı müşayiət edirdi. Çalılıx oxumanın və kefcil şənliyin şirin yerində birdən güclü külək qopdu. Küləyə acıq vermiş kimi məlikə daha ucadan oxumağa başladı. U-fan da öz növbəsində daha məhərrətlə çalmağa keçdi və şən səs yüngül və zərifliklə süzülməyə başladı. Musiqi ilə oxuma səsini bir-birinə uyarlıqla cavab verirdi. Qəflətlən külək məlikənin tumanını qaldırdı, xanımın budları açıldı və o çıxdı:

– Məne baxın! Baxın! Və küləkdə yellənən paltarının qollarını tərpedərək dua oxudu: – Ey göylər mələyi! Qocalığı qov məndən, gəncliyimi qaytar! Məni bu qayğılar içində qoyma.

Hökmdar qərdü ki, külək indicə onu atacaq, U-fandan xahiş elədi:

– Mənim əvəzimdə məlikədən yapış.

U-fan şənini atıb məlikənin ayağını tutdu.

Tezliklə külək kəsdi. Fe-yan göz yaşına qərç oldu:

– Hökmdar məne qarşı o qədər səfəqlidir ki, məni mələklərin yanına getməyə qoymadı. O qəmlənib fitlə gözəl bir melodiya çalmağa başladı, sonra qəflətlən hönkürüb ağladı, yanağından göz yaşları çoxlu cığrılar açdı.

Hökmdar utandı, Fey-yana yazığı gəldi. U-fana gümüş külçələri bağışladı – hər biri çəki və vəznə min pula bərabər – həm də ona məlikənin otağına girmək icazəsi verdi. Bir neçə gündən sonra saray gözəlləri xüsusi biçimə bəzəndilər, paltarlarının bükümünü su şirnağı şəklinə saldılar və bu cür geyimi “Mələyin tutulub saxlanıldığı tuman” adlandırdılar.

Xə-de hökmdarın getdikcə artan yaxşılığından bəhrələndirdi. Ona çiao kimi növbəti bir ad verdilər ki, bu da “Xoş əxlaq ilə parlayan” deməkdir. O, bacısının yaxınlığında olmaq istədiyindən hökmdar Şaopinqanı – “Kiçik kənz pavilyonu”nu və bir neçə sadlıq odalarını tikirdi; məsələn, Şehli Çiçəklər odası, Küləyin Əyləndiyi oda, Uzun-ömürlü Ağgünlük odası və Əldə Edilən Dinclik odası. Bunlardan sonra çimmək otaqları gəlirdi: ilıq su otağı, buz çəni saxlanan otaq, eləcə də xüsusi bir istirahət otağı; – bu otağın içində bir hovuz tikilmişdi, hovuzda səhləb çiçəkləri üzürdü. Otaqlar bir-birylə açıq qalereya vasitəsilə birləşirdi. Otaqlar içəridən qızıl tutulmuş və ortasında dördkürnc dəşiyi olan dairəvi ağ nefrit lüvhəciklərlə bəzədilmişdi – divarlar

minbir rəngə çalırdı. Bu tikililər mülükün Uzaq otaqlarıyla "Göylər pərisi məskoninin giriş yolu" adlanan alapaq vasitəsilə birləşirdi.

Fey-yan hökmdarın rəhbətindən hələ də bəhrələnməsinə baxmayaraq, pozğunluq barədə daha çox düşündü. Hər yana adamlar göndərüb, ara həkimi axtarırdı, onların türkçəyə dava-dərmanı ilə qocalmağının qarşısını almaq ümidindəydi.

Elə bu vaxt cənub-qərbi yadelli tayfalarından olan beypodan xərac gotirdilər. Onların elçisi elə bir dərman düzəldə bildirdi ki, onu qəbul edən adam düz bir gün, bir gecə gümrəh olurdu. Özgə torpaqlar isə onun xarici görünüşü barədə məlumat verib bunu da əlavə etdi ki, elçi qərribə bir şəkildə işləyirdi.

Məlikə Fey-yan onun haqqında eşidib soruşmağa başladı ki, o necə şehrəkərdir və nə kimi məharət yiyəsidir. Yadelli cavab verdi:

– Mənim məharətim ondadır ki, yeri-göyü zəbt edəyə bilərəm, olum ölüm qanunlarını açə bilərəm, varlıqla yoxluğu tarazlaşdırə bilərəm, belə ki, on min çevrilmənin hamısı mənim öləmədə vahid bir biçimədə donub qalır.

Məlikə o saat Fan-inin Bu-cjou adlı köməkçisini çağırıb ona "yadelli üçün min qızıl" verdi. Ancaq yadelli dedi:

– Mənim sənətimə yiyələnmək istəyən adam pozğunluğa və yavallığa qurşanmamalıdır.

Məlikə, söz yox, öyrəşdiyi məşğuliyyətdən qalmaq istəmirdi. Bir neçə gün ötdükdən sonra Fan-i suda çimən məlikəyə xidmət göstərirdi. Onlar ucadan danışırdılar. Məlikə yadelli ilə söhbətini Fan-iyə danışırdı. Fan-i əlini əlinə vurub dedi:

– Mən Tszyandunun xidmətində olarkən Li Yan-jua xala gölədə ördək saxlayırdı. Ancaq heyif ki, susamuru peyda olub onları yemək istəyirdi. Bir dəfə Cjuliden olan Ney qarı susamurunu tutub Li-Yan-xuaya apardı və ona belə dedi: "Deyirlər, susamuru ördəkdən başqa heç nə yemir, deməli, onu yalnız ördək eti ilə yemləmək lazımdır". Li xala bunu eşidib acıqlandı və susamurunu asdı. Yadellinin sənəti mənə həmin əhvalatı xatırladı.

Məlikə bərkədən gülüb ona dedi:

– Ax iyrənc çöçü! Məni ləkələyib asdırmağa gücü çatarmı?

Haqqında danışdığımız vaxtlarda məlikə Yan nəslindən olub Qırmızı Simürğ ləqəbli bir saray qulunu öz sevgisinə layiq bilmişdi. Bu qul çox qüvvətli və çevikdi, asanlıqla divara durmaşır və ya yataq otaqlarına təcə yol tapırdı. Xə-de də onu öz yatağına qəbul edirdi. Bir dəfə məlikə onu yanına çağırmaq üçün yataq otağından çıxarkən

gördü ki, Yan "Kiçik kənz pavilyonu"ndan çıxır. Əski adətə görə, hər il onuncu ayın beşinci günü bütün saray əhli Ürayın sakitləşdirilməsi məbədinə – Linyanmyaoya gedirdi. Bütün günü məbədində ətrafında çalğı çalınır, nağara vurulurdu. Qırmızı Simürğ yallıya çəşuldu ki, oxuyanları öz musiqisiylə müşayiət edəsin. Bu vaxt məlikə bacısından soruşdu:

– O kimin xatirinə gəlib?

Xə-de cavab verdi:

– Qırmızı Simürğ mənim dəyərlı bacımçün gəlib. O mөгər başqa birisiyçün gələ bilərdimi?

Məlikə bərk hirsəndi, içində şərəb olan kasanı götürüb Xə-deyə çırpdı, onun tamını buladı. Həm də dedi:

– Şiçan adəmi dişləyə bilərmı?

Xə-de belə cavab verdi:

– Kimin paltarını geyirsənə, onun da alt paltarını görürsən. Vəssalam. Mən heç kəsi qapmaq istəmərəm.

Xə-de çoxdan bəri bacısıylə sadə kənzin məlikə ilə rəftar etməli olduğı kimi davranırdı. Bu dəfə də məlikə hər hansı kəskin söz eşidəcəyini gözləmərdi. Bax elə buna görə də o karıxdı və dinnməz-söyləməz bacısına baxmaqla kifayətləndi. Bu vaxt Fan-i baş örtüyünü tulladı, yerə çırpıldı və başını yerə elə döyməyə başladı ki, qan şoralandı. Sonra Xə-denin biləyindən tutub onu məcbur etdi ki, məlikə Fey-yan xanıma baş əysin. Fey-yan baş endirib ağladı:

– Doğrudanmı, bacıcan, uzun gecələr bir adyal altında yatdığımız çağları unutmusan? Aclıqdan, soyuqdan gözümmüzə yuxu gəlməyən çağları unutmusan? Xə-de bacıdan, kürəyinə sıxılıb səni isitməsini xahiş edədiyən çağları unutmusan? Bes indı? İndi sız ucalmısınız, ad-sanda başqalarından üstünsünüz. Sizə heç kəs əl qaldıra bilməz. Doğrudanmı, boş yerə bir-birimizlə dalaşacağıq.

Məlikə hönkürdü. Xə-denin əlindən tutdu, üzərində doqquz simürğ balasının təsviri olan bənövşəyi yəşəm daşından qayırılmış telbasanı bacısının sağına sandı. Beləliklə, hər şey qurtardı.

Bu əhvalat hökmdarın qulağına çatdı, o soruşmağa başladı ki, nə baş verib. O vaxtdan bəri hökmdarın adıgizli yeri zəifləmişdi və daha əvvəlki kimi güclü deyildi. O, Xə-deni əzizlərkən, adətı üzrə onun ayağından tutardı. Ancaq bir xeyli vaxt idi ki, hökmdar özündə ehtiras yarada bilmirdi. Gözlənilmədən o, həvəsə gəlib coşanda Xə-de adətən ona dalını çevirirdi, belə ki, o daha qızın ayağını tuta bilmirdi.

Fan-i bir dəfə Xə-deyə dedi:

– Hökmdar hər cür dava-dərman qəbul eləyir ki, gücsüzlüyünü yox eləsin, ancaq ona heç nə kömək eləmir. O yalnız sizin ayağınızı alındə tutanda canında tərənəş omələ gəlir. Göylər sizə böyük xoşbəxtlik verib. Bəs siz niyə dalınızı çevirib onu qələbədən məhrum edirsiniz?

Xə-de cavab verdi:

– Yalnız küryəmi çevirməklə və həsrətdə qoymaqla hökmdar həvəslə vəziyyətdə saxlayıram. Mən də bacım kimi eləsəm – zira, ayaqdan tutmağı ona bacım görədim – mən də tezliklə onu bezdirərəm. Məgər eyni vasitəylə iki dəfə uğur qazanmaq olarmı?

Məlikə Fey-yan təkəbbürlü, özündən müştəbəh qadın idi. Hər dəfə azacıq nasazlayanda yemək-icməkdən boyun qaçırırdı. Hökmdar özü qaşığıla onu yedizdirməli və onun barmaqlarından tutmalı olurdu. Acı dərmanı isə yalnız hökmdarın öz ağzından qəbul edirdi.

Gecələr səhləbli hovuzda yuyunmaq Xə-denin adətidi. Onun bədəninin parlısından şam işığı öləziyirdi. Hökmdar pərdə dalından ona xəlvəti baxmağı xoşlayırdı. Bir dəfə qulluqçular onu görüb Xə-deyə xəbər verdilər. Onda Xə-de qəfəyə bürünüb əmr elədi ki, şamları aparsınlar. O biri dəfə hökmdar qulluqçulara qızıl vəd elədi ki, onlar sussunlar. Ancaq Xə-denin yaxın bir rəfiqəsi bu sevdaya girmək istəmədi. O, pərdənin dalında durub hökmdarın gəlməsinə gözlədi. Hökmdar içəri girməmiş Xə-deyə xəbər verdi. Xə-de gizlənməyə tələsdi. Hökmdar o vaxtdan bəri üzən səhləblər hovuzuna baxmaq üçün pərdə dalına keçəndə qarşılaşacağı nökrə və qarabaşa bağıqlamaq üçün daha çox qızıl götürməyə başladı. O onları dayandırır, paltarlarından yapışır və hər birinə bəxşiş verirdi. Hökmdarın qızılına susayan nökrələr yorulmadan irəli-geri gedib gəlirdilər. Təkcə gecə gözətçisinə hökmdar yüzdən artıq külçə vermişdi.

Hökmdar tezliklə xəstələndi və tamam gücdən düşdü. Baş həkim mümkün olan bütün vasitələrə əl atdı, ancaq xəstənin halı yaxşılaşmadı. Səhrli məlhəmlər axtarışı başlandı. Haradansa şənsuytzyao, yəni “güc artıran kitrə” tapdılar. Ondan ehtiyatla istifadə olunmalıydı. Dərmanı Xə-deyə verdilər. Xə-de hökmdarla görüşəndə hər dəfə ona bir həb verirdi ki, onun da təsirindən adam birçə dəfə həvəyə gəlirdi. Bir gecə necə oldusa Xə-de bərk keflənib yeddi həbi tədrən verdi. Bunun təsirindən hökmdar bütün gecəni yeddicərgəli pərdə arxasında, Xə-denin ağuşunda keçirdi; o, ara vermədən gülüb irişirdi. Sübhçağı hökmdar qalxdı ki, geyinsin, ancaq onun gizli yerin-

dən həyat nəmişliyi ilə hey axıb tökülürdü. Bir neçə andan sonra hökmdar tirtap uzandı islatdığı paltarın üstünə. Xə-de ona doğru atılıb gördü ki, həddini aşmış toxum bulaq kimi qaynayır, adyalı isladıb çirkəndirir. Həmin andaca hökmdar canını tapşırırdı.

Əyanlar hadisə barədə məlikə Fey-yana məlumat verəndə o əmr elədi ki, Xə-denin yanında əlahəzrətin ölümünün bütün təfərrüatı öyrənilsin. Xə-de bunu eşidib dedi:

– Mən hökmdara balaca bir uşaq kimi baxırdım, o da mənə padşahlıqlar yıxmağa qadir olan məhəbbətlə cavab verirdi. Necə ola bilər ki, mən içəri otaqlar rəisinin qarşısında dinməz-söyləməz dayanam və yataq pərdəsi arxasında baş verən işlər barədə onunla çək-çevirə qurşanam? – Sonra arası kəsilmədən öz sinəsinə döyəcləməyə başladı və dərddi-dərddi haray çəkdi: Ey mənim hökmdarım, sən hara gətin? Ağzından qan şoralandı və öldü.

ÇJAO YE

U PADŞAHLIĞINDAN “AL-QIRMIZI NEFRİT” LƏQƏBLİ BİR QIZIN TƏRCÜMEYİ-HALI

U padşahlığının hakimi Fu-çanın kiçik qızı Tszi-yuy adını daşıyırdı ki, bu da “Al-qırmızı nefrit” deməkdir. O, on səkkiz yaşında öz istedad və gözəlliyi ilə bərq vururdu. Xan Çu adlı bir gənc, söz gəlişi, dəyək ki, o bu qızla demək olar yaşdı idi, Dao sənətinə yiyələnirdi. Oğlanın ona gözü düşmüşdü və onlar gizlicə məktublaşır, bir-birinin duyğularından xəbər tutmağa can atırdılar, belə ki, axırda evlənməyi qərara aldılar. Çjun elməri uzaq bir diyarda, Tsi və Lu padşahlıqlarının sərhədi yanında öyrənirdi. Ancaq o, yola düşməkdən qabaq qızın ata-anasının yanına gəlib xahiş elədi ki, Tszi-yuyu ona ərə versinlər. Vali hirsələnib oğlanı rədd elədi, Tszi-yuy kədər-ləndi, öz nəfəsini kəsib öldü. Onun meyitini Çjanın qapılarında o yanda basdırdılar.

Üç ildən sonra Çjun qayıtdı. O saatca başladı öz ata-anasını sorğuya tutmağa. Onlar hər şeyi olduğu kimi danışdılar:

– Vali hirsələnib özündən çıxdı. Tszi-yuy öz nəfəsini kəsib öldü. O, çoxdan basdırılıb.

Çjun bunu eşitcək hönkürüb ağladı. O, göz yaşlarına qərç olub, ahlar çəkərək, ağlayıb qəmini bildirdi. Bundan sonra Tszi-yuyun

qəbri üstünə qurbanlıq ot və kağız pul gətirdi ki, mərhuməyə lazımıncə yas saxlasın. Onda Yuyun ruhu qəbirdən qalxdı. Çjunu görüb, göz yaşları tökdü və danışmağa başladı:

– Sən çıxıb gedən kimi atamla anam mənə valinin məsləhətçisi-nə nişanladılar və məcbur elədilər ki, ona ərə gedim, onlar istəyirdilər ki, mən sənə qovuşmaq kimi böyük bir istəyimə üstün gəlim. Ağılıma gəlməzdə ki, ayrılıqdan sonra taleyim belə olacaq. Heyhat! Daha neyləməliydim? Sonra qız üzünü sola çevirib oxumağa başladı:

Dağın güneyində bir qarğa vardı,
Quzeydə gözlərdi onu tor – colə.
Qarğanın ürəyi göyə uçardı,
Tor isə tək-tonha qalmışdı hələ...
Sənə soraqladım, düşdüm dalınca,
Əyildi şux qəddim danlaq altında.
Kədərdən morozlər doldu canıma,
Sığıncaq tapdım torpaq altında,
Acımı deməyə daha nə hacət,
Nə fayda? Geriyə dönməyəcək bəxt...

Qanadlılar içrə tək fənXuana
Ölümsüz quş ömrü yazılıb düzü.
Ancaq diş simürğ erkəksiz qalsa,
Kədərdən düz üç il kor olar gözü.
Uçuşur yanında quş alay-alay,
O kədərzayasa tapılmayır tay,
Şöhret şəfqəndə olmusan peyda,
Sənə solğun bir üz göstərirmən mən.
Canım uçub getmiş, qəlbimşə burda:
Sənə unutmayıb o birçə an da.

Tszi-yuy məhəməsini qurtarıb hiçqırdı və yenə göz yaşına qərğ oldu. Sonra rica elədi ki, Çjun onu məzarə müşayət eləsin. Çjun onun xahişinə belə cavab verdi:

– Dirilərlə ölümlərin yolu oxşar deyil. Səhvə yol verməkdən qorxuram, ona görə də buyuruğunuzu yerinə yetirməyə cəsarət eləmirəm.

Onda Tszi-yuy ona dedi:

– Dirilərlə ölümlərin yollarının bütün fərqləri mənə bəllidir. İndisə biz biryolluq ayrılırsız. Siz, ağam, görünür qorxursunuz ki, mən ölən-

dən sonra cansız ruha çevrildiyim üçün sizə bədbəxtlik gətirərəm? Mənim bir istəyim varsa, o da ağama ürekdən qulluq eləməkdir.

Qızın sözləri Çjunu kövrəltədi. O, Tszi-yuyu məzarə apardı. Oraya çatanda onlar şərab daddılar. Çjun üç gün, üç gecə Tszi-yuyun yanında qaldı. Onlar orla arvad arasında baş verməli olan bütün mərasimləri yerinə yetirdilər. Çjunun getmək vaxtı çatanda Tszi-yuy ona bir verşək uzunluğunda mavi bir mirvari verib dedi:

– Mənim adım lənətlənib, istəklərim yerinə yetməyib. Nə qalır mənə? Qismətim əbədi kədərdə və sıxıntıdır. Mənim valideynlərimin evinə gədesi olsanız, böyük vali olan atama mənim əvəzimdən baş əyərinsiz.

Çjun Tszi-yuyun atası ilə tələsdi ki, baş verən hadisələrin hamısını danışsın. Ancaq vali dəhşətli qəzəb içində Çjuna belə sözlər yağdırmağa başladı:

– Mənim qızım ölüb. Sən, Çjun isə mərhumənin ruhunu ləkələmək üçün ağzına gələni danışsın. Sən özün qəbri açmışsan ki, orada olan qiymətli şeyləri götürəsən, indi isə kölgə və ruhları təqsirləndirirsən. Ey nökrərlər, tutun onu!

Çjun onların əlindən güclə qaçıb qurtardı. Yenə getdi Tszi-yuyun məzarına və başına gələnləri ona danışdı. Tszi-yuy ona cavab verdi:

– Qəm yemə. Özüm gedərəm valinin yanına.

Tszi-yuy valinin yanına gəldiyi həminçə anda vali geyinib-gecinir və saçını darayırdı. O, qızını görüb heyərləndi və qorxdı, üzündə gah dörd göründü, gah sevinc. Qızından soruşdu:

– De görüm, necə oldu ki, sən təzədən dirildin?

Tszi-yuy onun qarşısında diz çöktüb cavab verdi:

– Yadırdıydım, Xan Çjun adlı bir gənc yanınıza gəlib xahiş eləmişdi ki, mənə ona ərə verəsiniz? İndi mənim adım ləkələnib, canım ölüdür, valideynlərimin qarşısında borcumu yerinə yetirməmişəm. Çjun uzaq diyardan qaçıb öyrəndi ki, mən ölmüşəm. Buna görə də o, rəhmət duası oxuyub ianə pulları yandırdı. Məzar üstünə gələrək göz yaş tökdü və qəmli sözlərlə dərđini izhar elədi. Sonsuz yaxşılıqından müttəəssir olan Tszi-yuy onun yanına gəldi, çünki onunla görüşmək istəyirdi. Sonra bu mirvarini ona yadigar verdi. İnanın ki, o, qəbri açmayıb. Ümid eləyirəm ki, onu uğurluqda qınayacağsınız.

Valinin arvadı öz otağından qızının səsinə eşidib çıxdı ki, qucaqlasın onu. Ancaq Tszi-yuy tüstü kimi dayanmışdı.

POEZIYA VƏ ZƏRİF SÖZ SƏNƏTİ

“NƏĞMƏLƏR KİTABI”NDAN

“ÇARLIQLARIN ADƏTLƏRİ” KİTABINDAN

ÇJOU ÇARLIĞININ VƏ ONDAN GÜNEYDƏ YERLƏŞƏN ÖLKƏLƏRİN NƏĞMƏLƏRİ

“ÖRDƏKLƏR VAQQILDAYIR...” (1)

Ördəklər vaqqıldayır çay qamışlığında.
Xırdaca bir ada. Ördəklərin yuvaları ordadır.
Bu qız göyçəkdir, utancaqdır.
Bu qızı nişanlısı sevdi.

Ətraf ağ suzanbağıyla doludur.
İrisini yığaq, xırdasını yığaq.
Bu qız göyçəkdir, utancaqdır.
O (oğlan) gecə kədərliydi, gündüz üzüntülü.

O (oğlan) gündüz üzülürdü, kədərli-kədərli gəzirdi,
Uzun axtarışla o qızı axtarırdı.
Yerinə uzananda da gözünə yuxu gəlmədi.
Dincliyini itirdi, gözünü də yummadı.

Ətraf ağ suzanbağıyla doludur.
Solda – xırdaları, iriləri – sağda.
Bu qız göyçəkdir, utancaqdır.
Sitra ilə quslilər onun barosində oxuyur bizo.

Ətraf suzanbağıyla doludur.
Xırdasından dərdik, dərdik irisindən.
Bu qız göyçəkdir, utancaqdır.
Zəngə cavab verir uzaqdan.

“ÇƏYİRTKƏ QANAD ÇALIR...” (5)

Çəyirtkə qanad çalır.
Yer üzündə onun sanı yox.
Əgər sənin oğul-uşağın da
Beləcə tutsaydı işıqlı dünyanı!

Çəyirtkə qanad çalır.
Sürüylə bürüyür göyün üzünü.
Sənin də oğul-uşağın
Min illərcə çoxalıb artsaydı!

Çəyirtkə qanad çalır.
Həyatda mehriban dəstəyə qara gün yoxdur.
Eləsə, qoy oğul-uşağın
Buludtək axıb tutsun dünyanı!

ŞAO ÇARLIĞININ VƏ ONDAN GÜNEYDƏ YERLƏŞƏN ÖLKƏLƏRİN NƏĞMƏLƏRİ

“MEŞƏDƏKİ XALLI MARAL...” (12)

Məşədəki xallı marala ox dəyib.
O, ağ otların içində görünməz olub.
Qızın ürəyində yazdır.
Qızın yanında göyçək bir gənc də var.

Maral ölüdür. O kolun kölgəsindədir,
Ağ otlara bəlonib.
Bura sıx yaşıl yarpaqla örtülüdür.
Qız gözəlliyi yəşəm daşı kimidir.

Yaxşı olar, dostum, mənə toxunmayan!
Mənim döşlüyüm nadinc əl üçün deyil!
Birdən köpəyim hürməyə başlar.

BEY ÇARLIĞININ NƏĞMƏLƏRİ

ATILMIŞ ARVADIN MAHNISI (10)

("GÜNDOĞAN KÜLƏYİ QOVUR YENƏ BULUDLARI...")

1

Gündoğan küləyi qovur yenə buludları.
Mən səninləydüm bütün qəlbimlə.
Yox, sən mənə acıqlanmamalısan,
Və mənə, həmişə çoxdan bəllidir:
Yetmiş şalqam daha şirin olur.
Mən yalnız yaxşı işlər tuturdum.
Heç bir qəbahətım yadıma gəlmir,
Ölümə də gedərdim səninlə birgə.

2

Ən acı yollardan biri ilə gedirəm.
Sinəmdə inciklik və irad var.
Sən mənə yola da salmadın,
Qapıdan təkçə çıxdım
Deyilənə görə, südlüyən çox acı olur
Çobanotu kimi aclara yararır o.
Gənc arvadınla çox mehribansan, doğmasan.
Mənimlə – yaşlıylasa amansız oldun.

3

Tszin çayını bulandırıb Vey çayı,
Ancaq axın yavaşlayan kimi –
Sahilə yaxın yerdə dumdurudur su.
Ağam mənim! Mənə qarşı necə də sertsən!
Mənim dəhnəmə özgəni buraxma!
Gənc arvadla çox mehribansan, doğmalar kimi,
Mənə yalnız acı kədor gözəlir.

4

Xırdaca bir çayı yeriyib keçə bilmərik.
Böyük çayda daim gəmi tapılar,
Qayıqdan da istifadə etmək olar.

Mən heç bir işdən çəkinmədim,
Diz üstündə yoxsullara əl tutardım,
Xilas etdiyim mənə xoşluqla yad edərdi,
Naxoşluq zəifləri yıxanda orda-burda
Və ətrafı bədbəxtlik bürüyəndə

5

Sən mənə ümitsiz və zövq-səfasız qoydun.
Nə ələyirdimse, əvəzində acıqlı baxışlar görürdüm.
Sən mənim adımla ləkələdin,
Daha mənə heç yerdə satın almazlar.
Yoxsulken mənə rast gəlib sevindin,
İndi, işlərin düz gətirəndə,
Mən sənənin ölümünə ağa oldum.

6

Mənim elə zəngin sərvətlərim var,
Amansız qışdan da qorxmıyır onlar,
Cavan arvadınla zərif, doğmasan,
Mənsə qulluqçuyam, deyiləm bir yar.
Mənə qəmədən başqa de, nə gətirdin?
Ömrümü büsbütün yaxıb itirdin.
Yada sal, axı lap bu yaxınlarda
Sən mənə, tək mənə candan seviridin.

ƏN YAXŞI RƏQQAS (13)

("MİSİLSİZDİR!..")

Misilsizdir! Misilsizdir!
Günəş zəmitdədir. Vaxt yaxınlaşır.
Knyaz həyəti. Böyük rəqslər var,
Ən yaxşı rəqqas da qabağa çıxır.

Gözlərdə vurğunluq, gözlərdə qorxu.
Çilgənliyə bir bax, nə oyundur bu!

Ucaboy, qamətli, şir kimi güclü,
Əlində yüyənlər – sanki bir pərqu.
Əlində tütək, başında lələk (qırqovul lələyi),
Əyanlar önündə süzür (oynayır) şahin tək,
Al yaxılmış kimi qızardı yanaq,
Knyaz şərabından bol-bol içərək.

Bıyanlar bəyənər alçaq yerləri,
Fındıqsa olubdur göyə müştəri.
Kimi düşünürom mən ömrüm boyu?
Ruhumu ovlayıb kimin gözləri (gözəlliyi)?
Günbatandan alıb o adam soyu,
Günbatanda doğulub o insan oğlu.

YUN ÇARLIĞININ NƏÇMƏLƏRİ

"ƏGƏR SIÇOVUL..." (8)

Əgər öz tüküylə şuxdur (öyünür)
siçovul,
Siçovuldan pisdirdir savadsız oğul.
Siçovuldan pisdirdir savadsız oğul.
Axı xəcalətdən ölməyib bu qul
(ölməyib hələ).

Əgər dişləriylə şuxdur siçovul,
Siçovuldan pisdirdir gəvəzə (avam)
oğul.

Siçovuldan pisdirdir gəvəzə oğul,
Axı xəcalətdən ölməyib bu qul.

Əgər cəldliyiylə şuxdur siçovul,
Siçovuldan pisdirdir gicbəsər oğul.
Siçovuldan pisdirdir gicbəsər oğul,
Axı xəcalətdən ölməyib bu qul.

VEY ÇARLIĞININ NƏÇMƏLƏRİ

"AĞAM MƏNİM..." (8)

Ağam mənim! Döyüşdə hamıdan cəsuru sən sən.
Sağa da, sola da toppuz (əməd) çıxırsan.
Sən böyük sərkərdəsən, öndəsən daim.
Ardınca qoşunla başçılar gəlir.

Sən gündoğana gedən gündən
Saçım quru sarmaşığa dönür.
Neynirəm tay darənmağı?
Hansı məlhəm yarar mənə?

Kaş bir yağış düşsəncən yaşayaydım!
Qızığın günəş parıldayır, ütür, yaxır.
Ağam mənim! Həsretindən nəc də quruyuram!
Ürəyim uçunur, ağrıyır başım.

Burada, evin yanında, quzey divarın altında
Bitəydi kaş unuqanlıq otları!
Ağam mənim! Həsretin çürüdür, qurudur məni!
Tənhalıq ilə bəil daha çox sıxır məni.

ÇJEN ÇARLIĞININ NƏÇMƏLƏRİ

"ÇJUN! BİZİM KƏNDİMİZƏ..." (2)

Çjun! Gəlmə bizim kəndimizə!
Sən bizim keçisöyüdümüzü sındırma, Çjun!
Çjun, əzizim! Bütün bu söyüdləri neynirəm mən!
Valideynlərim əlimdən acıqlıdırlar.
Mən Çjuna vurula bilməzdim.
Ancaq valideynləri eşitməmək olmaz.
Hər bir ərğən qız qorxur onlardan.

Çjun, çəpəri dağıtmaq yaramaz.
Bizim tut ağaclarına qiymə!

Cjun, özizim! Tut ağacları nəyimə görək!
Qardaşlarım mənə hirsənəcəklər.
Mən Cjuna vurula bilməzdim.
Ancaq böyük qardaşları eşitməmək olmaz.
Hər bir ərgən qız qorxur onlardan.

Cjun! Məni bədbəxt etməməkləşün
Mənim bağimdakı səndəl ağacını qırma!
Cjun, özizim! Səndəllər nəyimə görək!
Ətrafda böhtançılar azlıq eləmir.
Mən Cjuna vurula bilməzdim.
Ancaq dedi-qodular barədə düşünməmək də olmaz.
Hər bir ərgən qız qorxur onlardan.

"OVÇU ŞU..." (4)

1

Ovçu Şu özünün döyüş arabasında.
O, dördətli arabasını sürür.
Yüynləri ipək kimi tutur əlində yüngül.
Ləhrəmlər qaçarkən sanki rəqs edirlər.
Bataqlıqlar arasında alov yanır.
Yarıcılpaq Şu danışığa girdi.
Pələng öz ovunu parçalayır.
Pələng onun zərbəsindən yığılır.
Pələngi knyaza gotirəcək Şu.
Özünü gözle, Şu! Pələngin köpək dişləri var!

2

Ovçu Şu özünün döyüş arabasında.
Özünün dörd kəhər atlı qoşqusunu sürür.
Atların boyunları irəli dartılıb.
Atlar çöl qazına bənzəyir.
Bataqlıq arasında alov yanır.
Bataqlıqlarda daş zəng (yaxşıca) eşidilir.
Atlar götürülüblər, cilovu çeynəyirlər.

Dörd at – dörd qanaddır.
Yayın kirisini görəb əllər,
Vehşiyyə çatmaqdadır ox.

3

Ovçu Şu özünün döyüş arabasında.
Dörd boş atını idarə edir.
Əlləri kimi irəli dartılır atlar,
Atlar uçmağa qanad istəyir.
Bataqlıqlar içrə yanır alovlar.
Ancaq budur döyüş arabası yürüşü yavaşıtdı,
Daha atlar cilovu çeynəyirlər.
Gecə qaranlığı qatlaşıb.
Yay yığışdırılıb. Kiriş qonub qalıb.
Oxdanda hələ də oxlar qalır.

"CJENİN VƏ VEYİN SULARI..." (21)

1

Cjenlə Veyin suları
İtidən-iti axır.
Qızlara, oğlanlara
Bəs eləyir səhləb (ağacı).
Qız söyləyir:
"Oraya gələcəksən?"
Oğlan deyir: "Hə!"
"Tezce gəl!"
Sevənlər üçün o –
Veyin bu sahili
Sənə görə piondur,
Sənin üçün piondur.

2

Cjenlə Veyin suları
Dumduru, dumduzu.
Orada görüşmək gənclər üçün
Xoş olacaq

Qız deyir:
"Oraya gələcəksən?"
Oğlan deyir: "Hə!"
"Tezco gəl!"
Sevənlər üçün o –
Veyin bu sahili,
Sənə görə piondur,
Sənin üçün piondur.

TSİ ÇARLIĞININ NƏĞMƏLƏRİ

"EŞİDİRƏNMİ? OXUYUR..." (1)

"Eşidirsənmi? Sübhədən boylanır xoruz.
Əyanlar həyəət düşüblər artıq"
"Hansı əyanlar? Bayırda gecədir.
Hələ çibinlərin oxumaq çağındır".

"Bir bax! Gündoğandan gün doğur.
Həyəət toplaşib adamlar artıq".
"Nə günəş! Yatıb camaat.
Ay qalxıb səma tağına".

"Gecə dumanlığında çibinlər vızıldaşır".
"Bizim bir yerdə yatışımız nə gözəl!
Əyanlar qəbula gəlirlər.
İndi bizə şər atacaqlar".

GÜNDOĞANDA HƏLƏ...

Gündoğanda hələ gecə yarıdır.
Bir təhər geyinə bilsəydik!
Yox, yubanmaq xeyir verməz –
Sən saraya çağırılanda.

Gündoğanda hələ dan sökülməyir.
Sən tələsərək bir təhər geyinməsən,

Ləngliyi xoşlamır knyaz
Əyanı saraya çağırırlar.

Söyüdləri sındıra-sındıra qaçırsan.
Dəli kimi böyüklənib qaçırsan.
Qoy gündoğanı qaranlıq alsın.
Vaxtından qabaq olmayan o deməkdir ki,
Vaxtında deyil.

VEY ÇARLIĞININ NƏĞMƏLƏRİ

"SİÇANLAR, YEMƏYİN BİZİM TAXILI..." (7)

1

Siçanlar, yeməyin bizim taxılı!
Darımızı yediniz üç il.
Bu qədər tıxmaq, siçanlar, günahdır!
Bizə yalnız biri qalıb.
Əgər burda bizə xoşbəxtlik nəsib deyilsə,
Deməli, başqa bir uzaq ölkədə nəsibimiz var.
Orda həqiqət lap çoxdan gözləyir bizi.

2

Siçanlar, yeməyin bizim taxılı!
Buğdasız qalırıq neçə dəfədir!
Bu qədər tıxmaq, siçanlar, günahdır.
Bizim qış yemimiz yenə də batdı.
Bizim bircə yolumuz qalıb.
Əgər vicdan sizə cəza verməsə,
Saatın xoş bir çağında burdan köçəcəyik.
Bizi hardasa gözləyir ədalət.

3

Siçanlar, yeməyin bizim taxılı!
Sizin dişinizin batmadığı şey yoxdur.
Bu qədər tıxmaq, siçanlar, günahdır.

Bizim taxılıımız doymuraz sizi!
Bizim tək birçə yolumuz qalır:
Bu cür ağalara nökrə olmamaq.
Yeni yerlərə köçmək bizi sevindirəcək.
Biz orada ağlamalı olmayacağıq.

TAN ÇARLIĞININ NƏÇMƏLƏRİ

"DAĞLARDA QARAĞAC BİTİR..." (2)

1

Dağlarda qarağac bitir,
Bataqlıqlar – onun bir növü.
İllərlə geymədiyim paltarlarımı
Toz basır.
Tövlədəki şahbaz atlar
Başqa ağaları çox gözlədilər.
Sənin ölümündən sonra bütün bunlar
Bədxərcin birinə qismət olacaq.

2

Sumaq dağlarda bitir,
Çaqqal gavalısı bataqlıqda soluxur.
Sənin otağın qonaq görməyib
Camaat – ayrı həyətlərdədir.
Hələ də susur nağaraların
Bağlı qapı arxasında.
Sən öləndən sonra bunların hamısı
Dəmdəməkinin birinə qismət olacaq.

3

Təpəlikdə çoxlu sumaq bitib,
Aşağılardasa çöl üzümü.
Yeməyi bol elə, şərabi əsirgəmə!
Susur sənin sitraların.

Onların yatımlı gur səsləri
Sənin gün(düz)ünü gecəyarısına can uzadardı.
Sən öləndən sonra imarətlərinin qapılarını
Başqası açacaq.

SİN ÇARLIĞININ NƏÇMƏLƏRİ

"SARI QUŞUĞAZLARIN UÇUŞU..." (6)

1

Sarı quşuğazların uçuşu gözəl.
Yaşıl (göy) budaqlar – isti otaqdır.
Hökmdarla son mənzilə (səfərə) kim getmək istəyir?
Tszi–Tszuyuya Yan–si, igidlər igidi.
Döyüşdə o, yüz igidə bərabərdir.
Vuruş zamanı qaçır ondan düşməni.
Mavi səma! Qanunların sərtidir sənin.
Yüksəkliyin amansızdır.
Qəbirlər (sonevlər) hələ də doymayıb.
Cəsurları diri–diri gömürük.
Onların həyəsi bizə yüz döyüşçüden baha oturur.

2

Sarı quşuğazların uçması gözəl.
Yaşıl–yaşıl ağaclar zirvəsindən.
Hökmdarla son mənzilə kim getmək istəyir?
Çjun–xan, bahadır, Çjun–xan, azman.
Döyüşdə o təkə yüzünə dov gəlirdi.
Vuruşma zamanı qaçırdı ondan düşməni
Məzar (sonev) önündə – əsirdi özü.
Mavi səma! Qanunların aman bilmir.
Ucalığın sərtidir sənin.
Sonevlər hələ də doymayıb.
Qoçaqları diri–diri gömürük.
Onların həyəsi bizə yüz döyüşçüden irəlidir.

Sarı quşcuğazların uçuşu gözəl.
 Göyömin gövdəsinə sarmaşır kollar.
 Hökmdarla son yola kim çıxmaq istər?
 Viedanı həmişə təmiz olan Cjen-ku.
 O, döyüşdə yüz yağnya dov gəlirdi.
 Vuruşmada düşmən qaçırdı ondan,
 Sonev ömündə isə özü titrədi.
 Mavi səma! Qanunların amansızdır.
 Ucalığın sortdır sənin.
 Sonev hələ də doymayıb.
 Qoçaqları diri-diri gömürük.
 Onların hərsi bizə yüz döyüşçüdən artıqdır.

BİN ÇARLIĞININ NƏCMƏLƏRİ

GÜNSİRA (TƏQVİM) (1)

(YEDDİNCİ AYDA OD ULDUZU SƏNGİYİR...)

1

Yeddinci ayda günəş səngiyir.
 Doqquzuncu ayda kürk görək olur bizə.
 Birinci ayın qaş-qabağı qorxuncdur.
 İkinci ayda dözülməz soyuqlar olacaq.
 İsti paltarsız yaşaya bilmərik.
 Üçüncü ay – şum vaxtıdır,
 Dördüncü ayda səhərdən çöldə oluruq.
 Güneydəki tarlaları gecədən keçənə qədər şumlayırıq.
 Çöldə işləyən əkinçiyə arvadı nahar yeməyi getirir.
 Yazda nəzarətçi bizə aman vermir,
 Bütün camaat əkinə çıxır.

2

Yeddinci ayda günəş səngiyir.
 Doqquzuncu ayda bizə kürk görək olur.
 Yaz gələndə bütün torpaq isinir.

Yazda sarıköynək oxuyur orda-burda.
 Zənbilli qızlar cığırla gedirlər.
 Onlar mehribanca tut yarpağı yığırlar.
 Günəşli günlərin ömrü get-gədə uzanır.
 Küləkə də yovşan ağarib işıldayır.
 Hoyocanlanmış qız qəmlənir.
 Görünür, o, tezliklə özgə evinə gedəcək.
 Gənc ağaya veriblər onu.

3

Yeddinci ayda günəş səngiyir,
 Səkkizinci ayda qamışlıq sıxlaşır.
 Barama (ipəkqurdu) ayında
 Baltaları götürəcəyik!
 Çəkillərin çətri böyüsün deyə,
 Onun artıq qol-budağı budandır.
 Yeddinci ayda hörümçək quşu oxuyur.
 Səkkizinci ayda bizim kəndlərdə
 Hörmə hörülür.
 Qara və sarı rənglər bizə qalır.
 Tünd qırmızı rənglər gözə xoş gəlir.
 Ən yaxşı parçaları qırmızı boyayaq ki,
 Bizim knyaz oğlu yaraşlıq görünsün!

4

Dördüncü ayda otlar çiçəkləyir.
 Beşinci ayda cırcırma cırıldayır.
 Səkkizinci ayda camaatın taxılı bol olur.
 Doqquzuncu ayda yarpaqlar töküləcək.
 Birinci ayda meşəyə ova gedirik.
 Porsuq, çöl pişiyi və tülkü tutacam.
 Ağama isti xəz götürəcəm.
 İkinci ayda sürək ovu təzələnəcək.
 Döyüş məharətimizlə yaşayacağıq.
 Bütün vurulmuş çöl donuzlarının
 yiyəsi knyazdır.
 Ancaq qoşqalar qalır bizə.

Beşinci ayda çəyirtkə (bala cırcırama)
atılıb-düşür.
Altıncı ayda sisəy qanad çalır,
Yeddinci ayda tarlalara çıxır,
Səkkizinci ayda evin damındadır,
Doqquzuncu ayda – qapı ağzında olur ki,
Onuncuda çarpayı altına girsin.
Quzey abışqaları örtmək çığıdır.
Yırtıq-deşiyi tutmaq, qapını suvamaq,
Siçovulları tüstüylə boğub
evdən qovmaq və evdə qışlamaq.
Budur, əski il çıxacağıxdadır.
Yeni il qabağı evə qayıdırıq.

Altıncı ayda albalı (gilənar) dərəcəyik.
Yeddinci ayda paxla yeyəcəyik.
Səkkizinci ayda xurma yetişir,
Onuncu ayda tarlada çəltik biçilir
Ki, yazda babaları şəraba qonaq eləyək,
Ağsaç qocaların ömrü uzansın.
Hər il yeddinci ayda qovun yeyirik.
Boranı yetişir səkkizinci ayda.
Doqquzuncu ayda çətənə toxumu yığılıq.
Çır-çırpı yığıdıq, odun tədərük elədik.
Ağamız tox olacaq, sapsağlam olacaq.

Doqquzuncu ayda bostanı tapanlayırıq,
Yaxşı xırmanda taxıl döyürük.
Onuncu ayda tarlalar məhsul verir.
Düyü, paxla, buğda, darı, çətənə...
Torpaq bizə çoxlu dən verir.
Məhsul topladıq. Qış yaxınlaşır.
Evlərimizi sahmana salmalıyıq.
İndi otu səhor yolmaq görəkdir.

İp (çatı) hörmək qalır axşama.
Damımızın axan yerlərini tezliklə tutaydıq!
Qar əriyən kimi əkin-səpin yenə başlayacaq!

İkinci ayda buz qıracağıq.
Yonq-yonq-yonq – deyə səslənir o,
Yonq-yonq-yonq deyib oxuyur.
Üçüncü ayda isə buz tədərük edəcəyik.
Qoyun və sarımsaq qurbanı verməyin
Vaxtı çatır dördüncü ayda.
Doqquzuncu ayda yarpaqlar artıq saralmış.
Bayramda isə kasalar (buynuz) şərəblə dolur.
Buynuzdan içirik şərabi qurtum-qurtum.
İçirik ki, qəm-qüssə bilməyək,
Yaşayaq işiqliqda on min il.

SƏFƏRDƏN QAYITMAQ (3)

Bizi gündoğana döyüşə göndərmişdilər,
Geriye dönə bilməzdik.
Gündoğandan evə dönürdük.
Yolda yağışlı zülmətə düşdük.
Elə istəyirdik geri dönək!
Doğma evini görməyə hər birimiz şad olardıq.
Ora səninçün daha sıra deyil, əsgər deyilsən orda.
Öz kəndçi xalatını geyirsən.
Gündüzlər soxulcanlar ölüvayca tərpeşirlər –
Tut ağaclarının sıx kölgəliyində.
Gündüzlər yorğun-yorğun günbatana sürünürük.
Gecələr döyüş arabasının altında tək yatırıq.

Bizi gündoğana döyüşə göndərmişdilər.
Geriye dönə bilməzdik.
Gündoğandan evə dönürük.

Yolda yağışlı zülmətə düşdük.
Orda damlardan çöl boranısı sallamır.
Məryəmqurdu sürünüb evə çoxdan çatıb.
Hörümçək toru ilk baxışda ipoyə bonzəyir.
Çöllər maral iziylə doludur.
Uzaqda bir işıq yanıb-sönür.
İşıldaquşunu tanımaq çətin...
Qorxma! O xeyirxah işıqdır.
O, gecələr adamı yalqızlıqdan qurtarır.

3

Bizi gündoğana vuruşa göndərmişdilər.
Biz geri dönə bilməzdik.
Gündoğandan evə dönürük.
Yolda yağışlı zülmət бүrdü bizi.
Vağ quşu orada qarışqa yuvasında qışqırır.
Evdə qadınlar yarpaqtökümünə köks ötürürlər,
Süpürür, yuyur (qabı), təmizləyir və qaşyırlar,
Divardakı bütün dəlmə-deşikləri tuturlar.
Acı boranılar çır-çırpı üstünə atılıb.
Yerə döşənmiş şabalıd çırpımız tamam çürüyür.
Yadıma düşdü: bu gün düz üç ildir ki,
Biz səfərə çıxmışıq.

4

Bizi gündoğana döyüşə göndərmişdilər.
Geri qayıda bilməzdik.
Gündoğandan evə dönürük.
Yolda yağışlı zülmətə düşdük.
Sarıköynəyin lələkləri günəşdən necə də parıldayır!
Neçə-neçə qızlar bir gör böyüyüb!
Eynən bu cür toy gələni yaşar.
Artıq qonşumuz qızını köçürür.
Səhər açılcaq sarı atlar qoşulub hazır.
Nişanlı oğlan da görəyincə geyinib-bəzənib.
Olsun, gənc ər-arvada məhəbbət və məsləhət!
Qocalarla daha heç kəsin yox bir işi.

"QISA ÖYGÜLƏR" KİTABINDAN

SARAY ADAMININ GİLEYİ (IV, 10)

("HAQQ-TAALA QORXUNCUR...")

1

Haqq-taala qorxuncur, sərtidir, zalımdır.
Aclıqlar, ölümlər – bütün ondandır.
Ölkədə hərəmçərlik, dövlətdə parçalanma var.
Güclüləri, gücsüzləri öldürür tanrı.
Baxmır ki, haqlı kim, haqsız kimdir.
Qoy yalnız o qəddar iztirab çəksin.
Ancaq ətrafda itki o qədərdir ki,
Bütün adamlarçün qurtuluş yoxdur.
Hər yanda fəlakət, hərki-hərkilik.
Bu gün bütövlükdə dövlətin vəziyyəti pisdir.

2

Çjonun evi uçub, harda yaşasın?!
Əyanlar gizləniб, kübarlar qaçıb.
Mənim qayğılarımı bilmək istəyən yox,
Heç kəs sarayda qulluq etmək istəmir.
Nə gündüz tapılır qulluqçular, nə gecə.
İndi hər cür əmr boş şeydir.
Ağalar qaçmaqda, knyazlar çəmiş.
Erkən də, gecdən də adamlar dəymir gözə heç.
Bu gün yaxşılıq eləyən tapmazsan,
Və yalnız bəla, şər yaxalar bizi.

3

Haqq-taala! Hani əbədi qanunun?
Arxa çevirməli (güvənəməli) bəndən qalmayıb.
Bilmək olmur başçılar hara aparır (bizi).
Hara baxırsan – bədbəxtlikdir.
Knyaz knyazla didişmədə,

Nə sayğı-izzət qalıb, nə utanc-höya.
Hətta Göylərin qanunu da tapdalanır.

4

Bu savaşın sonu görünmür.
Aclıq və dağıntı bürüyüb ölkəmizi.
Hökmdarın nökeri olan mən də bezmişəm.
Mənimlə bərabər qulluq edən yox.
Ağalar, siz niyə susmusunuz?
Mən haqlıyamsa, cavab verin mənə!
Böhtançını dinləməyə dəyərmə?
Yoxsa həqiqət indi qiymətdən düşüb?

5

Gözəl danışa bilsəydim bir vaxt!
Dilim yoxsul və köntöydür.
Ağır işlərlə yaşamağa öyrəmişəm.
Bol varlı yaşayış gəlməyib mənə.
Sarayda yaltaqlıq yenə hakimdir.
Ondan qazanılır şərəf də, var da.

6

"Xidmət qorxuludur", – deyirlər mənə.
Xidmət etmədikdə isə çar yanında suçlusan.
Xidmət etdikdə də ömrün kodərdir.
Çinovnikə yalvarır qoca da, genc də.
Mükafat əvəzinə hamıdan – nifrət.
Səninçün də pis, dostlarınçün də.

7

Qürbətə gizlənmək rüsvayçılıqdır!
Siz deyirsiniz: sığınacaq yoxdur.
Mənim acı sözlərimi eşidin!
Qanlı göz yaşını tökən bir mənəm.
Siz çar sarayını atıb gedəndə
Yad ölkədə sizə sığınacaq verən kim idi?

"BÖYÜK ÖYGÜLƏR" KİTABINDAN

"ECAZKAR BİR QÜLLƏ (TIKMƏK)
DÜŞÜNÜBDÜR O..." (1, 8)

1

"Ecazkar bir qüllə (tikmək) düşünübdür o,
Ölçüləri uyar, qanunu ciddi.
Hər yandan adamlar gəlib.
Onlar işə canla girişiblər.
Yürüggöylər (üfüqlər) qaralmamış
Ümumxalq işi başa çatdı.

2

Hökmdar özünün gözəl bağına çıxıb.
Bağın kölgəliyində ceyran, maral yatışıb.
Yunu işləyir, gözəlr sevinir.
Yarpaqların ovcunda quş lələkləri parlıyır.
Hökmdar öz bağında olanda
Gözəl nohurda balıqlar tullanışır.

3

Hər tərəf usta əlindən çıxmış məmulatla doludur.
Hər bir qonqun səsi tərtemizdir.
Dəyirmi göl qırağında gözəl bir qəsr.
Hər yandan nağara səsi gəlir.

4

Dəyirmi göl qırağında gözəl bir qəsr.
Dam, dam, dam – nağaralar gurlayır.
Onlar timsah gönündən düzəldilib.
Çar xidmətçiləriyçün korlar oxuyur.

"ÖYGÜLƏR" KİTABINDAN

DARI KNYAZ (1. 10)

("ULU NƏNƏMİZİ YADA SALIRIQ...")

1

Ulu nənəmizi –
Hökmdar xanımı, müdrik Tszyan Yuani
sayğıyla yad edirik.
Haqq-təalının əmriylə gedib o.
Ağlı ilə izə düşdü –
Onun baş barmağının izinə.
Çürümənin və zərərlərin
qabağını aldığı qurbanlarla.
Savab işlərin mükafatı olaraq,
Ağırayaqlaşdı və doğdu.
Darı knyaz anadan oldu.

2

Körpə gözlənilən gündə doğuldu.
Haqq-təala onun anasına qarşı amansız olmadı.
Apaydın möcüzə: əzabsız doğum.
Haqq-təala özü kömək etdi doğana.
Qadın, verdiyi qurbanların əvəzində
Ağrısız doğumla mükafatlandı.
Çoxdan da çox xoş əlamət var!
Darı knyaz işıqlı dünyaya göz açdı.

3

Onu otlığa qoydular.
İnək bəsləyir onu və vələmir.
Onu ins-cins olmayan bir meşəyə apardılar.
Oduqıranlar onu daldey bir yerdə tapıblar.
Qışda körpəni buzun üstündə unudublar.

Quşlar onu quş balası kimi isidiblər.
Quşlar meşələr arasında gizlenirlər,
Darı knyaz ağlayır, aramsız qışqırır.
Uzaqdan qulaqbatıran səs (çağırış) eşidilir.
Ondan bərk səs eşidilməyib (hələ).

4

O, ac ağzını açıb yem axtarırdı.
Qabaqca iməkləməklə təpəşdi.
Yeriməyi sonra öyrəndi.
O, ilk dəfə tarlanı ökdi (səpin keçirdi).
Dörd yan paxlialılar bürüdü bayraqlar kimi.
Dən qarışdı dənə, sünbül sünbülə.
Buğda (sünbülləri) sıxlaşır, çətənə yetişir.
Torpaq iri boranılar yetirdi (doğdu).

5

O, yer şumlamağı bacarır, toxum səpə bilirdi.
Torpağı alağdan təmizləyirdi.
Sarı yatıra (varidata) yuva hazırdır.
Torpağa seçmə toxum səpilib
O qədər zəhmət hesabına səpin keçirildi.
Zəmi qabaqca yaşıl idi.
Sıxlaşdı, çiçəkləndi, sünbülləndi sonra.
Qızıl sünbüllərin sırası – cəlalı!
Sünbüller iri dənələrdən yükünü tutmuş.
İndi knyaz evi Taydadır¹.

6

Knyaz camaata taxıl verdi.
Qara darı verdi,
Qoşa dənli qara darı,
Dolu sünbüllü qırmızı darı,

¹ Tay – Çində yer adıdır.

Ağ darı – gömgözəl donli.
Uyar bir gündə o, məhsulu yığdı.
Dən üstə dən gəldi – bolluq yarandı!
O öz evində qurbanlar verdi.

7

Biz necə gətiririk qurbanımızı?
Taxılımızı döyüb sovururuq.
Darını belə hazırlayırıq:
Ona su hopdururuq.
Sonra bir az qaynadırıq.
Hər işdə ölçü-biçi gərək.
Hər işi ardıcıl düşünmək.
Yovşan piyə (yağa) öz ətrini verir.
Yol ruhlarına – qoyun qurban (kəsirik).
Qızardıb bişiririk yeni il qabağı.

8

Qabları yemlə doldururuq.
Onların ətri göylərə qalxır.
Göydə haqq-taala özü də razı qalır.
Sevinir göylər tanrısı.

Xörək ətri dünyanı tutur.
Darı knyaz bizə belə məsləhət verir.
O vaxtdan (bəri) min illər keçib.
Hamımız bir nəfər kimi qurban gətiririk.

"MƏSLƏHƏTÇİLƏR, BAXICILAR..." (II, I)

Məsləhətçilər, baxıcı-nəzarətçilər, söylə qulluq edin.
Çarın yaşayışı barədə qayğı çəkmək gərək!
Hökmdarın iradəsini dinnəzcə yerinə yetirin,
Qoy hamı sizin nəzarətiniz altında işləsin!

Yubanmayın, baxıcılar! Yaz qurtarır.
Nəyi gözləyirsiniz? İşləmək çağdır.

Səpininiz nə haldadır? Taxılınız necə?
Buğda da yaxşıdır, arpa da yaxşı.
Məhsulun qədrini bilsən,
Onda çoxlu taxıl yığarsan.

Haqq-taala xoşbəxt il bəxş edib bizə.
Kərgi-kətmənə belləri vaxtında hazır edin!
Onda hamıya bəhs edər darı, hamı varlı olar.
Payızda hər yanda oraqlar parlayır,
Bütün xalq işə çıxanda.

TSYUY YUAN

BAŞKƏND İN ÜÇÜN İNLƏYİRƏM

Ədalətli göylər (səma),
Siz pozubsunuz qanunu!

Niyə mənim elimi
Çaxnaşmaya salıbsınız?

Ev-çəşikdən olub adamlar.
Bir-birindən ayrı düşüblər.

Dinc yaz günündə
Gündoğana doğru qaçıblar –

Doğma diyardan
Qürbətlərə gediblər.

Çay boyunca düzülüblər ki,
Ömürlük qapılara düşsünlər.

Biz şəhəri tərk etmişik –
Ürəyimiz elə sıxılır!

Bu səhər onlarla mən də
Yola düzəldim.

Biz kondlorin yanından ötərək,
Başkonddən (paytaxtdan) o yana getdik;

Duman bürüyüb uzaqları –
Bu yolların sonu varmı?

Birdən-birə atılıbdır avarlar,
Onları suya salmağa gücümüz yox:

Biz qəm yeyirik (ki), hökmdarı
Sağlığında görə bilməyəcəyik.

Ey Atayurdun ağacları!
Dərin ah çəkərək ayrılıram sizdən.

Axıb tökülür göz yaşların,
Sürəkli payız dolusu kimi.

Biz çayın ağzından uzaqlaşdıq
Və çay ilə üzüb keçirik.

Əjdaha qapısı hanı?
O daha gözümə dəymir.

Yalnız ürəyim ona doğru çəkir məni,
Yalnız düşüncəmdə rahatsızam.

Yol (su yolu) uzaqdır, bilmirəm də
Sahilə (quruya) haçan çıxacam.

Yolçunu qovur yellər
Qaçıb gedən dalğaların dalmca.

Göz işləməz genişlikdə
Baxımsız-kimsəsiz sərsəri!

Aparır məni qayıq
Yan-xounun səlləriylə (daşqımında).

Birdən quş kimi uçsa,
Arzu olunan düşərgə varmı?

Qəlbimdəki bu ağrını
Kəsəcək məlhəmin yox.

Düşüncəmin kələfini
Açammıram, yox, yox!

Qayığımı döndərmişəm,
Axın ilə üzürəm.

Duntinu çayı ilə qalxmışam,
Tszyanla aşağı enirəm (üzürəm).

Budur, artıq babaların
Beşiyindən (ulu məskəninəndən) çıxdım.

Bu gün isə dalğalar məni
Gündoğana tulladı.

Ancaq ürək əvvəlki tək
Yenə evə doğru dartır məni.

Başkəndi bir an belə,
Unuda bilmirəm.

Arxada qaldı Syapu
Düşüncəmsə günbatanda.

Mən ağlaram İn üçün,
O isə, getdikcə daha uzaqlarda qalır.

Adaya qalxıb
Uzaqlara baxıram.

Narahat qəlbimi
Ovutmaq istəyirəm.

Mən ağlayıram, torpaqsa burda
Ağgünlə, dincliklə nəfəs alır.

Mən qəm yeyirəm, buranın sakinləriysə
Babaların vəsiyyətini yaşadırlar.

Qarşımda sonu görünməyən
Mühitlər (stixiyalar) açılmış.

Güneyi duman alıb,
Orada da mənə sığınacaq yox.

Kim deyərdi ki, sənin qəsrin
Xarabaya çevriləcək?

Şəhər qapıları
Uçub töküləcək!

Ürəkdə sevinc yoxdur
Bir gör nə vaxtdan bəri!

Qəmsə qəmə calanıb,
Axıb gəlir qatar-qatar!

Ah, inə gedən yollar
Həm uzundur, həm qorxulu:

Evlə mənim aramda
Tszyan və Sya uzanıb gedir.

Yox, inanmaq istəmirəm ki,
Evdən çıxıb getmişəm.

Doqquz ildir ki,
Qürbətdə çürüyürəm.

Qəm çəkirom, həm də bilirəm ki,
Bunun bir xeyri yoxdur.

Beləcə ümidi itirə-itirə
Qəmimi gəzdirirəm.

Yalvarıcı üzlər
Hökmdardan nəvaziş umur.

Doğrunu istəyən kəs
Onlara güzəşt etməlidir.

Mən yaltaqlanmadan sadıq idim.
Ona yaxın olmaq istəyirdim.

Qara paxıllıq
Kəsdı yolları.

Yao və Şunun ad-sanı,
Onların ləyaqətli işləri

Nəsillərin qədimliyindən
Başlayıb ucalır göylərə.

Miskin adamcılar yığınının
Doymaq bilməyən paxıllığı

Hətta müqəddəsləri də
Ləkələdi böhtanla.

Səmimiyyətlə qulluq edənlərin
Düşüncələri yaddır sizə.

Sizə xoşdur yaltaqların
Tələsməsi.

Bu adamlar sizə doğru qaçırlar,
Artırlar gün-gündən də.

Yalnız namus-şərəf güdən
Daim gen gəzir sizdən.

Baxışımı çevirmişəm
Doğuya, batıya tərəf.

Axı nə vaxt öz evimə
Dönə biləcəyəm mən?!

Quşlar da uçub dönür
Öz yuvalarına axı!

Tülkü də öləndə
Yuvasına doğru çönür.

Təqsirim yoxkən mühakimə olunmuşam,
Gəzirəm indi qürbətdə.

Mən bu zülmü gecə-gündüz
Unuda bilərəmmi bir an?!

DAŞLA QUCAQ-QUCAĞA

Yayın girişində sakit gün nə gözəldir!
Ağaclar yaşllaşmış, otlar göyərmiş.
Təkçə mən kədər içində yaslıyam,
Üzü gündoğana gedirəm, hey gedirəm.

Qarşımda sonsuz boşluq,
Hər şey dərin sükuta batmış.
Sənəmi kədərli duyğular sızır,
Yurddan qovulmaq acısı ağırdır məni.

Duyğularımı boğub gizlədirəm,
Ancaq gizlətməliyəmmi incikliyiymi?
Sən tiri istədiyin kimi yona bilərsən,
Ancar tir itirməz ağaclarımı.

Nəcib adamlar incikliyə görə
Dönməzlər inamlarından.
Biz babaların vəsiyyətlərini daim yad edib,
Onların qədim müdrikliyinə qulaq asmalıyıq.

Ruhani zənginlik, düzlük, ləyaqət –
Böyük adamlar bunları dəyərlı saymış.
Əgər Çuy məharətlə işləməsəydi,
Onun qabiliyyəti və müdrikliyi bilinərdimi?

Müdrək (adam) yalnız yaşayanda
Korlar onu səfeh sayırlar.
Li Lou gözünü qiyanda
Gözsüzlər onu gözsüz sayırdılar.

Ağı qara sananlar,
Alçaqla ucanı qarışdırırlar,
Simürğü qəfəsdə dustaq sananlar,
Toyuğu göylərdə uçan bilənlər.
Yəşəmi adi daşla qarışıq salanlar.
Sadıqlıyı yaltaqlıqdan seçə bilməyənlər –
Paxıl və qaba olur – bunu bilməyə nə var.
Mənim qayələrimi anlamaz onlar.

Ağır məsuliyyətin sört yükü
Məni çeyil bataqlığa çəkir.
Məndə çox qiymətli daşlar var,
Ancaq onları göstərməyə adam tapmıram.

Adətən, kənd itləri
Nəbələd adamı hürüslə qarşılayırlar.
İstedadla zəngin olanlara qara yaxmaq –
Alçaqların əzəldən bildiyi budur.

İçimdə istedad gizlənib dərin,
Onun dəyərini bir kəs bilməyir.
Bilimə, sənətə çox mahirəm mən.
Ancaq bir kimsəyə bu, bəlli deyil.

Ədaləti təsdiq etmək istəyəm
Bilirəm, düzgünlük – sevdiiyim şeydir.
Ancaq Çun-xua mənimlə görüşmür,
Hərəkətlərimin də qədrini bilməz.

Ah, niyə bu sayaq qurulub dünya ki,
Müdrilər bu qədər az gəlir dünyaya?
Keçmişin dərinliyindən Çen Tan və Yuy
Nə səs verirlər, nə soraq.

Xatirələrdən gen olmağa çalışırım,
Coşan duyğuları buxovlayıram.
Dözüürəm incikliyə, borca sadıqəm ancaq –
Nəsillərə örnək istərəm olmaq.

Qonaq evindən çıxıb gedirəm birbaşa,
Qürub çağı son mənzilə yol alıram.
Qəm-kədərimi izah edərek,
Ölüm ayağma tələsirəm mən.

Yuan və Syan uzanıb gedirlər,
Gümüşü gur dalğalar gurlayıb gedir.
Gecə qaranlığı tutub yolları,
Tutqun bir pərdəyə bürünüb uzaqlar.

Mən dönmədən açıq ürəkli və doğrucuyam,
Ancaq bunu bilən yoxdur.
Çoxdandır sonevdə (qəbirdə) uyuyur Bo Le
İti çapan atları kim qiymətləndirəcək?

Hər kəsin həyatı tələyə tabe.
Səhvlərdən hər kəs tamam qurtarmaz.
Dönmədən ruhumu möhkəmləndərək,
Ölümün gəlməsindən qorxmayıram mən.

Daim əzab çəkib qəm yediyimdən,
İstər-istəməz hərdən ah çəkirəm mən.
Necə çirkəlidir dünya! Məni tanıyan yoxdur.
Qəlbimi açmağa bir kəs tapmıram.

Bilirəm: öləcəm, ancaq ölümün qabağında
Özümü əsirgəyib geri durmayacam.
Qoy müdrilər ötən yüzillərin dərinliyindən
Əzəmətli örnəkləriylə ürək versinlər mənə.

NARINGİ AĞACINA ÖYGÜ

Baxışım sevinir səndən,
məğrur naringi ağacı.
Çətirin nə gözəldir,
yarpaqların, budaqların parlayır.
Yüksəyə qalxırsan sən,
heç vaxt öyilmirsən,
Gözəl bir torpaqda ki, orada
Günəy çarlıqları yerləşir.
Köklərin torpağa elə işləyib,
yerindən səni tərpətmək olmaz.
Yüzillər yaran dönməzliyini
sındıra bilməz heç kəs.
Xoş otirli yarpaqların
çiçəklərin ağılığını utandırır.
Sıxlığı və gurluğuyla
adamın gözünü sevincidir.

Ağır budaqlarını bürüyüb
yüzlərə iti tikan,
Yüzlərə iri meyvən
yaşıl yarpaq arasında asılmış.
Onların zümrüd rəngi
get-gedə saralır,
İşim-işim işıldayır
gün altında alov kimi.

Meyvələrini kəsəndə görürsən,
onların əti təmiz və dupdurudur.
Onun təmizliyini yalnız
ürək təmizliyiylə tən tutmaq olar.
Ancaq onların füsunkar zərifliyinə,
nəcib gözəl ətrinə,
Boynuma alıram ki, mən
təşbeh tapa bilmirəm.

Baxıb sənə sevinirəm,
ey igid və şüvərək oğlan.

Son – soni ohato edənlerin
arasında tokson.
Ucalara ucalmısan
və heç zaman öyilmədən
Naringi ağacına bonzərliyinlə
adamları valeh edirsən.

Sonin köklərin işləyib
doğma torpağın dərinliyinə
Sonin arzularını
ölçə də bilmərik biz.
Canlı aləm arasında
dayanmısan azad, möhkəm
Mancələrdən qorxaraq,
heç vaxt axına qoşulmazsan.

Ruhun öyilməzdir sonin,
addımlarınsa ustufudur.
Yanlışıqdan və səhlərdən
özünü qoruyursan.
Sonin nəcəbətini yalnız
öz gözütöxlüqlə yanaşı qoymaq olar.
Yer üzündə yaşasan da,
ay kimi, gün kimi işıqlısan.

Ömrümün bütün illərini –
(taleyin verdiyini)
Sonin dönməz, sadıq
dostun olmaq istəyirəm!
Özünün sərt təmizliyinlə
cəzb edirsən istər-istəməz.
Müqəddəs həqiqətin döyüşdə isə
yenilməz, sarsılmazsan.

Ömürdən gənc olsan da
tecrübən azlıq eləsə də,
Səndən öyrənmək
qocaya da kəsir götürməz.

Sonin kimi davranmağı
yalnız Bo l bacardı.
Qoy sonin hərəkətlərin başqalarına
xeyirxah örnək olsun.

"ON DOQQUZ QƏDİM ŞEİR"DƏN

Yollarda, yollarda,
daim yollarda, yollarda...
Odur ki, ağam, biz
bütöv bir ömür müddətinə ayrıldıq.

Aramızdakı minilliklərin
sayı yoxdur.
Hərəmiş də (o birimizə görə)
səmanın lap qırağında yığ.

Sonin yolun qorxulu,
həm də uzaqdır.
Kim bilir, bir də görüşmək
bizə nəsib olacaqmı?

Xu düzlərdən olan at
quzey yellərinin ardınca qaçır.
Yue quşlarıysa
güney budaqlarda yuvalayır.

Budur, gündən-günə
məndən uzaqlaşırısan.
Paltarım əynimə
gündə daha bir az gen olur.

Üzən (axan) buludlar
ağ günəşin üzünü bürüyür tamam.
Uzaqda qalmış yolçu da
evə qayıtmağın yolunu unudub.

Sənin qəmin bir anda
qocaltdı məni.
Aylar dolanır,
it olur tezəcə.
Ancaq yetər artıq
o barədə danışmaq...
Özünü qoru,
uzun yolda vaxtlı-vaxtında ye!

Yaşıl, yamyayıldır
çay qırağında otlar.
Sımsıx yarpaqlarla
bağda söyüdü budaqları bürünüb.

Gözəl, gömgözöldür
yuxarı evdəki qadın –
Səvməlidir, işiqlidir –
açıq abışqa qabağında dayanıb.

Zərifdir, tərtemizdir,
nazikcə kirşan-ənlik yaxması,
Gözəl boyaz əllərin
barmaqları uzun, zərif...

Özünün gənc çağlarında
ağgünlü evlərçün mahını oxuyan,
Ərini səfordən gözləyən
bir qadına dönüb indİ.

Yad oğluyca (əri)
onun yanına qayıtmır ki qayıtmır.
Bomboş yorğan-döşəyi
tokcə qadın necə saxlasın!

Həmişəyaşıl sərv ağacı
dağ başında bitibdir.
Dağ dərəsindən axan çayda
daşlar hərəkətsiz donub.
Bu göylə yer arasında
cələ yaşayır ki, adam,
Elə səksəkəlidir, sanki
uzaq yollar yolçusudur.

Bircə üskük şərab yetər –
bizə sevinc, zövq verməyə:
Əsas olan dad-ləzzətdir,
xırda qabdan çəkinməyək.

Arabamı qovurdum mən,
alaşamı şallaqlayıb,
Gəzintiyyə çıxdım,
Van yörəsində, Lonun yerləşdiyi
genişlikdə.

Başkəndimiz (paytaxtımız) Loyan,
Necə yaraşılı, necə məğrurdur!
Orda "Papaqla kəmərlər"
kütəyə qarışib itmir.

Orada yolun hər iki tərəfindən
küçəni döngələr kəşib keçir,
Orada van və xouların
bəxş edilmiş evləri var.

İki nəhəng qəsr orda
uzaqdan-uzağa baxışır
Bir cüt qüllə vəsiqəsiylə ki,
hərəsinin hündürlüyü yüz çidən çoxdur.

Hər yanda ziyafətlər,
ürəklər şən əyləncədə!
Bəs qəm necə, qəm
necə yol tapır bura?

Çaydan üzüb keçörkən
Lotoslar üzüdüm.
Orxidey bataqlığında
çoxlu ötirli ot bitir.

Burada yığdığımı
kimə boxşış göndərim?
Düşüncəmi məşğul edən (qız)
burdan çox uzaqdadır.

Geriyə baxdım ki,
doğma ocağımı (evimi) bir daha görüm.
Ancaq uzun yol
boşluqda uzanıb gedir.

Bir-birini bunca sevən iki ürək
ayrı salındı ömürlük.
Yalnız qomə, bilə-bilə
qocalmaqla gedirik biz.

Həyatımızdə
ocaib (gözəl) bir ağac var
Onun yaşıl yarpaqlarının arasında
çiçəklər açıb.

Budağı öyib,
gözəlliyini qırıram onun,
Qırıram ki,
sevgilimə (oğlana) aparam.

Onların ətri artıq
dolub mənim qollarıma.
Sevdiyimsə uzaqdadır,
çiçəklər ora çatmaz (yolda soluxar).

Sanki adıçə çiçəkdir,
nəyini bağışlayan?
Onlar deyirlər ki,
biz onunla çoxdan ayrılmışıq!

Mən geri dönüb
atlarımı düzünə qovdum
Onları uzaq-uzaq,
böyük-böyük yollara buraxdım.

Haraya baxıramsa –
ucuz-bucaqsız düzlərdir!
Gündoğan yelləri hər yerdə
ağacları, otları törpədir.

Heç bir şey gözüme dəymir
bu yerdə qabaqlar gördüklərimdən,
Necə qırmaq (istəmək) olar ki, qocalıq
hərəkəti yavaştsın?!

Çiçəklənmənin də, soluxmanın da
öz vaxtı – vədəsi var.
Ona görə də gec gələn
uğur kədərləndirir bizi.

Metala, daşa oxşar
adam yoxdur dünyada.
Heç kəsin də gücü çatmaz ki,
müddətindən artıq uzatsın ömrünü.

Beləcə gözənlənmədən, bir an içində
deyişilmə (diri-ölü) bizi də haqlayacaq.
Yalnız bu yaxşı ad-san
əbədi yadigar qalacaq bizdən.

Gedonlorin (itirilnlorin) hamısı
Gündon-güno unudulur, yadlaşır.
Golonlor (oldo edilnlor) iso
Gündon-güno doğmalaşır bizo...

Şohor otrafından çıxan kimi
iroliyo (uzaqlara) baxıram.
Gözümö görünen yalnız
topociklor və başdaşları olur.

Qodimlorin sonevi (qobri, mozartı) iso
tarlaların altındadır.
Sorvlər, şam ağacları
odun üçün doğranıb.

Ağcaqovaq yarpaqları da
burada kodorli yellorlə doludur.
Viylıdayır o, viylıdayır
kodor içində boğaraq mənı.

Ah, yeno də dönöydüm mon
doğma evin kandarına.
Mon qayıtmaq istoyirəm,
qarşımdaysa yol yoxdur!

Bir insan ömrünö
yüzco il də yerləşməyir,
Ancaq onda həmişö
min illörin qayğısı olur.

Günün gödök olanda
geconin uzunluğu sonı boğanda
Niyo də
oldo şam (yandırıp) gozişməyoson?

Əgər golibso sevinc
onun bir anını da itirmo:
Nödon bilirsen ki,
golon il də gələcök (ilin özü)?

Öz varidatı üzöründö esən
beyinsiz bir səfehdir.
Qədərbilmöz nəvolorin gülüşü
gözlöyir onu.

Əfsanodə deyilir ki,
obedi ömür tapıb Tsyao.
Həm də olduqca azdır
ölümsüzlük gümanımız.

Göydə Ay apayındır –
ağdır, parıl-parıl yanır –
Mənım yataq otağımda
çarpayının ipək örtüyünü işıqlandırır.

Ködör, qəm əlindən də
gözümö yuxu gəlmir,
Paltarımı öynimə taxıb
özümə yer tapmıram...

Qürbədə sənın bir az
sevinməyin var yeno,
Yaxşı olar ki, sən barı
evimizə tez gələsən (qayıdasan).

Yataqdan çıxıb
uzun-uzadı dolaşırım tek.
Düşüncələrimin köderi bərədə
kimə danışacaqsan?!

Yollara baxıb-baxıb
öz yerimə qayıdıram.
Gözümdən yaş axıb-axıb yavaş
paltarımı isladır (sulayır).

XAN NƏGMƏLƏRİ – YUEFUDAN

MƏRZDƏKİ TUTLAR

Gün doğdu gün doğandan,
Gəldi güneyə doğru.
Sineylərin evlərini,
Yan-yörədə hər şeyi işıqlandırdı.
Mənim ailəmdə
Gözəl bir qız doğuldu.
Özünə ad götürdü: Lo-fu.
Onun adıdır bu.
Lo-fu usta ipəkçidir.
O, yarpaq yolur
Şəhər qapısının güneyində
Bitən çəkilliklərdən.
Səbət şüləklə sarıyıb –
Mavi ipəkdən.
Səbət akasiya iynələrindən
Etibarlı toxunub.
Başında düynələdiyi saçlar
Elə gözəldir!
Qulağında sırğalar
Mirvari tək parıldayır.
Paltarı çəhrayı sapla,
Naxışlı tikilişlə tikilib.
Bənövşəyi ipək üstündən geydiyi
Xalata parıldayır.
Yolçu Lo-funu görəndə
Əllərində nə varsa – atr yərə,
Qıza baxıb əllərilə

Biz-biz bığlarını didişdirirdi.
Gənc oğlan da onun eşqinin
Dadını bilmək istəyir,
Özünü göstərir – papağını gah götürür,
Gah yenidən qoyur başına.

Yer şumlayanlar da
Kotanı atırlar,
Kətmənçilərin əlindən
Sürüşüb düşür kətmən.
Onlara ağır gəlir
Öz arvadlarına baxmaq,
Axı Lo-funu bir dəfə görəndə
Ömürlük vurulur ona.

Ad-sanlı əyan güneydən gəlir,
Atının nalları tappatap salır.
Ardınca düzülüb xidmətçiləri,
Çoxlu dost-tanış.
Lo-funu gördükdə əyan
Qulluqçunu göndərdi
Sorusun ki,
Belə bir qız kimin evini
Şərəfləndirir (orada yaşamaqla).
Qulluqçu öyrənir ki, Sinlərin ailəsində
Yaşayır o qız.
Özünə də Lo-fu kimi
Qəribə ad seçib.
“Bir tezəcə öyrən
Bu qızın yaşı neçədir?”
“Hələ iyirmi də deyil,
On beşi tezəcə keçib”.
Qulluqçu (nökər) əyanın sözünü çatdırır:
“Deyir soruşum ki,
Bu qız onunla birgə
Yaşamaq istərdimi?”
Lo-fu cavab verir,

Cavabı açıqca:
"Sənin bu ağan
Varlı olsa da, necə səfehdir!
O varlı əyanın
Öz arvadı var,
Lo-funun istəkli əri var –
Mən tək deyiləm.

Doğu diyarında çoxlu qoşun var,
Mənim ərim də ordadır.
O lap öndə çapır atını,
Amansızdır düşməne qarşı.
Mənim ərimi başqaları arasında
Necə tanıya bilərsiniz?
Onun qaçağan atı ağ rəngiylə seçilir
Qara atlardan.
Göy şülek bəzəyir
Atının quyruğunu.
Od topası tək.
Ağır tutacaqlı enli qılıncı
Güclü qollarına yaraşır.
On beş yaşındaykən görkəmli məmur idi
Mənim ərim.
İyirmisində isə böyük bir əyanın
Köməkçisiydi.
Otuz yaşında ona
Böyük bir vəzifə verdilər.
Qırx yaşındaysa o,
Bütöv bir şəhərin başçısı idi.
Adamlarla rəftarında vicdanlı, təmiz, sadədir,
Yoxdur ondan yaxşısı.
Uzun, yaraşığıl saqqalı,
Bəyaz üzü var.
Sanballı yerışıylə girir öz
Məmur evinə.
Gözəl yerışıylə girir
Öz əyalətinə (xanlığına)

Adamlar dəstə-dəstə çəkməyir ondan
Vurğun gözlərini,
Və deyirlər ki, o, seçilir
Yörəsində olanların hamısından.
Görürsünüz, bax belə olsun gerek
Lo-funun əri".

ÇAYIN GÜNEYİNDƏ

Çayın güneyində lotos çiçəkləri qırıram –
Onlar necə gözəl, necə parlaqdı!
Balaca balıqlar oynayırlar onları diblərində:
Gah lotosdan doğuya oynayıb keçirlər,
Gah lotosdan batıya baş vururlar suya,
Bəzən güneydə görünürlər bir az,
Bəzən də çiçəkdən quzeyə üzüb keçirlər.

ON BEŞ YAŞINDA YÜRÜŞƏ ÇIXDI

On beş yaşında yürüşə çıxdı qonşularıyla,
Yalnız on səkkizində qayıda bildi evə.
Kəndə girib orada bir kəndlidən soruşdu:
"Desənə, mənim oğuşundan¹ sağ qalan varmı?"
"Özünü baxın – eviniz gözünüzün qabağındadır".

Üstündə sərvlər cərgələnmiş sonev təpəliyi.
İt damında dovşan balalayır (çıxıb qaçır).
Çürümüş dam tirlərinə qırqovul qonur.
Səpilməmiş noxudu həyətdə külək sovurur.
Tərəvəzi quyular yeyir (quyuya tökürlər).

Özüm noxud üyüdürem ki, sıyıq bişirəm,
Ona qatmaq üçün tərəvəz yığırım.

¹ Oğuş – ailə (aski türkcədə)

Həlimi və sıyığı tezəcə hazırladım,
Ancaq kim üçün? Mənimlə yeməyə kim əyləşəcək?

Evdən çıxıb doğuya üz tuturam,
Acı göz yaşların paltarımın tozunu yuyur.

YARPAQLARDA ŞEH

Yarpaqlarda şəh nə tez quruyur!
Sohərlər şəh götürülür – sonra yenidən düşür.
Bos adam necə –
Bir dəfə ölənin qaydını yanımıza?

Uca-uca dağlarda bir konuşma adası,
Buludlarda yanan ulduzlar elə yaxındır ki!
Mənsə uzaqlara baxıram, ürəyim kədərlidir,
Göz yaşları içində sevimli anımı anıram.

Quzey qapılarında çaparaq çıxdım,
Geriyə qanrılıb Loyana baxdım.
Gavalı öz tikanlı budaqlarını öydü,
Qalxmaqda olan külək onu yerə sıxdı.

Ardımca götürüldü (uçub gəldi) sarıköynək,
Doğma diyar haqda qəmli-qəmli oxudu.
Sixeyə baxıram – şlyapamın bağı (bantı) da
Göz yaşından islanıb kar bir sükutda.

QULAR

Göydə bir cüt qu quşu uçur,
Onlar quzey diyarından gəlirlər.
Beş-beş, on-on,
Qom-qom, sürü-sürü.

Tək (dışı quş) uça bilmədi erkəyinin dalınca –
Yolda qu bərk naxoşladı.
Heyəcan içində yan-yörəyə baxır,
Qorxa-qorxa uçub hərəlinir.

“Uçsaydım ardınca, yedəyə qoşulmuş kimi, –
Ancaq dimdiklərim kilidlənib, ağzımı açma bilmirəm.
Səni küreyimdə aparmaq istədim –
Xəstəlik qırdı bəyaz qanadlarımı!

Şən çağımızda görüşüb qovuşduq,
Qəm yetirdi özünü, ayrılmalı olduq.
Acı göz yaşlarımı boğa bilmirəm,
Qu sürüləri məndən uzaqlaşmağa tələsirlər.

Biz indi ayrılmalıyıq.
Nəfəsim tənqiyir, danışmağa heyim yox.
Özündən muğayət ol, doğuya doğru uç.
Yolun uzaqdır o başa. Geriyə də az deyil.

Evi həmişə boş saxlayacağam.
Qapıya ən etibarlı sürmə vuracağam.
Ölsək – görüşərik Sarı sulara,
Yaşayası olsaq – yenə qovuşarıq”.

ƏSKİ NƏCME

Yolda qarşılaşdıqlarımdan eləsi varmı
Qəmli-qəmli düşünməsin doğmalar haqda?
Payız küləyi kədərlə vıyıldayır,
Evim haqdakı fikirlər məni üzür.

Ağacların yarpaqları yorğun-yorğun yellənir,
Qürbət eldə tufanlar daha sərt olur.

Evimdön get-gedö uzaqlaşırım,
Kömərim belimə get-gedö gen olur.
Ağlaram qəm içində, qurumaz göz yaşım,
Ürəyim – yüzlərce təkərin kəsib keçdiyi yoldur.

EY GÖYLƏR!

Ey göylər! Sevdiyimi tapmaq istərəm,
Eləsini ki, ömürlük ayrılmayım.
Dağların zirvələri düzlərlə ton olarsa,
Yayda qar yağarsa, qışda ildırım çaxarsa,
Göylər yerə enərsə, birləşərsə,
Biz yalnız onda ayrılanıq səninlə!

QƏDİM HİND ƏDƏBİYYATI

MAHABHARATA VƏ YA BHARATA OĞULLARININ BÖYÜK VURUŞLARI HAQQINDA DASTAN

BAŞLANGIC

Qədim qəhrəmanlar, onların igidliyi və nəcib əməlləri, hünər və qələbələri barədə hekayət başlanır.

Okeanın o tayından bu tayınacan bütün xalqları meydana çəkən, qurbanlarını yandırıb külə döndərən, alov kimi dörd yanı bürümüş vuruş barədə hekayət başlanır.

Ölüm-dirim cəngində, de kimdir düşməni yıxan?
Əsil igidlik nədir bu dünyada, görəsən?
Ciddi mübahisədən kimdir o qalib çıxan?
Ötdüyün bu nəğməni kimə həsr eyləmişən?

Kim ki elin yolunda canı yandırır-yaxır,
Həqiqətin uğrunda qızıl qanından keçir,
Ölüm-dirim cəngindən həmişə qalib çıxır.

Öz xeyrini güdməyib, öz elini düşünən,
Qəlbi qara həsəddən, könlü ac bir həsrətdən
Uzaq adamı qalib görmüşəm çarpışda mən.

O nəcib qəhrəmanlar ölməz, dillərdə yaşar,
Unutmaz el yaddaşı, qərinələr ötsə də,
Adına dastan bağlar, şoninə nəğmə qoşar¹.

¹ Dastanda getmiş şeir parçalarının tərcüməsi Çingiz Əlioğluundur.

Bir zamanlar Yer üzündə Duşyanta adlı cavan bir şah hökmdar-
lıq eləyirdi. Ox atmaqda, qılınc çalmaqda, döyüş fillərini idarə elə-
məkdə Duşyantanın tayı-bərabəri yox idi. Hamı onu qanunun dayağı,
xalqın ponaşı adlandırdı.

Günlərin bir günü bu böyük hökmdar ova çıxdı. Onu döyüş ara-
baları, döyüş filləri, atlılar müşayiət edirdilər. Təbii vurulur, şeypur
çalınır. Hay-küydən, ayaq səslərindən Yer-Göy titrəyirdi, meşə
heyvanları qara-qorxu içində özlərini ora-bura cırpır, gizlənməyə
yer tapa bilmirdilər. Duşyanta kaman çəkib, ox atıb yüzlərlə şir,
pələng, minlərlə ceyran, cüyür, saysız-hesabsız quş ovlamışdı. Ov
dalınca at çapıb dəstədən xeyli uzaqlaşmış, meşənin dərinliklərinə
gedib çıxmışdı.

Meşə qorxunc və keçilməz idi. Ağacların gövdəsini tikanlı sar-
maşıqlar sarmış, banyan ağaclarının kökləri hər tərəfə tor çəkmişdi.
Birdən Duşyanta güllü-çiçəkli bir pöhrəliyə yetişdi. Sarmaşlıq və
jasmin çiçəklərinin ətri adamın huşunu başından alırdı. Quşlar xoş
səslə oxuyur, ətirli çəmənlikdə arılar uçuşurdu. Suyu göz yaş kimi
dupduru çayın qırağında ceyranlar, cüyürlər oynayırdı, aslanlar, pələng-
lər, qaplanlar dincəlirdi.

Duşyanta bura düşsən kimi yorğunluğunu, aclığını, susuzluğunu
unutdu, sonsuz bir sevinmə duydu. Heyranlıqla yan-yörəsinə baxa-
baxa çayın qırağına gəldi. Suyun lap qırağında bir abid koması vardı.

Şah atdan düşüb komaya yaxınlaşdı və çağırdı:

– Ay ev yiyəsi!

Onun səsinə gözəl bir qız çıxdı. Duşyantaya böyük chitramla baş
endirdi, əl-ayağını yumaq üçün lüləyin gətirdi. Sonra da piyaloni
sərin su ilə doldurub şaha uzatdı.

– Ey ədəb-ərkanlı gözəl, söylə sən kimdən? – Duşyanta soruşdu.
– Kimdən, kimin qızından?

Qız dedi:

– Anam mələkdir, Yer üzünü Göylərdən enib mənə doğdu, elə
bu çayın qırağında qoyub, yenidən Göylərə – allahların məskoninə
qayıtdı. Sonra abid mənə tapıb gətirdi. Öz qızı kimi torbiyə verib
böyütdü. Adımı da Şakuntala qoydu. Mən də onu ata kimi sevirəm,

hörmət eləyirəm, qulluğunda dururam. İndi o, meşədən gələr, dedik-
lərimin doğru olduğuna inanarsan.

Qız danışıqca Duşyanta ondan gözlərini çəkə bilmir, ürəyi sev-
giylə dolurdu.

Şah dedi:

– Gözəl qız, gəl səni alım, evlənək. Nəyim varsa – səltonətım,
saraylarım, xəzinəm, var-dövlətim sənin olsun.

Şakuntalanın badam gözlərində sevgi və sevinc parladı, utandı-
ğından yanaqları qızardı, handan-hana asta-asta dedi:

– Böyük hökmdar, bu haqda atamla danış, o razı olsa, mən də
raziyəm. Ancaq bir şərtim var:

Bizim nikahımızdan
Oğul doğulsa əgər,
Şah olacaq – başqa cür
Söylə, mümkünlüm mögər?

Şah Şakuntala ilə evləndəndən sonra meşədə qalıb dinc, xoşbəxt
yaşamağa başladı.

Vaxt sakit axan çay kimi ötlüb keçirdi. Günlərin bir günü Duşyan-
tanın başkəndindən – paytaxtından qasidlər çapıb gəldilər və dedilər
ki, səltonətin işləri tökülüb qalıb, xalq böyük hökmdarı intizarla göz-
ləyir, ölkədə hərəc-mərclik getdikcə artır.

Duşyanta Şakuntala ilə vidalaşdı:

– Ayüzlüm, tezliklə fillərin nərlitisini, döyüş arabalarının gurlu-
tusunu əsədəcəksən. Əyan-əşrəfim səni cah-cələlla başkəndimə
götürəcək və sən təbəələrimdən sayğı və sədaqət görəcəksən.

Şakuntala yenə meşədə yalqız, hökmdar ərinin xiffətini çəke-
çəkə qaldı. O, çayın qırağı ilə çox-çox uzaqlara gedir, at kişnərtisini,
döyüş arabalarının gurlutuşunu həsrətlə gözləyirdi. Ancaq günlər
ötür, meşənin sakitliyini isə heç bir səs-küy pozmurdu.

Nəhayət, ulduzların vəd elədiyi xoş gün gəlib yetişdi və Şakun-
tala ay parçası kimi bir oğlan doğdu. Qoca abid dədə-baba qayda-
sına görə bütün mərasimləri yerinə yetirdi. Uşaq ayla, ille yox, saatla,
günlə böyüdü, altı yaşına çatanda yenilməz bir pəhləvan oldu. Şiri,
pələngi asanlıqla tutub çəpəş kimi ağaca bağlayırdı. O elə igid, elə
qəhərsiz gözəldi ki, anası ona baxanda ürəyi dağa dönürdü.

Qoca abid gördü Duşyantadan səs-soraq yoxdu, qızına məsləhət elədi ki, oğlunu da götürüb başkəndə getsin.

Günlərin bir günü Şakuntala sevinc, fərəh içində, yanında da ay parçasına bənzəyən oğlu saraya, Duşyantanın hüzuruna gəlib yetişdi.

Duşyanta ulduzların dövrəyə aldığı ay kimi əyan-əşrəfin, vəzir-vəkilin əhatəsində, öz qızıl taxtında aylaşmışdı.

– Ey qibleyi-ələm, mən sənin arvadınam, abid qızı... Gəlmişəm ki, sənin sarayında öz qanuni yerimi tutam. Bu da sənin oğlun, altı yaşlı şahzadə.

Saray əhli bunu eşidib təəccübləndi; yer-yərdən səslər ucaldı:

– Bu necə ola bilər? Kimdir bu qadın? Bəs niyə indiyəcən onun haqqında heç nə eşitməmişik? O nə cəsarətlə bu uşağı şahzadə adlandırır?

Duşyanta isə Şakuntalanı tanıdı və onun qəlbində böyük sevginin sönmüş ocağı yenidən alovlandı. Şah camaatın narazılığını görəndə anladı ki, heç kəs Şakuntalanı qəbul etməyəcək, onun şah arvadı olduğuna inanmayacaq. Duşyanta ürəyində allahları sevgilisinin köməyinə çağırırdı, özü isə saxta bir qəzəblə çıxırdı:

– Rədd ol buradan, ifritə! Necə inanım sənə? Mənim abid qızıyla evlənməyim yadıma gəlmir. Bir də kim inanan ki, palıd ağacı kimi gövdəli, gözlərindən yetkinlik yağan bu igidin cəmi altı yaşı var?

Şakuntala bu gözlənilməz təhqirdən özünü itirdi, sonra isə ködərlə dedi:

– İndi ki, sən bilə-bilə həqiqəti danırsan, deməli tökcə məni və xalqımı aldatmırsan, doğma oğlunu danmaqla həm də böyük bir sərəvətdən məhrum olursan. Elə bilmə ki, sənin bu haqsızlığından heç kim soraq tutmayacaq. Nahaq deməyiblər ki, heç bir suç cəzasız qalmır.

Bizim nəqis əməlimiz
Sanma bir gün yaddaşlardan
Öz-özünə çıxasıdır!
Həqiqətin adıyla
Könüllərdə yaz olur!
Unutma ki, həqiqət
Günəşin, Yerin, Göyün
Aydın, Odun, Küləyin
Bir də ki, bu ürəyin
Yaddaşına yazılır!

Şakuntala bu sözləri deyib örpəyi kədərlə üzünə çəkdi, oğluyla saraydan çıxıb getdi. Elə bu anda qeybdən bir səs gəldi:

– Ey aslan ürəkli hökmdar! Günaha batma, axı bu qadın sənin halalca arvadındır, o uşaq taxt-tacının varisidir, qəbul elə, nəvəzış göstər.

Saray əhli yer-yərdən dihləndi:

– Doğrudur! Qovma öz arvadını! Ulularımız deyiblər ki,

Arvad – evin bəzəyi,
Qədrin bilmək görəkdir!
Ağır gündə – təsəlli,
Berk ayaqda dirəkdir!

– Hökmdar, o qadını nahaq qovdun, o, doğrudan da sənin arvadındır.

Duşyanta sevinc içində qışqırdı:

– Tez olun, qaytarın onları! Doğma oğlumu qucaqlayıb bağrıma basmasam, ürəyim partlar.

Şahın çaparları tez şəhərin küçələrinə cumdular və az sonra gözəl və bəxtəvər Şakuntala əriylə yanaşı taxtda oturmuşdu, xoşbəxt idi, oğlu isə şahzadə və vəliəhd elan edildi. Şah oğlunun adını Bharata qoydu və bu ləyaqətli şahzadədən müdrik hökmdarlar, igid cəngəvərlər törədi.

Bu soydan olan şahlar şərəf və ədalət dayağı idilər. Onların hər biri Yer üzündə min il hökmranlıq elədi. Ədalət qanunlarını pozmadılar və böyük ad-san qazandıılar. Xalq onlara gözəl mahnlılar qoşdu.

BHİŞMA HAQQINDA HEKAYƏT

Bu böyük soyda Şantanu adlı ədalətli bir şah vardı. Bu xeyirxah, necib hökmdar ölkəni haqq və ədalətlə idarə edirdi, xalqı da xoşbəxt və firavan yaşayırdı.

Bir gün bu şah Qanqın sahilində incəbelli, piyaləgözlü bir dünya gözəlinə rast gəldi.

– Söylə kimsən, ey saçları şələlə, durna yerişli qənirsiz gözəl? Gəl evlənək, xanımım ol, yalvarıram.

Qız gülümsünüb şaha belə cavab verdi:

– Sənin arvadın olmağa razıyam, ey igidlər igidi. Ancaq bir şərtim var: and iç ki, məndən heç vaxt heç nə soruşmayacağısan, istəmədiyini eləməyə icazə verəcəksən.

– Hər şərtinə razıyam. Gəl min arabama, bu yel qanadlı atlar bir göz qırpmında bizi şəhərə qatdırar.

Beləliklə, hökmdarın həyatı sevinclərə qərq oldu, elə bil gözəllik ilahəsi Lakşminin özü onun sarayına gəlin gəlmişdi. Günlərin bir günü şahın oğlu oldu və onları həyatı daha da gözəlləşdi. Ancaq şahbanu gözəlilmədən allahların qüdrətindən yaratdığı bu uşağı götürüb Qanqın sularına atdı.

Şah qəm dərçasına batsa da, söz verdiyinə görə dinmədi.

İllər keçdi, gözəl şahbanu özünün yeddi oğlunu beləcə bir-bir Qanqın sularına qərq elədi. Səkkizinci uşağın doğulmasına az qalanda şah özünü bacarmadı, arvadının üstünə çıxırdı:

– Neyləyirsən, ay oğul qatılı? Mənim günahsız balalarım necə qıyırсан? Heç olmasa bircəyini sağ saxla ki, soyumu yaşadan olsun.

– Sən əhdini pozdun, – şahbanu cavab verdi. – Əlvida.

Bunu deyib yox oldu.

Şah uzun illər dərd-qəmə batdı, heç yerdə təsəlli tapa bilmədi. O hər gün Qanqın sahilinə gəlir, qəm-qüssə içində gəzib dolşır, oğlanlarını yada salırdı.

Bir dəfə yenə sahildə gözəndə gördü ki, bu müqəddəs çayın suyu azalıb və o, irəli getdikcə su daha da soğulur. Bir azdan şah gördü ki, sahilə gözəl bir oğlan dayanıb, Qanqın sularına ox yağdırır və bu oxlar çayın güclü axarını saxlayır. Bu möcüzədən heyrətə gələn şah oğlandan bu qutsal qüvvənin haradan olduğunu öyrənmək istədi.

Ancaq soruşmağa macal tapmadı. Qanqın suları yarıldı və illər boyu həsrətində olduğu arvadı peyda oldu. O, öncəki kimi yenə də gözəl idi. Qadın Şantanuya yaxınlaşdı dedi:

– Ey şir biləkli hökmdar, bil və ağah ol, mən bu çayın ilahəsiyəm, adım da Qanqıdır. Ömrünü bu çayın sularında başa vuran adam səadətə yetir, ölməzlik qazanır və allahlara məskənində yaşayır. Yeddi oğlun artıq Allah qüdrətinə çatıb. Atdığı oxlarla səni heyratə salmış igid isə bizim səkkizinci oğlumuzdu. Apar onu özünlə. O, Yer üzündə haqq və ədalətin keşiyində duraraq düşmənlərin qənim olacaq.

Qadın bu sözləri deyib Qanqın sularında yox oldu; sevinci yerə-göyə sığmayan şah isə oğlunu da götürüb başkəndə yollandı.

Günlər keçdikcə bu gənc, igidlərin ən yaxşısı oldu və hər üç dünyada məlum olan bilgilərin hamısını öyrəndi. Atasını onu Bhişma adlandırdı və öz varisi elan elədi.

Ancaq şahın qəlbi rahatlıq tapmırdı. O indi də bircə balasının yaşama, həyatı üçün qorxurdu. Müdrilər naahaq demirdilər ki, bir oğlu olan kişi sonsuz bənzər...

Xeyli düşünüb-düşündükdən sonra şah qərara gəldi ki, oğlunun gəl camalına tamaşa etmək yetər, yenidən evlənmək, soyu artırmaq gərəkdir.

Günlərin bir günü şah yenə də evlənmək haqqında düşüncələrə dalaraq meşədə gəzirdi, birdən min-min süsən çiçəyin önünə bərabər qoxu duydu. Və qarşısında gözəl bir qız gördü, meşəni bürümüş ətir də elə onun paltarından gəlirdi.

– Ey kamillik ilahəsi, atanın yanına apar məni, – otiərdən most olmuş şah diəlləndi. – Sənə elçi düşəcəyəm.

Qızın atası da bir bəliqçi idi. Şahın istəyini eşidəndə çox sevindi, ancaq şərt qoydu ki, oğlun olsa, taxt-tacın varisi eləməlisən.

Şah buna necə razı ola bilərdi ki, artıq Bhişmanı vələhd elan eləmişdi? Adil hökmdar kimi ad çıxarmış şah belə haqsızlığa necə yol verə bilərdi? Özündən sonra Bhişma, Bhişmadan sonra onun böyük oğlu, ondan sonra Bhişmanın böyük nəvəsinin ilk oğlu taxt-taca sahib olmalıydı.

Şah saraya qayıtdı, meşədə rast gəldiyi qızın xiffətini eləyə-cloyə qüssə içində yaşamağa başladı.

Bhişma atasının kədərini səbəbini öyrənəndən sonra qərara aldı ki, taxt-tacdan vaz keçsin. And içdi ki, övladları hakimiyyət üstündə üz-göz olmasın deyə heç vaxt evlənməyəcək. Alicənab Bhişma bəliqçinin qızına elçi gedib atası üçün aldı və özünün döyüş arabasında saraya gətirdi.

Müdrilər deyiblər ki,

Atasının üzünə
Qayıtmayan hər oğul,
Doğma ata yurduna
Dirək oğul, nə oğul
Cəmərd övlad sayılır.
Atasına acıyan.

Qəlb yandıran bir oğul,
Atasının yolunda
Şirin canından keçən
Qızıl oğul, zər oğul
Yaxşı övlad sayılır.

Tezliklə şahın yeni varisi dünyaya gəldi. Aylar, illər ötdü, yeni hökmdar taxta çıxdı, bütün elmlərdən və qanunlardan xəbərdar olan Bhişma isə hər işdə ona – qardaşına kömək elədi. Onların səltənəti gündən-günə çiçəklənməkdəydi. Ulduzların vəd etdiyi xoş bir gündə Bhişma inci kimi gözəl bir qız tapıb qardaşını evləndirdi və onlar xoşbəxt yaşamağa başladılar.

Doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat keçdi, allahlar gənc hökmdara şah nəslinə layiq bir oğul ata elədi. Onu Kuru adlandırdılar. Bhişma qardaşının oğluna da məmləkəti idarə etmək elmini öyrətdi və allahların təyin etdiyi gündə o, qanuni bir varis kimi taxt-taca sahib oldu.

OĞUL SEVGİSİ HAQQINDA HEKAYƏT

Bir gün bu gənc hökmdar Bhişmadan soruşdu:

– Möhtərəm əmim və ustadım, necə olub ki, sən belə yalqız, övladsız qalmısan? Axı qanuna görə, yetkinlik yaşına çatmış hər bir cəngavər hökmən evlənməlidir. Bəs sən niyə ailə qurmamısan?

– Ona görə ki, atamın taleyi mənim öz taleyimdən əziz olub, – Bhişma cavab verdi. – Soyumuzda atasının səadəti naminə öz xoşbəxtliyindən keçən təkə mən deyiləm.

– Ata-babalarımızdan daha kimlər belə nəcib iş görüblər? – şah Kura soruşdu.

– Bizim soyda Yayıti adlı bir hökmdar olub. Onun qılman tim-sallı beş oğlu vardı. Şah oğlanlarını ürəkdən sevir, onları naz-nemət içində böyüdüdü. Uşaqlar böyüyüb adlı-sanlı igid oldular. Ataları isə bilmədən bir günah işlədi və allahların ona qəzəbi tutdu. Ömrünün çiçəklənmə çağında yaşayan bu hökmdarı göylər erkən qocalıqla cəzalandırdı və oradan səda gəldi ki, oğlanlarından biri öz gəncliyini atasına verib, allahların göndərdiyi vaxtsız qocalığı özünə götürsə, şahın güc-qüvvəsi özünə qayıdacaq.

Yayıti acı-acı ağlayıb oğlanlarını yanına çağırtdı və böyük bir kədərlə onlara dedi:

– Əziz balalarım, sevgi və qayğımı heç zaman sizdən əsirgəməmişəm. Hər gülüşünüz səhər günəşi kimi mənə sevinc və fərex gətirib, hər damla göz yaşınız yüz-yüz ilanın ağusu tək qəlbimi yandırdı. Ancaq mənə böyük bir bədbəxtlik üz verib. Öz cavanlığımın güc-qüvvətimdən doymamış, heysiz bir qocaya dönmüşəm. Xalq qarşısında borcumu, vəzifəmi yerinə yetirməmiş əzəmətimdən məhrum olmuşam, daha səltənətin və xalqın dayağı ola bilmirəm. Müsibətdir, müsibət! Əziz balalarım, ümidim sizədir! Deyin, sizdən kim mənə xilas etməyə razı olar – qocalığımı götürüb, cavanlığımı mənə verər? Mən bunu həmişəlik yox, mincə il müddətinə istəyirəm. Min ildən sonra cavanlıq və gözəlliyiniz qayıdacaq özünü, mən isə bu dünyadakı işlərimi görüb qurtarar, öz qismətimə boyun əyib, ölümə hazırlaşaram. Deyin görüm, hansınız mənə xilas etməyə razısınız?

Böyük oğlu dedi:

Nəyi var ki, bu dünyada qocanın? –
Üzü qırış, beli donqar, gözü kor.
Bir üfürmə yarpaq kimi uçanın
Bərk ayaqda hərzə-hərzə gapı var!

İkinci oğlu dedi:

Qocaldınımı, gedər hünər, şücaət,
Dış tökülər, ağıl uçar, nə qalar?
Kim görübdü qocalıqdan bərkət?
Hər nə varsa, cavanlarda, gəncdə var!

O biri iki oğlu dedi:

– Ata, biz də böyük qardaşlarımız deyənə deyirik. Axı kim razı olar ki, vaxtımdan qabaq saç, üzü qırışsın? Biz hamımız gəncliyimizdən doyunca həzz almaq istəyirik. İzin ver gedək. Ovcular bizi gözləyir, vəhşi fil ovuna getməliyik.

Bu yerdə şahın kiçik oğlu diləndi:

– Ata, bu pis günündə səni tək qoymaram. Sənin bədbəxtliyini görəndə üreyimin başı sızlayır. Sən qəlbimin bütün sevgisini biza vermisen, səltənətə, xalqa dayaq, düşmənlərə göz dağı olmusan. Namərd qocalıq səni qəfil həqlədi. Qolun gücdən, dizlərin taqətdən

düşüb, qəddin ayılıb. Sənin bədbəxtliyinə sakit baxa bilmirəm. Mən öz gəncliyimi sənə verirəm. Mən il həzz al cavanlığından, döyüşlərdə zəfər çal, soyumuzun şərəfini qoru. Sənin qocalığını özümə götürürəm.

Son sözləri ağzından çıxıb qurtarmamış o dönüb heysiz bir qoca oldu, qardaşlarıyla müqayisədə elə bil çiçəkləyən palmalar arasında qurumuş ağac idi.

Yayati görəndə ki, oğlanlarından ancaq kiçiyinin ona rəhmət gəldi, mən il keçəndən sonra onun cavanlığını qaytardı, üstəlik taxt-tacı da həmin oğluna verdi. Cavan hökmdar mən il səhləq elədi.

Yayati o biri oğlanlarına da qəzəblənmişdi. Məmləkətin səhədlərindəki torpaqları dörd oğul arasında bölüşdürdü və oğlanları sevin-dilər ki, ataları onları öfv eləyib.

Qozobdön, tokəbbürdən rəhmdillik yaxşıdır,
Qanıqən ücalandan olmasın sizə nişan.
Xoş söz – sözün uca... Dildən də şirin ol ki,
İnsanlara daha çox soxavoldir yaraşın.

Müdrək Bhişma söhbətini belə qurtardı və gənc hökmdar Kuru böyük sələflərinin xətirəsi önündə baş əydi.

NİFAQIN BAŞLANMASI HAQQINDA HEKAYƏT

Bharatanın bu şanlı nəvəsi uzun illər Yer üzündə hökmlərini elədi. Bhişma səltənətinin bütün işlərinə ayıq-sayıq göz olur və vaxtlı-vaxtımda qardaşı oğlunun köməyinə gəlirdi. Xalq öz hökmdarının müdrəkliyinə, dəyanətinə alqış deyirdi.

Ancaq dünyada əbədi, dəyişilməz heç nə yoxdur. Günlərin bir günü əzəmətli Bharata soyunun təməz torpağına da şər toxumu düşdü və bu toxumdan ağulu şər ağacı böyüyüb qal-qanad atdı.

Ləyaqətli şah Kurunun bir oğlu oldu. Hökmdarın sarayında vələhdin dünyaya gəlməsi ata üçün necə də böyük xoşbəxtlik olma bilirdi! Nahaq deməyiblər ki:

Allaha yalvarıb bir oğul dilə,
Oğuldur dünyada övladın xası.
Oğuldur uzadan ata ömrünü,
Yaşayır, ölməyir oğul atası!

Ancaq şah oğlunu acı tale gözləyirmiş, beşiyi başında bədbəxtlik pusuşmuş: o, kor doğulmuşdu.

Şahın qəlbini bürümüş kədar ölçüyə gəlməzdi. Məmləkət əhli də qəm-qüssa içindəydi. Ancaq tezliklə şahın ürəyi toxtaq tapdı – hər bir əzası yerində olan ikinci oğlu dünyaya gəldi.

Şah böyük oğluna Dhritaraştra, yəni Səltənətin Dayağı adı verdi və onu məmləkətin gələcək hökmdarı kimi böyütməyə başladı. Kiçik oğlunu isə Pandu adlandırdı.

Öz əhdinə sadıq olan Bhişma hər iki şahzadəyə öyrətməlik eləyirdi.

Kor Dhritaraştra üçün elm oxuyub-öyrənmək çətin idi. Kiçik qardaş Pandu isə bilgilərə asanlıqla yiyələnir, orduya başçılıq etməkdə böyük ustalığ göstərirdi.

Hökmdar Kuru qocalıqda taxt-taca böyük oğlu yiyə durmalıydı, ancaq kor adam məmləkəti necə idarə edə bilirdi? Belə məmləkət, başçısı olmayan fil sürüsünə, yağış görməyən torpağa, avarsız qayığa oxşayar. Buna görə şah qərar aldı ki, əski qanunları pozub ikinci oğlu Pandunu vələhd eləsin.

Beləcə, Pandu hökmdar oldu, uzun illər qayda-qanunla, ağılla, ədalətlə səhləq elədi. Əliaçıq, xeyirxah şahbanu Kunti beş oğul doğdu. Xalq onlara Pandu oğulları dedi.

Təbiət Pandulardan heç nəyi əsirgəməmişdi, onlara güc və gözəllik, çeviklik və igidlik, ağıl və nəciblik bəxş etməmişdi. Pandulardan böyüyünün adı Yudhişthira idi, yəni "Döyüşdə Yenilməz". O, igidlik və müdrəkliyi ilə seçilirdi. Qardaşları hər bir işdə Yudhişthiraya arxalanır, onun sözüylə oturub-dururdular.

İkinci qardaşın adı Bhimasena idi. Bu adın anlamı "Qorxunc ordu"dur. Onun qollarında fil gücü vardı. Öz hünər və igidliyi ilə düşmənlərin ürəyinə vələhd salırdı. O, bir əliylə yoğun-yoğun ağacları kökündən qoparırdı, əmədundan bir zərbəsiylə dağı yarırırdı.

Pandunun üçüncü oğlunun adı Ərcuna idi. Ərcuna "İşıqlı" deməkdir. O, gözəl natiq idi, yaraq işlətməkdə də çox ustaydı. Ox atmaqda isə cəngavərlər arasında tayı-bərabəri yox idi. Ərcunanın bədənini liana budaqları kimi çevikdi, çəhrəsi elə gözəl, elə işıqlıydı ki, baxanda adamın gözü qamaşırırdı.

Son iki qardaş əkiz idi. Onların təkə əzləri yox, fikir və əməlləri də bir-birinə elə oxşayırdı, deyirdin bir cüt ulduzdu yanaşı durub. Hər ikisi qılınc çalmaqda o qədər mahir idi ki, Yer üzündə onların qabağına çıxan cəngavər tapmaq olmazdı.

Qardaşlar bir-birini ürokden seviridilər, bir köhkeşanın ulduzları, bir ölin barmaqaları kimi ayrılmazdılar, həmişə bir yerdə olurdular. Kor Dhritaraştra ilə arvadı Qandhari yüz oğul gətirmişdi dünyaya. Onların hamısına babalarının adı ilə Kauravlar deyirdilər. Kauravlar Pandularla bir yerdə, ulu babaları – igid və müdrik Bhişmanın nəzarəti altında oxuyur və böyüyürdülər.

Pandular daha yaxşı oxuyur, quru torpaq yağışı canına çəkdiyi kimi, onlar da bilikləri acgözlüklə mənimseyirdilər. Kauravlarda belə fərsət yox idi, biliklərə güc-bəla yiyələnirdilər.

Dünyada tayı-bərabəri olmayan Pandunun şahlığı dövründə beləydi; Kauravların atası – kor Dhritaraştra şöhrətli və varlı Hastinapur şəhərində taxtına öyləşəndən sonra da hər şey belə davam edirdi.

Dhritaraştranın böyük oğlu Duryodhana – “Zalım Cəngavər” – daşüröklü, məkri və namərd idi. Pandulardan zəndeyi-zəhləsi gedirdi. Məmləkət əhlinin Panduları ürokdən sevdini, onların şəninə nəgmə, şeir qoşduğunu görəndə gözlorində dünya daralırdı. Panduların şənşöhrəti artıqca payız yarpağı kimi saralıb-solurdu. İstəmirdi ki, onlardan birisi taxt-tacın varisi olsun. Ulu əcdadları Kuru məmləkətin yarısını Pandulara verməyi vəsiyyəət cəməmişdi. Duryodhana əməisi uşaqlarından can qurtarmaq üçün gecə-gündüz düşünür, bir çarə axtarırdı. Onun qəlbinə gah həsəd, gah da qorxu hakim kəsilirdi.

Ancaq Duryodhana Pandulara açıq-açıqına əl qaldırmaqdan çəkinir, ələlxüsus da şir biləkli Bhimasenadan qorxurdu.

Fənd-felin köməyilə Bhimasenarı aradan götürə bilsəydim, qalanlarına asanlıqla dov gələr, məmləkətin hökmdarı olardım, – Duryodhana Panduları yox etmək üçün yollar düşünürdü.

Bir dəfə Duryodhana qardaşlarının köməyilə yatmış Bhimasenanın qollarını liana budaqlarıyla möhkəm bağlayıb, onu iti axan çaya atmışdı. Ancaq şahzadələrdən ən güclüsü olan Bhimasena özəmətli kürəklərinin birçə tərponişyilə qollarını alan ələyib, sağ-salamat sahilə çıxmışdı. Başqa bir dəfə isə Duryodhana onun üstünə ağulu ilanları buraxmışdı. Ancaq ilanlar firsət tapıb ağulu dişlorini işə salanadək Bhimasena onların hamısının başını özmişdi. Üçüncü dəfə Duryodhana onun xörəyinə elə bir ağuş qatdı ki, hər hansı canlımı birçə anda öldürüb yox cərdi, ancaq Bhimasenanın bədəni o qədər güclü və möhkəm idi ki, ağuş ona heç bir xəter yetirmədi.

Duryodhana kimisi ilə qarşılaşan adamlar bu sözləri həmişə yada salmalıdırlar:

İblisə ilanın çənginə keçib,
İkisindən birini seçməli olsan,
İlanı seç götür, dərəkən olsun, –
Məbədə, iblisə yaxın durasan!
İlan, uzaqbaşı bir korə çalıb,
Sürünüb birtəhər çıxar aradan,
İblisə... o iblis donunda adam
İlantək çalacaq səni durmadan...

Axırda bu qərarə gəldi ki, öz qardaşları ərşəyə çatıb kişiləşməyincə Pandulara qəsd etməyəcək. O başa düşmüşdü ki, Kauravlar döyüşkənlik bilimini incəliklərinə qədər mənimseməsələr, öz əməisi uşaqlarına dov gələ bilməyəcəklər. Bundan sonra o hər gün atasına deyirdi ki, şahzadələrin döyüşkənlik sənətinə yiyələnmək çağış çatıb. Şah onunla razılışdı:

– Hə, hə, yaraqdan yaxşı başı çıxan təcürbəli öyrətmən axtarın tapmaq vaxtı yetişib.

– Özü də ən yaxşısını tapmaq gərəkdir, – müdrik Bhişma əlavə cəldi, – Bharata soyundan olan şahzadələrin ustadı olmağa yarar öyrətmən tapmalıyıq.

– Hörmətli Bhişma, bəs haradan bilək ki, ölkədə ən yaxşı öyrətmən kimdir?

– Taleyin müəyyən cəldiyi çağ yetişəndə o özü gəlib çıxacaq, – Bhişma cavab verdi.

Günlərin bir günü şahzadələr taxtadan düzəldilmiş topla oynayırdılar. Qəfilədən top quyuya düşdü. Uşaqlar nə qədər çalışdıllarsa topu quyudan çıxara bilmədilər. Onlar quyunun başında durub, suda ləngər vuran topa yana-yana baxırdılar.

Birdən kiminsə kinayəli səsi eşidildi.

– Siz də adınızı igid qoymusunuz? Topu çıxartmağa bir çarə tapa bilmirsiniz.

Oğlanlar arxaya çönüb gördülər ki, fil kürəkli, şir sinəli nəhəng bir adam gülə-gülə onlara baxır.

– Bharata soyundan olan şahzadələr savaşı sənətinə mükəmməl yiyələnməlidir, – naməlum adam sözüne davam cəldi. – Baxın, görün neyləmək gərəkdir.

Bunu deyib, quyuya bir mizraq atdı. Mizraq taxta topa sancıldı. Sonra ikinci mizraqı tulladı. İkinci mizraq birinciyyə sancıldı. Beləliklə, mizraqlar bir-birinə sancılıb quyunun ağzına gəlib çatdı və kişi bu yolla topu quyudan çıxartdı.

Şahzadələr heyrətli soruşdular:

– Sən kimsən, ey müdrik insan?

– Gedin ulu babanız Bhişmanın yanına və topu quyudan necə çıxartdığını danışın. O siza deyər mən kiməm.

Bhişma şahzadələrin konuşmasını eşidən kimi sevincək qışqırdı:

– Dronadır! Hər cür yarağı möharətlə işlətməyi bacaran böyük cəngavər Drona! Onun döyüş şöhrəti haqqında çox eşitmişəm və bura gəlib çıxmasını gözləyirdim. Şahzadələrə döyüşməyi o öyrət-mölidir.

Savaş sənətinə dərindən bələd olan Drona o gündən şahzadə-lərlə məşğul olmağa başladı. O, Bharata soyundan olan bu gənclərə sərrast ox atmağı, qılınc və əmudla vuruşmağı, nizə və mizraq tulla-mağı, at və fil üstündə, döyüş arabasında və piyada döyüşməyi öyrədirdi.

Yenə də Pandular Kauravlardan daha çox bacarıq və fərsət göstərirdilər. Bunu görə Duryodhana kor atasından xahiş etməyə başladı ki, bu beş qardaşdan can qurtarmaq üçün bir yol düşünüb tapsın. Ancaq kor Dhritaraştra Pandulara pislilik etməyə istəməzdi. O, oğlunu sakitləşdirməyə, pis diləklərdən uzaqlaşdırmağa çalışırdı.

– Oğlum, müdriklərin bu sözlərini heç vaxt yaddan çıxarma:

Zülm ökən zülmə də yiyə olacaq.

Düşməniyə payına bir ayrı qismət.

Dəyişmir dünyanın oskəi qaydası:

Nur ökən – nur tapır. zülm ökən – zülmət!

Duryodhana atasının bu sözlərini dinləyə-dinləyə düşünürdü: “Yox, yox, atam kömək etməyəcək mənə. O istəyir biz Pandularla bərabər adamlar kimi yaşayaq. Heç fikirləşmir ki, özü öləndən sonra Pandu oğulları biz Kauravların üzərində ağalığı eləyəcəklər. Mənə kömək eləyə biləcək güclü bir dostu haradan tapım? Güclü və şüca-ətdə Pandularla bərabər bir igidi harada axtarıım?”

– Yaxşı, möhtərəm ata, – yalandan onunla razılaşdı. – Sənin bu müdrik sözlərin ürəyimə yol tapdı. Mən başa düşdüm ki, biz öz əmi-miz uşaqlarını sevməliyik.

Duryodhana öz pis diləklərini və kinini ürəyində gizlədərək çıxıb getdi.

Günlərin bir günü Günəşin oğlu oldu. Bu, adəm övladına bənzə-məyən qəribə uşaq idi. Anadan əynində parlaq zireh doğulmuşdu, qulaqlarında Günəş zərrəsindən yoğrulmuş bir cüt sırğa bərq vururdu, bu sırğaların və zirehin parıltısı onun üzünü Günəş kimi işıqlandırırdı.

Günəş bu qəribə uşağı bir çayın qırağına gətirib dedi:

– Oğlum, indən belə sən insanların içində yaşayacaqsan. Torpaq qədr qüvvətli, mənim kimi odlu-əlovlu olacaqsan.

Bunu deyib, uşağı çaya atdı. Dalğalar da Göy övladını qoynuna alıb apardı. Kəndlər, çəltik tarlaları, liana cəngəllikləri bir-bir arxada qalırdı. Beləcə, dalğalar uşağı aparıb Yadavala məmləkətinə çıxartdı. Atları sulamağa gətirmiş şah gərdunəçisi bir də baxıb gördü ki, çayda parıltılı, əcaib bir şey üzür, tez suya tullanıb körpəni çıxartdı. Bu möcüzəli uşağı sevini-sevine evinə aparıb arvadına dedi:

– Neçə vaxtdı övlad üzünə həsrətlik. Gece-gündüz tanrılara yal-varırdıq bizə bir oğul bəxş oləsən. Tanrılar duamızı eşitdi, bu möcü-zəli uşağı bizə övlad göndərdi. Öz sevgini, qayğını ondan ösürgəmə. Mən də çalışıram ki, onu igid bir döyüşçü və qəhrəman kimi tərbiyə eləyim, döyüş arabasını sürməyi öyrədim.

Uşağın adını Karna qoydular və o bu evdə gərdunəçi oğlu kimi böyüməyə başladı. Balaca Karnanın öz soy-kökündən xəbəri yox idi. O, dünyada hər şeydən çox Günəşi sevirdi və bütün günü cəmənləkdə, çayın dalğalı sularında, evin torpaq döşəməsində sayrışan Günəş şüalarıyla oynayırdı. O, döyüş arabasını sürmək sənətini də ürəkdən bəyənib sevmişdi. Gərdunəni elə sürətlə sürürdü ki, yolun qırağında bitmiş ağaclar bir yaşıl zolaq kimi görünürdü. Belə çağlarda Karna düşünürdü: “Mən parlaq döyüş arabasında göylərdə şütüyən Günəşə oxşayıram”.

Günəş qüruba çökələndə Karna baş endirib, alnını torpağa sürtür və Günəşin son şüaları uzaq-uzaq dağların zirvəsində sönənəcən başını qaldırmırdı.

Karna beləcə böyüyür və sənətində möharət qazanırdı. Onun döyüşkənlik şöhrəti başqa şəhərlərə, ölkələrə yayıla-yayıla Həstina-nəpura da gəlib çıxmışdı.

Duryodhana igid Karnanın soruşğunu allanından istəhasını itir-mişdi, elə hey düşünürdü ki, necə oləsən, Karna ilə dost və əlbir

olsun. Günlərsə ötür, bu qüdrətli döyüşçüylə görüşüb dostlaşmaq üçün Duryodhananın ölünə girəvə düşmürdü ki, düşmürdü.

Axır ki, bir gün Duryodhananın bəxti gətirdi. Kaurav oğulları və Pandular bütün bilgilərə vaqif olandan sonra şahzadələrin öyrətməni Drona dedi:

– Bharata soyu cavanların öz çeviklik və cəsarətini göstərmək çağı yetişdi. Görək indi biz döyüşçülük yarışını düzəldib, başqa şah soylarından olan igidləri bəhşə çağırmaq.

Hər kəsin ağı, kamalı varsa,
Xoş işlər naminə sərf etsin görək.
O ağlın işığı, şüurun nuru
Zülmətdə parlayıb, elin yolunu
Günoştək işığa qərq etsin görək!

Dhritaraştra dedi:

– Bunu çəitməyə sadam, ey qüdrətli Drona. Kaş gözlərim görəydi, oğullarımın şücaətinə tamaşa edəyib feyziyə olaydım. Ancaq nə etməli, fələk məni bu nəşədən məhrum edib, qoy bari bu sevinci doğmalarım və xalq dadsın. Ləngimək olmaz, yarışa tez başlamaq görək.

Axır ki, sınaq günü gəlib çatdı. Şəhərin qala divarları öndəki meydana o qədər adam yığılmışdı, iynə atsaydın, yerə düşməzdi. Şahın oyan-əsrəfi, vəzir-vokili, başqa şəhər və məmləkətlərdən gəlmiş adlı-sanlı igidlər daş-qaşla bezdəlməmiş səhnəyə qalxdılar. Əlvan çiçək və quş rəsmləri ilə naxışlanmış parçadan qurulan çətinin kölgəsində, mərmər səndəllərdə əyləşdilər. Təbii çalındı, şeypurlar gurladı. Bharata soyundan olan şahzadələr polad geyimdə, əllərində parıldayan yaraq meydanın ortasına çıxdılar. İrəlində ağ geyimli Drona addımlayırdı.

Kaurav və Pandu oğulları bir-bir meydana çıxır, nizə atmaqda, qılınc çalmaqda, döyüş arabası sürməkdə, at və fil belində vuruşmaqda məharət və şücaətlərini göstərirdilər. Qalxıb ənənə əmudları havada parlaq qövz çıxır, atılan oxlardan günün qabağı tutulur, qalxanlara dəyən qılıncların zərbəndən Yer-Göy titrəyirdi.

Bu igidlər yarışında beş Pandu qardaşı hamını kölgədə buraxdı, döyüşçülük və gözəllikdə onlara qarşılıq tapılmadı. Ayüzlü Ərcuna isə döyüş məharəti ilə hamını heyran elədi.

– Bax, igid buna deyirlər, – yer-yerdən səslər ucaldı.

– Şahzadələrin ən mahiri odur! İnsanlar içində arslandır!

Ərcuna nişan alıb çox-çox yüksəkədən asılmış və küləkədən yırğalanan maral buyuzunun deşiyindən dalbadal iyirmi ox keçirdi. Tamaşaçılar vəcdə gəldi, onların sevinc dolu bağırtısından dağlar titrədi.

Camaatın Panduların qələbəsinə sevindiğini görəndə Duryodhana az qalırdı paxılıqdan partlasın. Başına-gözünə döyürdü ki, niyə vaxtında Kamanı bura çağırmaıyıb; qalxanını çətib dişlərini qıcayaraq düşünürdü: “İndi əmioğullarım ələ biləcəklər ki, Yer üzündə tay-bərabərləri yoxdur, hamı onlara tabe olmalıdır. Bilmirəm, Karna harda qaldı? Niyə gəlmədi? Mən axmaqda qasidləri vaxtında göndərmədim ki, onu axtarıb tapsınlar”.

Bu dəmdə sanki onun fikrini eşidibmiş kimi meydana Karna peyda oldu. O, şahzadələrin yarışından soraq tutub, ustalıq və gücünü sınağa gəlmişdi. Sırğaları Günəş kimi üzünü işıqlandırır, cismini qucan zirehli güzgüsündə ağaclar, adamlar və göylər əks olunurdu.

O, Pandu oğullarına tərəf yönələrək, ucadan dedi:

– Ey, Ərcuna, çevikliyinlə çox da öyünmə! Elə bilmə ki, ox atmağı, əmud çalmağı birce sən bacarırsan! Baxın, döyüş məharətində mən ondan əskik deyiləm!

Və o, Ərcunanın bütün hünerlərini təkrarlayıb, camaatın alqışını qazandı. Duryodhana fəxrle onu başına basıb dedi:

– Ey şir biləkli igidlər igidi, gəl dost olaq! Biz bir olsaq, bütün düşmənlərə dov gələrək, onları diz çökdürerik!

Bunu deyib, hədəylə Pandulara sarı baxdı və onları ələ salmış kimi saqqanaq çəkib güldü.

Ərcunanın qəlbini qəzəb bürüdü.

– Ey Karna, – ucadan dedi, – səfərə hazırlaş. Bir azdan səni o dünyaya göndərəcəyəm. Salam-kəlamsız söhbətə qarşın çağırılmaıy qonağın yeri oradır.

Karna cavabında dedi:

– İgid dilinə yox, qoluna güc verər. Mən sənə ox-yay dilində danışacağam. Başını üzəcəyəm ki, bədəninə ağırlıq eləməsin.

Hər iki gənc igid döyüşə atılmaq istəyirdi ki, şahın vəkili işə qarşıdı:

– İgidlər, əl saxlayın! Biz hamımız Ərcunanı tanıyırdıq – o, Pandu şahının oğludur. Bəs sən kimsən ki, onunla döyüşmək istəyirsen? Rəiyyəti oğlusansa, Ərcuna sənə vuruşa bilməz. Şahların qanunu belədir.

Karna port olub, yerinə qayıtmaq istəyirdi ki, Duryodhana orta-
lığa atılıb qışırırdı:

– Hərgah elədirsə, onda mən – Kaurav oğullarının ən böyüyü, məmləkətimizin bir bölümünü Kamaya bağışlayıram. İndi o, ad-
sanda Ərcunaya təndir. Qoy döyüş başlasın!

Karna küləyin qovduğu bulud kimi yenidən Ərcunanın üstünə
yeridikdə, Karnanın atalığı, qoca gərdunəçi meydana çıxıb ucadan
dedi:

– Oğlum, qoca atan səninlə öyünür! İndi sən şahzadəsən! Xoş-
bəxt ol, sevimli oğlum!

Qoca kövrəldi, Karnanı bağrına basıb öpdü.

– Gərdunəçi oğlu ola-ola, hansı cəsarətlə yarağa əl atırsan?! –
Ərcuna bağırdı. – Dəyəniyi götür, get dana otar!

– Elədir, elədir! – Yer-yerdən qışqırışdılar. – Gərdunəçi oğlu
şahzadələrlə vuruşmağa yarar deyil. – Ancaq etiraz edənlər də tapıldı:
– Yox! – dedilər. – O əsil igiddir, böyük çayların qaynağını axtar-
maq anlamsız olduğu kimi, onun soy-kökünü də soruşmaq artıq işdir.

Meydanda elə səs-küy qopdu ki, ağız dəyəni qulaq eşitmirdi.
Duryodhana görəndə ki, şir biləklə Bhimasena qılıncını qaldırıb
Kamaya tərəf gəlir, cəld dostunun qolundan yapışib öz evinə tərəf
apardı. Qəzəblənmiş Pandular da yarış meydanını tərk etdilər.

O gündən Karna Duryodhana ilə dostlaşdı və dar ayaqda onun
dadına çatdığı üçün and içdi ki, ömrü boyu Duryodhananın tərəfində
vuruşacaq və harada olursa-olsun onun köməyinə gələcək.

QATRANLI SARAY HAQQINDA

HEKAYƏT

Karna ilə dartsışma Panduların döyüş hünərinə ləkə vurmadi.
Hamı onların şücaətindən danışır, ləyaqət və igidliyini öyürdü.

Belə olanda Duryodhana yenə kor Dhritaraştranın yanına gəlib
acı-acı gileyilməyə başladı:

– Şah ata, bilmirəm nə gözləyirsiniz?! Panduları yox etmək barədə
nə üçün düşünmürsən? Axı onların atası, sənin kiçik qardaşın ona
görsə padşah olmuşdu ki, sən anadan kor doğulmuşdun. Hərgah sən
bodbəxtliyi düşməsəydin, o, taxt-taca yiyələne bilərdimi? İşlər belə

getsə, Yudhiştira Həstinaपुरda da taxt-tacı ələ keçirəcək, Pandu-
ların hamısı böyük mənsəbə yetəcək, biz də dilənçi kimi onların
əlinə baxacağıq, onların qızıl taxtı önündə diz çöküb sədəqə diləy-
cəyik... Yox, yox! Bu rüsvaylıqdan ölüm yaxşıdır!

Atası cavabında dedi:

– Mənə elə gəlir ki, sənin qorxu və təşvişin yersizdir. Yudhiş-
thira ədalətli adamdır. O heç vaxt qanun yolundan çıxmaz, mənə –
kor əmisini incitməz, övladlarının xətrinə dəyməz. Onu da unutma
ki, səhər əhli də, qoşun da Yudhiştira və onun qardaşlarına sadiqdir.
Biz istəsək də, Panduların taxt-tacdan məhrum edə bilmərik.

– Möhtəməm ata, sən bir şeydə haqlısan – kişi kimi döyüşdə
onlara gücümüz çatmaz, basılıraq. Biz Pandular yalnız fənd-fel ilə
diz çökdürə bilərik. Çalışmaq gərəkdir ki, onlar öteri də olsa, pay-
taxtdan çıxsınlar; qayıdana səhərə buraxmarıq. Kömək elə, onları
diz tutub Varnavata şəhərinə – bayram şənliyinə göndərek. Özü də
ürəyini buz kimi saxla, onlara pislik etməməm, qoy həmişəlik orada
qalıb ağgünlü yaşasınlar. Biz – sənin övladlarımsa burada, Həstina-
पुरda şahlıq taxtının yiyəsi olarıq. Bizdən sonra da oğullarımız, oğul-
larımızın oğulları, sənin doğma nəvə-nəticələrin hökmlərini edər-
lər. Bunun nəyi pisdir ki?!

Qoca Dhritaraştra iki od arasında qalmışdı, bilmirdi nə eləsin, nə
qərəra gəlsin. O, ölmüş qardaşının xətrəsini əziz tutur, mərhumun
bəz oğlunu çox istəyirdi, ancaq öz övladları qəlbinə daha yaxın, daha
əziz idi. Duryodhananın bəc-bəc sözləri ovunu pusan ilan kimi qıvrı-
laraq onun qəlbində yuva salır, qanına, canına işləyirdi. Kor padşah
çox götür-qoydan sonra belə qərəra gəldi ki, Pandular bayram şən-
liklərinə göndərməkdə pis bir şey yoxdur. Buna görə Duryodhana-
nın təklifinə razı oldu.

O gündən bütün saray əhli, elə özü də Panduların yanında yeri
gəldi-gəlmədi Varnavata şəhərini, oradakı bayramı ağızdolusu
öyməyə başladı. Hamı onlara məsləhət gördü ki, hökmlən bu səhəri
ziyaret eləyib, xoş qədəmləri ilə Varnavata əhlini sevindirsinlər. Saf
qəlbli Panduların heç ağlına da gəlmirdi ki, bu kələkdir. Buna görə
kor Dhritaraştra və Kaurav oğulları ilə ehtiramla vidalaşdılar, döyüş
arabalarına minib uzaq Varnavataya yolu düşdülər. Anaları şahbanu
Kunti də onlarla getdi.

Bu vaxt Duryodhana Panduları yox etmək üçün atasından və qoca
Bhişmadan xəlvət qurğu qurmağa qurşanmışdı. O, nökerləri yanına

çağırır buyurmuşdu ki, Pandular üçün Varnavatada imarət tikilsin. Bu imarət daşdan, gil və palçıqdan deyil, tez od tutub alışan qatrandan, piy sürtülmüş bambuqdan, ağac qabığı və budaqlardan tikilməliyi. Duryodhana sadiq nökrələrinə tapşırırmışdı ki, qaranlıq gecələrin birində, Pandular şirin yuxuda ikən qatranlı saraya od vurub yandırsınlar.

Nökrələr də "Ağa, itaət borcumuzdur", – deyib, tez-tələsik Varnavataya yollanmışdılar.

Baş qardaş öz qohum-əqrəbasi ilə halallaşmış yola düşdü. Neçə-neçə adlı-sanlı oyan, müşavir və sərkərdə onları şəhər qırağına qədər ötürdü. Mərhum Pandu şahın keçmiş vəziri, müdrik Vidura da burada idi. O anlamışdı ki, Pandulara qarşı qəsd hazırlanıb. Yudhiştirani duyduq salmaq üçün ona eyhamla belə dedi:

Ağlı olan ağıllını anlayar,
Xilas üçün bir yol seçər özünə.
Ölüm saçan yaraq görso gen qaçar,
Bilər onun alovu nə, közü nə!..
Yada salar oxlu kirpi, ojdaha
Od öldündən qaçıb yerə gömülür.
Bu dünyada bütün canlı nə varsa,
Ay-ulduza baxıb sonra yol görür.

Yudhiştira bu sözləri eşidib başa düşdü ki, onu irəlidə təhlükə gözləyir və Viduraya "anladım" deyib, hamı ilə vidalaşdı.

Bayram şənliyinə gəlmiş Pandular Varnavata əhli ilə mehriban görüşdülər və heç nə olmayıbmiş kimi bütün günü birgə şənliyə əyləndilər. Gecə düşəndə isə Yudhiştira kankanları xəlvət yanına çağırır tapşırırdı ki, sarayın altından lağım atsınlar – bir ucu burda, bir ucu qala divarından o tayda olsun. Hər gecə bir qardaş keşik çəkirdi. Kankanlar isə gecə-gündüz yerin altında işləyirdilər. Tezliklə lağım hazır oldu.

Elə ki qaranlıq gecələr başlandı, Duryodhana nökrələrinə məktub göndərərək, hökm elədi ki, sarayı odlasınlar. Zalım ağanın zalım nökrələri bu qorxunc əmri dərhal yerinə yetirdilər. Bir anda binaya ad düşdü və o, məşəl kimi alışıb yandı.

Təhlükəyə hazır olan Pandular analarını da götürüb lağınma endilər, gedib-gedib şəhər divarının o tayına çıxdılar. Ulduzdan səmt

götürüb qalın bir meşənin içiyə nəfəs dərmədən, bir hovur dincəlmədən neçə mənzil yol keçdilər. Axırda Bhimasena baxıb gördü ki, anası da, qardaşları da heydən düşüb, daha yeriyə bilmirlər, beşini də çiyinə alıb vəhşi fil kimi cəngəlliyi yara-yara, ağacları qıra-qıra irəli cumdu. Sübh tezdən artıq onlar o qədər uzaqdaydılar ki, düşmənləri heç yel qanadlı at belində də onlara çata bilməzdilər.

Duryodhananın zalım nökrələri isə bayram şənliyində içib xoşbəş olduqlarından, yanan saraydan çıxıb bilməyib cəhənnəmə vasil oldular.

Varnavatalılar təşviş və heyecanla yanğın yerinə axışıb, alova bürünmüş sarayı görəndə anladılar ki, öziz qonaqları xilas ələyə bilməyəcəklər. Gecənin zülmətində vay-şiven şəhəri başına götürdü. O qorxunc gecədə heç kəs dinclik tapa bilmədi, heç kəsin gözüne yuxu getmədi.

Adamlar səhərəcən göz yaş axıda-axıda, yarıb külə dönmüş sarayın xarabalığı öntündə dayanıb durdular. Səhər tezdən isə şahənşah Dhritaraştranın yanına qasid göndərdilər. Qardaşı uşaqlarının başına gəlmiş müsibəti ona çatdırdılar.

Qara ölüm bir yetimin
Başı üstünü alarsa,
Qəmə batar, yas saxlayar
Dost-tanış.
Vay o gündən adlı-sanlı,
Cah-calallı bir igid
Keçə bir gün o leçörin
Cənginə! –
Matəm düşür, yasa batır
Bütün millət, tamam xalq.
Sən gəl o vaxt müsibətə,
Dərde bax!

Oğlunun düzəltdiyi qəsdəndən xəbəri olmayan biçərə Dhritaraştra qəm deryasına batdı. Hökm elədi ki, Pandu oğulları böyük hörmət və təntənə ilə dəfn olunsun. Onların şərəfinə şahlara yarar beş möh-təşəm sərdabə ucaldılsın.

Pandular neçə gündüz, neçə gecə adanın içiyə yol getdilər. Elə bir yer tapıb məskən salmaq istəyirdilər ki, zalım Duryodhananın əli ora çatmasın. Onlar cəngəllikdə ac pələng kimi quduz yaratqlara – adamyeyən rakşaslara rast gələndə cəsarətlə döyüşə girir və aman vermədən onları öldürürdülər. Beləliklə, igid Pandular az vaxtda bütün meşəni rakşaslardan təmizlədilər.

Tikanlı lianaların, bambuq cəngəliyinin arasında dolaşmaqdan gənc şahzadələrin və şahbanu Kuntinin öyin-başı, paltarları cırıq-cırıq olmuşdu, qızıl bəzək-düzəyi itmişdi. Axırda ağac qabığı və filflərindən özlərinə paltar toxudular. İndi onlar arada yalnız ömür sürən brəhmənlərə oxşayırdılar.

Günlərin bir günü şər qarışanda, Pandular adanın qırağına çatıb, uzaqlarda hündür daş hasarla dövrələnmiş bir şəhər gördülər. Şəhər əlaqədarında keşik çəkən əli yaraqlı əsgərlərin heç ağlına da gəlməzdi ki, onların yanından brəhmən geyimində ötüb-keçən bu dinc adamlar qüdrətli Bharata soyunun yenilməz və şanlı qəhrəmanlarıdır.

Elə ki şəhərə girdilər, Yudhiştira bir mömin brəhməndən sığınaçaq istədi. Brəhmən dedi: "Yoxsul komam sizə qurbandır". O, arvadı və iki uşağı ilə kiçik bir daxmadə yaşayırdı. Brəhmən səhərdən axşamacan şəhəri gəzib-dolaşır, Allah eşqinə dua oxuyur, sədoqə yağır. Pandular da qapı-qapı düşüb dilənməyə başladılar. Şəhər əhli onları brəhmən zənn edib sayğı-izzət göstərir, düyü xörəyi, qoz ləpəsi, qatıq, şirin mənqə meyvəsi verirdilər. Beləliklə, Pandu oğulları bir müddət şad-xürrəm yaşadılar. Ancaq bir axşam qoca brəhmənin evinə şivən düşdü. O, taleyindən acı-acı şikayətlənir, arvadı göz yaş axıdıb zarıyır, uşaqları ağlaşırdı.

Panduların anası, şahbanu Kunti bu ahu-zarın səbəbini soruşanda qoca brəhmən dedi:

– Yaxınlıqdakı cəngəllikdə ağcöz və qəddar bir rakşas yaşayır, özü də çox nəhəng və güclüdür. Uzun illərdir ki, şəhərimizdən xərək alır. Biz hər il ona bir araba çəltik, iki öküz və bir adam göndəririk ki, dişinin acısını alsın. Adam ötinə elə öyrəşib ki, başqa yeməyə baxmaq istəmir. İndi də növbə bizə çatıb. Bu gecə ailəmizdən bir nəfərini adaya qurbanlıq göndərməliyik. Bilmiyəm başıma haranın dəşəni salım, kimdən kömək istəyim?

Brəhmən bunu deyib yenidən göz yaş tökməyə başladı. Arvadı ona təsəlli vermək üçün ağlaya-ağlaya deyirdi ki, yetərinçə ömür sürüb, saç-birçək ağardıb, hər arzu-kama çatıb, qoy rakşas onu yesin. Qız hönkür-hönkür ağlayıb deyirdi ki, ölməyə razı olar, ata-anasız yaşaya bilməz, buna görə rakşasın yanına qoy onu göndərsinlər. Brəhmənin kiçik oğlu da ata-anasını, bacısını qucaqlayıb deyirdi:

– Ağlamayın, siz allah, ağlamayın! Zalım rakşasın qabağına özüm gedəcəyəm, onu bax bu deyənlə vurub öldürəcəyəm, – bunu deyib nazik bir çubuğu hədəylə başı üzərində yelləyirdi.

Belə olanda şahbanu Kunti brəhmənə dedi:

– Qəm yemə, hər şey düzəldər. Gedin, rahat yatın, rakşası fikirləşməyin. Bizim ələdiyimiz yaxşılığın əvəzini vermək çağı yetişib, oğullarımdan biri cəzirəyə gedib rakşası öldürər, ondan həmişəlik canınız qurtarar.

Açıq ürəklə, sevgiyə
Pay verənin payını
Qəbul elə...., artır, çoxalt
Dost-tanışın sayını!

– Sevimli ana, nə danışsən? – Brəhmən ucadan dedi. – Siz qonaq-sınız, biz ev yiyəsi. Harada görünüb ki, ev yiyəsi dura-dura, qonaq özünü qurban verə, onun yolunda canından keçə. Camaat nə deyər?

– Üreyini buz kimi saxla, bizdən heç kəs ölməyəcək. Oğulların gedib bu adamyeyəni cəhənnəmə vasil eleyəcək.

– Harada görünür ki, fəğir və mömin brəhmən dağ cüssəli, pələng dişli rakşasa güc gəlsin? Yalnız Yer üzünün ən qüdrətli pəhləvanı bu adamyeyəni öldürə bilər.

– Narahət olmayın. Gedin dincəlin. – Şahbanu Kunti baş endirib oğullarının yanına getdi.

Şir biləklə Bhimasena eşidəndə ki, qorxunc adamyeyənlə ölüm-dirim vuruşuna girməlidir, bərk sevindi. Cəld öküzləri çəltik arabasına qoşdu, özü də dirmaşib oturdu kisələrin üstündə, mahnı oxuyaraq oxuya yol aldı.

Bhimasena yollarmada olsun, sizə kimdən deyək, adamyeyən rakşasdan. Rakşas bərk acımsdı, hirsindən daşları gəmirirdi, norliti yeri-göyü titrədirirdi. Adanı gəzib-dolaşır, dişinin acısını almağa bir qurban axtarırdı. Bu vaxt qulağına mahnı səsi deydi, sonra Bhimasenanı gördü, qəzəbindən ə qaldı boğulsun, vəhşi fil kimi ayaqlarını yerə döyə-döyə onun üstünə cumdu. Ağzını yerdən göyəcən

açıb, çoxdan gözlədiyi qurbanı udmaq istəyirdi ki, qəfil mənzərədən donub qaldı: Bhimasena sakitə arabada oyləşmişdi, rakşas gücündən özündə qaldığı duyulmuşdu. İstəyən qurbanı içəri ötürürdü.

Heyrətdən gözləri kəlləsinə çıxdı, qeyzlə böyürdü:

– Sən... mən... hansı cəsərlə... yeyirsən?

Bhimasena heç o tərəfə baxmadı da. Düyünü yeyə-yeyə:

– Civildəmə, – dedi. – İstəhami pozursan. Yum ağzını!

Rakşas az qaldı hirsindən partlasın. Qollu-budaqlı bir ağacı kökündən çıxarıb var gücüyü Bhimasenanın kürəyinə endirdi. Ancaq onun heç tükü də törənmədi. Adamyeyən heyrətdən xeyli vaxt özünə gələ bilmədi. Bhimasena isə arabadakı duyunu tamam-kamal yeyib qurtardı, ədəb-ərkanla ağzını sildi və qəddini düzəldib, bulud kimi dolub-doluxsunmuş rakşasın üstünə yeridi.

Rakşas bir ağacı da kökündən çıxarıb Bhimasenaya tərəf tulladı, ancaq azman Pandu oğlu ağacı havada tutdu, sol əlində rahlayıb adamyeyənin qabırğasına ilişdi. Rakşasın ağı başından çıxdı, nərildəyib pəhləvanın üstünə cumdu, tutuşub süpürüşdilər. Ağacları kökündən qopub, dağlar yerindən oynayıb, yer-göy lərzəyə gəlir, nərə-gurultudan qulaqlar tutulurdu. Nəhayət, Bhimasena zalım rakşasın ayaqlarını yerdən üzdü, onu başı üzərinə qaldırıb, ağzı üstə yerə çırpdı, ayağını adamyeyənin belinə qoyub elə basdı ki, rakşas iki parça oldu. Dəhşətli bir nərilti qopdu, adamyeyənin canı ağzından çıxdı.

Bhimasena rakşasın leşini dalına alıb, şəhər darvazasının yanında yerə atdı ki, camaat onun öldüyünü öz gözləriylə görüb daha qorxmasın.

Bu hünərdən xəbər tutan şəhər əhli pəhləvanlar pəhləvanı Bhimasenayı qarşılamğa çıxdı, onun şücaətinə min alqış dedi.

ADAXLILAR YARIŞI HAQQINDA HEKAYƏT

Günlərin bir günü Pandu oğullarının qulağına çatdı ki, uzaq Pencil məmləkətində şah qızına elçi düşənlərin böyük yarışı olacaq, özü də Pencilin şahı bu yarışa Yer üzünün ən ünlü, ən güclü cəngavərlərini dəvət eləyib. Deyib ki, kim qalib gələrsə, durnayerişi, ahu baxışı, sədəf dişli, şələlə saçlı, gözəllər gözəli Draupadını ona verəcək.

Müdrük Yuduhiştira anasının yanına gəlib dedi:

– Möhtərəm ana, məsləhətdirsə, biz də bu yarışda iştirak eləyək. İşdir qalib gələrsək, qüdrətli Pencilin hökmdarı ilə həm qohum olarıq, həm də müttəfiq.

Kunti cavabında dedi:

– Ağıllı sözlərdir. O kəsin ki, güclü düşməni var, görək güclü dost tapmaq qeydinə qalsın.

Qardaşlar məsləhətçisi bu yarışda bəxtlərini sınağa qoraraq aldılar. Anaları Kuntini də götürüb yola düşdülər.

Onlar Pencil məmləkətinin baş şəhərinə yaxınlaşdıqca, yollarda izdiham artırdı. Hamı başkəndə tələsirdi. Ətraf şəhərlərin sakinləri ağ öküz qoşulmuş arabalarda, kəndlilər ayaqyalın, toz qaldıra-qaldıra gedirdilər. Başkəndə tələsən rəqqasələr qolbaq və bilorziklərinin ahəngdar cingiltisi könül oxşayırdı. Musiqiçi və kəndirbazlar, ilənoynadanlar, su satanlar, məmə yeyəndən popə deyənədək hamı başkəndə, adaxlıların yarışına tamaşa eləməyə can atırdı. “Çəkiliş”, “yol verin” səslərindən qulaq tutulurdu. Adamlar bir qırağa çəkilib adaxlılara yol verirdilər. Onlardan bezisi Günəş kimi işıq saçan qızıl gərdünələrdə, bezisi fillərin belində, daş-qaşla bəzədilmiş kəcavərlərdə yol gedirdilər.

Yer-yerdən səslər ucalırdı:

– Sən bir gözəlliyə bax! Adamın gözü qamaşır.

– Bu igidlərin qabağında kim dayana bilər?

– Gör bir necə çapır?! Əsil şah balasıdı!

Qızıl gərdünələrə, özəmətli fillərə hamı heyranlıqla tamaşa eləyirdi. Sadə brəhmən paltarında, tozlu yolla addımlayan beş qardaşa isə heç gözünün ucu ilə baxan da olmadı. Axı kimin ağına gələrdi ki, bu zavallılar Yer üzünün ən qüdrətli pəhləvanlarıyla yarışmağa cəsərlər eləyərler?!

Köz üstünü küle tutub basdırsaq,
Kim biləcək o ocağın odu nə?
Necə görürk mirvarini qırmasaq,
Biz baxmasaq o mərcanın içinə?
Bulud gələrsə, göyün üzünü qaralsa,
Görmək olmaz ulduzların hüsünü,

Bilmək olmaz göydə Aymı ucalır,
Yoxsa Günəş işıq saçır, dincəlidir.
Necə bilmək olar çiçək rəngini,
Açılmasa o toza-tar qönçələr?

Pandu oğulları çəltik zəmilərinin, camaşların ağnağı nohurların, yoxsul daxmaların və möhtəşəm məbədlərin yanında ötək yavaş-yavaş başkəndə yaxınlaşdılar. Nəhayət, uzaqlarda gözəl bir şəhərin qızılı damları parladı. Qardaşlar və onların möhtərəm anası qala alaqapısından içəri keçib, gözəllikdə bənzəri olmayan bir şəhərə qədəm basdılar. Saray, imarət və köşklər səhər günəşi kimi hərtərəfli nura boyanmışdı, küçələr sulanmış, yollara gül-çiçək səpilmişdi.

Şah qızı Draupadiyə elçi gəlmiş pəhləvanlar, şahın qəhrəmanlar böyük meydana, bahalı, atlas qarçıdan qurulmuş çadırın altına yığılmışdılar. Bəzisi xalı döşənməmiş səndəllərdə əyləşmişdi, bəzisi də meydana var-gəl edir, yaraqlarını cingildədə-cingildədə müştəri gözyüzlə rəqiblərini süzürdü. Pəhləvanların dəbilqələri mirvari və sədəflə bəzədilmişdi, gözləri də məşəl kimi od saçırdı. Yoğun bileklərdə qızıl qolbaqlar parlıdayırdı.

Günəş oğlu Karna da, zalım Duryodhana başda olmaqla, Kaurav qardaşlarının yüzü də pəhləvanların arasındaydı. Duryodhananın sevinci yerə-göyə sığmırdı, elə bilirdi ki, Pandu oğulları Qatranlı sarayda yanib külə dönüblər, daha bütün məmləkət, bu var-dövlət onundur; həzz ala-ala düşünürdü ki, indi onun sarayında bir xəzinə – gənc və gözəl Draupadi çatışdır. Arxayın idi ki, yarış başa çatandan sonra şah qızı zəfər çələngini məhz ona təqdim edəcək, onun qızıl gərdünəsinə minəcək. Bu qanirsiz gözəlin diqqətini cəlb etmək üçün daş-qaşla bəzədilmiş dəmir libas geymişdi, lovgə-lovgə meydana gəzişir, özünü camaata göstərirdi. Xəm xəyallara elə uymuşdu ki, Pandu oğullarının gəlib şəhər əhlinə necə qarışdığına da görmədi.

Yarışa tərif buyurmuş şahlar və şahzadələr camaat qarşısında öz səxavətlərini nümayiş etdirirdilər: pul və geyim paylayan kim, tamaşaçıların başına ovuc-ovuc mirvari və noğul səpələyən kim. Yer üzünün ən gözəl heyvanını – ipək tüklü, ceyranyerli inəkləri hədiyyə verən də az deyildi.

Meydanı səs-küy, uğultu bürümüşdü. Sərin ayran, dadlı şəkər çamışının şirəsi, şirin kökə satanların harayından qulaq tutulurdu.

Təbillərin gürultusu altında rəqəşlər süzürdü, onların ipək geyimləri göy qurşağı kimi minbir rəngə çalırdı. Müğənnilər aycamalı Draupadinin gözəlliyini öydülər.

Pəhləvanlar ağırılıq qaldırır, kəndirbazlar camaatın başı üzərindən çökəlmiş ipin üstündə gəzişir, tullanıb-düşür, min hoqqadan çıxırdılar. Oyunbazlar kəndirin bir ucunu göyün yeddinci qatına atıb, bu kəndirə yuxarı dırmaşır, buludların arasında görünməz olurdular.

İlanoydanlar tütək çalır, ağulu ilanları səbətdən çıxarıb musiqinin ahəngiylə oynamağa başlayırlar.

Yarışın başlanmasını həsrət və intizarla gözləyən bu izdiham günün şəfəqləri altında parlıdayan, sayrışan deniz kimi dalğalanır, uğuldayırdı.

Şahın əmriylə mahir ustalar əcaib bir qızıl hədəf düzəltmişdilər. Hədəf hündürə, buludlara qaldırılmışdı. Şahın buyruğu ilə nəhəng bir kaman da düzəldilmişdi, yalnız qeyri-adi gücü olan bu pəhləvan kamanın yayını çəkib ox ata bilirdi. Şah car çəkəndirib hamıya elan eləmişdi: qızını o qəhrəmana verəcək ki, bu nəhəng kamandan ox atıb qızıl hədəfi gözündən vura bilsin.

Başkənddəki bayram sənləyi düz on beş gün çəkdi. On altıncı gün gül-çiçəkdən libas geymiş aycamallı, incəbelli Draupadi meydanın ortasında qoyulmuş qızıl taxta qalxdı. Şahzadə qız ondördgeçəklik Ay kimi işıq saçır, ıri, qara, ulduzlara oxşayan gözəl adamı təlsimə salırdı, baxan deyirdi, bir də baxım. Meydana təpəşmiş qəhrəmanlar şah qızını görəndə kimi bir könüldən min könülə ona vuruldu, anladılar ki, indən belə onların baxışları və qəlbi əbədlilik bu gözələ esir düşüb.

Təbil, sinc çalındı. Yarış başlandı. Şahzadələr bir-bir meydana çıxır, bəxtlərinə sinayırdılar. Qəhrəmanların bir böliyi meydana qızılmış buğa kimi atıldı, bir böliyi təntənəli mərasimdəki fillər kimi ağır-ağır addımlayır, bir böliyi də ovunu pusan pələng kimi sinəsinə ox-yaya yaxınlaşırdı. Hər biri var-gücünü toplayıb, nəhəng kamanın yayını çəkməyə və Göy üzündə qızıl bulud kimi işıldayan hədəfi vurmağa çalışırdı.

Bunlar igidlikdə ad çıxarmış, ünlü pəhləvanlar idi, hamısı da şah və cəngavərlərin adətində görə aycamallı Draupadini qol zoruна özünə arvad eləmək istəyirdi. Ancaq kamanın yayını axıran çəkməyə heç birinin gücü çatmadı. Bir-bir rüsvay olub qəm-qüssə çində çadırın altına qayıtdılar.

Növdə Duryodhanaya çatdı. O, kamana tərəf gedəndə, lovgə-lovgə o yan-bu yana çöndü ki, camaat onun necə gözəl yaraq-əsləhesi, dəmir geyimini olduğunu görür... Duryodhananın nəhəng kamanı yerəndə qaldırmağa gücü çatdı, ancaq yayı yarıya qədər çəkə bildi. Bu dəmdə dəbilqəli Karna elə sürətlə meydana şığırdı ki, elə bil camaatın başı üzərində şimşək çaxdı. O, yayı demək olar ki, axıra qədər çəkə bildi, ancaq bir tük qalmış heydət düşüb öldən buraxdı.

Meydana sükut çökdü. Doğrudanmı, bu yayı çəkməyə heç kəsin gücü çatmayacaq? Doğrudanmı, yarışanlar arasında əsil qəhrəman yoxdur?

Göyün üzündə hamıya acıq vermiş kimi qızıl hədəf parıldayırdı: gözəlsə görən də, oxla vura bilmirdin. Gözəllər gözəli Draupadi hələ də taxtda tərpənməz oturmuşdu, bir igid tapılmırdı ki, gedib onun əlindəki zəfər zəncirini alsın. Hamını ümidsizlik bürümüşdü.

Bələ olanda Pandu oğullarının ən gözəli, yaraq işlətməkdə ən səriştəli – Ərcuna qabağa çıxdı. O, parlaq şah geyiminə deyil, brəhmən – zahidlərin geyidiyi maral dərisinə bürünmüşdü. O, dörd bir tərəfə – Draupadinin atasına, brəhmənlərə, meydana toplaşmış cəngavərlərə ehtiramla baş endirib, ox-yayın qoyulduğu taxta sarı getdi. Şan-sövkətli şahzadələrin içindən səslər ucaldı:

– Kimdir bu azgın? O hara gedir?

Hamıdan da bərk Duryodhana bağırdı:

– Bu dilənçi brəhmən hansı cəsarətlə bizim kimi şanlı qəhrəmanlarla yarışmaq istəyir? O, ox atmaq üçün deyil, sədəqə üçün əlini uzatmalıdır.

Orada dayanmış brəhmənlər deyirdilər:

– Bu axmaq bütün brəhmənləri rüsvay eləyəcək. Bizim vəzi-fəmiz allahlara dua etmək və onların şərafinə qurban verməkdir. Savaş sənətindən xəbəri olmayan bu cavan niyə burnunu bilmədiy işlərə soxur? Nə qədər gec deyil, onu ox-yaya yaxın buraxmaq olmaz.

Ancaq Ərcuna bu söz-söhbətə məhəl qoymadı, qətiyyətlə ox-yaya yaxınlaşdı. Çiçək açmış cavan ağacın budağı kimi kamanın üzünə öyildi, asanlıqla yayı çəkib, dalbadal atdığı beş sorrast oxla qızıl hədəfi gözündən vurdu.

Meydanı bürüyən sevinc dolu bağırtılardan Yer titrədi. Hətta buludlar da şad olub, yerə çiçək ələdilər. Xalqın sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Draupadi zəfər zəncirini Ərcunanın boynuna saldı, Ərcuna namuslu cəngavər yarışında udduğu bu qənisrə gözəlin əlindən tutub, anası və qardaşlarının durduğu yere yönəldi.

Cəngavərlər bunu özlərinə alçalma bilib, qəzəb içində ayağa sıçradılar, yaraqlarını silkələyib bağırtdılar:

– Bizi bura çağırıblar ki, alqaldıb təhqir eləsinlər?! Şah və cəngavərlərin yarasına – qanununa görə, brəhmənin bizimlə yarışmağa ixtiyarı yoxdur. Bu qoca şah qızını dilənçi brəhmənə əre verməklə

müqəddəs qanunu pozdu, bizi xar elədi! O öz suçunu qanıyla yumalıdır, öldürək onu! Qızını da oda atıb yandıraq, madam ki, bəyənmiş heç birimizi.

Cəngavərlər beləcə qışqıra-qışqıra, yaraqlarını silkələyə-silkələyə qoca hökmdarın üstünə cumdular. Şah ayanlarının canına qorxu düşdü, gerilədilər. Qəzəblənmiş şahzadələri tutub saxlamağa heç kəs ürək eləmədi. Belə olanda Ərcuna və Bhimasena qızmış şir kimi qabağa atıldılar. Ərcuna ox-yayını qaldırdı, Bhimasena qollu-budaqlı bir ağacı dibindən çıxarıb gürc kimi başı üzərində hərələməyə başladı.

Bu hüner və qüdrəti görə şahzadələr heyrətdən donub qaldılar. Yer-yərdən səslər ucaldı. Biri dedi:

– Yox, yox, bunlar brəhmən deyil!

O biri onun sözüne qüvvət verdi:

– Maral dərisinin altında cəngavər qüdrəti yatırmış.

Üçüncüsü soruşdu:

– Bəs onda bu şanlı qəhrəmanlar kimdir?

Dördüncüsü də belə dedi:

– Hərgah bizə cəngavər qalib gəlsə, bunu özümüzlə əsla alçalma bilmərik.

Beləcə, şahzadələr bir-bir Ərcunanın hünerinə alqış deyərək, qırağa durdular. Panduların anası, şahbanu Kunti gəlini Draupadini görəndə ona elə gəldi ki, qarşısında gözəllik ilahəsinin özü dayanıb. Kunti üzünü oğullarına tutub dedi:

– Ərcunanın hüneri böyük, bu şah qızının gözəlliyi bənzərsizdir. Ancaq müqəddəs adətə görə, böyük qardaş ailə qurmayınca, kiçik qardaş evlənməz. Buna görə qərarım belədir ki, gözəllər gözəli Draupadi böyük oğlum Yudhiştiranın arvadı olsun. Siz də onu özünü-nüze bacı bilin, qulluğunda durun, sayğı göstərin, qoy o, qayğı və dərddən nə olduğunu bilməsin, şad-xürəm olub yaşasın.

Sonra şahbanu Kunti beş igid oğul ilə birgə saraya – füsunkar Draupadinin atasının görüşünə yollandı.

Yarıda olanlardan yalnız bir nəfəri Pandu oğullarını görəndə tanıdı. Bu şəxs Dvaraki məmləkətinin hökmdarı, adlı-sanlı cəngavər və qanun qoruyucusu Krişna idi.

Günlərin bir günü uzaq və gözəl Mathure şəhərində yerli hökmdarın oğlu oldu. Uşağın adını Kansa qoydular. Demə, körpənin qol-birində zalım bir iblis yuva salıbmış və onun adı da Kansa imiş.

Bu fəlakətdən xəbərsiz ata-ana onu şah oğlu kimi tərbiyə edib böyüdür, on gözəl, on ülvə diləklərini bu uşaqla bağlayırdılar. Ancaq onların sevgi və qayğısına Kansa kobudluq və qəddarlıqla cavab verirdi. Hələ balaca ikən zalım Kansa onunla bir yerdə oynayan uşaqları döyüb incidir, saray ayanlarını daşa basır, əlinə keçən canlılara işgəncə verirdi. Ən çox da onun zülmündən bacısı Devaki əziyyət çəkirdi.

Kansa yetkinlik yaşına çatıb güclü bir cəngavər oldu. Atasını tutub zindana saldı, özü səhlik eləməyə başladı. Xalq bu zalım hökmdardan olmazın zülmələri görürdü. Şəhər meydanında gün çıxandan batabacan suçsuz adamlar asılır, qan su yerinə axırdı.

Devaki də böyüyüb adlı-sanlı bir igidin adaxlısı olmuşdu. Qədim adətə görə, bacını gorək böyük qardaş ər evinə köçürəydi. Buna görə toy toplantısının yuxarı başında Kansa öyləşmişdi. Qəfilədən onun qulağına bir səs gəldi:

– Ay axmaq, niyə öz ölinlə özünə qəbir qazırsan? Bil və ağah ol ki, bu evlənmədən doğulan səkkizinci uşaq sənənin ölümünə bəis olacaq.

Kansa öncə qorxdı, sonra bu qorxunu kor bir qəzəb əvəz elədi. Xəncəri sıyıb şahmar ilan kimi bacısının üstünə atıldı. Ancaq Devakinin adaxlısı onun ayaqları altına yıxılaraq imdad istədi:

– Qibeyi-ələm, and içirəm ki, hər dəfə uşağımız olanda, gətirib sənə verəcəyəm. Bu pak, zəif yaratığa – doğma bacına rəhm elə! O əlsə, mən də ölürəm.

Zalım Kansa bacısının əri kimi igid və güclü bir pəhləvanı itirmək istəmirdi, buna görə Devakini əfv eləməyə razı oldu.

O vaxtdan gənc ata-ana yeni doğulan oğullarını göz yaş tökə-tökə aparıb Kansaya verirdilər. O da rəhm eləmədən bu körpələri öldürür, onların axan qanını və əzablarını gördükcə ruhu şad olurdu. Birco Subharda adlı qızıcağı sağ saxlamışdı. Bədbəxt ata-ananın pənahı və təsəllisi birco bu qız idi.

Axırda Devakinin əri zalım şahı aldatmaq qərarına gəldi. Səkkizinci uşaq doğulanda bunu şahə demədi, körpəni bir çoban arva-

dına saxlamağa verdi. Şan-şövkətli soydan olan bu uşaq beləcə, saraydan qıraqda, əldən-ayaqdan uzaq bir kənddə yaşayıb böyüdü. Demə, Krişna adlı bu oğlanın surətində tanrı Vişnunun özü yərə təsirif gətiribmiş, zalım iblis Kansanı öldürmək Krişnanın alınına yazılıbmış. Buna görə, Allah ona möcüzə yaratmaq qüdrətini bəxş eləmişdi, o tanrılar qədər gözəl, fil kimi güclü, dünyagörmüş qocalar kimi müdrik idi, istədiyi donə girir, qiyafəsini dəyişə bilirdi.

Tezliklə Kansa xəbər tutdu ki, Devaki uşaqlarından birini ondan gizlədib. Kansanın buyruğu ilə hər yeri ələk-vələk elədilər, ancaq uşağı tapa bilmədilər. Zalım şah bərk qəzəbləndi, əmr elədi ki, ölkədə oğlan uşaqlarının hamısı öldürülsün. Kansanın təbəələrinin fəryadından yer-göy qan ağlayırdı. Ancaq zalım şah hələ də sakitləşməmişdi. Qorxurdu ki, onun qənimi olacaq uşaq cəlladların gözündən yayınıb hardasa gizlənə bilər. Buna görə, o, dostları iblisləri mühürünə çağırıb buyurdu ki, Krişnanı axtarıb tapsınlar, hiylə qurub, həlvsinlər.

İfritelərdən biri Krişnanın yerini öyrəndi, uşağın heç bir yaş da olmamışdı. Körpə evdə tək idi – süd anası, çoban arvadı Yasoda inəkləri sağmağa getmişdi. Uşaq bambuk nəsnidə qurudulmuş balqabaqdan düzəldilmiş oyuncaqla oynayırdı.

İfrite uzun, əyri dişlərinə ağarda-ağarda uşağı qucağına götürdü, istədi ki, əmizdirib iyrenc südüyü onu aqulasın. Ancaq Krişna yaşına görə çox ağıllı idi, ifritənin kələyini anlayıb, onun döşünü elə bərk dişlədi ki, ifritənin canı ağzından çıxdı.

Başqa bir ifrite pusub Krişnanı meşədə tapanda uşağın artıq iki yaş vardı. İfrite iti cayaqlı əllərini qabağa uzadıb uşağın üstünə atıldı, ancaq Krişna cəld əyilib onun ayağından yapışdı, başi üzərindən qaldırıb ağaca elə çırpdı ki, ifritənin kələsi çürük qoz kimi partladı.

Üçüncü bir iblis nəhəng və yirtici quş donuna girib Krişnanın üstünə şığırdı, onu dimdiyinə alıb havaya qalxmaq istədi. Ancaq Krişnanın bədəni birdən-birə elə isinib qızdı ki, quş dözə bilməyib onu buraxdı və Krişna quşu boğazlayıb iki parça elədi.

Başqa bir iblis isə çox zirpə bir boa ilanı olub, Krişnanı uddu. Lakin uşaq ilanının qarnında böyüyüb-böyüyüb, onun qarnını yırtı.

Devakinin möcüzəli oğlu hələ uşaq ikən bu cür hünərlərlə bütün ölkədə ad-san qazanmışdı.

Onun ömrü-günü çoban uşaqları ilə müxtəlif oyunlarda keçirdi. Krişna onlara qoşulub mal-qara otarıb, ormanı gəzib-dolaşır, çayın

qırağına timsahları cıratmağa gedirdi. O elə gözəl tütək çalırdı ki, eşidən məftun olub səhrə düşürdü. Arılar çiçəklənmiş ağaca necə daraşarsa, ətraf kəndlərin çoban qızları da eləcə onun tütəyinin səsinə axışib gəlirdi. Onlar Krişnanın başına yığışib, gün batandan sübhə qədər bütün gecəni ay işığında rəqs ələyir, Krişna da yorulmadan səhrli tütəyində bir-birindən gözəl havalar çalırdı.

Krişna böyüyüb güclü və igid bir pəhləvan oldu. Bir dəfə elə güclü yağış yağdı ki, çaylar daşib sahilən çıxdı, bir az da keçsəydi, sel-su bütün məmləkəti yuyub aparacaqdı. Belə olanda, Krişna nəhəng bir dağı qoparıb, leysan yağış kəsənə qədər çətir kimi başı üzərində saxladı.

Kansa eşidəndə ki, gənc qəhrəmanın hünər və şöhrəti günü-gündən artır, bərk qorxuya düşdü. Krişnanı tovlayıb başkəndə götürmək və orada işini bitirmək fikrinə düşdü. O, Krişnaya məktub göndərüb, onu cəngavər yarışlarına çağırırdı. Krişna razı olub, Mathuraya gəldi. Kansa ölkənin ən güclü pəhləvanlarına buyurdu ki, Krişnaya hücum ələyib onu doğram-doğram ələsinlər, işdi, gücləri çatmasa, vəhşi filləri üstünə buraxsınlar.

Ancaq miskin Kansa bu ər igidin necə güclü bir pəhləvan olduğunu bilmirdi, biləndə işə ged icə – Krişna nəinki pəhləvanları və vəhşi filləri öldürdü, Kansanın özünü də cəhənnəmə vəsilə elədi. Bundan sonra o, Kansanın uzun illərdən bəri qaranlıq zindanda zülm çəkən qocca atasını gətirib şahlıq taxtında oturtdu, özü isə Dvaraki şəhərinin hökmdarı oldu.

Şər əməl yiyələrinin bir çoxunu yox edən Krişna beləcə bütün dünyada haqqın və ədalətin carçısı kimi ad qazandı.

Adaxlıların yarışından soraq tutanda o da Pəncəl məmləkətinin paytaxtına gəldi. Brəhmən geyimində olsalar da, Pandu oğullarını gören kimi tanıyırdı. İndi o yaxına gəlib şahbanu Kuntiyə ehtiramla təzim elədi, qardaşların hər birini böyük qəhrəman kimi salamlayıb təbrik elədi:

– Uğur dileyirəm sizə, ər igidlər! – dedi. – Qoy ad-sanızın Günəş kimi işıq saçsın! İndən belə məni özünüzdə dost və müttəfiq bilin.

Beləcə, Pandu oğulları yenilməz bir cəngavərlə, mərd və cəsur Krişna ilə dostluq ittifaqı bağladılar.

Ayüzlü Draupadi ilə Ərcunanın toy mərasiminin vaxtı gəlib yetişdi. Pəcəlin saray kahini tənənəli aynələrin icrasına tədarük görməyə başladı: öncə müqəddəs od yandırdı, sonra odun yanında gəlinin əl-ayağına yaxmaq üçün bir qab xıma, bəylə-gəlinin başına səpmək üçün bir qab düyü qoydu. Sarayın mərmər sütunları gül-çiçək, zəncirələrlə bəzədilmişdi, hər yanı müşk-ənbər ətri bürümüşdü.

Şahbanu Kunti Ərcunanı yanına çağırıb dedi:

– Oğlum, ən yaxşı geyimlərinə geyin, bir azdan adaxlını qutsal (müqəddəs) odun başına dolandıracaqsan. Qoy nəsinizin xoşbəxtlik olsun.

– Anacan, başım ayağının altına, istəyini yerinə yetirə bilmərəm, – Ərcuna dedi, – axı sən özün demisdin ki, qədim adətə görə, böyük oğul evlənməyincə kiçik oğul evlənməz. Biz – şah övladları bu qutsal gələniyə pozsaq, xalq nə deyər bizə?! Qoy Draupadını qutsal odun başına böyük qardaşım dolandırın. Törə, yasa (qanun) onun tərəfindədir.

Kunti şad olub dedi:

– Ay mənim nəcib oğlum! Sənin sözlərin əsil kişi sözüdür. Siz beş qardaş bir vahid bədən, bir vahid ürək kimisiniz. Buna görə sənin öz qardaşına gəlin gətirməyində heç bir haqsızlıq yoxdur. Qoy ulu babalarımızın qutsal adətincə kəbin kəsilsin.

Beləcə, ilahidən müdriklik bəxş edilmiş Yudhiştira ayüzlü Draupadının əri oldu. İncəbelli, ahubaxışlı bu dilbər toy gecəsi əhd elədi ki, indən belə bütün məhrumiyyətlərə əri ilə bir yerdə sinə gərəcək, ona vəfətli ömür yoldaşı olacaq. Bəy və qardaşları da and içdilər ki, Draupadını göz bəbəyi kimi qoruyacaqlar, yeri gəlsə, onun yolunda canlarından keçəcəklər.

Toy mərasimi başa çatandan sonra Pəncəlin şahı Pandu oğullarına bahalı hədiyyələr verdi. Düşmənlərin qənimti Krişna da onlara az tapılan bəxşişlər göndərmişdi. Bütün əhali tamaşaya durmuşdu, yer-yərdən səslər ucalırdı:

– Tanrılara yarar hədiyyələrdir. Nazik parçadan tikilmiş geyimlər görün necə gözəldir!..

– Saf qızılla işlənmiş gərdunələri demirsən! İki göz istəyir, tamaşa cəlosin!

- Hələ dağlara oxşayan fillər...
 - Saysız-hesabsız qullar, könizlər...
 - Qızıl üzəngili atlar...
 - Nə yaxşı ki, şahımızın belə qüdrətli dostları var.
 - Bəli, övət. İndən belə kimin hüneri var ölkəmizə basqın eləsin?!
 Camaat Draupadinin ərə getməsinə sevinir, qüdrətli Pandu oğullarının şəninə alqışlar deyirdi.

Bu nikahın soracağı kor Dhritaraştranın qulağına çatanda o, bərk dilxor oldu. Vəzir-vöküllərini yanına çağırıb, onlardan məsləhət istədi.

Şahzadələrin dünyagörmüş və müdrik ulu babası Bhişma söz alıb dedi:

- Qibleyi-aləm, oğlun Duryodhananın Pandular qarşısındakı suçlarını sən özün yumalısan. Biz elə bilirdik onlar Qatranlı sarayda yanıb yox olublar, ancaq indi eşidirik ki, allahlar onları hiyf eləyiblər, deməli, ulu tanrılar da onların tərəfindədir. Yaxşı olar, sən Pandu oğullarını sarayına dəvət eləyib onlara sayğı və nəzakət göstərəsən. Unutma ki, onlar sənin qardaşın uşaqları və bu ölkənin hökmdarlarıdır.

Vəzir Vidura da onun sözüne qüvvət verərək söylədi:

- Məmləkətin tən yarısını Pandu oğullarına qaytarmaq gərəkdir. O vaxt sən haqq və kuniliyi (ədalət) bərpa etmiş olarsan.

Şahzadələrin öyrətməni Drona dedi:

- Pandularla ədəvət saxlamaq bizə sərf etməz. Axı indi onların Pəncəl şahı və Krişna kimi qüdrətli müttəfiqləri var.

Bu məsləhətlər Dhritaraştranın ağına batdı. Vəziri Vidurani Pandu oğullarının yanına göndərdi. Vaxtilə öz ağıllı məsləhətiylə qardaşları ölümdən xilas eləmiş müdrik vəzir hökmdarın bu qərarından bərk sevindi, yubanmadan döyüş arabasına minib Pəncəlin başkəndinə yola düşdü.

Beləliklə, Pandu oğulları Draupadi və möhtərəm anaları ilə birlikdə vətəna qayıtdılar.

Duryodhana və onun özü kimi namərd dost-aşnasından savayı məmləkətin bütün əhalisi Pandu oğullarının qayıtmasına sevinir, çalib-oxuyur, şənlenir, bir-birlərinə gözəydlığı verirdi. Adama elə gəlirdi ki, bu sadlığın, bu çal-çağırın sonu olmayacaq.

Pandu oğulları gəlib Dhritaraştranın hüzurunda dayandılar. Kor hökmdar üzünü Yudişthiraya tutub dedi:

- Ey möhtəşəm Kuntinin igid oğlu, sözlərimə diqqətlə qulaq as. Bu qüdrətli məmləkət bizə ulu babalarımızdan qalmış qutsal yadı-

gədir. Xalqın ağı günü və məmləkətin gəlişməsi naminə vuruşmalı-bizə! Bunun üçünə aramızda birlik olmalıdır. Ancaq nə etməli?! Tale bize yox olmadı. Sizinlə oğullarımın qullarını yadıma düşəndə qəlbimi qəm-qüssə sarrı. Duryodhana və onun qardaşlarını dinləyəndə görürəm ki, siz heç vaxt barışığa gəlməyəcəksiniz. Buna görə də Pandu və Kaurav oğullarının bir yerdə yaşaması məsləhət deyil. Səltənətin yarısını sizə verirəm. Qoy ulu babalarımızın qədim vəkəni İndraprastha sizin başkəndiniz olsun. Mən sözümlə söylədim!

Nəcib Yudişthira öyilib kor əmininin qabağında yeri öpdü, ədalətli qərara görə ona təşəkkürünü bildirdi. Bundan sonra Pandu oğulları döyüş arabalarına minib, qədim İndraprastha şəhərinə üz tutdular. Tezliklə əski şəhərin xarabalıqları yerində öz gözəlliyilə dünyanın bütün başkəndlərini kölgədə qoyan yeni və möhtəşəm bir şəhər ucaldı. Şəhər hündür bürclər və dəniz kimi dərin xəndəklərlə əhatələnmişdi. Onun ağı mərmər sarayları Günəş kimi işıq saçır, məbədləri göy qurşağıtək minbir rəngə çalırdı. Hər səhər küçələrə gül suyu səpilirdi, fəvvarə, göl və hovuzlar ətrafı xoş bir sərinlik yayırdı. Bazarlarda hər cür mal satılırdı, dünyanın hər yerindən tacirlər, sövdəgərlər dəstə-dəstə axışıb bura gəlirdilər. Şəhər əhlinin səliqəli geyimi göz oxşayırdı. Hamı zəhmət çəkib çalışır, firavanlıq gündən artırdı. Xoş güzərana və bolluğa sevinən adamlar Panduların müdrikliyi şəninə nəğmələr, şeirlər qoşurdular.

Yudişthira şahlıq taxtına çıxıb, qüdrətli və yenilməz bir hökmdar olmuşdu. O hamıyla mülayim rəftar eləyir, təbəələrinin payğına qahrda. Xalq arasında deyilirdi ki, bu şah torpaq qədər səbirli, göylər qədər səxavətlidir.

ƏRCUNANIN EVLƏNMƏSİ HAQQINDA HEKAYƏT

Günlərin bir günü Ərcuna şən-şövkətli Krişna ilə görüşmək üçün Dvaraki şəhərinə yollandı. Krişna Pandu oğullarından ən çox Ərcuna ilə dostluq eləyirdi. Hər ikisi yenilməz qəhrəman və yaraq xiridarıydı. Gözəllik və nəciblikdə tay-bərabərləri yox idi. Onlar doğma qardaşlar kimi görüşüb qucaqlaşdılar, hal-əhval tutdular. Krişna buyurdu ki, şanlı qəhrəmanın gəlişi münasibətlə şəhər bəzədilsin. Dvaraki şəhərinin minlərlə sakini küçələrə çıxmışdı ki, onu salamlasın, öz sevgilərini bildirsin.

Ərcuna və Krişnanın günləri ovda, eys-ışrətdə keçirdi. Dostlar yel qanadı atların belində adada qorxunc qabanları ovlayır, fil belində pələngləri qovalayır, pay-piyada qızılqış ovuna çıxırdılar. Atdıqları hər ox hədəfə dəyirdi, xəncərlərinin zərbindən şimşək çaxırdı.

Axşamlar da musiqiçilər və rəqqasələrin əhatəsində çay qırağına, çimib sərinləməyə gəlirdilər. Dvarakidəki həyat sonu görünməyən parlaq bir bayrama, bitib-tükənməyən eys-ışrət məclisinə dönmüşdü.

Şənlilərin birində Ərcuna Krişnanın bacısı, gözəl Subhadranı gördü. Qızın saçları aynılma gecəsi kimi zil qaraydı, çöhrəsi ondörd-gəcəlik Ay kimi işıq saçırdı. Qamışıqlığın ortasında bitmiş ince və mavi şanagüllü kimi o da kamilliyi və gözəlliyi ilə rəfiqələrdən seçilirdi. Ərcuna bu dilbərə görüb, bir könlüdən min könlüə ona vuruldu. Həmin gündən Ərcuna istəhasını, yuxusunu itirdi, ovu, eys-ışrəti unuttu. Bütün günü yalqız gözib dolayır, Subhadranın xiffətini eləyirdi.

Krişna dostunun bu halını görüb soruşdu:

– Ey şahların yaraşığı, niyə kefsizsən? Heç üzün gülmür, könlün açılmış?

Ərcuna ah çəkib cavabında dedi:

– Ey insanların ümidgahtı, məgər sən öz bacının kamilliyini görmürsən ki, dördimin səbəbini soruşsan? Axı onun baxışlarına bircə dəfə tuş olmaq bəsdir ki, bu səhrlə gözlərin əbədi əsiri olasan. O mənim arvadım olmasa, yaşaya bilmərəm.

– Hərgah dördin budursa, hesab elə ki, heç dərindən yoxmuş. Görürəm ki, bacının da səndən xoşu gəlib. Mənə qalanda isə səninlə qohum olmağı özümə şəraf bilirəm.

Ərcuna şad olub ucadan dedi:

– Sənin sözlərin canıma məlhəm kimi yayılır, məni yenidən həyata qaytarır. Bacınla evlənmək üçün səndən xeyir-dua diləyirəm.

– Amma bil və agah ol ki, – Krişna dedi, – onu adaxlıların yarı-şında ərə vermək istəyirlər. Hərgah bu yarışı gözləməyə səbrin çatmırsa, qızı oğurlayıb qaçırmalısan. Bütün cəngavərlər bu cür edirlər.

– Elədir, dünyanın hər yerindən Dvarakiyə axışmış gələn adaxlıları görəndə ağılim başımdan çıxır, – sonra da qətiyyətlə əlavə elədi. – Sən haqlısan, yubanmaq olmaz, igidə gözləmək yaramaz.

Bir dəfə Ərcuna eşitdi ki, Subhadra öz rəfiqələri və güclü keşikçi dostasının müşayiəti ilə dağlardakı pöhrəliyə, çiçəklənmiş lianlara

tamaşa etməyə gedib. Bu xəbəri eşitcək Ərcuna cold qızıl döyüş arabasına minib qızın ardınca çapdı.

– Məhriban rəfiqələrim, olmaya tufan qopub? – deyərək Subhadra qızılı arı beçəsi kimi onu araya almış qızlardan soruşdu: – Yeri-göyü lərzəyə salan gurlutunu eşidirsiniz?

Subhadra sözünü deyib qurtarmamış Ərcuna qızıl gərdünədə onların başının üstünü aldı. Keşikçilər qorxu içində yaraqlarını atıb qaçdılar. Günəş kimi işıq saçan polad geyimli qəhrəman od püskürən atları əylədi, bir göz qırpmında Subhadranı qamarlayıb gərdünəyə basdı. Qızın yan-yöresindəkilər gözlərini yumub-açıncə yel qanadı atlar qoşulmuş gərdünəni yerində görmədilər, yalnız uzaq dağların arxasından ötüb-keçən tufanın əks-sədəsi kimi yavaş-yavaş səngiyən gurlutunu eşitmək olurdu.

Ərcuna qaçdığı bu ismətli və utancaq gözəli öz sarayına gətirdi. Subhadra öz qayınanasını, qayınlarını, şahbanu Draupadını böyük hörmətlə salamladı. Draupadi onu doğma və əziz bacısı kimi bağrına basıb dedi:

– Qoy heç vaxt sənin ərinin düşməni olmasın.

Subhadra cavabında dedi:

– Qoy tanrılar şah Yudhiştiranı da hər cür xata-baladan hiyf elösin.

Subhadra hamı ilə dostlaşıb Panduların sarayında şad-xürrəm yaşamağa başladı. Tezliklə Krişna da ora gəlib bacısı üçün bahalı toy hədiyyələri gətirdi.

Toy şənliləri zamanı şəhər əhlinə saysız-hesabsız hədiyyələr paylandı, camaat Panduların səxavətinə min alqış dedi.

Taleyin bəxş elədiyi xoş bir saatda Subhadranın oğlu oldu. Uşağın adını Əbhiman qoydular. Ərcunanın sevinci yerə-göyə sığmırdı. O, məmləkətin bütün sakinlərinə qızıl bezəklər, bahalı parçalar, ilxı-ilxı at, sürü-sürü inək payladı.

Qaydaya-törəyə əməl eyləyən
Haqqını alacaq bir gün axırdı.
Gözütöx, təmkinli, ədəb-ərkanla
Sürəcəkdir ömrünü o, xırdə-xırdə.

Yanılib-yanılib azan bir kəso,
Könlündən şübhəni ataraq bir gün.
Düz yola qayıdıb həqiqət gözso,
Yenə öz haqqını alacaq düzgün.

Haqqı-kuniliyi unudub bütün,
Dünyada zülm ökən alçaq biqeyrət
Şərəfsiz ölümlə bitirib ömrü,
Qarış qazanacaq, bir də ki nifrət!

Duryodhana isə hər gün İndraprastheyə öz güdükçülərini göndərirdi. O, Panduların hər addımını izləyir, başqa məmləkətlərin hökmdarları ilə görüşlərindən soraq tutur, nə barədə danışıqlarını soruşub öyrənir, ən gizli fikirlərini də bilməyə can atırdı. O, Panduların taxtdan salmaq, bütün məmləkətin şahənşahı olmaq ümidindən hələ də əl çəkməmişdi. Panduların başkəndindəki həyatın, ayna sularında süsən çiçəkləri üzən orman gölü qədər gözəl olduğunu eşidəndə ağı başından çıxır, qəzəbindən dil-dodağını gəmirirdi. Ancaq tezəcə də öz-özünə toxtaqlıq veriridi: "Qoy olsun, bu uzun sürməyəcək. Qoymaram onlar ağgünlü yaşasınlar. Zaman özü göstərər ki, diləyimə yetişmək üçün nə etməliyəm".

BÖYÜK QURBAN MƏRASİMİ HAQQINDA HEKAYƏT

Yudhiştira uzun illər ədalətlə hökmlərini öləyib böyük qüdrətə yetdi. Ölkələrində hərc-mərclik hökm sürən, günlərini eys-ışrətdə, savaşıqlarda keçirən bir çox şahları özüne tabe elədi. Bütün dünyada səadət çarçısı və şər əməllərin qanımı kimi ad qazandı.

Günlərin bir günü Krişna ona dedi:

– Ey adil hökmdar, sən bundan da yüksək mənəşə – şahlar şahı adına layiqsən! Bütün məmləkətlərin şahlarını hüzuruna çağırıb, onların iştirakı ilə allahlar şərəfinə təntənəli qurban vermək və bununla da Yer kürəsinin hökmdarı olmaq vədəsi çatmayıbmı? Ətrafına bax, bir gör özge məmləkətlərdə necə qanunsuzluqlar, cinayətlər törədilir, mənasız savaşıqlarda nə qədər insan qırılır, neçə-neçə şəhər xarəbazarlığa çevrilir. Sənə könüllü tabe olan şahlar haqq-ədalətin özüne tapınmış olacaq, ölkələrini çiçəklənib inkişaf edəcək.

– Müdrik sözlərdir, – Ərcuna dostu Krişnaya tərəfdar çıxdı. – Hərgah sən şahlar şahı olsan, nəslimizin şan-şöhreti birə on artar, təbəələrin bəriş və səadətə yetər.

Qüdrətli Bhimasena əlavə etdi:

– Bu şahlardan kim öz xalqının xoşbəxtliyinə göz yumub sənə boyun əymək istəməsə, bizim qılıncımıza tuş olar.

– Çox güman Carasandhanı belə bir aqibət gözləyir, – Ərcuna onun sözlərinə qüvvət verdi. – Bu namərd öz güclü ordusuna güvənərək, çox ölkələri qarət eləyib, hökmdarlarını da ya öldürüb, ya da zindana saldırb. O hətta özge arvadlarını qaçırmıqdan da çəkinmir. Hərgah Yer üzü bu şərəfsizdən qurtulsa, onun bütün təbəələri bayram elər.

Bhimasena güzünü silkələyib ucadan dedi:

– Onda niyə oturmuşuq? Carasandhaya hücum eləyib öldürək!

– Onu öldürmək o qədər də asan deyil, – Krişna dedi. – Carasandha tilsimlidi. Buna görə də ən qüdrətli şahlar da ona qalib gələ bilmir.

– Bizə onun haqqında danış, – Yudhiştira xahiş elədi.

Krişna onlara belə bir əhvalat söylədi:

– Bu şərəfsizin atası uzun illər övlad üzünə həsrət olub. Allahlar ona övlad əta eləsin deyərək iki arvadını da götürüb bir adaya, müqəddəs zahidin yanına gedir və ona yalvarır ki, qurbanını allahların dərğahına çatdırın. Qurban mərasimi zamanı manqo ağacından yetişmiş bir meyvə qopub yerə düşür. Zahid meyvəni götürüb şahə verir və deyir ki, tən yarı bölüb şirəsini arvadlarına içirtsin. Şah müqəddəs zahidin dediyi kimi eləyir. Doqquz ay doqquz gündən sonra şahın hər iki arvadı doğur. Amma şah sevinmək əvəzinə qəm dəryasına batır. Çünki hər ana uşağın bir yarısını dünyaya gətirmişdi, elə bil uşağı iki yerə bölmüşdü, onlar ayrı-ayrılıqda nə nəfəs alır, nə görür, nə eşidir, nə də tərpənirdi. Şahın arvadları kənizi çağırıb buyururlar ki, bu eybəcər ət parçalarını əskiyyə büksün, aparıb küçüyə atın. Kəniz deyilənə eləyib saraya qayıdır. Demə o gecə bərk acımış diş rəqşas şəhərə soxulubmuş, yeməyə adam əti axtarırmış. O bütün şəhəri gözib dolaşır, axırda gəlib sarayın yanına çıxır. Uşağın bir yarısını tapıb sevinir: "O biri yarısını da tapıb bir yerə yeyərəm" – fikirləşir və acgözlüklə yan-yörəyə boylanır. Bir az aralıda axtardığını görür. Hər ikisini yan-yana qoyub yemək istərkən, birdən gözünün qabağında hər iki hissə birləşib bütöv bir uşaq olur. Özü də bütün əlamətləri onun şah oğlu olduğuna dələlət edir. Diş rəqşas heyrdəndən donur. "Nə böyük möcüzə, – deyər fikirləşir. – İndi mən nə eləyim! Hərgah onu basıb yəsəm, atası yaşadığımız adaya od vurub yandırar, bütün nəslim məhv olar. Yaxşıdır budur, şəhər onu

aparıb saha verim". Fikirleşdiyi kimi də eləyir. Şah bərk sevinir, rəksə çoxlu hədiyyələr verib yola salır. Sonra uşağı qucağına götürüb allahlara dua eləyir. Beləliklə, uşaq sarayda qalıb böyüyür. Hər iki anasının südünü ömir, gücü birə-iki artır. Ancaq diş rəksə ona nəfəs verdiyi üçün daşqəlblə və zalım böyüyür. Yetkinlik yaşına çatıb şahlıq taxtına çıxanda şər və zülm yolunu tutur. Onun nə kimi cinayətlər törətdiyini isə bayaq sizə danışdım.

– Bəs onda niyə ləngiyirik, – Ərcuna qışqırdı, – gedək onu öldürək!

– Onu neçə dəfə qılıncla doğrayıblar, ancaq doğulanda olduğu kimi hissələri o dəqiqə birləşib, onu adı yaraqla öldürməklə olmaz.

– Onda mən onu bu əllərimlə boğub öldürərəm. – Bhimasena bunu deyib döyüş arabasına tərəf cumdu.

Ayrılmaz dostlar – Krişna və Ərcuna da döyüş arabasına minib Bhimasenanın ardınca çapdılar. Carasandhanın məmləkətinə yetişib, yan darvazadan saraya daxil oldular. Gəlib zalım hökmdarın qarşısında mərd-mərdənə dayandılar. Carasandha şah nəslindən olan bu qəhrəmanları sayğı və izzətlə qarşıladı, süfrəyə dəvət elədi. Ancaq Pandu oğlanları yemək-içməyə heç gözücü da baxmadılar. Carasandha onların ünvanına xeyli tərif söylədi, ancaq Pandular ona sükutla cavab verdilər.

Carasandhanın təəccübünü gören Krişna dedi:

– Ey şah, bu iki şəxs gecəyarısına kimi susmağı əhd eləyib, buna görə özünü yorma. Əmr ver, dincəlmək üçün onları qonaq otağına aparsınlar.

Gecəyarı olanda Carasandha qonaqların yanına gəlib soruşdu: "Siz kimsiniz? Bura niyə gəlmisiniz?" Daha susmaq olmazdı. Buna görə mərd-mərdənə dedilər:

– Biz sonin düşmənik. Buna görə yan darvazadan içəri girdik, salamını almadıq, süfrənə yaxın durmadıq. Biz səni öldürməyə gəlmişik. Çünki sən haqq-ədalətin düşmənisən, başqa ölkələri çapıb talayırsan, əsir aldığıın şahları öldürürsən. Daha yetər. Vuruşa hazırlaş. Özün seç: hansızla döyüşmək istəyirsən?

Qorxu-hürkü bilməyən lovğa Carasandha şir bilekli Bhimasenani seçdi. Elə oradaca döyüş başladı. Döyüş nə döyüş! Elə bil yazın iyini duymuş iki qızmış fil kəllə-kəlləyə gəlmişdi, elə bil ki, dağ toqquşurdu. Nohəng qayalar kimi gürultü ilə yerə dəyir və qeyzli şirlər kimi yenidən bir-birinin üstünə atılırdılar. On dörd gün on dörd gecə

döyüşdülər, ancaq heç biri dov gələ bilmədi. On dördüncü gün Carasandha yavaş-yavaş gücdən düşdü. Bunu gören Krişna Bhimasenaya dedi:

– Əcəli yetişdi, bitir işini!

Bhimasena var gücünü toplayıb Carasandhanın ayaqlarını yerdən üzdü və başı üzərində hərəliyib yerə elə çırpdı ki, zalım şah iki parça oldu.

Zindandan qurtulan şahlar, cəngavərlər və rəyyəət böyük sevinc içində öz xilaskarına min alqış dedilər. Dinc həyatda onlara vəfalı dost, döyüşlərdə etibarlı yaraqdaş olmağa and içdilər. Carasandhanın ölümünü hamı bayram eləyirdi. Bu nəmərdin ölümünə yalnız bir adam kədərlənirdi. O da Carasandhanın yaxın dostu və onun kimi qəddar və zülmkar olan Şişupala idi. Şişupala üroyində Pandulara və Krişnaya nifrət bəsləyir, dostunun intiqamını almaq üçün fürsət gəzirdi.

Carasandhanı öldürəndən sonra qəhrəman Pandular öz paytaxtlarına qayıtdılar.

İndraprasthedə hamı Böyük Qurban bayramına hazırlaşdı. Bu təntənəli mərasimdən sonra Yudhiştira şahlar şahı elan olunacaq idi və o biri hökmdarlar onun qızıl taxtı önündə sədəqət andı içəcəkdilər. Dünyanın hər yerindən hökmdarlar bura axışdırlar. Kaurav qardaşları da Yudhiştiranın sarayına təşrif buyurmuşdular. Onları ulu babaları qoca Bhisma, öyrətmenləri Drona, bir çox dostları və yaraqdaşları müşayiət edirdilər. Günəş oğlu Karma, bədnəyyət Şişupala da qonaqların arasındaydı.

Pandu oğulları saraya gələnləri ən əziz qonaq kimi qarşılayır, onlara tutub onun hörmət göstərirdilər. Hər qonağa əl-üzünü yuyub sərinlənmək üçün su, oyninə geyinmək üçün ətir qoxuyan bahalı geyim, yangısını söndürmək üçün şərbət verirdi.

Bütün şahlar bir yerə toplaşandan sonra Yudhiştira üzünü Krişnaya tutub onun əzəmət, hünər və gücünü öyməyə başladı. Məclis əhli də yer-yerdən təsdiq elədi ki, Krişna həqiqətən allahlara bərabər bir qəhrəmandır, öz kamilliyi ilə Yer üzünü nura boyayır.

Birçə şah Şişupala qəzəblə yerindən sıçrayıb Yudhiştiranın sözünü kəsdi:

– Ay axmaq, başına adam qəhətdir ki, bu çobanla öyünürsən? Nə çoxdur bu məclisdə şən-şövkətli, hünərli şahlar ki, Krişna heç onların əlinə su tökməyə yarar deyil. Şah qardaşlarını! Mən sizdən

sorusuram: bu çobanın nəyi bizdən artıqdır? Biz uşaqlıqdan at çapmış, qılınc oynatmış, bütün qanunları özber öyrənmişik, o isə mal otarib, bir də tütək çalıb. Niyə susursunuz? Görmürsünüz ki, bizi bura alçalmağa yığblar?

Bu sözlərdən sonra məclisdə bir səs-küy qalxdı ki, elə bil iki ordu üz-üzə gəlmişdi. Hamı bağırır, əllərini yellədir, yaraqlarını sil-kələyirdi. Məclis əhlinin bir qismi Şişupalanı yamanlayıb Krişnanı tərifləyir, bir qismi də Yudhiştiranı qonaqlara sayğısızlıqda təqsirləndirirdi.

Belə olanda Yudhiştirana üzünü ulu babamız Bhişmaya tutub dedi:

– Şahların bu qəzəbi məni yaman narahat edir. Qorxuram şuluqluq düşsə, Böyük Qurban mərasimi pozula. İndi mən neyləyim?

Bhişma cavabında dedi:

– Bir bax Krişna necə sakitdir, elə bil yuxuya dalıb. Buna görə düşmənləri yatmış şirin hündəvərindəki köpəklər kimi mırıldayır. Bu miskin Şişupala indi özünü şir kimi aparır, ancaq Krişnanın barmaq tərətəməyi kifayətdir ki, o yenidən dönüb köpək olsun. Buna görə heç nədən qorxma: it hürər, karvan keçər.

Ötkəm və lovğa Şişupala ağsaqqal Bhişmaya çox kobud cavab verdi:

– Ay kaftar, bari sən dinmə, sarsaqalayıb nəslini rüsvay etmə! Yazıq o kəslərə ki, sən özlərinə ağsaqqal, başçı seçiblər. Düz deyiblər ki, kor kora yol göstərər. Sən nə cəsaratlə çarlıq çobanı tərifə tutursan? O nə hünər göstərib axı? Uşaqlıqda söhbətini eşitdiyim qaza oxşayırsan sən. Bu qaz dəniz quşlarına xeyir iş görməyi – onun üçün dəryadan balıq tutub gətirməyi öyrədibmiş. Qağayılar dalğalara bax vurub balıq ovladığı zaman onların sahilə baxımsız qalmış yumurtalarını oğurlayıb yeyirmiş. Bilirsen axırda dəniz quşları bu qazın başına nə oyun açdılar? Tüklərini yolub küləyə verdilər. Ey Yer üzünün ən şərəfsiz məxluku, bunu möhkəm yadında saxla və heç vaxt boş yerə vaqqıldama!

Bu sözləri eşidəndə qəzəbdən Bhimasenanın gözləri bir cüt köz kimi alışıb-yandı, qaşlarının arasında çay kimi dərin qırıqlar çökdü. Qolaylanıb Şişupalanı vurmaq istədi. Ancaq qoca Bhişma havadaca onun əlini tutub qoymadı.

– Yox, Bhimasena, – dedi, – insan cildinə girmiş bu canavarı öldürmək sənə alına yazılmayıb. Onu başqaşı öldürəcəkdir. Bil və aqah ol ki, Şişupala doğulanda, dörd əli və üç gözü varmış. Bu eybə-

cərliyi görə anası dərddə çəkib ağlaymış. Ancaq gecələrin birində qulağına qeybdən səs gəlir: “Ağlama, əksinə, sevin ki, sənə oğlunu heç kəs öldürə bilməyəcək. Yer üzündə yalnız bir nəfər onu öldürə bilər”. – Şişupalanın anası soruşur: “Ürəyimə dəg çəkəcək o adamı bəs mən necə tanıyıram?” Səs cavab verir: “Tezliklə dünyanın hər yerindən sizin saraya qonaqlar gələcək. Sən uşağı bir-bir qonaqların dizi üstünə qoyarsan. Haçan ki, uşağın iki artıq qolu qopub düşdü və üçüncü göz yoxa çıxdı, o vaxt bax gör uşağ kimin qucağındaymış. Həmin adam gələcəkdə sənə oğlunun qatili olacaq”. Şişupalanın anası deyilən kimi ələyir və öyrənir ki, oğlu Krişnanın əlində oləcək. Həmin o Krişnanın ki, indicə Şişupala onu çoban deyə ələ salırdı.

Bu hekayəti eşidən Şişupala əfi ilan kimi qıvrılıb açıldı, qəzəblə Krişnaya dedi:

– Səni və sənə kimi şərəfsiz öyənlərin hamısını döyüş çağırırım!

Bu sözlərin Şişupalanın ağzından çıxacağı ilə Krişnanın əlindəki ülgüc kimi iti demir lövhənin qırılacağı bir oldu. Lövhə havada parlaq qövs cızıb Şişupalanın başını üzdü. Zalım şah ildirim vurmuş qaya kimi yerə səridi.

Hamı başa düşdü ki, Şişupala haqlı cəzasına çatdı. Qanun bilicisi Yudhiştiraya, müdriklər müdriki qoca Bhişmaya, Yer üzünü şerdən qurtaran Krişnaya böyük hörmətlə təzim edəldilər, sonra da sakitə qayıdıb yerlərində əyləşdilər.

DURYODHANANIN YENİ SUI-QƏSDİ HAQQINDA HEKAYƏT

Böyük Qurban mərasimi başa çatdıqdan sonra cəmi şahlar İndraprasthe şəhərini tərk edib öz məmləkətlərinə qayıtdılar. Kaurav qardaşları da çıxıb getdilər. Duryodhana isə tamah qurdunu öldürmək üçün hələ bir müddət Pandu oğullarının sarayında qalıb yaşadı. O bütün günü sarayı gəzib-dolaşır, qədim dövr qəhrəmanlarının misilsiz hünərlərini təsvir edən bir-birindən gözəl divar rəsmlərinə heyranlıqla tamaşa edir, saray rəqqasələrinin məharətindən zövq alırdı. Pəncərə və eyvanları bəzəyən qas-daşı, otaqlara işıq saçan qızıl şamdanları, sörtövlədə saxlanılan cins atları, düşmənlərin ürəyinə qorxu salan döyüş fillərini sayır və fikirləşirdi:

"Hərgah bu var-dövlət mənim, yalnız mənim olsaydı, Yer üzünün bütün şahları Yudhiştiranın deyil, mənim ayaqlarına döşənər, mənə sədaqət andı içərdi. İndi yalnız ovuclarını cütləməklə mənə salamlayan və bir neçə kəlmə də kəsməyən bu məğrur Draupadi o vaxt hüzzurumda köniz qədr müti olar, öz şirin nəğmələriylə mənə feyzab edərdi".

Duryodhana səhərdən axşama qədər belə fikirlərlə əlləşir, arzusunda çatmaq üçün min cür tədbir töküdü.

Günlərin bir günü Pandu oğulları və bütün saray əhli qarşısında gülcünc vəziyyətə düşəndən sonra Duryodhananın hirs-hikkəsi daha da artdı.

Bu belə oldu. Sarayı gəzərkən otaqların birində gözəl bir çarhovuz gördü. Çarhovuzun suyu dumduru idi, ətrafa xoş bir sərnilik yayırdı. O, paltarının ətəyini qaldırdı ki, suya girib bir az sərinlənсин. Ancaq su nə gözdürdü? Ayağı suya yox, büllür döşəmənin bərk və hamar səthinə toxundu, sürüşdü, az qaldı kəlləsi üstə yerə daysın, ilan kimi qıvrıldı, müvazinətini güclə saxladı. Həmişə dəvə tək təşəxxüslə lökləyən bu lovğa şahın necə əl-qol atıb qıvrıldığını görənlərin hamısı qəhqəhə çəkib güldü.

Xəcalət və qəzəbdən başını itirmiş Duryodhana saray bağına qaçdı ki, orada tək gəzib, sakitləşsin. Bir az getmişdi ki, büllür bir göl gördü. Gölün qırağında Bhimasena nəhəng ağacın kələ-kötür budaqlarına oxşayan əzələli qollarını geniş açaraq arxası üstə uzadı, dincəlirdi. Qardaşları da yanındaydı. Duryodhana göstərmək istədi ki, bu dəfə ona kələk gələ bilməyəcəklər; ayağını gölün döşəmə zənn etdiyi parlaq səthinə basmağı ilə şəpəltiyə suya düşməyi bir oldu; demə bu, əsil göl imiş.

Bhimasenanın göy gurultusunu andıran qəhqəhəsindən göyün buludları pəron-pəron düşdü. Ərcunanın gülüşü isə dağ çayının şırıltısına oxşayırdı. Qəzəblənmiş Duryodhana geriye dönüb, yenidən saraya təpilmək istədi, ancaq yenə bəxti gətirmədi. Hava kimi şəffaf, gözəl görünməyən büllür qapıyla kəllə-kəlləyə gəldi. Başının zərbindən qapı taybatay açıldı və Duryodhana salonun içindən qaça-qaça keçib, qarşısında yenə o cür qapı gördü. Əllərini qabağa uzatdı ki, qapını itələyib açsın. Ancaq əlləri boş çıxdı, üzüüstə yerə sərilirdi, çünki qapı taybatay açıq idi.

Duryodhana qəzəb içində İndraprastheni tərək edib öz paytaxtına qaçırdı. Ancaq ona gülən nökrə və qulların qəhqəhəsi hələ uzun

müddət qulağından çəkilib getmədi. Dayaz gölməçə qızmar günün altında qurduğu kimi Duryodhananın qəlbə də Pandulara olan nifrətdən quruyub daşa dönmüşdü. O, bambuk qəfəsdəki şir kimi özünü ora-bura çırpır və yalnız bir şey arzulayırdı – Pandulardan intiqam almaq, onları şöhrətdən, özəmətdən, nələri varsa, hamısından məhrum etmək!

Həmin günlər Kauravların sarayına Duryodhananın dayısı Şakuni qonaq gəlmişdi. O da bacısı oğlu kimi bədniiyyət və zalım, tülkü kimi hiyləgər və fəndgir idi. Duryodhananı həmişə bəd əməllərə sövq eləyirdi. Duryodhana da hər bir işdə onunla məsləhətləşir, onun sözü ilə oturub-dururdu.

İndi də üzünü Şakuniyə tutub acı-acı gileyilməyə başladı:

– Qurbanın olum, dayı, daha dözə bilmirəm. Belə getse, ya özümlə oda atıb yandıracağam, ya da ağı içib özümü öldürəcəyəm. Düşmənlərim günü-gündən güclənir, üstümüçə ayaq açır, mənə arvad kimi sakitcə oturmaşam, tamaşa eləyirəm... Belə kişilikmi olar?! Onların qələbələri və öz uğursuzluqların yadına düşəndə təpəmdən tüstü qalxır, mənə məsləhət ver: necə eləyim ki, Pandulara qalib gəlim?

Hiyləgər Şakuni cavabında dedi:

– Onlara qalib gəlmək haqqında düşünmə. Sən artıq neçə dəfə buna cəhd etməsən, ancaq tale həmişə onlara yar olub. Yadındamı, qurduğun kələk? İstəyirdin qızıl gücünə onları ələ alasan, bir-birinin üstünə salıxdırasan, sonra da ayrı-ayrılıqda məhv olayəsən. Axır nə oldu? Kələyin baş tutdumu? Yadındadı, dəliqanlı dostun Karna o vaxtlar nə deyirdi? "Ləngimə. Nə qədər ki, Panduların qüdrətli müttəfiqləri və güclü ordusu yoxdur, zirək tərən, qoşun çək üstlərinə, döyüşdə öz! Unutma ki, igid üçün bir qanun var – o da hünər, cəsərtətdir!" Lakin sən Karnanın məsləhətini eşitmək istəmədin. Düzgün də elədin! Çünki zor hesabına Pandulara qalib gəlmək mümkün deyil.

– Bəs onda nə eləyim? Onların xanədanını necə dağıdım, vərdövlətini necə ələ keçirirəm? Eh, atam bu qoca Bhismanın və Viduranın məsləhətlərinə niyə qulaq asdı axı? Biz məmləkətin yarısını Pandulara verməseydik, onlar heç vaxt belə bir qüdrətə yetə bilməzdilər.

Tülkü kimi hiyləgər olan Şakuni dedi:

– Qəm yemə. Yudhiştiraya döyüşsüz-filansız qalib gəlməyin üsulunu bilirəm.

Duryodhana şad olub ucadan dedi:

– Sən bu sözlərinlə mənə yeni həyat verirsen, ey Yer üzünün əsrəfi? Söylə, tez söylə, bu nə üsuldür belə və biz nə etməliyik?

– Hamınız unutmusunuz ki, şahların bilgəsi – ən müdriki və adili olan Yudhiştiranı bir zəif cəhəti var. Bu zəif damarından tutsaq, onu sənə tabe olmağa məcbur elərik.

– Di tez ol de, daha səbri-qərarım qalmadı, – Duryodhana dayısını tələsdirdi. – Onun zəif cəhəti nədedir?

– Zər oyununu sevməyində. Bütün oyunların şahı olan bu oyunu qanun-törə qadağan eləmir. Onu şahlar da oynaya bilər, əsgərlər də və bu onlara xələf gətirməz. Ancaq Yudhiştiraya bu oyunu kələksiz-filansız, təmiz oynayır. Onun zəif cəhəti də elə bundadır. Hamıya bəllidir ki, bu oyunda mən hamını uduram. Soruşma bunu necə edirəm, ancaq onu deyə bilərəm ki, nə insanlar, nə tanrılar arasında mənə tən oyunçu yoxdur. Mən Yudhiştiranı asanca uda bilərəm.

Duryodhana hədsiz sevinib ucadan dedi:

– Ay səni şad xəbər olasan! Dediyin kimi elərik. Ancaq bu işin bir əmması var: Yudhiştiranı bura kim dəvət eləyəcək? Mən çağır-sam gəlməz, çünki onu çox təhqir eləmişəm.

– Atandan xahiş elə, o çağır-sın. Yudhiştiraya kor əmisinə çox hörmət eləyir, onun sözündən sıxmaz.

– Beləliklə, bu iki bədəməl sözü bir yerə qoyub kor Dhritaraştranın barigahına yollandılar.

Birinci Şakuni sözə başladı:

– Ey qibleyi-aləm, vəliəhdin Duryodhananı hüzuruna gətirmişəm, yazıq boynunu büküb dayanıb, çöhrəsi Himalayın zirvəsi kimi ağappaq ağarıb, gözlərinin atəşi üstünə su çilənmiş od kim sönüb, sinəsinə ahlər, hönkürtülər didib-dağıdır.

Qoca Dhritaraştra bərk narahat olub soruşdu:

– Bəs bu dəhşətli dərindən səbəbi nədir? Bəlkə kimse vəliəhdimin qəlbinə toxunub, yaxud onu əsəbiləşdirib?

– Yox, qibeyi-aləm, sənin oğlunu məhv edən ağunun adı baş-qadır. Onun qəlbinə bir istək hakim kəsilib. O öz istəyinə çatmasa, məhv ola bilər!

– Hə, hə, məhv olaram, – Duryodhana zarıdı. – Hərgah mənə kömək eləməsən, özümü öldürəcəyəm.

– Ürəyin toxtaq tapsın deyə mən hər şeyə hazırım, – şah dedi. – De görüm nədir diləyin?

– Şan-şövkətli hökmdar Yudhiştiraya ilə zər oyunu oynamaq! Çaparlara ömr elə, yubanmadan gedib onu buraya çağır-sınlar.

– Hərgah bu sənə fərəh gətirərsə, mən razıyam. Qoy elə bu gündən bənnalar zər oyunu üçün gözəl bir imarət tikməyə başlasınlar. Qoy dünyanın bütün ölkələrinə çaparlar göndərisin: şahlara bizim salamımızı yetirib desinlər ki, mən onları bura, yarışa baxmağa dəvət edirəm.

Kor şah sözünü deyib qurtarmamış daşyonan alətlərin taqılıtsı eşidildi, şəhər darvazalarından böyük bir fil karvanı çıxdı. Fillərin belində oturan çodarlar karvanı meşəyə tərəf yönəldilər ki, imarət tikmək üçün palıd, qoz, ətirli səndəl ağacı və bambuk qırıb gətir-sinlər. Yollarda toz qaldıra-qaldıra dörd bir səmtə qasidlər çapdılar. Bütün məmləkətə xəbər yayıldı ki, qurtar Yudhiştiraya zər oyununda iştirak etmək üçün tezliklə başkəndə tərəf buyuracaq.

Duryodhananın sevinci yerə-göyə sığmırdı. Sevinirdi ki, məslə-hət üçün fəndgir Şakuniyə müraciət eləməkdə yanlış olmayıb. O, öz əmisi ilə fəxr eləyirdi. Axı balıqçı öz torunu palma saçaqlarından məharətlə hördüyü kimi, əmisi də öz nitq və fikirlərini incə-incə, böyük ustalıqla toxuyub düşməne tor qurmağı bacarırdı.

Kim ki, bu dünyada hər an sürünür,
Tor qurur, rəml atır, gah quyu qazır –
Özünü çox işə vermər heç zaman,
Çalışır ki, olsun hazıra nazir!

İlanın qoynunda isinin ilan,
Qurdların dişində qulandır ölən!
Çaqqaldır çaqqalla qoşa ulayan,
Qarğadır qarğayla qismoti bölən!

ZƏR OYUNU HAQQINDA HEKAYƏT

Zər oyunu üçün imarət tikilib qurtarmasına az qalanda, Duryodhana yenə kor Dhritaraştranın yanına gəldi. Atasını dilə tutmaq istəyirdi ki, öz yerinə Şakuninin oynamasına razılıq versin.

Dhritaraştra onu gülər üzle qarşılayıb dedi:

– Oğlum, könlün şad oldumu? Axı bir azdan sən zər oyununda öz məharətini göstərə biləcəksən! Sevinirsenmi?

– Mən yalnız ona sevinirəm ki, oyun üçün belə gözəl imarət tikilib, – Duryodhana dilini sürüdü, – ancaq bu kifayətdirmi ki, sızlayan üroyim toxtaq tapsın?

– İndi şikayətin nədəndir? Sən demək olar ki, bütün istəklərinə yetmişən. Bir azdan Yudhiştira da bura gələcək, bu imarətdə qardaş kimi görüşəcəksiniz. Mən də siza baxıb fərəhlənəcəm.

– Ah, mehriban ata! Mən onunla qardaş kimi necə görüşə bilərəm? Qardaşlar arasında bərabərlik olmalıdır ki, bir-birinə paxıllıq eləməsinlər. Mənsə İndraprasthedə gördüyüm cah-calalı heç cür unuda bilmirəm.

– Özgösünün var-dövləti sənə nəyine gərəkdir? Mənim nəyim varsa, hamısı sənindir, – kor ata Duryodhananı dilə tutmaq istədi.

– Yox, yox, orada gördüklərim ayrı aləmdir. Böyük Qurban mərasiminə gələn şahlar bilsəydin Yudhiştiraya necə hədiyyələr, bəxşişlər getirmişdilər; belə qızıl kəcavəli seçmə filləri, yəhər üzəngisi daş-qaşla bəzədilmiş ilxı-ilxı atları, buynuzları qızıla tutulmuş öküz sürülərini, müşk-ənbərlə dolu qızıl camları, ən igid cəngavərlərin yuxusunda görmədiyini misilsiz yaraq-əsləhəni mən necə unuda bilərəm?!

– Bəs bu var-dövləti nə yolla əldə etmək olar? – kor şah soruşdu.
– Deyirəm, bəlkə biz də təntənəli Qurban bayramı düzəldək, başqa ölkələrin şahlarını bura dəvət eləyək? O vaxt sənəin də var-dövlətin birə on artar.

– Yox, ata, – Duryodhana dedi, – bu mümkün iş deyil. Çünki qüdrətli şahların hamısı Yudhiştiraya itaət eləyib ona tapınıb. Belə bir halda onlar bizim himayəmizə necə sığna bilərlər? Yox, ata, mən başqa yol seçməliyəm, özü də bu işdə mənə kömək eləməlisən, axı biz bir-birimizə bağlı iki qayıq kimiyyik: mən məhv olsam və Kauravlar zəifləsə, sən də məhv olarsan, sülaləmiz də!

Dhritaraştra kədərlə soruşdu:

– Mən nə etməliyəm?

– İzin ver, Yudhiştira ilə dayım Şakuni oynasin. Bu oyunda onun tayı-bərabəri yoxdur. O oynasa, hökmən qardaşıma qalib gələr, onun əmlakını, var-dövlətini udub verər mənə.

– Hərgah bununla üroyin toxtaq taparsa, razıyam, Şakuniyə söylə ki, mən ondan bizim adımızdan oynamağı xahiş edirəm.

Yudhiştira Kauravların sarayına qonaq gəlmək dəvətini alanda çox fikirləşdi. Üroyi deyirdi “getmə”, amma şah və cəngavərlərin qədim adətine görə oyundan boyun qaçırmaq da olmazdı. Çox götür-qoydan sonra döyüş arabasına minib, qardaşları və Draupadi ilə birlikdə Dhritaraştranın sarayına yola düşdü.

O, şahların məclisinə varid olub, hamını böyük sayğı ilə salamladı, sonra salonun ortasında, xalçaların üstündə oyləşdi. Şakuni də gəlib, onunla üzbəüz oyləşdi və Yudhiştirani qızışdırmaq üçün belə dedi:

– Ey şah, sən müdriklik və cəsarətin özünən. Buna görə də qərar qəbul etməlisən ki, biz necə oynayacağıq. Axı az oyunçu tapılar ki, uduzma acısını və qələbə sevincini sakit qarşılaya bilsin. İldırım ağacı kökündən necə sarsıdırsa, qələbə və məğlubiyyət də insan qəlbini eləcə lərzəyə gətirir. Belkə oynamasaq yaxşıdır.

– Mən qələbə üçün ölmürəm, məğlubiyyətdən də qorxmuram. Kişi udar da, uduzar da, təkli əliyərilik eləməsin, təmiz oynasin.

– Onda söylə, sən axıra qədər oynamağa hazırsanmı? Axı özün də bilirsen ki, udmaq ehtirası səni, ya məni dilənçi vəziyyətinə düşməyə necə oynamağa sövq elə bilər.

– Bilirəm. Mən şahların bu parlaq məclisinə gəlməmişəm ki, yarımqıç qaçam, başla.

Oyun başlandı.

– Ey şahlar şahı, sən nədən oynayacağısan? – Şakuni soruşdu.

– Bax, bu seçmə mirvarilərle süslənmiş qızıl tacdan! – Yudhiştira cavab verdi.

Şakuni zərləri ovcunda qarışdırıb atdı və sevinclə dedi:

– Mən uddum!

– İndi də xəzinəmdə daş-qaşla dolu mücrülərdən oynayırım, – Yudhiştira dedi.

Az keçməmiş ikinci dəfə Şakuninin səsi ucaldı:

– Mən uddum.

– Almazlarla bəzədilmiş döyüş arabamdan və gümüş nallı dörd cüt qoşqu atımdan oynayırım.

Üçüncü dəfə Şakuninin sevinc dolu səsi ucaldı:

– Mən uddum.

– Cavan, güclü, əlindən hər cür iş gələn yüz quldan oynayırım.

Yenə Şakuninin sösi ucaldı:

– Mən uddum. İndi nədən oynayacaqsan?

– Döyüş fillərimdən. Düşmənlərin qala divarlarını bir həmləyə uçuram, döyüş vaxtı özünü suda balıq kimi hiss edən, dözümlü və yenilməz min seçmə fildən!

– Mən uddum! İndi nədən oynayacaqsan?

– Cəngavərlərim və onların cəng arabalarından oynayırım.

– Mən uddum!

– Büllür sarayından və saraydakı xəzinələrimdən oynayırım.

– Mən uddum!

Həmişə haqq-ədələtin keşiyində duran Yudhiştiranın indi Şakuninin fənd-feliylə fəlakətə sürüldüyünü gören məclis əhli həyəcana gəldi. Etiraz səsləri ucaldı. Müdrik vəzir Vidura üzünü kor şaha tutub dedi:

– Ey qibleyi-ələm, niyə buyurmursan ki, oyun dayandırılınsın? Görmürsən ki, Yer üzünün ən böyük hökmdarı məhv olur? Məgər anlamırsan ki, o məhv olsa, tez-gec Kauravlar da məhv olar?! Olsaydı gözlərin, onda görərdin ki, düşmənlərin qənimti Bhimasenanın yumruqları düyünlənib, Ərcunanın qəzəbdən gözləri qan çəkib; Nakula və Sahadeva isə qılınca əl atıblar! Övladlarına rəhmin gəlsin, əmr ver, oyun dayandırılınsın.

Səvinc və səbirsizlikdən titrəyən Duryodhana bu sözləri eşitmək cəld dedi:

– Ata, ata, qulaq asma Viduranın sözlərinə, o əvvəllər Pandu şahla dostluq edib, indi də onun övladlarına qahmar çıxır. Görək onu çoxdan ölkəmizdən qovaydıq, sənə onun hərzə-hərzə sözlərinə qulaq asırsan. Bu boyda var-dövləti udmuş adamı hansı fəlakət gözləyə bilər?! Bu gün göydəki bürcələrin, ulduzların tale düzümü də bizə fəlakət deyil, uğur və xoşbəxtlik vəd edir.

Vidura davam elədi:

– Ey şah, yadındamı, sənənin bu böyük oğlun doğulanda çaqqal kimi necə ulayırdı?! Hamı deyirdi ki, bütün nəslinə fəlakət gətirəcək, camaatı qırğına verəcək. Bil və ağah ol ki, Duryodhana donuna girmiş çaqqaldır sənənin sarayında yaşayan. Əmr ver, oyun dayandırılınsın.

– Yox, yox, ata. – Duryodhana qışqırdı, – qoy oyun davam eləsin.

Və oyun davam elədi.

– İndi nədən oynayacaqsan, ey şah! Məğlubiyyəti boynuna alıb, sarayı rüsvayçılıqla tərk etmək vədəsi yetişməyibmi? – Şakuni istehza ilə soruşdu.

– Mən öz məmləkətimdən oynayırım. Udsan, məmləkətim də, təbəələrim də, ölkəmizin bütün sərvətləri də sənənin olsun!

Məclis əhlinin həyəcədən nəfəsi qışıldı. Hamı yerində donub qalmışdı, dəhşət içində Yudhiştiraya baxırdı. Ətrafa çökmüş lal sükutda zorlər şaqıldadı, sonra Şakuninin tənəyə dolu sösi eşidildi:

– Mən uddum!

Duryodhana yerindən sıçrayıb səvinc içində atılıb-düşməyə başladı. Gözləri hərisliklə parlayır, lovğa-lovğa ətrafına boylanırdı.

“Böyük qardaşım var-yoxumuzu uduzdu, – Bhimasena fikirləşdi, – amma dəxli yoxdur, elə ilk döyüşdə uduzduqlarının hamısını qaytaracağam”.

“Eyib etməz, qorxuya səbəb yoxdur, – Ərcuna fikirləşdi, – nə qədər ki, bir yerdəyik, xoşbəxtlik də bizimlə olacaq”.

Duryodhana barmağını Yudhiştiraya tuşlayaraq:

– Bu dilənçi indi nədən oynayacaq? – qışqırdı. Bu sözlərdən Yudhiştiranın üzü ağappaq ağardı. – Hamınız şahidsiniz ki, o axıra qədər oynamağa söz vermişdi. İndi nədən oynayacağıq? Hamı onun sərvəti?

– Mənim ən böyük sərvətim – qardaşlarımdır, – Yudhiştiraya ləyaqətlə cavab verdi. – Mən kiçik qardaşım, şir ürəkli, buğa kimi qüvvətli, gözəl-göyçək Nakuladan oynayırım.

– Mən uddum, – Şakuni bağırırdı. – Bu gündən Nakula bizim qulumuzdur. Daha nəyin var?

– Bir kiçik qardaşım da var – Sahadeva. Nakula kimi onun da qılınca oynatmaqda tayı-bərabəri yoxdur. Üstəlik də şahlara aid yasaqları – qanun-tərəni özber bilir. Mən ondan oynayırım.

Yudhiştiraya ikinci qardaşını da udub, qəm dəryasına batdı.

Cəngavərlik adətində görə, oyunçunun az-maz varidatı, lap bir cırıq həsiri qalıbsa, oyundan çıxıb bilməz. İndi neylesin, kimdən kömək istəsin? Onun təqsiri üzündən qardaşlarını qorxunc bir tale gözləyirdi. Bu tale qara buluda dönüb gözlərini tutmuşdu və o bir çıxış yolu görə bilmirdi.

– Hə, nə oldu? – Şakuni istehza ilə soruşdu. – Susmaq mənə şübhəyə salırsan. Qorxuram, uduzduqlarını vermək istəməyəsən. Bəzən oynamaq ehtirası adamın başını elə dumanlandırır ki, verdiyi vədi də unudur. İndi nədən oynayacaqsan? Oynamağa bir şeyin qalıb, yoxsa hamısını uduzdun?

– Yox, yox, hələ var, – heç vaxt dilinə yalan gətirməyən Yudhiştiraya ləyaqətlə cavab verdi. – İndi mən yaraq xiridən Ərcunadan

oynayıram. O Ərcunadan ki, mahir bir qayıqçı kimi bizi böyük döyüşlərin qasırgalı dərvasından sağ-salamat keçirib; o Ərcunadan ki, çeviklik və cəsarətdə tayı-bərabəri yoxdur. Mən ondan oynayıram.

Heç bir doqıqə keçməmiş Yudhiştira Ərcunanı da uduzdu:

– Olub-qalanımdan, düşmənlərin qənimini Bhimasenadan oynayıram. Yer üzünün cəmi canlıları arasında Bharta soyundan olan bu fil misallı qəhrəmandan güclüsü yoxdur. İndi ondan oynayıram. Zəri at!

Şakuni zərbi atıb:

– Mən uddum, – dedi, – indi nədən oynayacaqsan?

– Mənim daha heç nəyim yoxdur. Hər şeyi uduzdu. Bir quru canım qalıb. Hərgah bu dəfə də udsan, özünü uduzmuş adam nə etməyə borcludursa, onu etməyə hazırım.

Şakuninin zorləri atması ilə fəlakət halqasını necib Yudhiştiranın boğazına salması bir oldu.

Şakuni istehza ilə dedi:

– Bir gör necə ağır günaha batdın – özünü uduzdun! O cür virdatın, sərvətin ola-ola nə üçün elə alçaq öl seçdin?

– Mənim heç nəyim yoxdur. Mən ömrümdə yalan söz götürməmişəm dilimə, inan ki, daha heç nəyim yoxdu.

– Necə yoxdu? Bəs Draupadi? Pəncəl şahın o məğrur qızını, öz arvadını unutmusan? Məgər arvad öz örinin malı deyil? Bəxtini sına, arvadından oynadı, bir də gördün bəxtin gətirdi, uduzduqlarının hamısını – qardaşlarını, var-dövlətini özünə qaytardım. Hə, necə sözdü?

Salonu döşətlə bir inilti doladı. Hamı gözləyirdi ki, Yudhiştira nə cavab verəcək.

– Yaxşı, sən deyan olsun. – Yudhiştira ağır-ağır dilləndi.

– Mən Draupadidən oynayıram. Qoy mənim son ümidim gözləri payız şanagülünün loçayinə oxşayan bu qadın olsun. Qadınlara xas bitkin kamillik və ləyaqətlər onda cəm olub. O, mənə beş oğul bəxş edib. Yer üzündə Draupadidən gözəli yoxdu. Mən ondan oynayıram, qoy oyun başa çatsın.

– Mən uddum, – sonuncu dəfə Şakuninin səsi eşidildi və o artıq gərəksiz olan zorləri kənara tulladı.

– Fəlakət! Dəhşət! Rüsveyçılıq! – Yer-yərdən səslər ucaldı.

Vəzir Vidura üzünü əlləri ilə örtüb, hönkür-hönkür ağladı. Qoca Bhişma başını aşağı saldı, elə bil bu rüsveyçılığı o özü eləmişdi. Şahzadələrin müəllimi gözəlirini yumdu – kaş kor olaydı, öz şagird-

lərinin – ağı və kamalı ilə fəxr elədiyi Pandu oğullarının qul kimi qumara qoyulub uduzduğunu görməyəydi.

Məclis əhlindən yalnız Duryodhana və Karna qalib ədəsi ilə qəhqəhə əkib gülür və quzğun kimi Panduların başına hərlənirdilər.

Bharata soyunun ən yaxşı oğullarına – Pandulara böyük fəlakət gətirmiş bu oyun beləcə başa çatdı.

Dünyanın malına gözünü diken
Gör necə bədbəxtdir müflis olarkən!
Ağılla dünyanı dark edən bir kəs
Ömrün zorbesindən sarsıla bilməz!

DRAUPADININ ALÇALDILMASI HAQQINDA HEKAYƏT

Duryodhana məğrur Draupadinin əlindən bərk yanıqlı idi. İndi əlinə girəvə düşmüşdü, acığını çıxmağa tələsirdi:

– Gedin, Yudhiştirinin o dikbaş arvadını bura getirin! Qoy gəlib həyəət-bacanı süpürsün.

Müdrük Vidura dözmədi:

– Ay mələm, – ucadan dedi. – Niyə anlamırsan ki, onu alçatmaqla öz əlinlə özünə qəbir qazırırsan? Bambuk cəmi bir dəfə, ölümündən az öncə çiçəkləyir, görünür sənin də əcal dəmin çatıb ki, bu cür əl-qol açmısan. İgid basdığını kəsməz, onu təhqir eləməz. Sən Panduların var-dövlətini boya kimi uddun, ududuqlarını qusduranda gözle ki, boğazın yırtılmasın. Bu namussuz əməlin səni birbaşa qəbir evinə aparar, özün cəhənnəmə, bütün Kauravları da oraya sürükləyirsen. Yetər, ol saxla! Bəd əməllərinin, günahlarının sayını artırma.

Müdrüklər yaxşı deyiblər: sözünü o adama söylə ki, səni eşitməmiş olsun. Duryodhana qoca vəzirin öyüd və nəsihətini qulaqardına vurub mehtərinə əmr elədi:

– Yeri, şah qızı Draupadini təcili bura gətir.

Məhtər məğrur Draupadinin hüzuruna gəlib dedi:

– Dur, düş qabağıma. Hökmdarın səni gözləyir, ona qaravaşlıq eləməlisən. Sən daha şah arvadı deyilsən, ərin səni qumara qoyub uduzdu.

– İlahi, qulağım nələrlə eşidir?! Məgər şah bir şey tapmadı ki, məndən oynadı?

– O, əvvəl bütün var–dövlətini, məmləkətini, qardaşlarını, özünü uduzdu, sonra da səni. Höcət eləmə, düş qabağıma gedək.

– Yox, getmiyəm. Tək get, get o qumarbazdan soruş ki, hansımızı daha tez uduzdu; mənə, yoxsa özünü.

Məhtər Yudhiştiradan bunu soruşanda, daşdan səs çıxdı, məğ-lub şahdan səs çıxmadı. Onun əvəzinə namord Duryodhana diləndi:

– Qoy Pəncəl şahının qızı özü gəlmiş soruşsun. Biz də onun əriylə söhbətinə qulaq asıb feyyız olaq.

Cavanlığı üzündən nadan Karna saqqanaq çəkib güldü.

– Hə, hə, cəld ol, get onu gətir bura, bir az əylənək!

Məhtər yenidən Draupadinin yanına qayıdıb dedi ki, onu şahların məclisində gözləyirlər.

Yer üzünün bəzəyi olan bu qadın itaətkarlıqla:

– Mənə şahlar deyil, acı təleyim gözləyir, – dedi. – Xahiş edirəm, bir də ora get və soruş ki, Kauravlar mənimlə sayğıyla davrana-caqlar?

Duryodhana bunu eşidəndə qəhqəhə çəkib güldü:

– Sən bir qudurğanlığa bax! – Sonra üzünü qardaşlara tutub dedi:

– Duşşasana, get, bizim o konizin saçından tutub sürüyə–sürüyə gətir bura.

Duşşasana: “İtaət borcumdur” deyib getdi. Kobud sözlərlə Draupadiyə buyurdu ki, arxasınca gəlsin, Draupadi bu təhqirə dözmədi, hönkür–hönkür ağlayıb öndərinə tərəf qaçdı. Arsız Duşşasana arxa-dan ona çatıb, saçlarından yapışdı. İncə atır qoxuyan ipək hörüklərini biləyinə doladı və bir kəviz kimi sürüyə–sürüyə gətirib Duryodhananın ayaqları altına atdı.

Paltarını cırılmış, saçları dağılmış Draupadi üzünü Kauravlara tutub qəzəblə dedi:

– Tanrılar bu günahı cəzasız qoymaz, bəri onların qəzəbindən qorxun! Saçlarımı yolmayın, paltarımı cırmayın – Pandu oğulları bunu sizə bağışlamaz, o vaxt heç bir qüvvə, hətta tanrıların mərhə-məti də sizi qurtara bilməz.

Duryodhananın kobud qəhqəhəsi bu sözlərə cavab oldu. Hər işdə dostunu təqlid edən Karna da Draupadini ələ salıb güldü. Duşşasana isə əl atıb onun əyindəki libasları cırmağa başladı. Belə olanda, yanaqları həyadan od tutub yanan Draupadi ürəyində ecazkar Kriş-nanı köməyə çağırırdı: “Ulu Krişna! Ümidim sənədir. Cəngavər şərəfi qanunları ilə əl–qolu bağlanmış Pandu oğulları nə sözlə, nə də eməl

ilə mənə kömək edə bilməzlər. Sən – iblislərin qənimti, Yer üzünü fitnə–fasaddan təmizləyən şanlı qəhrəman, bəs sən niyə bu dar gündə köməyimə gəlmirsən?!”

Elə həmin anda qüdrətli Krişnanın səhri ilə Draupadinin əyində bər–bəzəkli, müşk–ənbər qoxuyan geyim meydana oldu. Duşşasana bu paltarı cırdıqca, həyadan yanaqları güz alması kimi qızarmış Draupa-dinin əyində yenisi meydana olur, zərif bedenini gözələrdən gizlədirdi.

Bu vaxt şir biləkli, dağ cüssəli Bhimasena sıçrayıb qalxdı. Göy gurlultusunu andıran səslə dehqətli bir and içdi:

– Ey Yer üzünün cəmi cəngavərləri! Eşidin sözlümü, hələ indiyə qədər heç kəs belə and içməyib. Hərgah ələ ilk döyüdə bu zalımın sinəsinə parçalayıb, isti qanından içməsən, qoy ananın südü mənə haram olsun, qoy ölümdən sonra ruhum sərgordan, yuvasız dolaşsın, əcdadlarımla ruhuna qovuşa bilməsin! Mən sözlümü söylədim.

Toptantıda olanların hamısı bu sözdən diksindi. Draupadi isə üzünü qoca Bhişmaya, Viduraya və cəmi şahlara tutub dedi:

– Ey müdrik şah və vəzirlər! Sizdən soruşaram: ərim özünü udu-zandan sonra mənə necə uduza bilirdi? Axı o özünü uduzmaqla ədi bir kölə olmuşdu, kölənin işə məndən, yeni şah arvadından oyna-mağa ixtiyarı yox idi, deməli, o mənə uduza bilməz. Buna görə də mən özümü uduzmuş saya bilmərəm. Mən azad adamam və həmişə də azad olacağam.

Duryodhana qışqırdı:

– Yox sən kəvizsən!

Dostları da qışqırışdılar:

– Kəvizsən sən, kəviz!

– Hərgah qüdrətli dostum istəsə, həmişə də kəviz olacaqsan, –

Karna əlavə elədi.

Karnanın bu sözlərindən sonra işiqli və gözəl Ərcuna qalxıb uca-dan dedi:

– Mən and içirəm ki, dostu düşməndən seçməyən, zətliq Karna canını oxumdan qurtara bilməyəcək. O ələ bilir zirehdə doğulduğu üçün ona kimə bata bilməz. Ancaq Karna da, Duryodhana da, onların bədəməl dostları da – bu pak qadını alçaldanların hamısı mənim oxlarıma tuş olacaq. Himalay dağları yerini dəyişər, Günəş öz ataşından, Ay öz səriniyindən məhrum olar, ancaq mənim andım öz gücünü itirməz!

Onun ardınca Sahadeva da Şakunini öldürəcəyinə and içdi. Nakula isə əhd elədi ki, Kauravların hamısından intiqam almayınca üzü gülməyəcək.

Bu dəmdə həyətdə çaqqal uladı, eşşək anırdı, sonra da bayquş vaqqıltı eşidildi.

Vidura üzünü Dhritaraştraya tutub dedi:

– Bu bəd əlamətlər bədbəxtlik vəd edir. Hamımızı allahların cəzası gözləyir. Sənin böyük oğlun bu pak qadını alçaltmaqla çox ağır günah işlədib.

Vəzirin bu sözlərindən Dhritaraştra bərk qorxuya düşdü, üzünü Draupadiyə tutub dedi:

– Möhtərəm şahbanu, rica edirəm, oğlumun suçundan keçəsen. O bir də belə qələt eləməz, inan mənə. Oğlumun sənin qarşındakı suçlarını yumaq üçün, sənin hər istəyinə canla-başla əməl eləməyə hazırım. Söylə nə istəyirəm?

– Ey böyük şah! Ərimin azadlığını özünə qaytar, bundan başqa səndən heç bir umacağım yoxdur!

– Ərini azad elədim! Yenə də bir şey istə, mənim üçün bu xoşbəxtlik olardı.

– Onda Pandu oğullarının hamısını azadlığa burax. Bundan başqa heç nə istəmirəm.

– Sənin sözün mənim üçün qanundur. Onları da azad elədim, – Dhritaraştra lütfkarlıqla dedi. – Mən şahlıq taxt-tacını da, var-dövlətinizi də özünüə qaytarıram.

– Qardaş, gördün atamız başımıza nə oyun açdı? – Duşşasana Duryodhanaya dedi: – Bizim min əziyyətə udduqlarımızı birce dəqiqədə verdi küləyə. İndi biz neyləyək?

– İşlər şuluqdur. Pandular güclü qoşun yığıb üstümüzə hücum çəkəcək, torpağımızı at torbasında daşıdıraçaq. Eşitdin də necə dəhşətli and içdilər?! Draupadinin intiqamını almasalar, ürəkləri soyumayacaq.

– Qorxmayın, – Şakuni söhbətə qarışdı. – İndicə Yudhiştirani oyuna çağırıram. Sizi xilas edərəm.

Adət-ənənəyə həmişə hörmətlə yanaşan Yudhiştira bu dəfə də oyundan boyun qaçıra bilmədi. Rəqiblər yalnız bir əl oynadılar və fəndgir Şakuni bu dəfə də kələk işlədib Yudhiştirani uddu. Udan kimi də dedi:

– Mən Duryodhananın adına oynayıram. Qoy o özü desin ki, bu uduş müqabilində nə istəyir.

Duryodhana dedi:

– Uduzmuş şah öz qardaşları ilə bir yerdə on iki il müddətinə sürgünə getməlidir. Qoy onlar bu on iki il mülkətimizdən uzaqlarda, meşədə keçirsinlər. Qoy daha bir ili – sürgünün on üçüncü ilini ürəkləri istəyən yerdə, ancaq tanınmaz yaşasınlar. İşdir, onlardan lap birini kimse tanımış olsa, daha on iki il sürgündə qalmağa borcludurlar. Qərarım belədir və mən öz qərarımdan dönməyəcəyəm. Hamınız şahidsiniz ki, o, könüllü oynadı. Oynadı və uduzdu!

Məclisdə olanların hamısı qəm dəryasına batdı. Hamı başa düşdü ki, daha heç nə Panduları sürgündən qurtara bilməz...

PANDULARIN SÜRGÜNƏ GETMƏSİ HAQQINDA HEKAYƏT

Pandu oğullarına fəlakət üz verəndə, onların sədiq dostu Krişna savaşa məşğul idi. Ərcunanın toyundan sonra İndraprasthada eys-ışrətə başı qarışdığandan hücum eləyib, bəşkəndi quşatmışdılar (mühasirəyə almışdılar). Krişna bu sorağı eşitcək tələm-tələsik vətənə qayıdıb ordularını düşmən üzünə yeritdi. Az bir vaxtda düşmənin bütün başbuğlarını qılıncdan keçirdi. Ox atanlarını, gərdünə sürenlərini qırıb, ölkəni yağılardan təmizlədi.

Dostlarının başına gəlmiş müsibətdən soraq tutan kimi İndraprastheyə döndü. Ancaq olan olmuşdu, olacağı çarə yox idi. Pandular sürgünə getməyə hazırlaşdılar. Ərcuna dostunu görüb sevindi:

– Krişna, qardaşım, səndən bir təvəqqüm var. Doğma bacım, mənim vəfalı Subhadramı burada tək qoyma, gedəndə özünlə apar. Onu mənim və öz həyatın kimi qor. Mən sürgündən qayıdana kimi qoyma fikir eləsin.

Krişna da and içdi ki, Ərcunanın xahişinə can-başla əməl eləyəcək.

Pandu oğullarını sürgünə yola salmaq üçün vəzir Vidura da İndraprastheyə gəlmişdi. O, üzünü Yudhiştiraya tutub kövrələ-kövrələ dedi:

– Anan sərindən narahat olma. Sizin kimi biz onu göz üstündə saxlayacağıq, heç nədən kərluğu olmayacaq. Arxayın gedin və sürgün müddəti başa çatandan sonra sağ-salamat qayıdın. Biz hamımız – şahlar və vəzirler, brəhmən və əsgərlər, hamı, hamı sizin yolunuza həsrətə gözləyəcək.

Şahbanu Kunti ağlaya-ağlaya dedi:

– Yox, yox, getməyin! Siz həmişə rəhmdil və ədalətli olmusunuz, bəs nə üçün tanrılar sizə qarşı bu cür qəddardır? Hərgah bilsəydiniz ki, sizi belə bir bədbəxtlik gözləyir, hələ körpəlikdən hamıdan gizlədər, Dhritaraştranın sarayından uzaqlarda saxlayıb böyütdürdüm. Onun tək gözləri yox, səlbi də kordur. Öz övladlarının törətdiyi cinayətləri nə görür, nə duyur. Kaş mən də kor olaydım, sizi dilənçi qiyafəsində cəlayi-vətən görməyəydim. Mənə rəhminiz gəlsin, balalarını ölmədən almayın! Bari hamısını birdən almayın! İzin verin, heç olmasa kiçik oğlum, sonbeşiyim yanımda qalsın, bu qoca yaşımda mənə təsəlli olsun. Sahadeva, yalvarıram, bari son məni tərkləmə, yanımda qal!

Şahbanu Kunti üst-başını cırıb ağlayır, göz yaşlarını saçıyla silə-silə yalvarırdı. Oğlanları bir-bir gəlib analarının qarşısında baş oydilər; dinməzəcə vidalaşdı bir-birinin ardınca sarayı tərklətdilər. Küçədə iynə atsaydın, yerə düşməzdi. Camaat Pandulara yola salmağa gəlmişdi, hamı ağlayırdı. Vəfəli Draupadi də Pandularla birgə sürgünə yollandı. Geyiminə yaraşığı verən bu qadın indi sadəcə zahid paltarları geyib, saçını çiyinə tökmüşdü, öriylə yanaşı addımlayırdı. Pandular Draupadi ilə birgə şəhər alaqaşından keçib tozlu yolla meşəyə üz qoydular.

Vidura Pandu oğullarını yola salıb Kauravların başkəndinə qayıtdı. Elə həmin gün kor şah onu yanına çağıraraq sorğu-suala çəkdi:

– Mən hamısını sənin dilindən eşitmək istəyirəm. Danış görüm, Pandu oğulları necə getdilər, özlərini necə apardılar, mənim haqqımda nə deyirdilər. Yerli-yataqlı hamısını danış.

– Mənim gördüklərimi heç düşmədən də görməsin, – Vidura dedi. – Bir-cə-bir-cə danışım, sən də qulaq as. Yudhişthira paltarının otəyini üzünə tutub gedirdi. Ya hökmdar, bu o deməkdir ki, o indi də sənin övladlarına qardaş kimi sevgi ilə baxır, ancaq qorxur ki, qeyri-ixtiyarı baxışlarında qəzəb partlaya bilər və sizlərdən kimsə bu qəzəbi özünə aid eləyər. Buna görə də gözlərini örtüb yeri yirdi. Bhimasena öz əllərinə baxa-baxa yeri yirdi. Bu o deməkdir ki, Bhimasena bu əlləri ilə alacağı qisas barədə düşüncəyə düşürdü. Ərcinə bilərəkdən toz qaldıraraq və bu tozun necə ətrafa səpələndiyinə tamaşa eləyə-eləyə gedirdi. Ya hökmdar, bu o deməkdir ki, o, xəyalında gələcək döyüş meydanını görür, min-min toz zərrəsini düşmənin üzünə yağdıracaq min-min ox kimi təsəvvür eləyir. Nakula ilə Sahadeva isə gedə-gedə

başlarına kül ələyirdi. Ya hökmdar, bu o deməkdir ki, o, qisas çağıraraq yetişəndə onların öldürəcəyi əsgərlərin arvadları bax, beləcə yas saxlayacaqlar.

Vəzir sözünü deyib qurtaranda Dhritaraştranın başı köksünə düşdü. Bharata elinin ağsaqqalı Bhişma dedi:

– Sənin böyük oğlun dəhşətli cinayət işlədi. On üç ildən sonra sənin soyunun kökünü kəsəcəklər, ey şah. Buna görə qoy indən belə sizlərdən heç kəs günah iş görməsin. Qoy haqq-ədalətə qol-boyun yaşasınlar, o qadın ölüm tanrısının qarşısında öz suçlarını artırınsınlar. Sən mənim kötcümənsən, sənin sarayında yaşayıram və həmişə sənəndən sayğı görmüşəm. Döyüş meydanında da sənə kömək eləyə-cəyəm, ancaq yenə deyirəm – qoy sənin oğulların bundan sonra heç bir haqsızlığa yol verməsinlər.

Sonra Drona yaxına gəlib söylədi:

– Uzun illər sən mənə yemək-çimək verməsin. Sənin sarayında şad-xürrəm ömür sürmüşəm və heç vaxt bunu unutmam. Mən də sənin tərəfindən vuruşacağam, ancaq ürəyim deyir ki, həqiqət Panduların tərəfindədir.

Qoca şahın qəlbini təşviş bütrüdü və o ürəyində qərara aldı ki, indən belə böyük oğluna göz olacaq, qoymayacaq onu Pandulara pslik eləsin.

Bu minvalla neçə ay keçdi. Günlərin bir günü Duryodhana bütün dostlarını bir yere yığıb təşvişlə dedi:

– Mən gecə-gündüz onu düşünürəm ki, Pandular verdikləri andı pozub, buraya qayıtsalar, yaxud atam yumşalıb onları geri çağırırsa, onda biz neyləyəcəyik? Onlar bizə rəhm etməyəcəklər, çünki bizdən də heç vaxt mərhəmət görməyiblər. İndi biz nə eləyək?

Birinci Şakuni dilləndi:

– Ey qibleyi-ələm, sən əbəs yerə narahat olursan. Pandular verdikləri andı heç vaxt pozmazlar. Hərgah atan onları sürgündən qaytarsa, bizə yaxşıdır. Həmişə göz qabağında olarlar, bütün işlərini bilərlik, qoymarıq kiminləsə ittifaqa girsinlər. Kefini pozma, rahat yaşa, zaman özü göstərərk ki, biz nə eləməliyik.

Duşşasana da onun sözünə qüvvət verib dedi:

– Şakuni doğru buyurur. Ah, o necə də müdrikdir. Biz həmişə onun mərhəməti ilə durub-otursaq, uduzmarıq.

– Yox! – Kəna çilgünlüqlə bağırırdı. – Bu cür yaşamaq olmaz! Gözləməyin anlamı nədir? Mən Duryodhana ilə dost olmağa söz vermişəm və son nəfəsimə qədər onu qoruyub, ona xidmət eləyə-cəyəm. Mənə belə gəlir ki, burada boş-boşuna oturub gözləmək-dənsə, Panduların yaşadıqları meşəyə yürüş eləməliyik. Nə qədər ki, güclənməyiblər, hamısını son nəfəslərinə qədər qırmalıyıq.

Ancaq bu bədəmöllər başkənddən heç bir mənzil də aralanma-mış şah Dhritaraştranın göndərdiyi adamlar onların qabaqlarını kəşib geri qayıtdılar. İlk dəfəydi ki, kor şah hökm göstərərək oğlunu bəd əməldən saxlayırdı. Hərgah o, zər oyununu da vaxtında dayandırsaydı, bu hökmün bəhəri daha böyük olardı! Nə Panduların başına bir fəlakət gələrdi, nə də öz soyunu güləcəkədə qırğına verərdi. Ancaq Bharata soyunun bu şəfərsiz törəməsi ağılı səsine qulaq asmadı. Müdrik vəzirlərin məsləhətini eşitmək istəmədi. Buna görə o, Pandu-ların sürgündən qayıdacağı və Kauravlardan intiqam alacağı o qor-xunc günü qorxu içində gözləməyə məhkum idi.

PANDULARIN ADADAKI HƏYATININ İLK GÜNLƏRİ HAQQINDA HEKAYƏT

Şan-sövkətli Pandular elə ki meşəyə çatdılar, Yudhiştira üzünü ulu Günəşə tutub ondan kömək dilədi. Axı dörd bir yan keçilməz cəngəllik idi, ağılu ilanların fışılıtsı, vəhşi heyvanların nərilitsi üyrəy vəlvələ salırdı. Meşənin sıx yerində adamyeyən rəqşaslar gizlə-nmişdi. Bunları bilən və eşidən müdrik şah Yeri-Göyü yaradana üz tutub ondan kömək istədi.

Adətə görə, o, axar suya girdi, ovcundakı çiçəkləri Günəşə tutub dua elədi:

– Ey ulu Günəş, bütün Yer üzünün od saçan gözü, Yerin-Göyün əzəl mayası, tanrıların, insanların hakimi! Ey zülmətin qənimi, işığın beşiyi! Sən ən güclüdən də güclüsen, sən ən gur işıqdan nurlusan. Sən dumanı qovub dağıdır, deryaları, çayları içirsen. Buludları pərən-pörən salır, yağış olub yerə çilonməyə məcbur edirsən. Bütün canlı-lar səndən qidalanırlar, mərhəmətin hüdudsuzdur. Ulu Günəş, yalva-rırıq, kömək et, hayan ol bizi.

Günləri, ayları yaradan Günəş göydən yerə endi, Yudhiştiranın qarşısında dayanıb dedi:

– Sən mənim şənimə gözəl-gözəl sözlər söylədin, mən də gəl-dim. Sizi darda qoymaram. Al bu qabı, arvadına ver. O nə vaxt istəşə, qab yeməklə dolacaq, hələ artıq da qalacaq.

Günəş bunu deyib yel göydə parladı. Yudhiştira isə axar sudan çıxdı, sehrli qabı aparıb arvadı Draupadiyə verdi. Pandular yeyib doydandan sonra bir də Günəşə dua elədilər və qorxu-hürküslüz meşəyə girdilər. Lianaların sıx torunu yara-yara neçə gündüz, neçə gecə məşənin içiyə yel getdilər: ilanlar qaynaşan bataqlıqları, min-min timsah yaşayan çayları keçdilər, axırda gəlib günəşli bir çəmənə çatdılar. Baxıb gördülər ki, bura çox səfəli yerdir, çiçək çiçəyi çağırır, bülbül bülbülü, özü də yaxınlıqdan bir çay axır, suyu göz yaşı kimi dupduru, adam içdikcə içmək istəyir. Qərara aldılar ki, elə burada məskən salıb yaşasınlar.

Tezliklə meşədə yaşayan bütün heyvan-həşərat soraq tutdu ki, bəs qonşuluqda Yer üzünün ən qüdrətli pəhləvanları məskən salıblar. İlan ilana ötürürdü bu sorağı, maral marala, quş quşa, soraq beləcə yayıla-yayıla gedib çatdı adamyeyən rəqşasların qulağına. Rəqşaslar çoxdandı Pandulardan intiqam almaq istəyirdilər, çünki Bhimasena haçansa onların başçısını öldürmüşdü. Gecənin birində zırpı bir rəqşas nəriləyə-nəriləyə Panduların məskəninə soxuldu: gözləri od saçırdı, qolları yel dəyirmanının pərlərinə oxşayırdı. Pandular nəriləti səsine çıxıb çox təəcüb elədilər. Rəqşas dandan-dona girir, onları qorxutmaq istəyirdi: qabaqca böyüyüb, böyüyüb dağ boyda oldu, sonra coşqun sələ döndü, yüz cür dona girib Panduların qırtırmış istədi, ancaq onların heç tükü də tərponmədi. Axırda Bhimasena lap bezdi, qırşığını çəkib bərk-bərk bağladı və əllərini bir-birinə sürte-sürte rəqşasın üstünə yeridi.

Rəqşas bağırırdı:

– Yaxın gəlmə, yoxsa peşman olarsan. Parça-parça eləməm səni qardaşlarının gözü qabağında.

Belə olanda, Bhimasena qollu-budaqlı bir ağacı kökündən çıxardı, başı üzərində hərleyib rəqşasın kəlləsinə çaxdı. Rəqşas bərk qəzəbləndi, seyr-əfsunla başqa bir ağacı yandırıb Bhimasenanın üstünə tulladı. Bhimasena zirək tərponib, yanacaq ağacı ayağı ilə elə havada geri itələdi. Sonra ikisi də başladı ağacları dibindən çıxarıb bir-birinin üstünə atmağa, beləcə məşənin yarınsı lülələdilər. Axırda Bhimasena rəqşası qolları arasına alıb elə sıxdı ki, o boğulub cəhənnəmə vasil oldu.

Bu qələbə soraqı küləyin qovduğu bulud kimi bütün meşəni gəzdi. Adada yaşayan yaradılmışın hamısı qəhrəmanlara min alqış dedi. Rakşaslar isə qorxub bir daha Pandulara yaxın gəlmədilər.

Məşədəki həyatın on üç ayı ötüb keçəndən sonra Bhimasena yavaş-yavaş başladı xiffət eləməyə. Axı neçə müddət idi döyüş arabasına minmirdi. Hünər göstərmirdi. Axırda dözmədi, Yudhiştirənin yanına gəlib dedi:

– Ey Bharata soyunun fəxri, söylə, adada ömür sürüb, ədalət və yaxşılıq əhdinə vəfa qılmaqla, biz nə əldə etmiş oluruq? Düşmənlər ki məmləkəti bizdən ədalət və yaxşılıq yoluyla almayıblar. Sən cəngavər andı ilə əl-qolumuzu bağladın, onlar da bundan tutalqə yaptılar: çolağın meyvəsini, axsağın inəyini necə ahlırsa, onlar da eləcə taxt-tacı əlimizdən aldılar. Bu miskin sığınacaq yalnız acizlərə yararır. Təhlükədən yalnız qorxaqlar qaçar, mənəm üçün anlamış sədaqətdən nə çıxar? Hökmdar üçün Yer üzündə bir həqiqət var: məmləkəti gəlişmə yoluna qoymaq! Bizimlə məmləkətimiz yoxdur. Meşəni tərk edib qılınc gücünə xanədanı özümüzə qaytarmalıyıq! Bizim üçün ən böyük ədalət budur!

Yudhiştira təmkinini pozmadan cavab verdi:

– Sənin sözlərin neştər kimi qəlbimi deşsə də, danışmağı sənə yasaq edə bilmərəm. Ancaq həmişəlik yadında saxla ki, kişi sözündən qaçmaz, cəngavər öz andını pozmaz; dünya yaranandan bəri belə olub, dünya durduqca da belə olacaq. Şahlar toplantısında verdiyim sözə dönük çıxıram; gəl bu barədə danışmayaq. Mənəm üçün də ağırdır belə yaşamaq. Ancaq neyləyəsən, cütcü səpdiyi toxumun cücməsini səbirlə gözlədiyi kimi, biz də gerek sürgün müddətindən bitməsinə gözləyək. Namus və vicdan belə tələb eləyir.

– Döyüş namussuzluq sayıla bilməz! – Bhimasena səsinə qaldırdı. – Namussuzluq odur ki, düşməni öldürmək fürsətini əldən buraxasan. Düşməni öldürəndən sonra cəhənnəmə düşsən belə, ora sənə cənnət görsənər. Sarala-sarala yaşamaqdansa, mərd-mərdənə ölmək yaxşıdır. Ərcunaya baxanda yazığım gəlir, tələyə düşmüş şir kimi çırpınır, darıxır, xiffət eləyir. Düşmənlərin canına vələlə salan möcüzəli ox-yay qurumuş lianətək komanın bir küncünə atılıb.

Yudhiştira fikirli-fikirli dilləndi:

– Aqillər deyiblər ki, düşməni əfv etmək özü də bir hünərdir, kişilikdir.

– Əfv etmək?! – Bhimasena bağırırdı. – Sən cəngavər kimi deyil, brəhman kimi danışsən! Heç bilirsen, sənin rəhmdilliyin nəylə

sonuçlanır? Bizim və məmləkətin məhvi ilə! Yaxşı, tutaq ki, bu on iki ili biz birtəhər dözdük. Bəs sonra? O bir ili necə yaşayacağıq ki, heç kes bizi tanıya bilməsin? Səni – Yer üzünün əşrəfini, yaxud mənə – dağ cüssəli pəhləvanı kim tanımayı bilər?! Ərcuna da, maşallah, səhrada su quyusu qırağında bitmiş qollu-budaqlı ağac kimi uzaqdan gəl-gəl deyir, kim onu tanımayı bilər? Hətta kiçik qardaşlarımız – bir cüt cavan şirə oxşayan Nakula və Sahadeva da lap mən adamın içində boy-buxunlarıyla seçilir. Nəyi gözləyirik biz? On iki illik sərəsəri sürgündə keçirdiyimiz hər ayı bir il sayaq! Elə olsa, artıq on üç ilimiz başa çatıb və deməli biz döyüşə hazırlaşmalıyıq. Cəngavər üçün döyüş həqiqətindən böyük həqiqət ola bilməz.

– Sən haqlısan, ey şirbiləklə qəhrəman. Ancaq aqillərin başqa bir nəsihətini unutma: “Gücünə yox, ağılna güvən”, yalnız yaxşı düşünlümlü döyüş sərkərdəyə qələbə getirə bilər. İndi Duryodhana çox güclüdür. Bizdən aldığı qızılın gücünə əsgərlərin hörmətini qazanıb, döyüş fillərimiz, yaraq-əsləhemiz də onun əlindədir. Cinayət etdiklərinə görə cəzalandırılmış bütün hökmdarları öz tərəfinə çəkişib, hamısını pulla ələ alıb. İndi onlar Duryodhananın yolunda canlarını kəçirirlər. Döyüş arabası döyüşündə tayı-bərabəri olmayan Karna, bizim öyrətmənimiz Drona və bir çox yenilməz igidlər də onun tərəfindən vuruşacaqlar. Buna görə deyirəm, döyüş barədə düşünmək hələ tezdir. Sürgün müddəti qurtarar və biz əhdimizi pozmadan böyük bir qoşun yığıb taxt-tacı da, döyüş şöhrətini də özümüzə qaytararıq. Ürəyinizə toxtaq ver və yadda saxla ki:

Yer ilə, Göy ilə əlləşən nohəng,
İstər ya fil olsun, istər əjdaha,
Özü tək yüzüylə nə edə bilər?
Tək əldən səs çıxmas – belə deyiblər!..

Daşyanan səy ilə yonar qayanı,
Külüngü zərb ilə qırgılcım saçar,
Vaxt keçər, görərsən bir gözəl şöhrət
Dağların qoynunda gündək nur saçar.

Heç vaxt, heç nə asan əmələ gəlmir,
Tənbel nəsibsizdir, igid – adlıdır!
Ağılnın, zəhmətin behəri kimi
Yetişən bir şirin nubar dadlıdır.

MÖCÜZƏLİ YARAĞIN GƏTİRİLMƏSİ HAQQINDA HEKAYƏT

Panduların meşədəki həyatı ov ovlamaqda və şirin söhbətlərdə keçirdi. Onlar tez-tez abidlərin komasına da baş çəkirdilər. Abidlər cavan yaşlarından doğma şəhər və kəndlərini tərk edib, meşəliyə çəkilməşdilər, gəşonəşin yaşayır, ömür-günlərini xəyal ələmində, dərin düşüncələrdə keçirirdilər. Onların bir çoxu dərin bilik qazanmışdı. Abidlər ağılı və məntiqin köməyi ilə ürəkləri oxuyur, uzaq keçmiş canlandıır, hətta gələcəkdən də soraq verə bildirdilər. Onlar Pandu oğullarına tanrıların və ölməz qəhrəmanların böyük-hünerləri barədə ibrətli rəvayətlər danışmışdılar. Bu aqillərdən biri Yudhiştiraya demişdi ki, Himalay dağlarının ərçatmaz, ünəytməz zirvəsində yaşayan allahların əlində sehrlı bir yaraq var, o yaraq kimin əlində olsa, dünyada heç kəs ona bata bilməz.

Bunu eşidən Yudhiştira sehrlı yarağı əldə etmək xəyalına düşmüşdü. Ancaq bu qorxulu, gedər-gəlməz səfərə kimi yollasın?

Özü getso, kömhövsələ qardaşları o saat cümlər İndraprasthaya, orada da düşmənin əlinə keçib məhv olarlar. Bhimasena getso, Pandular arxasız qalar, rəqəslər, başqa yurucılar ayaq açarlar üstlərinə.

Nakula və Sahadevini isə hələ göndərmək olmaz, igid olsalar da, hələ çox cavandırlar, bərkə-boşa düşməyiblər. Birco yaraq xiridarı, qoçaq və çevik Ərcuna qalırdı. Yudhiştira çox götür-qoydan sonra səfərə onu göndərmək qərarına gəldi. Üzünü Ərcunaya tutub dedi:

– Mən səni başı dumanlı-çənlı Himalay dağlarına göndərmək istəyirəm. Himalayın ən uca – ünəytməz, gəzişilməz zirvəsində allahlar məskən salıblar. Gedib onların hökmdarı, hamını görə, özü görünməyən mingözlü allah İndrandan sehrlı yarağın yerini öyrənərsən. Bu cəngavər-allah sənin xətrini çox istəyər. Göy qurşağından qayırmış kamamı da, oxu heç vaxt tükənməyən sadaxı da bir vaxtlar o səne bağışlayıb. Çalış, bu ölməz tanrının qəlbinə yol tap, sehrlı yarağı istə. Bu yaraq bizdə olsa, Kauravlara asanlıqla qalib gələrək. Ancaq mənə söz verməlisən ki, bizi heç vaxt unutmayacaq və böyükdən muğayat olacaqsan. Hədə-qorxu qarşısında geri çəkilmə, dava xatirinə də dava eləmə. Axar suya dayanma, hər deyilənə də inanma. İmkan vermə ki, səni yoldan saxlasınlar. Sən məqsədinə və sağ-salamat geri dönməyə can at.

Ərcuna qardaşları ilə xudhafizləşdi. Draupadiyə təzim elədi və yubanmadan yola düşdü. Az getdi, çox getdi, gecələr yatmadı, gün-

düzlər dincəlmədi, gəlib çıxdı Himalayın ətəyinə. Bütün gücünü toplayıb, iki-üç sıçrayışla özünü yetirdi dağın başına. Baxdı orada, qollu-budaqlı bir ağacım altında qoca bir abid əyləşib, üz-gözündən nur yağır. Qoca onu görüb soruşdu:

– Sən kimsən, ey polad geyimli cavan? Bu ox-yay, qılınc nədir? Niyə bilmirsən ki, zahidlərin bu dinc məskənində yaraq gözəldirmək gülməli idi? Qılıncını, ox-yayını tulla, burada heç kəs səne deyib toxunmaz.

Ərcuna sayğıyla baş endirib:

– Üz vurma, – dedi, – bunu edə bilməyən.

– Ey igid, gəl daşı tök ətəyindən, yarağın tulla, səne dedim axı, bu dinc məskəndə yaraq ehtiyac yoxdur.

– Yox, heç vaxt! – Ərcuna ucadan dedi. – Cəngavər yarağı əlindən buraxmaz. Canımdan keçərim, ox-yay və qılıncdan keçmərim.

Birdən zahidin görkəmi dəyişilməyə başladı. İxtiyar qoca göz qabağında döndüb minəgözlü, qüdrətli allah İndra oldu. İldırım gurultusunu andıran bir səslə gülüb Ərcunaya dedi:

– Xoşuma gəldin, ey igid. Sən əsil cəngavərsən. İzin verirəm, ürəyindən keçəni istəy bilərsən. Heç nəyi səndən əsirgəmərim.

– Ulu tanrı, mənim səndən yalnız bir istəyim var: allahların sehrlı yarağın ver mənə.

– Yox, yox, birco bunu demə. İstəyirsən, səne ölməzlik bəxş eləyim, həmişəlik qal allahların məskənində, istəyirsən, səne əbədi xoşbəxtlik verim, dünya malından qəni eləyim.

– Yox, sehrlı yaraqdan başqa səndən heç nə istəmirəm, heç nəyə can atmıram.

– Yaxşı, səndeyən olsun. Ancaq bil və aqah ol ki, bu yaraq tanrıların ən yenilməz və qüdrətli – üçgözlü Şivadadır. Yəzində saxla ki, Şiva alınıdakı gözün atəşilə allahların özünü də yandıran külə döndərə bilər, buna görə çalış onun qəzəbinə gəlməyəsən. Əlvida!

Tanrı-cəngavər İndra bunu deyib qeyb oldu. Ərcuna Şivani axtarmağa yollandı. Neçə gün, necə gecə gəzib dolaşdı, axırda gəlib qəribə bir meşəyə düşdü, buradakı ağacların yarpağı yox idi, başdan-baş çəçəkə örtülmüşdü, gəllərində qırmızı, mavi şanagüller çəçək açmışdı, çəməndə quyruğu göy qurşağına oxşayan tovuzquşları gəzişirdi. Bülbüllərin cəh-cəhi, dağ çaylarının zümzüməsi adamı məst eləyirdi.

Birdən Ərcuna dağ-daşı lərzəyə salan bir tappılı eşitdi. Cəngəldən nəhəng bir qaban sıçrayıb çıxdı, xəncər dişlərini qıcıyıb onun

üstünə cumdu. Ərcuna neçə vaxt idi ov üçün darıxmışdı, qabanı görəndə bərk sevindi və cold nişan alıb atdı, ildırım qayaya sancılan kimi Ərcunanın oxu da qabanın böyrünə sancıldı. Ancaq həmin anda kimsə atdığı daha bir ox qabanı köksündən yaraladı və ağacların arxasından gözəl qızların əhatəsində naməlum bir ovçu çıxdı. Ovçunun çöhrəsi qızıl kimi işıq saçdı, o elə gözəl idi ki, gəlişiyə dərd tərəf gül-çiçək açdı.

– Sən kimsən, ey qızıl çöhrəli igid? – Ərcuna təəccüblə soruşdu?
– Bu ilahi gözəllərin arasında bu meşədə nə edirsən? Hərgah sən ovçusansa, ovçuluğun qayda-qanununu da görə bilsən. Mənim qənimətimə niyə ox atırsan?

– Yox, bu qaban mənim qənimətimdi, – naməlum ovçu etiraz elədi. – Uzaq keçmişlərdən bu meşə bizim oylağımızdır, ovçuluğun qayda-tərəsinə də yaxşı bələdik.

Ərcuna bərk qəzəblənib dedi:

– Bu qabanı birinci gün mən görə bilməmişəm və onu heç kəsə vermərəm. Buradan rədd olmasan, səni də öldürərəm.

Ərcuna bunu deyib min oxla naməlum ovçunun sinəsini oxladı, ancaq ovçu dolu kimi sinəsini döyöcləyən oxların qabağında dağ kimi törənməz dayanmışdı. Ərcunaya baxıb istehza ilə gülümsəyirdi.

Ərcuna lap mat qaldı: “Bu nə tanrı bilməcəsidə, görəsən? – düşündü. – Axı göy qurşağından düzəldilmiş bu ox-yayın qabağında heç kəs dayana bilməz. İndi onu necə öldürüm?” Əlacı kəsilmiş Ərcuna nəhəng kamanı dəyənək kimi qaldırıb ovçunun başına çırpmağa başladı, ancaq o, kamanı Ərcunanın əlindən dartıb aldı və kənara tulladı. Yenilməz Pandu oğlu ovçunu qılıncla, yumruqla, ağaqla, daşla vurdu, ancaq ona bata bilmədi, axırda ovçu tənqə gəlib özü Ərcunaya girişdi, bir göz qırpmında onu ot saplağı kimi özdi.

Ərcuna huşu özünə gələndə gördü ki, ovçunun alnında üçüncü göz parlıdayır, başa düşdü ki, taleyə boyun əyməlidir. Qüdrətli rəqibinin qabağında yeri öpüb dedi:

– Məni bağışla, indi anladım ki, bayaqdan üçgözlü allah Şiva ilə vuruşmuşam. Mən səne sığınırım, ey qüdrətli Şiva, mənə acı.

Şiva cavabında dedi:

– Sən mənim xoşuma gəldin. Sən cəngavərlərin ən igidisen. Söylə, nə istəyirsən?

– Mən bura bir məqsədlə: insan və allahların, rəqəş və ruhların canına qorxu salan, məhşər günündə bütün canlıları yandıran küle

döndərən möcüzəli yarağı istəməyə gəlmişəm. Min-min şimşək saçan, Günəş kimi parıldayan bu yarağı ver mənə.

Allah Şiva dedi:

– Yaxşı, istədiyini verərəm, ey qüdrətli qəhrəman. Ancaq bir şərtim var: böyük ehtiyac olmadan görə onu işlətməyəsən! Yadında saxla ki, insanların bu yaraqdan xəbəri yoxdur. Hərgah ehtiyatsızlıq edərsən, o bütün dünyanı yandıran küle döndərər, Yer üzündə həyat məhv olar. Bu yarağı təkə əl ilə deyil, baxışla, yaxud fikirle də işə salmaq mümkündür. Ehtiyatlı ol!

Ölüm allahı, müdrik Yama heyret içinde donub qalmış Ərcunaya dedi:

“Yalanla barışa bilmirsən heç vaxt,
Qır, dağıt alçaq riyakarları!
Mən səne verərəm, etə edərəm
Məhv etmə haqqını zülmkarları!
Sənin qəzəbinin vuran əlindən
Qurtarmaz bir nəfər alçaq bu gündən”.

Sonra dəniz allahı, Yer-Göy sularının hökmdarı Varuna dilləndi:

Balıqçı toru var mənə çox gözəl,
Sənə bağışlayım o toru mən, gəl.
Fikri-düşüncəsi nağıs olanı
Bu gündən o torda can verən görək!
Haqqın, ədalətin tənənesini
İnan ki, çox görmək istəyir ürək!

Ən axırda Yer üzündəki bütün xəzinələrin tanrısı Kubera üzünü Ərcunaya tutub dedi:

Götür, mən hədiyyə verərəm səne
Bu döyüş paltar, geyimlərimi
Kim ki, bu paltarı əyninə geydi,
Döyüş meydanında görünməz gözə, –
Ona nə ox batar, nə də ki nize!

Ərcuna bu hədiyyələri heyret və minnətdarlıqla qəbul elədi, çiçək və meyvə yığb allahlara bəxş elədi. Tanrıların qabağında yeri öpüb dikələndə işə dağların zirvəsində heç kəsi görmədi.

Az keçmiş Yeri-Göyü titrədən bir gurultu eşidildi, Göy üzü göz-qamaşdırıcı işığa boyandı. Allahların döyüş arabası işıq saça-saçə Göyden enib, Ərcunanın qarşısında dayandı.

– Ey şanlı qəhrəman, – gordunoçi dedi. – Məni sonin yanına Göylərin hökmdarı, mingözlü İndra göndərib. Döyüş arabama min, səni bir göz qırpımında onun barigahına çatdırım.

Beləcə, Ərcuna Göyü qalxıb, Allah İndranın hüzurunda dayandı, İndra dedi:

– Sən dünyaya gələn gün mən beşiyinin başında olmuşam. Məni özünə ikinci ata bilməlisən. Oğlum, sevinirəm ki, bu gün yanına gəlmisən. Ölməz tanrıların yaradığını səndə görmək mənim üçün xoşbəxtlikdir. Ancaq öncə yarağı işlətməyi öyrənməlisən. Buna görə gərək beş il mənim sarayında qalasan, yalnız bu yarağın bütün sir-lərindən həli olandan sonra qarşıqlarının yanına qayıd bilsən.

Və Ərcuna bir müddət Göy hüdudlarında qaldı.

NAL VƏ DAMAYANTI HAQQINDA HEKAYƏT

Pandu oğulları meşədə dinc yaşamaqdaydılar. İllər ötür, ancaq Ərcuna qayıtmırdı ki, qayıtmırdı. Yudhiştira qəm dünyasına batmışdı, heç cür toxtaq tapa bilmirdi. Bir gün yenə komanın ağzında oturmuşdu, fikir eləyirdi. Bu vaxt bir qoca abid ona yaxınlaşıb dər-dinin səbəbini soruşdu. Yudhiştira dedi:

– Müdrik ata, dəhşətli fəlakət üz verib bizə. – Sonra da başlarına gələn müsibətləri ətraflı, yerli-yerində ona nağıl elədi və gözləri yaşara-yaşara soruşdu: – Ey pirani qoca, indi özün söylə, Yer üzündə mənim kimi bədbəxt hökmdar olubmu? Elə bir zavallı tanıyırsanmı ki, mənim qədər ozab çəkmiş olsun?

– Ey nəcib insan, hərəhə son və qarşıqların izin versəniz, sizə ibrotli bir hekayət nağıl elərəm, onda görərsiniz ki, Yer üzündə siz-dən də böyük ozablara qatılmış bir hökmdar yaşayıb.

– Ata, lütf elə, o hekayəti bizo danış, – Yudhiştira xahiş elədi.

– Belə rəvayət eləyirlər ki, qədim zamanlarda Yer üzündə Nal adlı bir padşah yaşayırmış. Bu cavan, gözəl-göyçək padşahın qoçaq-liqda tayı-bərabəri yoxmuş, var-dövləti başından aşırırmış. Ən çox da at çapmaq moharətiylə şöhrət qazanıbmış. O, döyüş arabasına minəndə, atlar tufanın qovduğu buludlar kimi qanad açib uçarmış.

Qonşu məmləkətdə isə Damayanti adında bir şah qızı yaşayırmış. Bu badamgözlü, incəbelli qız elə gözəlmiş ki, bozən adamın gözü qamaşırırmış, Yer üzünün qalan gözəlləri onun əlinə su tökməyə yarar deyilmış. Dünyanın hər yerində onun gözəlliyindən söz açıq, eşqinə şeir, nəğmə qoşurdular.

Bir gün Nal ov vaxtı qızıl lələkli qu quşu tutur. Quş dilə gəlib deyir:

– Ey şah, məni burax, sənə yaxşılığım keçər. Gedib Damayan-tiyyə sonin bərəndə danışaram. Bilirəm ki, sən görməyə-görməyə bir könüldən min könülə ona aşiq olmusan, onun həsrəti ilə yaşayırsan. Məni buraxsan, ona sonin eşqindən danışaram və ola bilsin ki, o da səni bəyonib sevrər.

Nal quşu buraxdı, o da vədini yerinə yetirdi. Gedib Nalı o qədər təriflədi ki, Damayanti bir könüldən min könülə ona vuruldu, daha yemədi, içmədi, yatmadı. Qız bütün günü ah-zar eləyir, Nalın fikrini çəkirdi.

Qızın bu halını görəndə padşah car çəkərib elan elədi ki, bəs gözünün ağı-qarası olan birçə qızı Damayantini ərə verir. Dünyanın hər yerindən şahlar və şanlı qəhrəmanlar tökülüşüb Damayantinin atasının sarayına gəldilər. Fil ayaqlarının tappılısı, döyüş arabaların gurultusundan qulaq tutulurdu. Başkəndə tələsən gənc qəhrə-manların içərisində aycamallı Nal da vardı.

Damayantinin ərə verilməsindən təkcə Yerdəkilər deyil, Göy-dəki Tanrılar da soraq tutdu. Göy tanrısı İndra, od tanrısı Aqni, su tanrısı Varuna, ölümlər səltənətinin tanrısı Yama da döyüş arabasına minib Damayantinin atasının məmləkətinə üz tutdular.

Onlar yerə enər-enməz, yel kimi qanad açıb uçan döyüş abra-sında öyüşmüş Nalı gördülər. Tanrılar ona dedilər:

– Sən öz sədaqətin və mətinliyinlə ad qazanmısan. Gəl bizim elçimiz ol. Damayantinin yanına gedib deyə ki, biz səni qənirsiz gözəlliyi naminə Göyden Yərə enmişik. Biz səni bir göz qırpımında onun sarayına çatdırırıq. Nal ölməz tanrıların sözündən çıxmağa ürək eləmədi, tanrıların sözlərini Damayantiyə çatdırdı. Sonra ürəyi ağrıya-ağrıya soruşdu:

– Ey badamgözlü dilbər, bu dörd tanrıdan sən kimi özünə ərə seçəcəksən?

– Səni, yalnız səni, ey misilsiz qəhrəman, – Damayanti sevgiyə cavab verdi. – İnsanlar qarşısında da, tanrılar qarşısında da mən səni özümə ərə seçirəm.

Nal tanrıların yanına düşüb, şah qızının sözlərini yetirdi.

Tanrılar heç nə demədilər. Adaxlı seçmək mərasimində ayca-mallı Damayanti onun elçiliyinə gələn bir yox, beş Nal gördü. Beşi də bir-birinə elə oxşayırdı ki, Damayantinin qəlbini qəm-qüssə sardı. Beşi də ona baxıb gülümsəyirdi və bir nişanə yox idi ki, Damayanti bu beş nəfərin içində əsil Nalı tanıyıb ayıra bilsin. Belə olanda, şah qızı onun elçiliyinə gəlmiş tanrıların özündən kömək istədi:

– Ey qüdrətli tanrılar, – dedi, – mən sizdən kömək diləyirəm. Mən əhd eləmişəm ki, yalnız Nala ərə gedəcəyəm. Sizsə onun donuna girib mənə mane olursunuz. Ölərəm, ancaq əhdimə vəfa-sızlıq etmərəm, yalvarıram, mənə kömək eləyin, imkan verin sizin içindən öz sevgilimi tapıb ayıram.

Bu sözlərdən sonra tanrıların ona rəhmi gəldi, onları bəni-adəmdən fərqləndirən ilahi əlamətləri bürüzə verdilər. Damayanti baxıb gördü ki, beş Naldan dördünün üst-başı tərtemizdir, üstlərinə bir zərrə də tox qonmayıb. Başlarına qoyduqları çələngin bircə çiçəyi də solmayıb, dördü də göz qırpmadan baxır, dördü də ayaqları yere dəymədən havadaca dayanıb və heç bir kölgə salmır.

Belə olanda, Damayanti bu dörd nəfərə dúa eləyib, beşincisini – əsil Nalı özünə ər seçdi.

Tanrılar öz barigahlarına qayıdarkən yolda Kali adlı iblisə rast gəldilər. Kali iblislərin ən murdar idi, insanlarda qumara ehtiras oyadırdı. İndi də gözəl bir oğlan cildinə girib, adaxlı seçilməsi məra-siminə tələsirdi. Eşidəndə ki, Damayanti Nalı özünə ər seçib, Kali bərk qəzəbləndi. Nalı səadətdən və səltənətdən məhrum edəcəyinə and içdi.

O, Nalın sarayında məskən salıb gözləməyə başladı ki, bu adil hökmdar haçan suç işləyəcək, çünki yalnız bu halda o, Nalın qəlbinə girə bilər. Ancaq dünya gözəli Damayantinin vüsalına yetmiş Nal qayda-törəni pozmadan, şad-xürrəm yaşayırdı. Damayanti sevimli ərinə iki gözəl övlad – şir balasına oxşayan bir oğlan və şanağülü qönçəsi kimi bir qız bəxş eləmişdi.

İblis Kali yalnız on iki ildən sonra Nalın qəlbinə hakim kəsilə bildi. O bu ədalətli hökmdarın qəlbində yuva salıb, onda qumara elə bir şövq və ehtiras oyadı ki, Nal bir dəqiqə də oyunsuz dura bilmirdi. O, gecə-gündüz fasiləsiz zər oyununu oynayıb bir neçə ayın içində bütün var-dövlətini uduzdu.

Ərinin sərəməliyini görən Damayanti uşaqları atasının sarayına göndərdi, özü də Nala yalvarmağa başladı ki, bu dəhşətli oyuna son

qoysun. Ancaq iblis biçərə Nalı içindən oyur, durmadan oynamağa vadar eləyirdi. Axırda Nal məmləkətini, hətta bəzək əşyalarını və geyimlərini udub meşəyə üz qoydu. Vəfalı Damayanti də ərinə qoşulub getdi ki, bu dar günündə ona hayan olsun. Arvadının əzab-larını görüb özü də əzab çəkən Nal onu dilə tutub geri qaytarmaq istədi. Dedi:

– Qulaq as, gör nə deyirəm, vəfalım mənim. Mən məmləkətim-dən məhrum olmusam, yurdsuz-yuvasız bir səfil və dilənçiyəm. Başımza gəlmiş bütün müsbətlərin suçu mənədir. Bax, bu yol səni aparıb düz atanın məmləkətinə çıxarar. Get, xoşbəxt ol. Mənimlə itirdiklərini sən orada tapa bilərsən.

– Ah, bunları eşidib bilmək nəyimə gərəkdir? Mən onu bilirəm ki, ər yorğun düşəndə, arvadı ona yaxşı köməkçi, naxoşlayanda isə ən yaxşı dərmandır. Mən sensiz ata evinə qayıtmıram.

Xəcalət və əzab çəkən zavallı Nal vəfalı arvadını atıb qaçmaq qərarına gəldi, o ümid eləyirdi ki, arvadı tək qalsın, ata evinə dön-məyə məcbur olar, Damayanti yatmış ikən iblis Kalinin təhriki ilə arvadını meşədə tək qoyub qaçdı; gedəndə örpəyinin yarısını da kəsib özü ilə apardı. Damayanti ayılıb gördü ki, əri yanında yoxdu, keçilməz meşədə yalnız, köməksiz qalıb, lap qəm deryasına batdı. Ərini ha səsləndi, hay verən olmadı, axırda çarəsi kəsilib onu axtar-mağa başladı.

– Hardasan, ey başımın ağası, arxam, dayağım? Niyə hay vermirsən, rəqəss və ilanlardan, qaban və pələnglərdən mənə qorumağa gəlmirsən? Anasını itirmiş ürkək ceyran balası kimi bu qorxunc meşədə yalnız dolaşıram. Səni harada axtarım, kimdən soruşum? Kim sənin yerini göstərə? Mən qorxu-hürkü bilmədən hamıdan – pələnglərdən, fillərdən, dağ-dərədən, gül-çiçəkdən sən soruşuram. Hərğah buradasansa, rəhm elə, gəl mənə toxtaq ver.

Ancaq Damayantiyə hay verən olmadı, heç yerdə Naldan bir iz-nişanə tapılmadı.

Keyli gözib dolaşandan sonra bu qənirsiz xanım böyük bir karvana rast gəldi. Paltarı cırılmış, saçları çiyinə dağılmış, gözlərindən divanəlik yağan Damayantini görəndə karvan əhli heyrət elədi; ancaq onu qovmadılar. Damayantiyə yemək-içmək verib yanlarında saxladılar.

Təzliklə karvan meşə gölünün qırağında dincəlməli oldu. Gecə-nin bir ələmində vəhşi fil sürüsü suvata gəldi. Yüklü əl fillərini görəndə vəhşi fillər bərk qəzəbləndilər, karvanı – adamları, yük-ati

tapdalayib xurd-xoşil elədilər. Karvan əhlindən canını qurtaranlar fikirləşdilər ki, bu fəlakətə bais Damayantidir – onu daş-qalaq eləmək istədilər. Damayanti dəhşət içində onlardan qaçıb meşədə gizləndi. O yənə yalnız gözəib dolaşır, Nalı axtarırdı.

Günlərin bir günü Damayanti gəlib bir şəhərə çıxdı. Dilənçi görkəmində bir sarayın yanından keçəndə şahın arvadı pəncərədən baxıb onu gördü, yazığı gəldi, qulluğunu göndərib Damayantini yanına çağırtdı. Damayanti başına gələn müsibətləri əvvəldən-axıracan şah arvadına danışdı. Şah arvadı ona dedi:

– Aycamalı gözəl, qal sarayında yaşa, qulaqyoldaşı ol qızıma. Kəmək elərik, orını də axtarıb taparsan.

– Qalmağına qalaram, ancaq əhd olmişəm: ərim tapılana qədər nə üzümü yuyacağam, nə saçımı darayacağam, nə də bər-bəzək taxacağam.

Damayantinin atası isə uzun illərdə ki, əriylə birgə sürgünə yollanmış qızını axtarırdı. Məmləkətin hər yerinə adamlar göndərmişdi, onlar gecə-gündüz at çapır, qarşılarına çıxanlardan Nalla Damayantini soruşurdular. Lakin bu axtarışlardan bir fayda hasil olmurdu.

Günlərin bir günü şahın oyanlarından biri Damayantinin sığınacaq tapdığı saraya gəlib çıxdı. Toz-torpağa bulaşmış, saç darınamış Damayantini görəndə barmağını dişləyib ürəyində dedi: “Ey dilifaqil, deyəsən bu odur axı, dörd öləndən bu hala düşüb – suyu qurumuş çaya, üzünü bulud örtmüş aya oxşayır”. Sonra Damayantiyə yaxınlaşdı dedi:

– Möhtərəm xanım, mən bura sənin atanın buyruğu ilə gəlmişəm. Qayıt evə. Atan da, övladların da dörd-qəmə batıb. Onlara rəhm gəlsin.

Övladlarının adını eşidəndə Damayantinin ürəyi dözmədi, elə həmin gün vətəno qayıtdı. Damayantinin atası şad olub, qızını tapan adama min inək bağışladı və başqa bahalı hədiyyələr verdi.

Damayanti isə o doqquz dünyanı bütün ölkələrinə qasid göndərib onlara buyurdu ki, hər yerdə – şəhərlərdə, kəndlərdə, yollarda, bazarlarda car çəkib bu şəri oxusunlar:

Olub-qalanını uduzub, sonra
Qızı yatmış qoyub, harasa getdi.
Örəyin yarısını götürüb, görən
O hara yox oldu, gözəldən itdi?

Sevir, həsrətinlə yaşayır yarı,
Rəhm elə, geri dön, yox soraq sənə.
Qanunla, hər bir öz arvadını
Hifz edib, qorusun görək düşməndən.

– Kim bu sözlərə hay versə, onun haqqında hər şeyi yerli-yataqlı öyrənin və tez qayıdın mənə xəbər verin.

Qasidlər yol yormaqla, Damayanti onlardan soraq gözləməkdə olsun, sizə kimdən deyək – Naldan. Nal vəfalı arvadını yalnız buraxıb qaçandan sonra qəm-qüssə içində meşəni gözəib dolaşır, çıxış yolu tapa bilmirdi. Bir gün gördü meşənin dərinliyində od yanır, yaxına gələndə alovun içindən bir səs eşitdi:

– Məni xilas elə, ey böyük qəhrəman! Mən ilanların şahıyam, lənət qurbanı olmuşam, neçə illərdir ki, bu odda yanıb qovruluram, mənə xilas oləsən, sənə sadiq olaram.

Nal özünü od-alova vurub ilanlar şahını oradan çıxardı. İlan da eləmə təbəllik atılıb onu aldı, birçə anda Nalın görkəmi elə dəyişildi ki, doğma anası görseydi, tanımazdı.

– Nə elədin, ay namərd? – Nal dəhşət içində qışqırdı. – Axı mən səni ölümdən qurtardım.

– Qorxma, hökmdar, bunun sənə böyük faydası olacaq. Zəhərim sənin qəlbinə hakim kəsilmiş iblisə işgəncə verəcək. Həm də bu görkəmdə heç kəs səni tanıya bilməyəcək. Sən də sakit, arxayın zər oyununun incəliklərinə qədər öyrənib, uduzduqlarının hamısını – taxt-tacı, arvadını özünə qaytararsan. Öncəki görkəmini almaq istəsən, bax bu örəyə bürünərsən.

İlanlar şahı səhrli örəyi ona verib, yoxa çıxdı.

Nal isə sevgilisinin xiffətini eləyə-eləyə yənə meşədə sərgördən dolaşmağa başladı. Axırda gəlib Quşol məmləkətinin paytaxtı – gözəl Ayoçhyu şəhərinə çıxdı. Eşitdi ki, bunların padşahı özünə mahir bir gərdunəçi axtarırdı. İşə düzəlib, sörtəvlədə yaşamağa başladı, soyunu-kökünü gizlədib dedi ki, adı Vahukadır.

Günlərin bir günü Damayantinin göndərdiyi qasidlər bu şəhərə gəlib car çəkə-çəkə qızın qoşduğu şəri oxumağa başladılar. Nal sevgi və mərhəmət dolu bu sözləri eşidəndə hönkür-hönkür ağladı. Sonra qasidləri sorğu-suala çəkdi, Damayantini soruşdu, ancaq özünün kim olduğunu demədi.

Qasidlər Damayantinin yanına dönüb xəbər verdilər ki, bəs Quşol məmləkətində şahın Vahuka adlı çirkin və güdüqlü gərdunəçisi onu

sorusurmuş. Axırda da deyibmiş: "Qoy bu necib şahbanu öz bədbəxt orinə qəzəblənməsin, onsuz da o çəkdiyini çəkib".

Damayanti bunu eşitək öz-özünə dedi: "Şübhəsiz, bu, Naldır, bu sözləri yalnız o deyə bilirdi. Bilmirəm niyə belə eybəcər olub, ancaq ürəyimə damıb ki, bu, Naldır! Görəsən, onu birtəhər bura götürə bilərəmmi? Könüllü gəlməz, utanar".

Damayanti yenə qasidləri Nalın yaşadığı uzaq Quşel şəhərinə göndərdi.

– Gecə-gündüz dincinizi almadan at çapın. Quşel şəhərinə yetişib oranın şahına deyın ki, mən ona erə getmək istəyirəm. Ancaq hökmən bunu əlavə ələyin ki, adaxlı seçmək mərasimi səhər sübh tezdən olacaq. Hökmdar mənə sahib olmaq istəyirsə, bir gecədə özünü bura yetirməlidir.

Bu xəbəri eşidən şah özünü təzə gərdünəçisinə tutub dedi:

– Vahuka, indi söz sənidir, söylə, məni bir gecədə vidarbhların başkəndinə – dünya gözəli Damayantinın atasının sarayına çatdırı bilərəmmi? Səhər tezdən mən hökmən adaxlı seçmək mərasimində olmalıyam.

Nal qəm dəryasına batıb öz-özünə dedi: "Axı günahım nədir ki, tanrılar məni belə cəzalandırırlar! Damayanti özünə yeni ər axtarır. Ancaq bu dəhşətli xəbərə heç inanmadığım gəlmiş. Görək özüm hər şeyi öyrənəm", sonra da ucadan dedi:

– Qibleyi-ələm, arzuna əməl etmək borcumdur. Ləngimə, qalx döyüş arabasına.

Dörd seçmə at qoşulmuş gərdünə yerindən götürüldü. Nal bütün məharətini işə saldı. Atlar qanad açıb uçurdun, bar götürmüş tənha bir ağacın yanından yel kimi ötüb keçəndə şah dedi:

– Bu ağacdakı yarpaqları da, meyvələri də saya bildim.

Nal əvvəl belə bir möcüzəyə inanmadı. Döyüş arabasını saxlayıb ağacdakı yarpaq və meyvələri saydı və şahın doğru dediyinə əmin olanda lap mat qaldı.

– Nahaq təəccüblənirsən, – padşah dedi. – Cəld saymağın özü də bir vədişdir. Əbəs deyil ki, dünyada zər oyununu menden yaxşı oynayan yoxdur. Döyüş arabasını məharətlə sürməyi mənə öyrətsən, mən də sənə zər oyununun sirlərini öyrədərəm.

Elə oradaca onlar bildiklərini bir-birlərinə öyrətdilər. Elə ki zər oynamaq məharəti Nalın ruhuna, qanına işlədi, daha iblisə yer qalmadı, o dərhal Nalın ruhunu tərk edib özünə başqa yuva axtarmağa

uçdu. Nal azad oldu. O, yenidən şahla birgə döyüş arabasına qalxıb, bir gecədə Damayantinın sarayına yetişdi.

Döyüş arabasının yaz fəslindəki göy gurultusuna, min-min zəngin səsine oxşayan sədasını eşidəndə Damayantinın ürəyi quş kimi çırpındı: "Bu odur, – deyə düşündü. – Yər üzündə yalnız o, döyüş arabasını bu cür məharətlə sürə bilər. Yalnız onun atları quş kimi qanad açıb uça bilər". O cəld sarayın damına qalxdı ki, sevgilisini seyr ələsin, ancaq intizarla gözlədiyi Nalın əvəzinə güdülqol və eybəcər Vahukanı gördü. "Qərībədir, o qətiyyənlə Nala oxşamır, bəs onda nə üçün ona baxanda ürəyim bu cür şiddətlə çırpınır?" – Damayanti belə düşüncə-düşüncə çolaq və eybəcər Vahukaya baxmaqdan doymurdu.

Damayanti sevgilisinin böyük ləyaqət və hünər yiyəsi olduğunu anıb öz qulluqçusunu Vahukanın yanına yolladı:

– Ona göz qoy, hər şeyi öyrən, – dedi, – sonra gəlib mənə danışarsan.

Qulluqçu nə görədirsə, hamısını öyrənib heyrət içində geri döndü.

– Xanım, – dedi, – gözümle görməsəydim, inanmazdım. Bu gərdünəçi addımbaşı möcüzələr göstərir. Əlinin təmasıyla ot-əncər alıb yanır, kuzələr öz-özünə su ilə dolur, solmuş çiçəklərin tərəvətini özünə qaytarır.

Damayanti bunu eşitək oğlu və qızını Nalın yanına göndərdi. Doğma övladlarını görəndə Nalın ürəyi dözmədi, hönkür-hönkür ağladı, onları bağrına basıb oxşamağa başladı.

Damayanti dərhal onu qonaq otağına apardı və orada soruşdu ki, günahsız arvadını qorxunc məşədə yalnız atıb getmiş Nalı tanıyırmı?

– Səni atıb gedən mən deyildim, içimdəki iblis idi, işgəncə verə-verə, zorla məni özüyələ aparırdı. İndi onu içimdən qovmuşam, qəlbimdə iblis deyil, sənə olan sevgim yaşayır, gözəlim, gəl səni bağrına basım.

Bunu deyib, ilanlar şahının ona verdiyi sehrli örpəyi çiyninə saldı, əvvəlki görkəmini alıb, səhər günəşi kimi işıq saçdı. Sonra da öz şəhərinə qayıdıb zər oyununda onun bütün var-dövlətini udmuş adama dedi:

– Mən gəlmişəm. Oyunu davam etdirmək çağır çatıb. Cəngavərlik tərsinə görə, sən bu oyundan boyun qaçıra bilməzsən. Başla oyuna.

Elə birinci əldən o, vaxtı ilə iblisin təhrikiylə uzduqlarının hamısını özünə qaytardı. Nişadlar ölkəsində yenidən şəhliq taxtına oyladı. Nal vəfah arvadı Damayanti ilə birgə uzun illər məmləkəti haqq-ədalətlə idarə eləyib böyük şöhrətə yetdi...

– Buna görə, sən ey müdrik Yudhiştirə, görək heç vaxt ümidsizliyə qapılmayasan, səbir və mətanətlə taleyin son hökmünü gözləyəsən, – deyə aqil abid öz hekayətini bitirdi. – Sən də öz məmləkətini geri qaytaracaq, xoşbəxt ömür sürəcəksən, bəxt ulduzun bir daha sönməyəcək. İndən belə bir də uzduymasən deyə bu oyunun bütün sirlərindən səni aqah edirəm. Bu gündən üç dünyada – Yer in üstündə, Yer in altında və Göylərdə sənə bərabər oyunçu olmayacaq, kiminlə oynasan, qalib gələcəksən.

Müdrək zahid bu sözləri deyib yoxa çıxdı.

XANUMAN HAQQINDA HEKAYƏT

Pandular müdrək zahidlərin dilindən Nal və Damayanti hekayəti kimi çox rəvayət və əhvalatlar eşitməmişlər.

Lakin bu ibrətli rəvayətlər, müdrək kəlam və nəsihətlər də onların qəlbinə sarmış qüssə və təşvişi boğa bilmirdi, axı neçə müddət idi ki, Ərcunadan bir soruq yox idi. Axırda Pandular dözmədi, Ərcunani tapmaq ümidi ilə Himalay dağları səmtə üz qoydular.

Pandu oğulları və Draupadi Himalay dağlarının gözəgörməz zirvəsinə çatmaq üçün yüz gündüz və yüz gecə meşəylə yol getdilər. Tanrıların qoruduğu çaylardan, sahilində meşə ruhlarının yaşadığı göllərdən su içdilər, yolda neçə-neçə rəksəslə qarışmış hamısını ram elədilər. Xeyli yol gedəndən sonra axır ki, gəlib Himalayın ətəyinə çatdılar. Dağların yamacını örten keçilməz meşəyə qədəm basdılar.

Meşənin içiyələ bir az getmişdilər ki, ahugözlü, incəbelli Draupadi tapqədən düşüb yıxıldı. Bhimasena görəndə ki, qarışmışın da yeriməyə heyi qalmayıb, məğlub elədiy i rəksəsləri çağırıb onlara buyurdu ki, yolçuları dallarına alıb aparsınlar. Rəksəslərin bir dostəsi ağacları qırıb yol açır, bir dostəsi vəhşi heyvanları qovub ilanları öldürür, bir dostəsi isə Pandularla Draupadini qolları üstünə alıb büllur qab kimi chtiyyətə aparırdılar.

Bir dəfə Pandu oğulları çiçəkli ağaclarla dövrələnmiş dumduru gölün sahilində dincələndə əsən külək qızıl şanağul çiçəyinin ləçəyini götürüb Draupadinin ayaqları altına atdı. Bu gül ləçəyi elə gözəl,

elə ətirli idi ki, aycamallı Draupadinin könlündən bu güllərdən qom bağlamaq istəyi keçdi.

– Ah, bu gözəl güllər harada bitir? – deməyə macal tapmamış, Bhimasena qalxıb cəngəlliyyə cumdu ki, Draupadinin bəyəndiyi gülləri yığib gətirsin.

Bhimasena suya can atan cavan fil kimi cəngəlliyyə yara-yara, ağacları qıra-qıra, kolları ayaqlayaraq gedirdi, hətta pələng və şirlər də pəren-pəren düşmüşdü, dönüb arxaya baxmadan qaçırdı.

Bhimasenanın kefi lap kökəlmişdi, qurşağına bağladığı böyük balıqçulağını götürüb üfürməyə başladı. Mağaralarda əks-səda verən boru səsi bütün meşəyə yayılıb qorxunu bir az da artırdı.

Bu vaxt meymunlar tayfası başçılarından ən müdrək – Xanuman meşəyə təşrif buyurmuşdu ki, şirin və dadlı meyvələrdən yığib yesin. Balıqçulağının harayım eşidəndə Xanuman anladı ki, gələn Bhimasenadır. Cəld cığırda kəndələndə uzanıb quyruğunu elə zərblə yerə çırmağa başladı ki, dağ-daş lərzəyə düşdü. Bu gurultu səsi Bhimasenanın qulağına çatcaq o, səs gələn səmtə cumdu ki, görstün kimdi səs salan. Gəlib Xanumanı gördü – quyruğu tuğ sapına oxşayırdı, üzü tunc kimi parıldayırdı, qulağı və gözləri al-qırmızı, dişləri iti və ağappaq idi. Bhimasena nəre çəkib meymunun üstünə yeridi, bağırır tələb elədi ki, cığırda çəkilib yol versin. Ancaq Xanumanın heç tükü də tərənəmədi, göz qapaqlarını azca aralayıb tənbel-tənbel dilləndi:

– Ay kəlpesər, niyə yuxuma haram qatırsan? Görmürsən ki, naxoşam, özümçün dincələrim? Bil və aqah ol ki, səni bu cığırda keçməyə qoymayacağam. Bu bəni-ədəmlərin deyil, allahların yoludur. Bu yerə qədər gəlmisən, bəsidir. İstəyirsən qal burada, mermeyvə ilə dolan, zahidlik elə – buna etirazım yoxdur. Ancaq mənə bir də narahət eləmə, yoxsa səni cəhənnəmə vasil elərəm.

– Uzun danışıma, dur ayağa yol ver. Yoxsa sənin özünü cəhənnəmlik elərəm, – Bhimasena cavabında dedi.

– Dura bilmərəm, mən xəstə və qocayam, – deyə Xanuman yalandan zarıdı. – Hərgah bu yoldan keçmək sənə çox vacibdir, zəhmət çəkib quyruğumu dolan keç.

“Çox yaxşı, – Bhimasena özlüyündə düşündü, – indi sənin quyruğundan qaldırıb, başını ağaca çırpıb əzərəm, onda bilərsən”. Bu fikirlə də Xanumanın quyruğundan yapışdı, ha elədi, quyruğu heç bir barmaqca da yerden aralaya bilmədi. İki əlli yapışmış dardı, ancaq tük qədərində də tərpedə bilmədi. Öz-özünə dedi: “Yox, bu adı meyv-

mun deyil, yaxşısı budur, ona ehtiram göstörüm". Xanumana sayğıyla baş endirib dedi:

– Ey meymunların ən qüdrətli, sən kimsən? Özüm də görürəm ki, mөndön qat-qat güclüsən! Buna görө sөnin qarşında baş öyirəm, mөrhəmətini əsirgəmə mөndөн.

Belə olanda, Xanuman kim olduğunu söylədi. Dedi ki, o Külək oğludur və quş kimi uçur. İstəyində sıçan kimi balaca və dağ kimi nəhəng ola bilər.

Bhimasena ona yalvardı ki, mөrhəmətini göstərsin, görkөmini, şöklini dəyişsin. Xanuman razı oldu və onun gözü qabağında böyüyüb-böyüyüb başı buludlara dirəndi.

Pandu oğlu başını qaldırıb çıxdı:

– Dayan, dayan! Artıq sөnin parlaq çöhrəni görө bilmirəm. Öncöki kimi ol!

Xanuman da o dəqiqə öncöki görkөminə qayıtdı. Bhimasenanın hədsiz təəccübləndiyini görən Xanuman onu qucaqlayıb dedi:

– Sөnin və qardaşların bərədə hər şeyi bilirəm. Siz suçlu olmaya-olmaya əzab çəkirsiniz. Qorxmayın, sizi darda qoymaram. Mən bilə-bilə səni gözləyirdim ki, öz köməyimi təklif edim. Siz Kauravlarla döyüşməyə başlayanda, mən onların qoşunu arasına soxul və nərəmlə onları qorxudacağam. Bu, qələbə çalmaqda sizə kömək edər. İndi isə öz yolunla get. Bu yol xəzinələr allahı Kuberanın səltənətinə aparır. Gözəl Draupadi üçün axtardığım gülləri orada tapma bilərəm. Ölvədi.

Yarallah-yarimeymun Xanuman bunu deyib gözdən itdi. İgid Bhimasena isə cığıra düşüb gülləri axtarmağa yollandı. Az getdi, çox getdi, axırda lap uzaqlarda dağın sinəsindəki mavi boyunbağıya oxşar bir çay gördü. Bu çay axıb gölə tökülürdü. Gölün üzünü şüna-gülü çiçəkləri örtmüşdü, dağlardan əsən meh çiçəklərin keşiyini çəkən adameyən rəqaslar onu üzük qaşı kimi araya aldılar.

– Sən kimsən? – soruşdular. – Geyimindən zahidə oxşayırsan, ancaq yaraqlı gəlmisən. Məqsədin nədir?

– Mən bura dünyalar gözəl Draupadiyə gül dərməyə gəlmişəm.

– Sən görək bu gülləri bizdən istəyəsən. Görək ayağımızdan öpüb yalvarasan ki, bəlkə birəcəyini sənə verməyə razı olaq.

Bhimasena qeyzə gəlib bağırdı.

– İtilin gözümə! İgid heç vaxt yalvarmaz, könlü istəyeni zorla alar.

Bunu deyibən gölə tullandı və qəfildən duydu ki, yorğunluğu, aclığı bir anda yox oldu. Öncöki gücü özünə qayıtdı. O, sevincində təzə-tər və ətirli qızıl şanagülləri dərməyə başladı. Rəqaslar bərk qəzəblənib onu oxa, daşa basdılar, nizəyə, emuda tutub suda batırmaq istədilər. Belə olanda Bhimasena göldən çıxıb rəqasları xurd-xəşil etməyə başladı: qırdıqlarını qırdı, qıra bilmədiklərini pərən-pərən salıb, yenidən gölə girdi, üzməyə başladı.

Rəqaslarla vuruşun səs-küyü Panduların qulağına çatan kimi, onlar Bhimasenanın az öncə ağacları qıraraq açdığı geniş yolla qardaşlarını köməyinə çatdılar. Ora çatıb gördülər ki, döyüş bitib, Bhimasena isə kef içində gölə üzür. Ona qoşulub doyunca çimdilər. Gümrah və güclü oldular. Draupadi gül-çiçəklə bəzənib düzəndi, ulduzlu səma, yaxud günün altında bərk vuran göl qədər gözəl oldu. Pandular bu səhrli gölün qırağında məskən salıb Ərcunanın yolunu gözləməyə başladılar. Çünki mingözlü İndranın göndərdiyi Göy elçisi xəbər gətirmişdi ki, yenilməz qəhrəman tez bir zamanda qardaşlarının yanına qayıdacaq.

Nəhayət, cingiltili bir səs dağlarda əks olunub qayıtdı və İndranın qızıl arabasında Ərcuna Göyden Yere endi. Gül-çiçəklə bəzədilmiş Draupadini görüb dedi:

– Ey qənirsiz gözəl, indən belə meşə çiçəkləriylə bəzənməyə ehtiyac olmayacaq. Götür, bu bəzəkləri sənə Göylər tanrısı İndra göndərib. Bunlar İndranın ildırımına vurub Göy qurşağından qopardığı qiymətli daşlardan düzəldilib.

Ərcuna boyunbağı və sırğaları, üzük və bilərəkləri Draupadiyə təqdim elədi. Sonra Pandular yığışb meşədəki sığınacaqlarına qayıtdılar. Misilsiz qəhrəman Ərcunanın tanrılardan aldığı yaraq onların qoluna qüvvət, ürəyinə toxtaq verdi. İndi Pandular gələcək vuruş bərədə qorxusuz-hürküsz düşündülər.

MANU TUFANI HAQQINDA HEKAYƏT

Pandular meşəyə, sığınacaqlarına qayıdıb dinc yaşamağa başladılar. Yəne hər axşam müdrik abidlər onların yoxsul komasına gəlir, maraqlı söhbətlər eləyir, qədim əyyamlardan, gələcək qərinələrdən söz açırdılar.

Hər şeyin səbəbini dərk etməyə çalışan Bhimasena bir dəfə abiddən soruşdu:

– Ey müdriklər müdriki, bütün adamlar böyük Manunu həmişə hörmət və ehtiramla yad edirlər. İstəyirəm mənə və qardaşlarıma onun böyük işlərindən, misilsiz əməllərindən söhbət açasan. Hansı səbəbə görə onun adı indiyə qədər uca tutulub! Onun haqqında bil-diklərini bizə danış.

Pandular yaraqlarını bir kənara qoyub, qara maral dərisinə bürünmüş qocaya yaxın oturdular. Brəhmən hekayətinə başladı:

– Çox qədim əyyamlarda bu yerlərdə Manu adında bir adam yaşayırmış. Yer üzündən ondan böyük, ondan müdrik şəxs yox imiş. O, ömrü boyu öz əməlləriylə bəşər nəslinə böyük fayda verməyə can atırmış. Qüdrətli tanrıların sevgisini qazanmaq və onlardan Yer övladı üçün nəsə misilsiz bir bəxşiş almaq xatirinə o, həyat nəşələri və sevinclərindən bütününtə imtina eləmişdi. O, on min il çayın sahilində bir ayağı üstə durub, əllərini göyə uzadaraq yeganə bir duanı təkrarlayırmış: “Ey ulu tanrılar, imkan verin, insanlar üçün faydalı bir hünər göstərim”.

Bir dəfə öndördgeçəlik Ay kimi işıldayan bir balaca balıq sahilə yarı alıb Manuya dedi:

– Ey bəni-adəmlərin ən ülvisi, məni xilas elə. İri-iri balıqlar məni təqib edir, udmaq istəyirlər. Onların iti dişlərindən canımı necə qurtarım bilmirəm. Yalvarıram, mən zavallıya kömək elə. Vaxt olar, mən də səni darda qoymaram.

Manunun ona yazığı gəldi, cəld əlini atıb balaca balığı çaydan çıxardı və aparıb su ilə dolu təknəyə saldı. O, balığı yemləyir, öz balası kimi nazını çəkirdi. Bir müddətdən sonra balıq böyüdü, daha təknəyə sığışmadı.

Balıq yenə dilə gəlib Manunu köməyə çağırdı:

– Ey böyük insan, bura çox darısqaldı, boğuluram. Mənə elə yer tap gen-bol yaşaya bilim.

Manu qızıl balığı təknədən çıxarıb gölə buraxdı. Ancaq tezliklə göl də bu möcüzəli balığa darlıq elədi və o, Manuya yalvardı ki, onu aparıb Qanq çayına buraxsın. Lakin az bir zamanda balıq o qədər böyüdü ki, bu misilsiz çay da ona darısqal göründü və o yenə Manunu köməyə çağırdı.

– Günahı və heç bir istəyi olmayan insan! Mən daha bu çayda yaşaya bilmirəm. Mən daryada üzmək istəyirəm.

Manu onun bu arzusuna da əməl eləyəndən sonra balıq dedi:

– İndi mənə diqqətə qulaq as. Sən mənə hər nazıma səbirlə dözdün, əlindən gələni yaxşılığını mənəndən əsirgəmədin, buna görə də

gələcəyin sirtini açmaq istəyirəm sənə. Tezliklə dünyaya dəhşətli bir fəlakət üz verəcək. Göydən leysan tökəcək, dağları, düzləri sel-su basacaq, çaylar, deryalar daşacaq, bütün Yer üzünü suyun altında qalıb məhv olacaq. Buna görə sən qabaqcadan iri və möhkəm bir gəmi düzəlt. Hər bitkinin toxumundan, irili-xırdalı hər canlıdan, fil və bökəkdən, şir və siçandan, hər növdən bir cütünü gəmiyə doldur. Yer üzünü sel-su basanda özün də gəmiyə qalxıb məni gözlə. Vaxt-vədə yetişəndə mən böyük və buynuzlu bir balıq cildinə girib sənənin yanına gələcəyəm.

Balıq bunu deyib dalgaların qoynunda yox oldu. Manu isə hər şeyi onun dediyi kimi eləyib gözləməyə başladı. Tufan qopub dünyanı sel basanda Manu öz gəmisinə qalxdı. Elə o dəqiqə iri və buynuzlu bir balıq peyda oldu. Manu kəndiri açıb atdı, balığın buynuzuna bənd elədi və balıq gəmini yedəyinə alıb, coşqun suları yarı-yaşa irəli apardı.

Bu minvalla bir çox illər deryada üzdü, ancaq bir ölçüm quru yer tapa bilmədilər. Nəhayət, uzaqlarda suyun altından boylanan dağın şıçu görsəndi. Bu, Himalayın ən uca zirvəsi idi. Manu gəmini qayaya bağlayıb balığı buraxdı. Balıq dedi:

– Hamınız quruya çıxın, yeni həyatın təməlini qoyun. Məni isə bir də görməyəcəksiniz. Əlvida.

Möcüzəli balıq bunu deyib dərmanın dalgalı sularında qeyb oldu.

Yer üzündən su çəkiləndən sonra Manunun hifz elədiyi canlılardan, toxumlardan həyat yenə cücərib çiçəkləndi.

KAURAVLARIN ADAYA GƏLMƏSİ HAQQINDA HEKAYƏT

Dünyanı gəzib-dolaşan səyyahların yolu Kauravların başkəndi – Hastinapura düşəndə kor Dhritaraştra onları sarayına çağırır, söhbətə çəkir, Panduların məşədəki yaşayışından soraq tuturdu.

Hər dəfə qoca padşah ah çəkib vəzirlərinə deyirdi: – Heyhat, heyhat, bu şanlı qəhrəmanların bədbəxtliyində mənim də suçum var. Daim gözlərim qarşısındadırlar: budur, adil Yudhişthira yorğun halda quru yerdə uzanıb yatıb. Bhimasena qəzəb içində yumruqlarını düyünləyib, o dəhşətli andı təkrarlayır. Ərcuna hirsindən yata bilmir. Nakula və Sahadəva isə aylar, günləri deyil, dəqiqələri, anları hesablayır ki, haçan sürgün müddəti qurtaracaq. Mən görürəm ki,

onların intiqamından yaxa qurtara bilməyəcəyik. Axı onlara kim müqavimət göstərə bilər? Duryodhananın hikkəsi və sarsaqlığı üzündən bütün övladların məhv olacaq. Fəlakət! Fəlakət!

Kinli olduğu qədr də hiyləgər olan Şakuni bu sözləri eşitəcək, Duryodhananın yanına xəbərə qaçdı.

– Ey qibleyi aləm, sərəvətın, var–dövlətin başından aşır, şöhrətinin həddi–hüdudu yoxdur, bütün arzu və isteklərinə yetişmişən. Sən bizim içimizdə ulduzların əhatəsində olan Aya bənzəyirsən. Bu yaxınlara qədr sən Panduların cah–calalına baxıb qüssələndirən, bəs indi nə üçün onların miskinliyinə tamaşa çləyib şadlanmaq istəmirsən?

– İstəməyinə istəyirəm, – Duryodhana dedi. – Ancaq nə eləyim, mən burada, onlar orada.

– Get meşəyə, öz parlaq şöhrətinlə onları kor et. – Kama da söhbətə qoşuldu. – Par–par parıldayan polad geyimli, yaraq–əsləhəli cəngavərlərin əhatəsində səni görşələr, paxıllıqdan ürəkləri partlayar. Qoy sənın arvadın, bizim şanlı–şövkətli şahbanu ə gözəl geyimlərinin geysin, o dilənçi Draupadiyə gözdağı versin. Hökmən belə eləmək lazımdır!

Duryodhana onların cavabında dedi:

– Mən də bunu istəyirəm. Ancaq atam Panduların gözüne görməyi mənə qadağan edib.

Kama dedi:

– Bunun da əlacı var. Özün də bilirsən ki, Panduların yaşadığı meşədə və meşənin höndəvərində, örsülərdə sizin tayfanın mal–qarası otlayır. Atana desən ki, sürülərə baş çökmək istəyirsən, etiraz cləmöz. Bu bəhanə ilə yığışib meşəyə gedirik.

Duryodhana bunu eşidəndə şad oldu, dərhal şahənşahın hüzuruna gedib onun razılığını aldı. Şah bircə bunu dedi:

– Gedin, ancaq bir şərtim var: Panduların yaşadığı yerə ayaq basmayın, yoxsa hamınızı öldürürlər.

Namərd Duryodhana elə həmin gün böyük bir dəstənin başında yola düşdü. Sürülərə baş çəkdi, çobanlara bəxşişlər verdi, çoban qızların rəqslərinə tamaşa clədi, sonra da öz xain dostları və böyük bir qoşunla Panduların yaşadığı yerlərə tərəf üz qoydu.

Ancaq yarı yolda Göy cəngavərləri – Handharvlarla üz–üzə clədi. Handharvlar Çitrasenanın başçılığı ilə Göydən Yərə enmişdilər ki, meşədə əylənsinlər, ov ovlasınlar, şənclənib dincəlsinlər. Göy

cəngavərlərinin yolu kəsdiyini görən Duryodhana qəzəbləndi, qoşuna buyurdu ki, Handharvlar qovub yolu təmizləsinlər.

Duryodhananın əsgərləri yaxına gəlib onlara yoldan çəkilməyi əmr clədikdə Göy cəngavərlərini gülmək tutdu. Çitrasena isə belə dedi:

– Görürəm ki, padşahınız olub–qalan aqlını da itirib. O kimə əmr cləyir? Göylər ordusuna? Məgər biz onun nökeriyik? Gedin ona deyin ki, bu meşəni tərkl eləməsə, ölüm tanrısı ilə görüşəcəklər.

Loğva Duryodhana bunu eşidəndə az qaldı hirsindən çatlasın. Dəlilanlı dostu Kama ilə qoşunun başında Handharvların üstünə yerdli. Ancaq dölüş uzun sürmədi. Göy cəngavərləri bir həmləyə Duryodhananın səflərini dağıdıb dörd bir tərəfə səpdilər, özünü də, yaxın adamlarını da əsir alıb, əl–qolu bağlı Çitrasenanın hüzuruna gətirdilər. Təkcə Günəş oğlu Kama hələ də təslim olmur, cəsərlə dölüşürdü, axırda Duryodhananın özü ona əl saxlamağı əmr clədi.

Duryodhananın məğlub edilmiş və yaralanmış əsgərləri feryad qopara–qopara Panduların komasına tərəf qaçdılar. Onların başına gəlmiş fəlakətdən xəbər tutan Bhimasena dedi:

– Kauravlar haqlı cəzalarına çatdılar. Onlar bizi hər şeydən – şahlıq taxtından, var–dövlətdən məhrum eləmişdilər, bu bəs deyilməmiş, gəlmişdilər ki, bizə acıq versinlər. Yaxşı deyiblər ki, haynan gələnlər vayan gəder, öz cəzalarından, qoy çəksinlər.

Ancaq ədalətli və rəhmətli Yudhişthira onun sözünü kəsib dedi:

– Ay mənim şiribləkli qardaşım, sənın bu kinli sözlərin özüne də, bizlərə də ancaq əskiklik gətirər. Handharvlar bizim qardaşlarımızın əl–qolunu qandallamaqla bütün nəslimizi alcladıb təhqir cləyiblər. Belə şeyə sevinmək olmaz. Bir də ki, qardaşlarımız bizə qonaq gəliblər, xoş niyyətcləmi, bəd niyyətcləmi gəliblər – bu onların öz işidir. Bizim borcumuz qonaqların ürəyini oxumaq deyil, onları gülərlüclə, hörmət–izzətlə qarşılamaqdır. Ərcuna, sənəndə də, Bhimasena, sənəndə də, siz kiçik qardaşlarımızdan da xahişim budur ki, gedib Duryodhana və onun əyan–naiblərini azad cədesiniz. Hərgah Handharvlar buna razı olmasalar, dərhal dölüşə başlayın. Gedin.

Yenilməz qəhrəmanlar böyük qardaşın buyruğuna boyun əyib dərhal dölüş meydanına yollandılar.

Handharvlarla vuruş yenidən qızışdı. Atılan oxlardan Göy üzü görünməz oldu. Ərcuna oxları bir–birinə elə calayırdı ki, elə bil göylərdən oxlardan hörülmüş tor sallanmışdı. Beləcə, vuruşa–vuruşa

Göy cəngavərlərini sıxışdırıb meşədən çıxardılar. Qoşunun basıldığı görün görən gənc sərkərdə Çitrasena qızmış şir kimi döyüşə atıldı, əmudunu qaldırıb Ərcunanın başına çalmaq istədi. Ancaq cəsur Ərcuna bir neçə sərrast oxla əmudu parça-parça elədi.

Bu qüdrətli qəhrəmanların məğlub edə bilməyəcəklərini görəndə Handhavrılar Göyə qalxdılar. Çitrasena isə Pandulara dedi: "Mən sizin dostunuzam" – və buyurdu ki, bütün əsgərləri azad eləyib Yudhiştiranın hüzuruna aparsınlar. Yudhiştira rüsvay olmuş düşmənlərini öz qarşısında görəndə üzünü Duryodhana tutub dedi:

– Bir də belə ağılsızlıq etmə. Azadsan, öz başkəndinə qayıda bilsən.

Rüsvay olmuş və alçaldılmış Duryodhana adalığı tərk eləyib basılmış qoşununu da özüylə apardı. O gedə-gedə öz-özünə mızıldayırdı: "Göy cəngavərləri ilə vuruşda ölmək, əmioğullarımın bəxş elədiyi ömürdən min dəfə şəərəlidir".

Dostunun əzab çəkdiyini görəndə Karna dedi:

– Ey şah, qəm yemə. Dörd çəkməyə əsas yoxdur. Səni müdafiə etmək Panduların borcudur. Axı onlar sənin məmləkətində yaşayırlar, sənin təkəllümlərindir, buna görə hər vaxt səni qorumağa, sənin uğrunda döyüşməyə borcludurlar. Ürəyinə toxtaqlıq ver. Mənsə könlün şad olsun deyə güclü bir qoşun götürüb sənin üçün yeni ölkələr fəth elərəm.

Tezliklə dəliqanlı Karna vədinə əməl elədi, bir çox şahları məğlub edib Duryodhananın taxt-tacı önündə diz çökdürdü. Bundan sonra Duryodhana şahlar şahı adını almaq üçün Böyük Qurban mərasiminə tədarük görməyə başladı.

O, gecə-gündüz fikir eləyir, tədbir tökdürdü ki, necə eləsin Pandularını alçaltsın. Bu niyyətlə də qasid göndərərək onları Böyük Qurban mərasiminə dəvət elədi.

"Yudhiştira Böyük Qurban verəndə mən onun başkəndində, şanlı-şövkətli şahların içindəyədim, – Duryodhana bədxahlıqla düşüncüdü. – Qoy indi də o, mənim başkəndimə gəlsin, dilənçilərin içində dayanıb, dünya hökmdarlarının məni necə öydüklərini eşitsin, verdikləri bəxşişlərə tamaşa eləsin".

Ancaq nəmər şahın kələyi bu dəfə baş tutmadı. Yudhiştira onun göndərdiyi qasidi güclürlə qarşıladı və dedi ki, sürgün müddəti başa çatmayınca o, meşəni tərk edib, verdiyi sözü poza bilməz.

Bhimasena isə hirsindən dil-dodağını gəmirə-gəmirə qasidə dedi:

– Bu nəmərdin cəzasına çatıb cəhənnəmə vasil olacağı gün gələcəyəm ora.

Panduları alçalmaq istəyən Duryodhana beləcə özü xar olub alçaldı.

DRAUPADİNİN QAÇIRILMASI HAQQINDA HEKAYƏT

Günlərin bir günü Pandular yenə ova getmişdilər. Hərəsi bir səmtə yollanmışdı. Draupadi evdə tək qalmışdı. Bu demdə uzaq bir məmləkətin güclü, acgöz və zalım hökmdarı Cayadratha meşədən keçirmiş. O buraya dörd at qoşulmuş zirehli döyüş arabasında gəlmişdi. Zalım hökmdarı polad geyimli dostları və güclü bir qoşun müşayiət edirdi.

Onlar meşənin içindən böyük hay-küylə keçirdilər. Döyüş arabalarının gurultusu və döyüş fillərinin böyürtüsündən dağ-daş lərzəyə düşmüşdü. Draupadi bu hay-küyü eşidib bayıra çıxdı ki, görsün kimdi gələn. Allah İndranın başışladığı işıqsaxan bəzəklerini taxıb, yoxsul komasının astanasında dayanmış bu qənisiz gözəli görəndə Cayadrathanın matı-qutu qurudu. İldırım çaxanda buludlar işıq saldığı kimi, Draupadinin gözəlliyi də ağacları, kolları, yeri nura boyamışdı.

Cayadratha heyrət içində atları öylədi. Gözlərini bərəldib şah qızının gözəl çöhrəsinə zillədi. Handan-hana özünə gəlib dostlarından birinə buyurdu:

– Get öyrən gör bu nadir inci kimdir, nəçidir. Bu cür dünya gözəli meşədə nə eləyir? Bəlkə o, Allahın qızıdır, ya Göy övlətidir? Bəlkə ona Handhavrılar keşik çəkir? Get, hər şeyi yerli-yerində öyrən. Mən onsuz buradan getməyəcəyəm.

Dostu cəld döyüş arabasından düşüb Draupadiyə yaxınlaşdı. Soruşdu:

– Ey qənisiz gözəl, sən kimsən? Bəlkə insan cildində bu adalığı dolayan hansı tanrının qızısən? Sən nə kim olduğumuzu soruşursan, nə də bizdən qorxursan! Söylə, keşiyini kim çəkir? Ərin kimdir?

Draupadi cavabında dedi: Mən yad kişi ilə danışmamalıyam. Ancaq nə eləyim burada təkəm, bir kimsə yoxdur ki, sənin sorğularına cavab versin. Mən qüdrətli hökmdar Yudhiştiranın arvadıyam. Burada ərim və qayınlarımla bir yerdə yaşayıram. İndi onlar ovdadırlar. Nəcib Yudhiştirə gündoğan tərəfə yollandı, yenilməz Bhimasena güneyə, zəfər müjdəçisi Ərcuna günbatana, kiçik qayınlarım – Sahadeva və Nakula isə quzeyə. Evdə təkəm.

Bu ləyaqətli qadının sözlərini qasidin dilindən eşidən Cayadratha dedi:

– Bu dünya gözəli mənim qəlbimi əbədlilik fəth elədi. Yer üzünün bütün qadınları onun yanında bir sürü meymundur. Mən onu özümə aparacağam.

O, döyüş arabasından düşüb, pələng ovda ikən onun yuvasına soxulan qurd kimi Panduların komasına təpədi. Safqəlbli Draupadi qonağın ayaqlarını yumaq üçün su götürdi, süfrə açdı Günəşin hdiyyəsi olan sehrlı qabı ortaya qoydu ki, Cayadratha və onun əshabələri yeyib doysunlar. Ancaq namərd şah dedi:

– Bizə yemək görək deyil, biz sənin gözəlliyini seyr etmələ doymuşuq. Gəl min arabama. Mən sənə öz məmləkətimə apararam, ölkəni bir yerdə idarə elərik. O dilənçidən sənə ər çıxmaz. Gedək mənimlə.

Draupadinin qəlbini qəzəb bürüdü. Qaşlarını çatıb lovğa şaha belə cavab verdi:

– Nə danışsən? Abır–həyanı, utancı itirmisən? Sən hansı cəsarətlə hər biri min şirə bərabər qəhrəmanları təhqir eləyirsən?! Onların qəzəbindən qorxmursan? Yalnız axmaq uşaqlar yatmış şiri oyatmağa cəsarət edər. Yalnız divanələr qəsdən ilanın quyruğunu tapdalayar. Qaç, nə qədər gec deyil, qaç canını qurtar.

– Məni qorxutma, ahugözlüm. Mən də şaham, şahlıq elminə bələdəm. Savaş eləməyin də, barışığa gəlməyin də qaydalarına bələdəm. Orduları döyüşə aparmaq da əlimdən gəlir, ölkələr arasında nifaq salmaq da. Məni qorxutma. Yaxşısı budur, bir təbəssüm bəxş elə mənə! Qalx döyüş arabama, yaxud bu nəhəng filin belindəki kəcəvəyə, yola düşək.

– Ölməyə razı olaram, səninlə getmərəm. Hərgah sən igid Pandulardan qorxmursansa, bəri qüdrətli Krişnadan çəkin. O həmişə Ərcuna ilə bir döyüş arabasında çiyin-çiyinə döyüşür. Heç kəs onlarla vuruşdan sağ çıxmayıb.

Cayadratha gülüb dedi:

– Mən heç kəsden qorxmuram. Danışdın yetər, arabama min, ilahi gözəli.

Bunu deyib Draupadinin qolundan yapışdı, güclə döyüş arabasına mindirdi. Əshabələri də onun ardınca çapdılar. Fil ayaqlarının tappıltısı, yaraq-əsləha cingiltisi meşəni bürüdü.

Onlar fillərini, atlarını sürməkdə olsunar, sizə kimdən deyək, Pandu oğullarından. Pandular ovdan qaçıb qabaqca şərtləşdikləri yerdə görüşdülər ki, evə birgə getsinlər. Birdən gördülər ki, meşənin bütün quşları göyə qaralıb, ələ hey göylərdə dövrə vurur, yuvalarına qonmurlar. Bərk narahət oldular. Yudhiştirə dedi:

– Bu pis əlamətdir. Meşədə yad adam peyda olub. Çox narahətəm, ürəyim səksəkədedir. Qorxuram Draupadinin başına bir iş gələ. Tez qaçıdaq evə.

Ancaq evə çatanda gördülər ki, lələ köçüb, yurdu qalıb, komada heç kəs yoxdur, ətrafda da fillərin, döyüş arabalarının izləri var. O dəqiqə anladılar ki, Draupadini qaçırlıblar. Daha ləngimədilər. Atlarını cövləyə gətirib, düşmənlərin ardınca çapdılar; yay-oxlarını da hazır tutmuşdular.

Cayadratha arxadan səs-küy eşidib dönüb baxdı, baxan kimi də başa düşdü ki, onu izləyən qüdrətli Pandu oğullarıdır, coşqun sel kimi meşəni ağzına alıb, onu məhv eləməyə gəlirlər. Qorxub titrədi. Dili topuq vura-vura Draupadidən soruşdu:

– O uzaqda... ardimızca çapanlar Pandulardır? – Sonra da sərkərdələrinə əmr elədi: – Hazır olun döyüşə.

– Ay bədbəxt, döyüşdən dənm vurma, – Draupadi dedi, – fikirləş gör canını necə qurtara bilərsən. Ayaqlarına yığılıb aman dilə, bəlkə onda suçundan keçərlər.

O, sözünü deyib qurtarmamış Pandular qasırğa kimi Cayadrathanın qoşununun başı üstünü aldı.

Yer üzünün ən cəsur cəngəvərlərinin oxuna tuş olan düşmənlər fillərin belində, döyüş arabalarından aşılıb, kəlləsi üstə yerə dəyidilər. Yiyəsiz qalmsız atlar və fillər döyüş meydanında özlərini ora-bura çürpür, sağ qalan əsgərləri basıb ezirdilər. Qoşunun quruluşunu görəndə Cayadratha Draupadini buraxaraq qaçıb canını qurtarmaq istədi.

Ərcuna bunu görüb, gürzünün bir zərbiylə yüz düşməni öldürən Bhimasenaya dedi:

– Əl saxla, qardaş. Oğru qaçıb qurtardığı halda, bu sucsuz biçərələri qırmağın nə anlamı? Çapaqlar pələngin dalınca getdiyi kimi, bunlar da öz ağalarının qurruğuna düşüb gəliblər.

Belə olanda, Bhimasena üzünü Yudhiştiraya tutub dedi:

– Qardaşım, Draupadi çox yorulub, onu götürür komamıza qayıt. Qoy dincəlib sakitləşsin. Bu namərdi tutmaq mənim boynuma. Onu qanına qoltan eləməsəm, ürəyimi soyumaz.

Bunu deyib Ərcuna ilə birlikdə Cayadrathanın dalmca götürüldü. Namərd şah artıq uzaqlaşmışdı, heç görünmürdü. Ancaq Ərcunanın qarasına atdığı ox özü onu tapıb atlarını öldürdü. Bhimasena cəld özünü yetirdi, güzünü qaldırıb onu cəhənnəmə vasilə eləmək istəyirdi ki, Ərcunanın səsinə eşitdi:

– Dayan, öldürmə. Ona elə cəza vermək gerek ki, ömür–billah dadi damağında qalsın, bir də belə namərdlik eləməsin.

Bhimasena oxun iti ucuyla Cayadrathanın başını qoyunu qırخان kimi ala–tala qırxdı, ora–burasında beş çəngə tük qoydu. Sonra da dedi:

– Yaşamaq istəyirsənsə, sözlüm diqqətlə qulaq as. Bu gündən sən dünyanı ölkə–ölkə gəzib bazar və meydanlarda car çəkib qişqur–maltsan: “Mən Panduların quluyam”. Eşidib bilsəm ki, buyruğuma əməl eləməmişən, yerin dəşiyində olsan da, tapıb öldürəcəyəm.

Onlar zinakar şahı çuval tayı kimi döyüş arabasına atıb öz komalarına götirdilər. Cayadratha Yudhiştiraya və Draupadini görək itaət–karlıqla:

– Mən Panduların quluyam, – deyər car çəkdi.

– Bhimasena, qardaşım, burax onu getsin, – rəhmdil Yudhiştiraya dedi. – Bu oxş günümüzdə heç kəsi bədbəxt və zəlif görmək istəmirəm. Burax getsin. Onsuz da yetərlincə cəzasını alıb.

– Elədir, burax getsin, – Draupadi ərinin sözüne qüvvət verdi.

– Axı saç yerinə gələnəcn hər gün, hər saat yadına düşəcək ki, şər əməl heç vaxt cəzasız qalır.

Belə olanda Pandular dedilər: “Çıx get, sən daha qul deyilsən, itil gözümüzüzdən”. Ancaq namərd Cayadratha bu nəcib qəhrəmanların verdiyi dərindən özün üçün bir nəticə hasil eləmədi. Yadında qalan birçə o oldu ki, qaçıracağı dünya gözəlini tutub əlindən alıblar, üstəlik də başını qırxıb alqadıblar. O öz ölkəsinə qayıdıb, intiqam almaq üçün fürsət gözləməyə başladı. Panduların Kauravlarla olan ixtilafından Cayadratha da həli idi və o qərara almışdı ki, əmioğullar arasında açıq dava başlasa, Kauravların tərəfinə vuruşacaq.

Bir müddətdən sonra Yudhiştiraya yenə qəm dəryasına qərək oldu. Heç cür ənləy bilmirdi ki, nə səbəbə onlar bu cür məhrumiyyətlərə dözməlidirlər. Bir dəfə qoca abiddən soruşdu:

– Söylə, nəyə görə Draupadi kimi ağıllı və gözəl bir qadın sürgünə sürülməli, meşədə dilənç kökündə yaşamaalıdı? Bəs ədalət harda qaldı? Biz heç vaxt günah iş tutmamışıq, heç kəsə pislik eləməmişik, bəs nə üçün belə incidilirik? Hansı günahlara görə bu cür zəlif və bədbəxt olmuşuq?

Dünyagörmüş qoca abid cavabında dedi:

– Bunu soruşmazlar. Deməli, qismətimiz beləymiş. Yer üzünün bir çox böyük adamları həyatlarını sürgündə keçirmişlər. Sən öz şahlıq taxtını qumarda uduzmuş Nal haqqında hekayəti eşitdin. Mən günahı olmaya–olmaya başı çox bələlar çəkmiş qəhrəman haqqında daha bir hekayət bilərəm. O qəhrəmanın da arvadını qaçırmişdılar. Ancaq nə olsun ki?! Bütün dünyada onun adını uca tuturlar və həmişə də uca tutaçaqlar.

Panduların maraq бүürüdü, abide yaxın əyləşdilər. Yudhiştiraya dedi:

– O qəhrəman kimdir? Onun başına hansı müsibətlər gəlmişdi? Düşmənləri kimlərdi?

– Belə rəvayət eləyirlər ki, qədim oyyamlarda, uzaq Lanka adasında üç rakşas qardaş yaşayırmış. Birinin adı Ravan, o birinin – Kumbhakarna, üçüncüsünün də adı Vibhişan imiş. Qardaşlardan ən böyüyü və zalımı – Ravanın on başı varmış. Kumbhakarna qeyri–adi gücü ilə seçilmiş, Vibhişan isə rakşasların heç birinə oxşamırmış. O, xeyirxah, həqiqətpərəst və ədalətli imiş.

Hər üç qardaşın ürəyində bir gizli dilək varmış. Ancaq bu diləklər yalnız tanrıların köməyi sahəsində yerinə yetə bilirmiş. Qardaşların tərəfinə mərhəməti qazanmaq üçün böyük–böyük hünərlər göstərirlər. Onbaşı Ravan düz min il beş tonqalın arasında bir ayağı üstə dayanıb durur. Sonra on başının onunu da kəsib allahlara qurban verir – tonqala atıb yandırır. İkinci qardaş Kumbhakarna neçə yüz il başını aşağı salıb durur, Vibhişan isə xəzəl yeməklə dolanır.

Qardaşların hünərindən razı qalan allahlar Ravanın on başının onunu da özünə qaytarır və rakşasların hər bir isteyinə əməl edəcəklərinə söz verirlər. Belə olanda, Ravan arzulayır ki, heç kəs onu öldürə bilməsin – nə allahlar, nə ilahələr, nə handharvlar, nə rakşaslar,

nə polənglər, nə ilanlar, timsahlar; birco insanın adını çəkmir, çünki o zaman rakşaslar boni-adomlərdən zorrəcə də qorxmurmuşlar. Ortancıl qardaş Kumbhakarna özü üçün minillik bir yuxu isteyir. Vibhişan isə hətta təhlükəli anında da yaxşılıq yolundan sapmamaq üçün allahlardan sobir və dəyanət isteyir.

Hər üçü diləyinə yetişən kimi, Ravan xəzinələrə allahı Kuberanı çapıb-talayır, onun soma arabasını olindən alır. O bu arabada Himalayın ən uca zirvələrinə qalxır, allahların məskənlərinə basqın eləyir, onların dincliyini pozur. İnsanlar arasında da o, şər toxumu səpər, Yer üzündə fitnə-fəsad gündən-günə artıb çoxalır.

Axırda allahlar bir yerə yığılıb məsləhət-məşvərət edirlər ki, bu oxbatmaz, qılınckəsməz düşməndən necə yaxa qurtarsınlar. Birdən yadlarına düşür ki, Ravan öz diləyini söyləyəndə insanın adını çəkməyib, deməli o, yalnız insan ölüylə öldürülə bilər. Allahlar qərara alırlar ki, Göydən ensinlər və Yer sakinlərinin cildinə girib zalım rakşası öldürsünlər.

Bu işi Vişnu adlı tanrıya tapşırırlar. Vişnu həmişə qanun və ədalətin keşiyində durmuşdu. İnsanlar şər əməllərə qarşısında, Yer üzündə hərə-mərəlik başlayanda, Vişnu göydən enir, gah qaban, gah şir, gah da tıbağa donuna girərək qanun-tərə yolundan çıxanları cəzalandırır. İndi də o, insanların qəlbində xeyirə hörmət və şərə nifrət oyatmağın vaxtı çatdığını görüb, şah Daşarathanın balaca oğlu Ramanın cildinə girdi.

Padşah Daşarathanın üç gözəl-göyçək arvadı var imiş. Rama şahın böyük arvadının oğlu idi. O, atasının sarayında böyüyür, misilsiz gözəlliyi və gücü hamını heyran eləyir. Hələ uşaq ikən bütün bilikləri sinəodfər eləyib yenilməz bir pəhləvan olur. Onun adı gələndə düşmənlər tük salır. O, yüksək amal və duyğularla yaşayır. Qədim adətə görə, şahlıq taxtında atasından sonra o oturmağı idi. Hamı Ramanın adını sayğıyla çəkir, onun şah olacağı xoşbəxt günü səbirsizliklə gözləyirdi.

Rama yetkinlik yaşına çatıb, adaxlılar yarışında dünya ölkələrinin şahzadələrinə qalib gəlir, gözəlliyi min Günəş kimi Yer üzünə işıq saçan Sitani alır. Rama və onun təbəələri xoşbəxt bir həyat sürürlər.

Ancaq tezliklə bütün ölkəni fəlakət seli bəsi və adamlar üçün illər şahzadənin işıqlı çöhrəsindən məhrum olur.

Bu fəlakətə də şahın kiçik arvadı, məğrur Kaykeyi bəis olur.

Günlərin bir günü qozbel, bədxah dayəsindən eşidir ki, müdrik hökmdar Daşaratha hələ öz sağlığında məğlubedilməz oğlu Qamanı taxa oturmaq isteyir.

Kaykeyinin dayəsi çox sərcil arvad imiş. O, şahın cavan arvadının üreyinə xal salır, onu qorxudub inandırır ki, hərəgah Rama padşah olsa, onun doğma oğlu, şahzadə Bharataya zülm eləyəcək, onu xoşbəxt yaşamağa qoymayacaq.

Belə olanda, Kaykeyi ər, padşah Daşarathanın yanına gedir, yalvarıb-yaxarır ki, onun hər isteyinə əməl edəcəyinə söz versin. Daşaratha cavabında deyir:

– Mənim mələyim, söylə, isteyin nədir? Hökmdar öz sevimli arvadının bir sözünü iki eləməz.

Belə olanda, oğluna görə keçirdiyi qorxudan aqlını itirmiş Kaykeyi haqq-ədələti unudaraq:

– Alicənab şah, isteyim odur ki, böyük oğlun, vəliəhdin ölkədən qovulsun, oğullarından ən kiçiyi, mənim Bharatam şahlıq taxtında öyləşsin, – deyir.

Bu sözlər Daşarathanın üreyinə ox kimi sancılır, heyrət və dəhşətdən şahın dili tutulur.

Ancaq nəcib Rama biləndə ki, padşah Kaykeyinin hər bir isteyinə əməl edəcəyinə söz veribmiş, deyir:

– Mən sürgünə gedərəm, təkəi atam vədinə xilaf çıxmasın. Qoy ölkədə Bharata şahlıq ələsin, xoşbəxt olsun.

Safqəlbli şahoğlu zahid paltarı geyib, öz ölkəsini və xalqını tərək eləyir. Onun vəfali arvadı Sita: “Nə bu dünyada, nə o dünyada sənədən ayrılmaram”, deyib əriylə bərabər sürgünə yollanır. Ramanın ortancıl qardaşı həmişə böyük-böyük hünərlərə can atan gənc cəngavər Lakşman da canından əziz tutduğu qardaşından ayrılmamaq istəmir.

Bu üç nəfər öz abad ölkələrindən çox-çox uzaqlarda, qalın bir məşədə yurd sahr. Onlar rakşasları qırır, zahidlərin keşiyini çəkirlər. Bundan onbaşı Ravan xəbər tutur. Öz döyüş arabasından havaya qalxıb uzaq məşəyə tərəf uçur ki, onun təbəələrini öldürən qəhrəmanlara divan tutsun.

Ramanın koması yaxınlığında yerə enir, rakşaslardan birinə əmr eləyir ki, qızıl buynuzlu maral cildinə girsin:

– Onların komasının ətrafında dolan, gah qabaqlarına çıx, gah gözəndən it, ta o vaxtacan ki, dalınca düşüb qovlasınlar. Qalanı ilə işin olmasın, özüm bilərəm nə elərəm.

Öz zalim hökmdarının iradəsinə tabe olan rəqşas Ramanı və Lakşmanı tovlayıb məşənin dəriniyinə çökib apardıqda namərd Ravan gözəl Sitanı zorla səma arabasına mindirib öz məmləkətinə qaçırır.

Sita göz yaş axıda-axıda Ramanı köməyə çağırır. Onun fəryadını nəhəng qanadlı çalağan Catayı eşidir. Qıy vurub Ravanın üstünə şığıyır, dimdiyi, caynağı ilə rəqşası didməyə başlayır. Ravan qılıncını çökib çalağanı ölümcül yaralayır. Qanadları qırılmış, qanına qəltan olmuş çalağanı Rama və Lakşman tapırlar. Artıq ölüm tanrısının caynağında çırpınan çalağan Ravanın bu kamil qadını haraya qaçırdığını, onun ağlaya-ağlaya ərinə necə köməyə çağırıldığını qardaşlara danışır.

Ramanın qolbini qozəb bürüyür. Sədaqətli qardaşı ilə birgə uzaq Lankaya tərəf cumur. Onlar elə iti qaçırırlar ki, dağlar bir göz qırpmında arxada qalır, ağaclar, çaylar, göllər isə tufanın qovduğu buludlar kimi görünüb dərhal yox olur.

Quş kimi qanad açıb az bir vaxtda meşə meymunlarının hökmdarı Suqrivanın səltənətinə yetişirlər. Bu vaxt Suqriva sürgündə imiş. Hökmdarın zalım və güclü qardaşı onun şahlıq taxt-tacını da, sevimli arvadını da əlindən alıb, özünü ölkədən qovubmuş.

Haqsızlığa dözməyən qəhrəman Rama, meymunlar hökmdarının namərd qardaşını öldürür. qızıl tacı ölkədən haqsız qovulmuş Suqrivaya qaytarır.

Suqriva şah olub, saysız-hesabsız təbəələrini hüzuruna çağırır, onlara buyurur ki, hər yeri axtarıb, Ravanın ayüzlü Sitanı haraya qaçırdığını öyrənsinlər.

Suqrivanın vəziri Xanuman adında bir meymun imiş. Bu meymunun öldürməyə yaratmaq su içmək kimi bir şeymiş: istəyəndə cildini dəyişir, uçağı bacarırmış. İndi də o, havaya qalxır, okeanın üzviyüə uçub dərini bir girdabın ortasında üzən Lanka adasına yetişir. Sitanı Ravanın bağçasında saçı dağınmış, gözləri yaşlı, taqətsiz halda görür. Ona toxtaq verib deyir:

– Ürəyini çıxma möhtərəm şahbanu, mən nur çöhrəli Ramanın müjdəçisiyəm. O tezliklə saysız-hesabsız qoşunla Lankaya gəlib səni azad edəcəkdir.

Suqrivanın bu qüdrətli vəziri Ramanın yanına qayıdıb Sitanı gördüyünü, onun qırılmaz, üçgöz, tokayaqlı və başqa eybəcər zalım dişli rəqşaların içində necə əzab çəkdiyini, öz ərinə necə bir həsrətə gəzlədiyini danışır.

Qozəbdən Ramanın gözləri qanla dolur. Suqriva və Xanumandan rica ələyir ki, ordunu meşə tayfalarından yığınsınlar. Elə ki, Suqrivanın yüz milyon təbəəsi, yüz milyon güclü ayı və başqa meşə sakinləri bir yerə toplanır, Rama bu nəhəng ordunu götürüb okeana, Lankaya tərəf hərəkət edir. Dalğalı okeanın sahilinə çatıb, çaşqınlıq içində dayanır: indi bu ucsuz-bucaqsız deryadan necə keçsinlər. Müdrik Rama deyir:

– Gecənin xeyrindənsə, səhərin şəri yaxşıdır, səhəri gözələk. Sübh tezdən mən od saçan oxlarımla bu deryanı yandırıb qurudaram.

Sonra o, okeanın lap qırağında uzanıb gözlərini yumdu ki, bir az dincəlsin. Yuxuda o zinetli və əzəmətli Okeanı gördü. Okean sayılla ovuclarını cütleyib soruşdu:

– Sən kimsən, ey cəngavər? Məndən nə istəyirsən?

– İzin ver, qoşunum sənin dalğalı qoynundan keçib Lankaya getsin.

Okean dedi:

– Yaxşı, səne kömək edəyəm. Qoy səninlə bura gələnələr əllərinə keçən qayaları, daşları, qamış və ağacları coşqun sularına atsınlar. Mən öz dalğa qollarımla bunları suyun üzündə tərpenməz saxlaram, bir ucu burda, bir ucu Lankada olan körpü düzələr.

Sübhün ilk səfəqləriylə yuxudan qalxan Rama öz qoşununa möcüzəli körpü qurmağı əmr elədi. Tezliklə bütün qoşunu körpüdən keçib, Lanka adasına, Ravanın məmləkətinə qədəm qoydu.

Rəqşaların səhəri hündür, daş hasarla əhatə olunmuşdu. Bu hasar da sularında timsah və yırtıcı balıqlar qaynaşan yeddi dərini xəndəklə dövrələnmişdi. Divarın üstündə təkədən dırmağacan yaraqlanmış keşikçilər gəzişirdilər; çənlərdə qatran qaynayır, səbətərdə ağa ilanlar qaynaşır.

Ancaq Ramanın cəsur qoşunu heç nədən qorxmada, səhərə həmlə elədi. Vuruş başlandı. Bir tərəfdə qorxunc bağırması ilə düşmənlərin canına vələhə salan boz ayılar döyüşürdü, onlara Lakşman sərkərdəlik ələyirdi. Başqa bir tərəfdə Suqriva və Xanuman öz quyuquqlu cəngavərlərini qala divarlarına həmləyə göndərirdi, onlar da qorxu-hürkü bilmədən xəndəklərin üzərindən tullanırdı, cəld divara dırmaşırdılar. Üçüncü tərəfdə meşə sakinləri qoşun-qoşun səhərə axırdı, rəqşaları didib-parçalayırdı. Rama isə odsağan oxlarını düşmənin üstünə elə sürətlə yağdırırdı, elə bil göydən odlu yağış töküürdü.

Ravanın qardaşı, comərd Vibhişan görəndə ki, Rama ədalət uğrunda döyüşür, onun tərəfinə keçib rəqəslərlə vuruşmağa başladı.

Ravan bir də baxdı ki, qoşun lap seyrəlib, bir az da keçsə, qırılıb qurtaracaq. Minillik yuxuya dalmış ortancıl qardaşı – Kumbhakaranı dümsükləməyə başladı. Birtəhər yuxudan oyanan bu nəhəng rəqəs döyüşə başladı. O, meydana yenəcə girmişdi ki, cəsur Suqriva onun üstünə cumub yüzillik bir ağacı başına çaldı. Ancaq Kumbhakaranın heç tükü də tərpənmədi, o, Suqrivanı qamarlayıb şəhərə apardı ki, orada rahat yesin.

Bunu Lakşman gördü, oxu kamana taxıb atdı, ox ildirimi kimi acgöz rəqəsinin üroyinə sancıldı. Adamyeyən yerə elə zərblə dəydi ki, yer ayrılıb onu uddu. Suqriva onun ölindən qurtulub öz döyüşçülərinin yanına qayıtdı.

Ravan öz qardaşının öldüyünü görüb, ox-yayla yaraqlanmış oğlunu döyüşə göndərdi. O, tilsimli oxlarla Ramanı və Lakşmanı vurub yerə sardı. Həminin gözünə qaralılıq çökdü, elə bil göydə Günəş və Ay söndü. Ancaq müdrik Vibhişan əfsun oxudu, oxları bu qorxmaz qəhrəmanların bədəninə çıxarıb onları həyata qaytardı.

Bələ olanda hətta tanrıları da dənəşətə salan onbaşı Ravan cəng arabasında döyüşə atıldı. Öz şəhrinin gücüylə yüz min yeni rəqəs yaratdı və bu tükü, baltadış əsgərlərinin əhatəsində Günəş kimi işıq saçan Ramanın üzünə yeridi.

Qüdrətli Rama bu şər hökmdarını qorxu-hürküslə qarşıladı. Odsaçan oxlarıyla Ravanın yaraq-əsləhəsini vurub parça-parça elədi. Sonra da oddan lələk taxılmış oxla rəqəsələrin hökmdarının düz üzündən vurdu, Ravan od tutub yandı.

İgid Rama bütün canlıların nifrət elədiyi Ravanı öldürəndən sonra onun nəcib qardaşı Vibhişanı Lankanın hökmdarı təyin elədi, özü isə vəfalı arvadı Sita və yenilməz Lakşmanla doğma yurduna qayıtdı.

Bələcə, Yer üzü böyük fəlakətdən qurtuldu, orada yenə haqq-ədalət bərqərar oldu.

Nə qədər ki Yer üzündə uca dağlar durublar,
Nə qədər ki bütün çaylar okeana töləsür,
Ramanın şücaətini vəsf eləyən nəğmələr
Unudulmaz heç zaman, xalqın dilində gəzər!

Qoca abid Rama haqqında hekayətini bitirib dedi:

– Yudhiştira, oğlum, buna görə sən görə ruhdan düşməyəsən. Böyük Rama öz qardaşı Lakşmanla meşədə yalnız qalanda, ona yalnız quşlar və heyvanlar kömək eləyirdi. Səninə dörd igid qardaşın, Krişna kimi qüdrətli dostların var. Sən niyə fikir eləyirsən?

Yudhiştira dedi:

– Canımdan əziz tutduğum qardaşlarımdan dərindən, öz dərdimdən daha çox, arvadımın – bu nəcib və pak qadının acı taleyi ağrıdır mənə. Onun əzablarını görəndə üroyim qan ağlayır. Axı o mənəmlə sürgünə könüllü gəlib, indi də bu cür məhrumiyyətlərə dözür. Abid ata, söylə, heç eşitmisənmi ki, Yer üzündə hansısa qadın öz sədaqəti və paklığına görə belə əzablara qatılmış olsun?

– Bəli. Savitri əhdində bir qadın olub ki, onun sədaqəti üzündən fələyin zülmünə düşüb, olmanın əzab-ışğencələrə dözməli olub.

– Onun haqqında bizə danış, möhtərəm abid, – Draupadi xahiş elədi.

Abid də onlara belə bir əhvalat nağıl elədi:

– Əski çağlarda bir şah hökmdarlıq edirdi. Saç-saqqalı ağarsa da, övladı yox idi ki, o öləndən sonra taxt-taca yiyə dursun. Övlad diləyi ilə alışıb-yanan bu şah ilahə Savitriyə şərəfinə yüz min qurban verir. Axırda Savitri özü qurbangahdakı od-alovun içindən çıxıb onun yanına gəlir.

Şah ilahəni görüb sayğıyla baş endirdi. Savitri soruşdu:

– Ey şah, sən öz əhdində böyük bir səxavət və dəyanət göstərdin. Diləyin nədir?

– İstəyirəm ki, çoxlu oğul-uşaqım olsun, nəslimin kökü kəsilməsin.

– Yox, oğlun olmayacaq, – ilahə dedi. – Ancaq nəslinə yaraşacaq olacaq, gözəl-göycək bir qız vəd edə bilərəm.

Döğrudən də tezliklə şahın qızı oldu. Ona həyat bəxş eləmiş ilahə Savitriyə adını qoydular.

Savitri böyüyüb elə bir gözəl oldu ki, görün bilmirdi Yer övlədidir bu qız, yoxsa Göylər sakini; boy-buxunda, yaraşqı qızıldan tükülmüş heykələ oxşayırdı.

Qız çox gözəl olduğundan heç kəs ona yaxın düşməyə, elçi göndərməyə ürək eləmir. Aylar, illər ötür, ancaq onu alan tapılmırdı. Şahi fikir götürmüşdü, bilmirdi neyləsin. Axırda üzünü qızına tutub dedi:

– Mehriban qızım, axtar, özünə yarar bir ər tap. Daha sənin yalqızlığına dözə bilmirəm. Axı sənin ərşiz qalmağının bir günahı mənədir. Aqillər deyiblər:

Ərgən qıza ər gozməyən bir ata,
Bir kişi ki, evlənməsin arvada,
Dul anaya baxmayan hər bir oğul –
Bax, bu üçü lənətlidir dünyada!

Savitri atasının qarşısında baş endirib, döyüş arabasına mindi. Qabaqca abidlərin məskəninə yollandı ki, onlarla söhbət eləyib, könül dincliyi və mənəvi güc tapsın.

Qalın meşədə o, Satyavan adlı bir oğlana rast gəldi və bir könüldən min könülə ona aşiq oldu.

Satyavanın atası vaxtı ilə qüdrətli bir hökmdar idi. Ancaq sonralar qəfil bir bəlaya mübtəla oldu, gözləri tutuldu. Düşmənləri bundan istifadə eləyib onun taxt-tacını ələ keçirdilər, özünü də qovdular.

İndi o, arvadı və oğlu ilə meşədə, dinc məskəndə ömür sürürdü. Həyatda bircə təsəllisi olan oğlu Satyavan alicənab, güclü, yaraşlıq bir igid idi. Ancaq hansı suçuна görə tənlərin lənətinə gəlmişdi – bir ildən sonra öləsiydi.

Böyük bir müdrikdən bunu eşidib bilən Savitriyin atası qızına dedi:

– Yox, bu cavandan sənə ər olmaz. Onun bütün kamilliyi görək-siz bir şeydir, çünki bir ildən sonra həyatdan köçəcəksən, özünə başqa ər axtar.

Ancaq Savitri atasına etiraz eləyib dedi:

Bir dəfə gətirir adamın baxtı,
Ərə bircə dəfə gedir cavan qız.
Cəmi bircə dəfə qız verir ata –
Bu şeylər bir dəfə olur həyatda.

Buna görə mənə fərqi yoxdur ki, o bir il yaşayacaq, ya yüz il. Mən ona könül verməmişəm və heç vaxt əhdimdən dönmərəm. Yalnız Satyavan mənim erim ola bilər.

– Qoy elə olsun, – atası bunu deyib toya tədarük görməyə başladı.

Təzliklə o, qızını Satyavangilin meşədəki məskəninə gətirib, dədə-baba qaydasıyla ərə verdi. Savitri abid arvadı olan gündən qızıl bür-bəzəyini çıxardı, ot-əncərdən toxunmuş paltar geydi. Öz yük-sək əsil-nəsəbini və dəbdəbəli saray yaşamını unudub, başaşağı bir gəlin oldu. O, qoca qayınatası və qayınasının, ərinin qulluğunda durur, qayğılarını çəkirdi.

Ancaq vaxt ötür, qorxunc gün yaxınlaşırdı. Savitri bu barədə heç kəsə danışmasa da, əzab içində qovrulurdu. Nəhayət, Satyavanın ölüm günü gəlib çatdı. Savitri ərinin böyür-başına dolanır, onun yanından bir addım da çəkilmirdi.

Onun meşəyə meyvə və ağac kökü yığmağa gətirdiyini görəndə cəld ərinin dalmıca düşdü. Meşəni gəzib mer-meyvə yığan Satyavan qəfilcən zəiflədiyini duydu, piyalə gözlü arvadına dedi:

– Ağrıdan doğranıram, elə bil beynimə şifə soxurlar.

Bunu deyibən yerə uzandı və gözlərini yumdu. Dehşət içində donub qalmış Savitri bir də baxıb gördü ki, ərinin başı üstündə qorxunc, bozgülü bir yaratqı (məxluc) dayanıb, gözləri od saçır, əyninə də parlaq libas geyib.

– Sən kimsən? – qorxa-qorxa soruşdu?

– Gözümə dik bax, qüdrətli ölüm allahı Yamanı tanı, – deyə yaratqı cavab verdi. – Sənin ərinin ruhunu öz məmləkətimə aparmağa gəlmişəm.

Möhtəşəm allah bunu deyib, Satyavanın ruhunu bədənindən çıxardı və günəyə – ölümlər səltənətinə yol aldı. Savitri tərəddüd göstərmədən onun dalmıca düşdü, çünki əhd eləmişdi ki, heç vədə ərindən ayrılmayacaq. Qüdrətli ölüm tanrısı geniş addımlarla irəliləyə can atırdı, kolların, ağacların üstündən asanlıqla adlayıb keçir, dağlara qalxır, çayların üstüylə sütiyürdü. Savitri ondan geri qalmamağa çalışırdı. Ayağını daşlar əzirdi, paltarları kol-kosa ilişib cırlırdı, büdrəyib yıxılır, yenidən qalxıb ölüm tanrısının ardınca tələsirdi. Nəhayət, yenilməz allah ayaq saxlayıb, onu başından rədd eləmək istədi:

– Niyə dalmıca düşmüşsən? Sənin borcun dirilər arasında yaşamaqdır.

– Ər-arvadlıq borcu daha vacibdir. Buna görə yolumu kəsmə, mən ərimdən ayrılmayacağam.

– Bəli yol çox uzaqdır, – Yama dedi. – Onsuz da mənzil başına gedib çıxma bilməyəcəksən. Yaxşısı budur, qayıt.

Ancaq Savitri etiraz elədi:

Borca sadiq qalının öli hər yere çatar,
Borca sadiq qalmaqdan dünyada uca nə var?!

Bunu deyib, Yamannın dalınca düşdü. Belə olanda ölüm allahı dedi:

– Sən xoşuma gəldin. Nə diləyin varsa de, yerinə yetirərəm. Bircə ərinin ruhunu istəmə, onsuz da verməyəcəyəm.

– Onda qayınatamın gözünün nurunu özünə qaytar, – deyə xahiş elədi. – O, qoca və bədbəxtdir.

Yama dedi:

– Sən deyən kimi olacaq.

Yenə bir-birinin dalınca düşüb, ölümün sonu görünməyən yolu ilə getməyə başladılar.

– Ay arvad, tərslik eləmə, qayıt, – öz görkəmi ilə cəmi yaradılmışın canına qorxu salan allah yenə xahiş elədi. – Görürəm ki, bu çətin yolda yorulub öldən düşmüşsən.

– Əri yanında olanda qadını yollar yora bilməz. Onun yolu – mənim yolumdur.

Ərim yaxşı adamdı, yaxşılardan yaxşıdı,
Yoluna yaxşı çıxsa, demək bəxtin naşxıdı!

– Qızıl kimi gözəl sözlərin xoşuma gəldi, – Yama dedi. – Daha bir bəxşiş istəyə bilərsən, ancaq Satyavanın həyatını istəmə.

– Ey qüdrətli allah, ərimin atasının səltənətini özünə qaytar.

Yama buna da razı oldu:

– Sən istədiyini kimi olacaq, – dedi.

Savitrinin qanlı iz sala-sala hələ də ardınca gəldiyini görən ölüm allahı yenə ayaq saxlayıb soruşdu:

– Nə üçün yenə də dalınca düşmüşsən? Nahaq yerə özünü yorma.

Qayıt.

– Yer üzündə yaşayanların külli-ixtiyar sahibi olsan da, izin ver sənə tabe olmayım. Mən həmişə həqiqət yolu ilə getməyə can atıram.

– Bəs həqiqət nədədir? – Yama soruşdu.

– Bəs həqiqət nədədir? Həqiqət ondadır ki, sözün və əməlinin Yer üzündə yaşayanlara xəter yetirməyosən.

Ölüm allahı dedi:

– Ey qadın, sənin sözlərin şəkər dadır. Sən yenə ürəyimdən xəbər verdin. Daha bir diləyiniz əməl elərəm, ancaq ərinin həyatını istəmə.

– Onda mənim atama yüz oğul ata elə ki, nəslinin kökü kəsilməsin. Axı onun gözünün ağrı-qarası bircə qızı var. Bircə qızı olansa sonsuz bənzər.

– Sənin istədiyini kimi olacaq, – Yama üçüncü dəfə dedi. – Bu diləyinizə də əməl edərəm. Ancaq qayıt. Yaşamaqda olan adam üçün bu çox uzaq yoldu.

– Yox, – Savitri razı olmadı. – Ərin yanında ən uzaq yol da yaxın görünər. Axı mən onun getdiyi yerə can atıram. Ey qüdrətli allah, mənim və sənin, hər ikimizin yolu və həqiqəti eynidir. Həqiqətə yaxşılarla qardaşdır. Yaxşılıq qapı açıq, məhəbbət bu qapıdan içəri girir. Yalnız yaxşılarla şəər üstün gəlmək olar.

İnsanların qəlbində etibar, inamı
Xeyirxahlıq yaradır.
Zülmə qalib gəlir o, dünyada ondan gözəl
Deyin görək nə vardır?

– Mən ömrümdə belə bir söz eşitməmişəm, – Yama dedi. – Dördüncü dəfə sənə icazə verirəm ki, diləyini deyəsən.

– Ey yenilməz allah, mən səndən Satyavanın ruhunu istəyirəm. Qoy o dirilib evinə qayıtsın, qoy onun gözəl-göyçək yüz oğlu olsun. Mənim başqa arzum, diləyim ola bilməz. Ərsiz mənə nə sevinc gərəkdir, nə də öz həyatım. Vədinə əməl et, onun ruhunu qaytar.

Yama çarəsiz qalib Satyavanın ruhunu qaytardı və dedi:
– Get və xoşbəxt ol. Sən öz məhəbbətinlə mənim gücümə qalib gəldin. Siz dörd yüz il ömür sürəcəksiniz, yüz oğul gətirəcəksiniz Yer üzünə.

Savitri ərinin ruhunu alıb, onun cansız bədənindən düşüb qaldığı yerə tərəf götürüldü. Ərinin ruhunu gətirib yerinə qoydu. Ərinin yanında oturdu, başını dizləri üstünə qoyub gözləməyə başladı. Bir azdan Satyavan ayılıb gözlerini açdı və soruşdu:

– Bəs niyə mənə bayaqdan oyatmırsan? Axı gecdi, evə qayıtmalıyıq.

– Hə, dur gedək, vaxtdı, qaranlıq düşüb, yırtıcı heyvanlar gəcə ovuna çıxıb, çaqqallar ulayır, evə qayıdaq. – Savitri cavab verdi, ancaq öz hünəri barədə bir kəlmə də kəsmədi.

Onlar gecoyarısı evə çatdılar. Atasının gözlərinin açıldığı gündə Satyavanın qolbi sevinclə doldu.

Sonra da Savitri hər şeyi yerli-yerində nağıl elədi və onlar Satyavanın necə ölüb-dirildiyini, döşətlili bədbəxtliyin hansı yolla sevincə çevrildiyini eşidib bildilər.

– O vaxtdan bütün insanlar qadınların ən yaxşısı olan Savitrinin adını uca tutur, onu tərənnüm əyləyirlər. – Qoca abid bu sözlərlə hekayətinə son verib, sonra da əlavə elədi: – Savitri öz doğmalarını əzab-ışğoncədən qurtardı kimi, doyanatlı və nəcib Draupadi də sizin noslinizə səadət yoluna çıxmaqda kömək edəcək.

TAPMACALAR HAQQINDA HEKAYƏT

Sürgün müddəti sona yaxınlaşdıqca Pandular şahlıq taxt-tacını qaytarmaq yolları barədə bir o qədər çox düşündürlər. Onlar bilirdilər ki, bədxah və namərd Duryodhana məmləkətin yarısını, qoşunlarını, var-dövlətlərini xoşlaqla qaytarmayacaq.

Bhimasena gözlərini qəzəblə parıldadaraq:

– Bizi döyüş, yalnız döyüş xilas eləyə bilər, – deməkdən yorulmurdu.

– Mən də o fikirdəyəm, – Yudhiştira onunla razılaşdı. – Ancaq onu da unutma ki, hələ dostlarımız az, düşmənlərimiz isə güclüdür.

Bunu deyib kədərlə susurdu, o ən çox cəsur və yenilməz, oxbatmaz, qılınckəsməz zirehlə örtülmüş Kamadan cəhiyat ələyir və fikirləşirdi ki, hünərdə Ərcunaya bərabər, nitqi və əməlləri kəsərlə bir qəhrəmanın öhdəsindən gəlmək çətin olacaq.

Ancaq iş elə gətirdi ki, öz mərhəmətini Pandulardan əsirgəməyəm mینگözlü tanrı Indra Yudhiştirinin əzablarından soraq tutdu.

Indra Karna haqqında heç kəsin bilmədiklərini də bildirdi. Birco İndraya məlum idi ki, Karnanın canı onun sığılarında və bu sığına nə qədər onun qulağındadır, heç kəs ona bata bilməyəcək.

Qüdrətli tanrı onu da bildirdi ki, güc hesabına Karnaya qalib gəlmək mümkün deyil, fənd-fel isə Panduların əlindən gəlmir. Buna görə qərara gəldi ki, özü işə qarışsın və yolla Kamadan sığına və zirehini alsın, dara düşmüş qəhrəmanlara kömək closin.

Ancaq bunu necə eləsin? Çox götür-qoydan sonra belə qərara aldı ki, brəhmən görkəmində Karnanın yanına gedib onun sığına və zirehini istəsin. Axı dünyada clə bir adam tapılmaz ki, brəhməna

sədəqə verməkdən boyun qaçırınsın, çünki yer üzündə bundan ağır günah yoxdur.

Ancaq İndranın bu kələyindən Karnanın atası ulu Günəş soraq tutdu. Gecə oğlunun yuxusuna girib onu təhlükədən hali eləmək istədi:

– Dünyaya birgə gəldiyin sığına və zirehini heç kəsə vermə, nə varlıya, nə yoxsula, nə əsgərə, nə brəhməna. Sənin gücün, sənin qüdrətin bu sığına və zirehdədir. Ələlxüsə da brəhmənlərdən özünü gözle. Tezliklə onlardan biri yanına gələcək.

– Ata Günəş, odlu Günəş, mən günaha bata bilmərəm, – Karna dedi. – Axı cəngavər şərəfi tələb edir ki, brəhmənlərin qayğısına qalaq, onlardan heç nəyi əsirgəməyək. Ölüme razı olaram, cəngavər şərəfinə ləkə vurmaram.

Günəş çox yalvarıb-yaxardı, ancaq Karna tərsliyindən dönmədi:

– Ələrəm, qədim adətimizi pozمام, – söylədi.

– Əlacı kəsilmiş Günəş dedi:

– Görürəm ki, sən ürəyi geniş və səxavətliyəm, onda barı bu məsləhətəmə əməl elə: yanına təşrif buyuracaq brəhməndən onun nizamını istə. Axı o, brəhmən deyil, ildirəm və müharibə allahı İndra olacaq. Qoy o öz nizamını sənə versin. Bu sehrli nizədir – bir atma min düşməni öldürməyincə yerə düşmür. Nizəni istəməyi unutma...

Bu yerdə Karnanın yuxusu qırıldı. O, sübh tezdən durub, Günəşin ilk altun süalarını böyük sayğıyla salamladı və sakitcə brəhmənin gəlişini gözləməyə başladı.

Nəhayət, günlərin bir günü onun qarşısında sədəqə ilə dolanan brəhmən surətində qüdrətli Indra peyda oldu. Karna ondan soruşdu:

– Möhtərəm ata, nə qurban eləməliyəm sənə?

– Mən sədəqə olaraq səndən Günəş kimi parıldayan sığılarını və bədənini örtən zirehi istəyirəm.

– Yox, verə bilməyəcəyəm bir şeyi məndən umma. İstəyirsən sənə bir ovuc qızıl boyunbağı, ya da min sağmal inək bağışlayım? Yaxud mənim üçün könüllün istəyən məmləkəti fəth eləyim?

– Yox, sənədəki sığına və zirehdən savayı mənə heç nə görə deyil, – Indra sözündən dönmədi.

– Yaxşı, qoy sən deyən olsun. İstədiyini verərəm. Ancaq bir şərtim var: sığına və zirehin əvəzinə sən də öz nizəni mənə ver ki, düşmənlərdən özümü qorumağa bir yarağım olsun.

– Razıyam, nizəmə sənə peşqəşdir. Ancaq yadında saxla ki, bu nizə sənin əlində olanda yüzlərcə, minlərcə düşməni birdən öldürəcək.

Buna görə nizəni atmazdan yaxşı-yaxşı fikirləş, gör kimi öldürmək istəyirsən. Özü də əfsun oxuyub sonra nizəni at.

Qüdrətli İndra əfsun duasını Karnaya öyrədir nizəni ona bağışladı. Karn da içində Günəş işığı olan sırgaları qulaqlarından kəsdi, şölə saçan çanağı bədənindən qopardı. Al qanı axa-axa bunları min-gözlü allaha verdi. Böyük İndra birçə baxışıyla onun yaralarını sağaltdı və Yeri tərk edib Himalayın qarlı zirvələrinə qayıtdı.

İndi o arxayın idi ki, Panduları çox təhlükəli bir düşməndən xilas eləyib.

Bu əhvalat sürgününün on ikinci ilinin sonlarında baş vermişdi. Pandular uzun illər onlara etibarlı sığınacaq olmuş meşəni tərk etməyə hazırlaşdılar. Azman igidlər zahidlərə baş çöküb onlarla vidalaşdılar. Draupadi hər gün onun yanına gələn meşə heyvanlarını sonuncu dəfə yemlədi, gedib çaydan su gətirdi, komanın yan-yörəsindəki gül-çiçəyi sonuncu dəfə suvardı.

On iki ildə ki, Pandular döyüş meydanına, böyük-böyük qələbə və hünərlərə həsrət idi. On iki ildə ki, Pandular vətən torpağından, qoşundan, əməllərinin bəhrəsindən uzaqda ömür sürürdülər.

Namərd düşmənlər öz həris və çirkin əlləriylə bu ədalətli və müdrik əronlərin həyatından on iki ili oğurlamışdılar. On iki ildə ki, onların təbəələri əzab-ışğəncə çəkir, Panduların yolunu həsrətlə gözləyirdi.

Nəhayət, sürgün müddəti başa çatmışdı. İndi onlar Yudhiştira-nın on iki il öncə uduzduğu oyunun bütün şərtlərinə sona qədər əməl etmək üçün daha bir ili tanınmadan yaşamağa idilər.

Şan-şövkətli Pandular öz sığınacaqlarını tərk eləyib neçə gün, neçə gecə yol getdilər. Səhərlər sübh Günəşini qarşıladılar, axşamlar batan Günəşi yola saldılar, gecələr Ay işığı altında yatdılar, gündüz-lər yol getdilər.

Bir dəfə hamısı bərk susadı, yaxınlıqda isə su yox idi. Yudhiştira üzünü Nakulaya tutub dedi:

– Son hamımızdan kiçiksən, çıx ağaca, bax gör yaxınlıqda çaydan, göldən nə var.

Nakula hündür bir ağacın təpəsinə dırmaşmış qışqırdı:

– Uzaqda su kənarında bitən ağacları görürəm, durma qıymı çədirəm.

Yudhiştira dedi:

– Get ora, ox qabında bizə su gətir.

Nakula getdi və qayıtmadı. Bu dəfə Yudhiştira üzünü o biri qardaşı Sahadevaya tutub dedi:

– Sahadeva, son hamımızdan kiçiksən. Sadaxı götür, get bizə su gətir. Bax gör, Nakulaya nə olub, niyə qayıtmır.

Sahadeva da getdi – qayıtmadı.

Bələ olanda Yudhiştira üzünü üçüncü qardaşı Ərcunaya tutub dedi:

– İndi növbə sənidir, get öyrən gör, qardaşlarımız harda qaldı. Bəlkə dara düşüblər, kömək gərəkdir.

Ərcuna “itəət borcumdur” deyib qardaşlarını axtarmağa yollandı. Gözlədilər, gözlədilər, ancaq o da qayıtmadı.

Yudhiştira dedi:

– Bhimasena, ümid sənədir, get qardaşlarımızı tap, bizə də su gətir. Draupadi susuzluqdan yanır.

Bhimasena qardaşlarının izini tutub getdi. Gün batdı, Ay çıxdı, qardaşlardan bir səs-soraqsa gəlmədi.

Yudhiştira bərk təşvişə düşdü, əlac nəydi, özü getməli oldu. Draupadini çiçəklənmiş bir ağacın kölgəsində qoyub, qardaşlarını axtarmağa yollandı. Onu bu səfərdə nə gözlədiyini birçə tanrılar bildirdi.

Yudhiştira çox axtarandan sonra qardaşlarını sərİN və dumduru gölün qırağında tapdı. Dördü də qollarını geniş açib arxası üstə sərələnmışdi, elə bil yatmışdılar. O qorxub Bhimasenanın üstünə yüyürdü, əyilib üzünə baxdı, gördü ki, qüdrətli qəhrəman çoxdan ölüb. Dəhşət içində Ərcunanı silkələyib oyatmaq istədi, ancaq bu yenilməz qəhrəmanda da həyat nişanəsi görmədi. Kiçik qardaşları da otluqda cansız-nəfəssiz düşüb qalmışdılar.

Yudhiştira qəm dəryasına batdı: “Bu sakit, dinc yerdə onlara kim qəsd eləyə bilirdi? – fikirləşdi. – Heç yerdə ayaq izi gözə dəymir, bədənlərində də yara yoxdur. Bəlkə gölün suyu zəhərliymiş. Görək özüm yoxlayım”.

O, gölün qırağına gəldi, əyilib sudan içmək istəyirdi ki, kiminsə səsinə eşitdi:

– Dəymə, bu mənim suyumdur. Mənim sorğularına cavab verməyincə suya yaxın durma. Qardaşların bunu etmək istəmədikləri, buna görə də mən onları Əzrayılın ixtiyarına verdim. Mənim sorğularına düzgün cavab versən, sudan ürəyin istəyən qədər içə bilərsən.

Yudhiştira ətrafa boylandı, ancaq heç kəsi görə bilmədi:

– Sən kimdən? – soruşdu.

Cavab gəldi:

– Mən dumayam.

– Yalan danışma, bu qəhrəmanları quş öldürə bilməzdi. Sən kim-sən? Düzünü de.

– Mən durna surətində meşə ruhuyam. Məni sorğulara tutduğun yətdər. Burda mən sual verirəm. Hərgah sağ qalmaq istəyirsənsə, cavab ver.

Yudhiştira səs gələn səmtə gedib ağacların sıx yarpaqları arasında meşə ruhunu gördü. O ən hündür palma ağacı boydaydı, bədəni qızıl kimi parıldayırdı, gözləri yumru, baxışları qırpımsız idi. Şəlalə gurultusunu andıran səslə soruşdu:

– Cavab verəcəksən, ya yox? Yoxsa istəyirsən, əbədlilik burada qalasan.

Yudhiştira dedi:

– Soruş.

– Ağı necə qazanmaq olar?

– Müdriklərlə söhbət etməklə.

– Döyüşçü üçün ən qiymətli şey nədir?

– Onun yarağı.

– Cütçü üçün ən qiymətli şey nədir?

– Yağış.

– Bəs əkinçi üçün?

– Toxum.

– Səmadan yüksək nədir?

– Ata.

– Bəs küləkdən yüyrək?

– Fikir.

– O nədir ki, gözləri açıq yatır?

– Balıq.

– Doğulandan sonra tərəpmir?

– Yumurta.

– Soyuqdan nə müalicə eləyir?

– Od.

– Atanın ruhu kimdə olur?

– Oğulda.

– Ən yaxın dost kimdir?

– Arvad.

– Ən yaxşı sərvət hansıdır?

– Bilik.

– Dünya nəyə bürünüb?

– Zülmətə.

– Əsil rahatlıq qaynağı nədədir?

– Könül dincliyində.

– Hansı mərzin dərmanı yoxdur?

– Tamahın.

– Ey bəni adamların ən müdriki, sən bütün sorğularına doğru cavab verdin. Buna görə deyirəm: get və mənim gölümdən doyunca su iç, sadaxı suyla doldur və bir kimsədən qorxma. Sənin qardaşlarını isə həyata qaytarın.

Meşə ruhu bu sözləri deyib qeyb oldu. Pandu oğulları dirildilər. Soyuq sudan doyunca içib yağılarını söndürdülər, sadaxlarını su ilə doldurub Draupadiyə apardılar.

PANDULARIN DƏYİŞİLMƏSİ HAQQINDA HEKAYƏT

Nəçə vaxtdan bəri yolda olan Pandular bir meşənin ətəyinə çatıb dayandılar. Yudhiştira üzünü qardaşlarına tutub dedi:

– Hə, axır ki, qüdrətli hökmdar Viratanın məmləkətinə gəlib çatdıq. Burada bizi heç kəs tanımır. Bu məmləkətdə bir il yaşamağıq və heç kəs bilməməlidir ki, biz kimik. İndi meşədən çıxıb Viratanın başkəndinə getməliyik.

Bhimasena soruşdu:

– Ey mənim müdrik qardaşım, bəs onda yarpaqlarımızı neyləyək? Ərcunanın yay-oxunu bütün dünya tanıyır. Elə mənim gürzümü, kiçik qardaşlarımızın qılınclarını da tanımayan azdır.

– Bax, o taladakı nəhəng ağacı görürsən, – Ərcuna dilləndi, yarpaqlarımızı həmin ağacın budaqları arasında gizlədərik. Qoy bir il orada qalsın.

Qardaşların ən cəldi, qıvracağı olan Nakula da tez ağaca dırmaşdı, yayları, ox qablarını, qılıncları ağacların çətiri altında qalın bir budağa sardı. Sonra qardaşlar şəhərə girdilər, camaata qarışıb saraya tərəf yollandılar.

Yudhiştira birbaşa saraya gəldi, hökmdarın qabağında durub dedi:

– Ey böyük hökmdar, mən brəhmənəm, pənah gətirmişəm sənə. İstəyirəm sənin himayəndə yaşayım. Özüm də zər oyununun bütün sirlərinə bələdəm, sənə sədaqətlə xidmət edərdəm.

– Ey hörmətli qonaq, ürəyindən nə keçirsə, sənə verməyə hazırəm, – Yudhiştiranın sözlərindən məmnun olan şah cavab verdi.

– Sən mənim dostum və məsləhətçim olacaqsan, bir yerdə mənim döyüş arabamda gəzəcəyik... Siz hamınız isə, – Virata üzünü ayanlara tutdu, – mənə elədiyiniz hörmət və ehtiramı ona da ələmləsiniz.

Yudhiştira beləcə sarayda qaldı.

Aradan bir müddət keçəndən sonra Bhimasena da saraya, Virata-nın hüzuruna gəldi. Onun olində nəhəng bir qazan, bir də qaşığı vardı. Bhimasena dedi:

– Ey şöhrətli şah, mən əşpazam. İzin ver sənin mətbəxində yaşayım.

– Sən əşpaza oxşamırsan. Sənin kürəklərin kəl kürəklərinə, qolların fil xortumuna oxşayır, – şah şübhə və təəddüdü dedi.

– Bəli, mən təkcə əşpaz yox, həm də pəhləvanam. İstəsən sirlər, fillərlə güləşib səni öyləndirə bilərəm, məni qulluğa götür.

– Onda mənim baş əşpazım və sadiq nökrəm ol, – şah sevinclə diləndi.

Bhimasena şahın mətbəxinə keçdi və orada qaldı.

Draupadi isə öz uzun hömrüklərini qara örpeyinin altında gizlədib, sarayın qabağında gəzirməyə başladı. Yoldan keçənlər ondan soruşanda ki, kimsən, deyirdi: “Qulluqçuyam. Aparın məni evinizə, xidmətçiniz olum”. Di gəl, gözəlliyini, zərifliyini görüb, heç kəs onun qulluqçu olduğuna inanmır, buna görə də evinə aparmırdı.

Günərin bir günü şahın sevimli xanımı sarayın evyanları altında gözəl, qara paltarlı arvad görüb yanına çağırdı. Dedi:

– Ey qənisiz gözəl, sən kimsən, nəçisən? Bu örpek nə qədər qara olsa da, sənin gözəlliyini gizlədə bilmir.

– Mən qulluqçuyam, – Draupadi sayğıyla cavab verdi. – Qəşəng saç düzəldirəm, ənlik-kirşan hazırlamağı, gül-çiçəkdən gözəl zəncirlər hörməyi bacarıram. Hörmətli şahbanu, məni qulluqçu götür özünə, peşman olmazsan.

– Yaxşı, ey qənisiz gözəl, əndərunda, saray xanımlarının arasında xoşbəxt yaşamağın üçün əlimdən gələni əsirgəmərdəm, – şah-

banu dedi. – Qulluqçularımın və kənzlərimin başçısı olarsan. Bu gündən mənim himayəm altındasan.

Bələliklə, Draupadi həmin gündən öz eri ilə bir damın altında – Virata şahın sarayında yaşamağa başladı.

Draupadiden sonra saraya Sahadeva gəlib çıxdı. Əyninə çoban paltarı geymişdi, Virata şahı dedi ki, bir vaxtlar Panduların sürülərini otarıb. Sonra da əlavə etdi:

– İndi igid Pandular adamlardan gizləniləblər və mən özümə isə atarmağa məcbur olmuşam.

– Qərbdədir, – şah diləndi. – Sən çobandan, naxırçıdan çox cəngavərə, yaraq xiridarına, döyüş arabası sürənə oxşayırsan.

– Yox, yox, hörmətli hökmdar, mən sadəcə çobanam, özümün də maldarlıqdan çox yaxşı başım çıxır. Mal-qaraya düşsən azarı dünyada məndən yaxşı sağaldan tapılmaz. Məni qulluğa götür.

– Di yaxşı, – Virata razılaşdı. – Səni saysız-hesabsız sürülərimə baxanlara başçı təyin edərdəm.

Bələliklə, Sahadeva da bu şən-şövkətli hökmdarın xidmətçisi oldu.

Təzliklə Ərcuna da saraya gəldi. O, əyninə gəzərgi oyunbaz paltarı geyib kəndbəkənd, şəhərbəşəhər gəzib, camaatı öz məhnləri və rəqsli ilə öyləndirirdi. Güclü qolları nəzərə çarpmasın deyər, çoxlu parıldayan qolbaq, bilərik taxmışdı. Yay kirişinin barmaqlarındakı izini üzüklərin altında gizlətmişdi. Boynuna tökülmüş buruq saçlarının arasında qulaqlarına taxdığı sırğalar görünürdü, geniş cəngavər sinəsini parlaq boyunbağılar örtmüşdü. Xanımları öyləndirən bütün gəzərgi oyunbazlar kimi, o da əyninə gen arvad paltarı geymişdi, bununla da pəhləvan cüssəsini ört-basdır etmişdi.

– Kimdir bu? – təəccüblənmiş şah soruşdu. – Bu adamı birinci dəfə görürəm sarayda. Qılman tək gözəldir, baxışlarından isə igidlik, cəsarət yağır. Buna arvad paltarından çox cəngavər geyimi yaraşar. Kimdir bu adam?

Ərcuna bu sözləri eşidəndə şahı yaxınlaşdı, ovularını cütləyib onun qabağında dayandı və dedi:

– Ey alimlərin qibləsi, mən oxumağı, oynamağı, musiqi alətlərində çalmağı bacarıram. Mənə əzab vermək istəmirsənsə, kim olduğumu soruşma. Yurdsuz-yuvaşız yetim adamam, ölkələri gəzib camaatı öyləndirirəm. Ey böyük şah, istəsən, sənə qızına və onun rəfiqələrinə musiqi və rəqs öyrədərəm.

– Öyrət. Musiqi həyatın bəzəyidir və mən istəyirəm ki, qızım oxuyub-oynamağın incəliklərini öyrənsin. Şadam ki, sarayına gəlmisən. Qal, yaşa burada.

Bələliklə, Ərcuna da özünə sarayda yer tapdı.

Bir neçə gündən sonra Panduların sonucusu – Nakula sarayın həyatına daxil oldu, şahın atları saxlanılan yərə gəlib, səriştəli adam gözüylə onlara baxmağa başladı.

Virata uzaqdan onu görüb dedi:

– O kimdir atlarıma tamaşa eləyir? Gətirin onu hüzuruma!

Nakula saraya girəndə şah ondan soruşdu:

– Ey gözəllikdə tanıya, güc-qüvvətdə cəngavərə oxşayan cavan, söylə, atlarımin yanında neyləyirdin? Bu atlardan sənə nə?

– Şah sağ olsun, mən mehtərim, döyüş atlarını öyrədirəm. Buna görə bir çox məmləkətlərin hökmdarları məni yaxşı tanıyır və həmişə sevinclə qarşılayırlar. İstəsən, sənə mehtərim olaram.

– Qal sarayında. Məna atlardan yaxşı baş çıxaran adam görək-dir. – Virata razılıq verdi. – Sənə qızıla tutulmuş döyüş arabası verərəm. Bu gündən mənim döyüş arabalarını sürənlərin başçısı olursan.

Nakula razılıq verdi və qardaşları ilə birgə sarayda yaşamağa başladı.

Aradan bir neçə ay keçdi, böyük el bayramı gəlib çatdı. Mahir oxatılar, döyüş arabası sürənlər, pəhləvanlar bayram şənliklərində öz şücaətlərini nümayiş etdirmək üçün hər yerdən Viratanın paytaxtına – başkəndinə axışdılar.

Onlar şəhərin böyük meydanında yarışır, camaatı əyləndirirdilər.

Hər biri bir qaya parçası olan pəhləvanlar meydan sulayı, güləşməyə adam çağırırdılar. Onlardan biri o qədər nəhəng, o qədər əzəmətli idi ki, baxanda adamın canına üsütmə düşürdü. Nəinki onunla güləşməyə, hətta yaxınına getməyə heç kəs ürək eləmədi. Nəhəng pəhləvan meydana var-gəl eləyir, bu ölkədə onun qənsərinə çıxma biləcək bir adam olmadığından məmnun halda gülümsəyirdi.

Onda Virata şah Bhimasenaya əmr elədi ki, bu nəhəng kəlpeysin qabağına çıxsın.

Bundan çox sevinən Bhimasena tezcə razılıq verdi və bir neçə doqquzədən sonra iki nəhəng qayaya, iki qəzəbli filə bənzəyən bu əzəmətli pəhləvanlar minlərlə adamın gözü qabağında qarşılaşdılar.

Onlar güşt tutub gülüşməyə başladılar. Əvvəlcə bir-birini çiyinləri ilə itələdilər, qolları arasına alıb sıxdılar, itələyib yərə yıxdılar. Pəhləvanlar toqquşanda ayaqları altında torpaq titrəyir, ağaclar

kökündən qopub yerə sərilirdi, bir-birinə şapalaq vuranda elə səs çıxırdı ki, deyərdin göy guruldayır. Burunlarına yazın iyi daymış kəllər kimi döyüşürdülər və heç kim deyə bilməzdi ki, qələbə kimin olacaq. Nəhayət, şir biləkli Bhimasena rəqibinin ayaqlarını yerdən üzdü, onu başı üzərinə qaldırıb kötkü kimi fırlatmağa başladı. Yüz dəfə fırladıb yerə çırpdı və dizini sinəsinə qoydu.

Bu döyüşə baxanların hamısı Bhimasenaya alqış dedi. Belə güclü, belə qüdrətli pəhləvanın öz xidmətçisi olmasından sevinən Virata isə Bhimasenaya saysız-hesabsız ənəm verdi.

Heç kim tərəfindən tanınmayan Pandular beləcə yaşayırdı, bir ilin və bu ilə bərabər bütün əzab, təhqirlərin başa çatacağı günü səbir-sizliklə gözləyirdilər.

KIÇAKANIN ÖLDÜRÜLMƏSİ HAQQINDA HEKAYƏT

Virata şahın paytaxtında yaşadıkları vaxtdan on bir ay keçəndə tale az qala Pandulara üzdüdünlük edəcədi.

Bir dəfə Draupadi şah arvadının otağında olanda şahbanunun qardaşı Kiçaka onu gördü. Kiçaka öz arzusuna çatmaq yolunda heç nədən çəkinməyən kobud, qüvvətli cəngavər idi. Draupadinin gözəlliyi onun aqlını başından aldı. Kiçaka Draupadiyə yaxınlaşdı dedi:

– Ayüzlü, qıvrınmaşlı, durnayerişi gözəlim, gəl evlənək, arvadım ol. Özün şah arvadı ola bildiyin halda, şah arvadına qulluqçuluq niyə eləyirsən? Gəl aparım səyayma, qızıl bəzək, daş-qaş, ipək, atlas paltar, var-dövlətim sənə olsun.

– Mən qulluqçuyam, elə qulluqçu da qalmaq istəyirəm. – Draupadi gözələrini qaldırmadan ədəblə cavab verdi. – Mən taleyimdən razıyam, başqa cür yaşamaq arzusunda deyiləm.

– Səfehlik eləyirsən. Sənə güzəranla gözəlliyin uyusmur. Hər bir qadının əri olmalıdır ki, qayğısını çəksin, yeri gələndə onu qorusun. Burax boş sözləri, gedək mənimlə.

Draupadi neyləyə bilərdi, axı and içmişdi ki, kimliyini bürzə verməsin. Buna görə nə ərini, nə də qayınlarını köməyə çağırma bilərdi.

– Əl çəkin mənədən, möhtərəm hökmdar, – dedi. – Mən heç vaxt sizin arvadınız olmaram.

Ancaq Draupadinin gözəlliyyindən məst olmuş Kışca onun qolundan yapışb ardınca sürüdü.

– Niyə tərslik ələyirən? – dedi. – Qulluqçu görə sevin sin ki, belə bir xoşbəxtlik üz verir ona. Gəl gedək, hamıya deyim ki, toy tədarükü görsünlər.

Safqəbli Draupadi qorxudan az qaldı dəli olsun, yaramaz Kışcanın əlindən güclə qurtarıb Virata şahın yanına qaçdı. Lovğa və zalım Kışca onun dalınca cumub, paltarından yapışdı. Draupadi bu azğın şahzadəni elə itələdi ki, o yuxıldı. Kışca bərk qəzəbləndi, zavallı qadını yerə çırpıb təpiklədi.

– Hələ bunun nazına bir bax, guya şah qızıdır, – hirsindən boğula-boğula qışqırdı. – Günah məndədi ki, yalvarırdım, bu gecə gəlib zorla aparacağam.

Draupadi ağlaya-ağlaya Bhimasenanın yanına getdi və başına gəloni ona danışdı. Panduların ən güclüsü, insanlar içində fil olan bu igid qəzəb odunda qovrulurdu:

– And içirəm ki, onu öldürəcəyəm! – qışqırdı. – Cəngavər və ya brəhman, şah və ya Allahın özü olsun, heç kimin səni təhqir etməsinə dözmərəm. Öldürəcəyəm onu.

Draupadi yalvarmağa başladı:

– Bari elə et ki, heç kim tanımasın səni, ehtiyatlı ol. Axı sürgünümüzün qurtarmağına cəmi bir ay qalıb. Hamımız məhv olarıq.

Bhimasena onu sakitləşdirib dedi ki, ehtiyatlı olacaq.

– Nə qədər ki, Kışca bu torpağın üstündə gəzir, bizim heç birimiz rahat və xoşbəxt ola bilmərik, – dedi. – Özüm bilirəm neyləyəcəyəm. Sən də kömək etməlisən mənə.

– Heç özünü qoruya bilməyən bir zavallı sənə necə kömək edə bilər?

– Bu gecə sən öz yerində yox, mənim yerimdə yatarsan. Mənə gizlicə gəlib sənin yerində uzanaram, Kışcanın səni qaçırmağa gəlməsini gözləyərəm. Sonrasıyla işin olmasın, rahat yat.

Gecə Bhimasena sarayın həyətidəki bağda Draupadi ilə görüşdü. Draupadi qaranlıqdan istifadə edib onu öz otağına apardı, yatağına uzatdı, üstünə ipək örtük saldı, özü isə Bhimasenanın şah mətbəxinin yamındakı otağına sivişdi və orada gizləndi.

Öz məqsədinə çatmaq üçün heç nədən çəkinməyən Kışca gecəyarısı sarayın qadınlar yaşayan hissəsinə yollandı.

Ovunu pusan qurd kimi Draupadinin otağına yaxınlaşdı, qulağını qapıya dayayıb dinlədi. Gecə sükutunda yüngül xorultu eşitdi, otaq qaranlıq olduğundan səsi tutub getdi ki, yuxulu Draupadını qamarlayıb qaçırsın.

Ancaq barmaqları gözəl xanımın zərif və incə bədəninə deyil, Bhimasenanın dəmir əzələlərinə rast gəldi.

Yuxudan oyanmış Bhimasena quduz qaban kimi Kışcanın üstünə atıldı, onu quru qamış dərzisi təkə altına basıb əzdi, qol-qabırğasını qırdı, ağacların altına atdı.

Səhər Kışcanın meyiti tapılana heç kəs başa düşə bilmədi ki, bu nəhəng, qüvvətli cəngavəri kim öldürüb, sümüklerini hansı dəhşətli yaraqla xıncım-xıncım ələyib.

Saray əhli bir-birinə deydi, hamı bu haqda danışdı:

– Olmaya, cəsur Kışcanı Handhavrılar öldürüblər?

– Axı ona kimin gücü çatır?

– Yəqin, bu çox qüdrətli bir pəhləvan imiş!

– Görsən Kışcanı kim öldürüb?

Şah Virata saray şairinə də bu sorğunu verdi. Şair cavabında bu şəri söylədi:

Göyün sakinlərindən təkə böyük Indra,

Bir də Handhavrıların özəmətli ordusu

Kışcanı beləcə məğlub edə bilirdi.

Ancaq burda, bax bu gün, Yer üzündə yaqin ki,

Adamların içində təkə ortancılı Panda

Ulu göyün sakini Allaha bərabərdir.

– Bəli, yalnız böyük Yudhiştiranın ortancılı qardaşı öz qəzəbini belə büruzə verə bilər! – Hamı bir ağızdan dedi. – Di gəl Pandular nə vaxtda elə bil qeybə çəkiliblər, izləri də itib. Bəs onda kim öldürüb Kışcanı?

Saray bağında baş vermiş olaydan təkə oyanlar deyil, şəhər sakinləri də danışdılar. Hamı öz heyrətini bildirirdi.

Duryodhananın əmri ilə Panduların harada gizləndiyini öyrənmək üçün qonşu ölkələri gəzib-dolaşan casus da bu olaydan soruq tutdu.

Casuslar Kauravların paytaxtına gəlib, Virata şahın sarayında baş vermiş əhvalatı Duryodhanaya danışdılar. Ancaq allahlar casusların ağıllı dumanlandırdı və onlar camaatın Bhimasena bərədəki sözsöhbətini yaddan çıxardılar. Axırda da belə dedilər:

– Hər yeri ələk-vələk elədik, Panduları tapa bilmədik. Sənin əmrinlə, ey şahənşah, meşələri, düzləri, dağ-dərəni qarış-qarış gözdük, amma heç yerdə onlardan bir iz görmədik. Cəngavər və dilənçidən, dərviş və saray əhlindən soruşduq. Panduları gördüm deyənlə olmadı. Ancaq onu öyrəndik ki, Handhavlrlar Virata şahın sərkərdəsi Kığakani öldürüblər, indi onun qoşunu zəifləyib. Yad ölkələrdə bundan başqa heç bir yenilik yoxdur.

Fikri-zikri ancaq alçaqlıq ilən Duryodhana qərəra aldı ki, dostu Karna və bütün qardaşları ilə birlikdə Viratanın ölkəsinə soxulub, qarət eləsin. Ancaq onun da ağılına gəlmədi ki, Kığakani Bhimasena öldürüb.

Kauravlrlar güclü qoşun toplayıb, dəhşətli hay-küylə düz Viratanın başkəndinə yürüşə başladılar.

Şəhərə çathaçatda onlar qoşunu iki hissəyə böldülər. Qoşunun bir hissəsi Virata ordusu ilə vuruşmalı idi, o biri hissəsi isə ölümlərə tərəf yollandı ki, şahın başlıca sərvəti olan saysız-hesabsız mal-qara sürülərini ələ keçirsin.

Adil hökmdar Virata bundan soraq tutan kimi Yudhiştirani çağırtdı dedi:

– İndi mən neyləyim? Sərkərdəmi Handhavlrlar öldürüblər, bilmirəm orduma kim başçılıq eləyəcək. Bərk narahatam.

Bhimasena bunu eşidəndə dərhal şahın yanına gəlib dedi:

– İzin versən, sənin orduna kömək elərəm. Mənim necə cəngavər olduğumu artıq görmüsən.

Elə ki, döyüş başlandı, şirbiləklili igid Bhimasena düşmən ordusunun ön dəstələrini bir həmlə ilə vurub dağıtdı, yüzlərlə döyüş arabasını, minlərlə düşmən əsgərlərini məhv elədi. Alicañab Viratanın başçılıq etdiyi ordu Bhimasenanın ardınca gəlib, düşmən qoşunlarını sel kimi ağzına alıb aparırdı.

Qələbəyə lap az qalmış cəbanlar təşviş və həyəcan içində başkəndə gəlib dedilər ki, düşmən sürüləri qovub aparır. Bu əgöz düşmənlərin qabağını kim ala bilərdi? Yalnız Viratanın gənc oğlu. Ancaq onun döyüş arabasını sürməyə səriştəli bir sükançısı yox idi.

– Kim mənim döyüş arabamı düşmənin üstünə sürə bilər? – şahzadə yanıqlı-yanıqlı qışqırdı. – İlahi, gör necə zəliləm ki, şah oğlu ola-ola öz xalqımı, onun sərvətlərini düşməndən qoruya bilmirəm!

Döyüş atlarını sürə bilən bir adam qalmayıbmı şəhərdə?!

Ancaq hay verən olmadı, çünki əli qılınc tutan kişilərin hamısını Virata döyüşə aparmışdı.

Söz sarayın qadınlar yaşayan hissəsinə çatan kimi döyüş arabası sürənlərin ən yaxşısı olan Ərcuna şah oğlunun yanına gəldi. O qədər tələsirdi ki, üstündəki bər-bəzəyi də çıxarmamışdı. Ərcuna Virata şahın oğluna dedi:

– Bir ildir sənin səxavətli atanın sarayında yaşayıram. Necə vaxtdır ki, işim-peşəm musiqiylə məşğul olmaq, qızlara rəqs göstərməkdir. İndi elə bir vaxt çatıb ki, mən sizə kömək eləməliyəm. Sənin döyüş atlarının cilovunu möhkəm tutmağa, onları idarə eləməyə qolumun gücü çatır. Gedək, göstər mənə arabamı.

Onlar döyüş arabasına minib otlaqlara sarı çapdılar. Otlaqlar bir il öncə Panduların öz yaraqlarını gizlətdikləri ağacın həndəvərində idi. Ərcuna öz yay-oxunu əlinə alanda çox sevindi.

Viratanın saysız-hesabsız sürüləri otlaqdan uzadı qovulmuş və kauravlrların qoşunu tərəfindən mühasirəyə alınmışdı. Bu qoşuna Duryodhana ilə Karna başçılıq eləyirdilər.

Onlar qana həris pələnglər tək sürülərin ətrafında hərhlər, ələ keçirdikləri bu sərvətə baxdıca sevinirdilər. Sürüləri yüzlərlə döyüş arabası, minlərlə döyüşçü mühasirəyə almışdı.

Hələ döyüş təcrübəsi olmayan gənc şahzadə belə əzəmətli qoşunu görəndə özünü itirdi, fikirləşdi ki, bu boyda qoşuna cəmi iki nəfər neyləyə bilər? Elə bərk qorxdı ki, cəld arabadan tullanıb qaçmağa üz qoydu.

– Dayan! – Ərcuna qışqırdı. – Döyüşçü vuruş meydanından qaçarın heç? Düşmənin qabağından qaçmaqdan, ölüm yaxşıdır. Qayıt geri!

Bunu deyib özü də arabadan tullandı və şahzadəni qaytarmaq üçün onun dalınca qaçdı. Elə bu vaxt düşmənlər onu gördülər.

– Kimdir bu? Kimdir? – Kauravlrların sərkərdələri bir-birindən soruşmağa başladılar. – Ora baxın, əyindəki qadın paltarıdır, buraya isə vuruşmağa gəlib. Üst-başında gör nə qədər bər-bəzək var, ancaq boy-buxunundan Ərcunaya oxşayır. Bəlkə elə Ərcunanın özüdür?

– Ərcunadan başqa kim cürət eləyib bu qədər qoşunun qabağını təkbaşına çıxı bilər? – Duryodhana dedi. – Əgər o doğrudan da qorxmaz Ərcunadırsa, onda xoşbəxtliyəm elə buradaca yetişmişəm. Mənə belə gəlir ki, Panduların sürgününün başa çatmasına hələ bir

neçə gün qalıb. Deməli, biz onları tapıb tanıya bilməmişik və Pandular daha on iki il müddətinə məsləhətə getməlidir.

Karna ona cavab verdi:

– Yox, hökmdar, səhv ələyirəm. Onların sürgün müddəti bu gün başa çatıb. Bundan sonra siz bütün mübahisələrinizi döyüş meydanında həll etməli olacaqsınız.

Bu vaxt Ərcuna Viratanın oğluna çatdı, onu danlamağa başladı.

– Ey düşmənlərin qonimi, ey pələng misali igid, əgər vuruşa bilmirsənsə, onda cilovlu al, atları idarə elə, mən vuruşum düşmənlə. Atları düz düşmənin topladığı yerlərə sür. – Ərcuna bunu deyib nəhəng yay-oxunu başı üzərinə qaldırdı.

Gonc şahzadə üç dünyanın heç birində tayı-bərabəri olmayan bu yay-oxu görəndə heyrətə gəldi və soruşdu:

– Kimindir bu yay-ox? Allahların yarağına oxşayır! Hələ uşaq vaxtı eşitmişəm ki, Ərcunanın bu cür ox-yayı olub.

– Düz deyirsən, bu Pandu şahının oğlu Ərcunanın ox-yayıdır.

– Bəs onda igidin özü hanı? Axı deyirlər, Pandu oğulları Yer üzündən yox olublar.

– Bil və agah ol ki, mən Ərcunayam və heç nədən qorxma. Mən və qardaşlarım düz bir il heç kimin xəbəri olmadan sizin şəhərinizdə yaşamışıq. Və indi məmləkətinizi əzgin düşməndən qoruyacağıq. Artıq bu gün kim olduğumu hamıya deyə bilərəm. Çünki bu gün sürgünümüzün on üçüncü ili də başa çatdı.

Virata şahın oğlu bu sözləri eşidəndə ürəkdən sevindi və duydu ki, bayaqdan canını bürümüş qorxu keçib getdi. O, Ərcunanın qabağında baş endirib dedi:

– Mən qızlara oxuyub-oynamaq öyrədən bir adama arxalanmaqdan qorxurdum. Şöhrəti Yer üzünü dolaşan Ərcuna ilə çiyin-çiyinə vuruşmaq isə ən böyük səadətdir. Əmr elə, nə desən, yerinə yetirəcəyəm.

Ərcuna üst-başındakı bər-bəzəyi, qolbaqları çıxarıb atdı, kərtənkələ dərisindən düzəldilmiş əlcəyini geydi ki, yayın möhkəm görülmüş kirişi barmağının ətinə qoparmasın. Sonra kirişi möhkəmcə dartıb buraxdı. Qasırga vıyıtılmaşa oxşayan bu səs düşmənlərin ürəyinə vəlvələ saldı, dostları isə sevindirdi. Neçə vaxtdı ki, heç kəs bu səsi eşitmirdi. İndi isə hamı bildi ki, döyüş meydanına yaraşlıq olan Ərcuna yeno cəngavərlər cərgəsinə qayıdıb.

– Atların başın saxla, Ərcuna şahzadəyə dedi. – Döyüş şeypuru çalacağam.

Əzəmətli Ərcuna bunu deyib döyüş şeypurunu dilə gətirdi. Şeypurun səsi Yeri-Göyü titrətdi, dağları yanb keçdi, okeanları dalğalandırdı.

Düşmənlər əsgərlərinin canını qorxu bürüdü. Araya alınmış malqara bu səsdən pərən-pərən düşdü. Duryodhananın qoşununu ayaqlayıb ətrafa dağıtdı.

Sonra isə Ərcunanın yayının səsi eşidildi və minlərlə ox Günəşin qabağına pərdə çəkib havanı qaraltdı. Az vaxtda minlərlə düşmənlər əsgəri biçilmiş çəltik dərzləri tək çölə səridi.

Karna qorxudan döyüş meydanından qaçdı. Ərcuna ilə döyüşə girmək istəyən Duryodhana isə heç yayını qaldırmaq macal tapmayış yarılandı və sağ qalmış əsgərlərini götürüb Viratanın məmləkətinə tərk elədi.

SÜRGÜNÜN SONU HAQQINDA HEKAYƏT

Sürgünün on üçüncü ili başa çatandan sonra Panduların hamısı yuyunub pak oldular, bədənlərinə səndəl ətri sürtdülər, əyinlərinə gözəl paltar geyib, başlarına tac qoydular, Virata şahın taxt-tac otacağına gəlib, fil sümüyündən düzəldilmiş, qaş-daşla bəzədilmiş taxtlarda oturdular.

Onların bəzənib-düzənib şah taxtında oturduğunu görəndə, Virata şah heyrləndi:

– Bu taxtlar şahzadələr üçün qoyulub. Siz niyə orada oturmusunuz və niyə əyninizə şah paltarı geymisiniz?

– Qəzəbin tutmasın, ey şahlı hökmdar, – Yudhiştira cavab verdi. – Bu taxtlarda oturmağa bizim haqqımız var bu gün. Biz, yəni bu taxtlarda oturanlar bir il öncə itkin düşmüş Pandularıq. Bilin və agah olun ki, biz Pandu şahın oğullarıyıq və indi sizə öz saygımızı bildiririk. Bu bir ildə siz öz sarayınızda bizə sığınacaq verməmişiniz və biz heç vaxt bunu yaddan çıxarmayacağıq.

Alicənab Virata bu sözləri eşidəndə şad oldu və bildirdi ki, bütün var-övləti, bütün məmləkəti Pandulara peşqəşdir.

Ancaq elə onun özü qədəri alicənab olan Yudhiştira Virataya təşəkkür ələyib dedi ki, yalnız şəhərlərindən birini Pandular üçün ayırsa, kifayətdir, onlar dost və müttəfiq olduqları şahları həmin şəhərə çağırıb məşvərət etmək istəyirlər.

Virata onların istəyini yerinə yetirdi. Pandular bütün ölkələrin, bütün mülkətlərin hökmdarlarını həmin şəhərə çağırıldı. Şahların bu möhtəşəm toplanışı ulduzlu Göylərə, Himalay dağlarının parlaq zirvəsinə oxşayırdı. Görüşdə hökmdarlar on üç ildə Panduların başına gələn olaylarla, müsibətlərlə tanış olduqdan sonra bir ağızdan dedilər:

– İtirdiklərinizi ancaq savaş yolu ilə qaytara bilərsiniz. Lovğa Duryodhananı yalnız yaraq gücünə baş əyməyə məcbur elə bilərsiniz. Bizimlə birləşin və birlikdə Kauravların ordusunu qarışqa yuvası tək Yer üzünə səpələyək.

Bu ağıllı məsləhətə əməl etməyi qərara alan Yudhiştira qardaşı Ərcunani şan-şövkətli Krişnanın başkəndinə–paytaxtına yola salıb buyurdu:

– Atları qov, özünü Krişnanın sarayına çatdır, onunla ittifaq bağla. Biz isə burada düşmənlərimizlə savaşa hazırlaşaq.

Ərcuna döyüş arabasına minib Krişnanın başkəndinə çapdı. Ancaq Dvarakaya yetişib, Krişnanın sarayına girəndə gördü ki, Duryodhana ondan qabaq özünü buraya çatdırıb. Hər ikisi Günəşüzlü Krişnanın hüzuruna gəlib, qarşıdakı döyüşdə ondan kömək istədilər.

Duryodhana dedi:

– Birinci mənə kömək göstərməlisən, çünki mən Pandu oğlundan tez gəlmişəm. Ədalətli adamlar, adət-ənənəyə sayğıyla yanaşırlar, xahişə birinci gələnə kömək eləyirlər.

Krişna cavab verdi:

– Yaxşı, diləyini söylə, nə istəsən, yerinə yetirəcəyəm.

– İstəyim budur ki, Pandulara qalib gəlməkdə mənə kömək edəsən, – Duryodhana xahişini bildirdi. – Bundan başqa heç nə istəmiyəm.

Krişna dedi:

– Sənin xahişini yerinə yetirməzdən, mən Pandu oğlunu da dinləməliyəm.

Bu dəfə Ərcuna qabağa yeriyib dedi:

– Xahişim budur ki, bizə kömək eləyəsən, Kauravlara qalib gələk. Bundan başqa bizə heç nə görək deyil.

– Mən eyni vaxtda ikinizin də xahişinə necə əməl edə bilərəm?

– Krişna ondan soruşdu. – Bunun üçün mən savaşla, döyüşlə bağlı nəyim varsa – iki yerə bölməliyəm. Bu da ibarətdir məndən və bir də döyüşlərdə yenilməz ordumdan. İndi özünü seçin.

– Mən birinci seçməliyəm! – Duryodhana qışqırdı. – Ey böyük hökmdar, adət-ənənəni pozma, icazə ver, birinci mən seçim.

– Seç, – Krişna xeyirxahlıqla dilləndi.

– Mən sənin möhtəşəm ordunu seçirəm. Qoy sənin bütün qoşunların mülkətimə gəlsin.

– Bəs sən, Pandu oğlu, nəyi seçirsən? Duryodhana ilə mənim qoşunlarımızın üstündə mübahisə edəcəksənmi?

– Yox, ey düşmənlərin qenimi, mübahisə etməyəcəyəm, – Ərcuna cavab verdi. – Mən Yer üzünün zineti olan səni, qəhrəman Krişnanı seçirəm.

– Razıyam! – Krişna dilləndi. – Siz deyən kimi olacaq.

Seçmək məsələsində Pandu oğluna kələk gəldiyini düşünən Duryodhana sevinə–sevinə öz başkəndinə tələsdə ki, bu şad soruğu dostlarına çatdırınsın.

Ərcuna ilə ikilikdə qalmış Krişna isə Pandu oğlundan soruşdu:

– Ey Bharata soyunun igid oğlu, sən niyə mənim şücaətli ordumu yox, mənim özümü seçdin?

Torpağın yaratdığı nemətlərin içində

Ölü, diri nə varsa, hamısından ucadı

Ən yüksək rütbəlisi canlılarda yəqin ki.

Uçan, qaçan, sürünən canlıların içində

Hamısından yuxarı şəxsiz insandır, insan! –

İstər cavanı olsun, istərsə də qocası.

İnsanların içində, istər şah, istərsə qul,

İstər sərkerdə olsun, fərqi yoxdur, əzəldən

Təkcə sənsən Krişna, təkcə sənsən ucası!

Ona görə də mən səni seçdim və səndən xahişim budur ki, iltifat göstərib, mənim döyüş arabamı sürəsən, çətin döyüş yollarında mənə önderlik edəsən.

Krişna dedi:

– Sənin xahişini yerinə yetirməyə hazırım!

Sonra onların hər ikisi döyüş arabasına minib Yudhiştiranın və başqa Panduların yanına yola düşdülər.

Öz mülkətinə tez çatmağa can atan Duryodhana isə yolda böyük bir orduya rast gəldi. Ucu-bucağı görünməyən qoşunların, saysız-hesabsız fillərin topişi, yüzlərlə döyüş arabasının təkərləri altında Yer titrəyirdi. Müxtəlif yaraqlar, cəngavərlərin polad geyimləri, döyüş arabalarının üzərində rəngberəng bayraqlar dalğalanırdı.

Bütün bu qoşunların başında Panduların doğma əmisi şah Şalya irəliləyirdi. Panduların azad olmasına sevənən Şalya onların görüşünə tələsirdi. Bu vaxt hiyləgərlikdə tayı-bərabəri olmayan Duryodhana heç kimin gözüne görünmədən yoldan çıxıb irəli çapdı. Öz məmləkətinin yol üstündəki bütün kəndlərinin, şəhərlərinin camaatına buyurdu ki, Şalyanın qoşunlarını böyük sayğıyla qarşılamağa hazırlaşınlar. Camaat onun dediyi kimi elədi: yol üstündə yüzlərlə talvar quruldu, kölgəlik düzəldildi, cürbəcür yeməklər, içkilər hazırlandı. Şah Şalya bu qonaqsevərliyi görüb soruşdu ki, kimdir bütün bunları düzəb qoşan? Bu vaxt Duryodhana onun qarşısına yeridi. Alicənab Şalya onu qucaqlayıb dedi:

– Sən ki bu çətin yürüşdə mənim orduma belə yaxşılıq eləmişən, üroyindən nə keçirsən, istə mənədən. Əlimdən gələni əsirgəməyərəm.

Şalyanın bu vədinə sevənən Duryodhana dedi:

– Ey özəmətlili hökmdar, mənim qoşunlarımdan birinin başında dur. Yer üzündə sən möharətdə sərkərdə – başbuğ yoxdur. Mən istəyirəm sən mənim tərəfimdə vuruşasan.

– Ey qəhrəman, bəs sən kiminlə vuruşmaq istəyirsən? – Şalya soruşdu. – Axı sənənin məmləkətinə heç kim hücum etməyib.

– Tələ üzündənindir. – Duryodhana cavab verdi. – Heç kim bilmir ki, irəlidi onu nə gözləyir. Sən mənə söz verdin, xahiş edirəm sözünün üstündə durasan.

– Yaxşı, razıyam, lazım gəlsə, qoy qoşunlarımızı birləşsin. Mən verdiyin vədi pozmamam. – Şalya bunu deyib yoluna davam elədi.

Yudhiştira ilə görüşəndə o, yolda başına gələn olayı danışdı və öyrənəndə ki, Pandular Kauravlarla döyüşə hazırlaşsınlar, çox peşman oldu.

– Bir bədbəxtliyə bax! Mən, sənənin doğma əmin, sənə ata əvəzi olan bir adam, sənənin düşməninə kömək etməyə söz vermişəm. Özü də gör necə bir vaxtda! İlahi, bu nə bədbəxtlikdir gəldi mənim başıma! Mən neyləyirəm indi!

– Heç bir şübhə ola bilməz ki, sən Duryodhanaya verdiyin sözün üstündə durmalısən, – ədalətli Yudhiştira əmisinə dedi. – Ancaq sən mənə də kömək etməlisen. Kauravların tərəfindən bizimlə vuruşacaq cəngəvərlərin sən qorxululuş Günəş oğlu Kamadri. Bu mahir və cəsur pəhləvan ilk öncə Ərcunarı öldürmək istəyəcək. Qardaşımı onun oxlarından qorumaq gərəkdir. Sən, möhtərəm əmi, Kamarnın döyüş arabasının sükançısı olmalı və arabanı elə sürməlisən ki, o, oxla Ərcunarı vura bilməsin. Bundan artıq kömək ola bilməz, ona görə də üroyini sıxma, keçənə güzəşt deyirlər.

– Yaxşı, qoy sən deyən olsun, – Şalya razılaşdı. – Mən şadam ki, heç olmasa nəylə sənə kömək edə biləcəyəm.

Bir azdan Draupadinin qardaşı, qorxmaz cəngəvər Dhriştadyumna öz qoşunu ilə gəlib çıxdı. Dünyanın hər yerindən Pandulara kömək gəlirdi. Bu güclü ordular göydə üzən qara buludlara oxşayırdı. Polad geyimli döyüşçülər qızılın tökülmüş heykəllərə, döyüş filləri isə möhtəşəm dağlara bənzəyirdi. Cəng arabaları elə sürətlə uçurdu ki, atların dirnaqları yerə deymirdi. Balaca çaylar deryaya qarşıb yox olduğu kimi, bu ordular Yudhiştiranın saysız-hesabsız qoşunlarına qarşıb itirdi.

Hər cür hazırlıq başa çatandan sonra Krişna Yudhiştiraya yaxınlaşdı dedi:

– Ey Bharata soyunun bəzəyi! Nə qədər ki, Ərcuna oxlarını çiləyə geydirməyib, nə qədər ki, sənənin kiçik qardaşlarının qılıncları qındadır – əlimizdən gələni etməliyik ki, qan tökülməsin. Mən Duryodhananın yanına gedib, sizi bərkəməyə çalışsəm.

Krişna bunu deyib döyüş arabasına mindi və kor şah Dhritaraştranın sarayına gəldi. Krişna Dhritaraştraya, onun vəzirlərinə, saraydakı başqa şahlara, habelə Duryodhanın özünə müraciət edib, onları başa salmağa çalışdı ki, Panduların məmləkətini, var-dövlətini qaytarmaq lazımdır.

Ancaq qocaman Bhişma, ədalətli müşavir Vidura və ağsaqqal Dhritaraştra Duryodhananı nə qədər haqq yoluna çağırıdılarsa, o, dediyindən dönmədi, Panduların əlindən aldıklarını qaytarmağa razı olmadı.

Krişna kor-peşman Panduların yanına qayıdıb dedi:

– Biz öz alicənablığımızı göstərdik. İndi vuruşmaqdan başqa çarə qalmır.

QOŞUNLARIN ÜZ-ÜZƏ GƏLMƏSİ BARƏDƏ HEKAYƏT

Elə ki Yerə-Göyə yaraşlıq olan Krişna kor Dhritaraştranın sarayını tərk elədi, Duryodhana üzünü dostlarına və əsəblərinə tutub dedi:

– İndi, Krişna bizim öz fikrimizdən dönmədiyimizi, sarsılmadığımızı görəndən sonra savaşa tez başlayacaqlar. Biz bilirik ki, Pandular döyüşə hazırlaşsınlar, bizim də hazırlıq görməyimizin vaxtı çatıb.

Sərkərdələrdən biri dedi:

– Mənim əsgərlərim döyüş arabalarına əl gəzdirib, atları qaşov-
layıblar.

– Mənim əsgərlərim filləri yedirdib, çimizdiriblər bellərinə tax-
rəvan bağlayıb möhkəmləndiriblər, – ikinci sərkərdə dilləndi.

– Mənim əsgərlərim bütün yaraq-əsləhələrini hazırlayıb, döyüş-
şün başlanmasını gözləyirlər, – başqa bir sərkərdə məlumat verdi.

Bələcə, qoşun sərkərdələri bir-bir qabağa çıxıb bildirdilər ki,
döyüşə hazırdırlar. Duryodhana, sübh işığında nəhəng dərya kimi
parıldayan, çalxalanan ordusunu görəndə qəlbi fərəhlə doldu.
Buyurdu ki, əsgərləri üç yerə: ən yaxşılarla, yaxşılarla və ortabablara
ayırınlar və elə düzsünlər ki, ən yaxşılar irəlində dursunlar, yaxşılar
ortada və cinahlarda, ortabablar da arxada.

Duryodhananın ordusu ayrı-ayrı qoşunlardan ibarət idi. Onlar-
dan birinə başçılıq etməyi Duryodhana öz qardaşı Duşşasanaya tap-
şırmışdı. Bu həmin Duşşasanaya idi ki, vaxtı ilə Draupadini təhqir
eləyib alçaltmışdı; ikinci qoşuna Yudhiştirani zər oyununda udmuş
Şakuni başçılıq edirdi; üçüncü qoşunun sərkərdəsi uzun müddət
saraylarda yaşadığı üçün Kauravlara kömək etməyə söz vermiş Drona
idi. Başqa bir qoşunu Kauravlara kömək etməyə söz vermiş Drona
idi. Başqa bir qoşunu Duryodhanaya vəd verdiyinə görə hələ də
özünü danlayan Panduların əmisi Şalya döyüşə aparırdı. Vaxtilə
Draupadini oğurlayıb qaçırması azgın Cayadratha da öz ordusu ilə
Duryodhanaya qoşulmuşdu. Pandular bir vaxt meşədə onun başını
oxla qırxmışdılar və indi o, qisas almaq üçün alışıb-yanırdı. Ucu-
bacağı görünməyən ordunun başqca hissələrinə Duryodhananın qar-
daşları və dostları başçılıq edirdilər.

“Görəsən bütün ordunun baş sərkərdəsi kimi təyin oləsəm yaxşı
olar?” – Duryodhana fikirləşdi. – “İgidliyinə, həyat təcrübəsinə,
müdrikliyinə görə bunlardan hansı daha üstündür?”

Xeyli düşünüb-daşınandan sonra Duryodhana öz ulu babası Bhiş-
manı seçdi. Bhişma qocalsa da, gözünün işığını, qolunun gücünü və
döyüş məharətini hələ itirməmişdi. Duryodhana Yer üzünün ən qüd-
rətli cəngavərinin yanına gəlib dedi:

– Ey əzəmətli sərkərdə, başsız ordu ora-bura qaçısan qarışqa
topasından başqa bir şey deyil. Bizim aramızda sən ulduz köhkeşanın-
dakı Ay, tanrıların içində İndra kimisən. Naxırın qabağında güclü kəl
necə gedərsə, sən də bizim önümüzdə get.

– Yaxşı, sən deyən olsun, – nəcib Bhişma cavab verdi. – Mən
sənin atana söz vermişəm ki, kömək edəçəyəm sizə, lazım gələ,

sizin tərəfinizdən vuruşacağam. Ancaq onu da bil ki, mən Panduların
sevirəm, onları öldürməyə əlim gəlməz. Buna görə döyüşdə onların
heç birinə xətər yetirməyəcəyəm. Qoşulandıran isə hər gün on min
əsgər öldürəcəyəm, bir aya ordularını qırıb-çatacam.

Duryodhana bu dəfə müəllimi Dronaya üz tutdu:

– Bəs sən düşmənin ordusunu neçə vaxta qırıb-çatarsan?

– Mən də artıq qocalmışam, qolumun gücü azalıb. Panduların
qoşununu məhv etmək üçün mənə də azı bir ay vaxt gərəkdir.

Bütün başqa sərkərdələr də belə cavab verdilər. Təkcə Karna
odlu-odlu qışqırdı:

– Ey qibleyi-ələm, Panduların ordusunu mən beşçə günə yerlə-
yeksan olərəm. İzin ver, qoşunu döyüşə mən aparım.

Qoca Bhişma gülümsünüb dedi:

– Heç vaxt Panduların ordusuyla döyüşməmiş şəxs bu cür danışı-
 bilər.

Bu sözlərə Duryodhana da şərik çıxdı və o, üzünü Bhişmaya
tutub dedi:

– Sən hamımızdan təcrübəli və mahirənsən. Bu döyüşdə biz sənin
əmrinə tabe olacağıq.

Onda Karna irəli çıxıb acıqlı-acıqlı qışqırdı:

– Əgər sənin orduna Bhişma başçılıq oləsə, mən vuruşmayaca-
ğam. O, həmişə mənə qarşı olub, elə sənə də. Həmişə Panduların
tərəfini saxlayıb. Niyə öz qoşununu ona etibar eləyirsən? Bhişma
döyüşdə öldürülməyincə mən meydana girməyəcəyəm. Bunu bil.
Ya da ordunun rəhbərliyini mənə tapşır.

Ancaq Duryodhana ordusunu bu dikbaş, lovğa və dəliqanlı dostu-
na tapşırmağa ürək oləmədi. Car çəkdirib bütün qoşuna bildirdi
ki, baş sərkərdə Bhişma olacaq. Qoşun əhli bu xəbərə şad oldu,
şeyurlar səsləndi, təbil, sinc çalındı, düşmənlə vuruşmağa can atan
nəhəng ordu hərəkətə gəldi.

Döyüş meydanına yetişib Kurukşetra¹ düzənliyində düşərgə sal-
dılar. Qoşun çayırtaq kimi çöli-düzü bürüdü.

Panduların düşərgəsində də Yer üzünün böyük-böyük sərkə-
dələri məşvərətə yığılmışdı. Yudhiştira üzünü məşhur cəngavərə,
qardaşı Ərcunaya tutub soruşdu:

– Ey Bharata soyunun pələngi, Kaurav qoşunlarının izini Yer
üzündən silmək üçün sənə nə qədər vaxt gərəkdir?

¹ Kurukşetra – (“Kuru çölü”) Hindistanın başkəndindən yüz kilometr quzey-
batıda yerləşən düzənlik. Quru və ya kuru – tayfa adıdır.

– Himalay zirvələrinə qadir olan Allah Şivadan aldığı məhrif yaraq düşmən ordusunu bir göz qırpmında məhv edə bilər. Ancaq bax bu dəhşətli yarağa əl atmadan qalib gələcəyik. Bir bax, gör sənın ətrafına necə güclü casur, hərsi bir şeyə bərabər cəngavərlər toplaşib.

– Elədir, – Yudhiştira razılaşdı. – Draupadinin qardaşı, təcürbətli sərkərdə Dhriştadyumnanı bütün qoşunlarının başçısı təyin edirəm.

Gəlın döyüşün nə qədər davam edəcəyi barədə yox, necə gedəcəyi haqqında fikirləşək. Sən, Bhimasena, lap irəlidi gedən qoşunun başında dur. Qasırgaya dönüb düşmənin ön dəstələrini darımağın edərsən. Kiçik qardaşımız Nakula və Sahadeva cinahlardan sənı düşmən nizələrindən və oxlarından qoruyar. Mənsə hər şeyi yaxşı görməkdən ötrü ordunun mərkəzində olacağam. Krişnanın sürdüyü döyüş arabasında vuruşacaq Ərcuna da mənim yaxınlığımda olacaq.

Qoşun təlatümə gəldi, okeana can atan Qanq çayı kimi irəli yürüdü. Qoşunun ortasında hər birinin kürəyində yeddi döyüşçü oturmış fillər gedirdi. Qabaqda və cinahda böyür-başına pələng, bəbir dərisi tikilmiş döyüş arabaları irəliləyirdi. Arabalara ox qabları bərkidilmişdi, döyüş baltaları, nizələr və başqa yaraq-əsləhə yığılmışdı. Döyüş arabaları qoşulmuş atlar mirvariylə, zıncırovlarla bəzədilmişdi. Arabaları sürən döyüşçülər isə həm vuruşda, həm də atları idarə etməkdə mahir idilər.

Onların arxasınca yay-oxla, nizəylə, qılıncıla yaraqlanmış piyada qoşunlar gedirdi. Daha sonra gələn piyadalar ağı ağılu ilanlarla dolu kuzulərı dallarına almışdılar. Bunlardan sonrakılar isə əllərdən uzun, nazik borular aparırdılar. Həmin borularla onlar düşmənin üstünə qaynar qatran püskürdəcəkdilər. İçərisində qatran qaynayan iri çənlər yüklənmiş öküz arabaları lap arxada gəlirdi. Bu qorxunc ordu da döyüş meydanına yetişib düşmənlə üz-üzə durdu. İki coşqun dəryanı xatırladan bu ordular bir-birindən dar bir torpaq zolağı ayırırdı.

Gecə düşdü, hər iki düşməndə səş-səmir kəsildi, əsgərlər döyüş-qabağı istirahətə başladılar. Döyüşçülərin çoxu üçün bu, dirilər arasında keçirdikləri sonuncu gecə idi.

Himalayın zirvələri sübh Günəşinin qızılı şüalarına boyananda Ərcuna Krişnaya dedi:

– Bir azdan Yer üzünün ən böyük vuruşması başlanacaq. Gəl döyüş arabasına minib orduların gözəndən keçirək.

Krişna atları tərpətdi, gərdənəni sürüb iki ordunu bir-birindən ayıran zolaqda saxladı ki, Ərcuna hər iki tərəfi aydın görə bilsin. Ərcuna ayağa qalxıb bir-birinin qanına susayan qoşunlara baxdı və o, düşmən ordusunun ortasında vaxtilə ona ox atmağı öyrətmiş Bhişmani, Panduların hamısını yaraq işlətməyi öyrədən və onların hər bir uğuruna sevənən öyrətmən Dronanı, kor Dhritaraştranın sarayında bir yerdə boya-baş çatdıqları bütün əmi və dayı uşaqlarını gördü. Kauravların sərkərdəsi olmuş əmisi Şalya da, başqa qohumları da orada idilər.

Bir-birini öldürməyə hazırlaşan qoşunlarını gözəndən keçirəndə Ərcunanın ürəyi sıxıldı. Üzünü Krişnaya tutdu:

– Qanunsuz olaraq elimizdən alınmış səltənətimizi geri qaytarmaq üçün savaştan savayı yol yoxdurmu? Doğrudanmı xalqımızı Duryodhananın fitnələrindən qurtarmaq üçün başqa yol tapmaq mümkün deyil? Yurdumuzda hökm sürən bu hərəc-mərcliyə son qoymaq üçün mütləq qan tökülməlidirmi?

Krişna dedi:

– Sorğuna müdriklərin sözüylə cavab vermək istəyirəm:

Bu dünyaya gələn
Ölümü almındadır.
Yolunu vurub başa
Keçəsidir axırda. –
Olacağı nə çərə,
Ağlamaqdan nə fayda?

– Yox, mən öz qohumlarımı öldürə bilmərəm. Qan bahasına əldə edilmiş qələbə gərəkdir deyil mənə. Öz qohumlarımla qanı bahasına qazandığım səltənət, qələbə sevinci nəyimə gərəkdir? Bu savaş hər üç dünyada şöhrət qazanmış nəslimizi məhv edəcək. Qollarım zəifləyir, yayı qaldıra bilmərəm. Mən vuruşmayacağam. Qoy öldürsünlər mənı, heç müdafiə də etməyəcəyəm özümü. – Ərcuna heysiz halda arabasının dibinə çökdü, yay-ox əlindən düşdü.

Dostunun bu halını görən və döyüşün labüdlüyünü anlayan müdrik Krişna dedi:

– Ey Panduların ən ləyaqətli, səhv ələyirsən. Sən həqiqət naminə vuruşmalısən. Duryodhananın cinayətləri sizi sonsuz müsbətlərə düçar ələyib. Bunu hamı bilir və əgər o yaramaz canı cəzasını almısa, onda çoxları onun kimi hərəket edər, qanunsuzluq, cinayət həddini aşır. Xalqa sədəqət bəxş ələyən qardaşın öz səltənətindən

qovulub, düşmənlər məmləkətinizi yırtıcı quşlar kimi didib dağıdır. Əzab-əziyyət içində yaşayan camaat ölkədə sülhün, əmin-amanlığın bərqərar olacağı günü səbirsizliklə gözləyir. Kiçik xalqlar və məmləkətlər Yuhıştira kimi ədalətli hökmdarın bayrağı altında birləşməklə istəyirlər.

Ərcuna cavabında dedi:

– Ey müdriklərin müdriki, məsləhət ver, yol göstər mənə. Ağlım dərddən çəşir, başımı itirmişəm, bilmirəm nə eləyim.

Krişna dedi:

– Sən cəngavərsən, anadan cəngavər doğulmusan, bu dünyanı da cəngavər kimi tərək edəcəksən. Sənənin ədalət uğrunda vuruşmaqdan yüksək heç nə ola bilməz. Qətiyyətli adamın fikirləri min şaxəli ağaca, qətiyyətli adamın düşüncələri isə döyüş baltasına oxşayır. Şübhələri qov üreyindən, döyüşə hazır ol.

Unutma ki:

Borcunu ödəmək üçün bil ki, yaşayarsan əsgər,
Şərəfinin yolunda döyüşdə candan keçər!

Bunu deyib, Krişna yay-oxu Ərcunaya verdi, qolundan tutub onu ayağa qaldırdı və atları qovub Ərcunanı düşərgələrinə çatdırdı ki, bu yenilməz sərkərdə bir azdan döyüşə aparacağı qoşunun başında özü yerini tutsun.

DÖYÜŞÜN BAŞLANMASI HAQQINDA HEKAYƏT

Müdrək Krişnanın sözləri Ərcunanın üreyinə toxtaq, qoluna qüvvət verdi, o özünlə ələ aldı, öncəki kimi möhkəm və yenilməz oldu.

Günəş çıxıb hər tərəfi nura boyayanda döyüş seçpurları gurladı, təbil çalındı. Atlar kişnədi, fillər böydürdü, döyüş arabaları hərəkətə gəldi, yaraqlar cingildədi, aləmi hay-küy bürüdü.

Qələbəyə can atan iki nəhəng ordu toqquşanda Yer-Göy lərzəyə gəldi, dağlar inildədi. Minlərlə yaydan çıxan oxlar Günəşin qabağını qara bulud kimi tutdu. Qılınclar toqquşanda, qalxanlara, polad geyimlərə dəyəndə elə bil şimşək çaxır, nizələr, döyüş baltaları qoşunların üstünə yağış kimi yağır.

Fillər kəllə-kəlləyə gələndə, deyərdin ki, dağ uçqununda qayalar toqquşur. Onlar döyüşçüləri tapdalayıb keçir, uzun dişləriylə

atların qarnını cırdılar. Döyüşçülərin dəbilqələri Günəş şüaları altında parıldayıb, gürgzlər və qılınclar havada parlayan qovs çıxırdı.

Hər iki ordunun ayrı-ayrı hissələri qabaqcadan müəyyənləşdirdikləri yerdə ölüm-dirim çarpışmasına girişmişdi. Döyüşçülər hər şeyi yaddan çıxarmışdılar, yalnız qarşılarındakı düşməni yox etməklə haqqında düşündürdülər.

Panduların ön cərgəsində iki misilsiz pəhləvan – Ərcuna və Bhimasena vuruşurdu. Ərcunanın kamanından çıxan oxların vıyılması düşmənlər əsgərlərinin üreyinə vəlvələ salırdı.

Ərcunanın par-par parıldayan döyüş arabası ildırım kimi meydanın bu başından o başına elə sürətlə şığırdı ki, onu eyni vaxtda meydanın hər yerində görmək olurdu. Krişna arabası düşmənin topalaşdığı yərə sürür və hər dəfə təhlükədən uzaqlaşdırırdı. O, Ərcunanı öz sinəsilə qoruyurdu. Döyüş başlandıqdan Krişna neçə-neçə ox, qılınç, nizə zərbəsinə tuş olmuşdu. Ərcuna isə arabanın ətrafında oxlardan çəpər çəkərək Krişnanı qorumağa çalışırdı.

Düşmənlər üzük qaşığı kimi onu araya alanda Ərcuna xəzinə allahı Kuberanın Himalayda ona bağışladığı döyüş paltarını öyninə geyir və görünməz olurdu. Düşmənlər qoşunu çəşir özünlə itirir, Krişna da döyüş arabasını məharətlə idarə edərək, onu başqa sərkərdələrin vuruşduğu yərə sürürdü.

Ağlaşıqmaz gücə malik olan Bhimasena isə Duryodhananın əsgərlərini ölüm tanrısı kimi qırırdı. O, məşhur gürgzünün bir zərbəsiylə döyüş arabalarını vurub dağıdır, düşmənlərini yerlə-yeksan edirdi.

Bhimasena əsasən Duryodhananın sərkərdələri ilə vuruşmağa can atırdı, onların qızıl tutulmuş döyüş arabaları gözündən yayınmırdı. Qoca Bhişmanın döyüş arabasını gören kimi Bhimasena gürgzünü qolaylayıb tulladı. Bhişmanın döyüş arabası parça-parça oldu. Ancaq özü cəld yərə sıçrayıb canını qurtardı və yenə də qoşuna başçılıq etməyə başladı. Döyüşçülər canlı çəpər çəkib onu Bhimasenanın yeni zərbələrindən qorudular.

Bhişmanın Kaurav ordusuna bacarıqla başçılıq etdiyini gören Krişna atları bu qocaman sərkərdənin döyüş arabasına tərəf yönəltdi:

– Vuruş, ancaq öz borcunu yadından çıxarma, – Ərcunaya dedi, – unutma ki, sərkərdəsiz ordu başsız bədən kimi bir şeydir.

Ərcuna ilə Bhişmanın döyüş arabaları bir-birinə yaxınlaşdı və bir cüt qartal kimi bir-birinin başına hərionməyə başladı. Ərcuna yayını qaldırdı və bir göz qupımında yüzlərlə ox Bhişmanın mindiyi

arabanın atlarını, sükançısını məhv elədi, onun özünə isə bircəciyi də dəymədi.

Ərcuna bir neçə dəfə öz ulu babasının düz üreyindən nişan alır, ancaq ata bilmirdi. Bunu görün Krişna arabadan sıçrayıb yere düşdü və minlərlə düşməni cəhənnəmə vasilə olmağına işə salıb, Bhişmani vurmaq istədi. Ancaq Ərcuna tez özünü yetirdi və onun qolundan tutub saxladı.

– Tələsmə, – dedi. – Yalvarıram, rəhm elə ona. Aman yer, heç olmasa bir neçə dəfə də sübh Günəşinin çıxmasını görsün.

Krişnanın qolu boşaldı və hər iki cəngavər arabaya minib döyüş meydanının başqa yerinə cumdular.

Bələliklə, döyüş beş gün davam etdi. Minlərlə adam niyə və oxlara tuş oldu, on minlərlə əsgər qılıncla doğrandı, fillərin ayaqları altında tapdandı. Torpaq insan qanı ilə islandı, çayların suyu qan rəngi aldı. Səhərlər Günəş çıxanda hər yeri qan rənginə boyayırdı. Döyüşdə isə tərəflərin heç biri tam üstünlük əldə edə bilmirdi və heç kim deyə bilməzdi ki, bu savaşın sonu necə olacaq.

Altıncı gün Duryodhana qoca Bhişmadan soruşdu:

– Deyə bilərsinizmi, ey cəngavərlərin ağsaqqalı, sənin kimi, Drona, Şalya kimi, mənim qardaşların kimi sərkərdələrin başbuğluq etdiyi ordu niyə qalib gələ bilmir?

– Sənə dəfələrlə demişəm ki, bizi məğlubiyyət gözləyir, – Bhişma cavab verdi. – Mən dəfələrlə təkrar eləmişəm ki, şərin hökm sürdüyü yerdə heç vaxt qələbə ola bilməz. Yalnız ədalət uğrunda çarpışanlar qalib gələ bilərlər. Sən qulaq asmadın dediklərimə. Ancaq hələ gec deyil. Nəslimizin nümayəndələrinin demək olar, hamısı sağdır. Savaşa son qoy və bir də qanunsuzluq etmə.

Duryodhananın qəlbinə xof düşdü, ancaq o heç bir söz demədən çıxıb getdi, pis niyyətlərindən əl çəkədi.

Ertəsi gün döyüş yeni qüvvə ilə başladı. Yənə də hər iki ordunun cəngavərləri üz-üzə gəlir, bir-birini al qana boyayır, qılıncların cingiltisi, döyüşçülərin nərəsi, fillərin böyürtüsü ancaq axşam, qaralıq düşəndə kəsilirdi.

Günlərin birində, vuruşmanın qızgın çağında Bhimasena xeyli Kauravın bir yeri topladığını görüb, arabadan düşdü və güzünü hərlədə-hərlədə onların üstünə hücum elədi. Ərcuna qardaşını döyüş arbasında görmədi, həyəcanla özünü arabaya yetirib, sükançidan qardaşını soruşdu:

– Hanı mənim canımdan öziz qardaşım?

– Mənə buyurdu yerimdən tərpənməyim, özü isə piyada düşməni dəstəsinin içərisinə soxuldu. – Bhimasenanın döyüş arbasını sürən əsgər cavab verdi.

Ərcuna təşvişlə Bhimasenanın vuruşduğu yeri atladı, gördü ki, qardaşı yüzlərlə düşməni əsgərlərinin hücumuna şir kimi sinə gərib. Ərcuna oxları yağış kimi yağdırdı və qardaşını mühasirədən çıxartıb döyüş arbasına mindirdi.

Neçə gün idi Kurukşetra düzündə səhər açılandan axşama qədər qarlı döyüşlər gedir, savaşı isə sonu görünmürdü. Artıq Panduların və Kauravların müttəfiqləri olan onlarca şah həlak olmuşdu. Naku-lanın döyüş arbası parçalanmış, özü isə zorla ölümdən qurtarmışdı. İndi o, qardaşı Sahadəva ilə bir yerdə vuruşurdu. Yaralıların iniltisi, cəngavərlərin nərə səsləri dünyanı başına götürmüşdü. Çaylar okeana o qədər qan axıdıb getirmişdi ki, dalğalar al rəngə boyanmışdı. İndiyədək yüz minlərlə döyüşçü məhv olmuşdu, ancaq hələ də hər iki ordu qələbədən uzaq idi.

Döyüşün onuncu günü Bhişma həlak oldu; yüzlərlə ox onun bədənini delik-delik etmişdi. Bədənində o qədər ox vardı ki, arabadan yıxılanda da bədənini yere dəymədi, oxlar onu havada saxladı.

Pandular da, Kauravlar da müvəqqəti olaraq döyüşü dayandırdı, can verməkdə olan ulu babalarının başına yığıdılar.

Qoca Bhişma dedi:

– Bədənim yüzlərlə oxun üstündə dayanıb, başımı söykəməyə isə bir dayaq yoxdur.

Ətrafdakılar tez qaçıb iri yastıq götürmək istədilər. Ancaq ölüm anında da cəngavər olduğunu unutmayan Bhişma ən istəklili nəticəsi Ərcunaya baxıb dedi:

– Ey Bharata soyunun müzəffər oğlu, mənim üçün həyatdan köçməyə hazırlaşan cəngavərə layiq yastıq düzəlt.

Ərcuna höknürtüsünü güclə boğaraq, yayını qapdı, yere bir neçə ox vurdu. Oxlar çarpazlaşmış Bhişmanın başının altında dayaq oldu. Her üç dünyada hörmətlə yad edilən Bhişma inildəyə-inildəyə diləndi:

– Ərcuna, yaxın gəl, su ver mənə. Bütün bədənim od tutub yanır, nəfəs ala bilmirəm.

Ərcuna oxu çiləyə mindirib, Bhişmanın lap başının yanında yere çaldı. O saat yerden buz kimi su fəvvarə vurdu, can verməkdə olan cəngavərin üzünü, dodaqlarını islatdı.

Günəş göydəki yolunu yarı eləyəndə Bhişma canını ölüm allahına tapşırı. Son sözləri bu oldu:

– Qoy mənim ömrümlə bir yerdə savaş da qurtarsın.

Ömründə heç vaxt ədalətsiz iş tutmayan bu böyük insan həyatla beləcə vidalaşdı.

Lakin Kauravların heç biri savaşı dayandırmaq istəmirdi.

Bhişma ölməyincə döyüş girməyəcəyinə söz vermiş Günəş oğlu Karma arabasına atılıb Panduların üstünə hücumə keçdi, bütün döyüşçülər də onun dalınca cumdular. Alov quru otu məhv eləyən kimi insanları məhv eləyən savaş yenidən qızışdı.

SAVAŞIN BAŞA ÇATMASI HAQQINDA HEKAYƏT

Karma Kauravların ordusuna başçılıq etməkdən boyun qaçırdı. Duryodhana ilə birlikdə öyrətmənin Dronaya yalvardılar ki, orduya sərkərdəlik eləsin. Yaraq bilicisi olan Drona razılıq verdi.

On birinci gün idi ki, savaş davam edirdi. Duryodhananın ürəyində belə bir inam yaranmış ki, indi qoşunları Dronanın sərkərdəliyindən ruhlanıb qələbə çalacaqlar. Hər gün Günəş doğandan batnadək döyüş bir an da ara vermirdi. Hər iki sərkərdə – Drona və Yudhiştira bütün horbi bacarığını işə salır, ordularını gah həlqə, gah xaç, gah da qanadlarını görmüş qartal şəklinə düzür, qələbəyə can atırdılar.

Döyüşün odu-alovu bir an belə sönmürdü və heç kəs deyər bil-məzdi ki, qələbə kimin olacaq.

Ərcuna neçə dəfə istəmişdi ki, Şiva allahının ona verdiyi yarağı işə salsın, ancaq hər dəfə Krişna onu dayandırır deyirdi:

– Bir az da döz. Hələ vaxtı deyil. Sonuncu ana qədr gözələ. Görsək ki, düşmən qalib gəlir, qurtuluş yolumuz yoxdur, onda işə salsan o döşətli yarağı. Qüdrətli Şivanın sözlərini unutma: bu yaraq bütün dünyanı məhv edə bilər.

Ərcuna müdrik dostunun məsləhətinə qulaq asıb, yenidən yayını əlinə alır, düşmənin üstünə ox yağdırır.

Bir dəfə Krişna Ərcunaya dedi:

– Şivanın yarağını işə salmasan da, unutma ki, başqa bir qüdrətli tanrı, mingözlü allah İndra sonə şimşəklərdən, ildırım oxlarından istifadə etməyi öyrədir.

Ərcuna Göylərin alovunu öz iradəsinə tabe etmək üçün ovsun oxudu, sonra əlini qəzəblə yuxarı qaldırıb buyurdu ki, allahların şimşək oxları düşmənin başına yağsın. Bircə ana Göy üzünü gözəməşdirən parıltı бүürdü, gurultu səsinənd Yer–Göy lərzəyə gəldi və Kauravların üstünə oxlar yağmağa başladı.

Düşməni dəhşətə gətirən bu oxlar qızıl və polad geyimləri, qalxanları və debilqələri dəlib keçirdi. Elə bu vaxt Xanumanın dəhşətli nərsəsi Kauravları lap çaşdırdı. O, Bhimasenaya verdiyi vədə əməl edərək Kauravların qoşunu arasında soxulmuşdu. Duryodhananın əsgərləri qorxudan ağıllarını itirib döyüş meydanında ora-bura qaçır, yanar oxlardan qorunma üçün fillərin, döyüş arabalarının altına soxulurdular. Hürkmüş fillər böyürə-böyürə meydanda qaçır, üstlərindəki miniciləri yerə tullamış atlar kişnəyə-kişnəyə meydan boyu ora-bura çapırdılar.

Günəş batıb döyüş səngiyəndə, Kauravların özəmətli ordusundan şil-küt olmuş kiçik bir dəstə qalmışdı. Məğlubiyyətin yaxınlaşdığını duyan Duryodhananın ürəyi sıxıldı, ancaq qəlbini бүürmüş kədəri qovub qərara aldı ki, səhər döyüşü davam etdirəcək. Ordusunun təqətdən düşdüyünü görüb, fənd-feələ əl atmaq qərarına gəldi. Ertesi gün sübh təzədən döyüşçülərinə əmr elədi ki, Yudhiştiraya ox atmasınlar, onu diri tutsunlar.

Namuslu və ədalətli Drona elə bildi Duryodhana savaşını dayandırmaq, Pandularla barışmaq üçün bu yolu seçib. Ancaq Kauravların başçısı başqa fikirdəydi. O düşündü ki, Yudhiştirani əsir əlsa, Pandular ruhdan düşər və sərkərdəsinin itirilmiş ordunu asancaq məhv etmək olar. Yudhiştira döyüşdə həlak olarsa, onun ordusu daha da qəzəblənər və Kauravları yerlə yeksan eləyər. Buna görə car çəkdi-rib bütün qoşuna bildirdi ki, Yudhiştirani əsir etmək istəyir.

Duryodhananın bütün döyüşçüləri Yudhiştiranın üstünə cumdu. Ancaq onu əsir almaq o qədr asan deyildi, igid qardaşları onu hər tərəfdən qoruyurdular. Ərcuna və Bhimasena düşməni bir ox məsəfəsi qədərindən yaxına buraxmırdılar.

Bələ Kauravların bütün qoşunu Ərcunanın üstünə yeridi. Düşmən döyüşçüləri müqəddəs odlara and içdilər ki, Ərcunanın oxlarından qorxub geri çəkilməyəcəklər. Onların hamısı öz qanlarıyla torpağı suvardılar, bircesi də sağ qalmadı.

Vaxtilə meşədə Draupadini qaçımaq istəyən Cayadrathanın qoşunu da Ərcunaya təhlükə elədi. Ərcuna kiçik qardaşlarına Yudhiştirani qorumağı tapşırıb, özü Cayadrathanın üstünə yeridi.

Krişna döyüş arabasını düşmən qoşununun lap içərisinə sürdü və Ərcuna ilə Cayadratha üz-üzə gəldilər. Cayadratha da çox qüvvətli və təcrübəli cəngavər idi, onların döyüşü gün batana qədər davam elədi. Qaranlıq çökəndə Kauravlar fikirləşdilər ki, daha Ərcuna Cayadrathaya qalib gələ bilmədi və sevinc içində qışqırışdılar. Bu vaxt Krişna Ərcunaya dedi:

– Hə, vaxt yetişdi, oxla onu!

Ərcunanın atdığı oxun dəhşətli zərbindən namərd Cayadrathanın başı bədəninə qopub göyə milləndi, buludları al qana boyadı.

Sürgün illərində Pandulara əzab-əziyyət verən Cayadratha beləcə cəhənnəmə vəsilə oldu.

Pandularla bir sırada Bhimasenanın hakimiyyəti altında olan rakşaslar da vuruşurdular. Qaranlıq çökəndə dağ boyda bir rakşas Karna'nın üstünə yerdi. Ay işığında o daha nəhəng və qorxunc görünürdü. O, iri dişlərini ağarda-ağarda, gözələrini bərəldə-bərəldə irəli cumanda, Karna kimi təcrübəli və qorxmaz cəngavər də özünü itirdi. Rakşas irəlilədikcə yer titrəyir, fillərin üstündəki taxtlar aşır, atlar, əsgərlər ayaq üstə dura bilməyib yıxılırdılar.

Rakşas Göy gurultusuna bənzər bir nərə çəkib iri bir qaya parçasını Karnaya tərəf tulladı, onun atlarını böcək kimi əzib yerə yapışdırdı. Karna onu oxla basdı. Ancaq oxlar rakşasa heç bir xəter yetirə bilmədi, yalnız dərisini cızdı. Qaranlıq olduğundan oxla nişan almaq çətin idi. Vaxtilə sırğa və zirehini verib mingözlü tanrı – İndradan aldığı əfsanəvi nizə Karna'nın yadına düşdü.

“Mən ki bu nizə ilə Ərcunanı öldürmək istəyirdim, – Karna fikirləşdi. – Axı cəmi birçə dəfə işlədə bilərəm bu yarağı. Bəs neyləyim indi?”

Bu dəmdə dəhşətli rakşas qaya parçalarını onun üstünə yağdırmağa başladı. Daha tərəddüd vaxtı deyildi. Karna ovsunu oxuyub, İndradan aldığı nizəni düşməyə tulladı. Əfsanəvi nizə qaranlıqda vıyıldayaaraq özü rakşasın ürəyini tapdı və elə zərbə ora sancıldı ki, dəhşətli adamı dünyanın o başına atdı.

Ertəsi gün Karna döyüşdə Bhimasena ilə qarşılaşdı. Onların döyüş arabaları toqquşanda Göy guruldadı, şimşək çaxırdı. Karna'nın ağ, Bhimasenanın qara atları meydana elə çapırdılar ki, elə bil göyde qarışmanın qovduğu qara-ağ buludlardı.

Öz qələbəsinə əmin olan cəsur cəngavər Karna gülümsəyə-gülümsəyə Bhimasenaya hücum edib deyirdi:

– Hə, qorxub arxanı çevirmə mənə. Qabağımdan qaçmaq istəsən də, qurtula bilməyəcəksən, nizəm çatıb məhv olacağı səni.

Bu sözlər Bhimasenanın ürəyinə neşter kimi sancılır və o, qəzəbindən nərlidəyərək, Karna'nın üstünə bir-birinin ardınca gürz yağdırırdı. Karna beş-altı dəfə gürzlərin parçalayıb-dağıtdığı döyüş arabasını dəyişməli olmuşdu, demək olar, bütün yaraqları qırılmışdı, özü də daha gülümsəmir, kinayə eləməirdi, vuruşma isə sönəmirdi. Bhimasenanın bədəninə o qədər yara vardı ki, qırmızı çiçəklər açmış əşka ağacını xatırladırdı, ancaq qəzəbi, hikkəsi soyumamışdı.

Bunu gören Duryodhana öz qardaşlarını bir-bir Karnaya köməyə göndərdi. Ancaq onların hamısı Bhimasenanın gürzlərinə tuş oldu, ölənlər öldü, yaralananlar da tapdanıb ezilmiş ilan tək yerə qıvrılırdılar.

Yaşca Duryodhanadan sonra gələn qardaş Duşşasana işi belə görəndə meydana girməyi qərara aldı. Onu gören kimi qan Bhimasenanın beyninə vurdu. Druapadinin saçını biləyinə dolayıb, onu zər oynayan otağa sürüklənmiş bu əclafdan qisas almaq vaxtı yetişmişdi.

Bhimasena vaxtilə içdiyi andı xatırladı: “Bu yaramazın sinəsini parçalamayınca dünyadan getməyəcəyəm...” Nifrətin gücündən başını itirmiş Bhimasena arabadan yerə atıldı, yarağını kənara tullayıb Duşşasananın üstünə cumdu.

Ətrafdakılar gözələrini açıb-yumunca o, bir əliylə Duşşasananın arabasını çevirdi, o biri əliylə onu qaldırıb yerə çürpdü. Ayağını sinəsinə basıb bir göz qırpmında iki parça elədi.

Bu dəmdə Krişna Ərcunanın arabasını qanlı döyüş meydanına çatdırdı. Ərcunanı gören Karna irəli atıldı ki, bütün hünərlərdə ona rəqib olan düşməni məhv eləsin. Burada elə bir vuruşma oldu ki, dilə təsvir etmək mümkün deyil.

Panduların əmisi Şalya Yudhişthiraya verdiyi sözə əməl edərək Karna'nın döyüş arabasını sürürdü. Ərcunaya kömək etmək, ona Karna'nın zərbələrindən qorumaq üçün əlindən gələni əsirgəmirdi. Arabanı elə sürürdü ki, Karna Ərcunaya dəqiq zərbə endirə bilməsin.

Karna min ilan gücündə olan oxu çilləyə qoyub Ərcunaya atdı. Bu oxun başı ilan başına oxşayırdı. Havada uçanda da ilan dərisi kimi parıldayırdı. Yaydan çıxan ilan başlı ox vıyılıt ilə düz Ərcunanın boğazına tərəf uçdu.

Krişna bunu görüb döyüş arabasını elə kəskin döndərdi ki, arabanın təkərləri yarıya qədər quma batdı. İlanbaşı ox Ərcunanın boğazına yox, qızıl dəbilqəsinə sancıldı, ona heç bir xəter yetirmədi. Və elə bu anda Ərcunanın atdığı ox Karnanın hayatına son qoydu.

On üç il qabaq zər oynanan otaqda daha bir Pandunun içdiyi and beləcə yerinə yetdi.

Qılınc oynatmaqda tayı-bərabəri olmayan Sahadeva qarşısında qatı düşmənlərindən birini – çaqal ürəkli pələngə oxşayan, fəndgir Şakunini görcək onun üstünə atıldı. Onlar bir keyli oxla, nizayla, qılıncı, gürzə vuruşdular. Namərd Şakuni görəndə ki, mərd-mərdano vuruşda qalib gələ bilməyəcək, meydana qaçdı. Sahadeva qızıl tutulmuş döyüş arabasını onun dalınca səyirdi. Qabaqca oxla atlarını vurdu, sonra damirdən düzəldilmiş ağır bir oxu yayın çilləsinə mindirdi. Oxun yaydan çıxmasıyla Şakuninin başının bədəninə ayrılması bir oldu. Min-min hiylələr qurmuş, fitnə-fəsad törətmiş bu baş tozlu yolla diyirlənib müzəffər Panduların ayaqları altına düşdü.

Qoşunun ümidi və döyüş meydanının bəzəyi olan sərkərdələrinin öldüyünü görən Kauravlar ruhdan düşüdü. Onların hamısına yaraq tutmağı öyrətmiş öyrətmən Drona da həlak olmuşdu. Draupadının qardaşının qılıncına tuş olub, qasırğanın kökündən qopardığı qollu-budaqlı ağac təkəri yerə sərilməmişdi.

Az sonra Panduların müttəfiqlərinin oxları altında Şalya da həlak oldu. Nəhayət, Duryodhana başa düşdü ki, savaş xoşbəxtlik gətirməyəcək. Bu qanlı savaşa sövç etdiyi adamların hamısı məhv olmuşdu. Bhişma və Drona da, kor Dhritaraştranın oğulları da həlak olmuşdular. Bircə o özü, bu kin dağarcığı sağ qalmışdı ki, bütün ölkəni qoyunna almış qan dənizinə tamaşa eləsin. Duryodhana bu halda fikirləşəndə qolları boşaldı, başı sinəsinə düşdü. Başını qaldıranda gördü ki, Pandu qardaşlarının beşi də qarşısında durub.

Onların hamısı onlarca yara almış, üst-başları qan içində idi, ancaq heç biri döyüş əzəmətinə itirməmişdi, haqq yolunda axırədək vuruşmağa hazır idilər.

– Bizlərdən hansımızı istəyirsiniz seç, onunla vuruş, – Yudhiştira səkite dövləndi.

– Döyüş nəyə gərəkdir? – Duryodhana soruşdu. – Mən daha şahlıq etmək istəmirəm, sənə verim səltənəti.

– Bu, səltənət uğrunda yox, ədalət uğrunda döyüş olacaq. Sən çox fitnə-fəsad törətmişən və buna görə cəza almalısan. Biz hamımız sənənin döyüşməyə hazırıq, hansımızı istəyirsən seç və vuruş.

Ruhu artıq ölməyə can atan Duryodhana döyüşmək üçün Bhimasenanı seçdi. Döyüşə əmudla başladılar. Əmudlar qalxanlara dəyəndə elə bil ildırım çaxır, Yeri-Göyü işıqlandırır. Nəhayət, Bhimasena güclü bir zərbə ilə düşməni vurub yıxdı. Ömrü boyu yalnız fitnə-fəsad yoluyla getmiş bu zalım hökmdarın yarağı əlindən düşdü və o, ağır-ağır yerə çökdü.

İllər boyu əzab-əziyyət verdiyi, iztirablara düçar elədiyi adamlar onun başı üstünü küsdürüb dinnməzəcə baxırdılar. Duryodhana sənəmədə olan baxışlarıyla onları gözdən keçirdi, Ərcuna ilə yanaşı dayanmış Krişnanı görəndə qəzəblə dedi:

– Məğlubiyətimin səbəbkarı sənənsən. Sən öz fəndgiriyyənlə Ərcunanı ölümdən xilas elədin. Mənim orduma qalib gəlmək yollarını Pandulara öyrətdin. İndi də sənəin ucbatından tozlu, qızmar torpağı qanımla suvarıb köçürəm bu dünyadan. Mənim soyumun məhv olmasında yalnız sən günahkarsan.

– Ey cəngavər, ölümqabağı əzablarını gərəksiz hiddətlə artırma, – Krişna ona cavab verdi. – Sən həmişə günah və qanunsuzluq yolu ilə getmişən, indi öz cəzanı çəkirsən. Panduların heç biri sənəin qarşında suçlu deyil. Hirs-hikkəni unut, qarşıda açılmış əbədi Göyləri, sən səfərinə düşün.

– Bəli, – Yudhiştira Krişnanın sözlünə qüvvət verdi, sən səfərin astanasında olan düşməne toxtaqlıq vermək istədi. – Sən mərdliklə, cəsərlə vuruşurdun. O dünya – cəngavərlər səması səni qarşılamğa hazırdır. Əlvida.

Yudhiştira bunu deyib dönüb getdi. Qardaşları da onun ardınca yollandılar. Qızdırma içində can verməkdə olan Duryodhana çölün ortasında, min-min ulduzun soyuq işığı altında yalnız qaldı.

DURYODHANANIN ÖLÜMÜ HAQQINDA HEKAYƏT

Hava lap qaralandan sonra Kaurav ordusunun gənc döyüşçülərindən biri, öyrətmən Dronanın oğlu Aşvatthaman xələtçə Duryodhananın yanına gəldi. Cəmi bir gün öncə bu qədər hökmlü və əzəmətli olan hökmdarı al qana boyanmış görəndə, Aşvatthaman dözmədi, məğlub olmuş şahın ayaqlarını qucaqlayıb hönkür-hönkür ağladı:

– Ey böyük hökmdar, – dedi, – doğrudanmı dünyada əbədi heç nə yoxmuş? Hələ dünənə qədər dünyanın yarısı sənəin hakimiyyətin

altındaydı, indi isə bu çölün düzündə, goreşonlərin, çaqqalların arasında yalnızca can verirən. Hani sənin qoşunun? Hani basılmaz sərkərdələrin? Qardaşların, yaraqdaşların hardadır? Hamısı ölümlə Allahın hüzuruna yollanıb. Heç kim qalmayıb yanında. Bir kimsə yoxdur ki, qulluğunda dursun, sənin intiqamını alsın.

Aşvatthamanın hönkürtüsü Duryodhananı ölümqabağı yuxudan oyatdı. Gözlərini açıb baxdı, Kauravların məğlubiyyətinə ürəkden ağlayan bu gəncə dedi:

– Ömrümün başa çatması kədərləndirmir məni. Yaranmışların hamısı gec-tez ölməlidir. Mən xoşbəxtəm ki, öləndə də cəngavər kimi öliyəm. Mən xoşbəxtəm ki, sən sağ-salamat görürəm. Sən həmişə igid və dayanatlı olmusan. Qəm yemə. Məni kədərləndirən birçə odur ki, ordum darmadağın olub, düşmənlər ordusundan isə gör nə qədər sağ qalan var.

– Ey başımın ağası, qoy bu səni kədərləndirməsin. – Aşvatthaman çıxdı. – Sənə and içirəm ki, lap tezliklə düşmənlər ordusundan bir nəfər də sağ qalmayacaq. Gözlə məni. Bu barədə şad xəbəri sənə mən özüm gətirəcəyəm.

Son dərəcə qızğın və igid adam olan Aşvatthaman bunu deyib Panduların düşərgəsinə yollandı.

Savaşı başa çatdığı ilk gecəydi. Yorulub əldən düşmüş döyüşçülər ölü kimi yatmışdılar. Düşərgədə bir dənə də od-ocaq görünmür, səs-səmir gəlmirdi.

Aşvatthaman oğrun-oğrun düşərgəyə girdi, banyan ağacının gövdəsi arasında gizlənib düşünməyə başladı. Bu qədər adamı təkbəşinə necə məhv eləyə bilərdi? Onu buraya böyük kədər, öz almaq yangısı gətirmişdi. Di gəl, tək idi. Belə döyüşdə onu ölümdən başqa nə gözləyə bilərdi?

Belə kədərli düşüncələrə dalmış halda ağacın altında oturub nə edəcəyini bilmirdi. Birdən ağacdən nə isə ayaqlarının yanına düşdü. Elə bildi ki, meyvədir, külək vurub salıb. Sonra daha bir neçə dəfə təpəli çıxdı. Əlini uzadıb ağacdən düşən şeyi əlləşirdi ki, görsün nədir. Quş idi, çırpınaraq can verir. Yaxınlıqda daha bir quş gördü, başı qoparılmışdı, üçüncü quşun lələkləri didilmişdi, dörd bir yanı ölən, çapalayan quşlarla dolu idi.

Aşvatthaman başını qaldırıb ağaca diqqət yetirdi ki, görsün kimdir quşları qıran. Elə bu vaxt iri bir bayquş nəhəng qanadları ilə ulduzlu göyləri örtərək, onun başı üstündən uçub getdi. Aşvatthamanın ağına qəfil bir fikir gəldi: düşməni döyüş meydanında deyil,

elə indi, bu gecə, yatdığı yerdə məhv etmək görəkdir. Bayquş bu yuxulu quşları məhv elədiyi kimi. Nə qədər ki, düşmənlər əsgərləri bu quşları kimi yuxudadır, təkbəşinə gələ bilər öhdələrindən. Hava işıqlaşandan sonra isə heç nə eləyə bilməz.

Tez yerindən qalxdı, bəbir kimi yerə sənə-sinə qaralıqda sürünməyə başladı. Panduların əsgərləri orda-burda uzanıb dərin yuxuya getmişdilər.

“Bəs yəni adamı öldürməyə əlim gələmi? – Birdən tərəddüd elədi. – Döyüşçü şərefinin qanunlarını pozmamamı bununla?”

Bir müddət yerində durdu, yuxuda olan adamları öldürməyə əli qalxmırdı. Ancaq sonra öz sərkərdələrindən eşitdiyi bu sözlər yadına düşdü:

Düşməni qətl elə, tərəddüsdüz-filansız,
Yorğundur, yaralıdır, məhəl qoyma sən buna.
Yuxudadır, yatıbdir, ya da qaçır meydandan,
Susuzlayıb, təşnedir, ya da ki, çörək kəsir,
Ruhdan düşüb, kefsizdir, qorxudan tir-tir esir,
Fikir vermə, qəti ol, bunlara qoyma məhəl,
Al başın üstünü, vur boynunu əlbəəl!

Qəlbinə bürümüş tərəddüdü qovdu, vicdanının qalxanını parça-parça eləyib, xəncəri qapdı. Yatan döyüşçülərin üstünə atılıb kobra kimi aman vermədi. Yaralıların iniltisinə oyanan o biri döyüşçülər də təhlükənin hardan gəldiyini anlamadan bir-birini öldürdülər. Təkcə Pandular sağ qaldı, çünki o gecə düşərgədə deyildilər.

Düşmənlərin qurtbətandan sonra Aşvatthaman düşərgədəki qadrları və talvarları da yandırb qaralıqda cumdu, ölməkdə olan Duryodhananın yanına qaçdı. Əyilib təşvişlə soruşdu:

– Ey pələng ürəkli hökmdar, eşirdirsənmi məni? Əgər ruhun bedenini tərk etməyibsə, qulaq as, sənə şad xəbər gətirmişəm. Düşmənlərin bütün ordusunu öz əlimlə məhv elədim. Düşmənlər tərəfdən təkcə Pandu qardaşları və Krişna sağ qalıb, biz tərəfdən isə mən və daha iki nəfər igid döyüşçü. Göylərdə atamı, bu döyüşdə həlak olan başqa əzizlərimizi görəndə de ki, aldım qisaslarını.

Duryodhana sən gücünü toplayıb dedi:

– Bütün ordumun görə bilmədiyini işi sən gördün. Xoşbəxt ol. İndi rahat ölə bilərəm.

Bu sözlərlə də bütün ömrü boyu, həyatının son anınadək şəxsiyyətlərdən əl çəkməyən hökmdarın ruhu bedenini tərk elədi.

Yudhiştira öz qoşununun məhv edilməsi xəbərini eşidəndə dedi:
– Əsgərlərimiz bizim günahımız üzündən öldürüldü. Bizim baş-
soyuluğumuz səbəb oldu buna. Gərək o gecə düşərgəni tərk ele-
məyöydük. Biz indi doryanı üzüb keçəndən sonra çayda batan gəmiyə
oxşayıırıq. Keçənə güzəşt deyirlər. İndi biz məmləkəti xilas etmək,
xalqımızın güzəranını yaxşılaşdırmaq barədə düşünməliyik.

Yudhiştira bunu deyib qardaşları ilə birlikdə kor hökmdar Dhri-
tastraştranın şəhərinə yollandı.

BARIŞIQ HAQQINDA HEKAYƏT

Kauravlarnın başkəndində yaşayanların hamısı qəm doryasına
batmışdı. Həlak olmuş döyüşçü arvadlarının və analarının göz yaşı
qurumurdu. Oğlanlarının hamısını itirmiş qoca Dhritaraştra qol-
budağı qırılmış ağaca, qanadsız quşa bənzəyirdi.

– Axı mən niyə Bhişmanın və Viduranın ağıllı məsləhətlərinə
qulaq asmadım, – o yana–yana deyirdi. – İndi daha niyə yaşayıram?
Bütün nəslimi itirdim. Belə böyük dərdə necə dözüüm? Əzizlərimi
itirmiş, yalqız, kor qoca kimin nəyinə görəkdir?

Qoca şahı heç vaxt tərk etməyən Vidura ona təsəlli verməyə
çalışdı:

– Ayağa qalx, ey böyük hökmdar, dərd güc gəlməsin sənə. Diri-
lərin göz yaşı ölümlərin ruhunu atəş kimi yandırır. Ölüm allahı təkə
sənin oğullarını aparmayıb. Savaş cəngəllərini həyat qanunudur,
onlar üçün döyüşdə ölmək böyük şərəfdir. Bir də, kim dünyanı tutub
duracaq? Ölüm hamı üçün haqdır:

Ölümün gözündə hamımız birlik,
Görüş ayrılıqla bitdiyi kimi,
Həyat da ölümlə bitir axırda.
İgid də, qorxaq da, dinli–dinsiz də
Ölümün gözündə zərərdən xırda.
Həyatın çox möhkəm qanunları var;
Bilinməz ünvandan gəlmiş dünyaya,
Bilinməz ünvana köçür insanları.
Hər şey sona yetir – gənclik, qocalıq,
Bu gün alçalın kəs, sabah ucalır...
Təkə vaxt sonsuzdur, zaman əbədi,
Onun nə sonu var, nə də məbədi.

Viduranın müdrik sözləri qoca şahın ürəyinə təpər, dizinə qüv-
vət verdi, ayağa qalxdı, onun çiyinə söykənib dedi:

– Mənim dönməz məsləhətçim və dostum, sən öz borcumu
yadıma saldın. Çağır, gəlmiş yasa paltarları geyindirsinlər mənə, Qanqın
sahilinə gedək.

Qoca şah Vidura ilə birlikdə döyüş arabasına minib müqəddəs
çayın sahilinə yola düşdü. Çaparlar bu xəbəri Yudhiştiraya çatdı-
ran kimi o, qardaşları ilə birlikdə əminsinin qabağına tələsdə ki, nec-
bur olub onu belə böyük müsibətə saldıqları üçün bağışlanmaqlarını
xahiş etsin. Qoca şahın yanına çatanda Yudhiştira onun ayaqlarına
yığıldı. Panduların hamısı bir–bir yaxınlaşmış öz adlarını dedilər ki,
kor əmiləri tanısan onları.

“Niyə mən qəzəblənəməliyəm bunlara? – Dhritaraştra fikirləşdi.
– Axı mən bilirdəm ki, bütün suçlar mənim ağılsız oğlumdaydı. Bun-
lar, mənim qardaşım oğlanları əcdadlarımızın qanunlarına görə həm
də mənim oğlanlarım sayılır. Nə yaxşı ki, heç olmasa bunlar sağ
qalıblar, yoxsa Bharata soyu kəsilərdi”.

Qoca şah bu düşüncələrlə ürəyinə toxtaq verdi. Yudhiştirani
qucaqladı və qollarını o biri Pandular üçün açdı. Ancaq Bhimasenanın
yer titrədən addım səslərini eşidəndə, qəlbini sonsuz bir qəzəb
bürüdü. Axı indi o, oğlanlarının hamısını bir–bir öz əyləyə öldürmüş
bir adamı qucaqlamalıydı. Bu fikirdən Dhritaraştranın bədəninə div
güc gəldi, qolları bir cüt nəhəng ilan kimi Bhimasenaya sarı uzandı.

Krişna qoca şahda baş vermiş dəyişikliyi gördü və başa düşdü ki,
bu saat o, dünyanın ən güclü pəhləvanını da boğub öldürə bilər, cold
Bhimasenani kənara itələdi. İlahi duyğuya malik olduğundan Krişna
qabaqcadan bilirdi ki, Bhimasenani görəndə Dhritaraştra qəzəbini
boğa bilməyəcək və buna görə özünü demirdən düzəldilmiş bir
adam heykəli götürmüşdü. İndi o bu heykəli qəzəblənmiş şahın
qucağına itələdi.

Dhritaraştra heykəli ilə dəhşətli bir qüvvə ilə ağışına sıxdı ki,
heykəl mən kimi əzəldi. O dəqiqə də kor şahın qəzəbi soyudu, ələ-
diyinə peşman oldu, əllərini göyə qaldıraraq ağlaya–ağlaya allahlara
yalvarmağa başladı ki, Bhimasenani həyata qaytarsınlar.

Krişna qoca şahın qəzəbinin söndüyünü gördü dedi:

– Kədərlənəmə, şah, qardaşının ikinci oğlu sağdır, sənin xeyir-
duanı gözləyir. Sən onu yox, dəmir heykəli sıxıb əzdin.

Bu sözdən sevinən Dhritaraştra min fil gücündə olan Bhimase-
nani qucaqlayıb bağrına basdı.

– İndi mənim səadətım də, xalqın xoşbəxtliyi də sizdən asılıdır, igid balalarım, – dedi. – Bundan sonra ölkəni siz idarə etməli və rəiyyətlərinizi siz qorumağınız. Xeyir-dua verirəm hamınıza.

Dhritaraştra bu sözləri deyib, Qanqın sahilinə yollandı ki, mərasimi gecikdirməsin.

Çayın sahili savaşa ölənlərə yas tutmaq üçün buraya gəlmiş dul arvadlarla dolu idi. Bütün bər-bəzəklərini, qızıl kəmərlərini çıxarıb, saçlarını çiyinlərinə tökmüş bu qadınlar balalarını itirmiş bir dəstə bəyaz dumaya oxşayırdı. Onların ah-naləsinin səsi göylərə yüksəlirdi. Göz yaşlarından Qanqın suları okean dalgaları kimi şoranlaşmışdı.

Yırğalana-yırğalana ağı deyən bu gözəl qadınlar meh əsdiyə yellənən ağ zənabları xatırladırdılar. Kor Dhritaraştraya yüz oğul doğmuş ayüzlü Qandhari hamıdan bərk ağlayıb fəryad qoparırdı. Onun oğlanlarının yüzü də bu savaşa ölmüşdü. Yüz oğul itirmiş bu ananın dərini dağ da götürmөzdi.

– İlahi, kim çəka bilər bu boyda dərdi! – Qandhari ağı deyirdi. – Anan ölsün, ilkim Duryodhana... Niyə qulaq asmadın mənə?.. Məndən xeyir-dua diləyəndə sənə dedim ki, qələbə ancaq haqqın tərəfində olacaq. Bu da son aqibətin: kül olub torpağa qarışdın, özün də öldün, qardaşların da qırıldı, mən də yalnız qoydun. Uf! Necə də dəhşətdi tək-tənha, kimsəsiz ömrü başa vurmaq!

Belə olanda, Yudhişthira Qandhariyə yaxınlaşdı, onun qabağında yeri öpüb dedi:

– Ey möhtərəm ana, oğulların qatili sənin qarşındadır. Hərgah bu sənə yüngüllük gətirərsə, mənə lənətlə. Bu qədər igidin ömrü bahasına qazandığım bu həyat mənə zindandan bətərdir.

Ancaq Qandhari üzülüb əldən düşmüş, bütün bədəni yaralarla örtülmüş bu adama baxanda başa düşdü ki, onun heç bir günahı yoxdur. AXI onun özü demişdi ki, qələbə haqqın tərəfində olacaq. Əgər belədirsə, onda haqq-ədalət uğrunda vuruşan bu şahın nə günahı var? Onun nə günahı ki, neçə-neçə şanlı hökmdar və cəngavər həlak olub? Onun nə günahı ki, döyüş meydanı başdan-baş, bahalı daş-qaş kimi parıldayan qızıl dəbilqə və yaraq-əsləhə qırıqları ilə örtülüb? Onun nə günahı ki, yüz Kaurav qardaşının yüzü də şirlərin öldürdüyü fil-lar kimi əbədi yuxuya dalıb?

Qandhari də əri Dhritaraştra kimi Panduları qucaqlayıb öpdü, onlara xeyir-dua verdi.

Pandular ancaq bundan sonra doğma anaları Kuntiyə yaxınlaşdılar.

Bu olaylardan bir ay sonra Yudhişthira başkəndə varid oldu. Onun başına tac qoyub şah elan etməliydilər. Ancaq nə əldə etdiyi qeyri-məhdud hakimiyyət, nə xalqın böyük ehtiramı, nə də saysız-hesabsız var-dövlət Yudhişthiranı sevindirmirdi. O, par-par parıldayan taxtda, bəmbəyaz çətirin altında qəm-qüssə içində, dalğın bir görkəmdə eyləşmişdi, gözlərindən kədər yağırırdı. Qanlı döyüş səhnələri onun gözünün qabağında çəkilirdi, bu savaşlarda ölmüş cəngavərləri və Bharata soyunun şanlı oğullarını unuda bilmirdi.

Yudhişthira şir ürəkli qardaşlarını və Yer üzünün zinəti olan Krişnanı yanına çağırıb dedi:

– Sizin köməyiniz və igidliyiniz sayəsində düşmənlərimin hamısını qəhr etdim. Bütün dünyada mənim kimi qüdrətli və dövlətli ikinci bir hökmdar yoxdur. Qəlbimi bürümüş kədər isə hələ də çəkilməyib, fikrim-zikrim hələ də həqiqət soruşğındadır. Belə böyük itkilər bahasına dünyanın hakimi olmağı mən səadət saymıram. Qazandığım qələbənin sevinci qan dənizində boğulub. Şah olmaq istəmiyəm. Qərara almışam ki, zahid olub meşədə heyvanlar arasında yaşayım, meyvəylə, bitki kökləriylə dolanım. Bundan başqa heç nə görə bilmərəm... Ey ləyaqətli igidlər, nə deyirsiniz mənim bu fikrimə?

Uzun sürən sükutdan sonra birinci Bhimasena dilləndi:

– Mənim möhtərəm qardaşım, bu saat sən əl içi kimi dümdüz bir yerdə yol itirmiş kora bənəyirsən. İndi bütün dünya sənə hakimiyyətin altındadır və hamı gözləyir ki, sən ədalətlə şahlıq edəcəksən. Sənə taxt-tacdan əl çəkib güşənişin olmaq istəyirsən. Bəs onda bu qədər şanlı igid nəyə görə qurban verib özünü? Quyu qazmağa başlayan adam nəyə çalışır? Əl-ayağını palçıq bulandıрмаğa, ya əzab-əziyyət bahasına olsa da, yerin təkəndən su tapıb çıxarmağa?

Və yaxud, uzun müddət yol gələn adam mənzil başına çatmaqda dönüb geri qayıtsa, nə deyərler ona? Doğma torpağımız nə olacaq? Yalnız o kəs meşəyə çəkilib ki, insanlara kömək etmək iqtidarında olmasın. Unutma ki:

Şaha şah taleyi hazırlanıbdır,
Qisməti məbəddir dindar olmanın,
Maralın oylağı yaşıl ormanlar,
Əsgərin qisməti – döyüş meydanı.

Yudhiştira üzünü Ərcunaya tutdu. Ərcuna dedi:

– Mən ancaq qardaşlarının dediklərini təkrarlaya bilərəm. Sən cəngavər və hökmdarsan, sənin həyat tarlarında həqiqətin və xeyir-xahlığın bəhrələri yetişməlidir. Sən dövləti idarə etmək kimi ağır bir yükü səbirlə daşmalı, ölkənin sınırlarını qorumalı və rəiyyətlərini həmişə haqq yoluna yönəltməlisən. Ulularımız deyib:

Əhdə sədaqətli çıxan hər bir kəs,
Dilinə yalan söz götürməyən şəxs,
Sözüylə əməli düz gələn adam
Xalqın üroyindən heç vaxt silinməz.

Buna görə məhz sən – özəmətli və nəcib, ədalətli və igid bir şəxs kimi bu məmləkəti idarə etməlisən.

Ərcunadan sonra şir sinəli və cavan at kimi qızğın Nakula sözü başladı:

– Şahım, unutma ki, nəinki insanlar, hətta allahlar da öz ağıllarına gələni eləyə bilməzlər. Hər kəsin vəzifə borcu onun özündən güclüdür. Əgər tərəzinin bir gözünə vəzifə borcunu, o biri gözünə isə həyatın bütün ləzzət və nəşəsini qoysaq, birinci göz ikincidən ağır gələr. Müdriklər deyirlər ki:

Taxt-tacdan əl çəkib,
Xalqı satan şah,
Allahın qozabinə
Düçar olacaq.

Unutma ki, xalqından ayrı düşmüş şah nəhəng qara buluddan qopmuş balaca bir topadır və külək onu istədiyi səmtə qovub dağıdır. Kədəri sil at qəlbindən, sən yalnız öz vəzifən, borcun haqqında düşünməlisən.

Panduların ən sonuncusu – Sahadeva sözü başladı:

– Yer üzünün hakimi ola-ola, ata-babaların qoyduqları qanunları unudan hökmdar öz görəvinə – vəzifə borcuna dönük çıxmış olur. Yalnız o hökmdar insanların qəlbində daim yaşayır ki, bütün həyatını təbəələrinə həsr edəsin, onların qayğısını çəksin. Aqillər deyiblər:

İnsanların ömrünə, bu həyata, dünyaya
O dilsiz, o ağılsız heyvanlar da şərikdi.
Görünməz bir xətt ilə bir-birinə bağlıdı
Bu dünyada canlılar... axı bir də onlarız

Dünya nəyə görədi?

Bacarsan yaxşılıq et Allahın cücüsünə –

Alıqşı tapsın səni.

Bəlkə belə, bu yolla xilas edəsen axır

O günahkar ruhunu, o günahkar bədəni...

Bundan sonra qüdrətli Krişna öz dolu baxışlarını Yudhiştiraya dikdi. Qəm-qüssəyə batmış şahın əlini əlinə alıb ləpələrin pıclıtsını xatırladın və insanların qəlbinə dinclik gətirən bir səslə sözü başladı:

– Niyə qəm dəryasına batmışsan, ey şah? Axı bununla sən əbədiyyətə qovuşanları geri qaytara bilməzsən. Davada həlak olmuş cəngavərlərin hamısı döyüş meydanına yaraşmış idi və onlar öz ölümləriylə əbədi şöhrət qazandırlar. Onlar hər bir igidin arzuladığı bir ölümlə həlak olublar. Cəngavərlər belə ölüm üçün gəlirlər dünyaya və brəhmənlərin qurban verməsi, yaxud çobanın qoyun otarması kədər doğurmadığı kimi, buna da kədərəlməyə dəyməz. Şahlar və cəngavərlər bizə qədər də belə yaşayıb və ölüblər, bizdən sonra da beləcə yaşayacaq və öləcəklər. Səndən kömək gözləyən və ardınca getməyə hazır olan dirlər haqqında düşün. Onlar haqqında fikirləş – budur sənin borcun.

Bu sözlərdən sonra Yudhiştira duydu ki, qəlbini bürümüş kədər çəkilib gedir. O özünün qızıl taxtında qəddini düzəltdi, eyni açıldı, üzünü vəzir-vəkile, əyan-əşrəfə tutub buyurdu ki, məşvərət otağına keçib əyləşsinlər. Bundan sonra təbəələrini səslədi və camaat alyalay saraya axışdı. Hamı ədalətin keşişində duran şahın nurlu üzünü görmək, ona bəxşişlər vermək istəyirdi.

Sonra isə mehriban qurulu və qutsal od yandırıldı. Brəhmən gəlib, qutsal alovun üstünə dağ yağ çiləyə-çiləyə, allahların şəninə nəğmələr oxudu, onları Yudhiştiraya xeyir-dua verməyə çağırırdı. Sonra da ağappaq okean baliqqulağında şahın başına su çilədi.

Yudhiştira təbəələrinin verdiyi hədiyyələri qəbul etdi, bütün təbriklərə və öyğülərə xoşca gülümsəməklə qulaq asdı. Başkənd sakinlərini böyük səxavətlə mükafatlandırın dedi:

– Bilin və ağah olun ki, şah Dhritaraştra, mənə ata əvəzidir. Mən ömrümün sonunədək ona sədaqətlə xidmət edəcəyəm və sizin borcunuz ona böyük qayğı göstərməkdir. Onun müdrik və sədaqətli vəzir Vidura isə bundan sonra mənim də baş məsləhətçim olacaq.

Axırda Yudhiştira ovularının ehtiramla cütləyib Krişnaya müraciət etdi:

– Möhtərəm Krişna, bu qələbəni yalnız sənin sayəndə qazanmışıq. Ey haqqın, həqiqətin dayağı, yalnız sənin köməyinlə mən yəndən taxtımda bərqərar oldum və əcdadlarımlın torpaqlarını birləşdirə bildim. Ey dünyaya nur saçan müzəffər Krişna, eşq olsun sənə!

Beləliklə, bütün diləkləri yerinə yetən və Panduların yenilməzliyini görüb məmnun olan Krişna dəyərli daş-qaşla bəzədilmiş qızıl arabasına minib, dostlarının başkəndindən – paytaxtından çıxıb getdi.

SON SƏFƏR HAQQINDA HEKAYƏT

Ədalətin dayağı Yudhiştiranın taxta çıxmasından bir qədər sonra Pandular qərara aldılar ki, Böyük At qurbanı verməyin vaxtı çatıb. Yalnız çox qüdrətli hökmdar belə qurban verməyə cəsarət edə bilirdi, çünki bu qurbandan sonra dünyanın bütün şahları onun taxtı önündə baş əyməliydilər.

Süd kimi ağappaq bir at seçildi. Gözəllikdə və qüvvətdə bütün məmləkətdə ikinci belə at yox idi. Ay bütün ulduzlardan işıqlı, Günəş bütün sayyarelərdən böyük olduğu kimi, bu at da başqa atlardan öz gözəlliyi ilə seçilirdi. Saray əyanlarının, dost və hökmdarların və şəhər əhlinin gözü qarşısında at qızılla və qiymətli daş-qaşla bəzədilib azadlığa buraxıldı.

Şəhər darvazası önündə azacıq ləngiyəndən sonra baş götürüb könülünün buyurduğu səmtə qaçdı. Ən yaxşı oxatanlardan, döyüş arabası sürənlərdən və ən mahir qılınççılardan ibarət qoşun da onun dalınca düşdü. Qızıl toz qalxıb duman kimi göy üzünü bürüdü və qoşun hay-küylə, yel kimi düzənlərdən ötib, uzaqlarda gözəndə itdi.

Bu şahənə at hara çapırırsa, qoşun da onun dalınca gedirdi. Atın ayağı hansı məmləkətin torpağına dəyirdisə, döyüşçülər tələb edirdilər ki, onların şahı böyük hökmdar Yudhiştiraya baş endirsin. Vay o gündən ki, şahlardan hansısa atı tutub saxlamaq istəyəydi və ya Panduların öz məmləkətinə ayaq basmasına etiraz edəydi: o dəqiqə qoşunu yerlə-yeksan edilirdi, özü isə əsir düşüb, boyun əyməyə məcbur olurdu.

Beləliklə, bu möcüzəli, müzəffər at Yer üzünü dolaşır və bütün hökmdarları əzəmətli Yudhiştiranın qarşısında baş əyirdilər.

Yer üzünün hakimi olduğdan sonra Yudhiştiraya uzun illər əmin-amanlıq şəraitində şahlıq etdi. Hər yerdə haqq-ədalət hökm sürür, rəiyyot şad-xürəm yaşayırdı.

Bir müddətdən sonra qoça Dhritaraştra başkəndi tərk edib meşəyə getmək, dünya qaçğılarından ol çəkib zahid olmaq arzusuna düşdü. Yudhiştiraya ona nə qədər yalvardısa, kor şah dediyindən dönmədi. Başçı çox bələlər çəkmiş arvadı Qandhari də onunla birlikdə getdi. İgid Panduların anası, şahbanu Kunti ailənin bu qoçaman üzvlərinin məşədə tək qalmalarını rəva görməyib, onlara qoşuldu və hər üçü ömürlərinin son günlərini otirli çiçəklər arasında, ağacların sərin kölgəsində yaşadılar.

O vaxtdan uzun illər keçdi. Qocalıq öz qanadlarını yenilməz Panduların da başı üzərində gərdi. Nəhayət, Yudhiştiraya qərara aldı ki, onların da bu dünyanı tərk etmək vaxtı gəlib çatıb. Ərcünanın nəvəsi Parikşiti taxtda oturdub, arvadı Draupadi və qardaşları ilə birlikdə allahların məskəni olan Himalaya tərəf üz tutdu. Onlar şah paltarını çıxarıb, zahid qiyafəsində paytaxtı tərk etdilər.

Tələsmədən, sakitcə yol gedirdilər. Astadan söhbət edir, meşələrdə meyvə yığıb yeyir, çayların sahillərində dincələ-dincələ özlərinin son və ali məqsədlərinə yaxınlaşırdılar. Onlar həyatda öhdələrinə düşən işlərin hamısını görmüşdülər. Pandular bu dünya ilə heç nə bağlamırdı və indi onların bir diləyi vardı – mingözlü İndranın dərğahına yetmək, əbədiyyətə qovuşmaq.

Onlar ölməzlər səltənəti Himalayın ətəklərinə çatıb, üzü yoxuşa qalxmağa başlayanda, gül ləçəyi kimi zərif Draupadi yerə çökdü və son dəfə köksünün ötürüb həyatla vidalaşdı.

Bir azdan Sahadeva da yamacda bitmiş ağacın altında oturdu və bir daha ayağa qalxmırdı. Sahadevadan heç vaxt ayrılmayan Nakula da onun dalınca yollandı.

Sağ qalmış Yudhiştiraya, Ərcuna və Bhimasena dayanmadan yuxarı qalxmaqdaydılar, sonuncu sədiq dostları – it də onların dalınca gəlirdi. Yaxınlıqda mavi səmənən parlıtısını görəndə Ərcuna dizi üstə çökdü, ruhunu azadlığa buraxıb, yerə sərdi.

Əzəmətli Bhimasena zirvəyə çatmağa can atan böyük qardaşından geri qalmamağa çalışırdı. Lakin bir azdan onun da qüvvəsi tükəndi. Əllərini Günəşə sarı uzadıb yamacı yıxıldı. Yeri son dəfə lərzəyə gətirdi.

Yalnız öz həqiqətinin gücünə arxalanan Yudhiştiraya hələ də zirvəyə can atırdı.

Və budur, allahların ən güclüsü, ildırım allahı İndranın qızıl arabası onun qarşısında peyda oldu.

– Sənin zərif və pak xanımın, igid qardaşların Göylərə səndən qabaq çatdılar, – İndra Yudhiştiraya dedi. – Səni gecikdirən cismnin ağır qıladır. Ancaq insanlar və allahlar qarşısında xidmətlərin o qədər böyükdür ki, səni diri ikən aparacağam göylərə. Sən doğru dan da ədalət hökmdarı olmusan və yenə də ədalət şahı olaraq qalır san. Qalx arabaya.

Yudhiştira İndranın döyüş arabasına mindi və elə həmin anda bütün qardaşlarının, arvadının, şöhrətli Bharata nəsləli nümayəndələrinin və böyük müharibədə həlak olmuş cəngavərlərin şad-xürrəm dolandıqları bir dünyada gördü özünü.

Nə qədər ki dünya durur, Yer üzünün bu ən igid qəhrəmanları öz əməllərinin bəhrələrindən zövq alacaq və öz ulularının misli görünməmiş igidlikləri haqda xatirələri qəlblərində müqəddəs bir irs kimi qoruyub saxlayan xələflərinin həyatını yüzillərin dərinliyindən izləyəcəklər.

Müdrək Vyasa “Mahabharata”nı dirilərə ibrət, nəsihət məqsədilə yaratmışdır. Vyasa bu əsəri yaradıb ki, Yer üzünün bütün adamları Bharata soyunun nümayəndələrinin cəmərdliyindən soraq tutsun. Ədalətli qəlbə malik olan Vyasa “Mahabharata”nı yaradıb ki, onu oxuyanlar və qulaq asanlar xeyirxahlığın və həqiqətin, özəmət və gözəlliyin nə olduğunu başa düşsünlər, öyrənsünlər.

Bharata soyundan olan cəngavərlər müdrək Vyasanın sözlərini dinlədikcə qəlbləri mərdlik və nəciblik hissləriylə dolurdu. Qoy min illərdən bəri öz şöhrətini qoruyub saxlamış rəvayətləri eşidib öyrənənlərin də qəlbləri eləcə mərdlik və nəciblik duyğularıyla dolsun.

QƏDİM İRAN ƏDƏBİYYATI

AVESTA

“VENDİDAD” KİTABINDAN

VENDİDAD – “AVESTA”NIN BÜTÖVLÜKDƏ
BİZƏ GƏLİB ÇATMIŞ YEGANƏ KİTABIDIR.
22 FƏSİLDƏN İBARƏTDİR

I FƏSİL

(COĞRAFİ DASTAN – POEMA)

Fəsil əfsanəvi coğrafiyaya həsr olunub, onda yaxşı və yaman diyarlar təsvir olunur. Sadalanan ölkələrin bəzilərinin adları nisbətən sonrakı coğrafi adlara uyğunlaşdırılmışdır (uyğunluğu təxmin və ya aşkar edilmişdir). Bəzilərini isə bu cür uyğunlaşdırmaq mümkün olmur.

Hürmüz (Ahura Mazda) Spitamid Zərdüştə dedi:

– Ey Spitamid Zərdüşt, mən fərəhsiz (bəhərsiz) yerləri dinclik diyarlarına çevirmişəm. (Bundan sonra 16 ölkə adı çəkilir.)

“Ən yaxşı yerlərdən və ölkələrdən birincisini – gözəl Daityanın (Daitya çayının) üstündə Aryan Vecəni mən Hürmüz yaratdım.

Ancaq bədnəyyət Əhrimən də (Anqra Manyu) həmin ölkə üçün bəla olan sarımtıl ilanları (sürüsünü) və divlərin göndərdiyi qışı yaratdı. Orada 10 ay qış və 2 ay yay olur və onlar:

soyuqdu – sular üçün,
soyuqu – torpaq üçün,
soyuqdu – bitki üçün.

Həm də bu – qışın oğlan çağıdır – orada qış çıxana yaxın isə hədsiz su artımları (daşqınlar) baş verir.

[Hürmüzün yaratdığı ikinci ölkə Qavadır] ki, orada soqdalılar yaşayırlar. [Xeyirin oksinə olaraq, məkrli, bədniyyət Əhrimən orada ölkə üçün bəla olan zəhərli milçəklər yaradıb – onlar mal-heyvanı sancıb öldürürlər.]¹

[Üçüncü ölkə] – “Qüdrətli, xeyirxah (Artaya sadıq olan) Mouru (Marqav) ölkəsidir; (əks olaraq orada ölkənin bəlası olan günahlı səhvətçiliklər, iyroncliklər (?) yaradılıb).

[Dördüncü ölkə] – “Baxdidir, gözəl uca bayraqları olan ölkədir” [o ölkənin bəlası – taxılı basıb yeyən qarışqalardır(?)].

[Beşinci ölkə] – Mouru ilə Baxdi arasında yerləşən Nisayadır. [Bölkə də belə törcümə olunmalıdır: “Baxdi – Mouru da onların (onun) arasındadır”; [bu ölkənin bəlası – günahlı inamsızlıqdır].

[Altıncı ölkə] – “Suayncı əmələ gətirən Xaroyvadır”. [Belə də ola bilər: “Sakini öləndə evləri tərkdirlər”]. [ölkənin bəlası miğməğalardır [və ya “ağlaşma və iniltilördir”].

[Yeddinci ölkə] – [törtomiz] Kirpinin yaşadığı Vekertadır”; [ölkənin bəlası – Korsaspanı yoldan çıxaran yava xasiyyətli pəri olan Xnantaitidir].

[Səkkizinci ölkə] – “Bol çəmənli Urvadır”; [ölkənin bəlası – pis başqılardır].

[Doqquzuncu ölkə] – “Verkanların yaşadığı Xnenta ölkəsidir”; [ölkənin bəlası – qeyri-təbii suç olan uşaqbazlıqdır]; bu, bağışlanmaz bir suçdur.

[Onuncu ölkə] – “Gözəl Xaraxvaitidir”; [ölkənin bəlası – ölürlərin torpağa basdırılmasıdır (yəni torpağın murdarlanmasıdır) [ki, bunun da] “bağışlanması (üzrü) yoxdur”.

(14) [On birinci ölkə] – “Yarışıqlı, müthəşəm Xetumandır”; [ölkənin bəlası – Şər naminə səhrkarlıq məyən məkrli cadugərlərdir].

[On ikinci ölkə] – “Üç diyarı, vilayəti əhatə edən Raqadır”; [ölkənin bəlası – sonsuz məkrli inamsızlıqdır].

[On üçüncü ölkə] – Artaya sədaqətli olan qüdrətli Çaxra ölkəsidir”; [ölkənin bəlası – meyit hissələrinin qaynadılmasıdır (?)] bunun “bağışlanması yoxdur”.

[On dördüncü ölkə] – “Əjdahaya qalib gəlmiş Tretonun doğulduğu dördbucaqlı Varna ölkəsidir” (Varna – ölkənin adıdır). [ölkənin bəlası – xəstəliklər və yadellilər – ari olmayan – başqılardır].

¹ Orta mətörizodokilər ([...]) – rusçaya törcüməçilər tərəfindən toxmini olavə olunub.

[On beşinci ölkə] – “Xanta Xindəv” (“Yeddi hindu”) adlanır”. [ölkənin bəlası – xəstəliklər və quraqlıqdır].

[On altıncı ölkə] – “Ulu Aodeşu Ranqaxvadır” [yeni Ranqxa çayının başlarında yerləşən ölkədir] ki, “orada başsızlar yaşayırlar”; [ya hərən – başı olmayan, yaxud başcisi olmayanlar yaşayırlar]; [ölkənin bəlası – devlərin göndərdikləri şaxtalar (soyuqlar) və “ölkənin təojiyalı (?) başcısındır”].

II FƏSİL

(YİM HAQQINDA RƏVAYƏT)

Fəslin səciyyəviliyi budur ki, müxtəlif çağlarda yaranmış mifləri və onların işartılarını özündə yaşadır: Dünyanı su basması – (Nuhun tufanı) haqqındakı mif, əslində zərdüştliyin mühafizəçisi kimi düşünlən Yim haqqındakı mifdən öncədir, Yerin sudan əmələ gəlməsi (yaranması) haqqındakı mif qədim icmanın (Yim padşahlığının) idealizə edilməsidir; bu haqda çoxqatlı yazılı abidələr – anıtlar üçün səciyyəvi olan bezi mənə – anlam ziddiyyətləri ortaya çıxır.

“Zərdüşt Hürmüzdən soruşdu: “Ey Hürmüz, ən uca ruh, cismani dünyanı yaradıcısı, heqiqi olan (hərən: uluların ulusu) Ey Hürmüz, sən mənə – Zərdüştə qədərki adamların hansıyla söhbət eləmişən? Sən onu – Hürmüzün və Zərdüştün dinini ilk dəfə kimə öyrətmisən?”

Və Hürmüz dedi: “Gözəl Yim ilə, çoxlu sürtiləri olan Yimlə, ey mömin (hərən: Artaya sadıq olan) Zərdüşt, mən Hürmüz, sənə qədər, adamlar arasında birinci dəfə onunla danışmışam, Hürmüzün və Zərdüştün dinini ona bəyan eləmişəm. Və mən, Hürmüz ona, ey Zərdüşt, demişəm: “Ey gözəl Yim, Vivaxvantının oğlu mənim dinimi öyrənməyə və qoruyub saxlamağa hazır ol”. Və o gözəl Yim mənə, ey Zərdüşt, cavab verdi: “Mən dini öyrənib yaşatmaq üçün doğulmamışam və bunu öyrənməmişəm”. Və mən, Hürmüz ona, ey Zərdüşt, dedim: “Ey Yim, əgər sən mənim dinimi öyrənib yaşatmaq üçün doğulmuşsan, mənim dünyanı becər və artır. Dünyanın qoruyucusu, saxlayıcısı və gözetçisi, nəzarətçisi olmağa hazır ol”. Və o gözəl Yim, ey Zərdüşt, mənə cavab verib dedi: “Mən sənə dünyanı becərəcəyəm və sənə dünyanı artıracağam, mən dünyanı qoruyucusu, saxlayıcısı və bəqçisi olmağa hazır olacağam. Mənim hökumranlıq elədiyim yerdə nə soyuq küləklər olacaq, nə yaxıq küləklər, nə xəstəliklər olacaq, nə ölüm”. Və mən, Hürmüz ona iki

alət verdim: qızıl ox və qızıla tutulmuş qamçı... Və Yimin padşahlıq etməsi üç yüz qışı ötüb keçdi. Və bundan sonra onun torpaqları mal və davarla, adamlar və itlərlə, quşlarla, alovlanan qırmızı odlarla doldu. Davar və mal üçün, adamlar üçün yer də qalmadı (o qəder çoxaldılar). Və mən Yimə bəyan etdim: "Ey gözəl Yim, Vivaxvan-tanın oğlu! Yer üzünü davarla və mal ilə (iri buynuzlularla), adamlarla, itlərlə, quşlarla, alovlanan qırmızı odlarla doldu. Xırdabaş (davar) və iribuynuzlu heyvanlar və adamlar üçün yer çatışmadı".

Və Yim işığı, günəşin şüasını tutub günorta işığına doğru getdi. Onda torpağı qızıl oxla qazıb, onu qızıl qamçı ilə qamçıladi (vurdu), vura-vura belə söylədi: "Əziz müqəddəs Armaiti (torpaq)! Bir az çəkil, yer ver ki, mal-qara və adamlar üçün də yer olsun". Və Yim yeri genəltdi, o (yer) öncəkindən üçdə bir qəder geniş oldu. Və orada mal-qara və adamlar öz istək və diləklərlə, istedikləri kimi yerləşdilər". Və Yimin padşahlığının altı yüz qışı keçdi... [Və b.k. yenə Yer üzünü dopdolulaşdı, Yim eyni qayda ilə onu üçdə iki qəder artırdı]... "Və Yimin padşahlığının doqquz yüz qışı keçdi..." [Və b.k. Yim Yeri üçdə üç qəder artırıncayadək].

[Hürmüzün Yimə qabaqcadan dediyi kimi, nəhayət, sərt saxtala qış gəldi, qarların əriməsindən əmələ gələn çoxlu sular isə otlaları basdı. Yim canlı varlıqları daşqın və soyuqdan qorumaq üçün Hürmüzün öncədən ona dediyi kimi, bütün dörd tərəfi (çartav) at qaçışı uzunluğunda olan mərək (hasarlı yer) (vara) düzəltdi. Oraya o, mal-qaradan, adamlardan, itlərdən, quşlardan, alovlanan qırmızı odlardan... toxum apardı (qoydu). O oraya xatıra (xatıra – təxminən min addımdır) uzunluğunda yol ilə su çəkdi, orada küçələr saldı, (yaşayış yerləri) tikdi, "və zirzəmi, dəhliz, dayanacaqlar, alaçıqlar qurdu". [İnsan icması – toplumu beləcə yarandı, onların arasında Ahuranın (Hürmüzün) dini yayıldı və Zərdüşti tanındı.]

III FƏSİL

[ƏKİNCİLİYİN XEYİRİ HAQDA]

(Fosildə sorgular və açmalar biçimində əkinçilik öyülür).

"Ey cismani dünyanın yaradıcısı, haqqı olan! Yer üzündə hansı... yer daha gözəl olur?" Və Hürmüz dedi:

– Heqiqətən o yer ki, mömin adam (aşavan) orada ev ucaldır, o evdə od və süd olur, arvadlar, uşaqlar, yaxşı sürülər olur, o evdə mal-heyvan bolluğu, möminlik bolluğu, yem-ələf bolluğu, it bol-

luğu, arvadlar bolluğu və uşaqlar bolluğu, ocaq bolluğu və hər cür yaşayış bolluğu olur... Və həm də o yer ki, ey Spitamid Zərdüşti, orada daha çox taxıl, ot-ələf, bitkilər və yeməli meyvələr becərilir, o yer ki, orada quru torpaqları suvarırlar, ya da çox nəmişlik yeri qurudurlar, daha çox mal və davar yetişdirirlər, o yer ki, orada xırda və iribuynuzlu heyvanlar daha çox peyin verir... O torpağı, ey Spitamid Zərdüşti, sol əli ilə və sağ əli ilə, sağ əli ilə və solu ilə becərən kəs (torpağa) gəlir götürür. Bu heqiqətən ona bənzəyir ki, seven ər yum-şaq yataqda yatmış sevimli arvadına oğul və ya başqa bir nemət bağışlasın.

...Torpaq insana belə deyir:

– Ey mənə sol əli ilə və sağ əli ilə, sağ və sol əli ilə becərən insan, mən heqiqətən hər cür yemək-icmək və bol məhsul yetişdirəyəm... Ey Spitamid Zərdüşti, bu torpağı sol əlilə və sağ əli ilə, sağ əli ilə və solu ilə kim becərmirsə, torpaq ona belə deyir: "Ey son, mənə becərməyən adam... sən heqiqətən ömrün boyu boynunu əyib özge qapılardın, daim ona-buna əl açanların arasında qalacaqsan, heqiqətən dadlı nemətləri daim sənin yanından keçirib aparacaqlar, onları ələ evə aparacaqlar ki, orada var-dövlət onsuz da boldur... Taxıl səpən doğruluq səpir... Taxılı (döymək üçün) hazırlayanda, divləri tər basır. Dəyirmanı (dən üyütmək üçün) hazır eləyəndə, divlərin səbri tükənir. Unu (acıtmaq üçün) hazırlayanda divlər inləyirlər. Xəmiri (bişirmək üçün) hazırlayanda, dəhşətdən bağınırsılar".

"YASNA" KİTABINDAN

[ZƏRDÜŞT QATLARI]

YASNA, 12

[ZƏRDÜŞTÇÜLÜK DİNİNİN RƏMZİ]

¹ Davıqlar (divləri) lənətləyirəm, özümü Hürmüzün rəhbətçisi, Zərdüşti, divlərin yağışı, Hürmüzün ardıcılı, aməşaspandları (ölüm-süz səma sakinlərini) öyən, aməşaspandlara dua edən sayırsın. Yaxşı nə varsa, gözəl nə varsa – hamısını ona, Artanın daşıyıcısına, işiq saçan, ayağı fərrili (fərr – bəreketli) olan, xeyirxah, koramətlə dolu olan Ahura Mazdaya (Hürmüzə) aid eləyirəm, mal-qaranı və Artanı və işığı o yaradıb, övliaların meskenləri onun şüalarıyla dolubdur.

² Müqəddəs, xeyirxah, Aramaitini özümə götürürəm (özüm üçün seçirəm): qoy o mənim olsun. Mal-qara oğurluğundan və qəsbindən, Hürmüzcü kəndlərinə zərər vurmaqdan, onları talamaqdan imtina edirəm.

³ Mən burada heyvan saxlayan adamların (heyvan yiyələrinin) maneəsiz gedib-gəlməsini, sərbəst yaşamalarını təmin edirəm. Artaya baş əyib hədiyyələr verməklə and içirəm: bundan sonra öz canımın və həyatımın xatirinə Hürmüzcü kəndlərə zərər vurma-yacaq, onları talamayacağam.

⁴ Bütün varlılar üçün ən iyirənc, ən zərərli olan murdar, dağıdıcı, Artaçı olmayan, məkrli divlərlə oturub-durmaqdan imtina ələyirəm, divlərdən və onların curlarından (həmfikirilərindən, cadu-görlərdən və onların curlarından imtina ələyirəm), canlı varlılar üzərində zorakılıq yapanlardan üz döndərirəm; sözdə, düşüncədə, rəməzdə (əlamətdə) imtina ələyirəm. Hər cür Druca Raşa sifətlərindən imtina edirəm.

⁵ Məhz o cür – Hürmüzün bütün söhbətlərində, Zərdüştlə öz aralarındakı bütün görüşlərində Hürmüzün öyrətdiyi kimi (olacağam).

⁶ Məhz o cür – Zərdüştin bütün söhbətlərində, divlərlə oturub-durmaqdan (ünsiyətdən) imtina etdiyi kimi, Hürmüzlə Zərdüştin öz aralarındakı bütün danışıklarda dedikləri kimi – mən də, Hürmüz rəhbətçisi, Zərdüştcü olan mən də divlərlə ünsiyətdən imtina ələyirəm, müqəddəs Zərdüştin elədiyi kimi.

⁷ Suların, bitkilərin, bərəkətli heyvanların elədikləri (iki dünyə arasında) seçimə (fərqi) uyğun olaraq, heyvanı və mömin inancılı insanları yaradarkən Hürmüzün elədiyi kimi, Zərdüştin, Gavə Viştaspin, Fraşaotrun və Camaspın elədikləri kimi... Həmin seçimə uyğun olaraq mən Hürmüzcüyəm.

⁸ (Bu) andla özümü Hürmüz rəhbətçisi (tərəfdarı), Zərdüştcü olan edirəm. Xeyirli fikirlər düşünəcəyimə and içirəm, xeyirli söz deyə-cəyimə and içirəm, xeyirli işlər görəcəyimə and içirəm.

⁹ And içib öhdəmə götürürəm (söz verirəm) ki, Hürmüzcü dininə sadıq olacağam; (bu din öyrədir ki) hərbi yürüşlər dayandırılın,

yaqaqlar yerə qoyulsun, öz (yaxın) adamlarınla ailə qurulsun, Arta inamına – bütün mövcud olan və olası (inamların), ən böyük, ən yaxşı, ən müqəddəs inam olan Hürmüz, Zərdüşti inamına sadıq ola-cağam. Qəbul ələyirəm ki, hər cür nemət Hürmüzə məxsusdur. Bu – Hürmüzcü inamına içilən anddır.

Y A S N A, 28

(SÖZ HAQDA DUA)

Duaya dururam cani-könlüden,
Tutub əllərimi Hürmüzə sarı.
Qoy xeyirxah ruhlar hazırladığım
İlk öncə hər şeyi qəbul eyləsin.
Artayla birlikdə sevinclər duyusun
Qoy Vohuman ilə Buğanın ruhu.
Hürmüz, sən ey müdrik, ulu başçımız,
Sadıq xidmətçiyəm, Vohumana mən.
Sən mənə bəxş eylə iki dünyanı –
Cismlər dünyasını – ruh dünyasını!
Artaya etdiyim xidmətə görə
Möminə çatısı nə var, ver mənə!
Əşit, ey Vohuman – heyvanlar ruhu,
Mən tərif deyirəm sənin ağılna,
Artayla Hürmüzə nəgmə deyirəm.
Qoy bizə güc versin Armatay ana.
Bir işçün hamıya dil açırım ki,
Səsime ses verib, gəlsin haraya.
Nəgmələr oxunan evdə hazıram.
Verəm həyatımı Vohumana mən.
Qoy mənim əlimin zəhmət haqqının
Hamısını versin Hürmüz özümə.
Bütün adamları, nə qədər sağam,
Artanın yoluyla aparacağam.
Arta – həqiqətdir, od ruhudur həm.
Hürmüzün getdiyi yolu bilsən də,
Hanı məndə elə bir züdrət, hanı

Anlayım həm səni, həm Vohumanı?!
 Sənin ovsununla yağları mən
 Xeyir yollarına yönəldəcəyəm,
 Vohuman! İşə sal güclü ağlım,
 Qoy Arta artursın mənim gücümü.
 Ey Hürmüz, Zərdüştə sehrli söz de,
 Qoy qarı düşməyə aman verməsin.
 Arta – həqiqətim! Sən Vohumanın
 Coşqun ilhamını bağışla mənə!
 Başçımız Viştaspi mənimlə birgə
 Daha da qayım et, Armatay ana.
 Hürmüz, müğənniyə kömək eylə ki,
 Hamını cəlb etsin səni duymağa!
 Arta ilə xeyir qaydalarını
 Ən yaxşı dostutək, Hürmüz, sən mənə,
 Bir də Fraşaostraya yaxınlıq elə.
 Qoru Vohumanın fikirlərini,
 Hifz edib yaşadan adamları da.
 Biz sizi heç zaman hirsəndirmərik –
 Bütün öygülərin onda birini
 Desək də Artaya, Vohumana biz,
 Biz səltənətin himayədəri –
 Ey Hürmüz, qoymarıq darıxasız siz.
 Sonra Artanın da, Vohumanın da
 Kimlər bəhrələnilib bəxşilərlərindən,
 Hürmüz də onları qəbul edibse,
 Sizin şöninizə tərif söyləyib,
 Nəğmə oxumağa can atanların
 İstək-niyyətini yetir yerinə.
 Arta Vohumanın sifətlərini
 Həmişə, hər zaman yaşatsın deyə
 Ölümsüzlük verdim nəğmələrinə.
 Hürmüz, tərif deyim sənin şöninə!
 Bu həyat, bu dünya necə yaranıb,
 Ağızdan-ağıza dolaşmış gələcək
 Müdrik kəlamları yetir sən mənə!

[MALDARLIĞIN QORUNMASI BARƏDƏ
 YALVARIŞ]

Buğanın ruhu sizə yalvarıb dua edir:
 "Məni kim xələq elədi, nədən ötrü yaratdı?
 Yava Eşma həmişə incidir, sızır məni.
 Oğrular, talançılar qovur, aparır məni.
 Sizdən başqa nə yiyəm, nə də qoruyanı var,
 Qoy kəndlilər bəsləyib, otarıb saxlasınlar!"
 Sual eylədi Arta – Buğanın yaradanı:
 "Kim qoruyub, səsləyər, kim saxlayar Buğanı?
 Yaxşı otlağı olan maldar, yiyə ver ona,
 Sevinsin deyə ona elə adam ver ki sən,
 Canın qurtara bilsin Eşmanın fitnəsindən".
 Arta cavab verdi ki, yoxdur elə bir ağa,
 Tanıdığım adam yox Buğanı otarmağa.
 Elə adam yoxdur ki, layiqli xidmət etsin,
 Yoxdur elə birisi hamı hayına yetsin".
 Hürmüz hər şeyi bilir, xəbərdardır hər şeydən:
 Divlərin, adamların, baş tutmuş niyyətindən,
 Ya da düşündükləri gələcək işlərdən.
 Hər şeyi görə, bilər Hürmüzdür, yalnız odur,
 İradəsi yerinə yetişsin qoy Hürmüzün.
 Əllərini qaldırıb yalvarıram göylərə,
 İneyin də qəmətli Ruhu dil açır sənə –
 Hürmüzdən bizim yalnız iki istəyimiz var:
 "Elə xalis heyvan ver, məhv olmasın, ölmesin,
 Bir də heyvanlar ver ki, Druca öyilməsin".
 Yerdə, göydə hamıdan müdrik ağıllı olan
 Hürmüz yenə söylədi, cavab verdi o zaman:
 "Yerlərdə və göylərdə yoxdur elə bir adam,
 Artanın ürəyincə yoxdur elə bir insan.
 Heyvan yaradıb verdim çobana, insanlara
 Artaya sadıq olan, dostu olan mən – Hürmüz,
 Mən icad eyləmişəm həm Sözü-Mantranı,
 Yaratmışam ki, artsın yerin malı, heyvanı,
 Otu-yemi bol olsun, qoy çoxalsın mal-qara.

Vohuman, sən də yetir Mantranı onlara,
 Heyvanın, mal-qaranın, sürülərin dostuna!
 Dünyada niyyətimi ulu tutan biri var,
 O Zordüstdür Artaya, Hürmüzə sadiq yaşar.
 O şöhrətli edəcək bizi hər zaman, hər dem,
 Əgər ona qiymətli sözləri bəxş eyləsəm".
 Qışqırıb haray saldı Buğanın Ruhu birdən:
 "Sözü toz tək boş olan adamı neynirəm mən!
 Hamıdan qüdrətini, güclünü istərəm mən.
 Qoy o gəlib yetişsin, qoy o bura buyursun,
 Əlinin gücü ilə mal-qaranı qorusun!"
 Ey Hürmüz, sən özün mal-qaraya qüvvət ver,
 Onlara Arta gücü, Arta qüdrəti yetir.
 Qoy Vohuman rahatlıq, firavanlıq bəxş etsin.
 Yalnız Hürmüz üstündür, qoy bunu, hamı bilsin.
 Əgər Vohuman mənə Arta gücünü versə,
 Sirlili nitqiylə mənə Hürmüz vəcdə gətirso,
 Onda, ey Hürmüz, bizə yeni xoşbəxtlik gələr.
 Göylərdən başımıza bərəkətlər tökülər.

"YAŞTLAR" KİTABINDAN

V FƏSİL

ARDVISUR-YAŞTASI

[ANAHİT ARDVISURA ÖYGÜ]

I

Hürmüz belə söylədi Spitamid Zərdüşte:
 – Ey Spitamid Zərdüş, sən Anahit Ardvisuru
 Su tək axıb gedəni, can məlhəmi olanı,
 O Hürmüzə sadiqi, divlərin düşməni,
 Onun ləyaqətini elə tərif edərsən,
 Cismanı aləm belə onu öyər ürəkdon.
 Öyüb, tərif edərsən Artanın özizini,
 Ehtiras gətirəni, heyvan mühafizini,

O ev, mülk qoruyanı – Artanın özizini,
 Vəridat qoruyanı – Artanın özizini,
 Ölkə qoruyucusu – Artanın özizini.

Bütün ər kişilərə toxum yaradan odur,
 Bütün arvadlar üçün doğum yaradan odur.
 Analarda analıq bətnini o hazırlar,
 Arvadlarda doğuşu o rahatlar, uğurlar,
 Güc vermək gərəkdirsə anaların işinə,
 O doldurar, süd verər bil onların döşünə.

Odur ucsuz-bucaqsız, adı şöhrətli olan,
 Odur, odur ən uzun çaylar kimi uzanan,
 Burda, bu yer üzündə axan sulara yetən,
 Uzunluqda ən uzun çaya bərabər gələn,
 Qaynağı Xukaryanın uca zirvələrindən,
 Vorukaş dənizinə doğru tökülüb gələn.
 Vorukaş dənizinin bütün sahili boyu

Dalğalar şahə qalxır, təlatümləni suyu.
 Dənizin ortaları coşub kükrəyən zaman,
 Anahit Ardvitur sahile atanda can.
 Sahillərə üz tutub, ora doğru axarkən
 Onun ki minlərcədir körfəzlərinin sayı,
 Qolları minlərcədir, yoxdur onların sayı,
 Yel qanadlı bir atlı öz atını çaparsa,
 (Özünü bu yolların zəhmətinə qatarsa),
 Çaparaq getmə belə bütün körfəz uzununu,
 Dolaşsa başdan-başa suların hər qolunu,
 Qırxgünlük vaxt itirər dolaşdıqca yolları,
 Yalnız bu müddətə o keçə bilər suları.

Bir də mənim suyumun elə uzundur qolu,
 Yeddi ölkə dolaşır, adlayıb keçir yolu.
 Bir də mənim suyumun qolu axır durmadan,
 O daim çağlayaraq keçir qışdan və yaydan.
 Mənim üçün adı suyu o, nemətə çevirir
 Kişilərə toxumu, qadımlara bətn verir,
 Arvadların döşündə südü o yetişdirir.

Mən – Hürmüz tərəfindən yaradılmışdır onlar,
Böyüsün evlər, köndlər, ölkələr və diyarlar.
Yaratdım ki, onları qoruyub hifz eləyim,
Kəşiyində dayanım, yağılardan gözləyim.

Ey Zərdüşt, bax Anahit Ardvisur gəldi bu an
Öz yaratıcısı olan o Hürmüzün yanından.
Eh, doğrudan da onun çox yaxşı əlləri var,
At sağrısına bənzər ondakı ağ sağrılar.

Əzəməti, vüqarı hər zaman göz oxşayır,
Şırl-şırl axışı gözəl həzinlik yayır
Bir sajdədən uzundur onun uca qaməti,
Onu bir fikir alıb, rahathq vermək qəti:
“Kim mənə tərifləyər, mənə şöhrətləndirər,
Südlə yada salar, xatrlayar, dindirər,
O südlə ki, gözəldir, içində də xoma var,

Zaotra təmizləyib (içənlər xoşbəxt olar)?
Mən kimin zövq payıyam, kim sözümlə eşidər?
Ona sevinc verərəm, o məndən şadlıq görər”.

Qamətinə, boyuna öyğü demək istərəm,
Gözəl dua oxuyub, həm də öymək istərəm –
Anahit Ardvisuru – Artanın özizini,
Hamı sənə üz tutsun, qoy hamı sevsin səni.
Südlə xatrlasınlar, görüşünə gəlsinlər.
O südlə ki, gözəldir, içində də Xoma var,
Zaotra təmizləyib, içənlər xoşbəxt olar.
Mən kimin zövq payıyam, kim sözümlə eşidər?
Ona sevinc verərəm, o məndən şadlıq görər.

II

(Nəqərat 1. Sən mənəmə xətrime öyə bilərsən...)
Döyüş arabasının yüyənini tutaraq,
Biri qovur atları irəliyə çaparaq.
Döyüş arabasıyla şütüyərək Ardvisur,

Həsret çəkir, ehtiyac duyur bir bahadıra.
Bir xəyal rahat qoymur, məşğul edir fikrini:
“Kim şöhrətə çatdırar, kim tərif edər mənə”.
(Nəqərat 2. O yaraşıq üçün...)

III

(Nəqərat 1. Sən mənəmə xətrime öyə bilərsən...)
Onun arabasının qoşqusunda dörd at var.
Dördü də ağappaqdır, gözəl-göyçəkdir atlar.
Hamısı bir cinsdədir, qamətləri gözəl, şax,
Yağların məkrindən uzaqdılar, çox uzaq.
Özlərini qoruyar adamlardan, divlərdən,
Cadugərdən qorunur, gen gəzər pərilərdən.
Karapan, Gavə kimi hakimlərdən gen durar,
(Pis gözlərdən, yamandan ustalıqla qorunur.)
(Nəqərat 2. O yaraşıq üçün...)

IV

(Nəqərat 1. Sən mənəmə xətrime öyə bilərsən...)
O nurlu, qüdrətli, ucadır, qamətli,dir,
Gecə-gündüz suları axır, tökülüb gedir.
Onun suyu ölçüdə dünya nəhrinə çatar,
Daim çağlayıb axar, irəliyə can atar.
(Nəqərat 2. O yaraşıq üçün...)

V

(Nəqərat 1. Sən mənəmə xətrime öyə bilərsən...)
Ona qurban gətirdi uca yarıdan Hürmüz,
Daitya sahilində, o Aryana Vecədə,
İçində Xoma olan südlə birgə gətirdi,
Öz diliylə yardıma hazır olan Barsmanla,
Zaotra ilə birgə gətirib qurban verdi.
Düşüncəylə, əməllə; qurbanlıq sözlər dedi.

(Zərdüştə Anahitdən belə dilək dilədi:
“Ey xeyrixah, qüdrətli Anahit Ardvisur,

Mənə elə bir uğur nəşib elə, yetişdir
 Ki, mən – Artaya inanan [inamçı] Zərdüş
 Puruşaşın oğlunu böyüdüm uğurla [gəlsin ərəşəy],
 Öyrənərək inama uyğun düşünməyi,
 Öyrənərək inama uyğun söz söyləməyi,
 Öyrənərək inama uyğun işlər görməyi”.
 Və doğrudan da ona bu cür uğur bəxş etdi
 Anahit Ardivisur, gəlib həyına yetdi –
 Zaotramı ürəkdən ona bəxş eləyənin,
 Qurban verib xoşluqla hər dilək diləyənin.
 (Nəqərat 2. O yaraşiq üçün...)

VI

(Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...)
 Uca Xar zirvəsində ona qurban gətirdi
 Xoşyanqha Paradata –
 Min cöngə, on min qoyun, bir də yüz at gətirdi.
 Ondan rica eləyib, belə dilək dilədi:
 Ey xeyirxah, qüdrətli, Anahit Ardivisur,
 Mənə elə bir uğur nəşib elə, yetir ki,
 Ən böyük hakim olum, güclü hökmdar olum.
 Bütün kişvərlər üstə – ölkələr üzərində,
 Bütün divlər üstündə, adamlar üzərində,
 Sehrçilərin üstə, pərilər üzərində,
 Karapan hakimləri, Gavələr üzərində
 Hakim olub yox edim, silim dünya üzündən,
 O Mazan divlərinin hər üçdən ikisini,
 Druca və Varnaya xidmət göstərənləri”.

Ona belə uğuru bəxş eləyib yetirdi
 Zaotra bəxşişini hədiyyə eləyənin,
 Xoş diləklə, niyyətə qurbanlar gətirənin
 Hər bir istəklərini, diləklərini verən
 Xeyirxah, mərhəmətli, Anahit Ardivisur.
 (Nəqərat 2. O yaraşiq üçün...)

VII

(Nəqərat 2. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...)
 Ona qurban gətirdi Xukarya zirvəsində
 Min cöngə, on min qoyun, bir də yüz at gətirdi.
 Bu qurbanı sürüsü bol olan Yim gətirdi.

Xoş simalı Yim ondan belə dilək dilədi:
 “Ey xeyirxah, qüdrətli Anahit Ardivisur,
 Mənə elə bir uğur nəşib elə, yetişdir,
 Ən böyük hakim olum, güclü hökmdar olum.
 Bütün kişvərlər üstə – ölkələr üzərində,
 Bütün divlər üstündə, adamlar üzərində,
 Sehrçilərin üstə, pərilər üzərində,
 Karapan hakimləri, Gavələr üzərində
 Hakim olub qoruyum, hifz eləyim divlərdən
 Var-dövləti, əmlakı, bütün hər chtiyyət
 Məhsulu, sürüləri – büsbütün varidatı,
 Dincliyi, rahatlığı, şərəfi, şan-şöhrəti,
 (Hakim olub, qoruyum, hifz eləyim divlərdən)”.

Ona belə uğuru bəxş eləyib yetirdi
 Zaotra bəxşişini hədiyyə eləyənin,
 Xoş diləklə, niyyətə qurbanlar gətirənin
 Hər cür istəklərini, diləklərini verən
 Xeyirxah, mərhəmətli Anahit Ardivisur.
 (Nəqərat 2. O yaraşiq üçün...)

VIII

(Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...)
 Ona qurban gətirdi Bavray ölkəsindən
 Qüvvətli, özəmətli üçpəncəli Əjdaha
 Min cöngə, on min qoyun, bir də yüz at gətirdi.
 Əjdaha Ardivisurdan belə dilək dilədi:
 “Ey xeyirxah, qüdrətli Anahit Ardivisur,
 Mənə elə bir uğur nəşib elə, yetir ki,
 Yer üzündə var olan bütün yeddi ölkəni
 İnsansız qoyum tamam (yerlə yeksan eləyim)”.

(Xeyirxah və qüdrətli) Anahit Ardvisur
Ona belə bir uğur, solahiyyət vermədi.
(*Nəqərat 2. O yaraşq üçün...*)

IX

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrime öyə bilərsən...*)
Ona qurban gətirdi o Varna ölkəsindən,
İgidlər sülaləsi Tretonlar evindən,
Əsildə-nəcabətdə Atvyanın soyundan
Dilək diləmək üçün qurban verdi bir oğlan
Min cöngə, on min qoyun, bir də yüz at gətirdi.

İstəyini söylədi, belə dilək dilədi:
"Ey xeyirxah, qüdrətli Anahit Ardvisur,
Mənə elə bir uğur nəsib elə, yetir ki, sən
Elə qüdrət, güc yetir, elə qüvvət ver ki, mən
Üçayaqlı, üçbaşı, altıgözlü, heybətli,
Artanın dünyasına qənim olan, qüvvətli,
Əcaib əjdahaya qalib gələ bilim mən,
Hər iki arvadını alım onun əlindən.
Onun Sankxavak adlı, bir də Arnavak adlı
O iki arvadını götürüb də qaçım mən.
Bacarıqlıdı onlar, ağışları gözəldir,
Evdardır, çalışqandır, hər işləri gözəldir.

Ona belə uğuru bəxş ələyib yetirdi,
Zaotra bəxşisini hədiyyə ələyənin,
Xoş diləklə, niyyətlə qurban götürənin
Hər cür istəklərini, diləklərini verən
Xeyirxah, mərhəmətli Anahit Ardvisur.
(*Nəqərat 2. O yaraşq üçün...*)

X

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrime öyə bilərsən...*)
Ona qurban gətirdi, Pişin gölü önündə
Kərsasip o qüdrətli (həm də şöhrət sahibi)
Min cöngə, on min qoyun, bir də yüz at gətirdi.

İstəyini söylədi, belə dilək dilədi:
"Ey xeyirxah, qüdrətli Anahit Ardvisur
Mənə elə bir uğur nəsib elə, yetir ki, sən
Yağullarla döyüşdə daha güclü olum mən.
Vorukaşın dalğalar yalayan sahilində,
Qızıl ayaqlı (güclü) Qandarvayla döyüşdə.
Geniş, ucsuz-bucaqsız, sinəsi qabar-qabar,
O gözəl torpaqlara hakim Druca ki, var
Onun xidmətlərini əllərindən alım mən,
Daha güclü, qüdrətli və yenilməz olum mən".

Ona da bu uğuru bəxş ələyib yetirdi
Zaotra bəxşisini hədiyyə ələyənin,
Xoş diləklə, niyyətlə qurbanlar götürənin
Hər cür istəklərini, diləklərini verən
Xeyirxah, mərhəmətli Anahit Ardvisur.
(*Nəqərat 2. O yaraşq üçün...*)

XI

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrime öyə bilərsən...*)
Ona qurban gətirdi əsli Turanlı olan,
Uçurum qurağında bədəmöllü Franqrasyan.
Min cöngə, on min qoyun, bir də yüz at gətirdi.

O da Ardvisurdan belə dilək dilədi:
"Ey xeyirxah, qüdrətli Anahit Ardvisur,
Mənə elə bir uğur nəsib elə, yetir ki,
Vorukaş denizinin ortasında nur saçan,
Bu günün, gələcəyin Ari yurdundan olan,
Zərdüşte mənsub olan, Artaya sədaqətli,
Cah-cəlalı Xvarno ölkəsi var qiymətli –
Qoy ona sahib olum, onu ələ keçirim".
(Xeyirxah və qüdrətli) Anahit Ardvisur
Ona belə bir uğur, solahiyyət vermədi.
(*Nəqərat 2. O yaraşq üçün...*)

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
Ona qurban gətirdi o, Erzifya dağında
Mərdlikdə ad qazanmış çox qoçaq Gavə Usan.
Min cöngə, on min qoyun, bir də yüz at gətirdi.

Və o da Anahitdən belə dilək dilədi:
“Ey xeyrixah, qüdrətli Anahit Ardivisur,
Mənə elə bir uğur nəsib elə, yetir ki,
Ən böyük hakim olum, güclü hökmdar olum
Bütün kişvərlər üstə, ölkələr üzərində,

Bütün divlər üstündə, adamlar üzərində,
Schrçilərin üstə, pərilər üzərində,
Karapan hakimləri, Gavələr üzərində,
(Hakim olum, hökm edim dünya ölkələrində)”.

Ona da bu uğuru bəxş eləyib yetirdi
Zaotra bəxşişini hədiyyə eləyənin,
Xoş diləklə, niyyətlə qurbanlar gətirənin
Hər cür istəklərini, diləklərini verən
Xeyrixah, mərhəmətli Anahit Ardivisur.
(*Nəqərat 2. O yaraşlıq üçün...*)

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
Ari ölkələrinin bahadırı, igidi,
Dövlətə dayaq olan Xosrava budur gəldi,
Dərin, geniş göl olan Çeçasta sahilində,
Ona qurban gətirdi, niyyətləri dilində:
Min cöngə, on min qoyun, bir də yüz at gətirdi.
O gözəl Anahitdən belə dilək dilədi:
“Ey xeyrixah, qüdrətli Anahit Ardivisur,
Mənə elə bir uğur nəsib elə, yetir ki,
Ən böyük hakim olum, güclü hökmdar olum.
Bütün kişvərlər üstə, ölkələr üzərində.

Schrçilərin üstə, pərilər üzərində
Karapan hakimləri, Gavələr üzərində.
Döyüş arabasıyla cıdırlar düzələndə,
Mən qazanım yarışı, mən olum daim öndə.
Əgər güc göstərərsə döyüşdə qarı düşməni,
Adlayıb keçə bilim o qazdığı tələdən”.

Ona da bu uğuru bəxş eləyib yetirdi
Zaotra bəxşişini hədiyyə eləyənin,
Xoş diləklə, niyyətlə qurbanlar gətirənin
Hər cür istəklərini, diləklərini verən
Xeyrixah mərhəmətli Anahit Ardivisur.
(*Nəqərat 2. O yaraşlıq üçün...*)

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
Ona qurban gətirdi güclü Tus döyüşçüsü –
Mahir, usta atçapan – vuruşda ad çıxaran,
Gətirib də qurbanı ondan xahiş etdi ki,
Döyüş arabasını idarə etmək üçün,
Düşməni öncə görüb, yağışa yetmək üçün,
Bədəncə sağlam olub, ön yerə çıxmaq üçün,
Bir zərbəylə düşməni torpağa yıxmaq üçün
Ona güc versin dedi, qüvvət bəxş etsin dedi.
Sonra da söz söyləyib, belə dilək dilədi:

“Ey xeyrixah, qüdrətli Anahit Ardivisur,
Mənə elə bir qüvvət nəsib elə, yetir sən
Xşatrosuk adlanan dağın dərəsində mən
Artanın məşhur edib ələmə tanıtdığı
Vesak oğullarına qalib gələ bilim mən.
Turan torpaqlarının hərbi qüdrətini də
Əlli dəfə – yüz zərbə,
Yüz dəfə də min zərbə,
On min dəfə yenidən,
Yüz min zərbə endirib,
Darmadağın edim mən”.

Ona belə uğuru bəxş eləyib yetirdi
Xoş diləklə, niyyətlə qurbanlar götürən
Hər cür istəklərini, diləklərini verən
Xeyirxah, mərhəmətli Anahit Ardivisur.
(*Nəqərat 2. O yaraşlıq üçün...*)

XV

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
Xşatrosuk adlanan dağın dar dərəsində,
Qalaların içində ən möhtəşəm, ən uca
Artanın məşhur edib ələmə tanıtdığı
Vesak törəmələri ona qurban gətirdi,
Min cöngə, on min qoyun, bir də yüz at gətirdi.

O gözəl Anahitdən belə dilək dilədi:
“Ey xeyirxah, qüdrətli Anahit Ardivisur,
Bizə elə bir uğur nəsib elə, yetir ki,
Güclü Tus igidini döyüşdə yenə bilək,
Ərəb torpaqlarının hərbi qüdrətini də
Əlli dəfə yüz zərbə,
Yüz dəfə də min zərbə,
On min dəfə yenidən,
Yüz min zərbə endirib,
Darmadağın edək biz”.

Xeyirxah və qüdrətli Anahit Ardivisur,
Bu uğuru bəxş edib qismət etdi onlara.
(*Nəqərat 2. O yaraşlıq üçün...*)

XVI

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
Tretona adında qalib bir döyüşçünün
Arzu-istəyi ilə, dünya görmüş qayıqçı –
Paurva şahin kimi şığıyıb, tələsərək,
Yorulub dincəlmədən biməfəsə gələrək

Üç gün, üç gecə keçib, gəlib özün yetirdi,
(Dilek diləmək üçün) ona qurban gətirdi.

Elə gəldi geriye dönə bilmədi daha,
Gecənin lap sonunda, az qalanda sabaha
Ardivisur günəş kimi doğub işıq saçanda,
Səhərin şəfeqləri yeni bir gün açanda.
O özünü yetirib niyyətlərini dedi:
Yalvarıb ilahəyə belə dilək dilədi:

“Ey xeyirxah, müqəddəs Anahit Ardivisur,
Mənim köməyimə gəl, mənə yardım elə sən,
Hürmüzün yaradıbın qurduğu yerə yetmə,
Sağ-salamat yol gəlib doğma evimə getsəm.
İçində Xoma olan süd bəxş edərdəm sənə,
Vəd edirəm, deyirəm, qismət olarsa mənə,
Ranqahın sularında təmizlənmiş, arınmış,
Adət üzrə hər şeydən (saf və təmiz yaranmış)
Minlərcə sayı olan qurban gətirəcəyəm”.
Onda güclü, qüdrətli Anahit Ardivisur
Gözəl qədd-qamətiylə (zinət verən həyata)
Şərəfli soydan olan, ad-sanlı bir qız kimi,
Ona doğru yeridi, axdı bir ulduz kimi,
Ayağına geymişdi qızıl telli səndəli.

Möhkəm-möhkəm yapışdı, əlinə çatdı əli.
Qayıqçı Paurvanın baş tutdu arzuları,
Bircə anın içində həyat bir inadkan
Öz yerinə qayıtdı, öncəki görkəmində,
Sağlamlığı, qüvvəti, gözəlliyi yerində,
Gəlib evində oldu, çatdı xoş niyyətlərə,
Hürmüzün yaradıbın, abad etdiyi yerə.

Ona belə uğuru bəxş eləyib yetirdi,
Zaotra bəxşişini hədiyyə eləyənin,
Xoş diləklə, niyyətlə qurbanlar götürən
Hər cür istəklərini, diləklərini verən
Xeyirxah, mərhəmətli Anahit Ardivisur.
(*Nəqərat 2. O yaraşlıq üçün...*)

XVII

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
 Nə zaman ki, divlərə pərəstiş edənlərin,
 Drucaya uyaraq ardınca gedənlərin,
 Görəndə cərgə ilə gələnlərini,
 Camasr Ardivisura bəxşiş edib varını,
 Min cöngə, on min qoyun, bir də yüz at gətirdi.

Ondan dilək dilədi, istəyini yetirdi:
 "Ey xeyirxah, qüdrətli Anahit Ardivisur,
 Mənə elə bir uğur nəşib et, yetir ki, sən,
 Bütün ari nəslinin birgə qələbəsinə
 Heç də geri qalmayan zəfər çala bilim mən".

Ona belə uğuru bəxş eləyib yetirdi
 Zaotra bəxşişini hədiyyə eləyənin,
 Xoş diləklə, niyyətlə qurbanlar gətirənin
 Hər cür istəklərini, diləklərini verən
 Xeyirxah, mərhəmətli Anahit Ardivisur.
 (*Nəqərat 2. O yaraşlıq üçün...*)

XVIII

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
 Purudaxştayın oğlu Aşavazdayla birgə
 Aşavazda, Trita-Sanuyca oğulları
 Ulu tanrı sayılan, nurlu hökmdar olan,
 Yerişdə məşhur olan yorğa atlar yiyəsi,
 Apam Napatın orda, sahib olduğu yerdə
 Şərəfli olsun deyə ona qurban verdilər –
 Min cöngə, on min qoyun, yüz də at gətirdilər.

İstəklərini deyib, bir dilək dilədilər:
 "Ey xeyirxah, qüdrətli Anahit Ardivisur,
 Bizə elə bir uğur nəşib elə, yetir ki, sən
 Qələbəylə qayıdaq gətirdiyimiz döyüşdən.
 Qoy bizə təslim olsun Turan Danavaları,

Təslim olsun Asanban, Qara övladları
 Təslim olsun Asanban, Vara övladları,
 Rəşadətli Duraget məğlub olsun qoy bizə,
 Varları, dövlətləri qoy keçsin ölimizə,
 Zəfər çalıb onlara döyüşdə qalib gələk.
 (*Nəqərat 2. O yaraşlıq üçün...*)

XIX

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
 Notarilər nəslindən Vistarav adlı biri,
 Vitanquhaiti çayı sahilindəki yeri
 Seçib oraya gəldi, qurbanlar da gətirdi,

Doğru sözləri seçib, diləyini yetirdi:
 "Ey Anahit Ardivisur, deyirəm doğrusunu,
 Başımın tükü sanı görüb div yolçusunu
 Hamısını məhv edib, silmişəm yer üzündən.
 İndi isə ey Hürmüz, diləyə gəlmişəm mən.
 Vitanquhaitini necə keçim, söylə sən
 Quru yolunu göstər, yol keçim sahillərdən!"
 Onda güclü, qüvvətli Anahit Ardivisur
 Gözəl qədd-qamətiylə zinət verən həyata,
 Şərəfli soydan olan, ad-sanlı bir qız kimi,
 Ona doğru yeridi, axdı bir ulduz kimi,
 Baxaydın, ayağında qızıl telli səndəl var,
 Bərbəzəkli səndəllər parıldaırdı par-par.
 O, çağlayan suların dayandırdı birini,
 Axmağa məcbur etdi suların digərini.

Vitanquhaitinin yol açdı üzərindən,
 Qura sahe yaratdı, çayın sulu yerindən,
 Ona belə uğuru bəxş eləyib yetirdi
 Zaotra bəxşişini hədiyyə eləyənin,
 Xoş diləklə, niyyətlə qurbanlar gətirənin
 Hər cür istəklərini, diləklərini verən
 Xeyirxah, mərhəmətli Anahit Ardivisur
 (*Nəqərat 2. O yaraşlıq üçün...*)

(Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...)
 Alovlarla yanmayan o Ranqha adasında
 Yoşta qurban götürdi Fryanlar odasından
 Min cöngə, on min qoyun, bir də yüz at gətirdi,
 O gözəl Anahitdən belə dilək dilədi:
 "Ey xeyirxah, qüdrətli Anahit Ardivisur,
 Mənə elə bir uğur nəşib elə, yetir ki,
 Murdar, gözqamaşdıran Ahtyanı ram edim mən.
 Cavab verim dediyi məkrli sorğulara,
 Nə bağlama söyləşə, izah verim onlara".
 Ona belə uğuru bəxş eləyib yetirdi,
 Zaotra bəxşişini hədiyyə eləyənin,
 Xoş diləklə, niyyətlə qurbanlar gətirənin
 Hər cür istəklərini, diləklərini verən
 Xeyirxah, mərhəmətli Anahit Ardivisur.
(Nəqərat 2. O yaraşlıq üçün...)

(Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...)
 Xeyirxah, nicat verən Hürmüz belə söylədi,
 Cür çəkərək ələmə, bu sayaq sözlər dedi:
 "Ey Anahit Ardivisur, en aşığı göylərdən,
 Yanımıza gəl bizim, budur istəyim səndən,
 Artanın yaratdığı bu yerlərə qədəm bas,
 Ulduzlardan yerə en, məsləhətə qulaq as.
 Qoy sənə tərif desin cəsarətli hakimlər,
 Hökmdar oğulları bir-bir səni öysünlər.

Qoy mahir atlı ərlər, sürətlə at çapanlar,
 Atları çapmaq üçün daim hazır olanlar
 Şöhrətə çatmaq üçün səndən kömək umsunlar.
 Səndən rica etsinlər, sənə sadiq olsunlar.
 Yetsin deyə kahinlər müqəddəs diləklərə,
 [...] Sənə dua edirlər – yetsinlər biliklərə,
 Hürmüzdən də ərməğan – zəfərlər istəsinlər,
 Onu tərif eləyən xoş dualar etsinlər.

Sənə dualar desin qeyrətli, ərgən qızlar...
 İgid ər tapmaq üçün səni öysünlər onlar.
 Rahat doğuş diləsin hamilə gənc qadınlar...
 Səndən dilək diləyir gör nə qəder insanlar.
 İnsanlara bunları tək sən verə bilərsən,
 Bu yaxşılıqlar gələr tək sənin əllərindən,
 Ey xeyirxah, qüdrətli Anahit Ardivisur,
 Ümid ver insanlara, zinet ver bu həyata!"
 Ey Zərdüşt, budur gəlir, bax Anahit göylərdən
 Ulduzlardan ayrılıb olur yerlərə enən.
 Gəlib belə söylədi, istəklərini dedi:

"Həqiqətdə Artaya inamını doğruldan,
 Ey Spitamid, sənənim himayəçi doğrudan.
 Ratava adlandırıb səni Hürmüz,
 Hami sayıb cismani ələmə dünyamızda.
 Mənə sənə hamı bilib əzəl gündən Hürmüz
 Həyatda mövcud olan bütün yaranmışlara,
 Artaya sadiq olub inam bəsləyənlərə.
 Mənim ehtişamımla, hökmüm altıda çoxalıb
 Bütün iribuynuzlu, bir də xırda heyvanlar,
 Mənim himayəm ilə nesil verib adamlar,
 Hürmüzün yaratdığı, Artadan doğulanlar,
 Nəmət saydıqlarımız – bütün gerçək olanlar
 Hər şeydən hifz edərək qoruyuram onları,
 Nəcə ki, qoruyurlar pəyədə qoyunları".

Onda Zərdüşt söz açıb soruşdu Anahitdən,
 Bilmək istədiyinə cavab istədi ondan.
 Sordu ki: "Ey xeyirxah Anahit Ardivisur,
 Hansı qurbanla səni öyüm, tərif edim mən,
 Nəcə şöhrətləndirir, necə bəhs edim səndən?"
 Ey Hürmüz, nə edim, nə söyləyim ki, sənə
 Günəşin bu üzü yox, o üzündən yol açsan,
 (Bütün yaramazlıqlar səndən kənara qaçsın),
 İlanlar və Artnalar, bir də qorxunc Vavjaklar,
 Bütün Varnavavişlər, bir də həmin Varnavlar
 Səndən kənər olsunlar, yaxına gəlməsinlər,
 Sənə kiçik zərər də yetirə bilməsinlər?"

Anahit Ardivisur belə cavab söylədi:
"Doğrudan, ey Spitamid, ey Artaya inanan,
Qurbanlarla öziz tut bu cür mənə hor zaman.
Bu cür qurbanlar verib deməlisən öyğülər,
Səhərlər gün doğandan axşam batana qədər.
Bu mənim Zaotramdır – sən sədiq olmalısən.
Müqəddəs deyimləri dilək edən kahinlər,
Müqəddəs tövsiyələr xahiş edən kahinlər,
Müdrək elçi – müqəddəs sözlərə vəqif olan –
Qoy hamısı, hamısı öyüb zövq alsın ondan.

Ancaq zövq ala bilməz Zaotramdan heç zaman
Qızdırmalı, ağrılı, daim xəstə olanlar,
Qarın öti deşilmiş, qarını yırtıq qadınlar,
Qatları bir yol dilə götürməyən icmaçı,
Eldən ayrı saxlanan canı cüzamli xəstə –
Zaotradan heç zaman zövq ala bilməz onlar.

Qəbul edə bilmərəm Zaotranı heç zaman
Cirtdanlardan, korlardan, həm qulağı karlardan,
Ürəkkeçmənilərdən, bir də ağıl kömlərdən,
Eldən çıxarı olan dəlillərdən-səylərdən;
Heç vaxt qəbul etmərəm köksü və belə donqar,
Əyridiş cirtdanlardan. Qoy kənar olsun onlar,
Zaotra bəxşişini heç vaxt gətirməsinlər.

Bir də Zərdüşt soruşdu Anahit Ardivisurdan:
"Ey Anahit Ardivisur, söylə mənə,
Divsevərlərlə birgə Druca xidmətçiləri
Zaotranı gətirsələr, günəş batandan sonra
Onda söylə, nə olar, nə olar Zaotraya?"

Ona belə söylədi Anahit Ardivisur:
"Doğrudan, ey Spitamid, ey Artaya inanmış,
Üzünü qotur örtmüş, dəhşətlə yaranalmış,
Dəhşətlilər, murdarlar – altı yüz də min olanlar,
Arxanca gizli gəlib xəlvətcə dolananlar,
Zaotraya toxunub ona əl yetirirlər...
O murdarlar divlərlə daim xidmət edirlər".

Mən öymək istəyirəm hamıya öziz olan,
Xukarya zirvəsini – o zirvələr qızıldan,
Boyu neçə minlərcə kişi boyuna çatan,
Zirvələrdən tökülüb şələlə kimi axan,
Boyu bütün dünyanın sularından çox olan
O Anahit – zirvədən azıb gələn dağ seli,
Var gücüylə çağlayıb, süzüb gedir irəli...
(*Nəqərat 2. O yaraşiq üçün...*)

XXII

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
Əlində Barsman olan, Hürmüzə inananlar
Onu dövrələdilər, yığışdılar başına,
Ora Xvovlar gəlib ona qurban gətirdi,
Notarilər də gəlib ona qurban gətirdi.
Xvovlar gələn zaman var-dövlət gətirdilər,
Notarilər gələrkən xam atlar gətirdilər.
Ona görə Xvovlar az vaxtda, az müddətdə,
Varidat qazandı, yetişdilər qüdrətə,
Tezliklə Notarilər istəklərinə çatdı,
Onlar üçün görəkən hər neməti yaratdı –
Bu ölkələrdə olan bütün çilgim atları
Ələ keçirdi Viştasp hamısını ilxıların.

Onlara bu uğuru bəxş eləyib yetirdi
Zaotra bəxşişini hədiyyə eləyənin,
Xoş diləklə, niyyətlə qurbanlar gətirənin
Hər cür istəklərini, diləklərini verən
Xeyrixah, mərhəmətli Anahit Ardivisur.
(*Nəqərat 2. O yaraşiq üçün...*)

XXIII

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
Onun bu yer üzündə körfəzi minlərcədir,
Axar sulu qolları saysızdır – minlərcədir,
Hər bir körfəz boyunca yol başlandı gəldisə,
Hər qolun sahililə məsafə qət edilə –
Atı sürüb göndərsə bir süvari – atçapan,

Dörd on günə yetişər, ötər bu qədər zaman.
Hər körfəzə tökülən çayın hər qolu üstə
Yüz pəncərəsi olan rahat bir ev tikilib,
Mın sütunu var onun, görkəmi gözəldi çox,
On min dayağı var ki, tayı-barabəri yox.
Hər evə qonaq gəlsə, xoş ətirə bələnər,
Yupyumşaq yataqlarda uzanıb yata bilər.
Ey Zərdüşt, o xeyirxah Anahit Ardivisur
Boyu neçə minlərcə kişi boyuna çatan,
Zirvələrdən tökülüb şələlə kimi yağan,
Boyu bütün dünyanın sularından çox olan,
Anahit – o zirvədən axıb gələn dağ seli,
Var gücüyü çaqılayır, süzür gedir irəli.
(*Nəqərat 2. O yaraşlıq üçün...*)

XXIV

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
Artaya sadıq olan, inam bəsləyən Zərdüşt
O Aryan Vecədə, Daitya sahillərində
İçində Xoma olan süd bəxşişi gətirdi,
(Sədaqətlə, ümidlə) Barsman qurbanı verdi.
Fikirləri, sözüylə, həm işiylə bərabər,
Zaotrayla birlikdə, dilində xoş deyimlər,
Köməyə hər bir zaman, hər vaxt hazırım dedi.

Həm də ondan ümidlə, belə dilək dilədi:
"Ey xeyirxah, qüdrətli, Anahit Ardivisur,
Mənə elə bir uğur nəsib elə, yetir, mən
Aurvataspın oğlu, igid Gəvə Viştaspı
Yetkinləşdirim daim, arası kəsilmədən
İnanaraq düşünmək,
İnanaraq danışmaq,
İnanaraq iş görmək
Öyrədə bilim ona".

Ona belə uğuru bəxş eləyib yetirdi
Zaotra bəxşişini hədiyyə eləyənin,

Xoş dileklə, niyyətlə qurbanlar gətirənin
Hər cür istəklərini, diləklərini verən
Xeyirxah, mərhəmətli Anahit Ardivisur.
(*Nəqərat 2. O yaraşlıq üçün...*)

XXV

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
Frazdanav gölünün yanında Gəvə Viştasp –
O müdriklər müdriki ona qurban gətirdi
Mın cöngə, on min qoyun, bir də yüz at gətirdi.
Gözəl Anahitdən belə dilək dilədi:
"Ey xeyirxah, qüdrətli, Anahit Ardivisur,
Mənə elə bir uğur nəsib elə, ver ki, mən
O yava, şər niyyətlı, Tantryavant deyilən,
Həm də (azğın) divlərə xidmət göstərən Peşan,
Druca qulluq edən, xidmət göstərən Arcatasp
Mənimlə döyüşərkən qalib gələn onlara,
Onların var-dövləti keçsin mənim əlimə.

Ona da bu uğuru bəxş eləyib yetirdi
Zaotra bəxşişini hədiyyə eləyənin,
Xoş dileklə, niyyətlə qurbanlar gətirənin
Hər cür istəklərini, diləklərini verən
Xeyirxah, mərhəmətli Ardivisur Anahit.
(*Nəqərat 2. O yaraşlıq üçün...*)

XXVI

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
Daitya sularının qarşısında dayanıb
Cəsur atlı Zarivara ona qurban gətirdi.
Mın cöngə, on min qoyun, bir də yüz at gətirdi.
Gözəl Anahitdən belə dilək dilədi:
"Ey xeyirxah, qüdrətli Ardivisur Anahit,
Mənə elə bir uğur nəsib elə, ver ki, mən
Qələbəylə qayıdım düşmənlə döyüşlərdən,
Cəhənnəmin dəhşətli səkkiz mağarasında
Divlərə xidmət edən uzandımaq, cybəcər
Humayak üzərində döyüşdə qalib gəlmiş.

Drucun xidmətçisi Arcanta üzərində –
Onların mal-mülkünü ələ keçirmək üçün
Döyüşlərə girişib qələbə çala bilim.

Ona da bu uğuru bəxş eləyib yetirdi
Zaotra bəxşişini hədiyyə eləyinin,
Xoş diləklə, niyyətlə qurbanlar götürənin
Hər cür isteklərini, diloklərini verən
Xeyirxah, mərhəmətli Anahit Ardivisur.
(*Nəqərat 2. O yaraşiq üçün...*)

XXVII

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
Arcataspın qardaşı Bandaramanış gəlib
Özünü Vorukaş sahilinə yetirdi.
On min qoyun, min cöngə, bir də yüz at gətirdi.
Onların hamısını orada qurban verdi,

Sonra da Anahitdən belə dilək dilədi:
"Ey xeyirxah, qüdrətli, Anahit Ardivisur,
Mənə elə bir uğur nəsib elə, ver ki, mən
Qələbəylə qayıdım yollandığım döyüşdən.
Qələbə çala bilim igid Gavə Viştaspa,
Qalib gəlim atçıpan igid Zarivaraya.
Ari torpaqlarının hərbi qüdrətini də
Əlli dəfə yüz zərbə,
Yüz dəfə də min zərbə,
On min dəfə yenidən,
Yüz min zərbə endirib
Darnadağın edim mən".

Anahit Ardivisur bu diləyi dinlədi,
Ona belə uğuru qismət edib, vermədi.
(*Nəqərat 2. O yaraşiq üçün...*)

XXVIII

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
Dörd ayğırı yaratdı Hüzmüz dünyada:
Külək, yağış, bulud, bir də ki dolu.
Ey Spitamid Zərdüşt, dörd ayğır ki, var,
Bil yağışı, qarı onlar yağdırar.
Suları coşdurur, artırır onlar,
Göylərdən həm dolu yağdırır onlar
Ardivisurun da, bil, orda payı var,
Bu pay doqquz yüzlə min damla olar.

Mən öymək istəyirəm hamıya əziz olan,
Xukarya zirvəsini – o zirvələr qızıldan,
Boyu yüz or igidin birgə boyuna çatan,
Zirvələrdən tökülüb, şələlə kimi axan,
Boyu bütün dünyanın sularından çox olan,
Anahit – zirvələrdən axıb gələn dağ seli,
Var gücüylə çağlayır, axıb gedir irəli.
(*Nəqərat 2. O yaraşiq üçün...*)

XXIX

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)
Qızılı örpəyini sinəsi üstə tutub,
Anahit Ardivisur sessizcə, sakit durub.
O, kahin Zaotranın səsinə həsrət qalıb,
Darıxıb dözə bilmir, onu bir fikir alıb:
"Məni kim tərif edib, görəsən, kim öyəcək?
İçində Xoma olan, Zaotra təmizləyən.

Südlə kim yad eləyib, onu mənə verəcək?
Bəs kimin niyyətini, diləyini verim mən?
Mənə sədiq olaraq, sözümlü eşidənlərdən
Hamısı qoy şad olsun, onlara sevinc gəlsin,
Həyatı gözəl olsun, həmişə fərəhlənsin"
(*Nəqərat 2. O yaraşiq üçün...*)

(*Nəqərat 1. Sən mənim xətrimə öyə bilərsən...*)

Hər kəsin xəyalında Anahit Ardivisur
Gözəl qız biçimində, zinat verən həyata.
O şuxdur, qamətlidir boy-buxunlu qız kimi,
Telli-toqqaqlı gözəl – parlaqdır ulduz kimi,
Şərəfli-şanlı soydan, gözəl ata-anadan,
Dünyaya gələn gözəl-göyçəkdir hər sonadan.
Qatlamalı, taxtalı, qızıl sapla tikilmiş
Əynindəki bürüncək, görün necə gözəlmiş,
Gənc bir qız görkəmində düşünür hər kəs onu,
Qəbul edir gözəllər gözəli olduğunu.
Dördkunc, qızıl sırgalar bərq vurub göz oxşayır
Nəci b, xeyirxah olan Anahit Ardivisur!
Boyunbağı taxılıb onun gözəl boynuna,
Möhkəmcə bağlayıb ki, belindəki bağları,
Canalıcı döşləri cəlb etsin adamları.

Anahit Ardivisur çəmbər asıb alınına
Çox yaraşır o göyçək, o gözəl çəmbər ona --
Qızıl sapla tikilmiş, yüzlərcə qaş-daşı var,
Döyüş arabası tək səkkiz cür hissəsi var,
Gözəl şülək dolanmış halqa var arasında,
Ustalıqla düzəlmiş üzük də ortasında.

O gözəl Anahitin geydiyi kürkүн xəzi,
Görəni valeh edir, kor edir baxan gözü,
Bu kürkə işlədilib üç yüz qunduz dərisi,
Qızıl, gümüş vurulub, parlayır hər hissəsi.
Ey xeyirxah, qüvvətli Anahit Ardivisur,
İndisə diləyimi, istəyimi deyim mən,
Sənin sevimlin olan gör nə istəyir sənədən,
Əti iri doğrayıb xəyəyi bol bişirən,
Atları finxırdıqca arabası sütüyen,
Qamçıları səslənən, adamları çox yeyən,
Anbarlarında çoxlu yeməklər gizlədilen,
Hər kəsin anbarında yaxşı yaşamaq üçün
Ətirli yeməklərdən saxlamaq haqqı olan

Geniş, ucsuz-bucaqsız ölkələr istəyirəm.
İndi də, ey xeyirxah Anahit Ardivisur,
Göndər mənə sən iki güclü igid, bahadır,
Biri ikiyaqlı, o biri dördayaqlı.
Bir ələsi olsun ki, gedən zaman döyüşə
Elə iti yürülsün, güclü getsin həmişə,
Arabamı dartaraq uğurla gedə bilsin.
Elə dördayaqlı ki, hər kəsi ötə bilsin.
Geniş sırayla gəlib qoşun çəkəndə yağsın,
Məcbur olub qayıtsın, geri dönsün sol-sağı,
Məcbur olsun dönməyə düşmənin sağ-solu.

Mənim sənə etdiyim duaların naminə,
Bu dünyanın eşiqinə öyğülərim naminə
Ey Anahit Ardivisur, en aşağı göylərdən,
Bizlərə yardım üçün yetiş yanımıza sən.
Hürmüzün yaratdığı yer üzünə qədəm bas,
Ulduzlardan yərə en, bu diləyə qulaq as.
Qurbanlıq yağmur verən, yağışları bəxş edən
Qədim bas bərəketli, geniş torpaqlara sən.
Həmişə xeyirxahsan, daim uğur verirsən,
Zaotra bəxşini hədiyyə edənlərə,
Xoş niyyətlə, diləklə qurban gətirənlərə.
Onlar istədiyi uğuru verirsən ki,
Döyüşçülər evinə qalib dönə bilsinlər –
Zəfər çalan igidlər, bahadırlar dönsünlər
İgid Gave Viştasın döyüşçüləri kimi...
(*Nəqərat 2. O yaraşlıq üçün...*)

10 FƏSİL

(MIHR-YAŞT)

Geniş otlağı olan Mitranı biz hər zaman,
Xoma şirəli südlə yad ələyirik hər an.
Bol otlaqlı Mitraya sonsuzdur hörmətimiz,
Ona sayğı göstərib, rəğbət bəsləyirik biz:
O həqiqət çarçısı – bəlağətli, xoşsoyli,

Minqulaqlıtək ayıq, şux bədən, xoşnəfəsli,
On min gözlütək sayıq, ucaboylu, qamətli,
Yuxu nodir bilməyən açıqgözlü Mitraya.

Hakimlər, hökmdarlar dua edən Mitraya,
Qanıçon düşmənlərin sıx ordusunu yenən,
Bir-biriylə döyüşən ordularını ayıran,
Ölkə hökmdarları ona dua edirlər.
Düşmənlərini uzaqda tez görə bilmək üçün,
Rəqibləri geriyə oturma bilmək üçün.
O qara düşmənləri bir zərbə yıxmaq üçün –
Nifrətəlayıqların sonuna çıxmaq üçün
Atlarının tərkində oturan döyüşçülər
ona dua qılrlar.

O, səma sakinləri içində geri qalmaz,
Ondan öncülü olmaz – yüyrok atlı tapılmaz.
Xara zirvələrinə günəşdən önce qalxar,
Altun yüksəkliklərə ilk olaraq o çıxar,
Orada seyr eləyər özəmətlə hər yanı,
Görünən hər tərəfi – ari torpaqlarını,
O yerlər ki, orada rəşadətli başçılar,
Çoxlu qoşunlar düzüb, döyüşə hazır saxlar.
O yerlər ki, orada ucadır sıra dağlar,
Mal-qarayaya ələfi, çoxlu suyu, otu var.
O yerlər ki, orada xeyli dərinləşir göllər,
Geniş, hamar suyundan üzüb keçir gəmilər.

Ora doğru can atır suyu çağlayan çaylar...
İşkata və Paruta, Moura və Xorayva,
Qavada və Xvarizama daim o səmtə axar...

Kimsə yalana uyub ona yalan deyərsə,
Ya ailə başçısı, ya da icma başçısı,
İstər iri vilayət, ya da ölkə başçısı –
O vaxt Mitra kükrəyər, hirsənib əsər, coşar,
Həmin evi, icmanı, həmin ölkəni yıxar.
Mitraya yalan deyən heç ayaq aç bilməz,
Atlansa, at yeriməz, çalıssa, qaça bilməz...
Oxusa düşmənləri nə qədər bəd dualar,
Ona atılan nizə üzü geriye uçar.

Əgər cəld atılarsa, nizə dəyşə hədəfə,
Hədəfi zədələməz, vursa düşmənlər hər dəfə.
Oxusa da Mitranın düşməni yad dualar,
Küləklər o nizəni sıxıb yana aparar.
Mitra onun qolunun gücünü ondan alar,
Cəld yerişini alar onun ayaqlarından,
Duyğunluğunu alar duyan qulaqlarından.

Mitra ona xoş gələn iş görəndə evo girər,
Ona övlad bəxş edər, çoxlu sürülər verər.
Onu təhqir eləyəndə, alçaldan evi yıxar,
Param-parça eləyər, tamam sonuna çıxar.

Geniş otlaqlı Mitraya sonsuzdur hörmətimiz,
Ona sayğı göstərib, rəğbət bəsləyirik biz.
O – həqiqət carçısı, bəlağətli, xoşsəslə,
Minqulaqlıtək ayıq, şux bədən, xoşnəfəsli,
On min gözlütək sayıq, ucaboylu, qamətli,
Yuxu nədir bilməyən açıqgözlü Mitraya,
Hakimlər, hökmdarlar dua edən Mitraya.

Güclü qoşun toplayan o mingüclü Mitraya,
Hökmdarlıq eləyən, hər şeyi bilən Mitraya.
O durar döyüş gedən savaşın ortasında,
Döyüşü qızıdırar ordular arasında.
Döyüşlərin səfini, düzənini qurar o,
Döyüşə çıxışları dağdır o, vurur o.

Döyüş edən diyarlar qaynaşar, aciz qalar,
Qana susamışların qoşunları sarsılar.
Onların üzərində hakim olub, hökm edər,
Yalan danışanlara bəla, ölüm yetirər.
Başsız qalar meydanda Mitranı aldananlar.
Yalan söyləyənlərin başı yerə atlar.
Viran qalar, dağlar bomboz, tutqun gahalar,
Evlər bomboş boşalar, tamam sakinsiz qalar.
O yerə ki, yaşayıb, sığınmışdı bir zaman
Mitraya yalan deyib, Druca inanırlar,
Artaya sadıqları öldürənlər, qıranlar.
Otlaqlardan qeyb olmuş, oğurlamışlar öküzü,

Axtarsan görürsən ki, onlara gedir izi.
Oğurluq öküzləri arxasına bağlayıb,
Döyüş arabasıyla çəkib aparır onlar.
Dartıldıqca öküzlər yaş axıdılar gözündən,
Yaş damlaları düşər öküzlərin üzündən.
Gen otlaqlar yiyəsi Mitra qəzəblənəndə
Barışmaz görkəmindən qəzəb, hirs ələnəndə,

Qartal lələkləriylə bezədilmiş oxları,
Hədəfə dəyə bilmir düz atılmış oxları.
Gen otlaqlar yiyəsi Mitra hirsələnən zaman,
Ucları itilənmiş, daha da iti olar
Onların uzunqollu nizələri yan gedir,
Hədəfə dəyə bilmir, atanı möyus edir.
Gen otlaqlar yiyəsi Mitra qəzəblənəndə,
Barışmaz görkəmindən acıq, hirs ələnəndə,
Onların əlləriylə qayrılan bıçaqları,
Adamların başına sancılan bıçaqları

Hədəfə dəyə bilmir.

Gen otlaqlar yiyəsi Mitra qəzəblənəndə,
Barışmaz görkəmindən acıq, hirs ələnəndə
Düşmənin ustalıqla yağdırdığı toppuzlar,
Adamların başına çaxdırdığı toppuzlar
Hədəfə dəyə bilmir.

Mitra qarı düşməne, qovaraq divan tutur,
Qanun tanrısı olan Raşnuları qorxudur.
Mömin Oroş qovur onları hər tərəfdən –
Səma sakinlərinin olduğu səmtə qovur,
Gen otlaqlar yiyəsi Mitra qəzəblənəndə,
Barışmaz görkəmindən acıq, hirs ələnəndə,
Onlar ön cərgələri ölümə tuş edirlər,
Sonra otlaq yiyəsi Mitraya söyləyirlər:
“Ey Mitra, ey bu geniş otlaqların sahibi,
Bu yağılar zülm edir gör bizlərə nə kimi.
Atlarımızı qovub, oğurlayıb gedirlər,
Qüvvətli elimizi tamam gücsüz edirlər.
Bizim bıçaqdan iti əlimiz gücdən düşür,
Heçə enir gücümüz, bu ağrı bizi dəşir.

Onda gen otlaqların yiyəsi Mitra coşur,
Yerlə yeksan ələyir – düşmənlərlə vuruşur.

Əlli dəfə yüz zərbə,

Yüz dəfə də min zərbə,

Min dəfə on min zərbə

On min dəfə yenidən,

Yüz min zərbə endirib

Vuruşur o barışmaz, qəzəbli olan zaman,
Gen otlaqlar yiyəsi Mitra duyulur yaman.

Gen otlaqlı Mitraya sonsuzdur hörmətimiz,
Ona sayğı göstərüb rəğbət besləyirik biz,
O – həqiqət carçısı, bəlağətli, xoşsəli,
Minqulaqlıq ayıq, şux bədən, xoşnəfəsli,
On min gözlükə sayıq, ucaboylu, qamətli,
Yuxu nədir bilməyən, oyaq olan Mitraya.
İrəlində o gözəl, ulu Hürmüz yaradan,
İtidışı, qəzəbli, irəliyə can atan,
Hirsələnəndə hər şeyi bir zərbəylə yox edən,
Demir pəncələriylə yıxıb dağıdan, sökən,
Demir dırnağı olan, demirquyruq sət çənə,
Alaəgiz, berk qaçan, göz verməyən düşməne,
Çöldonuzu cildində Vertraqna tək gəzən
Mitraya sayğımız var, sonsuzdur hörmətimiz.
Ələkeçməz rəqibə əllərini çatdıran,
Mərdanə bir sərtliklə onu məhv edib qıran,
Çöldonuzuna bənzər – zərbə vurmaqla qalır,
Bir zərbə endirməklə ürəyi sakit olmur.
Həyat qüvvəsi verən onurğasını qırır,
Sındırmasa əl çəkmir, sonra geriye durur.

Mitraya yalan demiş adamları vürməyə,
Sümüklerini qırıb, tüklərini yolmasa,
Əl çəkməz ondan əsla köksünə çökməyincə,
Başını parçalayıb, beynini tökməyincə.
O, gün batandan sonra yol gedir, addımlayır,
Bu geniş torpaqları iri addımla sayır.
Bu geniş, bu qabarıq, uc-bucaqsız yerləri

Baxar, görsün birleşir harda ki, yer göylərə,
Yerlə göy arasında hər nə varsa seyr edər,
İstəsə, iki qütbə birdən təmas eləyər...

Əlində yüz yumruğu, yüz iti dişli olan
Toppuz var ki, şığısa tapılmaz diri qalan.
Hücum etsə, döyüşdə düşməni əzib tökər,
Sarı, metal toppuzdan yağılır zülm çökər.
Qızılıdır metali, o toppuz sapsarıdır,
Çox qüdrətli yaraqdır qiyməti bir aydır.
Sağ tərəfində onun sadıq Sraşdur gedir,
Solunda uca, güclü, qamətli Raşnu gedir.
Fravaşay – mömin ruhu – o da onunla olar.
Onunla birgə gedir bütün bitkilər, sular.

Dörd ölməz aygır çəkir onun arabasını,
Səma yemləri ilə yemləyir hamısını.
Ağ rəngli bu atların qabaq ayaqlarına
Qızıldan nal vurulub, baxan mat qalar ona.
Dal ayaqlar hamısı gümüş ilə nallanıb.
Atların dördü sanki bir məqsədə yollanıb.
Atların dördünü də bir qayda bağlayıblar,
Boyunduruq altında bərabər saxlayıblar.
Boyunduruğun üstə eninə milləri var,
Zərif, metal qarmaqla çəkilib bağlanıblar...

FƏSİL 17

ARD-YAŞT

Sən ey gözəl xoşbəxtlik, sən ey uca xoşbəxtlik!
Sən nurlusan, parlaqsan, daim işiq verənsən!
Özünə cəlb etdiyin igidlərə, ərlərə
Xvarno nemətləri bəxş edib göndərənsən!
O nemətli, qüdrətli, o uca xoşbəxtliyin
Qarşılıqlı istəklə daxil olduğun evlər
Qoy iltifatla dolsun
Hər zaman abad olsun!

Özünə cəlb etdiyi ərlər şahlığa çatar,
Çoxlu yemək-icməyi, çoxlu evləri olar,

Ətirli yataqları açıqlaraq döşənən,
Ehtiyatı bol olan, tapılar nə istəsen.
Bax belə sədaqətə çatdırarsan onları,
O kəsləri ki, öncə özünə cəlb edərsən,
Sən ey gözəl xoşbəxtlik! Səadət verən sənənsən!

Nağərat

Bəxtiyardır, sən kimi özünə cəlb etməsən,
Hamı ağ günlər görüb, səadət görüb sənədən.
Məni də çək yanına, məni də çək özünə,
Bol bəxşşili, qüdrətli, sən ey uca xoşbəxtlik!
Sən kimləri sevmisən, cəlb etməsən kimləri –
Evləri çox abaddır, saysızdır sürüləri.
O evlərdə həmişə bolluq var, bərəkət var,
Sənin cəlb etdiklərin həmişə zəngin olar.
Yerine yetər onlar nə dilək diləsələr,
Ey xoşbəxtlik, səninlə nurlu səadət gələr.

Nağərat

Sən ey gözəl xoşbəxtlik, naz-nemətli xoşbəxtlik
Özünə cəlb etdiyin adamlarçün hər şey var –
Gözəl yatağı olan evə sahibdi onlar,
Səliqəli, yumşaqdır ətirli yastıqları,
Qızıl suyu çəkilmiş, ayağına taxtların...

Nağərat

Onların arvadları xoş bir həyat qazanmış,
Yastıqlarla bəzənmiş yataqlara uzanmış.
Bəzəniblər, taxıblar bilərəzliklər, sığğalar,
Qızıl boyunbağılar bərq vurur, yanır par-par.
Deyirlər ev ziyəsi gəlib evdə olanda,
Biz boynuna sarmaşıb ondan zövqlər alanda,
Sən ey gözəl xoşbəxtlik, o zaman biləcəyik
Sənə aid ərlərin arvadlarıyıq demək.

Nağərat

Onların qızlarının beli sıx boğmalıdır,
Ayaqları xal-xallı, bədəni baxmalıdır.
Əfsunlayır baxanı upuzun barmaqları.

Gözəldir qamətləri, şux görünür boyları –
Belədir sən özünə cəlb etdiyin adamlar,
Sən ey gözəl xoşbəxtlik, onların hər şeyi var...

Nəqərat

Onların köhlən atı çox çilğindir qaçanda,
Ox kimi süzüb gedir dəhmərləyib çapanda.
Döyüş arabasını dartıb gedir çaparaq,
Xam göndən hazırlanmış cilovları dartaraq.
Onlar faytonu çəkir, verərək var gücünü,
Sevindirirlər hər an at çapan sürücünü –
Uzun dəstəklə, iti nizəylə yağlı vuran,
Düşmənin küroyindən sancıb onu aşıran.
Bəzən də sinəsinə ox kimi nizə sancan,
Sərt uçuşlu kamanla düşməne atəş açan –
İgidlər çəkib gedir o döyüş faytonunu
Naz-nemətli xoşbəxtlik, onlara verdin bunu.
Sən özünə cəlb edib, sən yetirdin onları,
Özünə bağlamısən bu xoşbəxt adamları.

Nəqərat

Onların dəvələri çox qorxuncdur, güclüdür,
Ehtirasla doludur, çox iti hürgüclüdür.
Bir-biriylə vuruşur, sıçrayıb şahə qalxır,
Çilğın hərəkət edir, bəzən özündən çıxır.
Sən cəlb etdiklərimdir o dəvə yayələri,
Sən ey gözəl xoşbəxtlik,
Naz-nemətli xoşbəxtlik!

Nəqərat

Var-dövlət daşıyaraq uzaq-uzaq ölkədən,
Karvançılar onların kisəsinə doldurur.
Qızıl-gümüş yükləyib yetirirlər onlara,
Yaraşığı paltarlar gətirirlər onlara,
O kəslərə ki, özün onları cəlb etmisən.
O kəslərə ki, özün həm də xoşbəxt etmisən.
Sən ey gözəl xoşbəxtlik!
Naz-nemətli xoşbəxtlik!

QƏDİM YƏHUDİ ƏDƏBİYYATI

“VARLIQ KİTABI”NDAN

(6-8-ci fəsillər)

(DAŞQIN)

6-cı FƏSİL

Bu hadisə o vaxt baş vermişdi ki, adamlar artmağa və onların qızları olmağa başlamışdı. Allah oğulları insan qızlarının gözəlliyini görmüş, hərəsi birini seçib özünə arvad eləmişdi.

İlahi dedi:

– Mənim ruhum bu adamlarda əbədi qalmayacaq, çünki onlar cismdirlər. Qoy onların ömrü yüz iyirmi il olsun.

O vaxtlar Yer üzündə azmanlar da var idi. Axı Allahın oğulları insan qızlarının yatağına girəndən sonra onların uşaqları oldu, həmin bu uşaqlar ta əzəldən qüvvətli, ad-sanlı adamlar idi.

⁵ Bir vaxt Yer üzündə insan şərinin nə qədər çox olduğunu, bütün insan fikirlərinin yalnız gündəlik şərdən ibarət olduğunu görəndə İlahi Yer üzündə insanı yaratmağına heyfşiləndi, qəlbində qəmləndi və dedi:

– Yaratdığım adamları Yer üzündən siləcəyəm, hamısını siləcəyəm, adamdan tutmuş heyvana qədər, yerdə sürünən həşəratdan tutmuş göydə uçan quşlara qədər hamısını siləcəyəm, çünki onları yaratmağıma təəssüf eləyirəm.

Nuh isə İlahinin mərhəmətini qazandı. Nuhun nəsil şəcərəsi budur: Nuh öz nəslində mömin, qüsursuz,

¹⁰ Allahı yada salan adam idi, onun üç oğlu olmuşdu: Sim, Ham, Yafət. Ancaq Yer üzünü Allahın gözündə pozğunluq və ayrılıqla dolu görünürdü. Hə, hər cür cism yer üzündə öz yolundan sapdığı üçün yer üzünün pozğunlaşdığını görəndə Allah Nuha dedi:

– Mənim üçün hər cür cismin sonu gəlmişdir, çünki onların ucbatından Yer üzünü ayrılıqla dolub. Mən də onları torpaqla birlikdə yox edəcəyəm. Özünə möhkəm ağacdan bir gəmi

¹⁵ qayır, onda bölmələr yarat, ona içəridən və bayırdan qatran sür. Bax, belə bir gəmi düzəlt: uzununu üç yüz dirsek, eni əlli dirsek,

hündürlüyü otuz dirsək. Onu tağı düzəlt, yuxarısında bir dirsək uzunluğunda yarıq saxla. Gəminin qapısı yandan olsun, gəmidə üç mərtəbə düzəlt: alt, orta, üst. Mən isə yer üzünü suya, daşqına məruz qoyacağam ki, göylərin altındakı hər cür cism, həyat nəfəsi olan nə varsa, hamısını məhv eləyim, Yer üzündə nə varsa, hamısı öləcək. Ancaq səninlə mən ittifaq bağlayacağam, sən isə gəmiyə minəcəksən, səninlə bərabər sənin oğulların, arvadın, oğullarının arvadları minəcəklər. Sən gəmiyə hər növ canlıdan, hər cür cismdən götürəcəksən ki, onlar səninlə birgə

²⁰ salamat qalsınlar və qoy onlar kişi və qadın cinsindən olsun. Sən özünə hər növ quşdan, hər növ heyvandan, yerdə sürünən hər növ həşəratdan bir cüt götürəcəksən ki, onlar səninlə birgə salamat qalsınlar. Yeyilən hər cür qıdadan götürəcəksən özünə və yanına yığacaqşan ki, özün də yeyəsən, onlara da verəsən.

²² Və Nuh hamısını elədi; Allah ona necə buyurmuşdusa, o da o cür elədi.

7-ci FƏSİL

İlahi ona dedi:

– Sən və küllətin – yığışın gəmiyə, çünki bu nəsilde mən səni öz qarşında mömin gördüm. Təmiş heyvanların hər növündən yeddi baş erkəyini və yeddi baş dişisini götür, nəməzlərin isə hərəsindən iki baş erkək və iki baş dişisini götür. Eləcə də göydə uçan quşların təməzlərinin hərəsindən yeddi baş, nəməzlərinin hərəsindən iki baş erkək və dişi götür ki, bütün Yer üzü üçün damazlıq saxlaya biləsən, çünki düz yeddi gündən sonra mən yer üzünə qırx gecə yağış tökəcəyəm və yaratdığım nə varsa, hamısını yer üzündən siləcəyəm.

⁵ İlahi nə tapşırımdısa, Nuh hamısını elədi. Yer üzünə daşqın suları yağanda Nuhun altı yüz yaşı vardı. Daşqın sularından canını qurtarmaq üçün Nuh oğullarıyla, arvadıyla və oğulların arvadlarıyla gəmiyə mindi. Və cüt-cüt təmiş heyvanlar və nəməzlər, quşlar və yerdə sürünən kişi və qadın cinsindən hər cür ¹⁰ məxluq, Allahın buyurduğu kimi Nuhun yanına, gəmiyə mindi. Yeddi gün yeddi gecə keçdikdən sonra yer üzünə daşqın suları yağdı.

Nuhun ömrünün altı yüzüncü ilində ikinci ayın on yeddinci günündə böyük dənizin bütün quyularının ağzı və göylərin bəndləri açıldı və qırx gün, qırx gecə yerə leysan yağdı. Elə həmin gün Nuh, Sim, Ham və Yafet – Nuhun oğulları və oğullarının üç arvadı gəmiyə mindilər. Onlar hər cür növdən olan vəhşilər, hər növdən olan heyvanlar, yerdə sürünən hər növdən olan həşərat, hər növdən olan quşlar və hər cür uçan və qanadlı məxluq–

¹⁵ lar – hərəsindən bir cüt, erkək və dişi, həyat nəfəsi olan hər cür cism Nuhla birlikdə gəmiyə mindi – Allah necə buyurmuşdusa. İlahi bayırdan onların gəminin ağzını ördü. Və yer üzündə qırx gün daşqın oldu, su artaraq, gəmini yerdən xeyli yüksöklərə qaldırdı. Su getdikcə daha da artırdı və yer üzündə elə artıb qalxdı ki, gəmi

²⁰ suda üzməyə başladı. Yer üzündə su elə qalxdı ki, bütün göylər altındakı dağların hamısı su altında qaldı. O, dağların üzərində beş dirsək qalxaraq, onların üstünü ördü. Yer üzündə gezişən canlıların hamısı qırıldı – quşlar da, mal-qara da, vəhşi heyvanlar da, yerdə sürünən bütün həşərat da, bütün adamlar da. Quruda nəfəsi olan nə vardısı, hamısı öldü. Bütün canlıları o beləcə sildi yer üzündən. Adamdan tutmuş heyvana qədər, sürünən həşəratə qədər, göydə uçan quşlara qədər nə vardısı, hamısı yer üzündən silindi və yalnız Nuh və onunla birgə

²⁴ gəmidə olanlar qaldılar. Yer üzündə suyun həddi yüz əlli gün yüksəldi.

8-ci FƏSİL

Ancaq Allah Nuhu, onunla birlikdə gəmidə olan bütün vəhşiləri və heyvanları, bütün həşəratı yada saldı, yer üzünə külək göndərdi və su aşağı enməyə başladı. Dərya quyularının ağzı, göylərin bəndi bağlandı və göylərdən yağın leysan dayandı. Sular çəkilməyə, qurudan geri qayıtmağa üz qoydu, yüz əlli gün ötəndən sonra sular çəkilib getdi. Yeddinci ayda, ayın on yeddinci günündə gəmi Ararat dağında dayandı. Sularsa

⁵ daim çəkilibirdi və onuncu aya qədər belə davam elədi. Onuncu ayda ayın birinci günündə dağların zirvələri görünməyə başladı. Qırx gün keçdikdən sonra Nuh gəminin pəncərəsini açdı, bu pəncərəni o özü düzəltmişdi, qarğamı açıb buraxdı, qarğa uçub getdi, ancaq yenə qayıtdı, çünki Yer üzü hələ qurumamışdı.

¹⁰ O, göyərçini də buraxdı ki, yer üzündə suyun çəkilib-çökilmədiyini öyrənsin. Göyərçin də qonmağa bir yer tapmayıb onun yanına gəmiyə qayıtdı. O daha yeddi gün gözləyib göyərçini yenə gəmidən buraxdı. Göyərçin bir də axşamçağı qayıtdı ora – onun dimdiyində yaşıl zeytun budağı vardı. Nuh bildi ki, sular torpaqdan çəkilib. Daha yeddi gün gözləyib, yenə göyərçini buraxdı, ancaq göyərçin bir daha onun yanına qayıtmadı. Beləliklə, Nuhun ömrünün altı yüz birinci ilində birinci ayın birinci günündə su yer üzündən çəkildi.

Və Nuh gəminin qapağını açıb gördü: Yer üzü quruyub. İkinci ayda ayın 27-ci günündə torpaq tamam qurudu.

¹⁵ Onda isə Allah Nuha belə sözlər dedi:

– Çıx gəmidən – sən və sənin arvadın, sənin oğulların, oğullarının arvadları, səninlə olan bütün vəhşiləri və hər cür quş və heyvan canlıları, yerdə sürünən həşəratı özünlə bərabər çıxart, qoy yer üzündə qaynaşsınlar, qoy törəyib artsınlar.

Nuh da çıxdı, onun arvadı da, onun oğulları da, onun oğullarının arvadları da onunla birlikdə. Bütün vəhşilər, bütün heyvanlar, bütün quşlar, yerdə sürünən bütün həşərat gəmidən çıxdı, hamısı ²⁰ öz növü üzrə. Nuh isə İlahi üçün qurbangah tikdi. Hər növ təmiz heyvanlardan və bütün təmiz quşlardan bir az götürdü və qurbangahda qurban yandırma ayini keçirdi. İlahi xoş iy duyub öz-özünə dedi:

– Mən insana görə yer üzünü daha lənətləndirməyəcəyəm, ²⁵ çünki insanın niyyəti gəncliyindən başlayaraq pis olur. Yaratdığım bütün canlıları bir daha məhv etməyəcəyəm. Yer üzü qaldıqca əkin və biçin də olacaq, soyuq və isti də, yay və qış da, gündüz və gecə də.

İONANIN KİTABI

I-ci FƏSİL

Ammitayın oğlu İonaya İlahidən belə sözlər eşitmək qismət olmuşdu:

– Yığış get Nineviyaya, o böyük şəhərə, orada xəbər yay ki, onların yava ad-sanları mənə çatmışdır.

Ancaq İona İlahinin əlindən Tərşişə qaçmağa hazırlamışdı; Yafoya enmiş, Tərşişə gedən gəmi tapıb minmiş, yol haqqını ödəmişdi ki, onunla üzüb İlahinin əlindən Tərşişə getsin.

Onda İlahi dənizə böyük külək buraxmış və dənizdə böyük tufan qopmuşdu, gəminin parçalanması ⁵ qorxusu vardı. Dənizçilər qorxuya düşmüşdülər, hərə öz Allahını çağırmağa və gəmidə əlinə keçən şeyləri dənizə tulla-
mağa başlamışdı ki, gəmi yüngülləşsin. İona isə gəminin içinə enib uzanmış və dərin yuxuya getmişdi. Bu vaxt dənizçilərin reisi ona yaxınlaşıb dedi:

– Nədir belə yatıb yuxuya batmışan? Qalx, öz Allahını çağır, birdən Allah bizi burdan qurtarar, biz də ölmərik.

Hamı bir-birinə deyirdi:

– Gəlin püşk ataq, bu bədbəxtlik kimin ucbatından gəlib bizə.

Onlar püşk atdılar, püşk İonanın üstünə düşdü. Onda dənizçilər ona dedilər:

– Bizə də görək, bu bədbəxtlik bizə kimin ucbatından gəldi, sənin işinin adı nədir, haradan gəlirsən, hansı ölkədən, hansı xalqdansan.

İona onlara dedi:

– Mən yəhudiyəm, İlahidən qorxuram, dəniz və qurunu yaratmış ¹⁰ göylər Allahından.

Onda dənizçilər hədsiz qorxdular və ona dedilər:

– Sən niyə belə elədin? (Axı onlar onun İlahidən qaçdığını bilmişdilər, çünki bunu onlara İona demişdi).

Onlar İonaya dedilər:

– Biz sənə nəyləyək ki, dəniz bizdən çəkilsin? (Axı dəniz susmaq bilmədən qaynayır).

O da onlara dedi:

– Məni götürüb atın dənizə, dəniz çəkiləcək sizdən. Axı mən bilərəm ki, sizi belə böyük bir tufan mənə görə tutub.

Onda dənizçilər var gücləriylə avar çəkib gəmini sahile çıxarmağa çalışdılar, ancaq bu onlara müeyssər olmurdu, çünki dəniz ¹⁵ çəşarə onların üzərinə gəlirdi. Onda onlar İlahini çağırıb dedilər:

– İlahi, bu adamın ucbatından ölməyi bizə rəva görmə və günahsız adamın qanını bizim üstümüzdə tökmə! Axı sən İlahisən, istədiyini ələyirsən.

¹⁵ Onlar İonanı götürüb atdılar dənizə və dənizin qaynamağı

¹⁶ dayandı. Onlar İlahidən hədsiz dərəcədə qorxmağa başladılar, İlahiyə qurbanlar gətirib, vədlər verdilər.

İlahi elə elədi ki, İonanı yekə bir balıq uddu. İona üç gün, üç gecə bu balığın qarında qaldı. İona balığın qarında İlahiyə, öz Allahına dua oxuyub dedi:

– Allahdan bədbəxtlik istədim,
İlahi də çitdi məni,
Mən səhənnəmin dibindən çıxırdım,
Sən də çitdin mənim səsimi.
Sən məni dəniz girdabına atdın,
Dənizin ürəyinə tulladın,
Axınlar bürüdü məni,
Dalğalar başımdan aşdı.
Düşünüb dedim ki, mən:
"Axır ki, gözün önündən götürüldüm!
Bir də məbədinə görmək
Qismətim olarmı?
Qəlbimin dərinliyində
Dəryanın suyuna qorq olmuşam bax,
Dəniz otuna dönmüşəm, bir bax! –
Başlı bədənli batmışam!
Dağların dibinə enmişəm,
Ömürlük torpağa gömülmüşəm,
Eləysə, İlahi, bari indi
Söndür mənim həyatımı!"
Hə, ey İlahi, yadıma düşdü,
Mən öz ruhumdan ayrılarkən
Dualarım çatıb sənə
Sənin müqəddəs məbədinə.
Cəfəng boşboğazlığı öziz tutanlar
Sənin mərhəmətinə layiq olarmı?
Məni xilas etməyə əvəz olaraq,
Qəbul et sonsuz mədhlərimi!
İlahiyə nə vəd eləmişəm,
İndi yerinə yetirərəm.

¹⁰ İlahi elə elədi ki, balıq İonanı sahile tulladı.

İlahinin səsinə ikinci dəfə eşitmək İonaya qismət oldu:

– Yığış get Nineviyaya, o böyük şəhərə, bundan əvvəl sənə dediklərimi çatdır oraya!

Bu dəfə İona hazırlaşdı İlahinin ona buyurduğu kimi, Nineviyaya getdi. Nineviya isə Allahın böyük şəhəri idi, ayaqla üçgünlük mənzildə yerləşirdi. İona gün ərzində mümkün olduğu qədər şəhərdə gəzərək car çəkib deyirdi:

– Qırx gündən sonra Nineviya dağılacaq.

⁵ Nineviya adamları Allaha inandılar, pəhriz elan etdilər, əyanlardan tutmuş yoxsullara qədər hamısı cır-cındır geyindi. Bu xəbər Nineviya çarına çatdı, o da taxtdan endi, öz geyimini əynindən çıxartdı, cındır paltar geyib kül üstündə oturdu. Buyurdu ki, Nineviyada çarın və əyanların belə bir əmri elan olunsun: "Nə adamlar, nə mal-qara – iribuyuzlu olsun, istər xırdabaş heyvanlar – yem qəbul etməsinlər, otlağa getməsinlər, su içməsinlər. Adamlar və mal-qara cındıra bürünsünlər, var güclərilə Allaha yalvarsınlar, qoy hər kəs öz pis yolundan və öz əliylə törətdiyi şərddən qayıtsın. Kim bilir, bəlkə birdən Allah fikrindən daşındı, öz çılğın qəzəbini mərhəmətlə dəyişdi və biz sağ qaldıq".

¹⁰ Allah da onlara işlərinə görə baxdı, öz pis yollarından qayıtdıqlarını görüb onlara dediyi beləni göndərməyə qıymadı, onları bu beləyə salmadı.

İona bundan bərk-bərk incidi və acıqlandı. O, İlahiyə üz tutub dedi:

– Ax, İlahi, hələ öz ölkəmizdə olarkən mən də bunu demirdimmi? Qabaqlar elə buna görə də Tarşişə qaçmaq istəyirdim. Axı mən bilərəm ki, sən xeyirxah və zərif, möhkəm səbir yiyəsi və çox mərhəmətli Allahsan, mərhəmət və güzəşt kəmsən. İndi isə İlahi, al məndən mənim ruhumu, çünki mənim üçün ölmək yaşamaqdan yaxşıdır.

Ancaq İlahi İonaya dedi:

– Sən çoxmu incimisen?

⁸ Onda İona şəhərdən çıxdı, şəhərin doğusunda dayandı, orada özünə çardağ düzəldib onun kölgəsində oturdu, şəhərin başına nə gələcəyini gözləməyə başladı. İlahi isə elə elədi ki, bir balqabaq bitib İonadan yüksəyə qalxdı ki, başı üzərindəki kölgə onun acığını soyutsun. İona bu balqabağı görüb çox-çox sevindi. Ancaq Allah elə elədi ki, ertəsi gün bir qurd balqabağın tağını kəsdi və o soluxdu. Gün doğanda isə İlahi yandırıcı doğu küləyi göndərdi və Günəş İonanın başına elə saxıyırdı ki, o yorulub öldən düşdü və özünə ölüm istədi. O dedi:

– Ölməyim yaşamağımdan daha yaxşı olardı.

Onda Allah İonaya dedi:

– Bu balqabağa görə çoxmu incimisən?

– Lap ölümcül incimişəm, – dedi İona.

Onda İlahi dedi:

– Zəhmətini çəkmədiyən, ekib-becərmədiyən, bir gecənin içində doğulub o biri gecə boğulan balqa-

¹¹ bağa sənin heyfin gəlir. Bəs mənim Niveviyaya, yüz iyirmi mindən çox əhalisi olan, adamları doğrunu əyridən seçə bilməyən və bu qədər mal-qarası olan o boyda şəhərə heyfim gəlməsini?

RUFUN KİTABI

I-ci FƏSİL

Hakimlərin idarə etdikləri zamanlarda Yer üzündə aclıq yayıldı. İudanın Vifleyem şəhərindən birisi Moav çöllərində yaşamağa getdi – özü, arvadı və iki oğlu. Onun adı Elimelex idi, arvadının adı Noomi, oğullarının adı Maxlon və Kilyon idi, hamısı İuda Vifleyemindən olan efratlıları. Onlar Moav çöllərinə gəlib orada yaşamağa başladılar.

Bir gün Elimelex öldü və Noomi iki oğluyla qaldı. Oğlanlar Moav qızlarından özlərinə arvad aldılar,

⁵ birinin adı Orpa, o birininki Ruf. Orada daha on il yaşadılar. Ancaq onlar ikisi də – Maxlon və Kilyon – öldü və Noomi tək qaldı – iki oğlundan və ərinədən sonra. Onda o və gəlinləri yırtıb Moav düzlərini tərək etdilər, çünki Moav düzlərinə xəber gəlib çatdı ki, İlahinin öz elinə rəhmi gəlib, ona məhsul verib.

Noomi qabaqlar yaşadığı vilayətdən çıxdı, gəlinləri də onunla, yol aldılar üzü geri – İyequdin kəndlərinə doğru. O hər iki gəlinə dedi:

– Qayıdıb gedin öz analarınızın evinə. Qoy İlahi sizə qarşı rəhmlı olsun, siz mərhumlara və mənə qarşı şəfqətli olduğunuz kimi. Qoy O sizin mükafatınızı versin ki, hər biriniz öz ərinizin evində sığınacaq tapasınız.

¹⁰ O, gəlinləri öpdü, onlar hönkürüb ağladılar. Onlar dedilər:

– Yox, biz səninlə gedəcəyik, sənin elinin içinə.

Noomi isə dedi:

– Qayıdın, mənim qızlarım. Mənimlə getmək sizin nəyinizə gərəkdir? Mənim bənimdə yenə oğlanlar əmələ gəlib sizə ər olacaqlarını? Qayıdın gedin, axı mən qocayam, daha ərə gedən deyiləm. Yox, əgər mən sizə desəm ki, hələ ümidimi itirməmişəm, hələ bir kişi tapıb ona ərə gedəcəyəm və oğullar doğacaqam, doğrudanmı onlar böyüyünce siz quruya-quruya qalacaqsınız, doğrudanmı örtük dalında ərsiz qalıb özmünüzü üzəcəksiniz? Yox, gərəkdir deyil, qızlarım. Onsuz da sizə acıyıram, çünki İlahinin sağ əli üstümdür.

Gəlinlər yenə də hönkürüb ağladılar. Orpa qayınanasını öpüb getdi, Ruf isə ondan ayrıldı.

¹⁵ Noomi dedi:

– Bax, sənin rəfiqən öz elinizin içinə və öz allahınızın dərgahına qayıtdı. Sən də qayıt.

Ruf dedi:

– Dəmə ki, atım səni,
Gəlməyim dalınca!
Sən getdikcə mən də ardınca gələcəm,
Sən harda gələcənsən, orada gələcəyəcəm,
Elin – elimdir, allahların – allahlarımlarım!
Harda sən olarsan, orada olasıyım,
Səninlə dəfn olunasıyım!
Qoy İlahi öz iradəsiylə versin hökmünü –
Ondan da artıq!
Yalnız ölüm ayırar bizi!

Onda Noomi anladı ki, onunla gedəcəyini kəşdirib, daha danışmadı. Onlar yola düşüb İuda Vifleyemine gəlib çatdılar. Vifleyemə daxil oldular və bütün şəhər onları görüb təlatümə gəldi. Qadınlar ara vermədən soruşurdular:

– Budurmu Noomi? Budurmu dadlı qadın?

²⁰ Noomi dedi:

– Mənə Noomi – dadlı – deməyin,
Adımı Mara – acı – çağırın:
Nədonso İlahi bərk incitdi məni.
Buradan çıxanda bol nemətliydim,
İlahi geri qayıtdı – əlim, ovcum boş.
Sizə mənə Noomi deyirsiniz,
Elə bir vaxtda ki, İlahi mənə qarşıdır,
Mətanətli qara gün göndərmiş mənə!

Bələcə Noomi qayıtdı evə – onunla Moavdan gələn gəlini moavlı qız Rufla birlikdə. Onlar Vifleyemə arpa biçini başlananda gəldilər.

2-ci FƏSİL

Noominin ər tərəfdən bir qohumu vardı, Eliməxlər nəslindən, ləyaqətli adam idi. Boaz idi onun adı. Moavlı Ruf Noomiyə dedi:

– İzin ver, tarlaya gedim. Mənə qarşı xeyirxah olan birisinin dalınca gedib sünbül yıgacam.

Noomi dedi:

– Get, qızım.

O, tarlaya getdi, biçinçilərin dalınca düşüb sünbül – başaq yıgmağa başladı. İş elə gətirdi ki, o, Boazın cərgəsinə düşdü. Vifleyemdən gələn Boaz biçinçilərə dedi:

– İlahi sizə yar olsun!

Onlar dedilər:

– İlahi səndən razı olsun!

⁵ Burada Boaz biçinçilərə göz qoyan oğlından soruşdu:

– Bu cavan arvad kimdir?

Oğlan dedi:

– O, moavlıdır, Noomi ilə Moav düzlərindən gəlib. O qadın dedi: “İzin verirsənmi başaq yıgım? Bəlkə biçinçilərin ardınca gedə-gedə dərzlər arasından bir az toplaya bildim”. O tezdən gəlib, hələ də buradadır; o, evdə işsiz lap azacıq dayandı.

Boaz Rufa dedi:

– Qızım, eşit və yadda saxla. Özgələrin mərzlərindən başaq yıgmağa getmə və burdan uzaqlaşma, mənə qadın biçinçilərimlə bir yerdə ol. Həmişə onların taxılı biçdikləri zəmiyə bax və onların

dalınca get. Mən isə oğlanlara ömr eləmişəm ki, sənə toxunmasınlar. Susayanda onların su götürdükləri qablarn yanına get, susuzluğunu söndür.

¹⁰ Ruf yerə yığıldı, torpağa çatanə qədər ona baş əydi və dedi:

– Mən sənin gözlündə nəylə qazandım şəfqət, mənə nə gördün? Axı mən – yad eldənəm!

Boaz cavab verdi:

– Ərinin ölümündən sonra qayınananla sənin necə rəftar eləməyin barədə çox eşitmişəm, ata-ananı, doğma torpağımı qoyub ayrı bir elin içinə gəlmisən ki, onu nə dünən tanıyırdın, nə də ondan irəlki gün. Qoy İlahi sənə öz işləklərinə görə versin, qoy İsrailin Allahı olan İlahi səni bol-bol mükafatlandırsın, çünki sən onun qanadı altında sığınacaq tapmağa gəlmisən.

Onda Ruf dedi:

– Hə, mən sənin gözlündə şəfqət tapacağam, ağam, ona görə ki, sən məni ovutdun və öz qarabaşınla mülayim danışdın, mən isə sənin qarabaşlarının birinə deymərəm axı.

Yemək zamanı Boaz ona dedi:

– Gəl bizimlə çörək ye, loxmanı sirkəyə batır.

Ruf biçinçi qadınların yanında oturdu, Boaz ona qovurğa verdi, o doyunca yedi, hələ bir az artığı da qaldı. O ayağa ¹⁵ qalxdı ki, gedib yenə başaq yıgısın. Bu vaxt Boaz oğlanlara ömr etdi:

– Qoyun yıgısın dərzlər arasından da, sizsə ona deyməyin. Dərzlərdən də sünbüllə qırıb verin ona, qoyun toplansın, danlamayın onu.

O, zəmidə axşama qədər başaq yıgıdı, yıgıdıqlarını döyüb sovurdu. Bir ölçüyə qədər arpa çıxdı. O, dəni götürüb şəhərə qayıtdı. Qayınanası Noomi onun nə qədər yıgıdığını gördü, üstəlik Ruf yeməkdən qalanı da ona verdi. Qayınanası dedi:

– Sən bu gün başağı harada yıgırdın və harada işləyirdin, sənin xeyirxahına İlahi kömək olsun!

Moavlı Ruf qayınanasına həmin adamla necə rəftar elədiyini danışdı, sonra dedi:

– Bu gün yanında işlədiyim adamın adı Boazdır.

²⁰ Noomi gəlininə dedi:

– İlahi ona kömək olsun ki, öz yaxşılığını nə dirilərdən əsirgəyir, nə ölülərdən.

Noomi bir də ona dedi:

– Bu adam bizə qohum və yaxındır. Bizi xilas eləsə, o eləyəcək.

Moavlı Ruf isə dedi:

– O daha sonra mənə dedi: “Mənim oğlanlarımla yanında ol, onlar işi qurtarana qədər”.

Ancaq qayınana Rufa, öz gəlininə dedi:

– Yaxşı olar ki, qızım, sən tarlaya onun qadın biçinçiləriylə çıxasan, onda başqa tarlada da sənə toxunan olmaz.

Ruf da Boazın yanında işləyən biçinçi qadınların yanında hər-lənirdi. O, arpa biçini və buğda biçini qurtarana qədər başqa yığdı. Və o, qayınanası ilə yaşayırdı.

3-cü FƏSİL

Bir dəfə qayınanası Noomi ona dedi:

– Hə, qızım, mən sənə üçün bir sığınacaq tapmayacağam ki, sənə üçün xoş olsun? Axı bax, qadın biçinçiləriylə işləyən Boaz ki var, o bizə qohum və yaxın adamdır. Bu gecə xırmanda o, arpa sovuracaq. Yuyun, ətirlən, geyin, xırmana tərəf düş, ancaq bir müddət ona görükmə, Boaz yeyib- içməyini qurtarsın. O, yatmağa çəkiləndə fikir ver, gör harda uzanacaq. Ondan sonra yaxınlaş, ayaq tərəfdən üstünü aç, orada uzan, neyləmək lazım olduğunu o sənə deyər.

5 Ruf dedi:

– Nə demisənə, hamısını eləyəərəm.

O, xırmana tərəf endi və qayınanasının dediyi kimi elədi. Boaz isə yedi, içdi, könlünü sevindirirdi və taxıl tığının yanında uzanıb yatdı. Ruf oğrun-oğrun ona yaxınlaşdı, ayaq tərəfdən üstünü açıb uzandı. Boaz gecəyarısı diksindi, dönüb baxdı – gördü ki, ayaq tərəfində bir qadın var!

O dedi:

– Kimsən?

Qadın dedi:

– Rufam, sənənin kəzinin. Qanadını kəzinin üstünə sər, axı sənə bizə qohumsan, yaxın adamsan, mənə xilas eləsən, sən eləyəcəksən.

10 Boaz Rufa dedi:

– İlahinin sənə rəhmi gəlsin, qızım! Sənənin bu yaxşı hərəkətin öncəkindən də yaxşıdır, axı sən oğlanların dalınca getmədin, yoxsul olsun, ya varlı. İndi isə qızım, qorxma, nə istəyin olsa, sənənin edəcəyəm, axı mənənim elimin qapısında hamı bilir ki, sən ləyaqətli qadınsan! Ancaq mən sənənin qohumun olsam da, mənənin yaxın qohumun da var. Gecəni yat qal burada, səhər isə əgər o səni pul ilə qurtarmaq istərsə, qoy olsun, qoy haqqını verib qurtarsın səni, yox eləməzsə onda mən, nə qədər ki İlahi sağdır, səni azad elərəm! Yat səhərə qədər.

Ruf isə yatdı onun ayaq tərəfində səhərə qədər və sübhçağı, hələ göz-gözü görməyəndə oyandı qalxdı. Boaz ona dedi:

– Qoy buraya qadın gəldiyini bilən olmasın.

15 O bir də dedi:

– Al öz örtüyünü, saxla.

Ruf özü tərəfdən örtüyün ucundan tutdu, Boaz altı ölçü arpa ölçüb örtüyə bükdü, onun çiyinə qaldırdı, sonra isə səhərə döndü. Ruf da qayınanasının yanına qayıtdı, o isə gəlininə dedi:

– Qızım, sən kimsən?

Ruf həmin adamın onun üçün nə elədiyini danışdı. Bir də dedi:

– O mənənin üçün bu altı ölçü arpanı tökübdə dedi: “Qayınananın yanına əliboş qayıtma!”

Noomi dedi:

– Otur evdə, qızım, nə qədər ki bu işin necə qurtaracağını bil-mirsən, o isə elə bu gün işi qurtarmayınca dincəlməyəcək.

4-cü FƏSİL

Boaz səhər qapılarına tərəf qalxıb oturdu orada. Gördü ki, haqqında danışdığı qohumu oradan keçir. Boaz onu adıyla çağırıb dedi:

– Eşidirsən, bir buraya dön, otur mənəmlə.

O adam ona tərəf döndü, onunla yanaşı oturdu. Sonra Boaz səhər ağsaqqallarından on nəfər çağırıb onlara dedi:

– Mənəmlə oturun.

Onlar oturdular. O, qohumuna dedi:

– Moav düzələrindən qayıtmış Noomi qabaqlar bizim qardaş-larımıza məxsus olan torpaq sahəsini satır. Mənsə burada olanların

hamısının yanında, şəhərimizin ağsaqqallarının yanında sənə xəbər verirəm. Sən haqqını verib onu azad etməyə razısan əgər, elə eləyə bilmirsənə,

⁵ demən ki, mən bilim, səndən başqası yoxdur, deməli, səndən sonra mənəm.

O biri dedi:

– Azad eləyirəm.

Boaz dedi:

– Sən o torpağı alan kimi mərhumdən sonra dul qalmış Rufu da alırsan, onu özünə arvad eləyirsən ki, ərinin adı onun vərəsesi üzərində bərpə olunsun.

– Yox, onda mən ala bilmərəm, axı onda mənim vərəşəm də dağlar. Özün haqqını verib al, mənə düşəni də al, çünki mənim gücüm çatmaz.

Qədimlərdən pul ilə azad etmənin və mübadilənin qaydası var: haqq-hesabı möhkəmlətmək üçün bir adam ayağından səndəlini çıxarıb o birinə verir. İsraildə sövdələşmə qaydası beləydi. Qohumu Boaza dedi:

– Sən azad elə, – bunu deyib səndəlini ayağından çıxartdı. Onda Boaz ağsaqqallara və bütün camaata dedi:

– Siz indi şahidsiniz ki, mən Noomindən hər şeyi satın aldım, Elimelexin nəyi vərdisə, Kilyonla Maxlona nə düşürdüyə, hamısını satın aldım. Eləcə də moavlı Rufu, Maxlonun arvadını ¹⁰ özümə arvad elədim ki, mərhumun adı öz vərəsesi üzərində bərpə olunsun. Qoy mərhumun adı qardaşlarının arasından, onun doğma şəhərinin qapılarından çıxmasın. Siz isə bu gün buna şəhadət verirsiniz!

Şəhər qapıları yanında bütün camaat və ağsaqqallar dedilər: – Şəhadət veririk! Qoy İlahi sənə evinə gələn arvadı ikisi birlikdə İakov üçün ev tikmiş olan Rahiləyə və Liyaya oxşatsın, sən isə Efratda çiçəklən və boy at və qoy sənənin adın Vifleyemdə şəhərlənsin, qoy bu cavan arvadın İlahinin sənə bəxş eləcəyi oğul-uşaq sayəsində sənənin evin İlyehuda Tamarın doğmuş olduğu Peresə evinə bənzəsin.

Boaz Rufu özünə götürdü, Ruf da onun arvadı oldu, o, Rufun yatağına girdi, İlahi Rufa hamiləlik bəxş elədi və Ruf oğlan doğdu. Onda qadınlar Noomiyə, onun qayınanasına dedilər:

– Səni indi varisdən məhrum etməyən İlahi lütfkardır,

¹⁵ qoy onun adı yüzillərlə yaşasın. Və qoy o sənənin həyatını canlandırsın və qoca vaxtında himayəçin olsun, çünki səni seven gəlin doğubdur onu, o gəlin isə sənə yeddi oğuldan irəlirdi.

Noomi uşağı qucağına götürdü, onu öz sinəsinə sıxdı və ona dəyərlik etməyə başladı. Qonşu qadınlar da ona ad qoyub dedilər: – Noominin oğlu olub.

Onda uşağa Obed adını qoydular, o, Davidin atası olmuş İşayın atasıydı.

Peresin nəsil şəcərəsi budur: Peres Xesronu əmələ gətirdi, ²⁰ Xesron Ramı əmələ gətirdi, Ram isə Amminadabı əmələ gətirdi. Amminadab Naxşonu əmələ gətirdi; Naxşon isə Salmonu əmələ gətirdi; Salmon Boazı əmələ gətirdi, Boaz isə Obedi əmələ gətirdi; Obed İşayı əmələ gətirdi, İşay isə Davidi əmələ gətirdi.

İOVUN KİTABI

I-ci FƏSİL

Uts torpağında bir kişi vardı, adı İov. Bu kişi sadə və mömin, Allahdan qorxan, şərddən uzaq adam idi.

Onun yeddi oğlu və üç qızı vardı; varı isə yeddi min qoyundan, üç min dəvədən, beş yüz cüt öküzdən, beş yüz qançıq eşşəkdən və bir qara sürü külfətdən ibarət idi.

Onun oğulları bir yerə toplaşmağı adət etmişdilər, hər biri öz gündə öz evində ziyafət verirdi və onlar üç bacıları gətirməyə adam göndərirdilər, onları özləriylə birlikdə yeyib-içməyə çağırırdılar. Ancaq hamısının ziyafət növbəsi sovulduqdan sonra İov adam göndərərək oğullarını çağırırdı, onların üzərində təmizlənmə keçirirdi; o, sübh tezdən qalxıb onların sayına görə günahı yüngülləşdirmə qurbanı yandırır. Zira İov deyirdi:

“Bəlkə oğullarım bir günah iş tutublar və öz ürəklərində Allah barədə asilik eləyiblər?”

İov bütün günlərdə belə eləyirdi. Günlərin bir günü Allahın Oğulları İlahinin qarşısında dayanmağa gəldilər; onlarla birlikdə Əksdamışan gəlmişdi.

İlahi Əksdanışandan soruşdu:

"Sən hardan gəlirsən?"

Əksdanışan İlahiyə cavab verib dedi:

"Kürreyi-ərzi gözməkdən,
Yer üzünü dolaşmaqdan".

İlahi Əksdanışandan soruşdu:

"Qəlbin mənim qulumu,
lovu
Gördümü?
Axı yer üzündə ona tay kişi yoxdur:
o, sadə və mömindir,
Allahdan qorxandır və şərdən uzaqdır".

Əksdanışan İlahiyə cavab verib dedi:

"Məgər, lov muzd üçün qorxmurmu Allahdan?
hər tərəfdən onu,
onun evini
və nöyi varsa hamısını
sən almamısanmı dövrəyə?
Onun əlindən çıxan işlərə
sən vermisən xeyir-duanı,
onun sürüləri yer üzünə dağılıb.

Ancaq Sən öz əlini uzadıb,
onda nə varsa, hamısına əl vursan,
Məgər o Sənə asi düşməz
üzünə qarşı?"

İlahi Əksdanışana dedi:

"Onun nöyi varsa – sənin əlindədir;
yalnız əlini ona doğru uzatma!"

Əksdanışan İlahinin qarşısından çəkildi.

Günlərin bir günü İovun oğul və qızları böyük qardaşın evində
yeyib, şərab içirdilər. İovun yanına carçı gəlib dedi:

"Öküzlər ökində böyürdülər
və qançıq eşşəklər otlayırdılar orada,
savəliilər hücum eləyib
onları apardılar,
oğlanları qılıncdan keçirdilər,
yalnız mən canımı qurtara bildim
ki, sənə xəbər çatdırım!"

O qurtarmamış başqa birisi gəlib dedi:

"Göyden Allah odu yağdı,
qoyunları və çobanları
yandırıb yaxdı;
yalnız mən canımı qurtara bildim
ki, sənə xəbər çatdırım!"

O hələ qurtarmamış bir başqası gəlib dedi:

"Xalçeylər üç dəstə toplaşib,
dövlərə hücum çəkdiilər.
Onları apardılar,
oğlanları qılıncdan keçirdilər,
tək mən canımı qurtara bildim
ki, sənə xəbər çatdırım!"

O hələ qurtarmamış başqa birisi gəlib dedi:

"Sənin oğulların
və qızların sənin
öz böyük qardaşlarının evində
yeyib, şərab içirdilər;
birdən səhranın o başından
böyük bir burağan qopdu
və həmin evin
dörd bucağını laxlatdı,
ev uçdu cavənlərin başına,
onlar öldülər;
tək mən canımı qurtara bildim
ki, sənə xəbər çatdırım!"

Onda İov ayağa qalxdı, rıdısını dartıb çırdı, başını daz qırxdırdı, yerə yıxıldı, belini əyib dedi:

"Doğma gırdablardan mən lüt çıxmışdım,
Lüt də dönəcəyəm oraya geri.
İlahi vermişdi, İlahi də aldı –
Şərəfli, şanlıdır İlahinin adı!"

Bütün bunlara baxmayaraq, İov suç işləmədi, Allaha heç bir uyğunsuzluq göstərmədi.

2-ci FƏSİL

Gün gəldi, Allah oğulları İlahinin qarşısında dayanmağa goldilər; Əksdanışan da onlarla birlikdə İlahinin qarşısında dayanmağa gəlmişdi.

İlahi Əksdanışandan soruşdu:

"Sən haralardan gəlirsən?"

Əksdanışan İlahiyə cavab verib dedi:

"Yer üzünü seyrdən,
Onu gözib-dolaşmaqdan".

İlahi Əksdanışandan soruşdu:

"Sənin qəlbin
mənəmin qulum olan İovu
sezdimi!
Axı Yer üzündə onun kimi kişi yoxdur:
o, sadə və mömindir,
Allahdan qorxandır, şərddən uzaqdır.
Bu vaxtadan o öz sadəliyində möhkəmdir,
Sənsə onu təqsirsiz olduğu halda
məhv etmək üçün
Mənə onun barəsində çuğulluq eləmişdin!"

Əksdanışan İlahiyə cavab verib dedi:

"Dəriyə-deri! –
Kişi öz həyatı üçün
hər şeyindən keçər.
Yox – əlini bir uzat,
Onun sümüyünə və canına toxun:
Onda o səni yamanlamazmı
Üzünə qarşı?"

İlahi Əksdanışana dedi:

"Budur – o sənin əlindədir,
yalnız qoy nəfəsi qalsın!"

Və Əksdanışan İlahinin hüsurundan çəkildi və İovu dabanının altından düz əmgəyinə qədəri yaman yaralara bürüdü. İov canındakı irini sıyımaq üçün bir saxsı qırıq götürüb külün içində oturdur.

Onun arvadı ona dedi:

"Sən hələ də dayanmısan
öz sadəliyində?
Söy Allahı və ö!"

O isə arvadına dedi:

"Sən lap ağulsız qadınlardan biri kimi
dedin bu sözü!
Biz Allahdan xeyir qəbul edirik,
Ondan şəri qəbul etməyəcəyikmi?"

Bütün bunlara baxmayaraq, İovun ağzı günaha batmadı. İovun üç dostu onun başına gələn bəd xəbərlərin hamısını eşitdi, hərəsi öz yerindən tərənəib getdi: Elifaz – Temandan, Bildad – Şuaxdan və Tsifar – Naamidən; sözləşdilər ki, onun yanına birlikdə gəlsinlər, ona təsəlli verib, onu təskin eləsinlər.

Onlar uzaqdan göz qaldıraraq baxanda onu tanımadılar. Onda onlar səslərini ucaldılar hönkükdülər, hər birisi öz rıdısını çırdı, öz başlarına, göyə toz səpdilər. Yeddi gündüz, yeddi gecə onun yanında oturdular; heç biri ona heç bir söz demədi, çünki onun kədərinin böyük olduğunu görürdülər.

Bundan sonra İov ağzını açıb öz bəxtini lənətlədi. Və İov başlayıb dedi:

"Doğulduğum günü çürüsün görüm,
"Boya düşdü bir kişi" – deyəndə gecəyə daş düşəydi!

O günü – qara geysin görüm,
Allah göydən baxıb onu tanımayıdı,
ona gün (ışığı) düşməyəydi!
Ölümün kölgəsi alayıdı onu,
Zülmət basayıdı onu,
gün tutulması dəhşətə salayıdı!

O gecəyə zülmət yiyə durayıdı,
O, ilin günlərindən sayılmayıdı,
günəş dairəsinə düşməyəydi kaş!
O gecəni görüm sağır olaydı,
ondan sevinc səsi heç gəlməyəydi!

Qoy onu lənətləsin gündüzü lənətləyənlər,
onlar ki Levifanı qəzəbləndirməyə qadirdirlər!

Onun sübh ulduzu qaralsın görüm,
qoy süaları (ışığı) gözləsin, onlarsa gəlməsin,
sübh işığına həsrətli qalsın,

ona görə ki, doğası bətni qapamadı,
qəmi gizləmədi mənim gözümdən!

Niyə ölmədim bətdən düşən kimi,
girdəbdən çıxanda niyə çürümədim?
Nə üçün o dizlər saxladı məni,
nə üçün yemlədi məmələr məni?

Yarıncıq uşaqtək tez öləydim kaş,
hələ işıq görməmiş körpələr kimi!

Onda mürgü vura-vura uzanardım yerimdə,
yatıb aram olardım

özlərinə məqəbərə quran
çarlar arasında, müşavirlər içində.
Bol qızılı,
evlərinə gülmüşlə dolduran knyazlar arasında.

Acılığın acığı soyuyur orada,
yorulan dincələr orda;
məbuslar öz yığıncaqlarında qayğıdan uzaq olurlar,
cəllədmə səsini çəitmirlər;
orada böyükə kiçik bərabərdir,
ağası yanında azaddır kölə.

Bununçün O, əzabkeşə işıq verir,
qəlbi tuncxana, ruhu sıxılana,
ölüm diləyib tapmayana,
onu (ölümü) xəzinə kimi axtarana,
ölüm sevincindən vəcdə gələne,
tabuta girməyinə berk sevinəne,
yolu bağlı olan er kişiyyə,
kimçün yaradıb Allah öngəli?

Çörək əvəzinə mənə ahlarım yeter,
iniltirəm də axır göy sular təhər,
axı nədən qorxmuşamsa – başıma gəlib,
nədən çəkinmişəm, o tapıb məni.
Mənə dinclik yoxdur, yox rahatlığım,
bəzişiq yoxdur (dünyada),
qarışıqlıqsa haqlayıb məni!"

Və Təmanlı Elifaz cavab verib dedi:

"Söz deməyə çalışsan – özün peşmanlayarsan;
Ancaq sözü saxlamaq kim üçün olmuş asan?"

Vaxtilə çoxuna sən ağıl verdin,
Gücdən düşmüş əli gücə gətirdin,
alçalmış qaldırdı sən sözün,

titroyon dizlərə tərər yetirdin.
Öz növbən yetişdi – gücsüzsen özün,
toxundumu sənə – açılmır üzün?
Allah xofu olmaya – sənin ümidin,
möminlik deyilmi – ümidin sənin?

Yada sal; nə zaman ölübdü təmiz
və adil olan harda yoxa çıxarılb?
Mənim gördüyüm budur ki, bəd xəltlik ökən
şər (toxumu) sənən – bəhrəsini yığacaq özü.
Allah qəzəbindən çürüyər onlar,
Tanrı nəfəsindən öriyər onlar.
Şir nərəsi də, nəriləyən özü də,
şir balalarının dişləri də yox olacaq;
qəzəbli şir qənimətsiz ölüb,
ana şirin törəmələri də dağılıb itib.
Gizliçə gəlib söz çatıbdı mənə –
onun yalnız əks-sədası qulağıma çatdı –
fikirləri çağında, gecəyken,
adamlar dorin yuxuda olarkən;
qorxu tutdu mənə, əsməçə tutdu,
çırpırdı sümüklerim,
üzümü bürüdü ruh,
tüklerim biz-biz oldu.
Gözümün önündə bir surət durdu –
mən onu tanıya bilmədim,
bir az özümə gələndə səs eşitdim:
“Allah qarşısında insanımı haqlıdır,
öz yaradadı önündə təmizdirmi ər (kişi, adam)?
Budur, Öz Bondələrinə də inanmayı O,
Mələklərində də qüsuru aşkarlayır.
Bos evi torpaqdan olan və evini tozlu saxlayan
bondələr (kəslər) haqqında nə deyosen?
Güvə kimi əzəcəklər onları,
axşamçağı şaqqalayacaqlar,
onlar çürüyəcəklər – kimsə bilmədən,
onların çadırının ipi qırılaçaq,
müdrüklük içində ölməyir onlar”.

Çağıršana! Kim cavab verəcək?
Müqəddəslərdən kimi səsleyəcəksen?
Beləcə, səfehli öldürür qəzəb
çılğınlıq yox edir möharətsiz.
Görmüşəm səfehlin yekəlməyini,
ancaq ötrüləri quruyan kimi,
oğullarının itib xoşbəxtliyi;
öz qapılarında onları döyürlər,
heç kəs kömək eləmir,
onların biçimini bir acgöz yedi,
dərzlərini yoxsulluq apardı,
yoxsulluq varı yox edir (yeyir).
Yerdən çıxarıyır bələ,
torpaqdan qalxmayıy qüsse;
ancaq qılcımcın göyə qalxması kimi,
insan da doğulub iztirab üçün.
Mənsə Tanrının Qüdrətinə pənahlanırdım,
Allaha tapşırırdım öz işlərimi –
ağlı görmədiklərimi
və ölçüyəgəlməz gözəllikləri Yaradana,
Yer üzünə yağışı Yağdırana,
tarlanın üzünə sən Gündərənə,
alçalmışları Qaldırana,
onda qüsslənənələr qüsslənərdilər –
biclərin köleyini Yox edənə ki,
onların düşündüyünü edə bilməsən əlləri,
kələkbazları elə öz tarlasına salana.
və müdrük düşündükləri ləkələndi:
ışıqlı gündə belə zülmət alacaq onlar,
günün günortaçağı onlar yoldan sapacaqlar;
Allah həm qılıncdan xilas edir, həm yalandan,
zorakılardan qoruyur iüləri,
gücsüzə güc verir,
şər də yumur öz ağzını.
Beləcə,
xoşbəxtdir Allahın ifşa etdiyi,
Mətanətlinin verdiyi cəzadan qaçma!
Zira cəza verən də Odur, sağaldan da,

vuran da Odur, müalicə edən də.
 Altı boladan qurtarar soni,
 yeddincido şər toxunmaz sonə;
 acliq da ölümdən qurtarar soni,
 savaşıda isə – qılnc zərbindən.
 Yaman dillərdən qorunmuş olacaqsan.
 Ehtiyacın gəlişindən qorxmayaçaqsan.
 Ehtiyac və aclığa güləcəksən,
 yer (üzünün) vəhşisindən də qorxmə:
 zira tarlaların daşlarla birlikdədir,
 çöllərin vəhşisiyə, səninlə bənzədir.
 Biləcəksən ki, sevən toxunulmazdır,
 həyatına baxacaqsan – zərərsiz görəcəksən,
 biləcəksən ki, soyun – törmən çoxdur,
 övladların Yer in otları kimi saysızdır.
 Tam yetişdikdən sonra sonevə (qəbrə) köçəcəksən,
 vaxtında biçilib bağlanmış dərz kimi.
 Zira, bax bunu
 sinəmiş q biz və bu – doğrudur:
 son eşit və saxla yadında!"

6-cı FƏSİL

Və İov cavab verib dedi:

"Əgər mənim qəmim çəkiyə gəlsəydi
 və ağrılarımla tərəziyə qoymaq mümkün olsaydı!
 O, donizlərin qumundan ağır gələrdi;
 sözümlün sərtiliyi də elə bundandır!
 Zira Motanəlinin oxları haqlamış mənə,
 ruhum da onların acısıyla ağulənmiş,
 özümü də Allahın qəzəbi gözləyir.
 Çələşşəyi cəməndə anqırırımı,
 öküz öz yemi üzərində mələyirmi,
 şit şeyi duzsuzmu yeyirlər
 və yumurtanın ağında dad olurmu?
 Hə, nədən çiyənirir sə mənə qəlbim,
 ürəkbulandıran xəbərim də elə ondan ibarət olur.
 Ah, nə zaman istəyir yerinə yetəcək
 və diləyimi Tanrı verəcək?!"

O mənə sarıstmağa qıyardımı,
 mənə vurmaq üçün Öz əlini açardımı?!
 Belə olsaydı, sevinərdim
 və mən acı işgəncələr içində şənlenərdim!
 Zira Müqəddəsin sözünü açmadım onda.
 Nə gücüm var ki, dözüb gözləyəm,
 və məqsədim nədir ki, ömrümü uzadam?
 Məgər daş möhkəmliyi var mənə,
 yaxud misdənmi mənə bədənim?
 Öz köməyim özümdən dönüb gedibmi
 və məgər qalib mənəm bu dayağım?
 Çətinə düşmüş dostuna kim heyfəsilənmiş,
 o, Motanəlinin qarşısında qorxmalıdır.
 Qardaşların etibarsızdır sə kimi
 və tezliklə tükənən yaz suları kimi.
 Bulaqlar bulanır buz əridikdə
 və qar özünə çəkdikdə,
 yay aylarında isə onlar yox olur,
 bürküdə yer üzündən silinirlər.
 Adamlar öz yollarından dönürlər,
 səhraya çıxırlar və orada ölürlər:
 Təmadan¹ gələn karvanlar su axtarırlar,
 Səvədən gələn yolçular ondan təvəkkül umurlar,
 ancaq onları öz diləkləri rüsvay edir,
 yerlərinə gəlib utanmalı olurlar.
 Siz mənə görə görün nə oldunuz!
 Dəhşət gördünüz, qorxu bürdü sizi.
 Nədir, məgər yalvarıram: mənə verin,
 öz səxavətinizlə mənə haqqımı ödəyin?" – deyə.
 Ya deyirəm: "Yağının əlindən qurtarın,
 qanıqanələr əlindən xilas edin mənə?"
 Mənə nəsihət verin, susaram onda;
 nədə yanıtlıram – üzümə deyir!
 Məgər doğru sözdən incimək olar?
 Ancaq sizlərdən birinin danlağı noymuş?
 Düşünürsünüz ki, söz vasitəsilə işi qurtarasınız,
 çilgənlaşmışın sözü isə boş şeydir?
 Siz yetimçün fal açırınsız (püşk atırınsız)
 və öz dostunuza satqın çıxırınsız.

¹ T e m a – qədim İsraildə yer adıdır.

İndi lütfən mənə diqqət ediniz:
nədir, məgər özünüza qarşı yalan deyirəm?
Çökilin sözünüzdən – şər də olmasın,
di çökilin – axı haqlıyam mən!
Məgər dilimdə yalan var mənim,
pisi (pisliyi) xirtəyim tanıdır məgər?

7-ci FƏSİL

Mükəlləfiyyət daşıyırmı həyatda insan,
onun ömrü – müzdlü ömrü deyilmi?
kələ gecə kölgosində inləyən kimi
muzdur da gözləyir öz əl muzdunu,
zülüm aylarını mən də beləcə qəbul etlədim.
Boxtıma də kədər gecələri düşdü.
Yatağa uzanıb düşünürəm: “Təzəcə qalxsaydım!”
və axşamdan səhərdək çəlonirəm.
Bədənim qurd basıb, yara bürüyüb,
dərim qaysaqdır, irindir bütün.
Toxucu məkiyi (kirkidi) kimi saynır günlərim,
ümitsiz-ümitsiz sona tələsir.
Yadda saxla ki, ömrün bir nəfəsdür;
daha ağ gün görməz gözələrim mənim!
Bir görən bir daha görəmməz məni:
Sənin gözələrim axtaracaq – mənəse yox olacam.
Buludlar seyrəlib, çəkilib gedir:
dəryəyə düşən daha qayıtmaz geri.
Öz evinə dönməyəcək o,
onun yeri də xatırlamayacaq onu.
Odur ki, sözümü saxlamayacam (deyəcəm),
qəlbimi sıxan mətləbləri açacam,
ruhumu çəşdirəndən şikayətlənəcəm!
Məgər uçurumam, məgər ilanam mən,
üstümdə niyə nəzarət qoyursan?
Bir az düşünürəm: “Yatağım təsəllidir mənə,
qəmimi yatağım əskildir bir az”,
Sənəse yuxularla dəhşətə salırsan məni
üstümə gecə zülməti yağdırırsan!
Ürəyim istərdi ki, nəfəs almasın;
mənim ağrılarımdan ölüm yaxşıdır!

Bəsdir, yoruldum! Əbədi deyil ki, həyatım.
Çəkil yanımdan! Günlərim əhdir.
İnsan nədir ki, Sən onu seçdin,
onunla moşğuldur düşüncələrin,
hər səhər onu yada salırsan,
hər an onu sınayırsan?
Gözünü nə vaxt çəkib sən mənəndə,
udqunmaq imkanı verəcəksən mənə?
Tutalım, günah eləmişəm,
Sənə neyləmişəm, Casusum mənim?
Niyə məni oxların hədəfinə çevirmisən ki,
özüm də özümə ağırlıq eləyirəm?
Niyə günahımdan keçmişən,
qəbəhətəmə niyə göz yummayırsan?
Axı təzliklə məzara girocoyem mən:
axtaracaqşan məni – mənəse yox olacam”.

8-ci FƏSİL

Və Şuaxlı Bildad cavab verib dedi:

“Hələ çoxmu danışacaqşan belə?
Sözələrin – səs salan küləkdir!
Doğrudanmı Allah özü hökmünü pozur
və Mətanətli haqiqətini əyir?
Onun qarşısında sənin övladların günah eləyiblər
və O onları öz günahlarının ixtiyarına verib.
Ancaq əgər sən Allaha saf-çürük eləyirsən
və gileylərlə Mətanətlini səsləyirsənsə,
və əgər özün təmiz və möminsənsə,
O elə indi sənin üzərində duracaq
və sənin haqqını bərpa edəcək;
və əgər əvvəlin (əvvəldə payın, mövqeyin)
az oldusa,
axırı çox olar, böyük olar!
Qədim adamları dilə tut, soruş,
ataların öyrəndiklərinə vəqif ol;
axı biz – dünənkiyik, bizdə bilik yoxdur,
zira bizim günlər – kölgədir.

Onlar öyrodə bilməzlərimi, ağlılandırmazlarımı
soni,
öz üroklərindən sözlər izhar etməzlərimi?
"Sucaq (bataqlıq) olmayan yerdə bitirmi qamış,
susuz yerlərdə qamış bitirmi?
O hələ yaşıldır, bıçağa gəlmək üçün hələ
yetişməyib,
ancaq qəfləton solur bütün otlardan qabaq.
Allahı unudanın sonucu – budur,
dindən dönənin ümidi tükənəcək –
Onun ümidi tükəndən (sapdan) asılıdır,
təhlükəsizliyi də höürmçək toru kimidir:
öz evinə dəyib qırlacaq – dayana bilməz,
ondan yapışsa da, onunla birlikdə yıxılacaq.
Budur, o tam şirəli olaraq boy atır,
budaqları bağdan kənara uzanır,
kökləri qayaya sarmaşib
və daşlar arasında yol salıb,
ancaq onu öz yerindən qoparılanda
onun yeri deyəcək: "Səni tanıdıram mən!"
Budur onun yolunun sevinci!
Başqaları qalxacaq yerdən.
Budur, sadə olanı rədd etmir Allah,
şər törədənlərə isə əlini vermir.
O sənin ağzını hələ gülüslə dolduracaq,
Üzünü sevincə bürüyəcək.
Səni bəyənməyənlər utancaqlığa bürünəcəklər,
günahların çadırı (alaçığı) daha olmayacaq!"

9-cu FƏSİL

Və İov cavab verib dedi:

"Həqiqətən bilərəm ki, bu belədir:
Ancaq insan Allah qarşısında haqlı olacaqmı?
Əgər onunla mühakimə olunmaq istəyəydilər,
minlərdən biri cavab verməz.
Fikirdə müdrikdir, gücdə yenilməz,
Onunla söz gələdirənlərdən kim salamat qaldır?

O, dağları tərpədir səssiz-somirsiz
və Öz qəzəbiylə onları (dağları) parçalayır;
O, Yeri məhvərindən tərpədir,
yerin dayağı titrəyir;
O, Günəşə ağız açsa, Günəş işıq saçmaz,
ulduzları öz əlinin altında (hökmündə) saxlar.
O, təkbaşına dolaşır bütün göyləri,
denizlərdən artıq yolları yorur;
O yaradıb Ayı bürcünü, Kesil bürcünü,
Yeddiqardaş bürcünü və güney planetləri
ailəsini;
gözəldir və oylətmezdir Onun işləri,
və Onun möcüzələri saysızdır!
Bax, O qarşımdan keçəcək,
ancaq mən Onu görməyəcəyəm,
yanımdan ötecek, diqqətimi çəkmədən O;
bax, tutacaq, bəs kim Onu danlayacaq?
Kim soruşacaq Ondən: "Nə yaradırsən?"
Allah öz qəzəbini boğmayacaq:
Rahav qulluqçuları qarşısında diz çökəcəklər!
Mən neyləyim? Mənimə Ona cavab verməliyəm,
onunla mübahisə üçün sözlər seçməliyəm?
Həqiqət mənim tərəfimdə olsa da – susacağam mən,
öz hakimimə (məni mühakimə edənə) yalvarmalıyam.
Əgər mən çağırısam və o gəlsə əgər,
inanıram ki, O mənə qulaq asar.
Üstümə burulğan teki şığıdı O,
təqsirsiz olduğum halda, yara üstədən yara vurdu,
məne nəfəs çəkməyə imkan vermir,
acılarla doldurur ancaq ürəyimi!

İş əgər gücə qalsa – o, yenilməzdir;
Həqiqətə gəldikdə – kim axtaracaq
mənim haqqımı?
Mən haqlı olsam da – Onun sözü
müqəssir çıxaracaq məni,
sadə (günahsız) olsam da, nöqsən tapacaq O!

Haqq mənim tərəfimdədir! Nə vəcime,
həyatım özümə gərək deyil!
Hə, nə fərqi, deyirəm mən:

avam, ya qəddar – ikisinə də ölüm!
Onun qırmançı öldürəndə
toqsirsizlərin dəhşətinə baxıb gülür O.
O, torpağı zalımların ixtiyarına verib,

Yer üzündəki hakimlərin üzünə pərdə çəkib;
bəs ögər O deyilsə, kim edib bunu?
Ömrümün günləri çapardan bərk çapar,
yaxşını görmədən çıxıb gedir,
yüngül gəmilər kimi üzüb gedir,
ov üstünə şığıyan qartal kimi süzüb gedir!
Deyimmi ki: "Qədimi unudacam,
üzümünü (n ifadəsini) dəyişəcəm və gümrah olacam?"
Bələlərin canıma üsütmə salır –
bilirəm, O mənə haqq qazandırmır!
Hər necə olsa, günahkar çıxarılam;
onda bəs niyə əbəz yerə əzab çöküm?

Sulu qarla yuyunsam bir vaxt mən,
əllərimi torta ilə təmizləsəm,
onda da sən mənə xəndəyə (çalaya) basardın,
və paltarım da məndən yırtarırdı!

Axtı mənim kimi O da adam deyil ki,
Ona cavab verəmə,
bizimlə birlikdə möhşərə çökilə O da.
Onunla bizim aramızda vasitəçi yoxdur ki,
hər əlini bizimizin kürəyinə qoysun.

Qoy O Öz çubuğunu məndən kənar elosin
ki, onun (çubuğun) hədəsi
məni dəhşətə salmasın –
o vaxt Ondan qorxmadan deyəcəm:
mənim işim rəvan gətmir!

10-cu FƏSİL

Həyatım ürəyimi bulandırır!
gileylərə meydan verəcəm,
Qəlbimin acısından söz açacam!
Allaha deyəcəm: mənə məhkum eləmə,

açıq desənə, niyə mənə hücum çəkirsən?
haqqa zidd işlər tutmaqdan,
Öz əlinlə elədiklərinə danmaqdan
bədniyyətlərin niyyətini ağartmaqdan sənə
nə fayda?

Məgər cismani gözdür sənəin gözələrin,
məgər sən insanlar kimi görürsən;
məgər sənəin günün (ömrün) insanınkı kimidir,
er günlərində illərin sənəin ki,
mənim təqsirim bərədə təfəsilə yığarsan
və mənim günahım bərədə axtarış çöləyirsən?
halbuki mənim təqsirsizliyim Sənə bellidir.
Sənəin əlindənsə qurtarmaz heç kim.

Mənə görünüş (forma, biçim) verən
Sənəin əllərindir;
sonra da məndən üz döndərdin, məhv etdin mənə!
Xatırla ki, kimi torpaqdan yaratdın Sən –
indi isə heçliyə (yoxluğa) qaytarırsan!
Sən tökmədinmi məni qəlibə süd kimi,
yor kimi qatlaşdırdımdımı?
məni dəri ilə ətə bürüdü,
sümləklə, damarla möhkəmlətdin,
həyat və xoşagəlimlilik bəxş etmişən Sən mənə
mən nəfəs almışam Sənəin himayəndə.

Ancaq gör nəyi gizlətmişən Sən ürəyində –
bilirəm sənəin ağılında tutduğun budur:
məni izləyirsən, ayağımı öyri qoycaq,
daha təmiz olmaıyım heç vaxt!

Təqsirim vardırsa – vay halıma!
Haqlıyamsa – başımı qaldıra bilməyəcəyəm:
həyadan doymuşam, sərxoşam qəmdən.
Bir az dirçələntək yaralayırısan mənə
şiri yaralayan kimi,
məne qarşı son dərəcə böyükən:
şahidi şahid ardınca çağırırsan,
Öz qəzəbini gücləndirirsən
və mənə qarşı yeni-yeni güruhlar göndərirsen!

Məni niyə çıxartdın bətnindən?
Qoysaydın öləydim kimse bilmədən –
guya heç olmamış kimi,
bətdən qəbiri köçmüş kimi!
Bax, günlərim qısadır necə!
Məndən uzaqlaş, qoy bir nəfəs dərim,
zülmət və ölüm kölgəsi diyarına
qayıtmaq imkanı olmadan, çəkilməmiş
qart qaranlıq toranı sayrışan diyara,
qaydaya düşməmiş, sahmansız yerə,
işığın özünün belə, zülmət olduğu məkana
getməmiş bir nəfəs çəkdim”.

11-ci FƏSİL

Və Naamalı Tsobar cavab verib dedi:

“Məgər boşboğaza cavab tapılmayacaq
və zorlu öz nitqində haqlı sayılacaq?
Sənin təriflərin örtəcəmi adamların ağzını
ki, Sən maneəsiz olaraq onları lağa qoyasan:
“Təlimim doğrudur,
və mən Sənin gözündə təmizəm!” – deyərək:

Heyhat! Əgər dillənsəydi Allah,
və sənin üçün açsaydı Öz ağzını,
və müdrikliyin sirlərini açsaydı sənə –
sən (indikindən) ikiqat çox görərdin
və anlardın ki, Allah sənin günahlarının
bir qismini cozasız buraxıb!
Allah (hikmətinin) dərinliyini ölçənmisən sən,
sonadək dərk edə bilərsənmi Mətanətini?
O, göylərdən yüksəkdir – nə edə bilərsən?
Cənnətdən dəridi – sən nə bilmisən?
Onun arşını Yer kürəsindən uzaq, uzundur,
danizlərdən genişdir.

Əgər O gəlib keçsə – zindana da
qadağan qoyular,
məhkəmə quracaq – kim danlayacaq (Onu)?

Zira köləkəbazları O idarə edir,
qüsür görürsə – cəzasız qoymur.
Başboşlara ağıl gələr,
çöleşşəyi elm öyrənər.

Əgər sən öz ürəyinin öhdəsindən gəlsən
və ölünə Ona doğru açıb uzatsan,
əlindən çirkəbi yuyub atsan,
çadırından qüsuru qovub çıxarsan,
onda öz simanı təmiz saxlaya bilərsən,
qorxusuz yaşarsan və möhkəm olarsan.
Belə olsa, qəmini unudarsan;
qəm sənin üçün axıb sovuşan suya bənzər.
Günortadan işıqlı olar yaşayışın
və zülmətin sübh nuruna boyanar.
Rahət olacaqsan, bol ümidli olacaqsan;
hər tərəfdən mühafizə ediləcəksən –
seksəkəsiz yatacaqsan,
uzanıb yatacaqsan qorxu–hürküsüz,
çoxları sənə xoş gəlməyə çalışacaq!

Həm də bədnəyyətlərin gözü çıxacaq,
sığınacaqqları dağılıacaq,
ümidləri ölüm ahına qalacaq”.

12-ci FƏSİL

Və İov cavab verib dedi:

“Həqiqətən, adamlar, siz təksiniz,
və sizinlə birlikdə müdriklik oləcək!
Ancaq mənim ağlım var, sizdəki kimi –
kim bilmir ki, siz nəsiniz?”

Dostum üçün gülünc oldum mən –
Allaha yalvaran, onun diqqətini cəlb edən mən;
hə, mömin və sadə olan gülüncdür!
Özü qayğı çəkməyən özgən dərdinə gülür,
büdrəyeni itələyib yıxır!

Quldurların alağına uğurlar yağır,
Allahı açıqlandıranlar oturublar rahatca,
çünki onların Allahı – öz gücləridir.

Ancaq heyvandan soruş – o sənə deyər;
quşdan soruş – ucaltsın səni;
torpaqdan soruş – ağıl versin sənə;
donizlərin balığı xəbərdir edər səni –

bilməyən varmı ki,
bunların hamısını Tanrı yaradıb,
o Tanrı ki, bütün canlıların canı
və bütün insan cisminin ruhu
Onun əlindədir?

Ağız toaqların dadına baxdığı kimi,
qulaq da sözü sınaq ki?
Məgər qocalmışlarda müdriklik yaşar,
yaxud əldən düşmüşlərdə ağıl peyda olub?

Müdriklik də, qüdrət də – hamısı Ondadır:
məsləhət – Ondadır, Ondadır ağıl.
O, nəyi uçurtmuşsa, düzəltməz daha;
kimi zindana salsa, çıxmaz oradan.
O, suların axımını saxlar – quraqlıq olar,
suyun qabağını açsa, sular mozar yeri qazar.
Qüdrətlə uğur Onun əlindədir;
aldatma və aldadılan – Onun hökmündədir.

Şura ərşərini part eləyir O,
yer üzü hakimlərini axmağa çevirir,
şahların ittifaqını pozur
və onların belini boğur kəmərlə;
ruhaniləri ayaqyalın görməyə məcbur edir
və qüdrətliləri məzara gömür;
təcürbəli ərşərin dilini batırır
və qocaların ağıl gücünü alır;
ad-sanlıları tamam murdarlayır
və güləşçilərin kəmərinə laxladır!

O, zülmətdə gizlin qalını üzə çıxarır
və üzərinə kölgə salınanları işığa çıxarır:

Xalqların sarayını artırır və yox edir onları;
nəsilləri yerləşdirir və heçə endirir,
el başçıların ağılı alır
və yolsuz səhraya aparır, –
onlar orada fəhmle, işıqsızlıqda doluşur,
sərxoşlar kimi qaranlıqda gicəllənirlər!

13-cü FƏSİL

Bax, bütün bunları görüb mənim gözlərim,
qulaqlarım eşidib, ağımlı duyub;
sizin bildiyinizi mən də biliyəm
və sizdən bir qarış da geri deyiləm!

Mətanətliyə gileyilmək istəyirəm,
və Allaha öz hüququm barədə demək istəyirəm;
siz isə – qondarma söz qoşansınız,
hamımız pis hakimsiniz!
Heç olmasa susaydınız!
Bu (susmaq) sizinçün böyük müdriklik olardı.

Mənim dəlillərimi eşidin,
tənələrimin anlamına varın!
Yoxsa siz Allah üçün yalan danışacaq,
Onun xatirinə yanlış xəbər gətirəcək,
Ona xoş gəlməkcün yalan uyduracaq,
Mübahisə edib Onunla söz güləşdirəcəksiniz?

O sizi sınağa çəkərsə, neyləyəcəksiniz,
Adamı aldadan kimi Onu damı aldadacaqsınız?
O sizi ona görə sıxma-boğmaya salacaq ki,
Siz gizlənir, yalan uydurursunuz.
Bəlkə Onun böyüklüyü sizi qorxutmur,
Onu görəndə dəhşət almır sizi?
Sizin düşüncələriniz – küldür,
sizin dayağınıza – palçıqdandır.

Siz susun ki, mən danışmaq istəyirəm,
qoy mənə nə olacaq olsun!
Canımı dişimə tutmuşam,
qəlbimi əlimdə saxlamışam!
Qoy O məni öldürsün – mən Ona ümidliyəm;
Kaş tutduğum yol
Onun hüzurunda məni müdafiə edə biləydi!
Bu işə mənim qurtuluşum olardı,
çünki dönük Onun üzünə qarşı gedə bilməz.

Eşidin, dinləyin mənim sözümlü,
qoy mənim nitqim çatsın qulağınıza!
Bax, mən məhkəmə işi başlamışam
və bilirəm ki, haqqımı alacam.
Məni kim təkbiz edə bilər?
Belə olsaydı, mən susub sənərdim!

Sənin üzündən gizlənməyimi istəmirsənsə,
mənimlə rəftarda iki şeydən qaç:
əlini məndən üz (çək),
qoy Sənin qorxun üzməsin məni!
O halda səsle (harayla), hay verərəm onda,
yaxud mən soruşacam, Sənsə cavab ver!

Mənim neçə qüsür və günahım var?
Təqsirimi, günahımı göstər mənə!
Nə üçün gizlədirsen Sən üzünü
və məni Özünü yağlı sayırsan?
Bu, yerə düşmüş yarpağı əzmək
və quru saman çöpü dalınca qaçmaq deməkdir,
bu çöp tut kimi ovulub gedir,
güvə yeməyi parça kimidir,
Sən mənim bəxtimə acı yazanda
və gənclik qəbəhətlərini yada salanda,
ayağımı sanki kündəyə salırsan,
hor an addımı güdürsən,
ayağımın izini gözürsən!

14-cü FƏSİL

Arvadın doğduğu adam
az ömürlü, çox qəmli olur;
o, çiçək kimi görüklüb solur,
kölge kimi sürüşüb qaçır, dayanmır.
Sən də onun üzünə zilləyirsən gözünü?
Məni də özünlə məhkəməyə çəkirsən?
Təmiz olmayandan kim təmiz doğular?
Heç kim!

Onun ömründən heç nə qalmayıbsa,
qalmış aylarının sayını bilirənsə,
əgər Sən ona
onun keçməyəcəyi hədd qoymusansa,
ondan qırağa dur ki, o dincəlsin,
muzdur kimi öz ömür-günündən zövq alsın!

Hə, ağac üçün ümid var ki,
kəsilse də yaşayacaq,
yenidən zoğlayacaq;
torpaqda kökü qocalsa da,
gövdənin kötüyü tozda çürümüş olsa da –
azacıq nəmlik olan kimi yaşllaşacaq,
ting kimi budağa boy verib qalxacaq.
Adamsa öldümü – o daha yoxdur,
çəkilib gedibse, harda axtaraq onu?
Əgər göldəki sular yoxa çıxsə,
bulaq kor olar, quruyar;
adam da beləcə – yatdımı, bir daha qalxmaz,
Göylər ölənə qədər ayılmayacaq,
öz yuxusunu qovmayacaq.
Ah, kaş Sən məni cənnətə göndərəydin
və hirsin soyuyanacan orada gizləyəydin,
bir azdan sonra işə yada salaydın məni!
Ancaq insan öləncən sağ qalacağını?

Mən bütün qalmış günlərimi gözlərdim,
mənim əvəzimdə bir kəs gələndək;
ancaq öz ölümlə yaratdığına heyfşilənib,

Sən mənə səsliyəndə hay verəcəm ki,
daha Sən mənim addımlarımı saymayasan,
mənim günahlarımı güdməyəsən;
mənim təqsirim möhür altında gizlədilmiş olsun,
və Sən mənim suçlarımı gizləyəsən.

Ancaq dağ da dağılır, yox olur,
qaya da yerindən tərpənir.
Daşlardan şirə sızıb axır,
torpağı yuyub aparır su daşqını,
Sən də insan ümidini puç edirsən beləcə!
Sən günə qədər sıxışdırırsan onu, o da çıxıb gedir;
çöhrəsini çirkinləşdirirsən və qovursan yanından.
Uşaqları hörmət-izzətli dörmə – bilmir o;
onları incidən varmı, yoxmu – xəbərsizdir bundan;
bədəni yalnız öz halına ağrıyır,
qəlbi yalnız özü üçün ağlayır!"

15-ci FƏSİL

Və Təmənlə Elifaz cavab verib dedi:

"Müdrək necə cavab verər: yel kimi ötürümlü,
öz içindəki tufanlardan azab çəkə-çəkəmi,
boş sözlərlə əks getməkləmi,
amansız, anlamsız nitqlərləmi?"

Özü də Sən müqəddəs qorxunu yox edirsən
və Allaha ibadətə heçə endirirsən!
Sənin ağzın asiliyə öyrəşib,
yaltaqlardan da dil öyrənmisən.
Səni Sənin ağzın təqsirləndirir, mən yox,
Öz ağzın özünə qarşı danışır!

Sən adamların birincisi kimi doğuldunmu,
və qabaqca bir topa torpaqdanmı yaradıldın?
Allahın fikrini qabaqca duyduğunmu,
Müdrəkliyi mənimləndinmi?
Sən bizim bilmədiyimiz bir şey bilirənmi,

və elə bir şey nəzərdə tutub bilirənmi
bizdə olmaya?
Aramızdakı çalsaç da, qoca da
öz günləriylə sənin atandan artıqdır!

Allahdan təsəllimi aldın,
Xoş sözlərmi deyildi sənə?
Ürayın səni necə ovundurur,
və gözələrin necə dikilir göylərə –
niyə öz ruhunu Allaha qarşı qaldırırsan,
ağzından belə söz çıxarırsan?

İnsan nədir? Təmizliyini necə yaratmalıdır,
və arvadından doğulmuş necə mömin ana ola bilər?
Bax, O Özünün müqəddəsliyini də inanmır,
Göylər də natəmizdir Onun gözündə;
o ki qalmış özləri insan ola,
o insan ki, yalanı su kimi içir!

Sənə aydın eləmə – eşit mən!
Gördüklərimi danışaram,
müdrəklərin xəbər verdiklərini,
onlardan da öz atalarının gizlətmədiklərini,
o atalar ki, yer üzünü yalnız onların idi
və onların arasında yadlar yox idi:

Kafir ömrü boyu özünü incidir,
zorakının ömrü illəri məhduddur;
qulaqlarında dəhşət səslənir,
camaatın içində də yağışı alır onun üstünü!
O zülmətdən qurtaracağına ümid bəsləmiş,
və özü də qılınca qurban getməyə məhkumdur;
o, çörək dalmıca sürünür: hardan alsın? –
O bilir ki, ölümə hazırdır,
və öləndəki də qaranlıq bir gündür!

Bələlər alır onu
və ehtiyac sıxır – qar qoşunu tək –
ona görə ki, O, Allaha əl qaldırır
və Mətanətliyə qarşı üsyan etdi,

ağır komarini özünə sipor edörök,
qiyyosini yavaşıtmadan onun üstünə şığıdı,
üzünü ört barmışdı
və sağrıları piylənmişdi.

O, talanmış dağlarda yerləşir,
heç kosin boyanıb yaşamadığı evlərdə,
uçub-tökülən evlərdə yaşayır.
Onun var-dövləti duruş gotirmoz (tapmaz),
sürüləri yer üzünə yayılmaz.
O, zülməndə yaxasını qurtara bilməz,
alov onun zoğlarını qurudar,
meyvəsini (barını da) külök aparır.
O aldanaraq, anlamsızlığa inanır,
anlamsızlıq olur onun nəfi (gəliri).
O, vaxtsiz solacaq
və budaqları yaşllaşmayacaq;
üzüm kimi öz giləsini tökəcək.
və zeytun ağacı kimi çiçeyini tökəcək.
Dünüklər yığnağı barsız olacaq.
və muzd güdönlərin alaçığı yanacaq;
şərdən boğaz olub, yalan doğacaqlar
və onların bətinində həqiqətsizlik tərpoşir!"

16-cı FƏSİL

Və lov cavab verib dedi:

Belə şeyləri dəfələrlə eşitmişəm;
bezdirci təsəlli verənsiniz hamımız!
Söz külöklərinin sonu gələcəkmi?
Söz güləşdirməyə səni vadar edən nədir?

Mən də sizin kimi danışa bilərəm,
sizin qəlbimiz mənəm kimi olsa:
qarşınızda durub nətiqliyimi göstərərdim,
üzörinizdə başımı yellərdədim (bulayardım),
sizi dilimlə ruhlandırardım,
dodaqlarımı tərpoşməklə övündürərdim!

Danışsam da, kəderim azalmır;
sussam da, mənənd əl götürmür o.
Ho, nəhayət, üzüd mən!
Sən mənəm bütün tanışlar dünyamı dağıtdın;
bunun şahidi kimi üzümə durur xəstəliyim,
üzümə qarşı danlayır mən.
Onun qəzəbi boğur mənə, sıxır mənə;
üstümə diş qəcadır,
yağı yeyir gözüylə mən!

Ənglərinə açılbar mənə doğru,
lağa qoyaraq, şillələyirlər mənə,
mənə qarşı birleşiblər hamısı.
Allah mənə dinsizə tapşır (satıb),
yaman adamların ölünə verib mən!

Arxaıyın idim; qorxuya saldı,
boynumdan yapışib, yerə çırpdı,
mənə öz hədəfinə çevirdi;
atralfında Onun oxları viyıldayır,
O mənəm qanımı cırır, aman vermədən,
ödümə yerə töküür!
O mənəm sinəmə yara üstəndə yara vurdu,
döyüşçü kimi cumur üstümə.

Cır-cındır taxıram əynimə
və şeypurumu gömdüm məzarə.
Ağlamaqdan üzüm qızarıb,
kirpiyiməndə ölüm kölgəsi asılıb –
öldüməndə şəərəfsizlik çıxmayıb (törəməyib),
ibadətəm təmizdir mənəm.

Torpaq! Batırma mənəm qanımı,
mənəm foryadımın sonu da yoxdur!
Odur, Şahidim hələ də göylərdədir,
səmədə də tərəfdarım var mənəm!
Boşboğaz (çoxdanışan) dostlarım mənəm!
Göz yaşım Allaha doğru axıb gedir ki,
Allahın yanında adamın haqqı olsun,
və adamların onun yaxını arasında düzlük olsun!
Zira mənəm ömrümün sonu gələcək,
və mən gedər-gəlməzə çəkiləcəyəm.

Ruhum zəifləyir,
ömrüm sönür,
sonev (qəbir) gözəlayir məni!

Yalnız lağa qoyulma qalır mənə,
gözüm göz yaşından tor görür.
Özün mənim sözdəyənim ol Öz qarşında!
Yoxsa mənə kim zəmin durar?
Sən onların bəsirot gözünü bağlamısan;
odur ki, onlara qələbə vermirsən.

Kim dostlarını bəlaya salırsa –
öz uşaqlarının gözü çıxacaq.
O məni adamların dilində noqarata çevirib,
mən də üzütüpcöklüyə dönmüşəm.
Qəmdən gözüm toralıb,
bütün bədanım kölgəyə dönüb.
Möminləri kədərləndirər bu,
mosumlar da döniyə qəzəblənir,
məminə öz yolundan dönməz,
əli doğru olanlar daim artacaq.
Sizsə – hamınız mənim üstümə gəlin;
"Aranızda gözümə dəymir Müdrik (adam)!"
Günlərim keçdi; tükənib ümidlorim,
ürəyimin istəkləri ölüdür.
Gecəni gündüzo çevirməkməni olar,
işığı zülmətə tay tutarlarmı?
Mənmə (noyosə) ümid bağlayım, duxoxdir yerim mənim.
Yatağımı da zülmətdə açacam;
tabuta dəyəcəm: "Atamsan!"
Qurdlara iso: "Anamsan, bacımsan!" – dəyəcəm.
Bundan sonra noyə ümid bağlayım,
arzularım nədir – kim görər onu?
Cəhənnəməmi düşöcök onlar,
mənimlə sonevə (qəbirə) giröcökmi?"

Və Şuaxlı Bildad cavab verib dedi:

"Nitqlərinizi nə vaxt qurtaracaqsınız?
Qəbaqca düşünün, damışın sonra!
Niyə biz heyvan sayılaq,
Gözümüzün içinə deyilən təhqiro dözök?"

Sən özünü öz qəzəbində didirsən!
Sən olmasan, dünya boşmu qalacaq,
qayamı yerindən tərponəcək?

Hə, təqsirlinin çıraqı sönöcök,
ocağının odu parlamayacaq;
alaçığındakı işıq öləziyöcök,
başının üstündeki işıq sönöcök!
Addımlarının gücü azalacaq;
ayağı tələyə düşöcök,
yolu tələlər içində keçöcök,
kəndir dolaşacaq topuğuna,
ilgök tutacaq onu;
Yer üzündə onun üçün cələlər qurulub,
yollarda onun üçün qapqanlar düzülüb!

Her yandan dəhşətlər yağır üstünə,
ora-bura atlanmağa məcbur edöcök.
Aclıqdan gücü qalmayacaq,
ötüm onunla yanaşı duracaq.
Bədanını hissə-hissə yeyöcök,
Ölümün İki yeyöcök onun əzalarını!

Ümid çadırından çıxarıcaqlar onu,
Dəhşətlər Şahının yanına enöcök o;
alaçığında heç kim qalmayacaq,
kükürd səpilöcök həyətünə!
Aşağıdan kökü quruyacaq,
yuxarıdan budaqları!
Adı Yer üzündən silinöcök,
meydanlarda da yada salınmayacaq.

Onu işıqdan zülmətə qovacaqlar,
onu siləcəklər Yer üzündən;
öz xalqı içində nəslı qalmaqacaq,
məskənlərində sonbəşiyi olmayacaq!
Qorbdə onun güntündən dəhşətə gələcəklər,
Şərqdə həyəcanla eşidəcəklər onun bərəsində,
Hə, qanunsuzun evinin sonu belə olacaq
və Allahı tanımayanın sonu budur!”

19-cu FƏSİL

Və İov cavab verib dedi:

“Mənim qəlbimi hələ çoxmu incidəcəksiniz,
didəcəksiniz öz nitqlərinizlə?
Budur, on dəfədir ki, mənı rüsvay edirsiniz,
utanmırsınız da mənı boğmalamaqdan!
Tutalım, doğrudan günah eləmişəm:
günah ki, özümündür!
Yoxsa mənə böyükçəlik eləmək,
öz çirkəbimizlə mənə minnət qoymaq istəyirsiniz?”

Bilin ki, Allah öymiş mənı,
və Öz torunu atmış mənim üstümə!
Çığırırım: “Zorakılıqdır!”, cavabsa yoxdur;
Fəryad qoparıram, həqiqətə tapı bilmirəm.
O mənim yolunu bağlayıb ki, mən gəlməyim,
yollarımı da zülmətə bürüyüb;
mənim söhbətlərimi alıb ölimdən
başından götürüb tacımı;
hər yandan sarsıdıb mənı – ölüürəm!
Ümidimi kökündən çıxarıb;
Öz qəzəbiylə coşub üzərimə
və mənı Öz düşmənləri sırasına keçirib!

Onun bütün alayları (qoşunu) birdən cumdu,
yolu mənə qarşı hazır etdi,
çadırımı dövrəyə aldılar.

O, qardaşlarımı mənədən uzaqlaşdırdı;
yaxın adamlarım da mənədən qaçırılar
evimdəki qonaqlar və qul qadınlar
mənı yad sayırlar –
onların gözündə yad nəsiləndə olmuşam!
Qulumu yanıma çağırma bilmirəm,
ağzım ona yalvarmalıdır.

Arvadım nəfəsimdən iyrenməyə başlayıb,
otrım da qardaşlarıma dözülməz gəlir.
Balaca uşaqlar da iyranırlar mənə –
mən danışmaq istərkən onlar gülüşürlər.
Nəslim mənə nifrət eləyir,
vaxtilə sevdiklərim indi mənə qarşı çevriliblər,
bir doriyəm, bir sümük,
dişimin dibindən ətlərim qopur.

Acıyın, acıyın mənə, dostlarım!
Zira Allahın qəzəbi (əli) vurur mənı.
Siz niyə, Allah kimi, sıxırsınız mənı
və cismimlə doya bilmirsiniz?”

Ah, kaş sözümlə yazan olaydı,
onların kitabında göstəriləydi,
dəmir qrifello (daş qələmlə) qurğuşun tökməklə,
bütün dövrlərə çatması üçün daşa qazaydılar!
Ancaq bax, bilmirəm: tərəfkeşim sağdır,
axırda meyitim üstündə dayanacaq O,
dərım üstümdən çürüyüb töküləndə
cəsəddən olaram, görürəm Allahı!
Hə, özüm görürəm Onu,
Özü də uzaqdan yox, yaxından –
ürəyim bir tiko olur sinəmdə!
Deyin: “Onu necə yaralayaq, ağulayaq?” –
sanki təqsirin kökü mənə döymüş,
o halda siz də qılınca qorxun,
çünkü qəzəb qılınca tabe olur
ki, bilirsiniz məhşər nə deməkdir!”

Və Naamalı Tsofar cavab verib dedi:

"Fikrim məcbur edir cavab verim,
çünki tufan var içimdə!
Məni incidən bir irad eşitdim;
ancaq mənim əvəzimdə ağlının ruhu cavab verir!"

Bilirsənmi, bu həmişə belədir,
yer üzünə insan gələndən bəri:
yamanların sevinci çox çəkmir,
dönüyn fərohi bir anlıq olar!
Qoy onun yüksəkliyi göylərə çatsın.
başı da buludlara toxunsun;
nəcis kimi bayıra atılacaq biryolluq,
onu görənlər soruşaçaqlar: "O hardadır?"

Qaranlıq kimi yoxa çıxacaq, tapılmayacaq;
gecə vəqəsi kimi itib gedəcək.
Onu görən gözlər görməyəcək bir daha,
yurdu da tanımayacaq (onu)!
Dilənciləri sevindirəcək onun oğulları,
əlləri qaytaracaq oğurluqları.
Sümüyü gənclikdən şişə də,
özüylə bərabər yərə gömüləcək.

Əgər yamanlıq onun ağızına dadlı gəlsə,
dilin altında saxlayırsa şəri,
əzizləyirsə, atmırsa onu,
ağzının dərinliyində gizləyirsə,
Qarında toam çevrilməyə uğrayırsa,
Onun daxilində ilan ağusuna çevrilir!
O, mülkləri udur, ancaq qaytarır yenə;
Allah hər şeyi onun təkindən üzə çıxaracaq!

O, aspid ilanlarının ağusunu hopduracaq özüne,
yexidnanın ağı dişə öldürəcək onu!
Bal və süd axınıni, irmağın
görməyəcək o;

Əldə etdiklərini geri qaytaracaq,
dadına baxmadan,
apardığı mübadilənin bəhrəsini görməyəcək!

Çünki o, yoxsulları sıxışdırır və atırdı,
özünün tikmədiyi evləri talayırdı;
zira onun bətnində əmin-amanlıq olmur,
Xəzinəsi qurtuluş götürmür.
Onun acgözlüyündən qaça bilmədi heç kəs,
əvəzində öz xoşbəxtliyi də davam gətirməz.
Hədsiz zənginlik içində yenə gileylidir,
incidilmişlərin də əli ona uzanmış!
Onun qarnını doydurmaqdan ötrü
Allah ona öz qəzəb acığını yollayacaq
və qəzəbini dolu kimi yağdıracaq.

Dəmir yaraqlardan qaçacaqdır o,
ancaq mis ox haqlayacaq onu,
ox onun (sinəsindən dəyib) kürəyindən çıxacaq,
onun ödəni ildırımək kəsib keçəcək.
Dəhşətlər qalxacaq onun üstünə!
Hər cür zülmət – onu gizlətmək üçündür;
heç kəs ona od vurmasa da, alov yeyəcək onu,
çadırında qalmış sonuncu adamı da qarsacaq.
Göylər onun suçunu açacaq,
yer də onu saxlamayacaq öz üzərində;
evinin sərvəti talanacaq,
qəzəb günündə su kimi axıb tükənəcək.

Pis adama Allahın buyurduğu qismət budur,
İlahinin hazırladığı pay bax beləcədir!"

Və İov cavab verib dedi:

"Eşidin, dinləyin mənim nitqimi!
Bununla siz məni ovundurarsınız.
Nə qədər ki, mən danışırım, siz dözüün;
sözümü mən qurtaranda cəsarətlənin!

Məgər adamdan şikayətliyəm mən?
Dinliyi haradan alım?
Məna baxarkən dəhşətlənin,
və ağzınıza möhür vurun!
Yada salan kimi moni uçunma tutur,
həyacan silkələyir bədənimi.

Niyə yaşamaqdadırlar pislər.
ömrün çiçəklənən çağında qocalığa çatırlar?
Onların uşaqları qarşılarında düzülüblər,
öz gözləri qarşısında şiv (zoğ) kimi boy atırlar;
evləri amandır (tohlükədən uzaqdır),
və onlara Allah qəzəbi yoxdur!
Onların buğaları sıçrayır və mayalayır,
onların inəkləri bala salmır,
onlar öz uşaqlarını qoyun kimi qovur,
oğul-uşaqlarına dana kimi vaz atır:
nağara və simlərin gurultusu altında oynayırlar,
tütək nəğməsinə dinləyərək şənlenirlər.
Ömürlərini xoşbəxtlik içində keçirirlər,
və cəhənnəmə asanlıqla enirlər.

Onlar Allaha yalvarıb deyirlər: "Bizdən uzaq ol!
Biz Sənin yollarını bilmək istəmirik!
Mətanətli nəmiş ki, biz ona qulluq edək,
və ona üz tutmağın faydası nədir?"
Bax, xeyir onların əlində deyil!
Əl çəkənin mənə pislərin fikri!
Haçanadək? Ağgözlərin çırağı sönsün,
onları görüm qismətləri bəla olsun,
Allah da qəzəbini bol elosin onlara!
Qoy külək qabağında saman çöpü olsunlar,
qasırga ağzında püfəyə dönsünlər!
Yoxsa Allah bəndələrinə daha coza verməyəcək?
Qoy özünü cəzalandırsın ki, yadında qalsın!
Qoy ölümü gözüylə görsün,
və Mətanətlinin qəzəbindən duyunca içsin;
zira onun evinin təleyindən ona nə var,
bir halda ki, ömrü tükənmək üzrədir?"

Ancaq Allahamı,
öz mühakiməsini göylərdə quranamı
müdrilik öyrətməli?
Biri ölüf yetkin yaşda –
hamıdan razı, xoş yaşamada;
damarları (əmcəkləri) südlə,
sümükleri ilikle doludur.
O biri ölüf, çaşdırılaraq,
Həyatdan heç bir kam almadan;
onlar torpaqda yaşayı yatacaqlar,
üstlərinə də qara örtük çökəcək.

Bax, mən bilərəm sizin fikirlərinizi,
məna gizlicə toxuduğunuz buxovu.
"Hökmlünün evi hardadır,
və pis kişilərin çadırı hansıdır?" –
deyə soruşanda siz, mən duydum bunu.
Yoxsa yol yarananları soruşmamısınız
və onların hekayətlərini eşitməmişiniz:
ölüm günü zülmkərin necə sağ qalması
və qəzəb gününün ondan yan keçməsi barədə?
Onun haqqında həqiqəti kim deyər onun üzünə,
elədiklərini onun qabağında kim sadalayar?
Onu sonevə (məzara) hörmət-izzətlə aparırlar
və tabutu yanında qarovul qoyurlar.
Onunçün torpaq ovuntusu (da) şirindir,
bütün adəm oğlu onun ardınca gedir,
onun qabağınca gedənlərsə – saysızdır!

Familikləmi ovutmaq istərsiniz məni?
Sizin cavablarınız yalnız yalandan ibarətdir!"

22-ci FƏSİL

Və Təmanlı Elifaz cavab verib dedi:

"Allahamı köməkdir insan?
Ağılı özü özüne köməkdir!
Mətanətli sevinməlidirmi ki, sən haqlısan,

nə fayda ki, özünə sadə yol seçmişən?
Yoxsa O qorxub səninlə çöküşməyə başlayacaq,
səninlə mühakimə olunmağını istəyəcək?

Doğrudur ki, sənin acığın böyükdür,
ancaq təqsirlərin də sonsuzdur:
sən əbəs yerə qardaşlardan girov almısan
və yarıçılpaqların paltarını soyundurmuşsan,
yorguna su içmək imkanı verməmiş,
acdan bir tikə çörəyini gizlətmişən;
Hökmlü adama – torpaq (çatıb),
ad-sanlı adama orda (torpaqda) saray yapıb;
sən dulanı əliboş qayıtmısan,
və yetimləri quru yurdda qoymusan.
Ona görə keçib xirtəyəinə ilgək,
və qəfiətə dahşət qulağını batırıb,
zülmetləşir, sən heç nə görmürsən,
səni suların girdabı udub!

Məgər Allah göylərdən uca deyil?
Ulduzlara bax: yüksəkdədirlər.
Budur, sən deyirsən: "Nə bilir Allah?
Zülmat içində o nə görə bilər?
Buludlar görünməz ələyib Onu, O isə baxır,
keçdiyi yol da səma dairəsi boyuncadır".
Qədim cığıra düşmüşsənmi heç,
o cığıra ki, cani ərlər keçiblər –
vaxtından qabaq qırılmış ərlər,
sığınacaqalarını su basmış ərlər?
Onlar Allaha deyirdilər: "Bizdən uzaq ol!"
Düşünürdülər: Mətanətli nə edəcək onlara!
O isə onların evini nemətlə doldurdu;
pisliklərin uydurması, əl çək yaxamdan!

Dindarlar (möminlər) görüb sevinəcəklər,
təmizlərsə güləcək onların qismətinə:
hoşqənat qırılıb yağlarımlız,
qalanlarını da alov aparıb!
Ah, dostlaş Onunla – xeyir görürsən;

bu yolla nemətə çatarsan.
Ah, təlimlənlər Onun ağzıyla,
qəlbinə həkk elə Onun sözlərini!

Mətanətlini axtarsan, işin düz gətirəcək;
çadırından təqsiri uzaq edəcəksən,
altunu toza sayacağısan,
Ofir dəfinəsini bulmaq daşı biləcəksən.
Mətanətliyə
üzünə gülümseyən qızıl-gümüş olacaq;
zira Mətanətli olacaq sənin sevincin,
və üzünü Allaha doğru qaldıracağısan!
Sən Onu çağırısan – hay eşidərsən,
vodlərinə yerinə yetirəcəksən;
hər şey qərarınca olacaq,
yollarının üzərində parlayacaq işıq.

Bir kəs alçaldılmışsa, "Uca!" deyəcəksən –
üzü tutqunlaşanı da xilas edəcək O;
təqsirsiz olmayanı da belədən qurtaracaq,
sənin əllərini təmizləməklə sağaldacaq!"

23-cü FƏSİL

Və İov cavab verib dedi:

"İndi də hələ oks gedir nitqlərim;
mənim nitqimin üzərində əli ağırdır Onun!
Ah, əgər tapa bilsəydim Onu mən,
Onun taxtı önündə dayanardım!
Öz işlərim barədə danışardım Ona,
ağzımı dəlillərlə doldürardım;
bilmək istərdim ki, O nə deyir mənə,
öyrənmək istərdim cavabını!
Tam gücüyümlə aparırdı O, mübahisəni?
Ah, yox! Təki baxaydı O mənə! (Baxsa – bəsimdi.)
Onda haqlı olan Onunla mühakimə oluna bilərdi;
mən də ömürlük azadlıq əldə edərdim.

Budur, şorqə tərəf gedirəm, O isə yoxdur;
qərbə gedirəm – gözümə döymür O;
şimaldamı fəaliyyətdədir – görmürəm Onu;
cənubda gizlənməyi – anıydıra bilmirəm!
Ona isə mənim yolum bəllidir;
Qoy əritsin məni qızıl kimi – təmizləməni!
Ayağım onun yolunu tutub gedir daim,
Onun yoluna əməl etməmişəm, çıxmamışam yolundan,
Onun ağzından çıxan vəsiyyətlərdən
geri çəkilməmişəm,
Onun sözlərini sinəmə yığmışam.

Ancaq O qərara gəlmişsə –
Onu sözündən kim döndərəcək?
Ürəyi necə istəyirsə, elə də ələyir O.
Belə ki O öz hökmünü yerinə yetirəcəkdir;
Kim bilir, fikrində hələ nələr tutub!
Odur ki, qorxuram Onun cəhəsinə;
ağlıma gətirəndə dəhşətəlinirəm!
Hə, Allah öləzidib ürəyimi,
Mətanətli də qorxuyla sarsıdıb məni;
zira məni bu zülmət udub,
zülmet bürüyüb üzümü mənim!

24-cü FƏSİL

Niyə mühakimənin müddətini
müəyyən etməyib Mətanətli
və ondan haqlı olanlar niyə
Onun günlərini görmürlər?
Yaman adamlar məzəzi pozurlar,
malları qovub aparır, öz yanlarında otarırlar;
yetimlərin eşşəyini aparırlar,
dulun əlindən alırlar inayini – girov adıyla;
yoxsulu yoldan itələyib yıxırlar,
yer üzünün bütün əzabkeşləri gizlənməlidir!

Bax, çələşşəyi kimi çöllüyə gedir onlar,
yazıda (düzdə) özlərinə və uşaqlarına
yem axtarırlar;

onlar öz tarlalarında keçirmirlər biçini,
pis adamın üzümünü yığırlar.
Çılın-çılpaq, bürüncəksiz gecələyirlər onlar,
soyuqda geyməkdən də geyimləri yoxdur;
dağlarda yağışdan islanırlar,
qayaya qısılib sığmaqcaq axtarırlar.
Yetim (körpə) döşədən dartılıb ayrılır,
yamanlar dilənçidən də girov alırlar.
Yoxsullar lüt gəzirilər,
ac-acına dərz daşıyırlar;
divar sürgüsü arasından yağ sıxıb çıxarırlar,
saxımdan şirə çəkdikləri halda,
özləri tamarzadırlar.

Şəhərdən adamların iniltisi eşidilir,
öldürülənlərin ruhu köməyə çağırır;
Allaha bunun qarşısını almır!

Onların arasında işıq düşmənləri var:
onlar Onun (Allahın) yolunu bilmirlər,
Onun açdığı cığırla getmirlər.

Şəhər alatoranında qatil qalxır,
yazığı, yoxsulu öldürür;
Gecəyso oğurluğa çıxır,
zinakarın da gözü qaranlığın düşməsinə gözəyir,
o düşünür: "Qoy gözəl görməsin məni!"
və üzündən pərdə asır.

Qaranlıqda lağım atırlar,
gündü zlorso gizləniyərlər evlərində,
işığa tamam nabeləddirlər;
çünki şəhər onların zülmətə pisdir,
zil qaranlıqsa xoşdur onlara!

O, suyun üzündə yüngüldür!
Onların torpaq payı lənətə gəlsin,
üzümlükləri becərilməsin.
Bahar suları kimi qumluqda yoxa çıxsınlar,
cəhənnəmlik günahkarlar yesin onları!

Qoy unutsun onu ana qucağı!
Qoy qurd-quş yesin onu!
Qoy xatirəsi unudulsun!
Qoy ağac kimi sınısın canının beli –
kim ki, övladsız, doğmayanı incidir,
dul arvada yaxşılıq eləmir.

Öz qüdrətiylə güclüləri də yenən kimdirse,
Kimin ki, qarşısında heç kəs öz həyatıyqın
arxayın ola bilmir,
onları qoruyur, onlara dayaq olur,
gözləri də onların yolunu görür.

Qalxırlar yuxarı və yola çıxırlar!
Gücdən düşüb ölürlər hamı kimi,
oraqla biçilən sünbüllər təkli.

Belə deyilmi? Kim mənim yalanımı açə bilər
və mənim nitqimi heçə çıxardar?"

25-ci FƏSİL

Və Şuaxlı Bildad cavab verib dedi:

"Dövlət və qorxu Onun qarşısında gedir,
Öz ucalığını ram edənün qarşısında!
Onun igidlərinin sayı varmı,
və kimi işiqlətmir Onun işığı?"

Allah qarşısında necə doğular və
necə təmiz ola bilər arvadın doğulan?
Bax, ayın özü də işıqlı deyil,
Ulduzlar da natəmizdir onun gözündə;
özü də ər – soxulcan
adım oğlu – güvədir!"

26-cı FƏSİL

Və İov cavab verib dedi:

"Zəifə necə də kömək etdin sən?
Qüvvədən düşənün tutdun əlindən!
Müdrək olmayanı ağla gətirdin,
onlara sən gen-bol kamal yetirdin!

Kimin köməyiylə açdın falları,
kimin nəfəsidir dəyən üzünə?"

Refaimləri titrətmə tutdu,
gurlayı burulğan və onun içindəkilər,
Onun (Allahın) qarşısında cəhənnəm örtüsüzdür,
Avvadonun da örtüyü yoxdur!
Şimalı boşluq üzərində yayan,
Yer kürəsini heç nədən asan –
suyu Özünün buludlarına qatır,
buludsa parçalayıb tökülür!
Öz taxtının üzünü örtən,
onun qarşısını Öz buluduyla kəson
Allah burulğanlar üstündən xətt keçirir,
uzadır (bu xətti) işıq-zülmət sərhədincən!

Göylərin dayağı sarsıyır,
Onun tufanından dəhşət duyurlar!

O Öz qüdrətiylə dənizləri yerindən oynadır,
Öz fikriylə Rahavı param-parça elədi!
Onun nəfəsi göyləri aydınladır,
əli isə ilanı vurub öldürür!

Bax bunların hamısı
Onun yollarının yalnız ucudur;
Onun bərsində bizə çatıbı pıçılı?
Bəs Onun qüdrətinin ildırımın
kim dərk edə bilər?"

Və İov öz mühakimələrini yürütməkdə davam edərkək dedi:

"Hüququmu menden almış Allaha,
qəlbimi sındırmış Mötənətliyə and olsun;
nə qədər ki, nəfəsim gəlir,
və Allah nəfəsi burnumdadır,
ağızımdan yalan (söz) çıxmayacaq,
dilimə yalan (söz) gəlməyəcək!

Sizi haqlı sayım? Yox, olmaz osla!
Nə qədər ki, sağam – dənmerəm sədiqliyimdən;
düzgünlüyümü saxlamışam, vermərəm əldən;
höyatımı ürəyim məhsərə çəkmək!

Qoy qatıl sayılsın mənim düşmənim,
və dinsiz adlanşın üstümə qalxan!
Allah götürüb ruhunu alanda
dönüyün ümidi nəyə qalacaq?
Allahın qüdrəti çşidəcəkmə onun səsinə,
bəla onu haqlayanda?
Mötənətli barədə təsəlli duyacağımı,
dar ayaqda Allahı (köməyə) çağıracağımı?
Göstərəm sizə Allahın əlindəkini;
Mötənətlinin necə hərəkət etdiyini
gizlətmərəm sizdən.
Bir də ki, siz özünlüz də gördünüz hər şeyi;
bəs bu qədər boş sözlər nəyə görəkmiş?

Allahın yamana verəcəyi bu
zoraqının Mötənətlidən görəcəyi budur:
oğulları böyüyəcək sanki qılınca altda,
onun törəmələri çörəkdən doymayacaqlar;
ondan kim qalacağısa – ölümə qismət olacaq,
dum arvadlar onun üstündə ağlamayacaqlar;
qum kimi gümüş də yığsa,
palçıq kimi geyim tikmə,
o hazırlayacaq, ancaq bunlar möminə çatacaq,
onun gümüşü də təmiz olanın qismətidir!

O öz mənzilini qurur hörtümçək kimi,
gözətçi özüne dam yapan sayaq;
varlıtekk yatacaq, oyanacaq dilənçitək:
gözünü açanda görəcək ki, heç nə yoxdur!
Dəhşətlər saracaq onu sel-su kimi,
Gecə aparacaq onu qasırğa –
Şərqi küləyi tutacaq onu,
üstünə cumacaq aman vermədən,
nə qədər çalışsa, xilas ola bilməyəcək!
Yalnız əl ələyəcəklər,
fitə basacaqlar onu arxadan.

28-ci FƏSİL

Bələ! Gümüştün mədəni var,
qızılçün də küre var,
dəmiri yerdən çıxarırlar,
misi daşdan (süxurdan) eridik əlirlər.
Zülmətə insan son qoyacaq,
hər şeyi öyrənəcək –
zülmət daşıyla ölüm kölgəsini də.
Mədənçilər qapalı camaatdır,
gözden uzaqlarda xəndək qazırlar,
adamlardan uzaqlarda tərpeşirlər.
Taxılı əmələ gətirən torpaq
içeridən odla qazıqlanıbdır:
onun daşlarında saffir yatağı,
və qızıl zərrələri var.
Bunlara gedən çıxır qartal da bilmir,
çalağan gözü də görməyib onu,
onu tapdamayıb dikbaş vəhşi də,
şir balasının da ağağı dəyməyib ona.
Qranitlə vuruşur insan,
dağları kökündən qoparır,
qayanı yararaq yol açır –
bütün qiymətli daşlar ona bellidir;
o, bulaqların su basqısını tutub saxlayır
və gizli inciləri üzə çıxardır!
Bəs müdrəklik – onu haradan alağ,
bəs kamal mədəni harda yerləşir?

Ona aparan yolu bilməyir insan,
Canlı aləmində onu tapmazsan.
Girdab deyir: "Məndə o yoxdur!"
Dəniz deyir: "Məndə o yoxdur!"
Onu qızıla əvəz vermirlər,
gümüşlə də ala bilməzsən;
Ofir mədəni də almamz onu,
nə damarlı əqiq, nə lypis-lazur ona əvəzdir;
altunla, çiniylə ödənməz o,
qiymətli qablara da dəyişmək olmaz;
nə mərcan sayılar, nə büllür onun müqabilində,
kamalın bəxşişi incidən üstündür;
ondan qiymətsizdir Kuşit topazı,
xalis qızıla da verməzlər onu.

Bos müdriklük – onu haradan əlaq,
bos kamal mədəni harda yerləşir?

O bütün canlıların gözündən gizli,
göydə uçan quşlardan gizlidir.
Avvadon və ölüm deyirlər:
"Onun bərosində yalnız söz eşitməmiş,
o da ucundan-qulağından"
Onun yolunu bilən o bir Allahdır,
onun yerini təkə o bilir,
zira yeri, qurtaracaqlarına qədər O görür ancaq,
göylər altında nə varsa – Ona əyandır!

O, küloyə qüvvət verəndə,
suların axın həddini qoyanda,
yağışa qayda yazanda,
ildırımli buludlara yol cızanda –
bax onda görüb, saymış onu.
Sınamış onu və yaratmış onu (müdriqliyi)
və insana buyurmuşdur:

"Allahdan qorxmaq – müdriklidir,
sərdən uzaqlaşmaqsa – kamaldır".

Və İov öz mühakimələrini danışmaqda davam edərək dedi:

"Ah, kaş Allahın amanında olduğum
keçmiş günlərim, aylarım olaydı!
Başım üzərində çiraq yandırardım,
onun işığında zülməti yarın keçərdim;
gənc yaşlarımdakı kimi olaydım,
Allah mənim çadırına rəhm etdiyi,
Mətanətlinin hələ mənimlə olduğu,
ətrafımda uşaqlarımın atılıb-düşdüyü,
ayaqlarımı südlə yuduğum çağlar,
qayalardan mənimçün
zeytun yağları süzülən çağlar olaydı!
Şəhər qapısına çıxanda mən,
meydan ortasında oturanda –
gənc oğlanlar məni görcək gizlənərdilər,
qocalarsa qalxıb ayaq üstə qalardılar.

Əyanlar qarşımda susardılar
barmaqalarını dodaqlarına sıxaraq;
ağsaqqalların nitqi tutqunlaşardı,
dilləri udlaqlarına yapışardı.
Məni eşidən qulaqlar köks ötürərdi,
məni görənlər gözəl – məni öyərdi!
Çünki mən çıxıran yoxsulu xilas edərdim,
kəməksiz yetimə kömək durardım;
əzab çəkənin xeyir-duasını qazanardım,
dul qadın üreyi məndə təsəlli tapardı.
Həqiqət – cübbəm olmuşdu mənim,
ədalət – başımın çalması idi,
kora – göz idim,
yeriməzə – ayaq,
Dilənçiyə ata idim,
tanımadığım adamın işinə ağıl ilə girişərdim,
qanunsuzluq edənin çənəsini qırardım,
onun dışından qurtardım qurbanını!

Düşünördim: Feniks quşu kimi
başə vurub ömrümü, ölorəmi yuvamda;
köklərim açıq idi suda,
şeylər qonur budaqlarıma;
şöhrotim öskilmir (qocalmır)
olimdəki yayım (kamanım) möhkəmdir!

Qarşında susub dinlərdilər məni,
səssizcə sözümlə eşidərdilər;
mənim sözlərimdən sonra çək-çevir kəsilərdi,
nitqim də şəh kimi onların üzünə səpələrdi.
Su daşımı kimi gözloyordilər məni,
az-az yağın yağışda olduğu kimi
ağızlarını açardılar:
mən gülümsəyəndə gözlərinə inana bilməzdilər,
üzüm güləndə isə – əriyərdi qəmləri!
Yollarını mən müəyyən edirdim – başçı kimi,
aylşərdim şah kimi döyüşü dəstəmin arasında,
ağlayanın kədərinə qovardım.

30-cu FƏSİL

İndisə mənə gülürlər, mөndən
yaşca kiçik adamlar,
elələri ki, atalarını vaxtilə
sürümün itləriylə də tən tutmazdım!
Onların qol gücü – nədir mənimçün?
Onlarda heç güc də qalmayıb.

Ehtiyacla achiq üzüb onları;
quru səhraya qaçırırlar onlar –
qatı qaranlığa, zülmət mülkünə;
onlar kol-kos dibindən göyərti yığırlar,
naz bitkisinin kökləri onların çörəyidir.
Adam arasından onları qovurlar,
oğru üstə qışqıran kimi qışqırırlar üstlərinə,
məcbur edirlər ki, dərə oyuqlarında,
yer yarıqlarında, qaya çapıqlarında yaşasınlar.

Cəngəllik içində ulaşırlar onlar,
göyem kolluğuna topalaşırlar,
yer üzündən bayıra atılmış,
şərəfsiz, ad-sansız bir yığnaq kimi.

Gör kimlər üçün güllənc olmuş,
iyrənc oxumalar (məhnələr) mövzusuna çevrilmişəm!
Onlar mөndən çiyərənir, gen gəzirlər,
gözümün qabağında tüpürməkdən utanırlar;
çünki O mənim kədərimi kəsib ki,
onlar da qarşında örüş-örkən açılar!

Sağında uşaq-muşaq dayanır,
ayaqlarını bir-birinə dolaşmağa məcbur edir,
məni murdar bir dövrəyə salırırlar (alırırlar);
qarşımdaca yolunu pozurlar (yoldan sapdırırırlar),
hamısını da mənim ölümümçün edirlər.
Onların qarşısını dayandıran da yoxdur!
İri bir yanqdan keçib yanıma gəlirlər,
hər şeyi qırıb təkərek üstünə cumurlar;
dəhşətlər mənə qarşı durur;
böyüklüyümü sanki külək aparıb,
bulud kimi çəkilib qurtuluşum.

Ruhum uçub (axıb) gedir mөndən,
iniltili günlər qaşlayır məni;
gecələr sümüklerim göynəyir,
məni gəmirib yeyənlər yatmaq bilmirlər.
O, (Allah) bərk-bərk yapışır paltarından,
öz köynəyim kimi bürüyür məni,
məni palçığa basır,
mən də toza, torpağa dönürəm.

Çağırıram, Sənsə (Allah) hay vermirsən mənə;
dayanıram – baxmırsan mən tərəfə!
Mənimçün cəllada dönmüsən,
ağrı əllərinlə döyürsən məni;
sovurub küləyə vermirsən məni,
tufanda ələnilib itməyə məhkum ələmisen.

Bilirim axı: ölümə çəkirsən moni,
bütün dirilərin yığışığı
sonevo (qobiro) çəkirsən.

Ölənin üzərinə olını qoyacağımı O,
böləyə düşüb yalvaranlar başlaşlanmayacağımı?

Məgər ozabkeşlə qomlonmodim mon?
Zavallı üçün ağrıdı qəlbim.
Xeyir gözləyorkən şər çatdı mono,
ışıq ümidləndiydim, zülmətə düşdüm.
İçərim qaynayır, rahatlığı yadırgayıb içərim;
Üzüntülü günlər yetişdi mono.
Günəş şüalarından qaralmadım mon;
adamlar arasında dayanıb ulayıram.
Çaçaqlara qardaş olmuşam,
səhra dovəqışularına dost.
Üstümdə sümüklerim tutunlaşıb,
bürküdəm sümüklerim qarşıyıb;
sın səsləri hiçqırığa çevrilib,
fleyta noğməsi hiçqırıqlı nidalara.

31-ci FƏSİL

Gözlərimlə şortlaşmışam ki,
qızlara baxmasam.
Göylərdən Allahın hökmü nodir bəs,
yuxarıdan Motanotinin qərarı nodir?
Günəlikərə yazılmayıbmı ölüm,
şər iş tutana gəlməyibmi bəla?
Məgər O mənim yolumu görmür,
bütün addımlarımı saymırdımı?
Əgər mən yalan adamlarıyla gözib dolaşmışımsa,
ayağımı bəcliyə çəkibmə moni,
qoy doqıq torazıda çəksinlər moni,
və Allah görsün təqsirsizliyimi!
Addımın yoldan kənara çıxıbsa,
ürəyim gözümün ardınca getmişo,
ölümü ləkoləmişəmso,
qoy mənim səpdiyimi başqaşı yesin,
nəslimin kökü kəsilsin!

Əgər qadına uyubsa qəlbim,
yaxın adam qapısında tolo qurmuşamsa,
qoy arvadım özgə üçün don üyülsün,
onun üzərinə başqaları öyilsin!
Zira bu iyrenlik və rüsvayçılıq,
təqsir məhşərlə cəzalandırılır,
özü də yandırıb kül əloyən oddur ki,
bütün varımı yaxardı.

Əgər qulumun,
mənimlə məhkəməyə düşmüş qərarlaşımın
hüququnu tapdalaşmışımsa,
Allah qəzəbinə qarşı nə edərdim mən,
O mənə baxanda mən nə deyərdim?
Doğma botədə məni kim yaradıbsa,
onları da həmin Yaradan yaratmayıbmı?

Əgər dilənçidən sədəqə əsirgəmişəmso,
dul qadın gözünü nəmləndirmişəmso;
əgər loxmamı tek yemişəmso,
ondan yetim payı verməmişəmso,
(uşaqlıqdan o mənim yanımda yaşayır atalı kimi,
o doğulan gündən bəri qayğısını çəkiyəm);
yalavac öləm görüb,
çılpaq adama baxıb,
onun cisminə heyfəsilənəmişəmso,
onun bədənini mənim qoyunlarımın yunu isitmədisə;
məhkəmədə köməyimə çatan olacağı bilib
əgər yetimə əl qaldırmışamsa –

qoy çiyim küreyimdən qopsun,
biləyim dirəkədən üzülsün!
Ho, mənimçün dəhşətdir Allah qəzəbi,
mən Onun böyüklüyü önündə duruş getirə bilmərəm.

Əgər ümidimi qızıla bağlamışamsa,
"Dayağımsan!" – demişəmso dəfinəyə (xəzinəyə);
varımı çox görüb sevinmişəmso,
çox sərvət yığmağımla öyünmüşəmso;
Aydın necə işiç saldığımı,

Günoşin necə yandığını görə-görə
ürəyimdə azıb
öz olimi öpmüşəmsə,
bunlar təkzibə layiq günah olardı,
çünki bunlar Allahdan uzaqlaşmaq deməkdir.

Əgər düşmənin ölümünə sevinseydim,
ona bəla üz verəndə şadlınsaydım,
(axı mən boğazıma yalını rəva görməmişəm,
onun həyatına lənət yağdırmağa imkan verməmişəm),

əgər çadırımda deyilməyibse:
"Kim onun süfrəsindən tox qayıtmayıb
(axı yolçu açıq havada gecələməyib,
yoldan ötənə də qapım açıq olub) –

əgər günahımı gizləmişəmsə Adəm kimi,
sinəmdə qüsuru gizlətməmişəmsə
(axı onda gizlənərdim adamlardan,
qohumların qəzəbindən çəkinərdim,
susar və qapıdan çıxmağa cürət etməzdim),
ah, qoy mən kim eşidir-ətsizsin!
Budur mənim şikayətim! Ey Mətanətli, cavab ver!

Qoy mənim qeydimi yazsın İddiaçı!
Mən onu (qeydi) çiynimdə gözdürür,
ökəl kimi öz üzümə qoyar,
bütün addımlarımı (işimi, sirrimi) açardım
Ona (Allaha).
Xan kimi yaxınlaşardım Ona.

Əgər torpaq mənə qarşı qışqırıbsa,
torpağımın şırımları ağlayıbsa,
əgər haqqını ödəməyib onun barını yemişəmsə,
ökünçünün ruhuna ağırliq götürmüşəmsə,

qoy zəminə taxıl əvəzinə kol-kos bitsin,
arpa əvəzinə dolıca (alaq otu) bitsin!"

lovun nitqləri qurtardı.

Və o biri üç kişi löva irad tutmaqdan çəkildilər, çünki lov öz
gözündə haqlıydı.

Onda Ram tayfasının Buz soyundan olan Barax – Elin oğlu Eliu-
nun qəzəbi alovlandı:

onun qəzəbi löva alovlandı – çünki lov elə düşünürdü, elə bil
Allaha qarşı durmaqda haqlıymış;

həm də üç dostuna alovlandı onun qəzəbi – ona görə ki, onlar
təkzib edə bilmir və bununla da Allaha qara yaxmış olurdular.

Ancaq onlar lövla danışanda Eliu susurdu, çünki onlar yaşca
Eliudan böyük idilər; lakin Eliu bu üç kişinin ağzından heç bir etiraz
eşidilmədiyini görəndə onun qəzəbi alovlandı.

Və Buz soyundan olan Barax-Elin oğlu Eliu cavab verib dedi:

"Mənim azdır hələ yaşım,
siz isə ahılaşmışınız artıq;
ona görə qorxub cürət etməyirdim
qarşınızda biliyimi göstərməyə.
Düşünürdüm: qoy yetkinlik (yaş) danışsın,
ahılıq versin kamal dərşini!

Ancaq yox! Adama yaşayan (iş gören) Ruh,
Mətanətliyə gələn ilham adama ağıl verir:
heç də ağıllı olmurmuş öləndən düşənlər,
düzlüyü başa düşən qocalar deyilmiş.

Odur ki, deyirəm: mənə diqqət edin,
sizə öz biliyimi açım!

Budur, sizi dinləməyə hazır oldum mən,
ağıl saçmağınızı gözleyirdim –
siz deyəcəklərinizi götür-qoy edincə.

Ancaq sizə diqqət edən kimi:
Gördüm ki, heç biriniz lövu təkzib etmədiniz,
onun dediklərinə etirazınız yoxmuş!

Deməyin ki, "Müdrüklüyə çatmışıq!"
Onu insan deyil, Allah ifşa edəcək!
Nitqində o mənə müraciət eləmədi;
mən onu sizin sözlərinizlə gətirməzdəm ağla.

Susdular, cavab vermədən daha,
daha sözləri qalmamışdı.
Onlar susublarsa, nəyi gözləyirəm mən?
Dayanıblar, etiraz cləyə bilmədən.
Bax mən də öz növbəmdə cavab verərəm,
öz fikrimi bildirərəm;
çünkü nitqə doluyam,
içərimdə ruhan yer dardır.
Budur, içərilərim, gizlədilmiş şərab kimidir;
təzə tuluq kimi deşilir onlar!

Dənizib özümü yüngülləşdirəcəm;
ağzımı açib cavab verəcəm.
Heç kəsin üzünə baxmayacam,
heç kəsə xoş gəlməyə çalışmayacam;
çünkü bacarıram bunu –
əks halda, öldür mənə, Yaradanım!

33-cü FƏSİL

Hə, eşit nitqimi, lov, mənim
və bütün sözlərimə diqqət elə!
Bax, açırım ağzımı,
dilim xirtəyəmdən tərponir!
Qəlbimin açıqlığı dilə gəlir,
ağzımdan xalis biliklər axır!

Məni Allah ruhu yaradıb,
Mötənətinin nəfəsi yaşadır məni.
Bacarırsan, cavabımı ver,
məni təkzib etməyə hazırlaş!

Bax, məni də Allah yaradıb, səni də,
mən də həminə torpaqdan yaranmışam.
Mənim qarşımda qorxub çəkinmişəm,
olım səninçün ağır olmayacaq.

Hə, qulağıma pıçıldayırdın,
sözlərin hələ də səslənir qulağımda:
"Mən təmizəm, günahsızam,
taqirsirsizəm, həqiqətsizliyə yadam;
O (Allah) isə mənə qarşı yollar arayır,
məni özünə yağı (düşməni) elan edib,
ayağımı kündəyə salıb,
hər addımı izləyir!"

Bax sən haqsızsan, al cavabını:
axı Allah insandan ucadır.
Niyyə Onunla həcətləşib deyirsən:
O heç də hər sözümə cavab vermir?

Allah bir dəfə deyir sözünü
və sözü (həmsöhbətinə) çatmadıqda
ikinci dəfə deyir:

özü də yuxuda, gəco vəqiolərində,
adamlar yatıb özlərini unutduqda,
onları mürgü basdıqda –

bax onda açır O, kişilərin qulağını,
təlqinlərini onlara həkk cləyir ki,
adamı pis fikirlərdən çəkəndirsən,
onun dikbaşlığını yox cləsin,
ruhunu girdəblərdən,
həyatını qılinc ağzından qorusun.
Kişi (adam) ya xəstəlik yatağına salınmaqla,
amansız sümük ağrılarına dūçar edilməklə
ağrılandırılır,
həyatına çörək yadaşıb,
dadlı nemətləri tēbi çəkmir;
canı-cismi əriyib itir,
əvvəllər gözle görünməyən sümükləri çıxır,
ruhu sənəvə (məzara),
həyatı – ölüm yerinə yaxınlaşır.

Ancaq onun tərəfini saxlayan bir Mələk varsa,
ya mindən biri ona zəmin durarsa,
adamı düzlüyə alışıran zəmin,

o həmişə adama qıymaz və belo deyər:
"Onu xilas elə ki, tabuta girməsin;
mən onun əvəzinə girov tapmışam!"

Onda onun bədəni çiçək açıb gəncələyəcək,
cavanlığı qayıdacaq özüne;
o dua edəcək, Allah da keçəcək təqsirindən,
şadlananlara Öz üzünü göstərəcək,
kişiyə haqqını (düzlüyünü) qaytaracaq.
O kəs də adamların qarşısında oxuyub deyəcək:
"Günah etmiş, düzü əymişdim,
ancaq O əməlimə görə vermədi mənə:
ruhumu ölməkdən xilas elədi,
Həyatım da işiqli dünyada qaldı!"
Bax bütün bunları edən Allahdır,
insani iki dəfə, üç dəfə yaradır ki,
onun ruhu solub saralmasın,
özü də dirilər arasında parlansın.
Diqqət elə, lov, dinlə mənə;
mən danışan zaman sən sus!
Söz tapsan, irad tut mənə,
sənin düzlüyünü həvəslə boynuma allam.
Tapa bilməsən əgər, mənə qulaq as;
Sus ki, mən Sənə müdriklik dərsi verim!"

34-cü FƏSİL

Və Eliu davam edərək dedi:

"Ey müdriklər, dinləyin mənim sözümlü,
siz də ey biliklilər, mənə diqqət yetirin!
Axı damaq təamı daddığı tək,
qulaq da sözün dadını bilir.

Öz aramızda hüquqlarımızı müəyyən edək,
baxıb görək xeyir nədir, nədədir!
Bax, lov deyir: "Mən haqlıyam,
haqqımı əlimdən alıbdir Allah.
Hüquqda mənə aldadıblar,
təqsirsiz olduğum halda, sağalmaz yara almışam!"

Başqa bir yerdə də saymazlığı su kimi içən
lov kimi birisi varmı,
Şər oğullarının yoluyla getməyə
hazır olan günahlilər dəstəsi varmı?
Axı o deyir ki, "Fayda yoxdur
insanın Allahla dost olmasından!"

Odur ki, eşidin, müdriklər,
ağıllı adamlar, mənə dinləyin!
Allah şərdən uzaqdır,
yalana yaddır Mətanətlimiz:
zira O, insana əməlinə görə verir,
kişini tutduğu yola uyğun sona yetirir.
Hoqiqətən Allah əyrilik ələmir,
mühakiməni əymir Mətanətli;
Ona torpağı (yer üzünü) kim tapşırıb,
ölkələr hələsini kim qurub?
Əgər O Öz üreyini Özüne doğru çevirseydi,
Öz ruhumu və nəfəsini geri götürsəydi,
o saat hər cür cism ölür
və insan toza dönərdi!
Ağlın var əgər qulaq as mənə,
nitqlərimin harayını eşit!
Hoqiqətə düşmən olan yaradıb qura bilərmiz?
Dindar – Qüdrətini nədə təqsirləndirirsen?
Şaha deyir O: "Sən qanıçənsən!"
Əyanlara deyir: "Sizdə düzlük yoxdur!"
O, hökmdarların tərəfini saxlamır,
varlığını yoxsuldan üstün tutmur;
axı onların hamısını Özü yaradıb.
Bir an keçir, gecəyəkən ölürlər onlar,
kütlələr geriləyir, çıxıb gedirlər,
güclü də müqavimətsiz təslim olurlar.
Zira adamların yolu üzərinə göz olur O
və onların hər addımını görür!
Elə bir qaranlıq, elə qatı zülmət yoxdur ki,
orada canilər Ondan gizləne bilsinlər.

Zira Allah məhşərinə gəlmək vaxtını
insançün müəyyən etməyir O;
sorgunsuz sarsıdır hökmlüləri,

başqalarını qoyur onların yerinə.
Hə, O onların işinə göz qoyur,
bir gecədə heçə çevirir,
rüsvayçılıq diroyinə bağlayır,
camaatın gözü qabağında cozalandırlar –
Ondan uzaqlaşdıqlarına,
Onun bütün yolunu öyrənədiklərinə görə,
belə ki, özülənlərin inilti səsi Ona çatdı,
yoxsulların ah-ufuna O diqqət etdi.

Əgər O dinnəsə – Onu kim qınayar?
Əgər O Öz üzünü gizlətsə – kim edər aşkar?
Onunsa qayğıst adamlar və xalqlar haqdadır,
istəyir ki, xalqı tora salanlardan
bir dönük şahlıq çələmsin.
Allah sənə deməlidirmi ki:
“Günah çələmişəm, daha çələməmə,
mən bir şeyi bilmirəmsə, sən öyrət mənə,
daha şəh iş tutmaram;
təqsirkar bilirənsə sən mənə, əvəz verərəm,
hökm verən sənə, Mən deyiləm?”
Kamallı adamlar deyərler mənə,
məni dinləmiş olan hər müdrik deyər:
naşı-naşı danışır lov,
onun nitqi ağla yaddır.
Qoy sona qədər lov əzab çəksin,
şəh kişiyə layiq cavablarıyçün:
çünki o, təqsirə günahı da ələvə edir,
yanımızda istehzayla gülüb əl çalır,
Allaha qarşı dediyi sözlərin sayını artırır!”

35-ci FƏSİL

Və Eliu davam edib dedi:

“Bunumu həqiqət sayırsan sən –
deyirsən: “Allaha qarşıyam – haqlıyam!”
Dedin ki, “Mənə faydası nə,
nəfi nədir günahsızlığın?”
Öz nitqimlə cavab vermək istəyirəm –
Sənə və sənənlə birgə sənənin dostlarına.

Göylərə bax bir, səmanı seyr et;
göy buludları – sənəndə ucadır onlar.
Günah iş tutanda, sən Ona nə çələyirsən,
və öz təqsirini artıranda Ona zərərini nə olur?
Sənənin möminliyini Ona nə verir.
O sənənin əlindən nə ələsidir?
Sənənin günahın özünə bəblərə toxuna bilər,
insan oğlu üçündür sənənin düzlüyün!

Onlar (insanlar) çoxlu zorakılardan
əzab görürlər,
hökmülərin əlində zarıyırlar;
ancaq heç kəs soruşmur:
“Hanı Allah, mənə Yaradan,
bizə gecə nəğmələri bəxş edən hanı,
bizə kamal verib vəhşilərdən fərləndirən,
müdriliklə verməklə quşlardan seçən hanı?”

Onlar çağırır, Allahsə hay vermir,
çünki onlar yamanca təkəbbürlüdürlər.
Hamısı inləyir, Allah əşitmir onları,
Gözünün ucuyla da baxmır Mətanətli onlara!
Çox da ki sən deyirsən, görmürəm Onu;
məşhər Onun əlindədir – gözle sən Onu!
Ancaq indi qəzəbini göstərməyir O,
adamların dikbaşlığını üzlərinə vurmur;
odur ki, lov da gen açib ağzını,
ağzına gələni danışır müdam!”

36-cı FƏSİL

Və Eliu davam edib dedi:

“Bir az gözle göstərim ki,
Allahın xeyrinə olan söz də var.
Fikrimə uzaqdan başlayacağam,
və Yaradanıma haqq qazandıracağam.
Zira həqiqətən mənəim sözüm yalan deyil:
qarşında dayanana bilicidir, sadədir!”

Bax, qüdrətlidir Allah və O danmır ki,
kimlərinə güclü ağı var.
Günahlıya isə yaşamaq haqqı vermir O,
özillənlərə qaytarın öz haqlarını;
möminlərdən nəzərini kəm eləmir,
onları şahlar arasında taxta çıxardır –
bələləriyə həmişəlik yüksəlir!

Onlar zəncirlənəndə isə,
iztirab kəməndində inləyində –
O onların əməllərini özlərinə göstərir,
Günahlarının necə çoxaldığından xəbərdar edir,
ağla gəlmək üçün ağır qulaqlarını;
Təqsirdən çəkinməklərini buyurur.
Əgər onlar bunu eşidib özlərini yığışdırsalar,
həyatlarını xoşluqla başa vururlar,
ömür illəriyə – şənliklə keçir;
eşitmədikdə isə ox yarısı alıb əyilirlər,
kamalsız qalaraq ölürlər.

Ancaq dönüklər ürəklərində qəzəb gözdirirlər
və Onun dərgahında Onu çağırırlar;
bələlərinin qəlbləri hələ gənclikdə ölər,
həyatları düşkünlər kimi yoxa çıxır.

İztirab çəkəni iztirabla xilas eləyir O,
sıxışdırılan adamların gözünü açır;
səni də çıxarardı O, qaranlıqdan,
göz işləməz, maneəsiz genişliyə buraxardı,
süfrəni bol nemətlə doldurardı.
Ancaq sən pislər kimi məhkəmə qurursan;
Qoy qəzəbin səni saymazlığa sürükləməsin
və duruya çıxmaq ümidindən şimiklənmə:
Sənin bütün var-dövlətin,
bütün qızılın, bütün qüdrətin
Onun nəyinə görək?
O keçəni arzulamağa cəsaret etmə
ellərin öz yurdundan gedəcəyi o gecəni!
Səqin, şərə doğru meyillənmə;
bunun üçün bələylə sınağa çəkilərsən.

Bax, Allah Öz gücüylə də ucadır,
Ona tay olası hamimiz varmı?
Onun yolunu qabaqcadan cıza bilər kim
və Ona kim deyə bilər: "Haqsızsan?"
Düşün, gör Onun işlərini,
necə şöhrətləndirmək görək!

Bütün adamlar onun əməllərini görə bilərlər,
adamlar bunlara uzaqdan baxırlar.

Bax, Allah böyükdür, dərk edə bilmərik biz Onu,
Onun yaşını bilmək olmaz.
O, su damclarını özünə çəkib
sonra yağış kimi yandıranda –
buludlar irmaq kimi axıb tökülür,
bol-bol yağır adamların üstünə.
Buludlarını eriməsin,
Onun qadının ildırım şaqqiltisini
kim görə bilər?
Və budur, O artıq işıq yayır,
yene suların mənbəyini bağlayır.
Bu yol ilə qidalandır O, elləri,
bol-bol yemlər yetirir.
İldırım Öz əlində saxlayır,
kimi vurmağı ona qabaqcadan tapşır;
şimşək Onun qəzəbindən,
tufan Onun çılgınlığından xəbər verir.

37-ci FƏSİL

Hə, bundan mənim üreyim esir,
və atılıb sənəmdən çıxır;
eşidin onun səsinin gurultusunu,
Onun ağzından uğultular qopur!
Bütün göylər boyu Onun gurultusuyla
və ildırımıyla doldurur –
ta yer üzünün sonuna qədər.
İldırım ardınca şimşək – böyüklük səsi:
O, şimşəyi boğmur ki, diqqətləri cəlb eləsin

Allah Özünün səsiylə oceb gurlayır,
möhtəşəm işlər tutur ki, biz bilmərik onu.
O, qara buyuranda: "Yerə yağ!" – deyir,
ya da yağışa, leysana ömr əyləndə
adamların əlinə möhrünü vurur
ki, hamı Onun işindən halı olsun;
onda vəhşilər kahalarına çökülür
və öz kahasında yığılıb yatır.

Onun məskonindən qopur tufanlar,
külöklər quzeydən şaxta gətirir;
Allah nəfəsindən buzlar yaranır,
su ənginlikləri bərkəyir.
Yaxud buludları nəmişliklə doldurur O,
və onlardan incilər səpələnir.

Bütün bunlar dövr ələyir,
Allahın istəyilə şəkiləndən-şəklə düşür,
Onun buyurduğu kimi gəlir
adamlar yaşayan torpaqlara:
Gah onun torpağına qırmıncə kimi dəyir
Gah da Onun royıncə – rəhm kimi yağır.
Buna diqqət ələ, İov,
Allah işlərinin hüsünü anla!
Bilirsənmi onları Allah necə yerböyər edir,
buludları ildırımla necə işıqlandırır?
Bilirsənmi buludlar necə dalğalanır?
Bunlar biliklə Dolu Olanın möcüzələridir!
Cənub küləyi torpağı isidən çağda,
Ey sən, sənin geyimində istilənən kəs!

Sən onunla birlikdə səmə qurdunmu –
tökmə güzgü kimi möhkəm səmanı?
Öyrət bizə ki, nə deyək Ona:
zülmət gəlir,
fikirlərimizi əlaqələndirə bilmirik.
Mənim dediklərim Ona danışılıbmı?
Mənim sözlərimi kim çatdırıb ona?
Budur, artıq buludlar işığı söndürdü,
ancaq tufan qalxıb qovacaq buludu.

Quzeydən qızılı parıltı yaxınlaşmaqdadır;
Allahın verdiyi şöhrət qorxuncdur!
Mətanətlidir! Dərk edəmmərik biz onu:
gücdə də, həqiqətdə də O böyükdür,
xeyrilə zəngindir, incitməz heç kəsi.
Buna görə də hamı Ondən qorxsun görək!
Zira uca ağıl yiyələrinə baxmayıb O".

38-ci FƏSİL

Və İlahi tufan içindən cavab verib İova dedi:

"O kimdir belə, içiboş nitqləriylə
işlərimizi qaralayır?
Kəmərinə möhkəm çək bağla, kişitək dayan –
Mən soruşduqca cavab ver bir-bir!

Mən Yeri yaradanda sən hardaydın?
Danışsana, sən ki, biliklisən!
Onun (Yerin) həddini kim müəyyən etdi? Desənə!
Onun üzərinə pərdəni kim çəkdi?
Onun dayaqları haraya buxarlanıb,
onun guşə daşımı kim qoyub,
səbər ulduzları nə vaxt dəllənib,
bütün Allah oğulları haçan şənənib?

Dənizi darvaza (bənd) ilə kim saxlayıb –
o doğma yer təkindən qaynayıb çıxanda?
O vaxt buludlardan ona don biçən Mən idim,
qaranlıq pərdəsinə də onu Mən büktdüm,
Özüməndən ona hədlər təyin etdim,
qapı və bənd qoydum
və dedim: "Buradək yetər, irəli olmaz;
öz dalğalarını burada qaldır!"

Ömründə səhərə ömr vermənsənmi heç,
sübhün yerini müəyyən etmənsənmi ki,
o, Yer üzündən qurtaracağımı da bürüsün
və günahkarları Yer üzündən süpürüb atsın?

Torpaq da gil kimi möhür götürür,
bözəli cübbənin tikmə-naxışı kimi olur,
günahkarlardansa işiq geri almır
və fərağat durmayan əl sarsıdılır!
Sən uçurumdan çıxan bulğa gedib çatmısanmı,
dənizlərin dibiylə yeriməsinmi?
Ölüm qapıları qarşında açılıbmı,
zülümət qapısını görmüsənmi?
Yerin genişliyini göz önünə gətirməsənmi?
Əgər hər şeyi bilirənsə, danış!
Dünya sakinlərinin məskoninə
gedən yol hardadır,
və qaranlığın yeri haradır?
Sən yəqin onun hüdudlarına girmisən
və onun evinə aparən çıxışı tanıyırsan?
Sən bilirən! Axı o vaxt doğulmusan
və ömür günlərinin sayı tükənməzdir!

Qar xəlvətxanasını görmüsənmi heç
Dolu xəlvətxanasını görmüsənmi?
Qaranlıq zamanlarçün saxlayıram onları –
döyüş və müharibə günü üçün!
Külöklərin ayrıldığı yer haradır
və şorq qarşığasının yolu hansıdır?
Sel-suların axıb getməsi üçün
arx qolunu kim açır
və ildırım saçan buludların yolunu
müəyyən edir ki,
onları boy atmağa sövq etmək üçün
adəm yaşamayan torpaqları,
və ins-cins olmayan səhranı suvarın,
yabanı çölləri su ilə doyuzdursun.

De görək, yağışın atası varmı,
şeh damcılarını yaradan kimdir?
Kimin bətnindən çıxır buz?
Göylər qırovunu tördən kimdir?
Daş kimi donub bərkiiyir sular,
dənizin üzü də bərkiiyir.

Yeddiqardaş bürcünün düyününi vura bilərənsənmi
Kesilin buxovunu açə bilərənsənmi?
Zodiak bürcləri heyvanların
vaxtında təsvir edə bilərənsənmi,
Ayı bürcünü (dişi ayını)
balalarıyla apararsənmi?
Göylərin nizamnaməsini bilərənsənmi,
Yerdə onların qanunlarını təsdiq edərsənmi?
Buludu öz səsinlə çağırə bilərənsənmi
ki, bol-bol su gizlətsin səni?
İldırmılara çaxmaq ömrü verərənsənmi,
onlar sənə deyərlermi: "Biz burdayıq?"

Qaraleylək müdrikliyi kimdən öyrənib,
xoruzə kamalı kim verib?
Kim öz müdrikliyi ilə buludları sayır
və göylərin tulugunu kim cırrır,
toz nə zaman palçığa dönür
və torpaq topaları bir-birinə yapışır?

Dişi şirə ovu sənni verirən,
öz kahalarında yatan vaxt,
yaxud pusqu zamanı kolluqda gizləndə
şir balalarını doyuran sənmisən?
Qarğa balaları ağzı açıb Allaha yalvaranda,
yem axtarıb tapmayanda
qarğannın yemini kim hazırlayır?

39-cu FƏSİL

Dağkeçisinin (köpgeyin) doğduğu vaxtı bilərənsənmi?
Doğan xallı maral bərədə qayğı çökirsənmi?
Onların ağıracaq olduğu ayları sayırsanmı
və doğacaqları vaxtı bilərənsənmi –
onlar nə vaxt çökərək balanı doğurlar,
öz əzablarından azad olaraq?
Onların törəməsi güc toplayır,
dağılır və bir daha geri dönmürlər.

Zubra sərbəstliyi kim verib,
çöləşəyinin (vəhşi eşşəyin) ipini kim açıb?
Mən bu eşşək üçün səhranı məskən,
boşca şoranlıqları ev eləmişəm.
O, şəhər hay-küyünə gülür,
qarvadar çıxırtısı ona tanış deyil;
o, dağlarda özünə yem axtarır
hər nə göyörti (ot) tapsa, sevinir.

Kəl sənə qulluq etmək istəmi,
sənin tövləndə gəcələmi?
Yamaqda səninlə yer sürmək üçün
onun başına ip salıbmı çəkərsən?
Onun gücünə bel bağlayırsanmı,
öz işini ona etibar eləyirsənmi?
Əminsənmi ki, o, dənini sənə qaytaracaq
və onu sənin anbarına yığacaq?
Leylak, yuxuda qırğıtək uça bilməsə də,
dəvoquşunun şən-şən qanad çalmağı var.
O öz yumurtalarını torpağa salır,
onları qızmaq üçün qum üstə qoyur,
unudur ki, ayağı dəyib sındıra bilər,
yaxud çöl heyvanları tapdalayıb əzər.
O öz balalarına da amansızdır,
özgə quşlara olan tək.
Onların itə biləcəyindən qorxmur,
çünki Allah ona müdriklik verməyib,
əsirgəyib ondan düşüncəni.
Ancaq o qalxıb yüyürməyə başladığıda
at da, atlı da gülünc vəziyyətdə qahr!

Atlara gücü sənni verdin,
onların boynuna yalı sənni hördün,
çəyirtkə kimi həppanmağı sənni öyrətdin?
Onun burun pərələrindən qopan
finxırtı qorxuncdur!
Oynaqlayıb o, dirmaqlarıyla toz qaldırır,
döyüşə qaçaraq gücünü göstörir;
o, tarəddü eləmir, qorxuya gülür,
qılınclan qaçmaz o!

Onun üzərində oxdan cingildəyir,
nizə və mızraq parlayır.
Qızgın finxırtıyla tozu udur o,
şeypur çalınanda başını yığmaq olmur!

Şeypur harayı altında o kişənəyir: "Hi-ha-ha" –
vuruşmanın iyini uzaqdan alır,
başçılarını çıxırtısını
və baraban harayını uzaqdan eşidir!

Quzğun (qırğı) sənin rəyincəmi qanad çalır,
güney küleyində qanadını geniş açaraq?
Sənin sözlənəmi uçub qalxır qartal,
yüksöklərdə qurur öz yuvasını?
Onun məskənidir qayalar,
gədək və uçunlar – gecə sığınacağıdır;
aradan baxıb görür öz yemlərini,
gözləri uzaqlara dikilir.
Onun balaları qan içir,
harda leş varsa – oradır yeri!"

40-cı FƏSİL

Və İlahi cavab verib İova dedi:

Mətanətliyə tənə edən Onunla
yənəmi deyışəcək?
Qoy Allahı qınayan özü Ona cavab versin!"

Və İov cavab verib İlahiyə dedi:

"Bax mən miskinəm, nə deyim Sənə?
Əlimlə yumaram ağzımı!
Bir dəfə danışıbmışam, irad tutmamam bir də;
Heç iki dəfə də – daha etməmə!"

Və İlahi tufan içindən cavab verib İova dedi:

"Çək, bağla belini, er kimi dayan;
Mən soruşacam, sənə cavab ver!

Özünü təmizə çıxarıb,
məni təqsirləndirməyə
Mənim möhkəməmi yox etmək istərsənmi?
Ümidin Allahınkına uyardım,
Allah kimi ildırımlar çaxdıra bilərsənmi?
Onda özünü böyüklük və ad-sanla bəzə,
özəmə, təmtərağa bürün,
qəzəl çılgınlığını göstər,
bütün tokobürləri gör və ram et!
Bütün dikbaşlara bax və alçalt onları,
pisləri yerə yıx (sıx),
hamısını birgə yerə göm,
üzlərinə qaranlıq çökdür!
Onda Mən də öyərəm səni,
sonin sağ əlin də üstümdə olar!

Bax: Mən səni yaratdığım kimi yaratdım Begemotu;
Öküz kimi o da ot otlayır.
Gör onun belində necə qüvvət var,
Hələ qarın əzələlərinin möhkəmliyinə bax!
Onun quyruğu sidr (ağacının) budağı kimi yellənir;
paçaq (sağrı) damarları bir-birinə hörülüb.
Qılçası mis boru kimidir,
sümüyüysə polad mil kimidir!
O – Allah yollarının başlanğıcıdır,
öz həmcinsləri üzərində şahlıq etməyə yaradılıb;
zira dağlar ona bac götürir –
dağlarda oynayan heyvanlarla birlikdə.
O, lotos çiçəkləyində uzanıb yatır,
bataqlıqda-qamışlar içində gizlənir;
Lotos çəngəlliyi bürüyür onu,
bulaq başındakı söyüdlər üstünə öyilir,
kükürəyon sellər qorxutmaz onu,
gurlayan sular xirtdəyinə çatsa da.
Gözünə yaxın yerdən onu kim tuta bilər,
kim burmuna qarmaq sala bilər?

Nəhəngi qarmaqla tuta bilərsənmi,
tilov ipynən dilini sıxa bilərsənmi?
Burmuna onun çöp soxa bilərsənmi,
çənəsinə tikanla deşə bilərsənmi?

Bu zaman o sənə yalvararmı bol-bol,
ürəyini yumşaldan sözlər deyormi?
Səninlə bağlaşmaya girərm
ki, ömürlük sənə qul olsun?
Quşla oynayan kimi oynarsanmı onunla,
xanım qızları əyləndirməyə
bağlarsanmı əl-ayağını?
Balıqçılar onun alverini edərlermi,
cəmədəyini xanəneyahılar arasında bölərlermi?
Nizəylə onun derisini,
balıqçı çəngəliyə başını deşə bilərsənmi?
Ona əl qaldır
və yadında saxla: bu – sənin son tərpənəşindir!

41-ci FƏSİL

Yaxşı bax, ümidlər aldadır səni:
onun yalnız görkəmi səni yıxmazmı?
Onu dəyüşə çağır bilən qorxmaz adam yoxdur,
Bəs Mənim qarşıma kim çıxıb bilər?
Məni kim üstələyər, pay-püşlə yüyənləyər bilər?
Axı bu göy qübbəsi altında nə varsa –
hamısı Mənimdir!

Onun qüvvəsinin təsiri,
əzələrinin gözəl uyarlığı bərədə
dənişmədən özümü saxlamayacağam.
Onun paltarının ötəyini kim qaldıra bilər,
onun ikiqat zirehini dəlib keçə bilər,
Onun çəngəlini aralaya bilən varmı?
Onun dişlərinin düzümü – dəhşətdir!
Bu düzümün soraları ləngərlidir,
möhkəmcə bir-birinə sıxılıbdir,
bir-birinə kip bağlanmışdır,
bir-birinə uyğun biçimlənib, rahatlanmışdır –
aralarından yel də keçə bilməz!
Onlar cərgə-cərgəyə sıxlaşaraq,
elə birleşiblər ki, açılmaz bir-birindən.
O asqıranda işıq saçılır,
Gözləri dan yerinin işığı kimi,
onun ağzından alov dalğaları,
ətəfinə qığılıcı səpələnir!

Burun deşiklərdən buğ (buxar) fışqırır,
paqqapaq qaynayan qazan kimi,
onun üfləməsi kömürü közərdir,
onun xirtəyindən od çıxır!

Onun gərdənindən qüvvə yağır,
qarşısınca dəhşət yüyürür;
onun bədəni möhkəm qurulub,
elə bil tökmədi, bir əsməsi belə yoxdur,
ürəyi daş kimi bərkdir,
dəyirmandaşıtək sortdir.

O ayağa qalxdıqda pəhlövanlar titrəyir,
qorxudan ağillərini itirirlər!
Onu vura bilərsənmi? Qılınc tablaşmaz –
ona dəyən nizə, cida və ox sınar:
o, dəmiri saman sayır,
misi ağac püfəsi hesab edir!

Oxatan onu qova bilməz,
o, sapand daşını püfə hesab cləyir –
toppuz da onunçün püfə hesabındadır,
nizə üyülməsi məzələndirir onu!
Qarının altı kirəmit kimi diş–diş,
o, lil üzərinə tapan (mala) tək yatır;
dəniş qazan kimi paqqıldamağa məcbur edir,
ləpələri (dalğaları) qaynayan ağuya döndərir –
bunların ardından onun izinin işığı gəlir,
sanki dənizlərin dibi çallaşıb!

Yer üzündə bərabəri yox:
O, qorxubilməz yaradılıb.
Bütün ucalara baxan odur:
Bütün məğrurların şahidir!”

42-ci FƏSİL

Və İov cavab verib İlahəyə dedi:

“İndi bildim ki, Sən hər şeyi bacarırsan
və sənə qarşı durmaq – olmaz!”

O hansı kimsəndir ki, korlayıb işləri
ağılsız–ağılsız nitqləriylə?

Hə, Sən qərībə şeylər danışırdın –
mənim bilmədiyim,
məne müəssər olmayan, böyük mətləblər.
İndi məni dinlə, mən danışım,
Soruşduqlarımı aydınlat məne!
Mən Sənin yalnız soruşğın almışdım;
indisə Səni gözümle görürəm, –

bunun naminə geri çəkiliyəm,
başına kül, torpaq töküb tövbə edirəm!”

Allah bu sözləri İova dedikdən sonra Təmənlı Elifəza söylədi Allah:
“Mənim qəzəbim coşur sənə və sənin iki dostuna; çünki siz
mənim bəmədə Mənim qulum İov kimi haqiqəti danışmadınız! Ona
görə də yeddi dana və yeddi qoyun götürüb Mənim qulum İovun
yanına gedin, öz adınızdan hər cür qarbanlar verin və qoy Mənim
qulum İov sizinçün dua etsin, zira Mən yalnız onun duasını qəbul
edirəm ki, Mənim qulum İov kimi Mənim haqqında haqiqəti danış-
madığınızna görə Mən sizi rədd etməli olmayam!” Və Təmənlı Elifəz,
Şuaxlı Bildad, Naamalı Tsəfar gedib Allahın buyruğunu yerinə yetir-
dilər. Allah da İovun duasını qəbul etdi.

Və İov öz dostları üçün dua edəndə Allah–taala İovun yolunu
geri döndərdi; və Allah İovun nəyi vardısıa, ikiqat artırdı. Onda onun
bütün qardaşları, bütün bacıları, bütün əvvəlki qohumları onun yanına
gəldilər və onun evində onunla çörək yədilər, ona acidılar.

Allahın izniylə onu qaplamış olan bütün şəre görə ona təsəlli ver-
dilər; və həressi ona bir kəsita qızıl və həressi bir qızıl üzük bağışladı.

Allah isə İovun aqibətini başlanğıcına nisbətən daha çox alqış-
ladı: onun on dörd min qoyunu, altı min dəvesi, min cüt qoşqu öküzü
və min baş dişli eşşəyi oldu.

Və onun yeddi oğlu, üç qızı oldu: və onlardan birinə Qumru,
ikincisinə Darçın, üçüncüsünə Ənlük adını verdi; və Yer üzünün heç
bir yerində İovun qızları qədər gözəl qadın tapmaq olmazdı. Atası da
onlara qardaşlarıyla bərabər vərəse verdi.

İov bundan sonra daha yüz qırx il yaşadı və öz uşaqlarını, uşaqlarının
uşaqlarını gördü – ta dördüncü soya qədər. Və İov həyatdan
doyaraq, qoca yaşlarında öldü.

NƏĞMƏLƏR NƏĞMƏSİ

I

1 – Solomonun nəğmələr nəğməsi:

2 – Qoy onun (kişinin) ağzı məni öpsün!

– Zira sənin nəvazişin şərabdən dadlıdır!

3 – Sənin xoşca ətirli yağ sürtməyən.

Mavi zeytun yağdır sənin adın,
Bundandır qızların səni sevməyi.

4 – Cəlb eylə məni! Qaçaq səninlə!

– Şah məni öz yatağına apardı!

– Bizə xoşdur, şənlonərək səninlə,
Şərabdən artıq öyörək nəvazişini –
haqlı sevmişik səni!

5 – Mən qarayam, ancaq gözələm,
siz ey Qüdsün qızları!

Kedərin alaçıqları kimi,
Solomonun örtükləri kimi –

6 – Baxmayın ki, qarayanızam,
gün bir az yalayıb məni –
Qardaşlarım bir az acıqlanıblar mənə,
üzümlüyə göz olmağı tapşırıblar –
Öz üzümlüyümü isə qoruya bilməmişəm.

7 – Sən danış mənə,
qəlbimin eşqi,

Naxırı harada otarırsan,
Günorta dincəlmək üçün onu hara aparırsan?
Sənin yoldaşlarının daldalandığı
örtüklər altında gizlənməyim kaş!

8 – Nəbələdsən yollara əgər,
sən ey gözəl qadın,
Qoyun cığırlarıyla çıx,
otar öz oğlaqlarını
Çoban alaçıqlarında.

9 – Fironun cəng arabasına qoşulan madyana
bənzədərəm, istəklim (qız), səni.

10 – Sənin yanaqlarını tana bəzəyir,
boynunu – boyunbağı.

11 – Biz sənə qızıl tana,
gümüş muncuq düzəldərik.

12 – Çar süfrə başında şənlonərək
mənim nard çiçəyim ətir saçırdı.

13 – Sevdidiyim oğlan mənimçün
məmələrimin arasında gecələyən ətir buxurandır.

14 – Sevdidiyim oğlan mənimçün En-hedu üzümlüklərində
yağıotu çiçəklidiyir.

15 – Sevdidiyim (qız), sən nə gözəlsən,
nə gözəlsən,
Göyərçindir gözələrin sənin!

16 – Sən nə göyçəksən, sevdidiyim oğlan, nə xoşsan mənə,
Yatağımız da çiçəkdir bizim.

17 – Evimizin damı – sidrlər,
Divarı – sərvəldir.

- 1 – Mən düzlərin nərgiziyəm,
dərələrin zanbağı!
- 2 – Sevdiiyim qız rəfiqələri arasında
tikanlar içində zanbaq kimidir!
- 3 – Meşə ağacları içində alma ağacıdır
sevdiiyim oğlan tay-tuş içində!
Mən (qız) onun kölgəsində oturmuşdum,
onun meyvəsi dadlıydı mənimçün.
- 4 – O (oğlan) mənə şənlik evinə saldı,
üzərində onun bayrağı – eşqi ucaldı!
- 5 – Meyvəylə mənə cana gətirin,
almayla canımı möhkəmləndirin,
Çünki naxoşluğum eşqdəndir.
- 6 – Oğlanın sol qolu başımın altıda,
sağıyla – qucub o mənə,
- 7 – Ey Qüdsün qızları, sizə and verirəm
çöllərin ceyrən-maralının canına,
Səsləməyin, oyatmayın
eşqi – özü (yuxudan) oyanmayınca!
- 8 – Sevdiiyim oğlanın səsi!
Budur, yaxınlaşır,
Dağlara dırmaşaraq,
Təpələrdən aşaraq.
- 9 – Sevdiiyim (oğlan) ceyrana bənzər,
ya da cavan marala.
Budur, dayanıb o,
divarımızdan o yanda,

Pəncərələrə baxır,
barmaqılıq arasına göz gəzdirir.
10 – Sevdiiyim (oğlan) dil açır mənə, deyir mənə:
“Qalx, əzizim,
mənə gözəlim, çıx (otaqdan)!
Axı qış ötüb daha,
Yağışlar kəsib, varib gedib tay,
Yer üzü çiçəkləyir,
Quşların nəğmə çağı gəlib.
Qumru quşlarının səsi gəlir biz tərəflərdən.
Əncir ağacı əncirləyir,
Üzüm tənəyi xoş ətir yayır.
Qalx, əzizim,
mənə gözəlim, çıx (otaqdan)!
Mənə qumru quşum dağ dərəsində,
asma qaya altındadır,
Qoy görüm üzünü,
qoy səsin eşidim,
Axı sənin səsin şirin,
üzün gözəldir axı!”

- 15 – Tülkü balası tutun bizimçün,
balaca tülkü balası tutun,
Onlar bizim üzümlüyü korlayır,
axı üzümümüz hələ yetişməyib!

- 16 – Sevdiiyim oğlan mənə verilib,
ona verilmişəm mən;
zanbaqlar arasında dolaşır o.
- 17 Hələ gün əyilməyib,
kölgələr yerindən tərpənməyib.
Geriye tələs,
ceyrən kimi, əzizim (oğlan),
Ya da gənc maral kimi qaç,
Beter yüksəkliyində.

¹ Bolke rəfiqələr öz dostları olan oğlanları nəzərdə tuturlar? (tərcüməçi).

- ¹ – Gecələr uzunlu axtarmışam (qız deyir) yataqda
sevgilimi qəlbimlə.
Axtarmışam, tapmamışam.
- ² Durub şəhərə çıxacağam,
küçələrə, döngələrə baxacağam,
Sevdiyim oğlanı qəlbimlə axtaracağam.
Mən onu axtarmışam, tapmamışam.
- ³ Burada gözətçilər saxladılar mənə
şəhərə baş çəkərkən (onlar):
“Siz mənə qəlbən sevdiyimi görmədiniz?”
- ⁴ Onlardan azacıq aralanan kimi
tapdım qəlbən sevdiyimi,
Yapışdım əlindən, buraxmadım,
Anasının evinə gətirdim onu,
doğma daxmaya gətirdim.
- ⁵ Ey Qüdsün qızları, sizə and verirəm
çöllərin ceyran-maralının canına,
Səsləməyin, oyatmayın
eşqi – özü (yuxudan) oyanmayınca!

- ⁶ – O kimdir səhradan çıxır
tüstülənən dirək kimi?
Ətirli mirra və rayihəli papiros,
gətirilmə tənbəki çökən kimdir?¹

- [†] – Budur Solomonun yatağı,
Onun ətrafında altmış kişi var,
İsrail övladı kişilərdən.

¹ Görünür, gəlin gətirilərkən rəfiqə qızlar tərəfindən oxunarmış (*tərcüməçi*).

- ⁸ Onların hamısı qılınc qırşayıb,
döyüş hazırlığı keçib,
Hər birinin sağrısı üstə qılınc var –
gecə dəhşətləri ehtimalı ilə.

- ⁹ – Çar özünə Livan ağaclarından
gəcavə hazırladırb,
¹⁰ Dirəkləri – gümüşdən,
Söykənəcəyi – qızıldan,
Oturacağı – qıpqırmızı,
Gecavənin içini isə Qüds qızları
məhəbbətlə doldurmuşlar.
- ¹¹ Çıxın, qızlar, çar Solomona tamaşa edin,
Toy günündə anasının verdiyi taca baxın,
ürək sevinən gün¹.

IV

- ¹ – Əzizim, sən nə gözəlsən,
nə gözəlsən,
göyərçindir gözələrin sənini!
Duvaq (baş örtüyü) altından çıxan
saçların –
Gilead dağlarında qaçısan
keçi sürüsü.
- ² Sənin dişlərin – çimizdirilməkdən götürülən
qırılmış qoyun sürüsü,
Onların hamısı əkiz doğmuş,
içlərində yox qısır,
- ³ Al-qırmızı sapdır dodaqların,
gözəldir ağzın,
Duvaq altından görünən
paçal nar² kimidir yanaqların,

¹ Görünür, boy gətirilən vaxt onun dostları tərəfindən oxunarmış (*tərcüməçi*).

² Yetişib partlamış nar (*tərcüməçi*).

- 4 Boynun göyö ucalmış
Davud qülləsi kimi,
Min-min qalxan düzülüb otfafına –
hamısı döyüşçü qalxanı,
5 Qoşa məmələrin – bir cüt maral körpəsi,
əkiz ahudur sanki –
Azıb zanbaq arasında.
6 Gün öyilməyincə
kölgə yerindən törpənməz,
Mirra bitən tərəyə qalxacam,
ətirli bitkilər dağına,
7 Əzizim (qız), var əndamin gözəldir,
səndə qüsür yoxdur.

- 8 – Mənimlə Livandan, nişanlım,
Mənimlə Livandan gəl!
Amanın, Senirin, Hermonun
zirvəsindən bax aşağılara!
Şir sığıncaqlarından,
bəbir dağlarından bax!

- 9 – Sən məni oxladın, bacım, nişanlım,
Bircə baxışla oxladın,
Boynundakı bircə muncuqla,
10 Sənin nəvazişlərin elə gözəldir,
bacım, nişanlım,
şorabdan çox ötədir,
Sənin sürtdüyün yağların ətri
balzamdən yaxşıdır,
11 Dodaqların balı axan
arı pətəyidir, nişanlım,
Dilinin altındakı
bal ilə süddür,
Geyimlərinin ətri
Livana ətirli kimidir.

- 12 Qapalı bağsan, bacım, nişanlım,
qapalı bağsan, gözü bağlı bulaqsan!
13 Sənin çəmənliyin – meyvəsi şirəyə dolmuş narlıqdır,
Xınalıqdır, narlıqdır!
14 Narla zəfəran,
Air (bataqlıq zanbağı) və darçın,
Ətirli bitkilər,
Mirra və aloye (əzvey),
Və bütünlüklə ən yaxşı balzam!
15 Bağlarının quyuları
dirilik suyu bulağıdır,
Livana bulağıtdək!
16 Qalx, quzey küləyi,
güney küləyi, gəl.
Yeller, esin mənim bağıma,
qoy onun ətirliyi yayılsın
– Qoy mənim əzizim (oğlan) öz bağına girsin,
ordakı şirəli meyvələrdən yesin!
(V.1) – Mən öz bağıma girdim, bacım, nişanlım,
özümə mirra yığdım balzamlı,
Pətək balı yedim,
südlü şorab içdim,
Yeyin, dostlar, için, məst olun, qohumlar!

- 2 – Mən yatmışam, üreyimşə yatmayıb...
Sevdiyim oğlanın səsi – qapını döyür:
"Aç qapını üzümə, istəklim, bacım,
əl dəyməmişəm, göyərçinim,
Başım doludur şəhlə,
qıvrım tellərim gecə damcılarıyla!"
3 – Xitonumu (gecə köynəyimi) soyunmuşam,
onu yenidən geyməyəcəm ki!

- Ayaqlarımı yumuşam,
yenidən çirkəndirən deyiləm!
- 4 Sevdiyim (oğlan) əlini
qapının arasından uzatdı –
bundan mənim bütün içərim oynaya getdi.
- 5 Durdum qapını açam üzünə,
əlimdənsə mirra damcılarıydı,
Barmaqlarımda axan mirra
cəftənin tutaqasını ətirləyirdi.
- 6 İstəklimin üzünə açdım qapını –
İstəklimsə yoxa çıxdı, gizləndi,
Onun sözlərindən nəfəsim tutuldu,
Axtardım mən onu, tapa bilmədim,
çağırardım – hay vermədi!
- 7 Şəhəri dolaşan gözətçilər
məna rast gəldilər.
Məni yaraladılar, döydülər,
Şəhər qalasının gözətçiləri
bürüncəyimi dartıb aldılar.
- 8 Yalvarıram sizə, Qüds qızları,
sevdiyim (oğlan) qarşınıza çıxsa,
Ona nə deyəcəksiniz? Deyin ki,
sevgi xəstəsiyəm mən.
- 9 – Göyçəklər içində sənəin nədir göyçəyin,
ey ən gözəl qadın,
Göyçəklər içində nədir göyçəyin,
niyə sən bizə bunca yalvarırsan?
- 10 – İstəklim ağ və alyanaqdır,
mən oğlan içində seçilər:
- 11 Üzü xalis qızıl (kimidir),
qıvrım teli – palma salxımı,
quzğun tok qapqara,
- 12 Gözləri göyərçin kimi,
su axarında,
Südü içində üzüb,
daşqın yanına qonur.

- 13 Onun yanaqları ətirli otlar ləki kimi
ətir yayır,
Dodaqları – içində mirra axan
qırmızı zənbəq,
- 14 Əlləri – qaş-daşa tutulmuş
qızıl əsa,
Qarnı – tünd-göy daşlarla haşiyələnmiş
fil sümüyü,
- 15 Qıçları – altun dayaqlı
mərmər dirəkdir,
Onun siması – Livan kimi,
o, sidr kimi gözəldir,
- 16 Damağı şirniyyat,
bütünlüklə özü – fərəhdür!
Belədir mənim istəklim,
dostum belədir,
Qüdsün qızları!

VI

- 1 – Hara getdi sənəin istəklən,
ey ən gözəl qadın,
Hara meyilləndi sənəin istəklən,
axtarırıq sənəinlə birgə!
- 2 – İstəklim öz bağına endi,
ətirli otlar ləkine –
Bağda bir az gəzmək,
Özünə zənbəqlər üzümək üçün.
- 3 İstəklim mənə verilib,
mənsə – ona verilmişəm,
O zənbəqlər arasında dolaşır.

- 4 – Gözəlsən, xanım, sən başkənd qəder,
Qüds kimi göyçəksən,
Və bayraqdar alay kimi qorxuncsan!

- 5 Məndən gözünü o yana döndör,
mənə qalib gəlibdir
Gilead dağından qaçıb gələn
keçi sürüsütək saçların sənin.
- 6 Sənin dişlərin – çimzidirilməkdən gətirilən
qoyun sürüsü kimidir,
Onların hamısı əkiz doğubdur,
içərisində də dölsüzü yoxdur,
- 7 Duvaq altından görünən yanaqların
paçal nara bənzəyir!

- 8 – Onlar, çarıçalar altmış nəfərdir,
səksən də kəviz,
qızlarsa – saysızdır.
- 9 Təkcə o – mənim əl dəyməmiş göyərçinim,
Təkcə o – ləkəsiz qızıdır
doğma ana yanında.
Rəfiqələri görəndə
ona ağ gün dilədilər,
Çarıçalarla kəvizlər
onu təriflədilər:
- 10 – Bu kimdir, sübh şəfaqi kimi gəlir?
Gözəldir – Ay kimi,
Ləkəsizdir – Günəş kimi,
qorxuncdur – bayraqdar alay kimi.

- 11 – Qozlu bağa endim ki mən,
vadiyə qalxan dağlara baxam,
Görəm meynələr yaşillaşımı,
narlar çiçəkləyibmi.
- 12 Öyrənə bilmədim –
ruhum məni sürükləyib saldı

qalib gəlmiş döyüş arabasının altına:
qayıt, qayıt, şulamlı qız,
qayıt, qayıt, qoy baxım (sənə)!

- (VII, 1) – Yallı oynuna baxan sayaq
şulamlı qıza baxmaq nəyinizə görək?

VII

- 2 – Ayağın nə göyçəkdir səndə içində,
xanım qız!
Sağrıların bükükləri –
usta əlindən çıxmış qurşağa bənzər,
Göbəyin – şərbət dolu
dəyirmi fındandır,
Qarının – qızılı zanbaqla haşiyələnmiş
buğda topasıdır,
4 Məmələrin – qoşa maral körpəsi,
əkiz doğulmuş ahu,
Boynun – fil sümüyündən qüllə,
Gözlərin – Bat-rəbbim qapılan yanındakı
Xəşbon nohuru.
- 5 Burnun – Aram qarşısındakı
gözətçi qülləsi,
6 Başın – Karmel dağı kimi,
saçının birçəkləri – purpur təkli al,
Yer altında çar əsir alındı.

- 7 – Sən necə gözəl, necə şirinsən,
sevgi, ey eys-ışrət qızı!
- 8 Sənin o qamətin palmaya bənzər,
döşlərin – üzüm salxımına,

- 9 Mən dedim: Palmaya dırmaşacağam,
salxımın gilesindən tutacağam.
Qoy sənin döşlərin üzüm salxımı kimi olsun,
nəfəsin alma qoxusun,
- 10 Damağın dadlı şərab dadı versin!
– O həqiqətən istəklinə tərəf axır,
Yuxuda olanların dodağında əriyir.

- 11 – Mən (qız) istəklimə qismət oldum,
o da mənə istəyir,
- 12 Gedək, əzizim çöllərə çıxmaq,
dəyələrdə gecələyək,
- 13 Səhərlər üzümlüklərə çıxmaq:
görək tənəklər yaşillaşırımı,
Qönçələr açılırmı,
narlar çiçəkləyirmi?
Orda bəxş elərim
nəvazişlərimi sənə.
- 14 Mandraqaralar ətir saçır,
darvazamızın yanında çoxlu meyvə var:
Həm nübardan, həm ondan qabaqkı meyvədən
gətirmişəm sənə, mənəm istəklim!
(Qızıdır bu sözləri deyən).

VIII

- 1 – Səni kim eləyərdi mənə qardaş –
mənəm anamın bəslədiyi qardaş,
Mən səni qapıda qarşıladım,
sərbəstcə öpərdim səni,
- 2 Özümlə gətirərdim səni,
öz doğma anamın evinə,
Ətirli şərəblər və öz narımın
şirəsinə içirərdim sənə!

- 3 – Onun sol qolu başımın altında,
sağıyla qucub o mənə,
Yalvarıram sizə, ey Qüdsün qızları:
Niyə səsleyirsiniz, oyadırsınız
eşqi – o özü oyanmamış?

- 5 – Öz istəklisinə söykənərək
səhradan gələn o kimdir elə?
Alma ağacı altında oyatdım səni –
(qızıdır deyən)
anən səni doğub orada,
Doğman orada doğub.

- 6 – Məni qəlbinə həkk elə,
Əlinə möhürlə!
Zira sevgi ölüm qəder güclü,
Qısqançlıq cəhənnəm qəder ağırdır.
Od qoyub odlayır –
O (sevgi) Tanrı əlovudur –
- 7 Çox sular sevgini söndürə bilməz,
çaylar onu batura bilməz,
Kim mal-mülküylə sevgini satın alsa,
Ona nifret çatar.

- 8 – Bir bacımız var,
Hələ çıxmayıb döşləri,
Ona elçi gəldikdə
bacımızçün nə etməliyik?
- 9 O əgər divar (qala) olsaydı,
biz onu möhkəmlədərdik
gümüş dişlərlə.

O ögür qapı olsaydı,
biz onu sidr taxtasıyla
hasarlardıq.

– Mən clə qalayam,
döşlərim – qülləm,

¹⁰ Buna görə də o (oğlan),
məndə dayaq tapır.

¹¹ – Baal-Xamonda
Solomonun bağı vardı,
O, bağları gözetçilərə tapşırıdı.
Hər gözetçiyo meyvə üçün
min qızıl pul verirdi.
¹² Mənim bağımsa – özümdədir;
sondən mənə, Solomon, min gümüş pul,
Meyvəni gözləyönlərdənsə iki yüz çatmalıdır¹.

¹³ – Bağlarda yaşayan!
Dostlar çşitdilər!
Qoy sənin səsinə çşidək!
– Gizlən, özizim (oğlan)!
Ahuya bənza, ya da
Ötirli (otlar bitən) dağların
gönc maralına!²

¹ Rafiqələri, yaxud gölin özü xoşbəxtlik üçün qonaqlardan pul yığır (*tarçüməçi*).

² Boy gölini duyduq sahr ki, girdək dalmə çağırmaq domidir, gölin də çağırır (*tarçüməçi*).

EKKLESİAST KİTABI

I-ci FƏSİL

- ¹ Toplantıda Nitq Söyləyənin, Yerusəlimdə çar olan Davidin oğlunun sözüdür;
- ² Puçdan da puçdur, – dedi Nitqsöyləyən, – puçdan da puç, hər şey puçdur.
- ³ Bütün əməklərləndən, Günəş altındakı bütün zəhmətlərindən insana nə fayda?
- ⁴ Bir soy gedir, bir soy gəlir, Yersə qalır həmişə.
- ⁵ Günəş doğur və Günəş batır, öz yerinə tələsir ki, Oradan yenə çıxınsın;
- ⁶ Güncyə qaçır və quzeyə burulur, fırlanır, fırlanır külək öz yürüşündə,
Və öz dairəsinə qayıdır külək;
- ⁷ Bütün çaylar dənizə yürüyür, dənizsə dolmur,
Çaylar haraya qaçarlarsa,
Oraya da qaçmaqdadırlar;
- ⁸ Hamısı – yorucu bir işdir, Heç kəs deyə bilmir (ki, bu nədir),
Gözlər baxır – doymur, qulaq eşidir – dolmur.
- ⁹ Nə olmuşdusa, o da olacaq, nə baş vermişdisə, yenə o baş verəcək.
- ¹⁰ Hərdən nə barədəsə deyirlər: baxın bu yenidir!
O isə bizə qədər ötüb keçmiş yüzillərdə artıq vardı.
- ¹¹ Keçənləri xatırlamırlar – olacağı isə sonralar gələn adamlar xatırlaya bilməyəcəklər.
- ¹² Mən, Nitqsöyləyən, Yerusəlimdə çarlıq etmişəm,
- ¹³ Bu göylər altında nə iş vardısı, bilgəliklə hamısını öyrənib bilməyə qəlbimi verdin:
Allah insan oğluna həll etmək üçün ağır məsələ verib!
- ¹⁴ Günəş (göylər) altında nə iş vardısı, mən görmüşəm hamısını,
Budur, onların hamısı ilğımdır və küləyi torla tutmağa bənzoşyir:
- ¹⁵ Əyrini düzəltmək olmaz, olmayan (şey) – sayılmaz!
- ¹⁶ Özümə belə dedim:
Budur, mən menden öncə Yerusəlimdə kimlər olmuşsa, hamısından çox bilgəlik – müdriklik toplamışam,
Mənim qəlbim bilgəliyi də, bilikləri də bol-bol görmüşdür.

- ¹⁷ Verəcəm qəlbimi bilgəlik qazanmağa,
Ancaq çılğınlıq və səfehliyi də öyrənməyə,
Anladım ki, bu da boş gırıncılıqdır,
¹⁸ Çünki bilgəlik artıqca kədərdə artır,
Biliyini çoxaldan qəmini çoxaldir.

2-ci FƏSİL

- ¹ Özümə dedim: Gəlsənə sevinclə sınaıyım səni,
Tanış ol ağ günlə!
Ancaq bunun özü də – boş şeymiş:
² Gülüş bəradə dedim: o, çılğındır,
Şənlənmə haqqında: o nə oyun çıxardır?
³ Bədənimi şərabla əyləndirmək istədim,
Ürəyim bilgəliyində qaldısa da,
Səfehlik də eləyim;
O vaxta qədərdə adam oğlunun
Bu Yer üzündəki qısa ömründə
Necə yaşamasının daha yaxşı
olduğunu dərk eləyim.
⁴ Böyük işlər tutdum;
Üzümlüklər saldım, evlər tikdim özümə,
⁵ Özüm üçün çiçəklər, bağlar yaratdım,
onlarda meyvə ağacları əkdim,
⁶ Göllər düzəldtim özümə – onların suyuyla çəmənlərimi,
boy atan ağaclarını suvardım,
⁷ Qullar, kənzilər əldə etdim, ev adamlarım da vardı,
Məndən öncə Yerusəlimdə olmuşların hamısından
çox inək və qoyun ələ gətirdim.
⁸ Qızıl-gümüş də topladım, çar və satraplardan xəzinələr də,
Müğönnilərim – hər iki cinsdən, rəqqaslarım, rəqqasələrim də
oldu.
⁹ Məndən öncə Yerusəlimdə olmuşların hamısından daha böyük
oldum (Bilgəlik də mənimləydi),
¹⁰ Gözüm nə istədisə, ondan əsirgəmədim,
Qəlbimi heç bir sevincdən saxlamadım:
Zira ürəyim əməlimdən fərəhələnirdi –
Axı bu payların hamısı mənə öz əməyimə görə çatırdı!

- ¹¹ Ancaq əməlimin bəhrələrinə göz gəzdirdim,
Üzərimdə zəhmət çəkdiyim işlərə baxdım –
Hamısı əbəs və küleyə tor atmaqdır,
Günəş altında heç nəyin xeyri yoxdur!
¹² Boylandım ki, bilgəliyə, dəliliyə, səfehliyə baxım,
Zira çarın dalınca gedən nə bacarar? Öncəkəlinin elədiklərini!
¹³ Və gördüm ki, bilgəlik səfehlikdən xeyirlidir,
Işıq qaralıqdan xeyirli olan kimi:
¹⁴ Bilgenin gözü var, səfehə qaralıqda dolaşır,
Ancaq onu da dərk etdim ki, onların hamısını
eyni tale haqlayır.
¹⁵ Və mən özlüyümdə düşündüm:
Məni də səfehin taleyi haqlayacağısa,
Nə üçün bu qədərdə bilgə oldum – müdrik oldum mən?
Və mən özümə dedim ki, bunun özü də – əbəsdir,
¹⁶ Çünki səfehlə birlikdə bilgeni də heç vaxt xatırlamırlar,
Ona görə ki, gələcək günlərdə hamı çoxdan unudulacaq,
Necə ola bilər ki, bilgə də səfehə bərabər ölsün?
¹⁷ Və mən həyata nifrət elədim,
Çünki Göylər altında tutulan işlər mənə şər kimi göründü,
Çünki hamısı əbəs və küleyə tor atmaqdır.
¹⁸ Və mən Günəş altında üzərimdə çalışdığım bütün işlərə nifrət
elədim,
Çünki o menden sonra gələn adama qalacaq
¹⁹ Və kim bilir, o, bilgə olacaq, ya səfeh.
Ancaq mənim əməyimə,
Özümə Günəş altında bilgə göstərüb nədən ötrü
çalışmışamsa, ona yiyələncək:
Bu da – əbəsdir.
²⁰ Və mən Günəş altında hansı iş üzərində çalışmışımdısa,
Onlar üçün ümitsizliyə qapıldım,
²¹ Çünki əməyi bilgə, bacarıqlı, uğurlu olan adam vardı,
O isə öz əməyini onun üzərində zəhmət çəkməyə verəcək –
Bu da – əbəsdir və böyük bir şərdir.
²² Günəş altında çəkdiyini zəhmət qarşısında,
Əməyi və ürek iztirabları müqabilində
İnsana qalan nədir?
²³ Zira onun bütün günləri – kədərdə, qayğılı – dərddir,
Ürəyin gecə dincliyi yoxdur,

Hətta bu da – əbəsdir.

- ²⁴ Öz əməyindən xoşhal olması üçün
Yeyib-İçməkdən başqa insanın qisməti yoxdur;
Ancaq bununla belə, mən gördüm ki, bunu da verən Allahdır,
²⁵ Zira, yemiş olsa da, Allahsız kim bilər dadı?
²⁶ Zira özünə xoş gələnə o, bilgəlik də verir, bilik də, sevinc də.
Suç işləyənə isə o, qayğı artır: yığmaq, toplamaq
Qayğısı verir ki, topladığı Allaha xoş gələnə qalsın –
Bu da əbəsdir və küləyi torla tutmaqdır.

3-cü FƏSİL

- ¹ Hər şeyin öz saati, hər işin öz vaxtı var Göylər altında:
² Doğulmaq vaxtı və ölmək vaxtı,
Əkmək vaxtı və əkiləni çəkib qırmaq vaxtı,
³ Öldürmək vaxtı və sağaltmaq vaxtı,
Dağıtmaq vaxtı və qurmaq vaxtı,
⁴ Ağlamaq vaxtı və gülmək vaxtı,
Hiçqırmaq vaxtı və oynamaq vaxtı,
⁵ Daş atmaq vaxtı və daşı daş üstə qoymaq vaxtı,
Qucaqlamaq vaxtı və qucaqlaşmaqdan qaçmaq vaxtı,
⁶ Axtarıb tapmaq vaxtı və itkiyə yol vermək vaxtı,
Saxlamaq vaxtı və sərf etmək vaxtı,
⁷ Cırmaq vaxtı və tikmək vaxtı,
Susmaq vaxtı və danışmaq vaxtı,
⁸ Sevmək vaxtı və nifrət etmək vaxtı,
Savaş vaxtı və barış vaxtı.
⁹ Yaradanın bir şey üzərində çalışmasından ona nə fayda?
¹⁰ Höllini Allahın insan oğluna tapşıracağı məsələni
mən başa düşmüşəm:
¹¹ O hər şeyi öz vaxtında gözəl yaratmışdır,
Hətta əbədiyyət də qoymuş onların ürəklərinə,
Ancaq bu şərtlə ki, Allahın tutduğu işlər
Öncədən axırədək insana müyəssər olmasın.
¹² Öyrənmişəm ki, yeyib-İçməkdən və həyatda
Xeyirxah işlər tutmaqdan başqa
Bir xeyir yoxdur insan üçün.

- ¹³ Ancaq birisi hətta yeyib-İçir
və kefi əməkə görərsə də, bu da – Allah vergisidir.
¹⁴ Bilmişəm: Allah nə yaradırsa, əbədi qalacaqdır:
Ona heç nə artırmıq, ondan heç nə azaltmaq olmaz,
Allah belə yaradıb ki, qorxsunlar ondan.
¹⁵ Nə olubsa – daha nə var, nə olacaqdısa – olub artıq,
Yoxa çıxmışlarısa – Allah axtarıb tapacaq.
¹⁶ Günəş altda bir də bunu görmüşəm:
Məhkəmə yerini – orada isə bədbəxtlik var,
Möminin yerini – orada isə suçlular var.
¹⁷ Özlüyümdə düşündüm:
Allah möminlə suçunu birgə mühakimə edir,
Zira orada hər bir şeyin və hər işin öz vaxtı var.
¹⁸ Özlüyümdə düşündüm:
Allah insanlar üçündür ki, onları maarifləndirsin,
Özləri başa düşsünlər ki, onlar yalnız heyvandırılar!
¹⁹ Zira insan oğullarının taleyi və heyvanın taleyi –
Onlar üçün eyni təleddir:
O birilər öldüyü kimi, bu birilər də öləcək,
Hamı eyni cür nəfəs alır, insan heyvandan yaxşı deyil;
Çünki hər şey – əbəsdir.
²⁰ Hər şey oraya gedir,
Hər şey torpaqdadır, hər şey də torpağa dönür;
²¹ Kim bilir ki, insanın ruhu göyə qalxır, heyvanın ruhu isə yerə keçir,
torpağa?
²² Mən görmüşəm: öz işindən sevinməkdən böyük xeyir yoxdur,
Zira insanın qisməti də bundadır –
Zira onu kim gətirəcək ki, sonra nə olduğuna baxsın?

4-cü FƏSİL

- ¹ Bir də mən bu Göylər altında baş verən
hər cür zülmü görmüşəm: Zülm çəkənlərin göz yaşını axır
– onları təskin edən yox,
Güc – zülmkarın əlindədir
– onları təskin edənsə yox!
² Mən çoxdan ölmüş ölümləri mədh etmişəm,
İndi də yaşayan dirilərdən çox öymüşəm onları;

- 3 Ancaq bunlardan və onlardan daha çox rəhmət olsun
heç yaşamamışlara,
Göylər altındakı pis işləri görməyənlərə.
- 4 Gözden keçirdim bütün zəhməti – işin bütün uğurunu –
Bu, bir adamın o biri adama paxıllığından ibarətmiş;
Bu da elə – əbəsdir, küləyə tor atmaqdır.
- 5 Səfeh adam əlini salacağı yanına, yeyəcək özünü həsədlə!
- 6 Bir ovuc dinclik yaxşıdır
Xısqına-xısqına fanilikdən və küləyə tor atmaqdan.
- 7 Yer üzündə belə bir fanilik də gördüm:
- 8 Kimsəsiz, yanında kimsəsi:
nə oğlu, nə qardaşı olmayan da var,
Onun zəhmətlərinin sonu yoxdur,
Onun gözləri də doymayıb vardan:
“Mən kimdən ötrü çalışıb özümü səadətdən məhrum edirməm?”
- 9 İkilikdə olmaq təklikdən yaxşıdır,
Axı onların zəhmətinin yaraları dəyərlidir olurlar:
- 10 Zira yığılanda – qaldırırlar bir-birini,
Bəla odur ki, ancaq biri yığılır, qaldırmağa bir kimsə yox,
11 Hə, ikilikdə yatmaq da – isidir onları; təklikdə necə isinəsən?
- 12 Əgər kim birinə üstün gələrsə,
İki adam birlikdə dayanıb bilər ona qarşı;
Üçqat çəkilmiş sap da tezəcə qırılmaz.
- 13 Yoxsul, ancaq ağıllı oğlan uşağı – yaş ötmüş, səfeh,
Ehtiyatlılığı daha başa düşməyən çardan yaxşıdır –
- 14 Axı uşaq zülmətdən çıxıb çarlıq edəcək,
Bu işə çar mənsəbində də dilənçi olmaqçün doğulub;
- 15 Gördüm ki, bütün canlılar – Göylər altında nə qədər varsa, hamısı
Çarın yerini tutası uşaqla birlikdədir:
- 16 Xalqın, öncədən olanların, sayı-hesabı yoxdur.
Ancaq sonradan gələnlər də onun varlığına sevinməyəcəklər,
çünkü elə bu da əbəsdən və boşca zəhmətdir.

5-ci FƏSİL

- 1 Allah evinə gedərkən addımına fikir ver:
Yaxın get ki, eşidə biləsən, bu, səfehlerle birlikdə qurban götür-
məkdən yaxşıdır,
Axı onlar, özləri də bilmədən şər törədirlər.

- 2 Dilin tələsməsin və vurnuxmasın üreyin
Allah qarşısında söz deməyə dayanarkən:
Zira Allah – göylərdədir, sənse – yerdəsen,
Odur ki, nitqlərinizi qısa elə.
- 3 Zira çoxlu qayğıdan dileklər törəyir,
Axmaq adamın nitqi çoxsözlü olur.
- 4 And içib Allaha nə söz vermisen –
yubatmadan yerinə yetir,
Zira səfehləri bağışlamırlar: söz verdin – elə.
- 5 Vəd verməmək vəd verib eləməməkdən yaxşıdır;
- 6 Qoyma ki, dilin səni suça batırsın.
Elçiyə demə ki, səhv olub:
Nitqinin səsinə niyə qəzəblənsin Allah,
Əlinin əməyi niyə də batsın?
- 7 Axı istəklər çox olanda – çoxlu da boş söz törəyir,
Axı Allahdan qorxmılsan sən.
- 8 Ölkədə yoxsullara zülm elədiyini,
Məhkəmənin və doğrunun əyildiyini görsən –
Belə işlərə təəccüblənmə:
Zira müdir izləyir müdiri, onları da – müdiriyyət;
- 9 Yerini faydasıysa – hər şeydədir: tarla çara da edir xidmət!
- 10 Pulsevən puldan doymaz,
Varyığın gəlirdən:
Bu da puçluqdur.
- 11 Sərvət artdıqca yeyən də artır,
Bundan sonra yiyəsinə nə qalır? Yalnız baxmaq!
- 12 İşləyənin yuxusu şirin olar – az da yəsə, çox da,
Varlığın toxluğu isə onu yuxuya dalmağa qoymaz:
- 13 Yava bir azar var bu işliq dünyada –
Yiyəsinə baş belası: – qoruduğu var-dövlet!
- 14 Ağır işlər ucubatından yox olacaq o sərvət,
Oğul əmələ gətirən ona heç nə miras verməyəcək.
- 15 Çünki ana bətnindən lüt gəlidiyi kimi də,
Elə də qayıdacaq, gəlidiyi kimi də gedəcək.
Əməyinə əvəz olaraq özüyü heç nə aparmayacaq.
- 16 Bu da acı bir azardır:
Hamı, kim olur olsun, gəlidiyi kimi də geriye döner,
Yeller aparacaq zəhmət çəkmək nə görək?

- 17 Bütün ömür günlərini qaranlıqda qalar o,
Qüssə-qəm, dərd-azar, kin-kidürət içində!
- 18 Mən yalnız bunu xeyir bilməmişəm:
Allahın verdiyi qısa ömrünün sayılı günlərində
Yaxşı yeyib-içmək, öz əməyindən xeyir görmək –
Kim nə üzərində zəhmət çəkirsə – görsün xeyrini.
Çünki onun qisməti budur.
- 19 Hər kəs də belədir – Allahın xeyir-bərəkət verdiyi hər kəs,
Onlardan bəhrələnmək imkanı verdiyi kəslər,
Öz payını alsın, öz əməyilə sevensin –
Bunlar – Allah vergisidir:
- 20 Çünki keçmiş günləri anmağın anlamı yoxdur,
Çünki Allah ona əvəz olaraq öz qəlbinin sevincini pay göndərir.

6-cı FƏSİL

- 1 İşliq dünyada gördüyüm bir şər adamlar üçün böyük şərdir:
2 Allahın xeyir-bərəkət, şan-şərəf verdiyi,
Ürək istəyən hər şey verdiyi,
Ancaq bunlardan istifadə imkanı vermədiyi,
Varidatından özgələrin bəhrələndiyi adam;
Bu – puçluq və yaman yaradır.
- 3 Yüzlərcə oğul-qız törədi, uzun illər yaşasa da,
Neçə il yaşayır-yaşasın,
Onun ürəyi öz sərvətiylə barınmırsa,
Və ya onun dəfni baş tutmayıbsa,
Belə düşünürəm: salınmış uşaq ondan boşbəxtdir.
- 4 Çünki o, puçluqdan gəlmişdir, zülmətə də qayıdacaqdır,
Adını da qaranlıq bürüyəcək,
- 5 O hətta Günəşi də tanımadı, görmədi –
Bu yenə şükürlüdür bax beləsindən:
- 6 İki dəfə iki min il yaşasa da,
Varidət görmədi –
Məgər hamı oraya qayıtmayacaq?
- 7 Adam, ağzı üçün çalışır, özüysə narazıdır:
8 Axı bilgənin səfehədən üstünlüyü nədədir,
Həyatla üz-üzə dura bilən yoxsulluğu nədədir?

- 9 Gözlə görülən, ürəyin can atdığından yaxşıdır,
Bunun özü də – puçluq və külek tutmaqdır.
- 10 Nələr olmuşdursa, adı da vardır artıq,
Bu adın nə olduğu da bəllidir:
İnsan özündən güclüylə dartışa bilməz.
- 11 Çünki puçluğu artıran sözlər bol-boldur –
Bunların insana faydası nədir?
- 12 Bu puç ömrünün sanılı günlərində
İnsanın xeyri nədədir – onu bilən varmı?
O (insan) isə ömrünə sığınmışdır,
Çünki insana kim deyəcək ondan sonra
Bu Günəş altında nələr olacağını?

7-ci FƏSİL

- 1 Yaxşı ad yaxşı təsəllidən yaxşıdır,
Ölüm günüysə – doğum günündən.
- 2 Ağlaşma yerinə getmək qonaqlığa getməkdən yaxşıdır,
Çünki hər kəsin sonu belədir,
Dirilər bunu qəlbən unutmurlar.
- 3 Kədərlənmişdən yaxşıdır, çünki üz arıqladıqca qəlb həlimləşir,
- 4 Bilgələrin ürəyi ağı evində, səfehələrininki şənlik evində olur.
- 5 İnsan səfehənin türküsünü dinləməkdənsə,
Bilgədən qınaq eşitmə yaxşıdır,
- 6 Çünki qazan altında yanan çırpının çatırtısı kimi, səfehənin gülüşü də:
Puçluqdur.
- 7 (Yoxsulluq haqsız yığımdan yaxşıdır),
Çünki aşırılıq bilgəni səfehə çevirir,
Sədəqə isə ürəyi zaylaşdırır.
- 8 İşin sonu öndən yaxşıdır,
Dözüm öyünməkdən yaxşıdır;
- 9 Kədərlənməyə tələsmə, kədərlənmişlərin sinəsində olur,
10 Demə ki: "Nədən ötən günlər indikilərdən yaxşı olubdur?",
Çünki bunu soruşmağın bilgəliyindən deyil.
- 11 İrslə bərabər bilgəlik – sərvətdir,
O hətta daha yaxşıdır Günəşi görəndən üçün:
- 12 Çünki bilgəliyə sığınmaq gümüşə sığınmaq kimidir,
Biliyinse xeyri budur: bilgəlik biliklinin ömrünü uzadır.

- 13 Allahın işlərinə bax bir:
Onun oydiyini kim düzəldə bilər?
- 14 Xoş gündə xoşhal ol, pis gündə – anla:
Allah onunla yanaşı, bu gün də yaradıb ki,
İnsan özündən sonra heç nə tapmasın.
- 15 Öz puç günlərimdə hər şeyi gördüm:
Öz ədalətində ölənlər vardır,
Öz bədbəxtliyində uzunömürlü şəərəfsizlər var:
- 16 Nə çox adil ol, nə də çox bilgə –
Sən nədən qorxmalısan?
- 17 Çox da şəərəfsiz olma, səfeh də olma –
Günündən öncə ölmək nəyinə gərək?
- 18 Yaşlı olar, bu yollardan birini tutasan,
O birindən isə əl üzməyəsən –
Allahdan qorxansa hər şeydən əl üzür.
- 19 Bilgəyə şöhrin on güclüsündənsə,
Öz bilgəliyi daha çox yarar,
Çünki Yer üzündə elə adil yoxdur ki,
Yaşılıq eləsin, suç işləməsin.
- 21 Deyilən hər sözü də ürəyə salma ki,
Öz qulunun sənə necə söydüyünü eşitməyəsən –
- 22 Axı neçə dəfə olub, qəlbən bilməsin ki,
Sən də öz gələri lənətləmişən.
- 23 Mən bunların hamısını bilgəliyimlə sınaşım,
Düşünmüşəm: “Bilgə olacam”,
– Bilgəlik – müdriklisə mənəndə uzaq olub.
- 24 Olan – uzaqda və dərində olub,
Elə dərində ki, onu kim axtarıb tapar?
- 25 Çalışdım qəlbimi də öyrənmə, biləm;
Niyəti, hikməti arayam, tapam ki,
Qaragünçülük – səfehlikdir, səfehlik – ağılsızlıq.
- 26 Qadınisa ölümdən ağır sayıram, çünki o – tələdir,
Onun ürəyi – topdur, əllərisə – kəndir.
Allahı sevən ondan qaçır, suçlularsa tələyə düşür.
- 27 Bunları dərk etmişəm mən, – dedi Nətişöyləyən toplantıda, –
Niyəti yavaş-yavaş dərk elədik ki;

- 28 Qəlbim daha nələri arayırdı, nələri tapmamışam?
Mən erkəyin içində birçə kişi var gördüm,
Arvadlar arasında bir qadın da görmədim.
- 29 Tapdığım yalnız bu oldu: Allah insanları düz yaradıb,
Onlarsa çoxlu ayrılıq axtarırlar.

8-ci FƏSİL

- 1 Kim müdrikanədir, bu sözlərin açımını kim bilir:
“İnsanın bilgəliyi onun üzünü nurlandırır.
Və onun üzünün dikbaşlığı dəyişiləcək?”
- 2 Məncə – şahın əmrinə əməl etmə,
Ancaq Allah qarşısındakı andına görə yalnız;
3 Onun yanından getməyə tələsmə, şəər iş görülən yerdə olma,
Çünki o nə istəyirsə, eləyir,
- 4 Çünki şah sözü – hökmlüdür.
Ona kim deyə bilər: “Sən nə eləyirsən?”,
5 Vəsiyyəyə əməl edən şəər işi dərk etməz,
Vaxtı və hökmüysə bilgənin qəlbini duyur.
- 6 Çünki şəər, onu eləyənin çiyinə ağır yük kimi düşər,
7 Çünki hələ daha nələri olacağıni bilən yoxdur,
Axı olacağı ona deyənin kimdir?
- 8 Küləyə hökmü yetən adam yoxdur,
Küləyi tutub saxlayan,
Ölüm anı üzərində də hakim olan yoxdur,
Savaşda da dincəliş yoxdur,
Şərəfsizlik, şəərəfsizi xilas edə bilməz.
- 9 Bütün bunları mən gördüm,
Günəş altında edilənləri ürəyimə sala-sala,
Gördüm insan öz bədbəxtliyi ucundan
İnsan üzərində hökmranlıq eləyəndə.
- 10 Sonra isə mən sənəyə – qəbirə aparılan şəərəfsizlər gördüm,
Onlar qutsal – müqəddəs yerə gəlmişdilər, oradan geri dönməyə-
cəktilər;
Və belə işlər gördükləri şəhərdə unudulacaqdılar,
Bu da bir puçluqdur.
- 11 Şər işə görə hökmün yalnız tezçə yerinə yetirilmediyi üçün
Adamlar şəər işlətməyə cürətlənirlər.

- ¹² (Buna görə də suçlu yüzlərlə şər iş tutur,
ona vaxt da verilir);
Ancaq mən onu da bilirəm ki,
Allahdan qorxanların Allahdan qorxması xeyirdir.
- ¹³ Şərəfsizə isə heç bir bəxşiş yoxdur, onun ömür günləri
kölgə kimi uzanmayacaq,
Çünki o, Allahdan qorxmamışdır.
- ¹⁴ Yer üzündə belə də puçluq olur:
Elə ədalətliyə var ki, onlara şərəfsizlərin əməlləri ölçüsündə tale
yazılıb,
Elə şərəfsizlər də var ki, onlara xeyirxahlarınkı qədr tale verilib –
Düşündüm ki, bunun özü də puçluqdur;
- ¹⁵ Və mən sevinci alqışladım, içməkdən və şənlənməkdən başqa
yaxşı şey yoxdur.
Qoy bunlar bu işiqli dünyada Allahın ona bəxş etdiyi
Günlərin sonuna qədər onun əməyinin əvəzi olsun.
- ¹⁶ Qəlbimi bilgəliyi dərk etməyə,
Yer üzündə yaradılmış qayğıları görməyə
(Zira gecə-gündüz gözlər yuxu nə olduğunu bilmir) vadar elə-
yonda
- ¹⁷ Allahın bütün işlərini gözümə gördüm:
Gördüm ki, insan bu Günəş altında baş verən işlərin mahiyyətini
tapa bilmir –
Onu tapmağa nə qədər çalışsa da – tapmayacaq;
Əgər bilgə desə ki, bacarar bunu – o da tapmayacaq.

9-cu FƏSİL

- ¹ Mən bütün bunları qəlbimin yaddaşında saxladım ki,
Bunların hamısını izah eləyə bilim.
Adıllar, bilgələr də, onların işləri də Allahın əlindədir:
İnsan nə baş verəcəyini bilmir –
Sevgimi, nifrətimi? Hər şey ola bilər;
- ² Hər şey, hamıya olduğu kimi:
ədalətliylə şərəfsizlə,
Xeyirxah və təmizlə natəmizlə,
Qurban gətirənlə gətirməyənin,
Xeyirxahla suçlanun,

- Yalandan baş əyənə, anddan qorxanın
Qisməti bir ola bilər;
- ³ Bu Günəş altında nə iş görülürsə,
onda belə var,
Çünki hamının qisməti birdir;
Buna görədir ki, adamlar
şər iş görməkdən çəkinmirlər,
Onlar nə qədər ki sağdırlar, ürəklərində cəlğünlük var –
Bundan sonra isə – ölümlərin yanına.
- ⁴ Bütün canlılığa aid olanlara hələ ümid var,
Çünki diri it ölü aslandı yaxşıdır;
- ⁵ Zira dirilər öləcəklərini bilirər, ölümlər heç nə bilmirlər,
Daha onlardan heç bir tələbat yoxdur,
çünki onlar haqqındakı xatirələr yox olmuşdur,
- ⁶ Onların sevgisi, nifrəti, həsədi çoxdan çürüyüb,
onlara daha dünya payı yoxdur –
Bu Günəş altında hər nə varsa ondan.
- ⁷ Odur ki, öz çərəyini sevinərək ye
və fərəhlə şərabını iç,
Çünki Allah sənə işlərini
artıq çoxdan qurub-qoşmuşdur.
- ⁸ Qoy hər vaxt sənənin geyimin ağ olsun,
Qoy başının ötri eskik olmasın;
- ⁹ Puç ömrünün bütün günlərini
Sevdiyin qadınla kef çək, ömür sür,
Çünki bu Günəş altındakı
Bütün bu puç günləri o (Allah) verib sənə,
Çünki bu – həyatdan və əməklərindən sənənin payıdır.
İşli dünyada sən özün bunların çalışsın.
- ¹⁰ Əlin hansı işi görməyə hazırdırsa,
gücün daxilində gör,
Belə ki, gedəcəyin dünyada nə iş var,
nə düşüncə, nə bilgilik, nə bilik –
Gedəcəyin o dünyada.
- ¹¹ Bu Günəş altında bir də onu görə bildim ki,
Uğuru verən qaçışda cəldlik, döyüşdə igidlik.
Çörək tapmaqda bilgilik, varidatda ağıl,
Səriştədə xoş diləklər deyil,
Məqam və təsadüfdür;

- ¹² Çünki amansız torla tutulmuş balıq kimi,
Cələyə düşmüş quş kimi
Adam oğulları da o şər saatında
Onlar kimi gözlənilmədən
Tələyə düşürlər.
- ¹³ Belə bir bilgəlik də görmüşəm Günəş altında ki,
O da mənə böyük görünmüşdür:
- ¹⁴ Adamı da az olan kiçik bir şəhərə qarşı
Böyük bir çar yürüş eyləmiş,
Onu quşatıb sarmış,
Ətrafında nəhəng bondlər yaratmışdı, –
- ¹⁵ Ancaq bu şəhərdə bilgə bir yoxsul kişi varmış,
O bu şəhəri özünün ağıyla xilas edə bilmirdi –
O yoxsul kişinisə heç kəs yada salmırdı.
- ¹⁶ Mən düşündüm ki, bilgəlik igidlikdən üstündür,
Ancaq yoxsulun bilgəliyinə nifrət edirlər.
- ¹⁷ Sakitlik halında bilginin sözləri
Səfehələr rəisinin bağirtısından daha yaxşı eşidilir;
- ¹⁸ Bilgəliyin səfası savaşa yaraqlarınkıkindən artırdır,
Bir suçlu isə çoxlu sofanı zay edər.

10-cu FƏSİL

- ¹ Milçək ölüsündən meyit iyi gəlir, ətirli yağlar qızcırır,
Az bir səfehlik sayğı və bilgəlikdən ağır gəlir.
- ² Bilginin düşüncələri işə yararlıdır, səfehinki – yararlısız,
- ³ Hətta səfehlin getdiyi yolun da anlamı çatışmır,
Onun özüysə hər kəs haqqında deyir: "Axağın birdir!"
- ⁴ Rəis sənə acıqlanırsa, yerindən tərpənmə,
Çünki güzaştə getmək böyük suçların qarşısını alır.
- ⁵ Bu Günəş altında gördüyüm bir şər də var:
Hakimlərdən yanlışlıq törəyir:
- ⁶ Səfehlik uca vəzifələrə qoyulub,
Yararlılar aşağıda qalıb.
- ⁷ At üstündə qullar görmüşəm,
Qul kimi piyada gözən soylular!
- ⁸ Quyu qazan oraya özü düşər,
Divar uçuranı ilan çalır.

- ⁹ Daşları parçalayanlar onlara deyib əzilirlər.
Oduyaran isə qəlpələrdən qorxmalıdır.
- ¹⁰ Kütləşmiş dəmiri itiləməsən,
artıq güc itirəcəksən:
Fayda bilgəliklə artır!
- ¹¹ Ovsundan öncə ilan çalması
boşboğazların bir xeyri deyəcək,
¹² Bilginin söz danışmağı – bin-bərəkətdir,
axmağın ağzıysa onun özünü udar:
- ¹³ Onun sözünün önü – səfehlik
Onun nitqinin sonu – yava bir ağalsızlıq –
- ¹⁴ O isə elə hey üyüdüb tökər.
Adam bilmir ki, nə olacaq,
Sonralar nə baş verəcəyini kim deyər ona?
- ¹⁵ Səfeh öz əməyilə özünü yorar,
Çünki o, şəhərin yolunu bilmir!
- ¹⁶ Çarı kölə olan ölkə, sənə vay!
Soyluları sübh tezdən yeyib-içən ölkə, vay sənə!
- ¹⁷ Çarı azad olan ölkə, nə bəxtiyarsan,
Soyluları vaxtında yeyib-içən ölkə, sən ağgünlüsən!
Möhkəmlikçün gərəkdir ərlək, sərxoşluq üçün yox.
- ¹⁸ Əlin tənbelliyindən evin özülü dağılır,
Əlini yanına salanın damı damcları;
- ¹⁹ Deyib-gülmək üçün süfrədə çörək görək.
Ömrü şərəb şənləndirər;
Pul isə hər şeyi həll eləyər.
- ²⁰ Fikrində də şahları söymə,
Yatdığı yerdə də varlığını söymə,
Bil ki, göydə uçan quşlarsa da sözünü çatdıracaqlar,
Qanadılırsa da işin üstünü açacaqlar.

11-ci FƏSİL

- ¹ Çörəyini su ilə göndər,
Çox günlər etsə də, taparsan onu,
- ² Yeddi, hətta səkkiz kimsəyə pay ver.
Zira sən bilmirsən ki, Yer üzündə nələr baş verə bilər:

- ³ Dolan bulud Yərə yağış yağdırar,
Ağac yıxılıbsa güneyə, ya quzeyə –
O – yıxıldığı yerdədir demək.
- ⁴ Küləyə uyan – səpin səpməyəcək,
Buluda baxan – biçin biçməyəcək:
- ⁵ Eynilə beləcə, sən də bilmirsən ki,
Bu hamilə qarında nəfəs hardandır,
Sümük haradan,
Beləcə, hər şeyi yaradan Allahın işlərini sən bilmirsən.
- ⁶ Toxumu səhərlər səp, ölinə dinclik vermə axşamadaq,
Axı bilmirsən ki, baş tutan hansı olacaq,
Bu iş, ya o biri,
Yaxud ikisi də yaxşı olacaq.
- ⁷ İşıq – şirindir, Günəşi görmək – gözə fərəhdir,
- ⁸ Çünki adam çox yaşayırsa,
Yaşadığı günlərin hər birinə sevinsən qoy –
Qaranlıq günləri də unutmasın – çünki
Gələcək nə varsa – puçluqdur.
- ⁹ Ey oğlan, gəncliyinlə sevin,
Gənclik günlərində qəlbin fərəhlə dolsun:
Ürayın çəkən yerlərə get-gəl.
Gözlərin görən yerlərə baş çək.
Və bil ki, bütün bunlara görə Allah səni
sorgu-yarğuya çəkəcək;
- ¹⁰ Ancaq sən qəlbindən qəmi çıxart,
Canından pisliliyi at,
Axı gənclik də, qara saçlar da puçluqdur.

12-ci FƏSİL

- ¹ Yaradani gəncliyindən yadında saxla;
Pis günlər hələ gəlməmişdən,
haqqında: "Mən onları istəmirəm" deyəcəyin illər
yaxınlaşmamışdan,
- ² Günəş hələ batmamışdın,
İşıq sönməmişdən, ayla ulduz yatmamışdan.
Yağışdan sonra yenə buludlu olacaq

- ³ Evin ətrafına dolananların əsməcəyə düşəcəyi gün,
Sənin döyüşçülərin büzüşəcəkləri gün,
Azaldıqlarına görə –
deyirmançı qadınların şənləndikləri gün,
Abışqalara baxanların gözləri öləziyə gün.
- ⁴ Küçəyə açılan qapılar bərk-bərk bağlanacaq,
Taxıldöyənlərin səsi kəsilən kimi,
Quşların səsi güclə eşidiləcək,
Türkü deyən qızlar səslərini qısacaqlar;
- ⁵ Kiçik topəcikdən qorxmağa başlayacaqsan,
Yollarda əngəllər olacaq,
Badam çiçəkləri töküləcək,
Çəyirtkə doyunca yeyəcək,
Diləklərin yarpaqları töküləcək –
Çünki insan özünün son evinə gedir.
Tutma ağıclar da küçədə fırlanırlar;
- ⁶ Xatırla yaradani – gümüş kəmərlər qurulmamışkən,
Altın kasa çiliklənməmişkən,
Bulaqda sənək sınımamışkən,
Quyunun çarxı qurulmamışkən.
- ⁷ Toz da torpağa qayıdacaq – öz əzəlinə,
Nəfəsin də qayıdacaq Allaha – onu sənə verənə,
- ⁸ Puçdan da puçdur, – dedi toplantıda Nitqşöyləyən, –
puçdan da puç, hər şey puçdur.
- ⁹ Nitqşöyləyən bilgə – müdrik olmaqdan da əlavə, bir çox olayları
– deyimləri ölçür, biçir, yaradır.
- ¹⁰ Nitqşöyləyən işəyarayan, düzgün yazılmış, gerçək sözləri axtarırdı.
- ¹¹ Bilgələrin – müdriklərin sözləri – ilxıçı-naxırçı qamçısı kimi,
Ata sözü yığanlarda – ovucun içi kimidir:
O birəcə ustadın verdiyi kimi, fal kimi gerçəkdir.
Bunlardan başqa da, oğlum, özünü gözle
- ¹² Çoxlu kitab tərtibindən – bu sonsuz işdən,
Çox oxumaqdan – can yorulduğundan.
- ¹³ Hər şeyin sonu olan sözü dinləyək:
Allahdan qorx, onun dediklərini qor (yadda saxla),
Çünki bu hamıya gərəkdir,
- ¹⁴ Zira Allah hər şeyi sorgu-yarğuya çəkəcəkdir –
Gizli saxlanılan hər şeyi – yaxşılı, pislili.

QƏDİM MİSİR ƏDƏBİYYATI

GƏMİ QƏZASINA UĞRAMIŞIN HEKAYƏTİ

Sankt-Peterburq Eritajında saxlanılan 1115-ci papirus XII-XIII uruklar (sülalələr) çağı ilə (e.ə. XX-XVII) bağlıdır (tarixi o çağlara aid edilir). Hekayətin başlanğıcı qalmamışdır, ancaq burada duyünün özlündə güneyin hərəsinə, sonucunu qədər də uğurlu olmamış bir səfərdən qayıdan Misir ekspedisiyası haqqında hekayətin dayandığı tamamilə aydındır; ekspedisiyanın yönətməni-rəhbəri çarşınlıq içindədir, o firon qarşısında dayanacağından qorxur. Ekspedisiyanın başqa iştirakçısı, onun dostu ona təskinlik verir, məsləhət verir və öz təcrübəsindən örnək götürür. (Hekayət) dünya ədəbiyyatında "macara" povestinin ən əski nümunəsidir.

(3) *Ağac kürz* – yelkənli gomilərdə təkləjlə işləmək üçün istifadə edilir.
(9) *Uauat ölkəsi* – Quzey Nubiyaya yerləşirdi
(10) *Senmut adası* – Nildədir; indiki adı – Biq; Əsvandan bir az güneydədir.

(61) *Üzümü açanda...* – yəni qorxumu atanda. Örtülü üz – qorxu bildirir.
(114) Misirlilərin təsəvvürünə, dünyada nə varsa – canlı, cansız – hamısının öz ölkəsinə (surət) var, bu surət "ka" adlanır və öz ösüllərinə tam oxşardır, bəzən gözə də görünür. Burada məhz kimin oxşarının nəzərdə tutulduğu aydın deyil.

(144) *Ölkə xurasi* – çar surası
(150) *Mirra* – bir çox Afrika və Ərəbistan bitkilərindən alınan kətrəli qatrandır; əsasən cana sürtmək üçün işlənilirdi.

(151) *Punt* – indiki Somali ərazisində yerləşən ölkə idi.
(188-189) Görünür, *Amenaa* tərəfindən yazılmış, bizə çatmamış mötn hekayətin orijinalıymış; ola bilsin ki, onun yazarı da *Amenaa* imiş. Aydın görünür ki, *Amenaa* yüksək görümlü – vəzifəli şəxsmiş; onun adını müşayiət edən "Qoy o, sağ-salamat və sağlam olsun" sözləri də buna işarədir.

SİNUXENİN HEKAYƏTİ

Mötn bilimdə (elmdə) B hərfi ilə göstərilən 3022-ci Berlin papirusunda qalmışdır; burada başlanğıc yoxdur. XII urukun süalətinin çağı ilə (e.ə. XVIII) bağlıdır. 10499-cu Berlin papirusunun R üzü (tərəfi) hekayətin başlanğıcından və birinci yarısından oluşur (ibarətdir). Papirus Ramessumda tapılmışdır və bilimdə (elmdə) R hərfi ilə işarə edilir. Onun iltisarı (tarixi) XVIII urukun

(sülalənin) çağı (e.ə. XVI-XIV) ilə bağlıdır. Tərcüməsi R və B üzrə edilmişdir. Hekayətin süjeti: *Sinuxe* adlı öyan öz canının qorxusundan Misirdən qaçır və uzun illər Suriyada yaşayır.

Səbəb – firon I *Amenemhetin* ölümüdür; bundan sonra sarayda qarışıqlıq düşür və bunun nə ilə qurtaracağı bilinmir. *Sinuxe* yasalı – qanuni varis olan I *Senusert*ə yaxın adamdır.

Senusertin öleyhinə sui-qəsdin sorağını alan *Sinuxe* qorxaqcasına qaçıb aradan çıxır. Firon qorxaqlığına görə suçlandırmaqdan vaz keçib, onu Yurda qaytarır.

(R 1) *Hamdan üstün* – Misir titulumunun tərcüməsi; bunu adətən yanlış olaraq "knyaz" sözü ilə tərcümə edirlər.

(R 2) *Çarın haqiqi tanısı, yol yoldaşı* (və ya *drujınası*) – saray öyanlarını titulları.

(R 4) *Xnum-Sut* – I *Senusert*in piramidasının və onun yanındakı şəhərin adı (indiki Lişt bölgəsindədir).

(R 5) *Kanefru* – I *Amenemhetin* piramidasının və onun yanındakı şəhərin adıdır; bu da Lişt bölgəsindədir. *Daşqınlar fəslə*. – Misir illəri üç fəslə bölünürdü – "daşqın", "qış", "yay" – hərəsinə dörd ay olmaqla.

(R 6) *Allah* – firon ölkə taxtında oturmaş Allah (çox vaxt "xoşbəzlə tanrı") sayılırdı. *Öz Ayağına* – məqbərənin obrazlı adı. *Sxetepibra* – I *Amenemhetin* adlarından biri.

(R 8) *Firon* – *Günəş allahı* Rannın oğlu sayılırdı.
(R 9) *Böyük alaqaqılar* – şah sarayının qapıları.

(R 12) *Temexu* – Liviya tayfalarından biri.
(R 14) *Çexen* – bu da Liviya tayfalarından biridir.

(R 17) *Batı sahil* – Nilin sahil.
(R 21) *Qartal* – fironun obrazlı adlarından biri.

(R 23-24) I *Amenemhetin* ölümü barədə onun oğlu və varisi I *Senusert*ə və onunla eyni vaxtda, ancaq ayrı-ayrılıqda, *Senusert*ə tabe olan başqa övladlarına soraq çatdırılır.

(R 32) *Maati* – Güman ki, indiki Mariut gölü.
(R 33) *Sikomora* – harada yerləşməsi belli deyil. *Snefru adası* – Nil deltasının haradansa quzey-batısında yerləşmiş.

(R 37) *Neqau kəndi* – haradansa Deltanın yuxarılarında yerləşmiş.
(R 40) *Qırmızı dağın hökmdarı* – burada: *İlahə Xatxor* və eyni zamanda dağın adı. *Xatxor* – əski Misirin böyük ilahələrindən biri; ayrı-ayrı çağlarda ona pərəstiş olduqca geniş yayılmışdır; Xorun arvadı, sevinc və doğumlar ilahəsiymiş. *Qırmızı dağ* – indiki Heljopol yaxınlığındakı Qəbel-əl-Əhmər dağı (bax həmçinin: "Qədim Misir poeziyası" bölməsinə dair birinci qeyd).

(R 42) *Hökmdarın barısı* – Misirin doğu sınırında, indiki Vadi-Timulat yaxınlığında I *Amenemhet* tərəfindən tikilmişdir.

(R 46) *Peten* – harada yerləşdiyi bilinmir.
 (R 47) *Böyük Qara göl* – görünür, indiki Timsah gölüdür.
 (R 53) *Bibl* – indiki Beyrutdan azacıq quzeydə yerləşmiş. Ən əski çağlardan öz üzərində Misirin güclü ymaq (mədəni) və siyasi etkisini (təsirini) duymuşdur. *Kedem* – haradasa Bibldən güney-şərqdə yerləşmiş.
 (R 55) *Retenu* – güney Fələstində yerləşmiş.
 (B 43) *Bataqlıq* – Deltanın başqa adı. *Elefantın* – Misirin lap güneyində, Nilin Birinci kəndari yaxınlığında ada. *Nubiya* – Nilin axarı boyunca Birinci kəndardan güneyə yerləşir.
 (B 44) *Gözəl Allah* – firon; bax həmcinin B 47–yə.
 (B 45) *Sxmet* – şirəbənöz qorxunc ilahə, Memfis üçlüyü adlanan üçlüyə daxildir. (Bax həmcinin "Qədim Misir poeziyası" bölməsinin I qeydinə.)
 (B 49–50) *Onun əmiriylə girib–çıxırlar* – fironun elçilərindən söhbət gedir.
 (B 54) *Düşmənlərini sarsıdıb, buyuzlarını qırır* – düşmən ölkəyə bənzədir, buyuz sözünü bundandır.
 (B 142) *Montu* – Fiv nomunun özəli döyüş allahı.
 (B 166) *Ölkə xanımı* – burada: çarıca. B (B 172–173) papirusunda o, ilahə *Nutla* eyniləşdirilir. Nut bözən məqbərənin tavanında təsvir edilmiş; "İzərində" sözü bundandır. (Bax həmcinin (B 185) və (B 193).) *Xaperkara* – Senusertin adlarından biri.
 (B 179) *Xor–Ostrisla İsidanın oğlu. Hər iki hökmdar xanım* – Yuxarı və Aşağı Misirin ilahələri.
 (B 191) "*Gecə*" – məqbərədə, *Yağ* – mumiya hazırlamaq üçün.
 (B 192) *Tait* – toxucuların və toxuculuq sənətinin hamisi-ilahəsi.
 (B 206) *Hər iki torpağın hökmdarı. Fiva hökmdarı Amon* – Allah Amonun epitetləri: *Fiva* – Orta və Yaxın çarlıqlar çağında Misirin başkəndi. *Amon* – yerli Fiva allahı; Fiva başkənd mövqeyinə yüksəldəndə o, başlıca ümumdövlət allahına çevrilir. *Hər iki torpağın hökmdarı* – Yuxarı və Aşağı Misirin çarı.
 (B 207) *Sebek* – Fayum allahı; timsah şəklində təsvir edilirdi. *Atum* (Ra-Atum) – Heliopolun özəli allahı (Heliopol – çağdaş Qahirənin quzey hissəsi). *Doqquz Tanrı* (Enneada) – Heliopolun doqquz allahı: hava allahı Şunu və onun arvadı Tefnutu törətmiş Ra-Atum, hava allahı Heb, göy ilahəsi Nut və bu sonuncuların uşaqları: Osifis və İside, Set və Neftid Şu ilə Tefnutun balalarıdır.
 (B 208) *Sopə* – Deltanın doğu hissəsinin allahı. Burada və sonra adı çəkilən allahlar – Deltanın yerli allahlardır. Misir panteonunda *Semseru* adında tanrı yoxdur, burada bu ad çıxarçının – xəttatın yanılmasının sonucudur.
 (B 209–210) *...Suduki allahlar* – Nil tanrısı *Xapinin* köməkçiləri. *Min* – məhsuldarlıq allahı, (Yuxarı Misirdə) Koptos şəhərinin allahı, əski Misirin populyar allahlarından biri. O həm də Misirdən Ərəbistan səhrasına gedən yolların bəqçisi (hamisi) sayılırdı. *Ureret* (böyük) – Puntun bəqçisi (hamisi) sayılan ilahə Xatxoron epiteti.

(B 210) *Xorun* – Xorun əsas sifətlərindən (ipostasından) biri. *Sevimli ölkə* – Misir.
 (B 214) *Amenti* – o dünya.
 (B 215) *İnsan zəkəsinin hökmdarı* – firon.
 (B 219) Misirə tabe olan bir neçə ölkələrin başçıların adları. *Xentkeşunun* harada yaşaması bilinmir.
 (B 229–230) *...Öz ölkəsini tanıyan ehməl olur...* – yəni onun alışqanlığını (adət) və yasalarnı (qanunların) bildiyindən müəyyən cinayətə görə alacağı cəzadan qorxur.
 (B 242) Misirle Suriya sınırında möhkəmləndirilmiş mətənin (məntəqənin) adı; indiki Əl-Kantara yaxınlığında yerləşmiş.
 (B 246) *Gələnlərin hər birini...* oraya gəlmiş misirilər nəzərdə tutulur. Sinuxə onları əsiyalılara sunur (təqdim edir). Bu, özünəməxsus bir diplomatik protokoldur.
 (B 247) *İtu* – Memfisdən güneydə, indiki Lişt yaxınlığında yerləşmiş.
 (B 249) Qapıların qabağında *sfinkslər* dayanarmış.
 (B 268) *Sistr, treşotka* – çalğı (musiqi) alətləri.
 (B 270–271) *Göylər hökmdarı, altun ilahəsi, ulduzların hökmdarı* – ilahə Xatxoron epitetləri.
 (B 272) *Urey* – gürzə təsviri, başa geyilən çələng şəklində olan çar hakimiyyəti emblemi.
 (B 274) *Dünya hökmdarı* – Xatxor.
 (B 276) *Mexit* – şirəbənöz ilahələrdən biri, Sinuxənin doğulduğu Tis oyaletinin bəqçisi – hamisi. Tisin harada yerləşdiyi belli deyil.
 (B 286) *Sarınlədicə palata* – içərisində bürkünü əzəldib sorinliyi saxlamağa çalışan tikili.

DOĞRU VƏ ƏYRİ

Çester-Bitti II papirusu paleoqrafik baxımdan XIX uruk (sülalə) çağında (e.ə. III) bağlanılır. Hekayətin başlanğıcı çox zədələnib. Qeyd etmək maraqlıdır ki, Doqquz Tanrı nə rəhmətliyi ilə seçilir, nə də ədaləti ilə: onlar Əyrintin amansız istəyini yerinə yetirərək Doğrunu kor eyyləyirlər.
 (6.2) Timsahın kəməyi ilə cəzalandırmağa işarədir.
 (6.3) *Payamun* – Aşağı Misirdə yerləşən indiki Əl-Bələmun. *Papirus qamışlığı* – Nilin deltası. Deməli, ölkə – quyruğu quzeyə olmaqla dayanıb; o, nağıllardakı kimi nəhəngdir.
 (10.3) *Bıçaq* haqqında hekayətin, görünür, bizə gəlib çatmamış hissəsində danışılmış. *Yal dağı* – harada yerləşdiyi belli deyil.
 (10.4) *Kal* – Nubiyanın güneyində ərazi.

Orbne papirusu Britaniya muzeyində saxlanılır. Cızqıçı (xəttat) *Innananın* öli ilə, bizo gəlib çatmamış mətndən XIX uruk çağlarında (e.ə XIII əsrin sonları) üzü köçürülmüşdür.

(3.5) *Xar* – donəvər məhsul ölçüsü, 76,5 l.

(5.4) ...*Dünən həyata keçirmək istədiyini* – yeni gün – Günəş batandan başlanırdı.

(7.2) *Kedr vadisi* – xoşalyı yer; ancaq bu adın özülündə misirlilərin Livan haqqında bilgisi dayanır. Onların oradan, ayinlərdə istifadə məqsədilə, Misirə kedr ağacı gətirirdilər.

(7.7) *Ra-Xoraxti* (doğan və batan Günəş) – Ranın sifətlərindən birinin adı (və ya adlarından biri).

(7.9) Osiris mifindəki epizodlardan birinə bənzəyir (Bax həmçinin "Qədim Misir poeziyası" bölməsinin 13-cü qeydində).

(9.6) *Xnum* – bir mifə görə, dünyanı və insanları yaradan tanrıdır; inanca görə, o bu işi dulusçu kürosində görmüşdür. Bu tanrını qoyunbaşı təsvir edərmişlər. *Bata* üçün arvad yaratmağı Doqquzlar (tanrılar Doqquzluğu) ona tapşırırdılar.

(18.7-19.6) Burada "*Böyük sevgilinin*" (12.3) bətnində yenidən əmələ gəlmiş və firon olmuş Batadan, sonra isə onun böyük qardaşı *Anupudan* (1.1) danışılır.

(19.1) *Çar oğlu Kuş* – Yeni çarlıq çağlarının ən yüksək rütbəli əyanlarından birinin titulu; Kuşda, daha doğrusu, Misirdən güncydəki ərazilərdə fironun bəylərbəyisi.

(19.9) Burada, bir neçə il ədəbi dərməyə bənzər bir toplantı yaratmış ədəbiyyat sevilicilərindən – cızqıçılardan (xəttatlardan) bir neçəsinin adı çəkilir. Görünür, onların ən fəali İnnana imiş. *Tot* – bilgilik (müdrəklik), yazı və sayma tanrısı.

MƏHKUM OLUNMUŞ ŞAHZADƏ

Xarris 500 papirusu, paleoqrafik olaraq, XIX urukun (sülalənin) çağrı ilə, daha daqiq II Ramzesin çarlığı və ya bir qədər bundan sonrakı çağlarla (e.ə XIII ə.) bağlanılır. Bundan öncəki, XVIII uruk çağrı kimi, bu çağ da Fələstində, Suriyada və onlara yaxın ölkələrdə Misir işğalları çağrıdır.

(5.1) *Doğu sahil* – Nilin sahilı.

(5.3) *Naxarina* – çağdaş Suriyanın ərazisində yerləşirdi.

Xarris 500 papirusu da, paleoqrafik olaraq, "Məhkum olunmuş şahzadə" – nin mətni ilə bir çağrı aid edilir. Ancaq burada olayların çağrı *MENXEPPERİN*, başqa sözlə, ən böyük istilacı olan III Tutmosun çarlığı çağlarına (XVIII uruk, e.ə. XV) aparılır.

(1.3) *Cexuti* – III Tutmos çağının sərkərdəsi. Firon onu altın kasa ilə və xəncərlə mükafatlandırmışdır. (İndi həmin kasa Luvrda, xəncərsə Darmştadta saxlanılır).

(1.3) *Yupa* – nun harada yerləşdiyi bilinmir. Araşdırıcıların çoxu onu Dəməşq yaxınlığında, bəziləri indiki Yafə portunun ərazisində yerləşdirirlər. Hekayət mətninin başlanğıcı korlanıb, ancaq aydındır ki, Cexuti Yupanın başçısını biciklə öz düşərgəsinə gətirib, orada əsir götürmüşdür. Yupanın alınması Troya atı əfsanəsindəkini yada salan bir biciklə yerinə yetirilir.

(1.5) *Apr* – mənsəco misirli olmayan asılı nökr.

(1.8) *Menxepperrin əmudu* – III Tutmosun səhrli, qalibiyyətli yarağı.

(2.3) *Nemsetin* dəqiq çəkisi bəlli deyil

(2.11) *Sutex* yəni Set.

(3.11) *Amon-Ra* – tanrıdır; iki allahın: Günəş allahı Ranın və deyildiyi kimi, Fivanın yerli allahı Amonun adlarından düzəldilmiş adı daşıyır. Fiva ölkənin başkəndi qatna yüksəldəndə Amon "Amon-Ra" adlanmağa başlamışdı. Burada ikinci ad birincini özünün qədimliyi və nüfuzu ilə qutsallaşdırırdı (müqəddəsləşdirirdi).

ALLAH ATONA ÖYGÜ

Öyğünün mətni XVIII urukun fironu IV Amenxotepin, yaxud başqa adı ilə: *Exnaton* – un (hakimiyyət illəri e.ə. təxminən 1367-1350-ci illər) yaxın adamı olmuş əyan Eyenin məqbərəsində hiyf olunmuşdur. Bu çarın adı ilə çox böyük islahatlar bağlıdır: IV Amenxotepin, görünür, bəşər ılsarında (tarixində) ilk dəfə rəsmi olaraq toktanrıçılığı elan etməyə cəhd göstərmişdir. Çoxyüzlilik çox-tanrıçılıq (politeizm), əlbəttə, aradan qalxmadı, ancaq şübbəsiz, arxa plana sıxışdırıldı. Misir dövlətinin dini – vahid allah Atonun kultu oldu; o, əski Amonun və onun üçlüyünün (arvadı Mut, onların oğlu, Ay tanrısı Xonsu) əvəzinə vahid allah elan edildi. Amon və onun üçlüyü (eləcə də sayızsız-hesabsız başqa allahlar) zoomorf və ya antropomorf tanrılardısı, Aton-bütün Evrendə (kainatda) yaşamanın (həyatın) yeganə qaynağı olan Günəş diskinin özdüyü. Önceki fironlar allahı Amonun oğlu sayılırdılarsa, Exnaton özünə Atonun oğlu kimi baxırdı.

(1) Mötörizədəki sözlər – fironun adları örnək alınaraq düzəldilmiş allah Atonun adıdır. *Aton* – Günəş diskinin adıdır. *Asetaton* (anlamı: Atonun yürür-göyü-üfüqü) – Fivanın quzeyə doğru 300 kilometrliyində Exnatonun saldırdığı şəhər, Misirin ikinci başkəndi... *Rannı bircəsi*... – bu sözlər firon Exnatonun adına daxildir. Bu onu göstərir ki, Exnatonun təktañrıçılığı bitkin olmamışdır.

(2) *Çay* – Misirin birco çayı, Nil.

"ÖLÜLƏR KİTABI"NIN 125-Cİ FƏSLİ

"Ölülər kitabı" – ölü üçün o dünyada soraq kitabı kimi bir şeydir. O, tam həcmədə XVIII urukun (sülalənin) dönəmində, yəni e.ə. XV əsrdə ortaya çıxır. Burada qısaca da olsa, bütövlükdə olan məzmunu, kökləri və s. barədə söz açmaq olanağı – imkanı yoxdur. "Ölülər Kitabı"nın ən maraqlı fəsilələrindən biri 125-ci fəsildir. "Ölülər Kitabı" və özəllikcə də onun 125-ci fəslə bir çox nüsxələrdə bizə gəlib çatmışdır, ancaq onların arasında bir-birinin eyni olan iki nüsxə tapmaq çətin ki, mümkün olsun. Bununla belə, 125-ci fəslin quruluşu və məzmunu bütün nüsxələrdə eyni cürdür. İnsan öldükəndə sonra o dünyaya yarıqsuna (məhkəməsinə) – *İki gərçəyin böyük sarayına düşür*; orada "böyük allah" *Unmifer* sədrlik edir (Unmifer – Osirisin adlarından biridir); yarıq – məhkəmə insanın Yer üzündəki işləklərinə baxıb, ölünün o dünyada sonrakı taleyini həll etməlidir. Birinci nitqin sonunda ölünün "təmizliyi" *Herakliopaldaki böyük Feniksin*. başqa sözlə, Osirisin özünün təmizliyinə ton tutulur. Qırx iki allahın hər biri – məhkəmə üzvü ayrıca bir günaha "mədrliklə eləyir" və ikinci nitqdə məhkəmə – yarıq üzvünü ayrı-ayrılıqda öz suçsuzluğuna inandırır.

M.Korostovtsev

QƏDİM MİSİRİN POEZİYASI

(səh.78)

Memfis – əski Misirin başkəndi, Qahirodan güneydə yerləşirdi. E. XVI yüzildə o ən önəmli ticarət mərkəzi, eləcə də *Pta* allaha sayğı göstərilən mərkəz. Pta-allahların hökmdarı, bütün gərçəyi (mövcudatı) yaradan, dəmirçi və amticilərin hamisi sayılırdı. O, arvadı *Sexmet* və oğlu *Nefertum* "Memfis üçlüyü" adlanan üçlüyü əmələ gətirirlər. Pta başı qırılmış, kəfənə bürünmüş adam gərçəkəndə təsvir olunurdu. *Iarit* – ilahə-ilan, firon hakimiyyətinə qoruyan. *Nefertum* – başında lotos çiçəyi olmaqla təsvir edilirdi (lotos – doğulma və çiçəklənmə rəmzidir). *Qızılcanlı* – *Xatxor* və *Sexmet* adlı ilahənin epitetləri. *Xatxora* göylər və uzaq ellər ilahəsi kimi də səcdə edərdilər. Onun qutsal (müqəddəs) rəmzi sistr, qutsal heyvanı isə inək idi.

(səh.79)

Hökmdar arxı – Heliopol şəhəri yaxınlığında yerləşirdi (heliopolun adı əski misircədə belə idi: *On*). *Mertiua kanalı* – heliopol bölgəsində yerləşirdi. Burada söhbət Nilin daşması zamanı keçirilən bayram haqqındadır.

(səh.88)

Yeni ulduzu – *Sirius*. Onun birinci doğuluşu Nilin daşmasının başlanğıcına və deməli, kənd təsərrüfatı işlərinin başlanmasına təsadüf edirdi.

(səh.99)

Hermopol (indiki Aşmunen) – Orta Misirdə şəhər, Qahironun yaxlaşık (təxminən) 300 km güneyində yerləşir. Bilgəlik (mədrliklik), yazı və sayma (hesab) allahı *Tota* sitayiş mərkəzi.

(səh.101)

Ptaxotep – ola bilsin, V urukun fironu İsesinin (e.ə. XXV ə.) baş məsləhətçisidir.

(səh.102)

Yeddi Xatxor – Əski misirilərini inancına görə, sevgi ilahəsi *Xatxor* taleləri öncə görə yeddi ilahə obrazında təəcəssüm etdirilirdi. *Busiris* (indiki Əbu Sir) – Nilin deltasında şəhər; allah Osirisin doğulduğu yer sayılırdı. Buradakı İside məbədinə hər il onun adına ehəsanlar verilir.

(səh.107)

İmxotep – III uruk fironu Coserin məsləhətçisi; birinci piramidanı (e.ə. XXVIII) tikən; yüzillər boyunca əski çağların ən böyük bilgəsi (mədrki) sayılmışdır. Sonralar *İmxotep* ilahiləşdirilmiş və onun şərəfinə məbədlər tikilmişdir. *Cedefxor* (və ya bəzi misirşünasların fikrincə, *Xorcedef*) – böyük piramidanın qurucusu *Firon Xufunun* oğullarından biri; bilgə və bilgin sayılmışdır.

(səh.108)

"*Tənriarın atası*" – daha dəqiq: "Tənriarın atası" (per-neçer) – kahin rütbəsidir. *Əbədiyyət şəhəri* – nekropol (əski şəhərlərin yərəsindəki sənevlük – qəbiristan).

Nefri – ola bilsin, burada, rəvayətə görə firon Snefru çağında (e.ə. XXVII) yaşamış ünlü bilge Nefertidan danışılır. Onun öyüdləri bizə xeyli sonrakı çağların kitabələrində gəlib çatmışdır. *Xetti* – geniş yayılmış okul öyüdlərinin yazarı; onun öyüdlərində müğənni sənətinin löyaqətləri öyülür. *Ptaxemcexuti* – ola bilsin, bizə gəlib çatmamış öyüd və nəsihətlərin yazarıdır. *Xaxaeperrra-Seneb* – adına nəsihətlər isnad verilən bilgə və ya hami-tərbiyəçilərdən biridir. *Karsetu* – ola bilsin, öyüdləri və ya məsləhətləri bizə gəlib çatmayan bilgələrdən biridir.

(səh.111)

Ağ divar (Men-nefer) – Memfisnin misirco adı.

(səh.112)

Nepri – Taxil tanrısı.

(səh.114)

Neyt – döyüş ilahəsi, yaraq və toxuculuq hamisi. Ona ilahə-ana kimi də tapınışılar. Elə hesab edilirdi ki, timsah-allah Sebekin arvadı Neytin adı ilə şor ovsunlarını qovur.

(səh.118)

Dendera – Qahirədən güneydə şəhər, ilahə Xatxora tapınma yeri; burada onun şərəfinə tikilmiş məbəəd bu gün də durur.

(səh.119)

İsida – ən əski keçmişlərdə, görünür, Göylər ilahəsiymiş. Sonralar onu Osirisin arvadı və Xorun anası saymışlar. *Osiris* – miflərə görə, atasının – Yer allahı Kebin çarlığını miras olaraq qəbul etmiş, bilgəsinə və ədalətlə hakimiyyət etmişdir. Ancaq yava qardaşı – allah Set paxilliq edərək onu öldürmüş, bədənini qırx yeri bölərək Misirə səpələnmişdir. Osirisin bacısı və arvadı İsida səhrli ovsunların köməyi ilə ərinə diriltmiş, bundan sonra o, “o dünyanın” şahı və ölümlərin hakimi olmuşdur. Osiris taxil allahı, yaşlıq və yaşam (rütubət və həyat) verən, misirlilərin inancına görə, onun özü kimi yeni həyat üçün dirilən ölümlərin hamisi sayılmışdır. İsidaya münbitlik, anahq hamisi və nemət paylayan kimi tapınışılar.

Cebaut – allah Xor kultu ilə bağlı yerdır.

J.Katsnelson

QƏDİM ŞUMER ƏDƏBİYYATI

Addu – ildırım, yağış və tufan tanrısı.

Antu – ilahə, tanrı Anunun arvadı.

Anu, An – Göy tanrısı, şumerlərdə Uruk şəhərinin himayəçisi.

Belet, Bee – müxtəlif tanrılara xidmət edən ilahə.

Yeer, Ver – ildırım və yağış allahı Addunun xidmətçilərindən biri.

Ellil, Enlil – külək və Yer tanrısı. Yerlə göy arasında bütün varlıqların hökmdarı.

Etena, Etana – dünyanı su basandan sonra ilk Şumer çarı.

Ereşkiqal, Yereş – yeraltı dünyanın tanrısı.

Eya, Enki – dünyadakı bütün şirin suların tanrısı, müdrikiyin və insan taleələrinin himayəçisi.

İştar – sevgi və gözəllik ilahəsi, eyni zamanda nur, işıq timsalı.

İrni, İrnini – İştarnın adlarından biri.

Yevley, Evley – Elamda çay adı.

Mamet, Mami – məhsuldarlıq və artım tanrısı.

Ninurta – savaş tanrısı, Enlilə Ninlilin övladı.

QƏDİM ÇİN ƏDƏBİYYATI

SUN YUY

Sun Yuy (e.ə. 290-223) – Tsuyuy Yuannın ardıcılığıdır; orta çağ filoloqları onun poemalarını, Tsuyuy Yuannın şeirləriylə birlikdə “Çuy strolalan” toplusuna salmışdılar.

(səh.204)

...*Pəncərəyə qoyulmuş dibidəlik güldən*... – pəncərə əvəzinə dibidəlik güldən – yoxsul ev obrazıdır.

(səh.206)

Şeir toplusu – “Nəğmələr kitabı” (“Şitszin”).

Tszya I (e.o. 201-169) – ünlü siyasi xadim və şair. Rəvayətə görə, o özünün Tsyuy Yuan haqqındakı ağısını ağ ipəyə yazıb Tsyuy Yuanın boğulduğunu yerdə çaya atmışdır; Tsyuyun taleyi bir çox cəhətdən onun öz taleyi kimi olmuşdur. Gözü götürməyənələr ona da qara yaxmış, o da öz istedadına yer tapa bilməmişdir. Öz ağısını da sürgün yollarında yazmışdır.

(soh.207)

...*Milomun sularında...* – Milotszyan – indiki Xuan əyalətində çay. ...*Syanın dalğalarında...* – Syan – indiki Xunan əyalətində çay. ...*Suy-i* – əfsanəvi İnanın urukunun (sülaləsinin) bilgə (müdrək) bir oyanı. *Cje* (və ya Dao Cje) – Çu qaçaq, əski Lu çarlığında yaşamışdır. *Tsyao* (və ya Cjuan Tsyao) – Çu çarlığında yaşamış qaçaq. “*Natəmizlər yox olsun*” qılınca – guya əski yaraqçı Qan Tsyayın düzəltdiyi iki məşhur qılınca biri. ...*Cjou tarixini göstərən qab-lar...* – başqa sözlə, Cjou uruku – sülaləsi dönməndə (e.o. XII-III) tökülmüş qablar.

(soh.208)

Müqəddəs əjdaha – Rəvayətə görə, su burulğanlarında ağzında dəyərli inci olan əjdaha yaşamışdır. ...*Bütün “doqquz ölkəni” dolaşaydın, yalnız “öz” valinə xidmət edərək...* – “öz” valinə xidmət edərək... – Yəni əski Çinin bölünmüş olduğu bütün doqquz dairo. Söhbət ondan gedir ki, qarışıqlıq dövrlərində şair (ölkənin birliyinə) xidmət etməlidir. *Tszyan* (və ya Yantszyan) – Çinin iki ən böyük çaylarından biri, bəzən bu ad Çinin güneyindəki çaylardan hər hansı birinə də deyilir. ...*Qarışqa ordusunun başında...* – Əski söz anıtlarında deyilir ki, balına quruda qalanda qarışqalara yem olur.

SIMA SYAN-JU

Sima Syan-Ju (e.o. təxminən 179-117) – ünlü dövlət eyləməçisi (xadimi) və şair. Rəvayətə görə, onun “Alaqaqaların uzun olduğu yerdə” poeması imperator U-dinin atması olduğu arvadın diləyilə yazılmışdır. Deyilənlərə görə, hökmdar bu poemadakı kodların dərin təsirindən etkilənərək, arvadını yenidən yanına qaytarmışdır.

(soh.209)

Döyüşkən əlahəzrət padşahın igid oğlu – Xan urukunun imperatoru U-di (hökmdarlıq illəri: e.o. 140-87).

(soh.211)

Beş rəng – yaşıl, sarı, qırmızı, ağ, qara.

(soh.244)

Çu – indiki Siçuan əyalətində yer adı. *Tszin* – əski çəki ölçüsü, 250 qrama yaxın.

(soh.212)

Bi-Maobiadlar – Aysel günsıra (Qəməri təqvim) üzrə beşinci-altıncı aylarda Günəş doğarkən aydın görünən iki ulduzdu.

IMPERATOR VEN-DI

İmperator Ven-di (hərfi anlamı: “Bilgili”, “Aydın”, “Maarifli”) – e.o. 176-156-cı illər arasında hökmdarlıq etmişdir.

Cjan Xen (78-139) – fu janrında yazdığı əsərlərlə daha çox ad qazanmış ünlü (məşhur) şair astroloq.

(soh.213)

...*Çayın duru və təmiz olması...* – Xuanxe çayı nəzərdə tutulur. Rəvayətə görə, Xuanxenin lili bulanıq suları min ildə bir dəfə sanki təmizləni, durulur. *Tsay-Yan Çarlığından olan...* Tsay Tsze nəzərdə tutulur; o xidmət etməyə hakim tapmadığından fiziqonmist Tan Tszuyaya üz tutub, ondan gələcək haqqında söz soruşmuşdur. ...*Balıqçı atamın yoluyla...* – şair Tsyuy Yuanın qoca və bilgə balıqçı ilə görüşünə ehyam vurulur.

(soh.214)

...*Beşsimli çalğı aləti...* – sitra; üzərinə simlər çəkilmiş üçkünc qutu şokilli musiqi aləti. ...*Cjou və kun...* – Cjou knyazı Ven-vanın öz bilgəliyinə (müdrəkliyinə) və yüksək mədəniyyətlərinə görə sayılan oğlu Cjoqun (e.o. XII) və Konfutsi. ...*Xuanların ulu keçmişlərindən üç padşahın* – mifik ulu atalar Fu-si, Şen-nun və Juan-di.

"Lunyu" ("Konusmalar və mühakimələr") kitabından. Gələcəyə görə, belə hesab edirlər ki, Konfutsinin (e.ə. 551-479) öz öyrənciləriylə konuşma və fikirlərindən ibarət olan bu kitab, böyük bilginin (müdrək) ölümündən sonra, görünür, e.ə. 450 illərə yaxın tərtib edilmişdir.

...*Mim döyüş arabası olan dövlət...* – qədimdə ayrı-ayrı çarlıqların gücü onların döyüş arabalarının sayı ilə ölçülürdü. Mino qədr döyüş arabası yalnız ən qüdrətli dövlətlərdə olardı.

(səh.215)

...*Tsuyutsı* – yüksək mənəvi keyfiyyətlər yiyəsi olan kamil kişinin əlaməti.

(səh.216)

İ çayı – Şandun yarımadasından axan Sişuy çayının qolu. ...*Uyuy tapası*... – Konfutsinin vətəni Tsuyufu şəhərinin güney yörəsində yerləşirdi; burada yağış yağdırması diləyiylə Göylərə qurban kəsirdilər. *Li* – uzunluq ölçüsü; qədim 400 m-ə yaxın idi.

(səh.219)

Tanrisal Əkinçi (Şen-dun) – əski çinlilərin mifik uyqar (mədəni, sivilizasiya) qəhrəmanlarından biri. Sonralar xalqın rifah halının özülünü hər bir ailənin özünə gərək olan bütün şeyləri öz əliylə istehsal etməsində görə Çin filosofları, sanbaltdı olsun deyə, öz fikirlərini onun adına yazırdılar. *Ten* – indiki Şandun əyalətində kiçik və olduqca özlük (zəif) bir çarlıq idi.

(səh.222)

Beş sax – Çin qammasının beş dərəcəsi nəzərdə tutulur. *Beş dad* – turş, şirin, acı, tünd, duzlu. *Altı qohum* – ata və balaları, böyüklər və kiçiklər, örlər və arvadlar.

(səh.223)

"*Le-Tszi*" kitabı – mötlərin əsilliyi barədə vahid fikir olmayan bu kitab əski daoçu düşüncənin ünlü əmirlərindən biridir. Gələcək onun yazarlığını, guya e.ə. IV yüzdə yamamış Ley Yuy-kouya aid edir. *Tsin valisi Mu-Qun* – quzey-batı Çindəki Tsin çarlığının knyazı; e.ə. VII hökumətli edib.

(səh.224)

Jen – 2,5 metro yaxın uzunluq ölçüsü. *Tsziçjou* – indiki Xebey və Şansi əyalətləri ərazisində əski vilayətin adı. *Xeyan, Yuyçjou* – indiki Xenan əyaləti ərazisində yer adları. *Xanşuy* – Yantsı çayının bol sulu sol qolu.

(səh.226)

Lao Dan – Lao-tszi.

(səh.227)

Altı məqam – qammanın beş dərəcəsi üstəgəl yarımton. *Xesuyun çağında*... – Xesuy-Çin iltiraxının (tarixinin) başlanğıcında, ən əski hökmdarlardan biri. *Puşuy* – Xuanxen qolu. ...*Çu çarlığı* – güney-batı Çində əski çarlıq.

(səh.230)

Cjun-ni – Konfutsinin ləqəbi. *Beşinci və altıncı aylar* – ilin ən isti çəğləri, bu vaxt cırcırma tuturlar; çinlilər onun səsinə çox sevirilər.

(səh.231)

...*Ağacdan zəng çarçivəsi kəsirdi* – əski Çində Byançjun adlı çalğı aləti olmuşdur, o, 13 zəngdən – cjudan ibarət idi, bundan hər birinin öz ölçüsü və dəqiq titrəyiş (rəqş) tezliyi vardı. Bu zənglər ağac çarçivədən asılmışdır. ...*Lu valisi* – Lu-Şandun adasında əski bir çarlıq olmuşdur. *Xuey-Tszi* (Xuey Şi) – e.ə. IV əsrin ünlü mütəfəkkiri və siyasi xadimi; mənəviçilər-mintszya okuluna (mektəbinə) məxsus olub, Cjuan-tszi ilə disputların daimi iştirakçısı idi.

(səh.235)

"*Xan Fey-Tszi*" kitabı – mütəfəkkir Xan Feyin (e.ə. ?-234) əsəri. Xan Fey "yasaçılar" (legistlər) adlanan okulun nümayəndəsi idi.

(səh.235)

Oradan da Yana yollandı... – Yan çarlığı Pekin bölgəsindəki çağdaş Xebey əyalətində yerləşirdi.

(səh.236)

Beş növ qurbanlıq heyvan – inək, donuz, qoyun, it, toyuq. Sidikdə uyuymaq təmizlənmə anlamı daşıyırdı. ...*Çi çarlığı*... – Şandun yarımadasında və Xebey əyalətində yerləşirdi. *Cjen* – indiki Xenan əyalətində yerləşirdi.

Qun və *Yuy* – mifik qəhrəmanlardır. Qun mifik bir Göy hökmdarının oğlu sayılırdı, ağ at görkəmində təsvir olunurdu. O, daşqını yatırmaq istəyir, ancaq öhdəsindən gələ bilmir. Onun işini ojdaha görkəmində doğulmuş oğlu böyük Yuy başa çatdırır. *Tszə və Cjou şuluqluq eləyirdilər...* – Sya urukunu (sülaləsini) tamamilə çökürən (süqutuna səbəb olan) əfsanəvi hökmdardır. Cjou-İn çarlığının son hökmdarı. Hər ikisi amansız tiran üni (adı) çıxarmışdır. *Tan* və *U*. Çen Tan-Şan urukunun (e.ə. XVIII ə.) banisi; U-van-Cjou urukunun banisi. *Sin* – burada: indiki Xenan əyalətində əski çarlıq. *“Lyuyun yazları və pavızları”* tyoni Lyuyun ılsayı – salnaməsi) – bakan (nazir) Lyuy Bu-vey yörəsi (strafı) bilginlərinin tərtib etdikləri əsərdir. *...Çəndən gəlirkən yolüstü Tsaya dönən...* – Çen və Tsay – indiki Xenan əyalətində əski çarlıqların adlarıdır.

(səh.239)

Tszə-Qun – Konfutsinin öyrəncəsi, hazircavablığı ilə ad çıxarmış Duanmu Sının loqobı. *Fey çayı* – qədim Çjen çarlığının yerləşdiyi indiki Xenan əyalətində çay. *...Meyiti onlara satmış – suda boğulmuş qohumları yalnız uyğun döfn ayınlarını yerinə yetirməkdə ona o dünyada yararlı mövcudluq saxlaya (tomin edo), özlərini isə ölünün tövbə etməmiş ruhunun qisasından qoruya bilirdilər. Den Si* (e.ə. VII-VI) – öz baxışlarına görə, sonradan yaranmış “yasacılar” (“qanunçular”) okuluna yaxın olmuş ünlü (məşhur) müfəkkir.

Bir müddət Çjen çarlığının hökmdarı olmuş, islahatlar keçirməyə çalışmışdır; oleyhdarları tərəfindən öldürülmüşdür.

(səh.240)

Lyuan – indiki Şensi əyalətində çarlıq idi.

TARİXİ NƏSR VƏ HEKAYƏTLƏR

(səh.242)

Sima Tsyan “*Tarixi qeydlər*”dən. *Tsnyu yuan* haqqında ayrıca hekayət – “*Tarixi qeydlər*”i Sima Tan başlamış, oğlu Sima Tsyan (e.ə. 145-86) başa çatdırmışdır.

(səh.243)

“*Vilayətlərin əhvalı*”... “*Qısa öyğülər*” – “*Nöğmələr kitabı*”nın bölmələri. *Di Ku* – mifik hökmdar. *Tsi padşahı Xuan-Tsi* çarlığının (e.ə. VII) hökmdarı. *Çjan I* – Tsın knyazı Xoyun oyanı. *Şanyuy* – indiki Xenan əyalətində yer adı.

Lantyan – indiki Şensi əyalətində yer adı.

(səh.247)

...*Tszya adlı bir bilgin...* – şair Tszya İ. *Çansa* – Xunan əyalətində şəhər. *...Böyük astroloq. Qraf...* – belə bir titulu olan Sima Tsyan. Tsində girov saxlanılırdı. – Tsın Çinin quzey-batısında əski çarlıq (e.ə. III). Tsın hökmdarı İn Çinin bütün qalan torpaqlarını tutaraq Tsın imperiyasını yaratdı, bu imperiya e.ə. 221-207-ci illər arasında yaşamışdır. Əski Çində hücum etməmək olamətini kimi qonşu çarlıq hökmdarının uşaqlarından birini girov saxlamaq gələnləyini vardı. *...Dan xoruz kimi banladı...* – xoruz banlayanda darvazaların təzco açılması nəzərdə tutulur.

(səh.249)

Dörd dəniz arasında – Dörd dəniz arasındakı torpaq – Çinin obrazlı adı. *Doqquz qaynaq* – yeraltı dünyanın metaforik adı. *İşuy çayı* – çağdaş Xebey əyalətində axır.

(səh.250)

Çiao – çağdaş Şensi, Xebey, Xenan əyalətləri ərazisində çarlıq idi. *Xan-Şensi* əyalətində, *Fey* – Şensi əyalətində keçmiş çarlıqlar. *...Güney barbarlarının son ucu...* – milliyətçə çinli olmayan, Çinin güney və güneybatı ucaqlarında yaşayan və ortaq bir man adı daşıyan tayfalar nəzərdə tutulur.

(səh.251)

...*Saçımı qom bağlayandan...* – Qədim Çində oğlanların yaşı 20-yə çatanda saçlarını qom kimi toplayıb bağlayır, baş geyimi geyirdilər, bu onların yetkinlik yaşına çatmalarını göstərirdi. Saçı başda qom bağlamaq həm də xidmətə bağlamamı ifadə edirdi.

(səh.254)

Lüy-van (hərfin: “Lüy knyazı”) – Cjou urukunun (sülaləsinin) banisi Venvanın birinci oyanı Tszyan Tsızının titulu. Rəvayətə görə, Ərşi-Əladə (Çində) düzən (qayda) yaratmaq istəyən Ven-van ürok ağırsıyla görürdü ki, bütün dövlət və savaq işlərində ona yardımçı-məsləhətçi olacaq bir kəs çatmışdır. Bir

dəfə göylər hökmdarı onun yuxusuna girir, onun arxasında dayanmış qocanı göstərərək, knyaza deyir ki, ona məsləhətçi boxş edir. Ven-van tezliklə ov zamanı yaşlı çəngəllik içində sakitcə dayanıb balıq tutan qocanı götürür. Bu onun yuxuda gördüyü adamdı. O bu qocanı özünə birinci məsləhətçi görür... *Çjao-Qun* – Çjou dövlətinin başçısı U-vanın (e.ə. XII əsrdə hökmlərlik edib) kiçik qardaşı, Yan knyazlığına aid torpaq ərazisi ona bağışlanmışdı. Çjao özünə tabe torpaqları gözərkən şikayətlərə yabani alma ağacı altında baxırdı. Ölümündən sonra adamlar onun ədalətli hökmlərini yad eləyərək homin ağacları qayğı göstərmiş, bilgə hökmdarı vəsf edərək yabani alma ağacı barədə nəğmə qoşmuşlar. ...*Keçmişin üç valisi*... – Üç ən qədim urukun (sülalənin): Sya, İn və Çjou uruklarının başçıları nəzərdə tutulur. ...*Ad qazanmış beş sələf*... – Beş "hegemon": Tsi çarlığından Xuan, Sun çarlığından Syan, Tszin çarlığından Ven, Tsın çarlığından Mu və Çu çarlığından Çjuan.

(soh.255)

Tayşan dağı – indiki Şensi əyalətində yerləşir; əski Çinin beş Qutsal (müqəddəs) yerlərindən və ən uca dağlarından biridir.

(soh.257)

...*Sadə kətan paltarda*... – boyanmamış parçadan paltarı, adətən yas əlaməti kimi geyirdilər.

(soh.259)

Çi – qədim uzunluq ölçüsü, 2,5 sm-ə yaxın idi. *Tszyandu* – indiki Tszyansu əyalətində yer adı.

(soh.260)

...*Bir çjunveyə ədə verilmişdi* – Çjunvey – qaçaqların ələ keçirilməsinə sorumlu (məsul) olan məmur. ...*Qoca Pen-Tzunun bir əsəri*... – rəvayətə görə, uzaq keçmişdə bu adda bir qoca yaşamışdır; o, nəfəsalmamı idarə etməyin və ömrü uzatmağın sirlərini bilirmiş. Guya o, sikkiz yüz il yaşadığından sonra yoxa çıxmışdır.

(soh.263)

...*Feniks lələkləri təsvir edilmiş nefrit lövhə*... – Nefrit lövhə dövlət hakimiyyəti nişanı olmaqla, elçinin səlahiyyətini təsdiqləyirdi. *Syuan-di* – e.ə. 74-49-cu illər arasında hökmdarlıq etmişdir.

(soh.263)

...*Oda su calandığı kimi*... – Əski çin təsvirlərinə görə, hər uruka (sülaləyə) beş ünsürdən (su, od, metal, torpaq, ağac) biri uyğundur. Zənn olunurdu ki, Xan urukunun rəmzi oddur və su onun üçün məhvedicidir. ...*Hökmdar U-Di kimi ağ buludlar diyarı axtarmaq* – U-di ölməzlik boxş edən Dao dərmanı diləyirdi və ölməz qutsalların – müqəddəslərin yaşadığı Ağ Buludlar ölkəsini tapmaq istəyirdi.

(soh.266)

"*Birləşmə sarayı*", "*Ölməz incjoular ölkəsi*" pavilyonu – İncjou – guya dənizdə üzən, üstündə ölməzlərin yaşadığı əfsanəvi dağ. Bütün bu adlar burada şəhvani anlam daşıyır. *Güney Yue* – yeni çağdaş vyetnamlıların ulu babalarının ölkəsi.

(soh.271)

U padşahlığı – Yantszi çayının aşağı axarında yerləşirdi.

(soh.272)

...*Kağız pul*... – yeni ölümlük qəbri üstündə yandırılan pul; guya bu pul ölüyə çatır və o bunu o dünyada xərcləyir. Belə pullar real dəyərə malik deyildilər.

(soh.275)

Ətraf suzanbağıyla doludur – Suzanbağı əski Çində yeyirdilər.

(soh.285)

Tszı-Tszyuyya Yan-Si, igidlər igidi – Bu nəğmədə adı çəkilən döyüşçülərin üçü də, əski yorumçuların fikrincə qardaşmışlar.

(soh.288)

Doqquzuncu ayda bostanı tapanlayırıq – Tərvəz yığıldandan sonra bostan yerini tapanlayıb xırmana çevirirdilər.

Tsyuy Yuan (e.ə. 340-278) – Adı bizə gəlib çatmış ilk Çin şairidir.

(səh.297)

Başkənd İn üçün inləyirəm – İn – Çu çarlığının başkəndi idi, Tsyuy Yuan orada yaşayırdı.

(səh.302)

Daşla qucaq-qucağa – Əski yaşamyazarların (bioqrafların) göstərdiklərinə görə, "Daşla qucaq-qucağa" poeması Tsyuy Yuanın son qoşusudur. Şair onu yazdıqdan sonra rəvayətə görə, qoltuğuna daş alıb Milo çayına atılmışdır (bax həmçinin 207-ci səhifəyə aid qeydə).

(səh.303)

Əgər Çuy məharətlə işləməydi... – Çuy – əfsanəvi ustadır (görünür, dül-gormiş) – guya hökmdar Yao çağında yaşayıbmış. *Li Lou gözünü qıyanda...* – guya Li Lou mifik Sarı hökmdar dönəmində yaşayıbmış və ele iti gözləri varmı ki, yüz addımlıqdan da o yandakı ən incə tükü görmüş.

(səh.303)

Ancaq Çun-xua mənimlə görüşür... – Çun-xua (horfi anlamı: "İkizət çiçəklənmə") – ideal hakim sayılmış mifik hökmdar Şunun başqa bir adı. *Keçmişin dərinliyindən Çen Tan və Yuy...* – Yuy və Tan – əski çağların mifik hökmdarıdır, başqa ilk hökmdarlarla yanaşı, ideal hökmdarlar kimi sayğıyla yad edilir. Birinciyə əfsanəvi Sya (ola bilsin, e.ə. XXIII), ikinci növbəti Şan urukunun (sülaləsinin) (e.ə. XVIII) əsasını qoymaq isnad verilir. *Yuan və Syan üzəmb gedirlər...* – Yuan və Syan – Xunan əyalətində çay adlarıdır. *Çoxdandır Sonevda (Qəbirdə) uyuyur bo le...* – guya ulu keçmişlərdə yaşamış ünlü (məşhur) at bilicisidir.

(səh.307)

"*On doqquz qədim şeirdən*" – Syao Tunun (e.ə VI) öz "Bensyuan" ("Ədəbiyyat toplusu") adlı qoşular toplusuna yerləşdirdiyi şeirlər silsiləsi. Onlar ayrı-ayrı çağlarda, ancaq güman ki, I yüzildən tez olmayaraq yazılmış şeirlərdir. Yazarlarının adları itib-batmışdır. *Xu düzlərindən olan at* – quzey çöllərinə məxsus at. *Xu* – quzey uluslarının orta q adı; burada, ola bilsin, syunnular nəzərdə tutulur.

Van – Xenan əyalətindəki çağdaş Nanyan şəhəri. Sonrakı Xan dönmənin (e.ə. I-III) "doğu başkənd" Loyandan sonra ən gur şəhəri ("güney başkənd"). "*Papaqla kəmərlər*" – memur əyanlar. *Van və xouların...* yüksək rütbəli varlı əyanların.

(səh.313)

Tsyao – e.ə. VI əsrdə hökmlərlik etmiş Çjou hökmdarı Lin-vanın varisi; rəvayətə görə o, uzun illər qutsal (müqəddəs) Daoçu (Dao yolçusu) yanında təhsil almış, ölməzlik qazanaraq, ağ dumanın qanadları üzərində uçub adamlardan ayrılmışdır.

(səh.318)

Sixe – Çinin quzey-batısında çay.

(səh.319)

Ölsək – görüşərik Sarı sulara – Saru sular, daha doğrusu, Sarı bulaq – o dünənin obrazlı adı.

QƏDİM İRAN ƏDƏBİYYATI

"AVESTA"

Yasna, 28 (söz haqqında dua).

Xeyir ruhu – Ahura Mazda (Hürmüz) nəzərdə tutulur; onu çoxlu xeyir ruhları əhatə edir; onlar birlikdə "Ameşa spenta"-nı – ilahilər yeddiliyini emələ gətirirlər ("Ölməz təsir edənlər", "Bəxş edənlər", sonradan "Qutsallar" – "Müqəddəslər"); burada xatırlananlar: *Arta, Voxumana, eləcə də Armatay* (və ya Armaiti) – "Xeyirxah sadiqlik". Bu qatarda uca üçlük arasındakı "Görev bölgüsü"nin izləri qalmışdır: *Ahura Mazda* – Sözün, *Voxumana* – Düşüncənin, *Arta* – Əməlin tanrısıdır. *Buğa (öküz) ruhu* (Öküzün və ya İneyin ruhu) – Ahura Mazdanın himayə etdiyi xeyirxah varlıqdır.

Heyvan ruhu – yeni *Voxumana*.

Nəğmələr odası (evi) ("Qəronmana") – tanrılar yeddiliyinin toplaşdığı yer. *Arta-həqiqət, od ruhu* – orijinalda yalnız "Arta"; tərcümə qədim oxucuda "Arta" sözünün yaratdığı anımları canlandırır.

Viştasp – yarımfənsəvi Gavoəğulları urukunun (sülalesinin) knyazi (çarı). Zərdüşti ilk dəfə qəbul edən və onun təliminə hamilik göstərən odur.

Varaşastra – Viştaspın döyüşçülərindən biri, Zərdüştin dostu, sonralar kürəkəni.

Yasna, 29 (*heyvandarlığa hamilik edilməsi haqqında dua* – yalvarış)

Eşma – yüksək şər tanrıları güruhunda şər və soyğunçuluq allahı – “Druca” – (“Yalan”); ona iuda (yəhudi) variantında Aşmaday, qədim yunan-cada “Asmodey” – (Şeytan) deyilir; bəzən “eşma” sözü bu tanrının görevlərinin özlərini bildirir: “xalan” “nifrat” və s.

Öküzü (*buğanı*) *yaradan* – yəni Ahura Mazda.

Mantra (və ya *Mantra Spenta*) – Hürmüzdün – Ahura Mazdanın yiyələnməmiş olduğu etkili (təsirli, xeyirxah (sonradan qutsal, müqəddəs) Söz.

Ardivisur Anahita öyüğü (“*Ardivisur-Yaş*”)

Spitam Zərdüşti-Puruşaspın oğlu, Spitamin soyundan.

Yukarya – tanrıların yaşadığı yerə dağ zirvəsi.

Vörükəşə – həmin məskənin dağ etiyində böyük göl (dəniz; güman edilir ki, bu Aral dənizinin mifoloji anıdır).

Xrma, *Homa* (Xaoma) – qutsal (müqəddəs) bitki. (Hind vədalarında buna soma deyilir). Ondan ayınlar üçün şirə çəkirdilər. Ən əski partisiyasiyon baxışlarına (bütövün özünə hissə) görə, Xoma – bitkinin ruhu, tanrısı, həm özü, həm də şirasidir.

Zaotra – ayın üçün qutsal şirə.

Gavə hökmdarlar – xeyirxah hakimlər, Zərdüştin ardicıları.

Karupan hökmdarlar – şər hakimlər, Drucanın xidmətçiləri.

Aryana Veca (“Ari çölləri”) – arilərin (iranlıların) mifik vətəni, Hürmüzdün yaratdığı birinci ölkə.

Daitya – mifik çay adı; bilginlər onu Orta Asiyanın Sirdərya və Amudərya çayları hövzəsində yerləşdirirlər.

Barsman – ayın məqsədilə işlədilən budaqlar qomu.

Xoşyanqha Paradata – iki yaşağı (qanunçu) çarlardan biri.

Xara – qutsal dağ, tanrıların məskəni.

Kişvər – cismani dünyada yeddi kişvərdən oluşan (ibarət) vilayət.

Mazan qızları – Mazandarandan olan şər periləri.

Varna – “coğrafi poema”ya görə (“Vendikid”, I fəsil), Hürmüzdün yaratdığı 14-cü ölkə: “Dəhhaka qalib gələn Tretonanın doğulduğu dördübucaqlı Varna”.

Əhriman – bu ölkə (Varna) gələn, çəza məqsədilə xəstəliklər və ari olmayan, yadelli hökmdarlar yaratmışdır.

Yima (hind variantı: Yama) – arxaik mifin qəhrəmanı; Daşqın zamanı heyvan və insanlardan toxumlar saxlamaqla Bibliyadakı Nuhun rolunu oynamışdır. Ancaq Yima adamlara mal eti yeməyi öyrətməklə günah işləyir və qürreləndiyi üçün cəzalandırılır.

Bavray ölkəsi – mifik şər ölkəsi (gümana görə: Babil).

Atıya – onun bərəsində 9-cu yaşnada danışılır: “Cismani dünya üçün monim Xoma şiromi çəken ikinci adam Atıya idi”.

Kərşasib – Onun bərəsində oradaca deyilir: “...onun atası Trita-Sam oğullarının ən yaxşısı – cismani dünya üçün mündən şirə çəken üçüncü adam idi”. Kərşasib həmin bu Tritanın ikinci oğludur; o, “ucaboy, qıvrımtel, toppuzvuran, ejdaha Suvarı öldürən... gəncdir”.

Pişina – mifik göl adıdır.

Qandarva – Kərşasibin öldürdüyü, “qızılxallı” divlərdən biri, şər pəri, iblis.

Turanlı Franqrasyan – Əski İran gələniyəndə “turanlı” deyəndə İranın oturaq yaşayış məskənlərinə talançı basqınlar edən, zərdüştlərin kəskinliklə qadıqları köçəri iranlı tayfalar nəzərdə tutulurdu. (Qeydin müəllifi – İ.Braginski – bizzə, burada “Avesta”nın Turan – əski türklər ölkəsi haqqındakı yaddaşına yalancı, məkrli kölgə salmaq məqsədi güdmüşdür. (*Tərcüməçi Elman Ağaoglanun qeydi*).

Gavə Usan – Gavoəğulları şahlarından biri.

Erziya – mifik dağ adı.

Xosrava (*Gavəyi-Xosrova*) – Gavə oğullarından biri, Franqrasyanı öldürüb, atasının öldürülməsi üçün öc alan.

Çəçasta – mifik göl adı.

Tısa – şah soylu bir bahadır.

Vesaka – Turan bahadır.

Xəzatosuka – mifik gödik (dağ aşırımı).

Kanqha – Xarəzmlə eyniləşdirilən mifik ölkə.

Paurva – qədim nağıl personajı.

Camasp – Viştaspın yərəsindən olan Zərdüşt ardicılarından biri.

Ağavazda, *Trita* – Asanban, Kar və Var törəmələri olan Turan bahadırları ilə “Danavamlar”la, eləcə də Dureketa ilə döyüşmüş əfsanəvi İran bahadırları.

Anam Napat – şah haləsi xvarno (nur) uğrunda döyüşdə bu haləni ölə getirmək üçün suya baş vuran xeyirxah su ilahəsi.

Notar oğlu Vistarav – Gavoəğulları yərəsindən İran bahadır.

Vitanquhaiti – mifik çay.

Fryanlar evindən olan yoişta – “Sfinksin açılış bilməçələri” süjetindən bir personaj (burada: falçı Axtya). Orta fars dilindəki əsərlərdən birində güdrətli falçı Axtın necə dolaşdırıcı sorular verdiyindən danışılır. Uğursuz cavab üstündə 9 min kahin öldürülür; Axt onlardan soruşur: “Hansı uçmaq (cənnət) yaxşıdır: yerdəki, ya göydəki?” “Göydəki” – deyə kahinlər cavab verirlər, Axt onları təzə oraya göndərir. Gənc Yoişta Axtın bütün sorularını açmaqla ona üstün gəlir.

Ranqha – mifik ada.

Ratava – cismani dünyanın xeyir ilahları.

Artnlar, vavjqlar, varnavalar, varnavavışlar – hoşəratın və başqa sürür-nən iranclorin yaman ruhları.

Altı yüz və min – Güman ki, "saysız-hesabsız" anlamındadır.

Xaovlar – Gavəoğulları yörəsindən İran bahadırları soyu.

Frazdanav danizi – mifik addır.

Tantrıyavant, Peşana, Ərcatasp – Druca xidmətçiləri olan pis ruhlı Turan bahadırları.

Zarivaray – bahadır, Viştəspın sərkdəsi ("Zərərin oğlu haqqında" dastan) daki adı: Zərər.

Humayaka – Ərcatəspın tərəfində vuruşan bahadır.

Zaotar – kahin, ruhani.

Sağ və sol – Burada düşmənin cinahları.

QƏDİM YƏHUDİ ƏDƏBİYYATI

"VARLIQ KİTABI"NDAN (6-8-ci FƏSİLLƏR)

DAŞQIN

Adətan, belə hesab olunur ki, Bibliyanın bu hekayəti də Beşkitabın başqa hissələri kimi, iki müxtəlif yazılı qaynağın birləşdirilməsindən ibarətdir; bir qayda olaraq, onlardan birində İsrail tayfalarının tanrısı Yaxve (gələnkəsəl çevirmədə: "İlahi"), o birində Elohim; hərəfən "allahlar" ("coxsaylı uluqlar") adlandırılır; gələnkəsəl çevirmədə "Allah". Daşqın haqqında Bibliya hekayətlərinin hər ikisi Mesopotamiya (Çayarası) əfsanələrinə gedib çıxır. "Bil-qamış dastanı" ilə müqayisə edin.

(səh.511)

Allah oğulları – ilk prinsip baxımından, təkətanrılı mətndə "allah oğulları" sözünün işlənməsi yorumçuları (sərhçiləri) çoxdan çaşdırmaqdadır. Son yozum-lara görə, bunlar mələklərdir; görünür, ilk öncə Yaxve ("İlahi") ilə yanaşı İsrail tayfalarının tapındıqları kiçik allahlər nəzərdə tutulmuş.

(səh.513)

...*Bütün quyularının ...ağzı açıldı* – əski Mesopotomiya (Çayarası) sakin-ləri kimi, burada da Yer böyük içməli su Okəanında üzən quru kimi təsvür olunurdu; bulaq və irmaqlar – Yer altındaki girdəbdən çıxan sulardır. Yer in üzərində metal Göy qübbəsi, bu qübbədə isə barmaqıqlı və qapaqlı abışqalar (pəncərələr) olduğu düşünülürdü.

(səh.513)

...*Ararat dağında...* – E.ə. II-I yüzillərə aid olan Ölü dəniz əlyazmaların-dan birində: – "Urarat" dağında. Mərkozi Van gölü yaxınlığında olmuş Urartu dövləti nəzərdə tutulur; bu yer indiki Türkiyə ərazisindədir.

İONANIN KİTABI

"Varlıq kitabı"ndan fərqli olaraq daha sonralar yaradılmış bu kitab "İlahi" (Yaxve) və "Allah" (Elohim) sözlərinə heç bir fərq qoymadan, çal-keçir (hansı gəldi) işlədilir.

(səh.514)

Iona – Amittayın oğludur, "peyğəmbərlər" toplusuna ("korporasiyasına") daxildir. Bibliyanın İlsırsəl (tarixi) kitablarında ("IV Çarlıq", "II Çarlar") adı çəkilir, guya e.ə. IX yüzildə Quzey İsrail çarlığında yaşamışdır. Ancaq "İona-nın kitabı"nda adı çəkilən *Nineviya* bundan yüz il sonra böyük şəhərə çevril-miş və Assuriyanın başkəndi olmuşdur. *Tarış* – İspaniyada yerləşmiş Tartess çarlığı e.ə. VII yüzilə aid olan Assuriya kitabəsində yad edilir. Iona əski görü-nülərdən (təsvürlərdən) çıxış eləyir; bu görüntülərə görə, hər bir allah yal-nız öz ərazisi, öz toplumu, ulusu, tayfası və s. üzərində hakimiyyətə malikdir. *Yafo* (əski yəhudicədir; ərəbcəsi Yaffa, yunancası İoppa) – indi Təl-Əvivin şəhər yörəsinə daxildir. ...*Birdən Allah bizi burdan qurtarar...* – Burada və aşağıda "Allah" əvəzinə orijinalda Elohim işlədilir, bu isə Yaxve allahın adlarından biridir (ümumiyyətlə, allahınki deyil).

(səh.515)

İlahi, ölməyi bizə rəva görmə... – Dənizçilərin duası-yalvarışı o bərədədir ki, tufan İonanın ucbatından qopmuş olsa da, İlahi onu xalis cləsin, ...*Yekə bir balıq uddu* – Xristian gələneyinə görə, hər hansı iri balıq anlamı verən "dağ" sözü "balına" kimi tərcümə olunur.

(səh.517)

Nineviya isə Allahın böyük şəhəri idi... – Nineviyanın ölçüləri burada həd-dindən artıq şişirdilmişdir.

(səh.518)

...*Şəhərin doğusunda...* – Nineviyadan bir qədər güneydə təpəlik, sonra isə dağlıq yerlərdir; buradan şəhər mənzərəsi açılır. *Doğu küləyi...* – Fələstində səhradan əsir, Nineviyada isə səhradan əslində Batı küləyi əsir.

I.Dyakonov

"Rufun kitabı"nda haqqında danışılan dönm (dövr) Çarlıqların yaradılmasından öncəyə – tayfanın bütün işlərinin onların başçıları olan *Hakimlər* tərəfindən həll edildiyi çağlara aiddir. Bu hal "Rufun kitabı" ilə "Hakimlər" kitabını müqayisə etməyə imkan verir; gəlişinə (təsədüfi) deyil ki, xristian ehkamında bu kitablar yanaşı yerləşdirilir: "Hakimlər"dən sonra "Ruf". "Ruf"da "dörin keçmişlərin rəvayətləri" əsas etibarilə nağılcının – həmin keçmişlər çağdaşının mövqeyini özündə saxlamışdır. "Hakimlər" kitabında əski rəvayətlər daha sonra ki çağların, görünür, Bibliyanın kodlaşdığı çağların monarxiya – teokratiya ideologiyası mövqələrindən işıqlandırılır. "Hakimlər"; cənab allahla sövdələşmə – "ittifaqla" ("berit") duruya çıxarılan nifrot və qadına inamsızlıq, düşmənçilik və məkr kitabına çevirən də məhz bu ideologiyadır. Başqa tayfalarda ilgi (münasibət) ya onları işğal və məhv etmək, ya da onları tabe edib, onlardan xərac almaq kimi başa düşülür. Bu tayfalarla yaxınlaşma "öz" allahına xəyanət kimi lənətlənir, başqa tayfadan olanlarla evlənmə zinakarlıq sayılır, misal üçün, moavlılar özəli yağdı kimi yalnız zəbt olunmağa, istismara və məhv edilməyə yararlı bilinir. "Rufun kitabı" tamamilə başqa, bunun tam əksi olan ideologiya ilə aşılansızdır. Bu kitab sevgilinin, ərin xatirəsini bezən hətta əbədləşdirmək istəyindəki yüksələn sevgi haqqında, ömürlük ar-ərvad sədəqəti haqqındadır; onun soyunu bərpa etməklə adını, onun toxumunu əski alışqanlıq (adət) olan "levirat" əsasında başqa adamın toxumu hesabına olsa da, yaşatmaq haqqındadır. Ehkamda (kanonda) "Rufun kitabı" başqa bir sevgi kitabıyla bir cüt gəncin sevgisini öyən "Nəğmələr nəğməsi" kitabı ilə yanaşı yerləşdirilir. Rufun ərinin ailəsinin Moava ilk dəfəki köçürülməsinin bütün tarixçəsi, əski yəhudilərin moavlılarla evlənmələri, Noominin Rusfa evə qayıtması – bütün bunlar "Hakimlər" kitabındakına nisbətən tamamilə başqa mövqələrdən – ayrı-ayrı tayfaların dostluğu mövqələrindən təsvir edilmişdir.

I.Braklenski

(səh.518)

Vifleyem (əski yəhüdicədə: Bet-Lehem) – o çağlarda İyehuda (İuda) tayfasının torpağında yerləşirdi. *Moav* – İordan yörəsində dövlət idi. Moavlıların dili hələ əski yəhüdicəyə yaxın qohum dil idi, yəhudilərlə moavlılar bir-birini asan başa düşürdülər.

(səh.518)

Efratılar – Vifleyemin başqa, daha əski adı olan "Efrata" sözüdür. Noominin öz gəlinlərinə "qızlarım" deməsi, onun, bir qaynana kimi, öz oğul

(aile) toplumunda onların özünə nisbətən kiçik qatılımcı (iştirakçı) olmalarını qəbul etdiyini göstərir. ...*Allahların–allahların!* Yuxarıda deyildiyi kimi, İsrail allahı Yaxvenin adlarından biri Elohim idi, bu da hərflər "Allahlar" deməkdir. Ancaq moavlılar müxtəlif allahlara tapınırdılar, odur ki, Ruf burada sanki "sənin Elohimin – mənim allahlarımdır" və ya "sənin Elohimin – mənim Elohimim" (burada söz oyunu var – *E.A.*).

(səh.519)

Qoy İlahi öz iradəsiylə versin hökmünü ondan da artıq! – And bildirən şərti düstur; keçək andda vədi-andı pozana allahın məhz hansı cəzaları verməsi dilə gətirilməliyi, burada isə lənəti özünə götürməmək üçün hekayətçi düzünə nitq biçimində andın dəqiq sözlərini heç deməmişdir. Elin – elimdir, *Oğlan* və *Cavan arvad* (Daha doğrusu: qız) – "qız" və "kənis" anlayışlarının məişətdə işlənen biçimi. Bunların yaşa (cavanlığa–yaşlılığa) dəxli yoxdur.

(səh.521)

...*Bir ölçüyə qədər arpa*. Orijinalda "əfa qədr". Adətən, əfa 30 litrə yaxın idi, ancaq burada güman ki, bundan az bir ölçüdə danışılır.

(səh.522)

Bu adam bizə qohum və yaxındır – Ölənin ən yaxın qohumu olan kişilər onun torpağını becərə bilmirdisə – satın almaq hüququna malik idi və hətta buna borclu idi. Eyni zamanda, ölənin ən yaxın qohumu (çox vaxt qardaşı) onun övladsız arvadını öz atalıq – patriarx himayəsinə götürməli və ona uşaq törətməliyi; bu halda uşaq ölənin soyunun davamı sayılırdı və oğuş-aile toplumunda onun mirasını pay alırdı. Ancaq belə qohum ölənin arvadını özünə tam hüquqlu arvad eləməyə borclu deyildi. Hekayətin stijeti Yaxın Doğunun bu əski adı hüququ üzərində qurulmuşdur; görünür, onun yazılma dönməndə bu alışqanlıq – adət artıq müəyyən qədər qüvvədən düşmüşdü. *Sənin bu yaxşı hərəkətin öncəkindən də yaxşıdır*. Birinci hərəkət – qoca qaynana atması; ikinci – artıq yaşa dolmuş kişi olan *Boazın* atalıq-patriarxal himayəsinə sığınması. ...*Mənim elimin qapısında...* – Şəhərin qapıları hüquqi sövdələşmələrə və yarı (məhkəmə) iclasları, eləcə də şəhər ağsaqqalları şurasının və onun xalq məclisinin keçirildiyi yer idi. Boaz demək istəyir ki, Rufu şəhər xalq məclisinin bütün azad və tam hüquqlu üzvləri-üzvləri tanıyırlar. "Xalq" deyəndə burada yalnız efratılar nəzərdə tutulur.

Boaz ona dedi... – Qaynağın əslində mətnin burası korlanıb. Əski Suriya törcümasında tamamilə başqa cür – daha anlaşılıqlı deyilir: “Və o (Ruf) dedi: qoy mənim sənin yanına gəlməyim bilinməsin”. ...*Ortū* – küçədə qadını başdan-ayağa bürüyən örtük. ...*Altı ölçü...* – Qaynağın əslində Boazın məhz hansı ölçüdən altısını verdiyi göstərilir. Bu, çətin ki, efa olsun, çünki bu 180 litrə yaxındır. *Qızım, sən kimsən?* – Noomi Rufu bürünməmiş-örtüksüz görüb təəccüblənir: yalnız konizlor (qul qadınlar) və gözəyənlor belə görkəmdə olurdular. ...*On nəfər çağırıb...* – adı düzənə (qaydaya) görə, istənilən hüquqi sövdələşmə üçün on tanrı (şahid) zəruri-görəkli sayılırdı. ...*Marhumdan sonra dul qalmış...* (daha dəqiqi: ölən in ar va di) – Yalnız üzərində ərinin və ya onun ən yaxın qohumlarından birinin patriarhal hakimiyyəti olmayan qadınlar dul sayılırdı; odur ki, Ruf hələ də “dul”, yox, “ölənin arvadı” sayılır; özü də burada “ölən” deyəndə tarlasından söhbət gedən mərhum Elimelex nəzərdə tutulmur; “ölənin arvadı” – sadəcə olaraq, Rufun oğuş-toplum durumudur (sosial-aile vəziyyətidir). ...*Axı onda mənim vərasəm də doğulur* – Bu qohumun hələ oğlu yoxdur, buna görə o qorxur ki, öz varidatı Rufun oğluna qalar – gələcəkdə ondan Rufun oğlu olarsa, yalnız Rufun ölmüş ərinin yox, bu qohumun özünün də varisi o olar. Həm də bu oğlan onun yox, öləninin oğlu sayılacaqdır.

Peres – İuda tayfasının ulu babası əfsanəvi İyehudanın oğlu. Rəvayətə görə, *Tamar* (Famar) – İyehudanın başqa oğlunun – erkən ölmüş Erin arvadının qayınatası İyehudani ona oğul doğuzdurmağa məcbur etmişdir ki, əri Erin “adi yerinə qayıtsın”, çünki Erin qardaşları kiçikyaşlı idilər. Tamarın İyehudan doğduğu Peresin burada yada salınması onandır. ...*Onu öz sinasına sıxdı...* Qan (süd) qohumluğunun qəbul olunmasını göstərən rəmzi ehyam. Qonşu qadınların “Noominin oğlu oldu” sözü bundandır – uşaq onun doğma nəvəsi sayılırdı. *Obed* – adı “işləyən” və ya (kiməsə) “xidmət edən” anlamındadır; bu halda, görünür, Noominin o dünyadakı oğlunun kultuna və Noominin özünə? *Amminudab* – ünlü döyüşçü. *David* – İudaya – İsrail çarlığının banisi, çar.

İ.Dyakonov

İOVUN KİTABI

Bu kitabın yaradılma çağı yalnız nəzəri olaraq müəyyənləşdirilə bilər. Əski yəhudi ədəbiyyatının bu şah əsərini səciyyələndirən kəskin duyğular və düşüncə aydınlığı, onda əqli doktrina ilə yaşam reallığı arasındakı “lənetə gəlməmiş uyumsuzluq” məsələsinin bərabərlikçilik qoyulması “əsirlikdən son-

rakı” dönmə, ən çox da e.o. IV yüzil bərədə düşünməyə imkan verir. Bu kitabın içində daha erkən çağlara aid materialın (ola bilsin, başdakı və sondakı düzyazı – nəsr) və sonrakı çağlara aid ələvlərin (ehtimal ki, Eliunum nitqləri, ola bilsin 28-ci fəsildəki bilgilik haqqədə nəgma, 40 və 41-ci fəsillərdə Levialanın və begemotun təsvirləri və s.) olması gümanı aradan qaldırır.

Kitabın qəhrəmanının adı artıq e.o. II minil üçün sübut olunmuşdur; bu ad nağıllardakı qədr qədimliyə malik bir adı kimi məsələlərə düşərək, elin yad-daşında yaşamışdır. Suclu öləninin başının üstünü almış tanrı cazasıyla hədələyən peyğəmbər deyə bilər ki, bu ölkədə Nuh, Daniil və lov kimi üçlə adam olsaydı, onlar (öləninin sakinləri) yaşamların öz möminlikləri ilə xilas edə bilərdilər; ...hətta bu üç adam oğulları, qızları xilas edə bilməyib, yalnız özləri xilas olsaydılar belə, Yer özü səhraya döndər. (“Peyğəmbər İyetzkeilin Kitabı”nda 14-cü fəsil, 14 və 16-cı misralar nəzmunu). İyetzkeilin üç böyük mömin haqqındakı ön sözü İovun (Iyov) adını Nuhun (Daşqın haqqındakı əfsanədən) və (artıq uqarı dastanında adı çəkilən) Daniilin adları ilə birləşdirir, ilgiləndirir; bu, ümumənmiş gələnlərinin olduca dərin qatları haqqında düşünməyə vadar edir. Beləliklə, olayların çağı – əfsanəvi keçmişlərdir. Olayların baş verdiyi yer bir qədr bilməkdir: “Uts” adı Bibliyada Simin törəmələrinin şərəfində vardır, ancaq *Uts torpaqlarını* hansı yerlə eyniləşdirməli – İordanın o üzünün quzeyindəki Arami vilayətləri, bir qədr güneyə və ya doğuya doğru yerləşən Hauranlamı, Ölü dənizin güneyində yerləşən Edemləmi – indiyədək bunlar aydınlaşdırılmayıb. Belə deyək: İov qan və coğrafi yaşıyı məskəni baxımından İudaya – İsrail yörəsinə – sferasına elə yaxındır ki, (özünün üç dostu və Eliu ilə birlikdə), vəhid allaha tapınanlar dairəsinə daxil ola bilər; və o bu yörədən o qədr uzaqdır ki, onu fəlsəfi pritchə üçün “ümumiyyətlə insan”, “açıq” dinsel (dimi) təcrübə örnəyi, bir növ “doğal” (tabii) möminlik nümunəsi, əski yəhudi xalqı iltirasının – tarixinin hər hansı bir cəhətdə bağlanmayan bir kəs saymaq olmur (əks halda, oxucu marağı şəxsi obyektindən, ümumxalq – siyasi obyektə keçir). İov də həmin allaha inanır, çünki o da hər bir yəhudi kimi eyni sorular – problemlərlə qarşılaşır; bu allah haqqında İudalı personaja nisbətən daha sərbəst olaraq ondan söz soruşmaq olardı.

“İovun Kitabı”nın yazarı zaman və məkan distansiyasının “ovsunlu kristali” arasından öz qəhrəmanlarını görə bilmək üçün inco və ölçüb-biçilməsi stilizasiyaya el atır. İov və onun dostları Bibliya rəvayətlərinə görə, məxsusi olaraq Musaya və ondan törənmiş yəhudi xalqına açılmış (nazil olmuş) tanrısal “Yaxve” adından söyle yan keçirlər, halbuki kitabda yazır (məlüflif) sözü də çoxdur. İov başqa əraya, başqa düzənə (qaydaya) məxsus adamdır – o hələ Musadan önce yaşayırdı. Onun təcrübəsi “ulu baba” Avraamunki (İbrahiminki) kimi ilkindir. Buna görə də o, allahı Bibliya üzrə İbrahimin (Avraamın) elodiyi kimi “Şadday”, “Elyon”, “El”, “Elohim” adlandırdı.

“İovun kitabı”nın dili olduqca qeyri-ədidir; onda kəskin gözənlilməz, hərdən bilməclərlə bənzətmə və metaforalar, eləcə də eymahlı arami, yaxud bezi

fərziyyələrə görə edmi köklü sözlər bol-boldur. Onda çoxlu elə ibarələr var ki, bizə gəlib çatmış əski yəhudi mətnlərinin daha heç birində təsadüf olunmur və bunların anlamını yalnız kontekstdən duymaq, tapmaq gərəkdir (lazım gəlir). Bəzi hallarda sözün anlamı–önümü artıq “Septuagintlər” (e.ə. III-I) və Talmud (e.ə. I minilliyin I yarısı) çağlarında yozucu –şərhlilər üçün sorun (problem, çətinlik) idi. Mətnin korlanması üçün də olanaq (imkan) yetərinə idi (hərçənd pozuntu, korlanma bir neçə on il bundan öncə bilimə (elmə) göründüyü qədər də çox deyil). İndi – Kumran tapıntısının, bu kitabın arami dilinə tərcümünün (nəql edilmişinin) nəşridən sonra “İovun kitabı” üzərində tekstoloji işin yeni mərhələsi başlanır.

(səh.525)

Bu kişi... sada adam idi... Əslində “tam” – tərcüməyə gəlməyən əski yəhudi sözdür; içəridən çatışmazlığı olmayan, dolğun xeyirxahlıq və bütün düşüncə, söz və işin bitkin uyurlığı anlamına gəlir. Qarşımızda səmimi, təmiz-ürəkli, xoşniyyətli, suçdan özünü dönmədən qoruyan, hər şeydə düzənə (qaydaya) uyğun hərəkət edən varlı patriarxal “şeyxin” obrazı canlanır. İov – yaxşıdır, ona da yaxşıdır, onunla da yaxşıdır; elə bil şərin onun yaşamaına girməsi üçün yol yoxdur. Bununla belə, təəccüblüdür ki, şərin onun yaşamaına girir. *Və onun yeddi oğlu oldu...* Sakral 7, 5, 3 rəqəmləri əski say estetikasına uyğundur və yetkinlik, yasayuyarlıq, uyarlı dayanıqlıq (sabitlik) bildirir. İnsan hər yandan belə rəqəm strukturlarıyla dövrələnilib, onun işi düzgün gedir, düzənə, öz “mərtəbəsi”nə uyğun gedir. *Allahın oğulları* – Mələklərin təsviri ifadələri. *İlahi* – qaynağın əslində burada və sonra “Yaxve” adı. *Əksdanışan* – qaynağın əslində “satan” sözü; bu həm də “qınayıcı” və ya “böhtançı” (yarğıda – məhkəmədə), “düşməni” və ya “supostat” (savaşda), “tovlayıcı” və ya “qızıdırıncı”, “araqarışdıran” (dava-dalaşda), “badalaqçı” (yolda), bütövlükdə (rəqib), “əks tərəf”, “qarşıçıxan” anlamlarını verir. Bu əski yəhudi ümumi ismi çağdaş dillərdə xüsusi ad kimi işlənilir: – “Sātana” (“Şeytan”). Ancaq “İovun kitabı”nda bu söz sabitləşmiş xüsusi adlıqdan çox adsız və özəlliklə Evrenin (kainatın) qorxunc, qeyri-insani prokurorunun ləqəbi, ayamasıdır. Ancaq fərqli yalnız burada deyil. Ən son teoloji bilgilərdən qəti bəllidir ki, Şeytan Allahın rəqibidir. “İovun kitabı”ndakı Əksdanışandan hələlik yalnız bir şey aydındır: o, insanın rəqibidir. Onun tanrıyla ilişi (münasibəti) tapmaca və açma (cavab) gözləyən soru (sual) kimi qalır.

(səh.526)

Sən öz əlini uzadıb... – Şeytan Allahı “şimikdirir” və bu şimikmənin biçimi Bibliyada Adəmle Həvvanın günəha batmaqları haqqında hekayədəki kimi insanın şimikməsinə rəmzi olaraq uyğun gəlir. Orada İlan insanayasaq mala

toxunmaq üçün əlini uzatmağa şimikdirir ki, xeyirli şərin nə olduğu bilinsin; burada Əksdanışan Allahı dile tutur ki, insanın xeyirmi, şərmi olduğunu bilmək üçün əlini insana toxundurursun.

(səh.529)

“Dəriyə-dəril!” – Görünür, bu deyim köçərilərin (bədəvilərin) alışı-verişi yaşamaında yaranmışdır. *...Yaman yaralarla...* – Cüzam nəzərdə tutulur. Əski yəhudi üçün bu, yalnız sağalmaz xəstəlik, asta və üzücü ölümün başlanğıcı deyil, həm də çirək, Allah qəzəbi, cismani gөрkөmin biabırçasına itirilməsiydi. Ayın anlamında, cüzamla – “iyrəncdir” və buna görə də toplum ibadətində təcrid edilir. *...Elifaz-Temanadan, Bildad-Şuaxdan, Tsəfar-Naamidən...* – Burada Fələstindən doğudakı, sakinlərinin bilgiləri ilə ad çıxarmış torpaqlar sadalanır. İovun dostları, necə deyirlər, bilgələr yurdundan çıxmış bilgələr, ağıllılar və mübahisələr aparmağa anadangəlmə haqları olan kəslərdir.

(səh.530)

...Öz baxtını lanətlədi – Özünün doğulduğu günü İyeremiya peyğəmbər də lanətləyir. *“Doğulduğum günü çürüdü...”* – Bütün bu lanətlənmələr, özlərinin dəridəki anlamlarına görə, dünyanı yarıdarkən dediyi “Qoy işi olsun!” sözünün düzgün olmadığını sübuta yetirmək və onu geri götürmək cəhdidir. Allah–gündüzün yiyəsidir, çünki haçansa işi qaranlıqdan, yoxluqdan və xaosdan çağırır çıxarmışdır; ancaq o, İovun dediyi kimi, “öz mülkiyyətini” axtarıb tapmasa, yəni də özünün öncəki yiyələri olan qaranlıqdan, yoxluqdan və xaosun əlinə keçəcəkdir, dünya ona qarşı kosmoqonik çəlişmələrdə yaranıb; ona görə də mayatutma gəccəsinin və doğulma gününün lanətlənməsi Levianın yamanlanmasından və çağırılmasından ibarət olmalıdır.

(səh.533)

Qığılçının göyə qalxması – Qaynaqda: “Reşef oğulları”. Reşef – əski xanaanilərdə od, alov, bürkük, istilik müccəssəməsidir, buna görə xəstənin canındakı istiliyi bildirir, buradan isə – bütövlükdə ölət və yoluxma qaynağı sayılırdı. Bizim tərcümədə əski tərcümlərin və İbn-Əzranın yorumları əsas götürülmüşdür: “Reşef oğulları” – yəni od oğulları – “qığılçım” anlayışının metaforası. “Septuagint” də əks olunmuş başqa yozum “quş” anlamında tərcümə tələb edir. *...Matanatinin...* – “İovun kitabı” üçün sөciyyəvi olan əski və Allahın olduqca bilməli “Şadday” adı burada “mətanətli” kimi tərcümə olunmuşdur. Görünür, “Şadday” sözü, etimoloji baxımdan, hər şeyi sarıdan qüvvə ideyasıyla bağlıdır. Gələcəkdəki tərcümədəki “Metanətli” sözü Əski Anıt keçmişlərinə yad olan müccərəd-əhkamçı təfəkkür səviyyəsini nəzərdə tutur.

(səh.536)

...Məgər uçurumam, məgər ilanəm?.. – Dəniz tələtümü və nəhəngi ("tannin") Bibliyada tanrının yendiyi, ancaq "əhliləşdirə" bilmədiyi xaosun rəmzi kimi çıxış edir. Odur ki, Allah, tabelikdən çıxmamaları üçün onların üzərində "nəzarət" qoymalıdır. *İnsan nədir ki, sən onu seçdin...* – Tanrı dünyasında insanın yerini öyən Zoburun 8-ci surəsi haqqında faciəvi kinayə dolu bir xatirədir:

"...İnsan nədir ki, Sən onu anırsan,
ya da insanın oğlu ki, Sən ona yarırsan?
Sən onu tanrılardan bir azca kiçik yaratdın,
onu ad-sanla ləyaqətə ucaltdın,
Öz əllərlə yaratdıqların üzərində hakimiyyət verdin,
nə varınsa, onun ayağı altına sordun!.."

Hər iki əski yəhudi şairi Allahın cızdıqlarında (planlarında) insana həddindən artıq önəmli yer ayırdığı haqqında yekdildir. Ancaq surədə bu – rıqət öyadırsa, "lovun kitabı"nda dəhşət öyadır.

(səh.539)

Kesil – Orion bürcü. *Rahav* – xaosun təcəssümlərindən biri.

(səh.551)

Şəypur – Yaxın Doğunun əski poeziyasında şöhrət, qürurun adı rəmzi.

(səh.555)

...*Cəsəddən olaram, görməm Allahi!*.. – "lovun kitabı"nın yazarı və pəhrəmanı üçün o dünya və ölümlərin diriləcəyi doktrina hələ yoxdur. Burada deyənləri fəlsəfi-poetik paradoks kimi anlamaq olar: hə, mən onu görməliyəm – öz hüduqlarımdan, artıq qurtarmış olan mövcudluğumdan qırağa olsa da! Bir də, burası qrammatik aydinsızlığıyla seçilir və ayrı-ayrı yorumlara yol verir.

(səh.561)

Ofir – Yer adıdır (Ərəbistandamı, Hindistandamı?); çar Süleyman (Solomon) çağında oradan qızıl gətirilirdi.

(səh.565)

Refaimlər – "Höyulalar", "qaranlıqlar", "öcinnələr" – qatı o dünya zülmetinin mücəssəmə və sakinləri. *Avvadon* – "ölüm"; "uçurum": cəhənnəm və cəhənnəmin təcəssümü. ...*Əli ilə ilanı vurub öldürür!* – Xaosun ən birinci nəhənginə qarşı Allahın kosmoqonik döyüşünün daha bir obrazı.

(səh.569)

...*Şəhər qapısına...* – əski Fələstində ağsaqqalların yığışib yığılıb apardıqları yer. ...*Feniks quşu kimi başa vurub ömrümü...* – mətn Talmudun "Sanhedrin" risalesindəki sitata uyğun olaraq yorumlanmışdır. Masoret mətni üzrə belə çevrilməli idi: "Günlerim qum kimi artacaqdr".

(səh.574)

31-ci fəslin məzmunu lovun "təmizlənmə istindən" ibarətdir. O, hüquqi baxımdan düzgün yarğı (məhkəmə) aparmaq əndirdi və indi əski yarğı gedişinin bütün düzənlərinə uyğun olaraq, bütün olanaqlı (mümkün) maddələr üzrə özünün suçsuzluğunu elan etməklə bu yöndə addım atır.

(səh.576)

33-cü fəsil. Uzun çəkmiş çək-çevirə (disputa) Eliunun özüylə gətirdiyi əsas ideya təxminən belədir: iztiraba yalnız yuridik anlamda cəza kimi deyil, insan qutunun (ruhunun) gizli azarlarını Allahın bu yolla sağaltması, məlhəmedici, təmizləyici arac (vasitə) kimi Allah tərəfindən insanın iç duyğunluğunun, eşitmə duyğusunun itiləşdirilməsi kimi baxılmalıdır.

Yenə qoşqu (şeyr) düzyazıya (nəsrə) keçir; bununla kitabın idilliyi ilə başlandıqı kimi, idilliyi ilə də bitdiyi gözə çatdırılır. Yazarın son dərəcə patetik səhnələrdən sonra yüksək qoşqusal (poetik) dikbaşlığa keçərək öz hekayətini nağılvari gülməce ilə başa çatdırması heyratəmizdir (üç qızın – bacıların "damaşan" adlarının özi nəyə desən dəyər!).

S.Averintsev

NƏGMƏLƏR NƏGMƏSİ

"Nəgmələr nəgməsi" toplusuna girmiş ayrı-ayrı lirik əsərlər e.ə. IX-III yüzillər arasında yaradılmış və eramıza qədərki III yüzildən öncə olmayaraq yazıya köçürülmüşdür. Əski Doğuda lirika heç vaxt sadəcə qoşqu (şeyr) olub qalmamışdır, həmişə toplu halında yerinə yetirilən ayin göstərmələri mətni,

toy və ya ölü basdırma (gömmə) məhəlləri, yaxud yalvarış-dualar olmuşdur. "Nəğmələr nəğməsi", görünür çox vaxt sübut edilməyə çalışıldığı və indi də davam edən bu cür yorumlamaq cəhdlərində nəzərdə tutulduğu kimi vahid bir osor, poema və ya dramatik görkəzmə deyil, toylarda ifa olunan nəğmələr toplusudur. Topluva salınmış ayrı-ayrı nəğmələrin eskiləri də var, yeniləri də. Örnək: VI nəğmənin 4-7-ci misralarında sevimli qızın gözəlliyi e.ə. X yüzilin ikinci yarısında İsrail çarlığının başqaları olan *Tirtsə* şəhərinin gözəlliyi ilə müqayisə olunur; e.ə. IX yüzildən başlayaraq, qaynaqlarda *Tirtsə* şəhərinin adı çəkilir; bu həmin şərin çox qadimlərdə aid olduğunu göstərir. Lap sonrakı çağların ofsanosində iddia olunduğu kimi, "Nəğmələr nəğməsi" çar Solomona məxsus deyildir. İsrail (tarixi) Solomon e.ə. X yüzilin başlanğıclarında hökmdarlıq etmişdir, bu çağda isə *Tirtsə*nin heç bir önemi yox idi. Xalq gələ-nəyino görə, əski "Nəğmələr nəğməsi"ndə nişanlı oğlan "çar" və ya "çar Süleyman" adlandırılır. Ehtimal ki, bu evlənilərin belə böyük tutulması başçı və ya çarla kahin qızın təmsil etdiyi ilahə arasında qədim ayinsel "qutsal kobin" özəlliklərinin toy gələniyə gətməyinin sonucudur. "Qutsal kobin" ayini yazda möhsuldar doğa (təbiət) qüvvələrinin oyanışı ilə bağlıdır. Ehtimal ki, gələnek on əski çağlardan, "çölçülük" dönməndən Fələstində də varmış. Hər neçə-dirsə, yaz gələnoksəlliyi "Nəğmələr nəğməsi"ndə açıqca görünməkdədir – örməyin (mosolon), burada alma ağacı boyu, çiçəklənən olən üzümülük, "ağzı möhürələnmiş bulaq" və ya xurma budağı gəlini təmsil ələyir. Topladakı nəğmələrin toyla bağlılığı göstərir ki, onlarda sevgililər ifadə olmuşdur. Bizim tərcümədə "əozimiz" sözüylə verilən anlam, ilk öncələr "mənim rəfiqəm" və "dayım" və ya "dayıoğlum" anlamlarını daşımışdır; sevgili (qız) həm də (əski Misir qoşularındakı kimi) "bacım" və ya "bacım, nişanlım" adlandırılır; bu, ilkəl toplusun (ibtidai icmanın) əmi-dayı uşaqlarını məcburi evləndirmə-lərinin qalıdır. Əski toyların hamısında dostlar və rəfiqələr, qonaqlar, bözi hallarda isə böylə gəlinin özləri də dildən ələ də utancaq olmuşdurlar və toy nəğmələrində dünyəvi sevginin bütün təzahürlərinə, o cümlədən evlənmə tel-ləriylə heç də nurlandırılmayan (qutsallaşdırılmayan – müqəddəsəşdirilmə-yən) sevgiyə aid ehyamlar ə deyildir; sevgi nəğmələri öz kökləriylə toya bağlı olmasa da, hərdən həftə boyu uzanan əski toylarda tamamilə vətənilən ələyir. Belələri toplusun toy ayininin holo bağlanmadığı çağlara əks etdirən ilk fəsillərində daha çoxdur. Bizim mühəkimə edə biləcəyimiz dərəcədə (qayna-ğın özündə heç bir remarka yoxdur) nəğmələrin özlərinin dörd partiya tərə-fəndən ifa edilməsi nəzərdə tutulur (düşünülür); oğlanla qızın solə oxumaları, dostlarla rəfiqələrin xor oxumaları. Bəzən bütöv nəğməni bir partiya ifa edir, bəzən solə partiyası qarşı tərəfin və ya xorun atmasıyla əvəzlənir. "Nəğmə-lər nəğməsi" Bibliya əhkamına (kanon) I yüzilə yaxın Fələstində salınmışdır. Sonralar, I-II yüzillərdə yohudilər əncəki durumlardan fərqlənən başqa əlke-lərdə yaşamaq zorunda qaldıqda və ayinsel nəğmələrin anlamlarını unudular.

Bir çox gerçək durumlər bərədəki biliklərin itirilməsiylə əbzərlərin birbəzə qəbulu və bunula yənası, nəğmə konusunun (məzmununun) konkretliyi də yaddan çıxarılmışdır. "Nəğmələr nəğməsi"nin oxucuya sunulan (təqdim olu-nan) tərcüməsində əski xalqın sevgi nəğmələrinin ilkinliyinə mümkün qədər yaxın yaranmasına çalışılmışdır. Dilləncələr özdillinin (orijinalın) səsləniş uyarlığını (ritmikəsini) çatdırmağı bundan əz önəmli saymamışlar; əski yəhudi mətlərinin hərfi tərcüməsiylə bu tərcümədəki fərqlərin çoxu bundandır. Bəzən bu və ya başqa sözü, örməyin (məsələn), istənilən əski yəhudi mətinəndə bol-bol təkrarlanan bağliyəcələri bəziləri və ya əski yəhudiçədə, demək olar hər əddən (isimdən) sonra gələ "mənim", "sənin", "onun" əvəzliliklərini atmaq gərəkdir. Əski Yaxın Doğru xalqlarının şəri heca vəznində yaranmışdır. "Nəğmələr nəğməsi" toplusunda misraların uzunluğu müxtəlifdir; bunlar hər bir nəğmə içində az və ya çox dərəcədə növbələyir; əncəq əyni sayda bölgü-ləri və dəimi seuzə yerə olan nəğmələrdə təsədüf olunur. Hər üçüncü böl-güdə, az-az hallarda ikincidən sonra gələ beş bölgüllü ölçiyə daha çox təsədüf olunur.

I, 5. *Kedar* – Fələstinin günəyində bədəvi tayfası. Bədəvilərin qara çadırların nəzərdə tutulur.

I, 7. Mal-qaranı sürüb apardıqları yollarda pulavəron qadınlar örtük altında gəzib dolaşırdılar (bax: "Varlıq" kitabı, XXXVIII, 14-26).

I, 14. *En-Hedi* – Ölü dəniz yaxınlığında yer.

II, 4. Hərfor: O məni şərab əvino saldı, onun nişanı – sevgisi başımın üstündədir. Əski çağlarda sözün əz anlamında bayraq – bayraqdar olmamışdır. Burada və sonra qoşun hissələrinin qabağında aparılan qutsal emblemlili metal nişanlar gözəndə tutulur.

II, 15. Görünür, burada rəfiqələrin xoru, solə nəğməsi – qəsdən dayan-dırılır; buna görə də onların atmasıını bundan əncəki nəğməyə də keçirmək olardı.

III nəğmə, 6-8. Mehz toy ayinini müşayiət edən nəğmələr görünür, buradən başlanırlar. ...*Gətirilmə tənbəki ilə*... Xırda doğranmış ətirli qatranlar nəzərdə tutulur; bunları Fələstine Güney Ərəbistan tacirləri gətirirdilər. Bu qatrandən ibadət zamanı xoş ətirli tüstülətmə üçün istifadə olunurdu.

IV nəğmə, 8. *Aməna* və ya *Aman* – Quzey Suriyada şəhər; *Livan* – Fini-kiyada dağ; *Senir* və *Hərmon* – Güney Suriyada dağ massivləri.

Bu parça kobinkəsmə ayinine salınmışdır.

IV, 13. ...*Çəmənlik* – Hərfor: "zoğlar", "cücətilər", əski yəhudi dilinə daha sonrakı gələimə dönəmlərində həmçinin "suvarılan, yaşılığa bürünən torpaq" burada metafəra kimi işlənilib. "Pardes" (tərcümədə "məşəlik") sözlə e.ə. VI-V yüzillərdən təz ələməyaraq, irəncədən gətirilmişdir (Midiya dilində "paradaya" – "park"; həmçinin müqayisə et: yunanca "paradeyos" – "park", "paradiz"). Ələ buna görə də bu nəğmənin, hər haldə, indiki redaksiyasının tarixi daha əski çağlara aparıla biləməz.

V nəğmə, 1. Ehtimal ki, IV nəğmənin 12-16-cı misralarındakı gəlinin yekun atmacasına cavabdır; törcümədə onunla birləşdirilməsi bundandır. "Dostlar" deyəndə böyin adamları, "qohumlar", daha doğrusu, "dayı və xala-şağqları" dedikdə gəlin tərəfin adamları nəzərdə tutulur.

V, 13. *Onun yanaqları...* Söhbət, əlbəttə, üzü ohatolayan saqqaldan gedir. *Onun dodaqları qırmızı zanbaqdır.* Qaynaqda "qırmızı" sözü yoxdur, ancaq "onun dodağı zanbaqdır" kimi çevirmənin mümkünsüzlüyü göz qabağındadır, bizim təsəvvürümüzdə zanbaq, adətən, ağ olur.

V, 15. Hərfor: "Kədr kimi seçmədir" (Say seçmə) (fərqləndirilmişdir, seçilmişdir). Yorumçular bu nəğmədə bir sıra önəmli düzəliş və yerdəyişmələr aparılmasını təklif edirlər, ancaq biz belə halların çoxunda olduğu kimi bu təklifləri də nəzərə almağı mümkün saymadıq.

VI, 4. *...Başkənd kimi.* Hərfor "Tirsita kimi". Bizim gümanımıza görə, Quzey İsrail çarlığının əski başkəndi nəzərdə tutulur (yux. bax). *...Bayraqdar Alay kimi!* – "Nəğmələr nəğməsi"ndən başqa heç yerdə rast gəlinməyən "bayraqdar" sözü, görünür, "qeyd olunmuş, döyüşüşi nişanı, yəni bayraqla təltif edilmiş" anlamındadır, yəni "alaylar"?

VI nəğmə, 11; VII, 1. "Nəğmələr nəğməsi"nin ən çətin parçalarından biridir – burada mətn, sübhəsis ki, korlanıb. Bu parçanın aydınsızlığı hələ qədim çağlarda duyulmuşdu. Yunan və slavyan Bibliyalarında VII, 1 şəri VI (VI, 13) fəslə aid edilmişdir, biz də buna əməl eləmişik.

VI, 12. Qaynaqda böyük aydınsızlıq olduğu üçün biz "Vulqata"nın törcüməsinə yaxın, şərti törcüməsini verməyi kösdirdik ("Mən bilməzdim: üroyim Amminadabın döyüş arabası üçün sıxıldı"); güman olunur ki, qələbə çalmış gözəl yuxarıda bayraq altındakı alayla müqayisə edildiyi kimi, burada yaxından keçən döyüş arabaları alayı ilə müqayisə edilir.

(VII, 1) a. Hərfor: "Qayıt, qayıt, "xaş-şulammit", qayıt, qayıt ki, biz baxaq sənə!" Əski törcümələr "xaş-şulammit" sözünü, adətən özəl ad kimi anlayırdılar, ancaq bu qrammatik baxımdan mümkün deyil, çünki burada qarşıma-za-kının ümumi ad olduğunu göstərən artikl var; o, qadın cinsində nisbi sifət olub, "Şulem və ya Şuncem kəndistanının sakini – qadın" anlamına gəlir (yunan əlyazmaları hissəsində belə də törcümə olunmuşdur). Bibliyanın başqa kitablarında adı çəkilən şüemli qadınlar, görünür, gözəllikləriylə tanınırmışlar və onların adı gözəl qız-qadınlar üçün ümumiləşdirilib.

VII, 5 a. *Heşbon* – İordan yörəsində şəhər.

VII, 5 b. Hərfor: "Sonin burnun Dəməşq qarşısına göz qoyan Livan (dağ-ların) qülləsi kimidir".

VII, 6a. *Karmel dağı* – quzey Fələstində dağlıq burunla Aralıq dənizinə çıxan və qədimlərdə sıx ormanla örtülü olmuş dağ silsiləsi.

VII nəğmə, 7-10. Bu nəğmə törcümə üçün çətindir, onun bir çox cəhətləri əslində indi də aydın deyil.

VIII, 5. Bu misraların anlamı aydın deyil, ola bilsin, mətnə yanaşılıq var. VIII nəğmə, 6-7. Nəğmənin mətni son dərəcə çətindir və ola bilsin korlanıb.

VIII, 13. Bir çox yorumçular mətni korlanmış sayırlar.

EKKLESİAST KİTABI

"Ekklesiast kitabı" – Bibliya ehkəminə (kanon) girmiş ən sonuncu deyilsə də, ən sonuncuların olan kitabdır. Onda ilk dəfə fars uruku (sülalə) Əhəmənilərin (e.ə. VI-IV) tətbiq etdikləri inzibati praktikaya aid sözlərə təsadüf olunması nəzərə alınmasa belə, sözlərin Bibliyanın başqa hissələrindən fərqli anlamda işlənməsi və ya onlardan heç belli olmayan sözlərin işlənməsi, aramcənin Fələstində ikinci danışığı dilinə çevrilməyə başlamasıyla bağlı olaraq, arami ifadələrinin çoxluğu "Ekklesiast kitabı"nın iki bağımsız çarlıq (e.ə. X-VI) dönmənin əski yehudicəsinə nisbətən, Bibliyanı ilk yorumların yazıldığı çağlara ("Mişna", eramızın II yüzilində) yaxınlaşdırır. Hər şeydən göründüyü kimi kitab e.ə. III yüzildə – Yerusalimın yaranması, yarıdünyəvi özüniyönetməsi (özünüidaro) olsa da, Ptolomeyin Fələstini Misirin tərkibinə qatmış olduğu çağlarda yazılmışdır. "Ekklesiast kitabı" Əski Anıtın yunancaya ən qədim törcüməsi olan "Septuaginta"ya (e.ə. II) salınmış və Ölü Dəniz əlyazmalarının tapılması əsasında bizim indi bildiyimiz kimi, artıq e.ə. II-I yüzillərdə başqa kanon (əhkə) kitablarıylə bərabər Fələstində oxunmuş və üzü köçürülmüşdür; o, sübhəsis, "Bilgəlik" ("Mədriklik" – Premudrost) kitabının yazılma illərsə – tarixi yətoricənin inanılış olaraq e.ə. 190-1a 180-ci illərə aid edilən Sirax oğlu İsusə də bəlli olmuşdur.

Əski Anıt ehkəminin (kanonunun) tərtib edilməsinə yaxın (eramızın I yüzilinin sonu) bu kitabın yazarının "Toplantıda Nitişöyləyənin, Yerusalimdə çar olan Davidın oğlu" adlandırılan başqa birisi yox, məhz keçmiş əfsanələr tərəfindən adna görünməmiş bilgəlik yazılan qədim çar Solomon–Süleyman olmasına şübhə eləyən yox idi; çəx ehtimal ki, "Ekklesiast Kitabı" yazarının Solomon olması bundan hələ xeyli öncələr etiraf olunmuşdur. Ancaq İlsərəsəl (tarixi) Solomon (Süleyman) e.ə. X yüzilin birinci yarısında yaşamışdır və onun yazarlığı tamamilə mümkünsüzdür. Yazarın özü də özünü Solomon saymır. Düzdür, o, özünü (və ya redaktor onu) "Davidın oğlu" adlandırır, ancaq bu yalnız belə ola bilər ki, o, özünü çar Davidın soyundan sayır. David Eviylə qohumluq iddiasına düşənlərsə həmişə çox olmuşdur. Yazarın çağdaşlarını onun özünü "Yerusalimə çar" adlandırması da əldə bilməzdi. (Yeri gəlmişkən deyək ki, İlsərəsəl Solomonun belə titulu yox idi.) Onlar gözəl bilirdilər ki, e.ə. VI yüzildən sonra Fələstində çarlar olmamışdır (onlar burada yalnız e.ə. II-I yüzillərdə qısa müddətdə peyda olmuşdular), odur ki, söz məcazi anlamda başa

düşülməliydi, o anlamda ki, yazar öz doğma şəhərində olduqca yüksək toplumsal (ictimai) mövqə tuturmuş. Hansı mövqə? O öz vəzifəsini "koxelet" adlandırır (qadın cinsində vəzifə adları həmişə olduğu kimi: müq. et: rusca "sudyay", ərəbcə "xəlifə" və b.); bu isə "məclis və ya sura toplanan" və ya ola bilsin, "danişan" və ya "məclisə sədrlik eləyən" anlamındadır. Bu rütbə başqa qaynaqlardan bizə bəlli deyil, ancaq o homin dövr Yerusəlim toplumunun dini-respublika quruluşu haqqında bədiqklərimizə uyğundur. Yunan sözü olan "ekkleziastes" həmin terminin dəqiq tərcüməsidir. Biz şərti olaraq, "Toplandı Niyyət süyləyən" və ya sadəcə "Niqşöyləyən" kimi çevirdik.

Yazarın belə yarbitilnazmazlığı çoxanlamlı önəm daşıyırdı. Birincisi, istənilən əsərin qədimliyi hamıya onun haqqılıyı və bilgililiyi (müdrikliyi) kimi göründüyü şəraitdə, belə bilinməzlik özünü birbaşa əski bilgə qələminə vermədən, oxucuya bu yazarın neçə qədim olması barədə forziyyələr qurmaq olanağı (imkanı) verirdi. Biz artıq yazarın Süleymanla eyniləşdirilməsinin əsərin yazılmasından bir neçə nəsəl sonra, ola da bilsin, lap dərhal sonra baş vermiş olduğunu bilirik və bu, "Ekklesiast Kitabı"na ayrıca bir sanballılıq gətirmişdir. İkincisi, yadelli ağıllığı şəraitində adı gizli qalan yazar üçün çar hakimiyyəti və onun yan-yörəsi haqqında acı gerçəkləri söyləmək daha asandır; sözləşli deyək ki, bunun özündən də "Ekklesiast" yazarının, nə qədər adlı və varlı olmasın baxmayaraq, heç də çar olmadıği aydın görünür. Ən sonunda bu bilinməzlik (anonimlik) bilgəlik və hikmətlik haqqında gələnəksəl doğu görüşlərinə tamamilə uyğun idi; hikmətlikdə mənəvi və məişət bilgiləri ilə yanaşı, bilməli-olmalıydı. Onun özünü qərribə bir adla sanması – təqdim etməsi ilə yanaşı, bir çox deyimləri də bundandır. Onun ikitənamlı və sadəcə dumanlı deyimləri də bundandır. Onun bila-bilə işlətdiyi söz oyunlarını tərcümədə yetərincə vermək çox vaxt mümkün olmadı, ancaq dilmanca buna çox da can atmamış, əksinə, çağdaş oxucunu çaşdırmaq deyil, ona əski bilgənin başlıca fikrini çatdırmağa çalışmışdır. Bununla belə, bu cür qaranlıq yerlərin başqa cür də anlaşılmasının olanaqlığı (mümkünlüyü) qeydlərdə göstərilir.

"Ekklesiast kitabı"nın başqa Bibliya kitabları ilə yanaşı, artıq e.ə. II yüzildə oxunub öyrənilməsinə, e.ə. I yüzilin sonlarına yaxın Bibliyanın son çkəminə (kanon) salınmasına baxmayaraq, sonralar da iudalılar arasında bu kitabın ilahi vəhy ilə bağlılığı haqqında şübhələr eşidilirdi. Bunun səbəbi, xristian gələnyində lap sonrakı çağ oxucularına yoluxmuş olduğu kimi, bu kitabın o dünya həyatına və qismətə inamsızlığı deyildi – iuda dinində ilk öncələr o dünya yaşamına inam rol oynamırdı, – onun hər hansı yazara məxsusluğu da deyildi – kitab yazarsızdı – şübhələrin səbəbi kitabın güman olunan ziddiyətliyyətiydi, onun bir çox ifadələrinin qaranlıq və ikibaşlı olmasından yaranan etkilər (təəssürat) idi. Buna əsasən bir sıra ilahiyətçilər elo hesab edirdilər ki, "Ekklesiast kitabı" Allahın deyil, yalnız Süleymanın-Solomonun rəylərini, mövqeyini əks etdirir. Gerçəkdə isə Kohelet Allahın varlığını danır – özü də

vahid Allahınkini; ancaq bu Allah qorxuncdur, qəzəbli, insan sızıntılılarına biganədir, insanların dünyasından uzaq olan, insan üçün anlaşılmaz olan öz istəkləriylə hərəkət edir. Ondan qorxmaq gərəkdir, onun rəhinə ümid etmək olar, ancaq hər hansı bir niyyət və əməl əvəzində heç bir ödü (mükafata) ümid bəsləmək olmaz: insan ağıllı və xeyrxah olmalıdırsa, bu, Allahdan mükafat verəcəyinə görə deyil, yalnız toplu və doğa (təbiət) qüvvələriylə – eləcə də başlıca qüvvə olan Allahla ağıllı münasibət ağılsız yaşamağa nisbətən bədbəxt olaylardan daha etibarlı qoruyar; ancaq uğur, əlin gətirməsi, ağıllıq (xoşbəxtlik) – Allahın səbəbsiz verdiyidir, o bunu verməyə də bilərdi – insanın ağıllına, kamalına baxmadan. Ona görə də əldə olanaq (imkan) varkon yaşamaqdan, gündəlik iş-güdcən sevinc duymalı, qalan işlərin həllinə tale kimi, Allaha tapşırılmalı.

"Ekklesiast kitabı" əski Doğru bilgəliyinin böyük gələnyini öz içinə almışdır: "Bilqamis dastanı"yla və bir sıra Misir nəsihətləriylə demək olar, sözbəşöz uyğunluqlar bunu göstərməkdədir; güman ki, bu – Babil və Misir yazılarıyla birbaşa tanışlığın deyil, bütün Yaxın Doğru üçün ortağ gələnələrin mənimşənilməsinin sonucudur. Əski Doğru bilgələrinin yazılarında fəlsəfi və mücərrəd terminologiyanın gələşimsiz (inkışafsız) olması (məymin: "yaxşı", "xoşzüzlü", "yapışlıq", "xoşbəxt" və bir çox başqa anlayışların fərqləndirilməməsi) "Ekklesiast"ın çağdaş dillərə tərcüməsinə olduqca çətin və heç vaxt subyektivlikdən (birtərəflikdən) azad olmayan bir işə çevirir.

Əski Doğunun natiqlik sənətinin başqa əsərləri kimi, "Ekklesiast Kitabı" da ritmli deyilş üçün yazılıb: onun mətni ya iki-üç məntiqi vurğusu olan iki-üç bəndlik, ya da ikinci bənddən sonra bir sezura olmaqla dörd bəndlik, ya beş, yaxud altı bəndlik (iki və ya bir zəsuralı) şəirlərə bölünür. Qısa şəirlər adətən fasilə yerində işlənir.

I. Dyakonov

MÜNDƏRİCAT

İnsan yaddaşı və ya bədii sözün "gündoğan"ı (*İsmayıl Vəliyev*) 4

QƏDİM MİSİR ƏDƏBİYYATI

NƏSR

(*Tərcümə edən: Elman Ağaoğlu*)

Gəmi qəzasına uğramışın nağılı	33
Sinuxenin hekayəti	38
Doğru və əyri	51
İki qardaş	54
Məhkum olunmuş şahzadə	65
Yupanın alınması	69
Allah Atonun himni	71
"Ölürlər kitabı"nın 125-ci fəslı	73

POEZİYA

(*Tərcümə edən: İsmayıl Vəliyev*)

Sevginin gücü	77
Bacının çəmənlıkdən qayıdarkən oxuduğu gözəl və şən mahnuların başlanğıcı	80
Sevinc nəğmələrinin başlanğıcı	83
Onun bağının ağacları	85
Böyük sevinclər boxş edənın ilk sözü	88
Üç istək	92
Nekropolun mirzəsi Next-Sobekin həkk etdiyi yazılardan tapılan şirin nitqlərin başlanğıcı	94
Çay qırağında	96
Parçalar	98
Külək	99
Sevgi nəğməsi	99
Kahin qadın Xatxor	99

Əbədi sevgi	100
Sevən arvadın öyülməsi	100
Ptaxotepin öyüdlərindən	101
Sevgi ovsunu	102
Bağda bayram	102
Ziyafət	103
Ümidsizin öz qəlbiylə mübahisəsindən	103
Mərhum çar Antefin evində arfa çalıb oxuyan müğənninin qarşısında həkk olunmuş mahnı	107
Ölümün öyülməsi	108
Mirzələrin öyülməsi	109
Memfis üçün darıxmaq	111
Üzüm yığımlı haqqında	111
Nilin öyülməsi	112
İlahəyə	117
Səhər Günəşinə	117
Gecəyə	117
Çarıça Xatşepsut öz atası Amon üçün ötir ölçür	118
Yeddi Xatxorun nəğməsi	118
Osiris barədə İsidanın ağısı	119
Görüş həsrəti	120
Dəfn yerində vaysınmaq	120

QƏDİM ŞUMER ƏDƏBİYYATI

Gil lövhələrin dastanı (*İsmayıl Vəliyev*) 123

HƏR ŞEYİ BİLƏN ADAMIN DASTANI (BİLQAMIS)

(*Tərcümə edən: İsmayıl Vəliyev*)

I lövhə	127
II lövhə	135
III lövhə	143
IV lövhə	146
V lövhə	150
VI lövhə	152

VII lövhə	158
VIII lövhə	166
IX lövhə	169
X lövhə	174
XI lövhə	184
XII lövhə	195

ŞUMER ŞAIRİ ENLİL İSMƏ DAĞAN

(Tərcümə edən: Təriyev Vəli Nüvədili)

Üç şeir	195
---------	-----

QƏDİM ÇİN ƏDƏBİYYATI

(Tərcümə edən: Elman Ağaoğlu)

NƏSR

SUN YUY

Külək (poema)	203
Dentu – şəhvət düşküni	205

TSZYA İ

Tsyuy Yuanın xatirəsinə qəsidə	207
--------------------------------	-----

SİMA SYAN-JU

Qapılar uzun olan yerdə (poema)	209
---------------------------------	-----

İMPERATOR VEN-Dİ

Ziyalı padşahın əhaliyə kömək tədbirlərinin müzakirəsi barədə manifesti	212
---	-----

ÇJAN XEN

Tarilərə qayıdacam	213
--------------------	-----

FƏLSƏFİ NƏSR

"Lunyuy" ("Hökmələr və söhbətlər" kitabından)	215
"Men-Tszi" kitabından	219
"Daodetszin" kitabından	221
"Le-Tszi" kitabından	223
"Çjuan-Tszi" kitabından	225
"Mo-Tszi" kitabından	232
"Xan Fey-Tszi" kitabından	235
"Lyuyun yazları və payızları" kitabından	238

TARİXİ NƏSR VƏ HEKAYƏLƏR

SİMA TSYAN

"Tarixi qeydlər"dən (<i>Tsyuy Yuan haqqında ayrıca hekayət</i>)	242
---	-----

ADI BİLİNMƏYƏN YAZAR

Yanın varisi Dan	248
------------------	-----

LİN SYUAN

Çjaonun – uçan qaranquşun fərdi tərcümeyi-halı	259
--	-----

ÇJAO YE

U padşahlığından "Al-qırmızı nefrit" ləqəbli bir qızın tərcümeyi-halı	271
---	-----

POEZİYA VƏ ZƏRİF SÖZ SƏNƏTİ

"NƏĞMƏLƏR KİTABI"NDAN

"ÇARLIQLARIN ADƏTLƏRİ" KİTABINDAN

Cjao çarlığının və ondan güneydə yerləşən
ölkələrin nəğmələri

"Ördəklər vaqqıldayır..." ..274

"Çöyürtkə qanad çalır..." ..275

Sao çarlığının və ondan güneydə yerləşən
ölkələrin nəğmələri

"Məşədəki xallı maral..." ..275

Bey çarlığının nəğmələri

Atılmış arvadın mahnısı (10) ("*Gündoğan külayi qovur
yənə buludları...*") ..276

Ən yaxşı rəqqas (13) ("*Misilsizdir!...*") ..277

Yun çarlığının nəğmələri

"Əgər siçovul..." (8) ..278

Vey çarlığının nəğmələri

"Ağam mənim..." ..279

Cjen çarlığının nəğmələri

"Cjun! Bizim köndimizə..." ..279

"Ovçu Şu..." ..280

"Cjenin və Veyin suları..." ..281

Tsi çarlığının nəğmələri

"Əşirdirsənmi? Oxuyur..." (1) ..282

"Gündoğanda hələ..." ..282

Vey çarlığının nəğmələri

"Siçanlar, yeməyin bizim taxılı!..." ..283

Tan çarlığının nəğmələri

"Dağlarda qaracağı bitir..." (2) ..284

Sin çarlığının nəğmələri

"Sarı quşçuğazın uçuşu..." (6) ..285

Bin çarlığının nəğmələri

Günsıra (təqvim) (1) ("*Yeddinci ayda od ulduzu səngiyir...*") ..286

Səfərdən qayıtmaq (3) ..289

"QİSA ÖYGÜLƏR" KİTABINDAN

Saray adamının gileyi (IV, 10) ("*Haqq-taala qorxuncdur...*") ..291

"BÖYÜK ÖYGÜLƏR" KİTABINDAN

"Ecazkar bir qülle (tikmək) düşünübüdür o..." ..293

"ÖYGÜLƏR" KİTABINDAN

Darı knyaz (1, 10) ("*Ulu nənəmizi yada salırıq...*") ..294

"Məsləhətçilər, baxıcılar..." (II, I) ..296

TSUYUY YUAN

Başkənd İn üçün inləyirəm ..297

Dağa qucaq-qucağa ..302

Narəngi ağacına öyü ..305

"ON DOQQUZ QƏDİM ŞEİR"DƏN ..307

Mərzəki tutlar	314
Çayın güneyində	317
On beş yaşında yürüşə çıxdı	317
Yarpaqlarda şəh	318
Qular	318
Əski nəğmə	319
Ey göylər!	320

QƏDİM HİND ƏDƏBİYYATI

MAHABHARATA VƏ YA BHARATA OĞULLARININ
BÖYÜK VURUŞLARI HAQQINDA DASTAN

(Tərcümə edən: Natiq Səfərov)

Başlanğıc	323
Bharata haqqında hekayət	324
Bhişma haqqında hekayət	327
Oğul sevgisi haqqında hekayət	330
Nifaqın başlanması haqqında hekayət	332
Duryodhana ilə Kamanın dostluğu haqqında hekayət	337
Qatranlı saray haqqında hekayət	340
Zalim rəqəsin öldürülməsi haqqında hekayət	344
Adaxlılar yarışı haqqında hekayət	346
Krişna haqqında hekayət	352
Panduların qayıtması haqqında hekayət	355
Ərcunanın evlənməsi haqqında hekayət	357
Böyük qurban mərasimi haqqında hekayət	360
Duryodhananın yeni sui-qəsdə haqqında hekayət	365
Zor oyunu haqqında hekayət	369
Draupadinin alçaldılması haqqında hekayət	375
Panduların sürgünə gətməsi haqqında hekayət	379
Panduların adadakı həyatının ilk günləri haqqında hekayət	382
Möcüzəli yağın götürülməsi haqqında hekayət	386
Nal və Damayanti haqqında hekayət	390
Xanuman haqqında hekayət	398

Manu tufanı haqqında hekayət	401
Kauravların adaya götürülməsi haqqında hekayət	403
Draupadinin qaçırılması haqqında hekayət	407
Rama haqqında hekayət	411
Sədaqətli arvad haqqında hekayət	417
Tapmacalar haqqında hekayət	422
Panduların dəyişdirilməsi haqqında hekayət	427
Kiçikanın öldürülməsi haqqında hekayət	431
Sürgünün sonu haqqında hekayət	437
Qoşunların üz-üzə gəlməsi barədə hekayət	441
Döyüşün başlanması haqqında hekayət	446
Savaşın başa çatması haqqında hekayət	450
Duryodhananın ölümü haqqında hekayət	455
Bərişiq haqqında hekayət	458
Yudhişthiranın tacqoyma mərasimi haqqında hekayət	461
Son səfər haqqında hekayət	464

QƏDİM İRAN ƏDƏBİYYATI

AVESTA

(Tərcümə edən: İsmayıl Vəliyev)

"Vendidad" kitabından	469
"Yasna" kitabından	473
"Yaştlar" kitabından	478

QƏDİM YƏHUDİ ƏDƏBİYYATI

(Tərcümə edən: Elman Ağaoğlu)

"Varlıq" kitabından	511
İonanın kitabı	514
Rufun kitabı	518
İovun kitabı	525
Nəğmələr nəğməsi	594
Ekklesiast kitabı	609

Qeydlər (Tərcümə edən: Elman Ağaoğlu)	626
---	-----

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Ələkbər Kərimov</i>
Korrektorlar:	<i>Nadir Quliyev</i> <i>Elnaz Xəlilqızı</i>

Yığılmağa verilmişdir 15.03.2007. Çapa imzalanmışdır 08.06.2007.

Formatı 60x90 ¹/₁₆. Fiziki çap vərəqi 42. Ofset çap üsulu.

Tirajı 25000. Sifariş 45.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.

1116(5)
Q-43

